

T. C.
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

MÜSTAKİMZADE SÜLEYMAN SAADEDDİN'İN
DEVHATÜ'L-MEŞÂYİH
OSMANLI ŞEYHÜ'L-İSLAMLARININ BİYOGRAFİLERİ
ADLI ESERİNİN TRANSKİPSİYON VE DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Alper YILDIRIM

Tez Danışmanı
Yard. Doç. Dr. Haydar ÇORUH

HATAY-2014

T. C.

**MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**MÜSTAKİMZADE SÜLEYMAN SAADEDDİN'İN
DEVHATÜ'L-MEŞÂYİH
OSMANLI ŞEYHÜ'L-İSLAMLARININ BİYOGRAFİLERİ
ADLI ESERİNİN TRANSKİPSİYON VE DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Alper YILDIRIM

Tez Danışmanı

Yard. Doç. Dr. Haydar ÇORUH

HATAY-2014

ONAY

ALPER YILDIRIM tarafından hazırlanan “**MÜSTAKİMZADE SÜLEYMAN SAADEDDİN’İN DEVHÂTÜ’L-MEŞÂYİH OSMANLI ŞYHÜ’L-İSLAMLARININ BİYOGRAFİLERİ ADLI ESERİNİN TRANSKİPSİYON VE DEĞERLENDİRMESİ**” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği/ oyçokluğu ile **TARİH ANABİLİM DALINDAYÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

.../.../2014

Jüri Üyeleri	İmza

Alper Yıldırım tarafından hazırlanan “*Müstakimzâde Süleyman Saadeddin’in Devhâtü’l-Meşâyih Osmanlı Şyhülislamlarının Biyografileri Adlı Eserinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunan jüri üyelerince kabul edildiğini *onaylarım*.

Doç. Dr. Halil DEMİRER

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nin önemli müesseselerinden biri olan Şeyhülislamlık kurumunu başlangıcından XIX. Yüzyılın ortalarına kadar ki dönemi ele alan *Devhatü'l-Meşayih*¹ adlı bu eserin önsözünde verilen bilgiye göre, eserdeki ilk 63 şeyhülislamın biyografisini Müstakimzâde yazmıştır. Geri kalan 45 şeyhülislamın biyografisini ise esere zeyl yazan Ahmet Rifat Efendi tarafından kaleme alınmıştır.

Üzerinde çalışmış olduğumuz nüsha, Ahmet Rifat Efendi'nin yazmış olduğu nüshanın aynen basımı olup, Çağ Yayınları tarafından 1978 yılında İstanbul'da basılmıştır.

Ziya Kazıcı tarafından güzel bir giriş yazılmış olan bu nüshanın içeriğinden söz konusu zeylin rüsûmât Muhasebecisi Ahmet Rıf'at Efendi'ye ait olduğu anlaşılmaktadır.

Ziya Kazıcı eseri tanıtırken, “Günümüz kültür ve irfanı için önemli bir ‘kaynak’ olmak niteliğini taşıyan ‘Devhatü'l-Meşayih’ gerçekten okunup tedkik edilmeye değer.” diyerek, eserin önemini ortaya koymaktadır. Ancak eseri kimin yayınladığı bilinmemekle beraber, Çağ Yayınları'nın bir hizmeti olduğu baskı üzerinden anlaşılmaktadır. Eserin normal akışı içinde tek tek şeyhülislamlar tanıtılırken, zaman zaman yan sütunlara “derkenarlar” düşülmek suretiyle kişiler hakkında ilave açıklamaların yapılmış olması, zeyl sahibi olan Rüsûmât Muhasebecisi Rıf'at Efendi'nin eserin eksikliklerini gidermek amacıyla bazı müdahalelerde bulunduğu izlenimini vermektedir.

Araştırmamız esnasında eser ile ilgili birçok tanıtımın yapılmış olduğunu tespit ettik. Bu çalışma, Osmanlıca'dan günümüz Türkçesine aktarılmamış olmakla beraber, Alman akademisyen Barbara Kellner-Heinkele'in doktora tezinde değerlendirilmek suretiyle ele alınmıştır. Heinkele'nin Doktora tezi *Devhatü'l-Meşayih Müstakimzade Süleyman Sadeddin: Einleitung und Edition* adını taşımaktadır. Bu tezin internet üzerinden bir kısmına ulaştık. Doktora tezine konu olan bu nüshanın üzerinde çalışmış olduğumuz Ahmet Rif'at Efendi'nin zeyl eklediği nüsha olmadığı anlaşılmaktadır. Heinkele'nin üzerinde çalıştığı nüshanın Zeyl müelliflerinden Süleyman Faik Efendi'ye ait (Süleymaniye Ktp., Ali Emiri, nr. 1085) olan nüsha olduğu anlaşılmaktadır.

¹ *Devha*; büyük, ulu ağaç demektir. *Meşayih* ise, şeyhülislam demektir.

Heinkele'nin Doktora tezinin (değerlendirme kısmına ulaşılammıştır) önsözünde verdiği bilgiler büyük önem arz etmektedir ve çalışmamızda bu kısımdan çokça faydalandık.

Yaptığımız araştırmalar, Devhatü'l-Meşayih adlı eser hakkında yukarıda bahsi geçen çalışmalar dışında, başka bir çalışmanın varlığına işaret etmemiştir.

İlmi kurallara uygun olarak ve akademik maslahatı da gözetmek suretiyle tamamlamaya çalıştığımız bu çalışma, titiz bir gayretin ürünüdür. Bununla beraber her çalışmada olduğu gibi bu çalışmanın da doğal olarak bir takım eksiklikleri olacağı muhakkaktır. Bu sebeple ilme küçük de olsa bir katkıda bulunmak amacıyla çıktığımız bu yolda yapmış olabileceğimiz her türlü hata ve kusurdan ilim âleminin hoşgörüsüne sığınmayı şimdiden istirham ederiz.

Konu seçiminde ve çalışmanın tamamlanmasında emek ve bilgisinden faydalandığım tez danışmanım, muhterem hocam Yrd. Doç. Dr. Haydar ÇORUH'a teşekkürü bir borç bilirim. Bunun yanında çalışma esnasında değerli bilgilerinden faydalandığım Tarih Anabilim Dalı başkanı Doç. Dr. Ahmet GÜNDÜZ'e minnet ve şükranlarımı arz ederim. Ayrıca çalışmam esnasında yardımlarını esirgemeyen değerli arkadaşlarım Ahmet ÇAPARLAR ve Mustafa Ertan BOZKIR'a teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca çalışma esnasında bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım ancak burada adlarından bahsedemediğim Tarih Bölümünden hocalarımıza ve diğer dostlarımıza, çalışmam sırasında çeşitli safhalarda yardımlarını gördüğüm arkadaşım ve hocam değerli hattat Lütfi KILIÇ beyefendiye de teşekkür etmek isterim. Son olarak çalışmam esnasında ihmal ettiğim ailem ve eşim Figen YILDIRIM'a da burada teşekkür etmenin boynumun borcu olduğunu düşünmekteyim.

Hatay 2014

Alper YILDIRIM

**MÜSTAKİMZÂDE SÜLEYMAN SAADEDDİN'İN DEVHÂTÜ'L-
MEŞÂYİH OSMANLI ŞEYHÜLİSLAMLARININ BİYOGRAFİLERİ ADLI
ESERİNİN TRANSKRİPSİYON VE DEĞERLENDİRMESİ**

Alper YILDIRIM

Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2014

Danışman: Yard. Doç. Dr. Haydar ÇORUH

ÖZET

Devhatü'l-Meşayih, Müstakimzâde Süleyman Sadeddin Efendi'nin yazmış olduğu Osmanlı Şeyh ül-İslâmlarının biyografilerinden oluşan bir eserdir. Eser ilk Osmanlı Şeyhülislamı kabul edilen Molla Fenari'den başlatılmıştır. Rusumat Muhasebecisi Rifat Efendi tarafından eklenen zeyl ile 1863-1865 yılları arasında görev yapan Şeyhülislâm Ömer Hüsameddin Efendi'ye kadar, toplam 108 Şeyhülislamın biyografilerini içerir.

Müellif, Şeyhülislamın soy bilgilerini, doğum yeri ve yılına ait bilgileri ve eğitim hayatlarını olabildiğince ayrıntılı bir şekilde vermiştir. Bunların yanı sıra Şeyhülislamın hangi zaman aralığında ve hangi görevlerde buldukları, hayatlarının ileri safhalarında ne ile meşgul oldukları, vefat yeri ve sebebi dahil her türlü bilgiyi bizlere ulaştırmıştır. Ayrıca Şeyhülislamın yazdığı eserler de verilmiş olup, şiir ile ilgilenen Şeyhülislamlara ait şiirlerinden küçük örneklere de yer vermiştir. Eserde Şeyhülislam anlatılırken devrin tarihi olayları, yaşanan sıkıntılar, Yeniçeri isyanları ve diğer ayaklanmalarla ilgili birtakım bilgiler de verilmiştir.

Satır aralarında devrin iç çekişmeleri de gözümüze çarpar. Devlette görev almayan müellif, hadiseleri aktarırken oldukça tarafsızdır diyebiliriz. Müstakimzâde, eseri yazarken süslü ve ağır bir dil kullanmıştır. Uzun cümleler ile abartılı ve şiirsel anlatımı dikkat çekmektedir. Eserin kenarlarına, eser içerisinde vermeyi düşünmediği veya sonradan yapmak istediği eklemeleri de derkenar olarak düşmüştür.

Anahtar Kelimeler: Şeyhülislam, Biyografi, Müstakimzâde, Meşihât,

**AN ANALYSIS AND TRANSCRIPTION OF MÜSTAKİMZADE
SULEYMAN SAADEDDİN'S DEVHÂTÜ'L-MEŞÂYİH BIOGRAPGHIES
OF OTTOMAN SEYHÜ'L-ISLAMIS**

Alper YILDIRIM

Department of History, Master's Thesis, 2014

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Haydar ÇORUH

ABSTRACT

Devhatü'l-Meşayih is a book of compilation of the biographies of Ottoman Seyhü'l-Islams, written by Süleyman Saadeddin Efendi. The book starts with Molla Fenari, who was considered as the first Ottoman Seyhü'l Islam. It comprised of 108 biographies of Seyhü'l Islams, including additions made by Rifat Efendi, a tax assasor, and Omer Hüsameddin Efendi, who was officiated as a Seyhü'l Islams between the years of 1863 and 1865.

The information of birth, birth of place, date of birth, as well as the educational lives of the composer Şeyhü'l Islams were studied and included. Moreover, the book reflects all sorts of the detailed information on the Şeyhü'l Islams, about where they lived, which positions they worked and served, what they did in their later lives, their place of death and the reason of their death. Also, the works witten by Şeyhü'l Islams were included, and even the poems of Şeyhü'l Islams were given in the book. In the book, furthermore, Şeyhü'l Islams were studied and analyzed, giving the historical events, the troubles of the periods, the rebels of janisaries, and other rebellions of the periods.

Between the lines, the civil war of the period becomes conspicuous to us. It can be stated that the author of the book presents the events in objective manner since he did not serve in the state. The author also used ornated and bombastic language, including long sentences and poetic narration in the work. The author included some additional notes to the sidenotes of the book too.

Key Words: Şeyhülislam, Biography, Mustakimzade, Meşihat.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1
1. Şeyhülislamlık Müessesesinin Kuruluşu	1
2. Şeyhülislamların Tayini ve Görevleri	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜELLİF, NÜSHA VE ZEYİL TANITIMI

1. Mustakîmzâde Süleyman Saadettin Efendi	4
2. Rüsûmât Muhasebecisi Ahmet Rıfat Efendi	9
2.1. Devhatü'l-meşâyih'e Ait Zeyillerin Tanıtımı	10

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEYHÜLİSLAM PORTRELERİ VE ESERİN DEĞERLENDİRMESİ

1. XV. Yüzyıl Şeyhülislamı	13
2. XVI. Yüzyıl Şeyhülislamı	21
3. XVII. Yüzyıl Şeyhülislamı.....	34
4. XVIII. Yüzyıl Şeyhülislamı	55
5. XIX. Yüzyıl Şeyhülislamı.....	83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METNİN TRANSKRİPSİYONU

[1] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlâna Muhammed Şemseddin bin Hamza Muhammed El-Fenâri aleyhi'r-rahmetü'l-bâri.....	97
[2] El-Mevlâ El-Fâzıl Mevlâna Fahreddin-ül Acemi Efendi	99
[3] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlâna Hüsrev Muhammed Efendi İbn-i Feramuz.....	101

[4] El-Mevlâ El-Kâmil Mevlâna Molla Gürânî Ahmed Şemseddin Efendi İbn-i İsmail Gürânî.....	103
[5] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Abdülkerîm Efendi.....	105
[6] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Halebi Alaaddin El-Ârâbi Efendi	106
[7] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlâna Hamididdün bin Efdalüddin Hüseyin Efendi.....	107
[8] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Alaeddin Ali bin Ahmed bin Mehmed Cemâli Efendi.....	108
[9] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Şemseddin Ahmed İbn-i Süleyman Kemâl Paşazâde.....	109
[10] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Sadullah Sadi Efendi İbn-i İsa İbn-i Emirhân.....	111
[11] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlâ Muhiddin Şeyh Muhammed Efendi İbn-i İlyas.....	113
[12] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlâna Abdulkadir Çelebi Hamidi Efendi	114
[13] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Fenârizâde Muhiddin Efendi	115
[14] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Muhammed Ebu Suûd Efendi	116
[15] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Hamid Efendi İbn-i Muhammed İbn-ül Şeyh Durûz Efendi.....	119
[16] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Kadızâde Ahmed Şemseddin Efendi.....	120
[17] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Malulzâde Es-Seyyid Muhammed Efendi...	121
[18] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Çivizâde Muhammed Efendi.....	122
[19] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Abdulkadir Şeyhi Efendi	123
[20] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Bostanzâde Muhammed Efendi.....	125
[21] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Zekeriyya Efendi	126
[22] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Câmii-ür Riyasetin Mevlâna Muhammed Sadettin Efendi İbni Hasan Can Efendi.....	128
[23] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Sunullah Efendi İbn-i Cafer-ül Amadi	130
[24] El-Mevlâ El-Kâmil El-Fâzıl Hoca Sa'âdeddin Efendizâde Muhammed Efendi.....	133
[25] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Ebul Meyâmin Mustafa Efendi	134
[26] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Hoca Sa'âdetin Efendizâde Muhammed Esad Efendi.....	135
[27] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Zekeriyazâde Yahya Efendi	137
[28] El-Mevlâ El-Fâzıl Ahizâde Şehid Hüseyin Efendi.....	138
[29] El-Mevlâ El-Fâzıl Esad Efendizâde Ebu Said Efendi	140

[30] El-Mevlâ El-Fâzıl Mu'id Ahmed Efendi.....	142
[31] El-Mevlâ El-Fâzıl Abdurrahim Efendi.....	144
[32] El-Mevlâ El-Fâzıl Muhammed Bahai Efendi.....	144
[33] El-Mevlâ El-Fâzıl Kara Çelebizâde Abdülaziz Efendi	147
[34] El-Mevlâ El-Fâzıl Abdurrahman Efendi	153
[35] El-Mevlâ El-Fâzıl Memikzâde Mustafa Efendi	154
[36] El-Mevlâ El-Fâzıl Hocasâde Şehid Mes'ûd Efendi	154
[37] El-Mevlâ El-Fâzıl Hânefi Muhammed Efendi	157
[38] El-Mevlâ El-Fâzıl Balizâde Mustafa Efendi	158
[39] El-MevlâEl-Fâzıl Bolevi Mustafa Efendi.....	159
[40] El-Mevlâ El-Fâzıl Burusevi Esiri Muhammed Efendi	160
[41] El-Mevlâ El-Fâzıl Sunizâde Es-Seyyid Muhammed Emin Efendi	161
[42] El-Mevlâ El-fâzıl Minkarizâde Yahya Efendi.....	161
[43] El-Mevlâ El-Fâzıl Çatalcalı Ali Efendi	162
[44] El-Mevlâ El-Fâzıl Ankaravi Muhammed Emin Efendi	163
[45] El-Mevlâ El-Fâzıl Debbağzâde Muhammed Efendi	164
[46] Câmii-ür Riyasetin Mevlâna Es-Seyyid Feyzullah Efendi.....	165
[47] El-Mevlâ El-Fâzıl Ebu Saidzâde Feyzullah Efendi.....	169
[48] El-Mevlâ El-Fâzıl Sadık Muhammed Efendi	170
[49] El-Mevlâ El-Fâzıl İmam Sultânı Muhammed Efendi	171
[50] El-Mevlâ El-Fâzıl Paşmakçızâde Es-Seyyid Ali Efendi	172
[51] El-Mevlâ El-Fâzıl Ebezâde Abdullah Efendi	174
[52] El-Mevlâ El-Fâzıl Muhammed Ataulah Efendi	175
[53] El-Mevlâ El-Fâzıl İmam Şehriyari Mahmûd Efendi.....	176
[54] El-Mevlâ El-Fâzıl Mirza Mustafa Efendi.....	177
[55] El-Mevlâ El-Fâzıl Menteszâde Abdurrahim Efendi.....	178
[56] El-Mevlâ El-Fâzıl Ebu İshâk İsmail Efendi	179
[57] El-Mevlâ El Fâzıl Yenişehirî Abdullah Efendi	180
[58] El-Mevlâ El-Fâzıl Mirzazâde Es-Seyyid Muhammed Efendi.....	182
[59] El-Mevlâ El-Fâzıl Paşmakçızâde Es-Seyyid Abdullah Efendi	183
[60] El-Mevlâ El-Fâzıl Dâmâdzâde Ebulhayr Ahmed Efendi	184
[61] El-Mevlâ El-Fâzıl Ebu İshâk İsmail Efendizâde İshâk Efendi.....	185
[62] El-Mevlâ El-Fâzıl Dürri Muhammed Efendi	186

[63] El-Mevlâ El-Fâzıl Seyyid Feyzullah Efendizâde Es-Seyyid Eş-Şeyh Mustafa Efendi.	187
[64] El-Mevlâ El-Fâzıl Pirizâde Muhammed Sâhib Efendi.....	188
[65] El-Mevlâ El-Fâzıl Hayatizâde Muhammed Emin Efendi	190
[66] El-Mevlâ El-Fâzıl Ak Mahmûd Efendizâde Es-Seyyid Muhammed Zeynelabidin El-Hüsna Efendi	191
[67] El-Mevlâ El-Fâzıl Ebu İshâk İsmail Efendizâde Esad Efendi	192
[68] El-Mevlâ El-Fâzıl Halil Efendizâde Muhammed Said Efendi.....	194
[69] El-Mevlâ El-Fâzıl Es-Seyyid Murteza Efendi.....	194
[70] El-Mevlâ El-Fâzıl Vassaf Abdullah Efendi.....	195
[71] El-Mevlâ El-Fâzıl Dâmâdzâde Feyzullah Efendi.....	196
[72] El-Mevlâ El-Fâzıl Dürriizâde Mustafa Efendi	197
[73] El-Mevlâ El-Fâzıl Muhammed Fâzıl Efendi	198
[74] El-Mevlâ El-Fâzıl İsmail Efendi	199
[75] El-Mevlâ El-Fâzıl Veliüddin Efendi	200
[76] El-Mevlâ El-Fâzıl Ebu Bekir Efendizâde Ahmed Efendi	201
[77] El-Mevlâ El-Fâzıl Pirizâde Osman Efendi	201
[78] El-Mevlâ El-Fâzıl Muhammed Said Efendi.....	202
[79] El-Mevlâ El-Fâzıl Şerîfzâde Esseyid Muhammed Efendi	203
[80] El-Mevlâ El-Fâzıl İvaz Muhammed Paşazâde İbrahim BeyEfendi	204
[81] El-Mevlâ El-Fâzıl Salih Efendizâde Muhammed Emin Efendi	205
[82] El-Mevlâ El-fâzıl Vassaf Efendizâde Muhammed Esad Efendi	207
[83] El-Mevlâ El-Fâzıl Esad Efendizâde Muhammed Şerîf Efendi	207
[84] El-Mevlâ El-Fâzıl Karahisari Es-Seyyid İbrahim Efendi.....	209
[85] El-Mevlâ El-Fâzıl Dürriizâde Es-Seyyid Muhammed Ataullah Efendi.....	209
[86] El-Mevlâ El-Fâzıl Ârâbzâde Ataullah Efendi	210
[87] El-Mevlâ El-Fâzıl Dürriizâde Es Seyyid Muhammed Ârif Efendi	210
[88] El-Mevlâ El-Fâzıl Müftîzâde Ahmed Efendi	212
[89] El-Mevlâ El-Fâzıl Mekki Muhammed Efendi.....	213
[90] El-Mevlâ El-Fâzıl Es-Seyyid Muhammed Kâmil Efendi.....	216
[91] El-Mevlâ El-Fâzıl Hamidizâde Mustafa Efendi.....	217
[92] El-Mevlâ El-Fâzıl Es-Seyyid Yahya Tevfîk Efendi.....	219
[93] El-Mevlâ El-fâzıl Mustafa Aşir Efendi	221
[94] El-Mevlâ El-Fâzıl Samânizâde Ömer Hulusi Efendi	223

[95] El- Mevlâ El-fâzıl Salihzâde Ahmed Esad Efendi	225
[96] El-Mevlâ El-Fâzıl Şerîfzâde Es-Seyyid Muhammed Ataullah Efendi.....	227
[97] El-Mevlâ El-Fâzıl Arabzâde Muhammed Ârif Efendi	228
[98] El-Mevlâ El-Fâzıl Dürrizâde Esseyid Abdulah Efendi	230
[99] El-Mevlâ El-Fâzıl Es-Seyyid Muhammed Zeynel Abidin Efendi	231
[100] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mekkizâde Mustafa Asım Efendi	232
[101] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Hac Halil Efendi	234
[102] El-Mevlâ El-Fâzıl Yasincizâde Es-Seyyid Abdulvahhab Efendi.....	235
[103] El-Mevlâ El-Fâzıl Sıddıkzâde Ahmed Reşid Efendi.....	238
[104] El-Mevlâ El-Fâzıl Kadızâde Muhammed Tahir Efendi	239
[105] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil İsmet Beyzâde Es-Seyyid El-hacc Ahmed Ârif Hikmet Bey Efendi	241
[106] El-Mevlâ El-Fâzıl Meşrebzâde Hafidi Muhammed Ârif Efendi.....	243
[107] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Muhammed Saadeddin Efendi	246
[108] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Ömer Hüsameddin Efendi	248
SÖZLÜK	251
KAYNAKÇA	259
EKLER (TIPKIBASIM).....	268
ÖZGEÇMİŞ	337

KISALTMALAR

s.	Sayfa
c.	Cilt
h.	Hicrî
m.	Milâdî
DVİA.	Diyânet İslam Ansiklopedisi
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.mad.	Adı geçen madde
Ktp.	Kütüphane
nr.	Numara
vb.	ve benzeri
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

1. Şeyhülislamlık Müessesesinin Kuruluşu

Sözlük manası “yaşlı kimse, reis, bilge” anlamlarındaki şeyh ile İslâm kelimesinden oluşan Şeyhülislam tabiri, İslâm dünyasında önde gelen ulemâ ve sûflere verilen bir şeref unvanı olarak X. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış, daha sonra ise “âlimlerin en kıdemlisi, reisi” mânasını kazanmıştır (Devellioğlu, 1995: 995; İpşirli, 2010: 91). Bu kavram Osmanlılar zamanında ise dini meselelerle şeriat mahkemelerine bakan en yüksek rütbeli din adamını tanımlamak için kullanılmıştır (Devellioğlu, 1995: 996).

Osmanlı Devleti’nde, şeyhülislâmlığın kuruluş tarihi ve bu makama ilk defa kimin tayin edildiği kesin olmamakla beraber, uzun yıllar Bursa kadılığı yapan Molla Fenârî’nin 1425’te Bursa müftülüğüne tayin edilmesi, Osmanlılarda müftülük ve şeyhülislâmlığın başlangıcı kabul edilmektedir (İpşirli, 2010: 92).

Osmanlı Devleti’nde şeyhülislamlık, ilmiye teşkilatının bir parçası olup, teşkilatın başında bulunan şahsın ünvanı olarak kullanılmıştır. Konuyla ilgili kaynaklarda, ünvanın İslam topluluklarının hemen hepsinde fetva verebilen en yüksek mertebedeki âlime verildiğine dair bilgiler mevcuttur. Osmanlı Devleti, henüz bir ilmiye teşkilatına sahip değilken, fetva makamı olarak “müftü” tabirini kullanmaktaydı.

2. Şeyhüislamların Tayini ve Görevleri

Şeyhüislamlar görevlendirileceği zaman, önce saraya ya da Babîâli’ye davet edilirdi. Kabul edilen adaylar, padişah tarafından bizzat bu iş ile taltif edilirdi. Adaylar bu teklifi kabul ettikten sonra kendisine *ferve-i beyza* (beyaz kürk) denilen şeyhülislamlık libası giydirilirdi. Tayini takip eden günlerde toplanan divana Şeyhülislam da gelir, önce Divan önündeki bahçede sultanı karşılayıp, ardından Divanın huzurunda elini öperdi. Bu merasimde Şeyhüislama bir kürk daha hediye edilirdi (Sarıkcıoğlu, 1982: 202).

“Müftî’l-Enâm” da denilen Şeyhülislâm’ın aslî görevi, ister devlet idaresinde olsun, ister tebaadan biri olsun fetva gerektiğinde kendisi lehinde veya

aleyhinde kanun koyacak bir makam olarak teşekkül etmiştir². Buradan verilen fetvalar, günlük hayatı etkilediği gibi, bir padişahın geleceğiyle ilgili kati kararları dahi alabilecek kudrette hususlar olabilmekteydi. Örfе dayalı kanunnamelerin şeriata uygun olup olmadığı şeyhülislamların vereceği beyanlara bağlı olduğu gibi, hukukun adil bir şekilde her sınıf tebaaya uygulanması da yine bu adaletin bir parçasıydı (Arı, 1994: 170).

Şeyhülislamlık kurumlar için olduğu kadar, tek tek ahali için de aynı kuvvet ve kudreti temsil etmekteydi. Belirli bir dönemde Divan-ı Hümayun'un üyesi de olmuş olan şeyhülislamların atanmaları kadılık tevcihi ile başladığı için, kadıların atanması, mülazemet verilmesi ve sair işlerde kadının görev kapsamını aşan olaylarla ilgili hüküm verilmesi hep şeyhülislamın görevleri arasında bulunmaktaydı. 19. yüzyılın başlarında çokça kullanılan meşveret meclislerinde sıklıkla şeyhülislamlara yer verilmiş olması, kurumun giderek daha önemli bir mevkiye geldiğinin bir göstergesidir (Okumuş, 2013: 389-390).

Kadılar yanında, müftü, müderris gibi hem din hem de eğitimle ilgili kurum ve kuruluşlara yapılacak olan tayin ve atamalar şeyhülislamın yetkisi dâhilinde olduğu için hiç kimse onun vereceği beratı iptal edemeyeceği gibi, çıkarılan fetvalara da karşı gelinemezdi (Arı, 1994: 173).

Toplum üzerindeki etkisi kadar, devlet içerisindeki etkisi de büyük olan Şeyhülislamların eğitimi ve devlet kademelerindeki yükselişlerinin bir disiplin içerisinde olduğunu söyleyebiliriz. Şeyhülislam sıklıkla bir medrese eğitimi alırlardı. Müderrisliğe getirilecek mülazimler belli bir zaman bekleyerek rüüs sınavına girer *hariç* rütbesini alanlar, İstanbul Rüusu diploması aldıktan sonra düşük dereceli medreselerde görev yaparlardı. Buralarda kazandıkları tecrübe sayesinde daha sonra Süleymaniye, Sahn-ı Semân gibi daha üst dereceli medreselerde görevlendirilirlerdi. Osmanlı'da ilerleyen süreçte müderrislik görevi bir rütbe haline getirilmiş; müderrislik payesi, bazı şeyhülislamlara daha küçük yaşlardan itibaren verilmeye başlanmıştır. Böylece, ilmî hiyerarşiye uyulmaksızın terfi, ilerleme, ölçme ve değerlendirme yapılması gibi olaylar çokça karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Dürriyade Atullah Efendi altı yaşında, Salih Efendizade Mehmed Emin Efendi on beş yaşında, Mustafa Aşir Efendi on altı yaşında,

² “Müşkili çözen ise sa'y, himmet ve kerem ile konuyu araştırıp hükmü ortaya koyacak, yani fetvâ verecek olan müftî dir. Bu sebeple müftülere eskiden, halkın müşkilini çözen anlamında müftî'l-enâm denilmiştir.” (Eliaçık, 2012c: 9).

Mekkizade Mustafa Asım Efendi on üç yaşında, Âtızade Ömer Hüsameddin Efendi on beş yaşında müderrislik sınavlarını geçerek müderris ünvanı almışlardır (Ertan, 1990: 108).

Şeyhülislamlar genel olarak müderrislik vazifesinden sonra Kadılığa geçmişlerdir. Bu görevde de önce küçük kazaların kadılığına oradan da adına Mahreç Mevleviyeti denilen kadılıklara getirilirlerdi. Söz konusu kadılık merkezleri; Kudüs, Halep, Eyyüb, Selanik, Yenişehir, Fener, Galata, İzmir, Sofya ve Trabzon idi (Ertan, 1990: 108). Bilad-i Hamse Mevleviyeti denilen Edirne, Bursa, Şam, Mısır Filibe mevleviyet kadılıklarından sonra kadılıkta en üst yerler İstanbul, Mekke ve Medine Kadılığıydı (Ertan, 1990: 108). Şeyhülislamlar bu silsileyi bazen hızlıca geçmiş ve bazen de alt görevde çalışırken üst kadılıkların payelerini alırlardı. Mertebe bakımından İstanbul Kadılığı'ndan sonra Kazasker gelmekteydi. Kazasker, Daire-i Meşihatteki iki büyük mevkiden biri, tarik-i ilmiyyenin en büyük payesi demektir. Kazasker onaltıncı yüzyılın yarısına kadar devam eden en büyük rütbedir. Bu tarihten sonra Şeyhülislamlık kazaskerliğin önüne geçmiştir (Ertan, 1990: 109).

Bu şekilde yetişen şeyhülislamlar hakkında Devhatü'l-meşayih'te geniş bir yelpaze çizildiği görülmektedir. Zeyli ile beraber toplam 108 şeyhülislamdan bahseden eser, Osmanlı Devleti'nin hemen her dönemde çok önemli âlimler yetiştirdiğini ve bunları adaletin temsilcileri olarak göreve getirdiğini görmek mümkündür.

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜELLİF, NÜSHA VE ZEYİL TANITIMI

1. Mustakîmzâde Süleyman Saadettin Efendi

Müstakîmzâde'nin Hicri Recep 1131/Mayıs-Haziran 1719 doğmuş olduğu kabul edilmektedir. İstanbul'da Atikali Paşa semtinde dünyaya gelmiştir (Heinkele, 2005: 5). Babası, Bayezit'teki Sadrazam Seyyid Hasan Paşa Medresesi müderrislerinden, Şam ve Edirne kadılıklarında bulunan Mehmed Emin Efendi'dir (Yılmaz, 2006: 6).

Müstakîmzâde'nin, anne tarafının soyu Sultan II. Mehmet'in saltanat yıllarına (1451-1481) kadar uzanır. Ancak kendisi annesi yerine babaannesinin ait olduğu Şeyh Şaban'ın aile adını kullanmayı tercih etmiştir. Ailenin diğer kollarından birini ise ilk manevi piri olan Halveti Şeyhi Mehmed Salih b. Şeyh Isa es-Sahvi (Öl. 1173/ 1759) ile olan akrabalığına dayandırır (Heinkele, 2005: 6, 12).

Büyük babası Mehmed Müstakîm Efendi'dir (Öl. 29 Haziran 1712). Mehmed Müstakîm Efendi Anadolu eşrafındandı. Müderris, molla, Mekke mollası olmuştur. Emir Buhari'de defnedilmiş olup, salih, yumuşak huylu ve fakir bir kimse olduğu belirtilmektedir (Süreyya, 1996: 1218).

Müstakîmzâde, babasının yanısıra Fatih Camii imamı Seyyid Yusuf Efendi, Yemliha Hasan Efendi, Hanif İbrahim Efendi, Abbas Vesim Efendi gibi alimlerden aldığı dersler ile Arapça, Farsça öğrendi. Osmanlı yazı sanatını da Eğrikapılı Mehmed Rasim ve Fındıkzade İbrahim Efendi ile Katibzade Mehmed Refii efendilerden öğrendi (Yılmaz, 2006: 114). 1143/1730 senesinde Mustafa Feyzi Efendi'nin "ser-i atibba-i hasse mülazemet"ini kazanmasıyla müderris olma dileğine ulaşmak için ilk adımı atmıştır. Mülazemetlik icazetini Şeyh Mehmed Mirazade Efendi'nin şeyhülislam makamına yükselişi sebebiyle (11 yaşındayken) yazdığı bir yazıyı müftüye sunmasıyla elde etmiştir. Silsileye bakılacak olursa mülazemetlik payesi daha büyük yaşlarda alınabilmekteydi. Bu sebeple Müstakîmzade döneminde çoğu zaman rüşvet ve destek gördüğü şeklinde ithama maruz kalmıştır (İpşirli, 2006: 538).

Müstakimzâde'nin eğitim hayatının kalan kısmını Fatih Camii İmami Seyyid Yusuf Efendi'den usul-i fikh ilmi ve kuran okuma dersleri alarak sürdürmüştür (Yılmaz, 2006: 114). Müstakimzâde eğitiminde kendisini aile geleneğine karşı yükümlü hissetmiştir. Bu nedenle Müstakimzâde kendisini tarikatlara bağlı görmüştür. Hem babası hem de büyükbabası Kadiri ve Nakşibendi Şeyhleriyle yakın ilişki içerisinde bulunmuştur. Babası 7-8 yaşlarındaki Müstakimzade ile beraber Şeyh Mehmed Emin Tokadi'nin akrabası olan Şeyh Seyyid Ebu Bekir Efendi'yi ziyaret ederdi. Bu sebeple daha sonra Nakşibendi şeyhi Mehmed Emin Tokadi'ye intisap etmiş ve yedi yıllık hizmeti sırasında ondan hadis dersleri almış ve Nakşibendi olmuştur (Süreyya, 1996: 1152). Müstakimzâde, Tokadi'ye bağlanmadan önce Halvetiye'ye alınmasını sağlayan Şeyh Mehmed Salih es-Sahvi'nin öğrencisiydi. Bu karşılaşma henüz 17 yaşındaki Müstakimzâde'nin gerek ruhi yaşantısına gerekse bilim kavrayışına yön verici ve hayatının kalan kısmında iz bırakıcı olmuştur. Müstakimzâde'nin neyi ve nasıl yapacağını öğrenmiş olması onu bu yola yönelten adama karşı ömür boyu minnet ve hürmet duymasını sağlamıştır. Müstakimzâde kendisini hiçbir topluluğa ait hissetmemiştir. Ailesinden dolayı kendisine duyduğu güven ve çok yönlü aklı, onu çağdaşlarından farklı bir konuma itmiştir. Buna rağmen Tokadi'yle olan hoca öğrenci ilişkisi ona özeleştirici yapmayı da öğretmiştir. Müstakimzâde Tokadi'nin ölümüne kadar onun en sevdiği öğrencisi oldu. Şeyhi onun öğretilerini Müstakimzâde'nin sürdürmesini bu sebeple istemiş olmalıdır. Şeyhinden *Varikat*'ı almış olan Müstakimzâde, şeyhinin aynı zamanda manevi mirasçısı da olmuştur (Heinkele, 2005: 24).

1745 yılında mürşidinin ve öz annesinin vefatı sebebiyle ye'se düşerek sağlığına iyi geleceği düşüncesiyle Bursa'ya taşınmıştır. 1751 yılında ise Seyyid Murtaza Efendi'nin şeyhülislamlığı döneminde müderrislik imtihanına girmiş olsa da, sakalı bahane edildiğinden imtihandan başarısız olmuştur (Yılmaz, 2006: 114).

Bazı kaynaklarda, Müstakimzâde Efendi'nin hiçbir eserinin doğrudan dönemine ait hadiselerden bahsetmediği ve hatta içeride ve dışarıda olup bitenlerin müellifi doğrudan ilgilendirmediği belirtilmektedir (Heinkele, 2005: 4). Oysa ki, eserin içeriğine bakıldığında 32. Şeyhülislam olarak geçen Bahai Mehmet Efendi zamanında İngiltere konsolosuyla şeyhülislamın yaşadığı problemler, Hocazade Mesud Efendi'nin Boynu Eğri Mehmed Paşa ile ilgili verdiği bilgiler, şeyhülislam Yahya Efendi zamanında "Mere Vakası" olarak

anılan hadiselerle ilgili verdiği bilgiler gözönüne alındığında, Müstakimzadenin devrinin olaylarına o kadar da ilgisiz olmadığı anlaşılmaktadır.

Üzerinde çalıştığımız eser, Müstakimzade tarafından 40 yaşındayken yazılmıştır. Başyapıt olarak nitelenen bu eser şeyhülislam ile ilgili bir biyografi derlemesidir.

Devhatü'l-Meşayih Müstakimzâde'nin ilgi alanlarını da yansıtmaktadır. Müellif bu eserden önce teoloji, felsefe ve edebi konulu risaleler de yazmıştır. En erken tarihli bir yazısı ise Müstakimzâde'nin 18 yaşında (1150/1737) yazdığı Allah'ın isimleriyle ilgili bir tefsirdir (Tolasa, 1986: 363; Heinkele, 2005: 25-26).

Müstakimzâde'nin büyük mevleviyete giden rüusu kazanmak için tam anlamıyla tahsiline yoğunlaştığını varsaymaktayız. Fakat imtihanın gerçekleştiği sene 1164/1750 (Müstakimzâde 32 yaşındaydı) başarıya götüren zaferi değil de hayatının geri kalan kısmını belirleyen hayal kırıklığını beraberinde getirmişti. Babasını kaybetmesinden (Öl. 1164/1750) dolayı sarsılan ruh haline rağmen arkadaşlarının kendisini cesaretlendirmesi üzerine imtihana girmiş, ancak geçememiştir. Müstakimzade sınavdaki başarısızlığını etkileyen şartları yazılarında birçok kez dile getirmiştir. Soyu ve yeteneğinden dolayı kaderine çizilmiş olan ve kendisine saygın ve güvenli bir gelecek vaat eden hedefi *meslek-i tedris*'e ulaşamamıştır. Hayal kırıklığı ve hocalarının önünde yaşadığı utanç Müstakimzâde'yi umutsuzluğa düşürmüş olmalı ki medrese ve insanlardan uzaklaşıp münzevi bir hayat sürmüştür (Tolasa, 1986: 363).

Müellif 12 yıl sonra (1176/1762) Halvetiye şeyhleriyle ilgili yazdığı bir biyografi derlemesi olan Hülasatü'l-Hediye adlı eserinde, mülazemet alamamasıyla ilgili üzüntüsünden dolayı 40 haftalık bir seyahate çıkarak her Cuma günü Halvetiye Şeyhi Abdülmecid Sivasi ve Abdülhad Nuri Sivasi'nin Türbelerini ziyaret edip teselli bulduğundan bahsetmektedir (Heinkele, 2005: 27-28). İki sene sonra tekrar sınava çağırılmış fakat eski hocası Yusuf-zâde Abdullah Efendi'nin tüm ısrarlarına rağmen bu sınava katılmamıştır (Yılmaz, 2006: 114).

Müstakimzâde'nin neyle geçindiği ispat edilememiştir. Ölümüne kadar (1202/1788) geçen on dört yıllık süre içerisinde yoğun bir şekilde yazdığı görülür. Geçim kaynağı olarak yazarlık maaşı yanı sıra hattatlıkla da para kazandığı tespit edilmiştir. Ayrıca Ahmed Cevdet Paşa'nın *Tarih* adlı eserindeki yazan bir nota göre Şeyhülislam Salihzade Mehmed Emin Efendi'nin (H. 1175/1176)

kendisinden 14 yaş küçük olan Müstakimzâde'ye müderrislik teklif etmişti. Ancak Müstakimzâde bu teklifi kabul etmemiştir (Tolasa, 1986: 363).

Süleyman Faik *Mecmüa*'sında verdiği bilgilere göre başdefterdarlık ve reisülküttaplık yapan ve aynı zamanda Müstakimzâde'nin Şehiremini'ndeki komşusu olan Seyyid Feyzullah Efendi, Salihzade Mehmed Emin'e Müstakim'in zor hayat koşullarını anlatmıştı. Bunun üzerine Mehmed Emin Efendi aylık 50 kuruş maişet bağlayarak, Müstakimzâde'nin geçim sorununa çare bulmak istemiştir.

Ömrü boyunca evlenmemiş olan müellif, sağlık sorunlarına rağmen hayatının son iki senesinde bile iki kısa biyografi ve sufilikle ilgili iki yazı yazdığı bilinmektedir. Müstakimzâde 69 yaşında vefat etmiş olup, muhtemel vefat tarihi 22 Şevval 1202/27 Temmuz 1788'dir.

Müstakimzâde'nin mezarı hocası Tokadi'nin mezarına yakın bir camiin haziresine defnedilmiştir. Fatih semtinde olması gereken "Soğuk Kuyu Camii" günümüzde yerinde bulunmamaktadır (Tolasa, 1986: 363). Buna rağmen burada Müstakimzâde Sokağı adıyla bir sokak mevcuttur.

Müstakimzâde öldüğünde Nakşibendî Şeyhiydi. Tarikat yaşamıyla ilgili yakın bilgiye sahip değiliz. Fakat sufiliğe ithaf ettiği yazılarının türü ve sayısı tarikattan manevi destek aldığı ve kendisini tarikata ait hissettiğinin kanıtıdır (Demirel, 2008: 76).

Eserleri;

Müstakimzade'nin eserlerini üç kısma ayırmak mümkündür (Yılmaz, 2006: 114-115).

Biyografik eserleri;

1. Mecelletü'n-Nisâb: İslam dünyasında yetişen meşhur şahsiyetlerin kısa biyografilerini içeren Arapça eser üzerine iki doktora çalışması yapılmıştır.
2. Devhatü'l-Meşayih: Osmanlı şeyhülislamı hakkında yazılmış ilk eser olup müellifi tarafından iki defa zeyli yapılmıştır. Ahmet Rifat Efendi de bir zeyl yazarak eserin tamamını istinsah etmiş ve bu nüsha Devhatü'l-meşayih maa zeyl adıyla yayınlanmıştır.

3. Tuhfe-i Hattatîn: İslam dünyasında hat sanatında meşhur olmuş pek çok kişinin biyografisinin alfabetik olarak yer aldığı bu eseri İbnülemin Mahmud Kemal, müellif ve çalışmaları hakkında geniş bir incelemeyle birlikte neşretmiştir.
4. Zeyl-i Hamiletü'l-Kübera: Ahmed Resmi Efendi'nin eserinin kısa bir zeyli olup Zeynep Aycibin tarafından yayımlanmıştır.
5. Kitabü'l-Menakıb: İmam-ı Azam Ebu Hanife hakkındadır.
Dini-Tasavvufi Eserleri;
1. Terceme-i Mektubât-ı Kudsiyye: İmam-ı Rabbani ve oğlu Muhammed Ma'sum'un mektubatı tercümesidir.
2. Risâle-i Taciyye: Tarikat taçlarına dair önemli bir eser olup Helga Anetshofer ve Hakan T. Karateke tarafından tıpkıbasımı, tenkitli metni, Almanca tercümesi ve geniş bir incelemeyle birlikte yayımlanmıştır.
3. Tuhfetü'l-Merâm: Müstakimzade'nin, Şeyhi Mehmed Emin Tokadi'ye sorduğu ahlaki, tasavvufi soruları ve cevaplarını ihtiva eder.
4. Risâle-i Melâmiyye-i Şüt-tariyye: Bayrami Melamiliği'nin tarihine dair temel eserlerden biridir.
5. Şerh-i Vird-i Settâr: Yahya eş-Şirvani'nin evradının tercüme ve şerhidir.
6. Akidetü's-Sufiyye.
7. Hulasâtü'l-Hediyye: Şeyh Mehmed Nazmi Efendi'nin Hediyyetü l-ihvan adlı eserinin ihtisarıdır.
8. Asar u Adide: İçlerinde rakam adlarının geçtiği kırk hadis derlemesi olup eserde yirmi altı, otuz bir ve otuz ikinci hadisler eksiktir.
9. El-Asarü'l-Ehab li-meyli Hubbi'l-Arab: Araplar'ı ve Arapça'yı sevmekle ilgili kırk hadisin tercümesidir.
10. Haccetü'l-Hatti'l-Hasen: Güzel yazı yazma ile ilgili kırk hadis ve şerhleri olup Tuhfe-i Hattatin baş tarafına da eklenmiştir.
11. Turarü's-Selâm li-ahrari'l-İslâm: Selam ve selamlaşma hakkında noktasız harflerden oluşan kırk hadis ile noktasız harflerle yapılmış şerhleridir.
12. Şerefü'l-Akide: İmam-ı Azam'ın Fıkh-ı'-Ekber'inin tercüme ve şerhi olup Fıkh-ı ekber Tercemesi adıyla basılmıştır.
13. Tahkikü's-Salavât: Namazla ilgili çeşitli konuları ihtiva eder.
14. Es-Salavâtü's-Şerife.
15. Tefsir u Sûreti'l-Fatiha.

Edebi Eserleri;

16. Terceme-i Kanûnü'l-edeb: Hubeyş et-Tiflisi'nin kanunü'l-edeb fi zabti kelimati'l-'Arab isimli Arapça-Farsça eserine Türkçe'lerinin de ilavesiyle meydana getirilmiş ansiklopedik bir sözlüktür.
17. Şerh-i Divân-ı Ali: Hz. Ali divanının nazmen tercümesi ve nesren şerhi olan eser Şakir Diclehan tarafından sadeleştirilerek yayımlanmıştır.
18. Durûb-ı Emsâl: alfabetik olarak sıralanmış 448 adet Türk atasözünü ihtiva eder.
19. El-Istilâhatü's-Şi'riyye: Eser Harun Tolasa tarafından tanıtılmıştır.

2. Rüsûmât Muhasebecisi Ahmet Rifat Efendi

Tazimat devri biyografi yazarlarından olan ve Topal lakaplı Rifat Ahmed Efendi (Öl. 1876), İstanbul'da doğmuştur. Topal Rifat'ın ailesi, tahsil hayatı ve yetişmesi hakkında kaynaklarda pek fazla bir bilgiye rastlanmaz. Maliye kaleminde memur olduktan sonra, Divan-ı Muhakemat Maliye Dairesi üyeliğine getirildi. Bir süre Rusumat Dairesinde çalıştı ve 1863'te burada muhasebeci oldu. 1865 yılında bu görevinden ayrılarak Bursa defterdarı olarak görevlendirildi (1869). Rifat Efendi'nin bu vazifesi sırasında azledildiği ve bunun neticesinde de birkaç yıl açıkta kaldığı bilinmektedir. Hangi nedenden dolayı görevinden uzaklaştırıldığı ve daha sonra vazifesine geri dönüp dönmediği ise belli değildir (Çift, 2006: 189). 1876 yılında İstanbul'da vefat ederek Edirnekapı yakınlarında defnedildi (Beyhan, 2008: 104).

Rifat Ahmed Efendi'nin eserleri arasında “Devhatü'l-Meşayih maa Zeyl” önemli bir yer tutmaktadır. Müstakimzade'ye ait esere yazılan bu zeylden sonra başka müellifler tarafından da birkaç zeyl yazıldığı görülmektedir. Bunlar arasında Mehmed Münib Ayıntabi, Süleyman Faik ve Mektübizade Abdülaziz Efendiler sayılabilir. Müstakimzadenin bu eseri, Rifat Efendi tarafından yeniden düzenlenerek, Şeyhülislam Atıfzade Ömer Hüsameddin Efendi'ye (1863-1865) kadar getirilmiştir. Bir diğer eseri de “Devhatü'n-nükaba”dır. Yalnızca Nakîbu'l-eşrâfların biyografilerini içeren ilk müstakil eser olan “*Riyâzü'n-nükebâ*” Sahaflar Şeyhi Esad Efendi'nin yeğeni Ahmed Nazif Efendi (ö. 1275/1858) tarafından yazılmıştır. *Devhatü'n-nükebâ*'nın da kaynağıdır. Ahmed Rifat Efendi *Riyâzü'n-nükebâ*'yı bazı küçük değişikliklerle aynen alıp burada mevcut elli altı nakîbu'l-eşrâfa kendi zamanına kadar gelen altı nakîbu'l-eşrâfi daha ekleyerek Seyyid

Mahmûd Efendi'den Seyyid Mehmed İlmî Efendi'ye kadar altmış iki şahsın biyografisini ihtiva eden eseri meydana getirmiştir. (Çift, 2006: 191). “Verdü'l-hadaik” adlı bir diğer eser ise Osmanzade Ahmed Taib'in Hadikatü'l-vüzera'sının dördüncü zeylidir. Eserlerinden bir diğeri olan Ravzatü'l-aziziye, Hz. Peygamber'in şeceresinden başlamak suretiyle Hulefa-yi Raşidin, on iki imam, İslam hükümdarları ve Osmanlı Padişahlarının, sadrazamlarının, şeyhülislamların, kaptan paşaların ve Mısır hidivlerinin kısa biyografisini içerir. Son eseri olan “*Mir'atü'l-makasid fi def'i'l-mefasid*” ise, Hz. Peygamber'in doğumu, dört halife, on iki imam, tarikatların ortaya çıkışı ve Bektaşilik gibi bazı tarikatların usulleri hakkında bilgi verir (Beyhan, 2008: 104).

Ahmet Rifat Efendi'nin bu mensur eserleri dışında nazmen kaleme aldığı bir eser bulunmamakla beraber Mir'âtü'l-mekâsîd adlı eserde zaman zaman şairlerinin adını belirtmeden zikrettiği şiirlerin bir kısmının kendisine ait olduğu tahmin edilmektedir. Şiir kalitesinin yüksek olmadığı bu manzumeler belli bir konudaki görüşünü destekleme amacıyla söylediği kısa şiirler ya da müstakil beyitlerdir (Çift, 2006: 192-193).

Müstakimzâde'ye ait olup asıl adı *Devha-i Meşâyih-i Kibar* olan *Devhatü'l-meşâyih*'in İstanbul kütüphanelerinde birçok yazma nüshasını bulmak mümkündür. Bu yazmaların derkenarlarında şeyhülislamın tayin edildiği vazifelere dair anekdotlara yer verildiği belirtilmektedir. Bu nüshalardan biri İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY., nr. 1878'de yer alır (İpşirli, 1994a: 229). Diğer nüshalar hakkında henüz bir bilgiye sahip değiliz.

2.1. Devhatü'l-meşâyih'e Ait Zeyllerin Tanıtımı

Üzerinde çalıştığımız *Devhatü'l-meşâyih maa zeyl* adlı eser Rusûmât Muhasebecisi Ahmet Rifat Efendi'ye ait olup, *Devhatü'l-meşâyih* adlı eserde var olan eksiklikleri tamamlamak üzere yazılmıştır. Bu zeyl için pek çok zeylden faydalandığı anlaşılmakta olmasına rağmen, bunlardan sadece Müstakimzade ve Ayintabi'den bahseder (İpşirli, 1994a: 229). Ahmet Rifat Efendi eserinde 108. şeyhülislam Âtîfzâde Hüsametdin Efendi'ye kadar olan şeyhülislamların hayatını vermektedir.

Devhatü'l-meşâyih maa zeyl adlı eser incelendiğinde, Ahmet Rifat Efendi'nin Müstakimzade'ye göre daha yalın bir usluba sahip olduğu görülür. Müstakimzade'nin *Devhatü'l-meşâyih*'te verdiği biyografilere nazaran Ahmet

Rıfat Efendi'nin *Devhatü'l-meşâyah maa zeyl*'de sunduğu biyografiler daha kısadır. Müstakimzade'nin eserinde derkenarlar düşölmek suretiyle verilmiş olan ilaveler (tarih mısraları ve şecereler) Ahmet Rıfat Efendi'nin zeylinde yer almaz.

Münib Mehmed b. Mehmed Ayntâbî tarafından yazılmış olan *Zeyl-i Devhatü'l-Meşâyah-i Kibâr* adlı eseri Süleymaniye Ktb. nr. 241/4, 251/4'de yer almaktadır (İpşirli, 1994a: 230).

Bağdadlı Vehbi Efendi nüshası ise Süleymaniye Ktb., nr. 1148/4'te yer almaktadır. Eser Müstakimzâde'nin aynı adla yazmış olduğu eserine 1807'ye kadar gelen bir ek olarak kaleme alınmıştır. 1788-1806 yılları arasında görev yapan 6 Seyhülişlâm'a ait biyografileri içerir³.

Süleyman Faik tarafından yapılmış olan, *Zeyl-i Devha-i meşâyah* adıyla neşredilmiştir. Eser Süleymaniye Ktp., Ali Emiri, nr. 1085'te yer alır (İpşirli, 1994a: 230). Bu eser ayrıca *Hüseyin Kocabaş Kitaplığı Türkçe Yazmaları, S.H.M.H.K.Yaz. 201*'da bulunmaktadır. Bu eserde 1807-1828 yılları arasında şeyhülişlâm olan 10 kişinin biyografisine yer verilmiştir⁴.

Üsküdar Hüdâyî Dergâhı haziresinde medfun âlim ve müelliflerden biri olan ve 1863'te Evkaf-ı Hümâyûn müfettişiliği yapan Mektübîzâde Abdölaziz Efendi eserini *Terâcim-i Ahvâl-i Ulemâ ve Meşâyah* adıyla yazmış olup, bu eser *Devhatü'l-meşâyah'in son zeyli* olarak bilinmektedir. Zeyl 1832-1862 yılları arasına isabet eden şeyhülişlamların biyografilerini içermektedir (Heinkel, 2005: Önsöz). Bu eser Süleymaniye Ktp. Esad Efendi, nr. 2267'de bulunmaktadır (İpşirli, 1994a: 230).

³ Yazılan bu ek kısma 1806-1832 yılları arasını kapsayan başka bir ek Süleyman Faik tarafından yazılmıştır. 1832-1862 yıllarını kapsayan bir başka ek ise Mektübîzâde Abdölaziz Efendi tarafından yazılmıştır (Yüksek, 2006: 73).

⁴ "Eser, Ahmed Rifat'ın derlediği diğer zeyllerle birlikte *Devhatü'l-meşâyah Ma'a Zeyl* adıyla basılmıştır. Süleyman Fâ'ik'ten sonra, aynı dönemin şeyhülişlamlarını yeniden anlatan Mektübîzâde Abdölazîz'in eseri basılmamıştır" <http://divanedebiyatim.blogspot.com/> (Erişim: 20.01.2014)

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEYHÜLİSLAM PORTRELERİ ve ESERİN DEĞERLENDİRMESİ

Şeyhülislamlığın ilk temsilcisi olan Molla Fenari'den, son temsilci Medeni Mehmet Nuri Efendi (1920 - 1922)'ye kadar Osmanlı Devleti'nde 174 şeyhülislam görev yapmıştır. Bu şeyhülislamlardan 108 tanesi *Devhatü'l-Meşayih ma'a Zeyl* adlı eserin konusu olmuştur. Eserin içeriğine bakıldığında bu şeyhülislamlardan 63'ünün biyografisi eserin asıl müellifi olan Müstakimzade'ye ait iken, kalan 45'inin biyografisinin ise zeyl sahibi Rıfat Efendi'ye ait olduğu anlaşılmaktadır. Ahmet Rıfat Efendi'nin bu zeyli oluştururken yukarıda *birinci bölüm 1.3'te* verilen diğer zeyllerden de faydalandığı söylenebilir. Bu zeyller esas alındığında eserin 1871 ila 1876 yılları arasında yazıldığını söylemek mümkündür (Yüksek, 2006: 95).

Bu çalışmaya konu olan *Devhatü'l-Meşayih* ile ilgili Türk araştırmacılar tarafından yapılmış bir değerlendirmeye henüz rastlanılmamıştır. Bununla beraber eseri kaynak gösteren veya parça parça içindeki bilgileri kullanan pek çok çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların bir kısmında eserde bulunmayan ancak, eserin konusunu teşkil eden şeyhülislamlara ait başka bilgilere de tesadüf edilmiştir. Bu sebeple eserde yer alan şeyhülislam biyografilerinin ait oldukları dönemin önemli hadiselerinde aldıkları rolü de içerecek şekilde bir değerlendirmenin yapılması hem eserin kıymetini artıracak hem de şeyhülislamların yaşadıkları dönemde Osmanlı toplumuna sundukları katkıları ortaya koymak mümkün olacaktır.

Diğer taraftan eser üzerinde yapılmış olan çalışmalar sayesinde başka eserlerden derlenmiş olup, yine şeyhülislamlar hakkında gaib olan bilgilerin eklenmesiyle eserin sunduğu verilerin daha güçlü hale getirilmesi temin edilmiş olacaktır.

Bu itibarla eserin konusu olan şeyhülislamları görev aldıkları yüzyıllar itibariyle dönemlendirmek, konunun anlaşılması ve devrin olayları içerisinde üstlendikleri rollerin ortaya konulması açısından daha verimli olacağı düşünülmüştür. Yüzyıllara göre sınıflandırmayı yaparken alt başlıklar oluşturmak, değerlendirmenin yararlandığımız kaynak eserlere benzemesine sebep olacağından, bunun yerine her yüzyılın girişinde genel bir değerlendirme

yapılarak, şeyhülislamın tayin ve azilleriyle ilgili olarak kısa bilgi verilmesi yeterli görülmüştür.

1. XV. Yüzyıl Şeyhülislamı

Fatih Sultan Mehmed zamanına kadar müftülerin görevlendirildiği Osmanlı meşihat sisteminde, teşkilat kanunnamesi hazırlanırken şeyhülislam ünvanına yer vermiş ve bu ünvan ulemanın başı olarak zikredilmiştir. Bu durum şeyhülisamlık makamına resmi bir nitelik kazandırmış olup, bu tarihten sonra müftüler şeyhülislam olarak anılmaya başlanmıştır (İpşirli, 2010: 92).

Şeyhülisamlık müessesesinin ilk defa hayata geçirildiği bu yüzyılda toplam 7 kişi görev yapmıştır.

Bunlardan biri olan Molla Gürani, görevinin yanısıra padişah hocası da olmuştur. Onun akabinde göreve getirilen Molla Abdülkerim Efendi, ilk devşirme şeyhülisamdır. Yüzyılın önemli müftülerinden biri olan Efdalzâde Hüseyin Efendi ise şeyhülisamlık vazifesine kazaskerlikten gelen ilk kişidir.

1425 yılında ortaya çıktığı farz edilen şeyhülisamlık, aslında bir fetva makamı olarak düşünülmüş ve kabul görmüştü. Bununla beraber ilk dönem yani Sultan II. Murat ve Fatih Sultan Mehmed dönemi şeyhülislamı gerçekte birer müftü olarak tayin edilmişti. Kazaskerliğin ve kadılığın kurulmuş olmasına rağmen müftülük makamının ortaya çıkışı ise Rafizî hareketinin genel bir tehdit halini almasından sonra olmuştur.

Şeyhülisamlığı ortaya çıkışıyla alakalı ileri sürülen bir diğer görüş ise; “papalık” konumuna atfen “büyük halife” olarak kabul edilebilecek ve bu iki kurumu siyasi olarak dengeleyecek yeni bir kuruma olan ihtiyaç idi. Bu fikir esasen Osmanlılara ait değildi. Bu fikrin bir batılı olan Bertrandon de la Broquiere'nin Sultan II. Murad'ı ziyareti esnasında ortaya atılmış olduğu ileri sürülmektedir (İpşirli, 2010: 92).

Bu görüşe göre aynı dönemde vazifeye tayin edilen ve literatürde **Molla Fenâri** (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 3-5) olarak tanınan *Şemseddin Muhammed bin Hamza bin Muhammed İbnu'l-Fenârî er-Rûmî*'nin de doğrudan şeyhülislam değil, müftü olarak tayin edilmiş olduğu anlaşılmaktadır (İpşirli, 2010: 92).

Safer 751 (Nisan 1350) senesinde dünyaya gelmiştir. Fakat doğum yeri hakkında kesin bir bilgi olmamakla beraber, Fenar Köyü'nde doğduğu hakkında bilgiler mevcut olup, bu köyün Maveraünnehir bölgesindeki mi veya Bursa civarında İnegöl ile Yenişehir yakınındaki Fenâr köyü mü olduğu kesinlik kazanmamıştır. Molla Fenari, Fenari adını babasının fenercilik mesleğiyle ilgili olmasından dolayı almış olduğu anlaşılmaktadır (Aydın, 2005: 245). Molla Fenari'nin 750-834/1350-1431 yılları arasında yaşamış olduğu göz önüne alınırsa, bu dönemin Osmanlıların siyasi yönden sınırlarının genişlerneye başladığı bir döneme rastladığını söylemek mümkündür. Fenari, Orhan Gazi, I. Murat, Yıldırım Bayezid, Çelebi I. Mehmed ve II. Murat dönemlerini görmüş ulema reislerinden biridir (Aşkar, 1997: 385). Yetişme döneminde diğer İslam devletlerinde de önemli bilginlerden Fahreddin Razi, Sadeddin Taftazani, Seyyid Şerif Cürcanı gibi isimler kendi ekollerini kurmuşlardı. Fenari, bu âlimler arasından özellikle Sadeddin Taftazani'den etkilenmiştir. Müderrislik dönemlerinde onun eserlerinin Osmanlı medreselerinde okutulması için özel bir gayret sarfetmiştir. Bununla beraber Osmanlı ilim dünyasına ve medreselerine etki eden ekollerden biri de Fahrettin Razi'dir. Razi ekolünü medrese sistemine yerleştiren kişinin ise Molla Fenari'nin olduğu söylenmektedir. Bu sayede Osmanlı ilim hayatında nakli ilimler yanında akli ilimlerin de okutulmasına başlanılarak ilmi seviyenin yükselmesi sağlanmıştır (Aşkar, 1997: 386).

Fenari, Mevlana Alaaddin Esved ve Şeyh Cemaleddin Aksarayı gibi Razi ekolünden gelen âlimlerden de eğitim almıştır. Kendini yetiştirmek için Mısır'a gitmiş ve Şeyh Ekmeleddin'in öğrencisi ve yardımcısı olmuştur. Bir süre sonra Anadolu'ya dönen Fenârî, Karaman'a uğramıştır. Burada Karaman Bey'i Alaaddin Ali Bey ve oğlu Mehmed Beyle tanışmış dost olmuştur. Bursa'ya geldiğinde I. Murat (ö. 791/1389) onu Orhan Câmiine tayin eder. Bu görevi sırasında Çandarlı Halil Paşa'nın iltifatını kazandığı için Manastır Medresesine müderris olur. Yıldırım Bâyezid dönemine Bursa kadısı tayin edilir. Molla Fenârî, Bursa'nın Timur tarafından işgaline kadar kadılık görevine devam eder. İşgal sonrası Karaman'a gitmiş ve on yıl kalmıştır. Şeyh Bedreddin isyanı sırasında 821/1418 yılında Hacca gider ve Şeyh Bedreddin'in 823/1420 yılında idamından sonra Anadolu'ya döner. Bu vesileyle Sultan II. Murad tarafından 828/1425 yılında Osmanlı'nın ilk müftüsü/şeyhülislamı olarak vazifelendirilir (Aşkar, 2005: 86).

Ömrünün son zamanlarında gözleri göremez olan Fenari, Fıkıh alanında Menâr, Pezdevî, İmâm-ı Râzî'nin "Mahsûl"ünü⁵, İbn-i Hâcib'in "Muhtasar"ını ve diğer usûl kitaplarını toplayarak şerh etmiştir⁶. Fenari'nin *Füsûl-ül-bidâyi' fi usûl-iş-şerâyi'*⁷ adıyla fıkıh usûlüne dâir yazdığı çok kıymetli bir eseri de vardır. Bu eseri otuz senede tamamlamıştır. Ayrıca Fatıha suresini de tefsir etmiştir. *En-mûzec-ül-ulûm*⁸ adlı eserinde yüze yakın ilme âit meselelere değinmiştir. *Ferâiz-i Sirâciyye*⁹ adlı eseri de şerh etmiştir. Bunlardan başka birçok metinlere nazım ve nesir olarak şerh, haşiye ve ta'likâtı var ise de, kadılık ve müftülük işleriyle meşgûliyeti, eserlerinin çoğunu temize çekmesine imkân tanımamıştır. Hacı Bayram Veli'nin şeyhi, Şeyh Hamiddüddin Kayserî'den aldığı eğitim ile tasavvuf ilmine yönelmiştir. Bu yönüyle Molla Fenari, Osmanlı Devletinde tasavvufa ilgi duyan ilmiye mensuplarının önde gelenlerindedir. Tasavvuf kültürüne olan yakın ilgisi bazı eserlerinde açıkça görülmektedir. Bu düşüncenin şekillenmesinde Muhyiddin İbnü'l-Arabi'nin tesiri vardır. Arabi Ekberiye görüşünün Anadolu'daki önemli temsilcisidir. Fenari'nin çeşitli tarikatlara mensup olduğuna dair bilgiler de bulunmaktadır. Bununla beraber Rifaiye tarikatından hilafet aldığı ve Zeyniyye tarikatına intisap ettiği kaydedilmektedir. Diğer taraftan yukarıda da bahsedildiği gibi Fahreddin er-Razi ekolüne de mensuptur. Razinin geliştirdiği İbn-i Sinacı görüşün Osmanlı'ya taşınmasında önemli rol oynamıştır. Sade bir hayat süren Molla Fenari geçimini *İpekçilik* ile sağlamıştır (Gülle, 1999: 241-242). Fenari'nin hayır ve hasenata da düşkün olduğu bilinir. Bursa'da 3, Kudüs'te bir olmak üzere 4 medrese ve mescid yaptırdığı kaydedilmektedir. Fenari 833/1430 yılında yaptığı ikinci Hac seyahatinden dönüşte 834/1431 yılında

⁵ Raiz'nin bu eseri hakkında geniş bilgi için bk. (Hamidullah, 2004: 91).

⁶ Devhatü'l-Meşayih'te verilen bu bilginin *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*'nde "Menârü'l-Envâr" maddesi incelenmek suretiyle sağlanması yapılmaya çalışılmış olmasına rağmen, Molla Fenari'nin bu eser üzerinde çalışmış olduğuna dair bir ize rastlanılamamıştır. Bu da bizi ya elimizde bulunan "Menârü'l-Envâr"ın söz konusu eser olmadığını ya da Molla Fenari'nin şerhinin henüz araştırmacılar tarafından tespit edilememiş olduğu fikrine ulaştırmaktadır (Bk. Koca, 2004: 118-119). Eserde bahsi geçen Pezdevî ise H. 400 yıllarında Nesef'e Buhara yönüne doğru 30 km. uzaklıkta bir kale şehri olan Pezde'de dünyaya gelmiş olup, Nesefi'nin bildirdiğine göre Semerkant'ın 80 km. güneyinde yer alan kiş şehrinde vefat etti ve naaşı Semerkant'ta Çekerdize Şehitliğine defnedildi. Pezdevi başta fıkıh olmak üzere tefsir, kelam ve hadis alanında önemli eserler vermiştir (Bedir- Koca, 2007: 264-265). Ayrıca bk. (Gölcük, 1982: 1).

⁷ Bu eser Fenari'nin en meşhur eseri olup iki cilt halinde İstanbul'da basılmıştır (Aydın, 2005: 246).

⁸ Eserle ilgili geniş bilgi için bk. (Gökbilgin, 1968: 261-273)

⁹ Şerhü'l-Feraizi's-Siraciyye adlı eseri Hanefi fakih Secavendî'ye ait eserin en güzel şerhlerinden biridir. Süleymaniye Ktb. Fatih, nr. 2524'de bir nüshasını bulmak mümkündür (Aydın, 2005: 246).

Bursa'da vefat etmiştir. Hüseyin Hüsameddin bazı vakıf kayıtlarına bakarak Fenârî'nin 838'de öldüğünü kaydeder (Aydın, 2005: 245).

Molla Fenari'den sonra şeyhülislamlık makamına getirilen *Fahreddin Acemî* (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 5-7), aslen İranlı olup, Seyyid Şerif Cürcani'nin öğrencisidir. Anadolu'ya İran'dan geldiği için Acemî adını almıştır. Kaynaklarda hakkında fazla bir bilgi olmayan Acemî, Molla Fenârî'nin oğlu Muhammed Şah'ın hizmetine girmiş ve Bursa Sultan Murad Medresesi'nde görev almıştır. Bir müddet bazı medreselerde müderrislik yapmıştır. Sultan Murâd Hân zamanında, 834/1431 senesinde Edirne'de müftü/şeyhülislâm olmuştur. Günlük otuz akçe maaş aldığı bilinmektedir. Onun bu görevi ile ilgili bazı kaynaklarda farklı bir görüş hâkimdir. Öyle ki, Sultan II. Murad devrinde bütün müftülerin başı olarak Müfti el-enam adıyla bir reisin tayin edildiği ve Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethinden sonra yeni başkent müftüsü olarak Hızır Bey Çelebi'ye resmen Şeyhülislam ünvanı verildiği, hatta bu ünvanın zamanın her iki kazaskerine karşılık geldiği belirtilmektedir. Şakaik-i Numaniye göre, Fahreddin Acemi, müftü iken söz konusu Hızır Bey sadece İstanbul kadısı olduğu iddia edilmekte ve müftü makamının söz konusu reis anlamına gelebilecek bir mana yüklenmediği ifade edilmektedir (Kramers, 1979: 486).

Silsileye uygun olarak Sahîh-i Buhârî'yi okumuştur. Yaşadığı dönemde en önemli hadise Hurûfliğin ortadan kaldırılışına olan katkısıdır. Rivayete göre Fâtih Sultan Mehmed Hân zamanında, *hurûfî mezhebine* mensûb bazı kimseler Fâtih'in hizmetine girerler. Fatih'in ilme değer vermesinden faydalanan bu kişiler, sarayda geniş imkân bulurlar. Fahreddin-i Acemî Vezir Mahmud Paşa ile onların hurûfliği yayma çabalarını anlarlar. Fahreddîn Acemî ile Mahmûd Paşa anlaşarak Mahmûd Paşa'nın, evinde bir davet verir. Davete hurûfler de çağırılır. Fahreddîn Acemî de perde arkasına saklanarak, onları dinler. Sohbet ilerleyince, Mahmûd Paşa, hurûfleri çok sevdiğini söyler. Veziri kendilerinden zanneden bu kimseler de, kendi fırkalarının iç yüzünü anlatmaya başlar. Mahmud Paşa bunlara saldırınca Hurûfler kaçarak, sultânın sarayına sığınır. Fahreddin Acemî sarayda yakalanan bu kişileri halkın toplandığı Edirne Üç Şerefeli camiine getirir. Camiide Hurufilerin dinsiz olduklarını anlatır ve idam edilmelerini ister. Bu kişilerin idam edilmesiyle Hurufilik ortadan kaldırılır.

İleri yaşlarında hastalanan Fahreddin Acemî'ye, Molla Ali Tûsî ziyârete gelmiştir. 865/1460 yılında Edirne'de vefat eden Fahreddin Acemî Dâr-ül Hadis

Câmiinin önünde defnedilmiştir. Üç Şerefeli Câmiî yakınlarında bir medresesi vardır.

Otuz yıldan fazla müftülük makamında bulunan Fahreddin-i Acemî, ulemadan olan babasının icazetiyle başladığı ilim hayatında pek çok kişiye hocalık etmiştir. Alaeddin Arabi dâhil birçok âlimi Edirne Darülhadis’inde eğitmiş olduğu söylenir. Devhatü’l-Meşayih’te verilen bilgiye göre, 865 yılında Edirne’de vefat etmiştir.

İran asıllı olan Fahrettin Acemi’den sonra müftü/şeyhülislam olan **Molla Hüsrev**’in (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 8-9) görev yılları, Osmanlıların Timur ile mücadelesi dönemine rast gelmiştir. Bu dönemde Osmanlı Devleti, on bir yıl sürecek uzun bir karışıklık dönemine girmiştir. Bu dönemde Anadolu toprakları, komşu coğrafyalarda egemen olan güçlerin etkisiyle karmaşık bir sosyal yapıya bürünmüştür. 815/1413 yılında I. Mehmed’in önderliğinden Anadolu’nun bütünlüğü tekrar sağlanmıştır. Molla Hüsrev bu çalkantılı dönemde I. Mehmet, II. Murat ve Sultan II. Mehmet dönemlerinde görev yapmıştır. İmparatorluğun bu ikinci kalkınma dönemi Molla Hüsrev’in ilmi faaliyetlerine önemli bir katkı sağlamıştır (Ceylan, 2011: 7-8).

Taşköprüzade, onun hakkında “ümera-i ferasiha”dan “Rumiyyü’l-asl-ı Fermurz” diye bahsetmektedir. Bu durum babasının kimliği hakkında bir takım şayiaları da beraberinde getirmiştir (Koca, 2005: 252). Devhatü’l-Meşayih’te bir Fransız subayı iken müslüman olan bir zatın oğlu olduğu rivayet edilir. Molla Hüsrev’in babası Hüsrev’in kızkardeşini Osmanlı emirlerinden Hüsrev adında bir zâta vermişti. Molla Hüsrev babasının genç yaşta ölmesi üzerine, eniştesi Hüsrev Bey’in yanında kalmasından dolayı Hüsrev kayını diye çağırılmıştır. Daha sonra “kayını” kelimesi kaldırılarak, Molla Hüsrev adıyla anıldığı belirtilmektedir.

Bununla beraber yapılan araştırmalar Taşköprüzade’nin eserinin yanlış anlaşıldığını ve Mecdi’yi kullanan araştırmaların ve dolayısıyla Devhatü’l-Meşayih’in müellifinin de bu gruptan olduğu anlaşılmaktadır ve bu yanlış sürdürülenler olduğu tespitini yapmak mümkün görünmektedir. Oysaki Molla Hüsrev’in Durerü’l-hükkam adlı eserinin sonunda vermiş olduğu künyede, dedesinin adının Ali olduğu görülmektedir. Künyeye ait 833/1429 tarihli bir belgeden adının Mehmed b. Feramurz b. Hoca Ali olduğu anlaşılmaktadır. Mecdi’nin notlarında babasının Kürd olduğuna dair iddialar olmakla beraber, Türkmen boyu olan Varsakların, Mecdi tarafından Kürd boyu olarak tanınması bu

yanlışığın da temelini oluşturmaktadır. Dolayısıyla nereli olduğu konusu da son zamanlarda yapılan araştırmalarla ortaya konulmuş olup, Varsak boyunun yerleşim yerlerinden olan Yozgat-Yerköy civarında bulunan Karkın köyü olduğu tespit edilmiştir (Koca, 2005: 252).

Burhâneddîn Haydar Hirevî ve zamanının diğer âlimlerinden ilim tahsil eden Hüsrev, tahsilini tamamladıktan sonra Edirne’de Şah Melik Medresesi’nde ve sonra da kardeşinin vefâtıyla boşalan Çelebi Medresesi’nde müderrislik yapmıştır. 832/1428 senesinde Kazaskerliğe getirilmiştir. Molla Hüsrev, Fâtih Sultan Mehmed Hân tahta geçince de göreve devam etmiştir. Sultan Murad’ın tahta tekrar geçmesi ve Fatih Sultan Mehmed’in Manisa’ya gitmesi ile birlikte Molla Hüsrev görevi bırakarak Manisa’ya gitmiştir. Fâtih Sultan Mehmed Hân tekrar tahta geçince, o da İstanbul’a gelmiştir.

Molla Hüsrev, H. 832/1428 yılında kazasker tayin edilmiş olup, Sultan II. Mehmed’in tahta geçişinden sonra da bu göreve devam etmiştir. Sultan II. Mehmed, İstanbul’u fethettiğinde, İstanbul’un ilk kadısı olarak Hızır Bey’i (ö.862/1458), onun vefatının hemen akabinde de Molla Hüsrev’i İstanbul kadısı tayin ettiği anlaşılmaktadır. Bu görevden hemen sonra Üsküdar ve Galata kadılıkları da kendisine bırakılmıştır. Bazı rivayetlere göre Bursa kadılığı da yapmıştır. İlk medreselerden biri olan Ayasofya’nın da müderrisi olmuştur. Fatih Sultan Mehmed ile hocası Molla Hüsrev arasında çok yakın bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Fatih hocası için, “Zamanımın Ebû Hanîfe’sidir” demiştir. Ancak bu ilişki bir süre sonra bozulmuş olduğundan Molla Hüsrev, Bursa’ya yerleşerek kendi adına yaptırdığı medresede çalışmaya başlamıştır. Fatih tarafından bizzat İstanbul’a davet edilmesi sebebiyle geri, İstanbul’a dönmüştür (Ceylan, 2011: 10).

Devhatü’l-Meşayih’in verdiği bu bilgiye karşılık, Fatih Sultan Mehmed’in Molla Hüsrev’i tekrar İstanbul’a çağırdığı tarih araştırmacılar tarafından 878/1473 olarak belirtilmekte olup, İstanbul müftülüğüne getirilişi de yine bu tarih olarak zikredilmektedir (Koca, 2005: 252).

Molla Hüsrev 885/1480 yılı Şaban ayında İstanbul’da vefat etmiş ve Bursa’da Medresesi yakınlarına defn edilmiştir. Yirmi yıl Şeyhülislamlık yapmıştır. İstanbul’da mescidler inşa ettirmiştir. Mutavvel adlı esere haşiye, Şerh-i telvih, Kâdı Beydâvî’nin tefsirine haşiye, Pezdevi’nin Usûlü’ne haşiye, En’âm sûresi tefsiriyle ilgili risale, Şerh-ül-miftâh, Şerh-i Telvîh, Udde haşiyesi, Seyyid Şerîfin şerh-i Miftâhının evâiline haşiyesi, Mevlâna Ali Rûmi’nin usûlesine

ecvîbesi vardır. Usul üzerine iki eseri daha vardır. Bunlar Mirat'ül-üsul ve Mirkat'ül-Vüsul'dır (Koca, 2005: 253). Devhatü'l-Meşayih'te verilen eserlerin sonradan yapılan araştırmalar sonucunda eksikleri giderildiği görülmektedir. Molla Hüsrev'e ait olarak günümüzde tespit edilebilen yaklaşık 22 eseri olduğu bilinmektedir (Koca, 2005: 252).

Molla Hüsrev'den sonra müftülük/şeyhülislamlık makamına getirilen ve dönemin en önemli bilginlerinden biri olan **Molla Gürani**'nin (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 10-11) asıl adı Şemseddin bin İsmail idi. Kendisine başka lakaplar da yakıştırılmaktaydı. Hocası Makrizi tarafından “Şehabettin” olarak anılan Molla Gürani'nin 28 Ağustos 1406'da Şehrizer'da dünyaya geldiği bildirilmektedir. Başka kaynaklarda 813/1410 yılında Gürani'de doğduğu bildirilen Gürani'nin doğum yeri hakkında da bazı çelişkili ifadeler olmakla beraber Bikai'nin bildirdiğine göre, Molla Gürani kendisinin Diyarbakır civarında Hiler köyünde doğduğunu söyler (Yaşaroğlu, 2005: 248). İlmî tahsilini Gürani'de tamamlayarak Kahire'ye geçmiş, devrin en meşhûr âlimi İbn-i Hacer Askalânî'den ders ve icâzet almıştır. Osmanlı âlimlerinden Molla Yegân hacca giderken Kahire'ye uğramış ve orada Molla Gürani'yi tanımıştır. Molla Yegân'ın teklifiyle onunla beraber İstanbul'a yerleşmiştir. Sultan İkinci Murâd, Gürani'yi Kaplıca ve Yıldırım Medresesi'ne müderris tayin etmiştir. Daha sonra da Sultan İkinci Murâd, Molla Gürani'yi oğlu Şehzâde Mehmed'in yetiştirilmesi ile görevlenmiştir (Yazıcı, 2010: 22; Kuşat, 2003: 137). Fatih Sultân Mehmed'in padişahlığında vezirlik teklifini kabul etmemiş, 855/1451 senesinde Kazaskerlik görevine getirilmiştir. 857/1453 yılında yaşadığı bazı olaylardan dolayı Mısır'a Sultan Kayıtbay'ın yanına gitmiştir. 862/1457 yılında Fatih'in davetiyle tekrar Bursa'ya dönmüş 885/1480 senesinde Şeyhülislam olmuştur. 893/1487 senesinde yaşlılığın verdiği sıkıntılarla İstanbul'da istirahatete çekildiği evinde vefat etmiştir. Gâyet-ül-emânî fî tefsîr-i seb'îl-mesânî isimli tefsir-i şerif yazmıştır. Bu eseri Molla Gürani, 860/1455 yılının sonlarında Kudüs'de bulunduğu sırada yazmaya başlamış, 867/1462'de tamamlayarak Fatih Sultan Mehmed'e ithaf etmiştir. Kalam, fıkıh ve siyere ait bilgileri içeren bu eserin kaynakları arasında Zemahşeri'nin “El-Keşşaf” ve Beydavi'nin “Envârü't-tenzil” adlı eserleri yer almaktadır (Yaşaroğlu, 2005: 250). El-Kevser-ül-cârî alâ rıyâd-il-Buhârî adlı eser ise Buhârî'nin hadis kitabına yazdığı şerhdir. Bu eserde hocası İbn-i Hacer'in ve diğer bir Sahih-i Buhari şarihi Kirmani'nin bazı yorumlarını eleştirmiştir

(Yaşaroğlu, 2005: 250). Ayrıca Molla Gürânî, Şâtibiyye Kasidesinin Ca'berî şerhine bir haşiye yazmıştır. Bu eser Kasım b.Firruh eş-Şatıbî'nin kıraat-i seb'a konusunda manzum olarak kaleme aldığı "Hırzû'l-emani"ye adlı esere Ca'berî'nin yazdığı "Kenzü'l Meani" isimli haşiyeden dolayı kaleme alınmıştır. Molla Gürani'nin toplam eser sayısının dokuz adet olduğu anlaşılmaktadır (Yaşaroğlu, 2005: 250).

Sultan İkinci Murâd'ın beylerinden Mehmed Ağa tarafından esîr edilen Hıristiyan çocuklardan biri olan **Molla Abdülkerim Efendi**, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 12) Taşkoprizâde'nin bildirdiğine göre Mahmud Paşa ve Molla Ayas'la birlikte esir alınmış ve Mehmed Ağa tarafından himaye edilmiştir. Bazı araştırmalarda Abdülkerim'in Sırp veya Hırvat asıllı olduğu söylenmektedir (İpşirli, 2005ç: 239). Küçük yaşlarında Mevlana Ayas Mahmud Paşa ile birlikte payitahta gelmiştir. O sırada şehzâde olan Sultan Mehmed Hân'a hediye edilmiştir. Mevlâna-yı Ali Tûsî ve Mevlâna-yı Acemî'den ilim öğrenmiştir. İstanbul'un fethinden önce bazı medreselerde müderrislik yapmış, İstanbul'un fethinden sonra açılan medreselerde de müderrislik yapmaya devam etmiştir. 863/1458 yılında kazasker olmuş ve bu görevde 871/1466 yılına kadar kalmıştır.

Sultan II. Bayezid'in Memluk Sultanı Seyfeddin Kaytbay ile muharebeye tutuştuğu ve Osmanlı ordularının mağlubiyetiyle sonuçlanan muharebe döneminde 893/1487 yılında şeyhülislâm olduğu anlaşılmaktadır. 900/1494 senesinde vefat etmiştir. Ömer Lütfi Barkan'ın yayınladığı Edirne Darülhadis bütçelerinde verilen resmi kayıtlarda Abdülkerim Efendi'nin Muharrem 895/1489 tarihinde vefat ettiği görülmektedir. Abdülkerim Efendi'nin cenazesi Edirne'de Sultan Camii yakınında kendisinin yaptırdığı Mektephane avlusuna defnedilmiştir (İpşirli, 2005ç: 239). "Telvîh" adlı esere haşiye yazmıştır. Mecdi, Molla Abdülkerim Efendi'nin eser yazma konusunda çokça çabası olmadığını aktarmakta ve belirlenemeyen iki haşiyesinde de olduğunu belirtmektedir (İpşirli, 2005ç: 239).

Halepte doğan **Alaeddin Arabi Efendi** (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 12-14), Halep ulemasında eğitim aldıktan sonra, Anadolu'ya geçmiştir. Molla Gürânî ve Hızır Çelebi'den dersler almıştır. Bundan sonra Edirne Dârülhadîs müderrisi Fahreddîn-i Acemî'nin yardımcısı olmuştur. Bursa Kaplıca Medresesine müderris tâyin edilen Alâeddîn Arabî, Alâeddîn Halvetî den de

tasavvuf icâzeti almış ve şeyhiyle beraber Manisa'ya sürgün edilmişlerdir (İpşirli, 1989d: 319). Manisa Medresesinde müderrislik de yapar ve Fâtih Sultan Mehmed'in son senelerinde günlük 80 akçe ile Sahn-ı Semân Medresesine müderris tâyin edilir. Bir müddet gözden düşerek vazife tahsisi düşürülmüş daha sonra eski haline getirilmiştir. 900/1494 senesinde Sultan İkinci Bâyezîd tarafından şeyhülislâmlık makâmına atanır. Bir yıl kadar bu görevde kaldıktan sonra 901/1495 yılında vefat etmiştir. Cenazesi Eyüp'te İdris Köşkü yolu üzerinde defnedilir. Tefsir ve fıkıh alanında geniş bilgisi ile bilinen Alaeddin Efendi'nin herhangi bir eseri bilinmemektedir (İpşirli, 1989d: 319).

Efdalzade Hüseyini Efendi (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 14-15) ulemadan Efdal Efendi'nin oğludur. Önce babası Efdalüddîn Efendi'den, sonra zamânının âlimlerinden ilim tahsil eder. Daha sonra da Molla Yegân'ın hizmetine girerek, onun yanında tahsilini tamamlar. Bursa Kaplıca'daki Sultan Murâd Hân Medresesine ve sonra İstanbul'daki Murâd Hân Medresesine müderris olur. Ailesi veba salgınından dolayı bir müddet İstanbul dışında bir yerde ikamet etmiştir. Buna rağmen kendisi haftanın dört günü derslerini aksatmadan vermiştir (Baltacı, 1997: 476). Kazaskerlik görevine getirilen Efdalzâde 901/1495 senesinde Şeyhülislâmlığa tayin edilir. Yedi yıl süren görevinde alçak gönüllü âlim bir zat olarak anılmıştır (Baltacı, 1997: 476). 908/1502 yılında vefat eden Efdalzâde Eyüp Sultan mezarlığına defn edilmiştir (Bursalı Mehmet Tahir Efendi, 1975: 360). Efdal-zâde Hamîdüddîn, Edirnekapı yolu üzerinde Üçbaş Mescidi'ni, Fâtih'de Keskin Dede Zâviyesi'nin yakınındaki Keskin Dede Mescidi'ni ve Şekerciler Hânı yakınında da bir medrese yaptırmıştır. Efdalzâde Hamîdüddîn Mevlana İsfehânî'nin Mütünut-u Tavâlî'sine haşiye, Seyyid-i Şerîf'in Haşiye-i Muhtâsârına haşiye yazdığı eserlerdir.

2. XVI. Yüzyıl Şeyhülislamları

XV. yüzyılda müftü olarak teşkilatta yer almış olan bu kişilerin Fatih Sultan Mehmed'in teşkilat kanunnamesinde şeyhülislam ifadesini kullanmasından sonra müftü ünvanı terkedilerek, şeyhülislam ünvanını kullanmaya başlamışlardır (İpşirli, 2010: 92). Yeni ifade ediliş şekliyle XVI. Yüzyılda şeyhülislâmlık makamı 17 defa el değiştirmiş olmakla beraber 16 şeyhülislamın görev yapmış olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu şeyhülislamlardan 3'ü görevden azledilmek

suretiyle alınmışlardır. Ancak bazıları için bu aziller uzun süreli olmamış, kısa bir süre sonra tekrar göreve getirildikleri görülmüştür. Azledilen şeyhülislamlar Çivizâde Muhiddin Efendi, Bostanzade Mehmet Efendi ve Hacı Sunullah Efendi idi.

Çivizâde Muhiddin Efendi azlediledilmek suretiyle görevden alınan ilk şeyhülislam olmuştur. Azledildikten sonra tekrar aynı göreve getirilen ilk Şeyhülislam ise Bostanzade Mehmet Efendi'dir. Hacı Sunullah Efendi de azledildikten sonra yeniden tayin şansı bulan şeyhülislamlardan olmakla beraber, dört defa göreve gelen tek şeyhülislam olmuştur.

Bu yüzyılda padişah hocalığını ve şeyhülislamlığı bir arada yürüten tek şahsiyet Hoca Sadeddin Efendi'dir. Bu sebeple kendisine *Camii-ür Riyasetin* ünvanı verildiği belirtilmektedir (İpşirli, 2010: 93).

Osmanlılarda bazı görevler veya liyakatler geleneksel olarak bazı ailelerin inhisarında kalmıştır. Molla Fenari ile ilmiye sınıfına dâhil olan Fenarizade ailesi bu silsilenin ilk örneklerinden biri olmuştur. Bu cenahtan geleneksel olarak göreve tayin edilen ilk kişi ise Molla Fenarinin Torunu Fenârizâde Muhiddin Çelebi'dir. Aynı silsileden gelerek şeyhülislam tayin edilen diğer aileler ise, Hocazâdeler, Kadızâdeler, Dürrizâdeler olduğu anlaşılmaktadır.

İlmiye sınıfı içinde değerlendirildiğinde, şeyhülislamlığa geçişte en son kademe kazaskerliktir. Rumeli Kazaskeriyken şeyhülislam olan Ebussuud Efendi'den sonra Rumeli Kazaskerliğinden şeyhülislamlığa geçiş bir anane halini almıştır.

Yine ilmiye sınıfına dâhil olan nakibüleşraflardan da şeyhülislam olarak atananlar olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nde yaşayan seyyid ve şeriflerin silsilelerini ve şecere-i tayyibe denilen soy kütüklerini kaydederek, koruyan görevliye nakibüleşraf denilmektedir (Rıf'at, 1998: 19). Bu görevdeyken şeyhülislam olarak tayin edilen ilk kişinin de Malulzâde Mehmed Efendi olduğunu tespit etmek mümkün olmuştur.

Bu yüzyılda görevi başında vefat eden şeyhülislam Zembilli Ali Efendi, İbn-i Kemâl Paşa, Sâdi Çelebi, Ebu Suûd Efendi, Hamid Bin Muhammed Efendi, Kadızâde Ahmed Şemseddin Efendi, Çivizâde Hacı Mehmed Efendi, Bayramzâde Zekeriyya Efendi ve Hoca Saadeddin Efendi'dir.

Yine aynı dönemde hastalık, yaşlılık ve azil sebebiyle görevi bırakmak zorunda kalanların şeyhülislamlar ise Çivizâde Muhiddin Efendi, Abdulkadir

Çelebi, Fenarizâde Muhiddin Çelebi, Malûlzâde Mehmed Efendi, Abdulkadir Şeyhî Efendi ve Sunullah Efendi'dir.

Bostanzâde Mehmet Efendi ilk görevinde azledilmiş, ikinci kez göreve getirildiğinde görevi başında vefat etmiştir.

XVI. yüzyılın ilk şeyhülislamı olan **Zebilli Ali Efendi** (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 15-16) Karaman'da doğmuştur. Tahsilinin önemli bir kısmını Karamanlı Hamza, Molla Hüsrev ve Hüsamettin Efendi gibi tanınmış âlimlerden aldıktan sonra (Kaplan-Yıldız, 2013: 264), İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da ise Molla Hüsrev'den ders almıştır.. Bursa'da Mevlana Muslihiddin'den aldığı derslerle tahsilini tamamlayan Zenbilli Ali Efendi, Fatih Sultan Mehmet döneminde Edirne Ali Bey Medresesine müderris olarak atanır. Daha sonra Mevlana Muslihiddin'in hizmetine girmiş, II. Bayezid'in tahta geçmesinden sonra İstanbul'a daveti kabul etmeyip Bursa'da Kaplıca Medresesi müderrisliği, Amasya'da müftülük ve sonra yine Kaplıca ve İznik'deki Orhan Gazi ile Bursa'da Murad Gazi Medreselerinde müderrislik görevinde bulunmuştur. Hacca gitmek için Mısır'a giden Zenbilli, Mekke'de meydana gelen huzursuzluk nedeniyle bir yıl kadar orada kalmış, Mısır'ın ulemasıyla sohbetlerde bulunmuştur. 908/1502 târihinde Şeyhülislâm olmuştur. 932/1525 yılında vefat edinceye değin bu görevi sürdürmüştür. Zeyrek'te yaptırdığı mektebinin yakınındaki mezarlığa defnedilmiştir. Fıkıh alanında El Mutahharat ve Muhtasar el Hidaye adlı eserleri vardır (Kaplan-Yıldız, 2013: 264).

Edirne'de doğan ve bir ümera ailesine mensûb bulunan **İbn-i Kemâl Paşa**, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 16-18) ailesinin nezâretinde iyi bir tahsil görmekle beraber, zamanın geleneği îcâbı, önce askerî sınıfa girmiş İkinci Bâyezîd Hân'ın seferlerine iştirâk etmiştir. Hatipzâde, Muarrefzâde ve Mevlâna Kestelli gibi meşhur âlimlerinden icâzet almıştır. Edirne'de Taşlık medresesine müderris ve daha sonra Üsküp'te İshâk Paşa ve Edirne'de Halebi ve Üç Şerefeli Medreselerinde müderris olmuştur. Edirne Kadısı olmuş ve 922/1516 de Anadolu Kazaskeri ve 925/1519'da tekrar Edirne'de Dâr-ül Hadis Medresesi müderrisliği yapmış ve son olarak 932/1526 yılında Şeyhülislam olarak atanmıştır. 940/1534 senesinde vefat eder. Tefsîr alanında yazdığı bir eseri, Seyyid Şerif'in Keşşâf ve Miftâh şerhine haşiyesi, usûl ilminde Tagyîr-üt-tenkîh, Mevlâna Saadeddin'in Telvîh adlı kitabına haşiye, kelâm ilminde Tecvîd-üt-tecrîd gibi birçok eserler vermiş ayrıca Türkçe ve Farsça şiir ve nazım eserleri yazmıştır. Şiir alanında

güçlü eserleri vardır fakat mahlas kullanmamıştır. Sadî'nin Gülîstan adlı eserine naziresi, sahîh Buharî'ye ve Meş'arık-ül Envâr adlı esere birer şerhi, En-Nücûm-üz-zâhire fî Mülûki Mısır vel-Kâhire adlı kitabı ve tıp alanında rücul-şeyh ile saba adlı kitapları tercüme etmiştir. Muhit-ül luğa ismiyle Arapça ve Farsça lügat tertib etmiştir.

Sâdi Çelebi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 18-19) Kastamonu'nun Daday ilçesinde doğmuş, Küçük yaşta babası ile birlikte İstanbul'a gelmiştir. Babasının Murat Paşa Câmii'nde imâm olması üzerine, ilk tahsilini onun yanında yapmıştır. Zamanının âlimlerinden ilim tahsil ettikten sonra, Molla Muhammed Samsûnî'nin hizmetinde ve sohbetinde bulunmuştur. İstanbul'da Başcı İbrâhim, Edirne'de Taşlık ve Vezir Mahmûd Paşa medreselerinde ve sonra Sahn-ı Semân medreselerinde müderris olarak vazîfe yapmıştır. 930/1524 senesinde İstanbul kadılığına tayin edilmiştir. Uzun yıllar bu görevi başarıyla yürütülmüştür. Bu görevi sırasında devrin önemli dini ve siyasi olayı olan Molla Kabız'ın yargılanması işini kazaskerler yapamayınca Şeyhülislam Kemalpaşazâde ile birlikte bu yargılama işini yerine getirmiştir (İpşirli-Demir, 2008: 404). 940/1534 senesinde şeyhülislâmlığa getirilen Sadi Çelebi, 945/1539 senesinde vefat etmiş ve Eyüp Sultan Mezarlığına defn edilmiştir. İstanbul'un Fâtih semtinde, evinin yakınında bir Dâr-ül-kurrâ inşâ ettirmiştir. Sa'dî Çelebi'nin birçok muteber eserlere yazmış olduğu ta'likâtı ve Beydâvî tefsîrine yazmış olduğu haşiyesi vardır.

Çivizâde Muhiddin Efendi (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 19-21), Menteşe'de doğan Muhittin Efendi'nin babası, hattat ve müderris Çivi İlyâs Efendi'dir (İpşirli, 1993c: 348). Bu sebeple Çivi-zâde diye meşhûr olmuştur. Tâcizâde Sadi Çelebi, Fenârizâde Muhyiddîn Efendi, Mevlana Mehmed Paşa ve Karabâlî Efendi'ye muid olmuştur. Edirne Beylerbeyi Medresesi, Bursa Veliyyüddîn oğlu Ahmed Paşa ve Ferhâdiyye Medresesi ve daha sonra Çorlu Medresesi, İstanbul Mahmud Paşa Medresesi ve Edirne Üç Şerefeli medreselerinde ve İstanbul Sahn-ı Semân medreselerinde müderrislik vazîfesini yürütmüştür. Çorlu Medresesi'nde müderris iken 934/1528 senesinde Mısır kadısı, 944/1538'de Anadolu Kazaskeri ve sonrada 945/1539'de Şeyhülislam olarak tayin edilmiştir. 948/1542 senesinde şeyhülislâmlık vazîfesinden azledilmiştir. Osmanlı tarihinde ilk azledilen Şeyhülislam Çivizâde Efendidir (İpşirli, 1993c: 348). Çivizâde'nin dürüstlüğü ve ilmi yeterliliğinden başkaca bazı konularda çok sert

bir tutum takındığını ve farklı fetvalar verdiğini, azlinin de bu nedenle olduğundan bahsedilir. Özellikle başta İbn Arabî ve Mevlânâ olmak üzere tasavvufun en tanınmış şahsiyetlerini aşırı tenkit etmesi ve bazı dini hükümlerdeki sert muhalefeti tartışmalara yol açmış ve başta Ebüssuûd Efendi ve Kemalpaşazâde olmak üzere birçok âlimle fikir ayrılığına düşmüştür (İpşirli, 1993c: 348). Azlinin sonrasında Hac ibâdetini yerine getirdikten sonra Sahn-ı Semân medreselerinden birisine müderris olarak ta'yin edilmiş 952/1546 senesinde de Rumeli Kazaskeri olmuştur. Bu vazîfeye devam ederken 954/1548 senesinde vefât etmiştir. Eyüp Sultan civarında defnedilmiştir. Çivizâde'nin görüşleri ve fetvaları, döneminde çokça eleştirilmiş ve tartışmalara neden olmuştur. İslâmi ilimlerin çeşitli dallarına ait mühim eserlere açıklamalar yazmış, ayrıca fıkıh alanında; “İsar-ı fi-şerh-ül Muhtar”, Kırâat ve tecvîd alanında “Hüsn-ül Kari fi-ttecvîd” adlı eserleri vardır. Diğer kaynaklarda fetvalarının toplandığı “Fetâvâ” adlı eseri, “Risâle fi'l-hudûd ve ta'zir” ve “Risâle fi vakfi'd-derâhîm ve'd-denânîr ala Risâleti Ebi's-Suud” adlı eserlerinden bahsedilmektedir (İpşirli, 1993c: 348).

Abdulkadir Çelebi (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 21-22), Ispartalı Mehmed Efendi'nin oğludur. Genç yaşlarında Bursa'ya gelerek Molla Rükneddîn Efendi'nin Bursa'da, Sultan Medresesi müderrisi olduğu zamanda ilim tahsilini onun yanında yapar ve sonra muidi olur. Geçim sıkıntısı münâsebetiyle padişahın yakınlarından Mustafa Ağa'ya ders verir. Mustafa Ağa'nın yardımıyla İstanbul'daki el-Hac Hasan Ağazâde ve Dâvûd Paşa medreselerine ve daha sonra da Bursa'daki Sultaniye Medresesi'ne müderris olarak ta'yin edilmiştir. 927/1521 senesinde Bursa kadılığına, 929/1523 senesinde İstanbul kadılığına, aynı sene içinde Anadolu kazaskerliğine tayin edilmiştir. 944/1538 senesinde görevinden uzaklaştırılır emekliye ayrılır. Hacca gider, dönüşünde 949/1543 senesinde Şeyhülislam olarak atanır. Hasta olması sebebiyle, üç ay sonra bu görevden ayrılmış ve Bursa'ya yerleşmiştir. Orada bir mescid ve bir medrese inşâ etmiştir. 955/1549 senesinde, Bursa'da 70 yaşını geçmiş olarak vefât etmiş, kendi yaptırdığı mescid ve medresenin bahçesinde Mûsâ Baba kabrinin yanına defnedilmiştir.

Osmanlı'nın önemli ilmiye ailelerinden Fenarizâdelerden olan **Fenarizâde Muhiddin Çelebi** (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 22-23), İlk Osmanlı şeyhülislâmı Molla Fenarî'nin torunlarından, Rumeli Kazaskeri Muhammed Şâh Efendi'nin oğludur. İlk eğitimini aileden almış, sonra Hatibzâde Muhyiddin ve

Efdalzâde Hamîdüddin Efendi'den aldığı derslerle eğitimini tamamlamıştır (Yalar, 2001: 129). İstanbul'da Ali Paşa Medresesi'ne müderris, ardından Bursa'da Sultan Medresesi'nde müderris olmuştur (Yalar, 2001: 129). 925/1519 senesinde Edirne Kadısı, 926/1520'de İstanbul kadısı olmuştur. 929/1523'de Anadolu, 930/1524'de Rumeli kazaskerliği yapmıştır. 944/1538'de azledilen Fenarîzâde emekli edilmiş ve Hacca gitmiştir. 948/1542 senesinde Şeyhülislam olmuştur. 952/1546 senesinde kendi isteğiyle emekli edilmiştir. 954/1548 senesinde vefat etmiş ve Eyüp Sultan Camii civarında defn edilmiştir. Tefsir-i Şerif çalışmaları yapmış ama kitaplaştıramamıştır. Fıkıh alanında risaleler ve makalalar yazmıştır. Seyyid Şerif'in Şerh-i Miftahına haşiye yazmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bilinen en ünlü şeyhülislamı olan ***Ebu Suûd Efendi***'nin (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 23-26) asıl adı Şeyh Muhiddin Muhammed bin Mustafa el İmadi'dir. Diğer kaynaklarda ise Muhammed, Ahmed, İmadüddin, İbnü's-Şeyh Muhyiddin b. Muhammed b. Mustafa el-İskillibî, el-İmadi, el-Hanefi olarak geçmektedir. Ebussuûd adının ona kim tarafından verildiği bilinmemektedir (Düzenli, 2005: 442). İstanbul Metris köyünde 897/1491 senesinde doğar. İskilip'te doğduğu üzerine bilgilerde mevcuttur (Demir, 2006: 1). Ailesi ilimle uğraşan önemli bir ailedir. İlk eğitimini babası Yavsi Çelebi'den alır. Daha sonra birçok ilim adamından dersler alır. Bayezid Hân'ın sohbetinde bulunarak, Padişahın iltifatlarına mazhar olur. Müeyyedzâde Efendi'nin hizmetlerine girmiş ilim tahsiline devam etmiş, sonra hocasına damad olmuştur. Ayrıca tahsiline devam ederken Hoca Mevlana Seydi-i Karamanî'den mülazemet almıştır (Demir, 2006: 1). Tahsilini tamamlayıp, ilimde yetiştikten sonra, zamanının Şeyhülislâmı olan İbn-i Kemâl Paşa'nın emri ile 922/1516 senesinde Çankırı Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiş, fakat bu vazîfeye gitmeden İnegöl'deki İshak Paşa Medresesi müderrisliğine getirilmiştir. Daha sonra sırasıyla Davud Paşa ve Mahmûd Paşa Medreselerinde ve Gebze'de Mustafa Paşa Medresesinde müderrislik yapmıştır. 932/1525 senesinde Bursa Sultânîye Medresesi ve 934/1527 senesinde Sahn-ı Semân Medresesi müderrisliğini yürütmüştür. 939/1532 senesinde Bursa kadılığına getirilmiş ve oradan İstanbul Kadılığına terfi ettirilmiştir. 944/1537 senesinde Anadolu kazaskerliğine getirilmiştir. 952/1545 senesinde şeyhülislâm olmuş Kanuni Sultan Süleyman ve Sultan Selim dönemlerinde bu görevi 30 sene sürdürmüştür.

Şehrin toprak düzeni de yine onun tarafından tanzim edilmiştir. Sultan II. Selim zamanındaki Kıbrıs fethi de Ebusuud Efendi'nin vermiş olduğu fetvaya dayanılarak yapılmıştır. Osmanlı Safevi savaşları da yine onun fetvalarıyla sürdürülmüştür. Verdiği fetvalar ve kullandığı ifadeler sebebiyle Osmanlı hanedanı, Sünni İslamın en yüksek mevkisine oturtulmuştur (Düzenli, 2005: 444). Döneminde hukuk sistemini etkileyen önemli eserler vücuda getirerek Kanunname ve Ma'rûzâtların oluşmasını sağlayacak önemli bir külliyyat bırakmıştır. Raks, deveran ve idam konularında verdiği fetvalar ile çığır açmış olup, bu fetvaları günümüzde dahi güncelliğini korumaktadır. Hatta fetva eminliğinin de onun tarafından kurulduğu rivayet edilmektedir (Düzenli, 2005: 445).

982/1574 senesinde vefat etmiş, İstanbul'da Eyüp'te yaptırdığı medresenin yanına defnedilmiştir. En önemli eseri Tefsîridir. Ebussu'ûd Efendi yazdığı bu tefsîre, "Keşşâf" tefsîrinden haşiye eklemiştir. Fetvalarının yazılı olduğu bir metni de vardır. Arapça, Farsça ve Türkçe şiirler yazmıştır. Kasîde-i mîmiyye'yi de yazmıştır.

Hamid Bin Muhammed Efendi (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 26-28) 900/1495 senesinde Konya şehrinde doğmuştur. Babası Yenişehir kadısı iken vefat etmiş olan Mehmed Efendi'dir. Büyük dedesi Durûz Efendi diye tanınmıştır. İlk tahsilini memleketinde tamamlayan Hâmid Efendi, 922/1516 senesinde İstanbul'a gelmiş, Çivizâde Efendi ve Mahmûd Paşa Medresesi müderrisi Sadî Efendi ve Aşçızâde Hasan Çelebi'den ilim tahsil emiştir. 925/1519 senesinde Sultaniye Medresesi müderrisi olan Kadri Efendi'nin hizmetinde bulunmuş, onun hizmetinde kalarak 929/1523 senesinde tezkireci olmuştur. 940/1533 senesinde mülâzemet görevini yürütmüştür. Bursa'da Molla Hüsrev Medresesi'nde, sonra Bâyezîd Paşa Medresesi'nde, Kütahya'daki Germiyanoglu Medresesi'nde ve Bursa'daki Ahmed Paşa Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. 948/1541 senesinde Ebülleyis Ali yerine Dâvûd Paşa Medresesi müderrisi ve aynı sene Osmanlı şeyhülislâmı olan Çivizâde Mehmed Efendi'ye dâmâd olmuştur. 952/1545 senesinde Gebze'de Mustafa Paşa Medresesi'ne müderris; 954/1547 senesinde Manisa müftülüğine tayin edilmiştir. 956/1549 senesinde Şam müftüsü; 957/1550 senesinde Mısır müftüsü olmuştur. 959/1552 senesinde bu görevinden alınmış, hacca gitmiş, hac ibâdetini yerine getirdikten sonra İstanbul'a gelmiştir. 960/1553 senesinde Ayasofya müderrisi, 961/1554 senesinde Bursa kadısı,

963/1556 senesinde İstanbul kadısı, 964/1557 senesinde Rumeli Kazaskeri olmuştur. 974/1567 Zigetvar seferi sırasında Rumeli kazaskerliğinden emekli edilmiş, 982/1574 senesinde Şeyhülislâm Ebusuûd Efendi yerine Şeyhülislamlığa getirilmiştir. Hâmid Efendi'nin, "Fetâvây-ı Hâmidiyye" adında dört cildlik bir eseri meşhurdur. İstanbul'da bir mescid yaptırmıştır.

Kadızzâde Ahmed Şemseddin Efendi (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 28-29) 918/1512 senesinde Edirne'de doğmuştur. Babası Bedreddîn Mahmud Efendi'dir. İlk eğitimini Edirne'de Dâr-ül Hadis müderrisi İshâk Çelebi'den ve sonra Üç Şerefeli müderrisi Çivizâde Efendi'den almıştır. Ebusuud Efendi, Sadî Çelebi ve Mevlânâ Kadri'nin mülazimi olmuştur. Kâdızâde Ahmed Efendi, ilk olarak Bursa'da Ferhâdiyye Medresesi'ne müderris olmuş, sonra Veliyyüddîn oğlu Ahmed Paşa Medresesi'nde, 950/1543 senesinin sonunda Bursa'da bulunan Kaplıca Medresesinde, 953/1546 senesinde İstanbul'da Atîk Ali Paşa Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. 963/1555 senesinde Halep kadısı görevinde naipliğini Şair Baki yapmıştır (İpşirli, 2001b: 96). 967/1559 senesinde emekli edilmiş ve sonra müfettişlik memuriyetine verilmiştir. 971/1563 senesinde Rumeli Kazaskeri olmuş Sadrazamla yaşadığı sıkıntı sonucu Edirne'de Dâr-ül-hadîs medresesinde görevlendirilmiştir. Oğlu Kadı Abdurrahman Çelebi'nin vefât etmesi üzerine İstanbul'a gelmiştir. 983/1575 senesinde Süleymâniye Dâr-ül-hadîs'inde çalışmış ve aynı sene Rumeli Kazaskerliği görevine yeniden getirilmiştir. 985/1577 senesinde Şeyhülislam olmuştur. Şeyhülislamlığı sırasında Kazaskerlerin ve Beylerbeyinin devlet ricalindeki yerlerinde değişiklikler yapılmış ve III. Murad döneminde yapılan rasathaneyi padişahı ikna ederek yıktırıldığı ifade edilmektedir (Uzunçarşılı, 1998a: 517). 988 senesinde vefat etmiş, Küçük Karaman civarında defnedilmiştir. Hedaye Şerhi, Şerh-i Tecrid haşiyesi, Şerh-i Miftâh-ı Şerîfe Haşiyesi, Telvîh ve ta'lîkatı, mevâkîf ta'lîkatı ve tefsir-i şerif çalışmaları vardır. Evinin yakınlarında yaptırdığı câmisi ve Dâr-ül-kurrâsı vardır.

Malûlzâde Mehmed Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 29-30) 940/1533 senesinde doğmuştur. Babası Kanunî Sultan Süleyman döneminden Malûl Mehmed Emin Efendi'dir. Nakib-ül Eşraflık yaptığı için Nakib lakabıyla da anılır (Özcan, 2003b: 456). Uzun müddet Ebusuûd Efendi'nin hizmetinde kaldıktan sonra ona damat olur. Bursa'da Emirsultan Kasım Paşa Medresesi'nde müderrislik görevinde bulunur. 973/1566 senesinde Halep Kadılığı,

974/1567 senesinde Şam Kadılığı, 977/1569 senesinde Mısır Kadılığı, 977/1569 senesinde Bursa Kadılığı, 978/1570 ve 1570 senelerinde Bursa Kadılığı, 979/1571 senesinde Edirne Kadılığı görevlerine atanır. 981/1573 senesinde Anadolu Kazaskeri olur. 983/1575 senesinde emekli edilir. 984/1576 senesinde nakîbüleşraflığa, 987/1579 senesinde Rumeli Kazaskerliği ve aynı senede Şeyhülislamlık görevine getirilir. 989/1582 senesinde görevden ayrılarak sakin bir hayat sürmek istemiştir. Başka kaynaklarda istifaya zorlandığı veya azledildiği bilgileri mevcuttur (Özcan, 2003b: 456). 992/1584 senesinde oğlu İshak Bey'i kaybeden Malulzâde oğlunun acısına dayanamayarak 993/1585 senesinde de vefat etmiş, babasının Edirnekapı semtinde bulunan Dar-ül Kurrâsının haziresine defnedilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bir diğer önemli ilmiye ailesine mensup olan Çivizâdelerden *Çivizâde Hacı Mehmed Efendi*, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 31-32) Kanunî devri şeyhülislâmlarından Çivizâde Muhyiddîn Mehmed Efendi'nin oğludur. İlk tahsilini babasından alan Mehmed Efendi, 950/1543 tarihinde babası ile birlikte hacca gider. Hac yolculuğu esnasında bazı fıkhi metinleri ezberler. Babası 954 senesinde vefat edince devrin ileri gelen âlimlerinden Taşköprüzâde'den ilim öğrenir. Ayrıca Perviz Efendi, Karesili Hasan Efendi ve Malul Emir Efendi'den ders alır (İpşirli, 1993c: 347). 959/1552 senesinde Rumeli kazaskeri Abdurrahmân Efendi'nin hizmetine girmiş ve damadı olmuştur. 964/1557 senesinde Kâsımpaşa Medresesi'nde, sonra Süleymâniye Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. 977/1569 senesinde Şam, 978/1570 senesinde Kâhire, 979/1571 senesinde Bursa, 981/1573 senesinde Edirne kadılıklarına getirilmiştir. 983/1575 senesinde İstanbul kadısı olmuş aynı yıl Anadolu Kazaskeri olmuştur. 985/1577 senesinde Rumeli Kazaskeri olmuştur. 987/1579 senesinde emekli olmuş, 989/1581 senesinde sadr-ı ulemâ olmuş, aynı sene şeyhülislâmlığa getirilmiştir. Şeyhülislamlığı sırasında döneminin siyasi ve sosyal olaylara katıldığı ve bunlarla ilgili fetvalar verdiği bildirilmektedir (İpşirli, 1993c: 347). 995/1587 senesinde 58 yaşında vefat etmiş, cenazesi Eyüp Sultan civarındadır. Zeyrek'de ve Şehremini yakınlarında mescid yaptırmıştır. Ve Ayrıca bir medrese, kürkçübaşı Süleymânağa Câmii yanında da bir mescid yaptırmıştır.

Abdulkadir Şeyhî Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 32-33) İkinci Bâyezîd ve Yavuz Sultan Selim Hân zamanlarında kazaskerlik yapan Müeyyedzâde Abdurrahmân Efendi'nin kardeşi Şeyh Kerîm Hacı Efendi'nin

oğludur. 920/1514 senesinde doğmuştur. Zamanının âlimlerinden dersler aldıktan sonra, Şeyhülislâm Ebussûd Efendi'nin hizmetine girer ve onun yanında yardımcılığı vazifelerini yapar. İlk olarak Gelibolu Sarıca Paşa Medresesi müderrisliği, 970/1562 senesinde Süleymâniye Medresesi müderrisliği yapmış, 974/1566 senesinde Şam kadılığı, yine aynı yıl içinde Mısır kadılığı, 976/1568 senesinde Bursa kadılığına getirilmiştir. 977/1569 senesinde İstanbul kadılığını yürütmekteyken, bir sene sonra Anadolu kazaskerliğine, 979/1571 senesinde Rumeli Kazaskerliğine getirilen Abdulkadir Şeyhi Efendi, 981/1573 senesinde emekli olup, 991/1583 senesinde tekrar Süleymâniye Dâr-ül-hadîs'i müderrisliğine getirilir. 995/1587 senesinde şeyhülislâmlığa tayin edilmiştir. Şeyhülislâmlığı döneminde çekilen mâli sıkıntı yüzünden akçenin değerinin düşürülmesi ve bu düşük akçenin askere ulufe olarak verilmek istenmesi üzerine çıkan olaylarda Abdulkadir Efendi'ye verilen bu "mağuş akçe" ile esnaftan zorla alınan eşya ve yiyeceğin helâl olup olmadığı sorusuna "haramdır" şeklindeki fetvası üzerine gelişen ve tarihe "Beylerbeyi Vakası" adıyla geçen kanlı olaylarda Beylerbeyi ve Defterdar idam edilmiş, kendisi de Veziriazamla birlikte azledilmiştir (İpşirli, 1989b: 244). Bu olaydan sonra emekli hayatı sürmüş, 1002/1594 senesinde vefat etmiştir. Eyyûb Sultan civarında, Yahyâ Efendi dergâhı bahçesinde, babasının yanına defnedilmiştir.

Bayramzâde Zekerîyya Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 34-36). 920/1514 senesinde Ankara'da doğmuştur. İlk tahsilini ağabeyi Yakûb Efendi'nin yanında almış, sonra İstanbul'a gelerek Arabzâde, Abdalbâkî ve Malül Emîr Efendi'den dersler alarak ilmi çalışmalarına devam etmiştir. 950/1542 senesinde Mevlana Emîr Efendi ile beraber Mısır'a gitmiş, büyük âlim Şeyh Ali Makdîsî'den dersler almıştır (Yediyıldız, 2003: 154). Dönüşünde Bursa'daki Hamza Bey Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiş, Bursa kadısı Kara Çelebizâde'nin, pâdişâha tavsiyesi üzerine mevkisi arttırılmıştır. 961/1577 senesinde Kanunî Sultan Süleymân'ın maiyetinde Nahcivân Seferine katılmıştır. Çend Bey Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. Bursa'da Kaplıca Medresesi'yle şerefendirilmiştir. Bayramzâde, 973/1565 senesinde, Şeyh Vefâ Câmîi'nde, zamânının büyük âlimleri; Hâmid Efendi'nin huzurunda fıkıh kitabı "Hidâye"nin bir bölümünden imtihan edilmiş, başarısı nedeniyle 975/1567 senesinde Edirne'de Üç şerefeli Câmî Medresesi'ne müderris tayin edilmiştir. 977/1569 senesinde, İstanbul'da Sahn-ı Semân Medresesi'nde, 980/1572 senesinde Sultan Selîm Câmîi

Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. 981/1573 senesinde Haleb kadılığı, 985/1577 senesinde Bursa, 988/1580 senesinde İstanbul kadılığı görevlerini yapmıştır. 989/1581 senesinde Anadolu kazaskerliğine getirilmiş, 991/1583 senesinde emekliye edilmiştir. 994/1586 senesinde Hacc vazifesini yerine getirmiştir. 997/1589 senesinde Rumeli kazaskerliği vazifesini yapmış, 998/1589 senesinde emekli, 999/1590 senesinde tekraren Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. 1000/1591 senesinde şeyhülislâmlık makamına yükselmiştir. 1001/1592 senesinde vefat etmiş cenazesi Sultan Selîm Câmîi civârında yaptırdığı Dâr-ül-hadîs'in yanına defnedilmiştir. Hidâye şerhi, Beydâvî tefsîrinden Arâf sûresine yaptığı haşiye, Şerh-i Miftâh üzerine ta'likat, Keşşâf, Telvîh, Mevâkîf ve Tecrîd kitaplarına haşiyeler yazdığı eserlerdendir (Yediyıldız, 2003: 155). İstanbulda bir medrese ve bir Dar ü'l Hadis-i inşa ettirmiş ve etrâfında hocalar için odalar yaptırmıştır. Şeyhülislâmlık görevi bir sene beş ay sürmüştür.

942/1535 senesinde doğan **Bostanzâde Mehmet Efendi**, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 33-34) Kanuni devri âlimlerinden Tireli Kazasker Bostan Mustafa Efendi'nin oğludur (İpşirli, 1992: 311). Bostanzâde Mehmed Efendi, Arabzâde, Kâdızâde ve Gül Hoca Çelebi'den ilim tahsil eder (Eliaçık, 2012:b 40). 963/1556 senesinden itibaren mülâzim müderris olarak çalışmaya başlamış, 966/1559 senesinde Eski İbrâhim Paşa Medresesinde müderrisliğe girmiş ve daha birçok medreselerde müderrislik yapmıştır. 981/1573 senesinde Şam kadılığı görevine, 983/1575 senesinde Bursa ve aynı yıl içinde Edirne kadılıkları görevine getirilir. 984/1576 senesinde İstanbul kadılığı, 985/1577 senesinde Anadolu kazaskerliği görevine getirilmiştir. 988/1580 senesinde Rumeli kazaskerliğinde bir yıl görev yaptıktan sonra emekli olmuştur. 991/1583 senesinde Kâhire kadılığından sonra 995/1587 senesinde ikinci defa Rumeli kazaskerliğine getirilmiş, 997/1589 senesinde ise Şeyhülislâm tayin edilmiştir. Yaklaşık üç yıl süren görevinin sonlarında kardeşi İstanbul Kadısı Mustafa Efendi'yi Anadolu kazaskeri yapmak için bazı kadılara şikâyetler yaptırmış ve o sırada kazasker olarak görev yapan şair Baki'nin durumu Divân-ı Hümâyûn'da anlatması üzerine Şeyhülislam, Baki şiirlerinin bir kısmının küfür barındırdığı iddiasıyla görevden alınmasını talep etmiştir. Bu olay sonucunda Sultan III. Murad, Mehmet Efendi ve kardeşini azletmiştir (İpşirli, 1992: 311). Bostanzâde 1001/1593 senesinde üçüncü defa Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. Şeyhülislâm Bayramzâde Zekeriyâyâ Efendi'nin vefâtı üzerine, aynı yıl içinde ikinci defa şeyhülislâmlık makamına

tain edilmiştir. Bu hadise ile Osmanlı tarihinde azledilen bir Şeyhülislam, aynı göreve yeniden getirilmiş oluyordu (İpşirli, 1992: 311). Mehmet Efendi 1006/1598 senesinde şeyhülislâmlık vazîfesindeyken vefât etmiş ve Şehzâde Camii haziresine defnedilmiştir. Tam olarak yedi sene iki ay şeyhülislâmlık görevinde bulunmuştur. Kendisine ait bazı hayratları mevcuttur. Bunlardan biri Samatya Hacıkadın Mahallesi'nde bulunan mesciddir. Arapça, Farsça ve Türkçe şiirleri vardır. Kaleme aldığı eserler arasında “İhya’u ‘Ulûmi’-d-din” adlı eserin “Yenabiu’l-yakin fi İhyai Ulûmi’-d-din” adıyla yaptığı bir tercümesi önemlidir. Ayrıca Mülteka’l-ebhur adlı esere de bir şerh yazdığı bilinmektedir (İpşirli, 1992: 311).

Hoca Saadeddin Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 36-38) aslen İsfahan kökenlidir. Dedesi Hafız Mehmed Efendi Sultan Selim’in Çaldıran Savaşı sonrası İstanbul’a getirdiği âlimler ve zanaatkârlardan birisidir (Parmaksızoğlu, 1999: 9). Sultan Selim’in yakınındaki kişilerden olan Hasan Can Efendi’nin oğludur. 943/1536 senesinde İstanbul’da doğan Hoca Sadeddîn Efendi, erken yaşlarda ilim sahasına girer. Müderris Karamanlı Mehmed Efendi onun ilk hocası olmuş, Sultan Selim’den gördüğü destekle dönemin en önemli âlimi Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi’ye talebe ve mülazim olmuştur. 963/1555 senesinde yardımcı müderris olarak İstanbul’da Murâd Paşa Medresesi’nde ders vermiştir. 972/1564 senesinde Hariç rütbesine yükselen Hoca Sadeddin Efendi, 981/1573 senesinde Manisa’da Sultan Murad’ın hocalığını yapar. 982/1474 Ramazanında Şehzâde Murâd tahta çıkınca, Sadeddîn Efendi’yi Manisa’dan İstanbul’a getirtir. Bu dönemden sonra Hoca Sadeddin Efendi, Hoca-i Sultânî, Reis’ül-Ulemâ ya da “Hoca-i Cihân Sadeddin Efendi” unvânıyla anılır (Parmaksızoğlu, 1999: 168). Devletin iç ve dış siyâsetine yardımcı olan Sadeddîn Efendi, sultanın danışmanlığını da yapmıştır. Padişaha yakın olmak için devlet yönetimindeki etkin isimlerin arasında olmaya çalışır. Devletin dış siyasetinde de etkin bir rol oynamış, İngiltere ile diplomatik ilişki kurulması ve ticaret anlaşması yapılmasında önemli görevler üstlenmiştir (Turan, 1999: 196). 1003/1594 senesinde Üçüncü Mehmed Hân tahta çıkınca, Sadeddîn Efendi’ye hürmet gösterir. Padişahın yanında o kadar etkin olur ki ilmiye atamaları ve vezir atamalarının dahi kendisiyle meşveret edilerek yapılmasını sağlar. Devrin tüm olaylarını yönlendirerek Avusturya Seferi için padişahı bile ikna eder. Haçova Zaferinin kazanılmasında en etkin kişilerin başında gelir. Savaşın meşveretinde

geri çekilmek isteyenlere karşı savaş meydanına çıkılması için padişahı ikna etmiş, hatta savaşın ikinci günü düşman kuvvetlerinin hazine sandıklarının yanına kadar gelmelerine rağmen padişahı Hırka-yı Saadeti giymeye ikna edip ordunun moral kazanmasına neden olur. Sonuç olarak Osmanlı ordusunun galip gelmesinde büyük katkısı olur (Turan, 1999: 196). Devlet içindeki gücünün zirvesinde olan Hoca Sadeddîn Efendi, Damad İbrahim Paşa'nın sadareten ayrılması için çalışması yüzünden Safiye Sultan ile arası açılır. Muhalifleri Bostanzâde ve Baki'nin de isteğiyle devlet yönetiminden uzaklaştırılmış hatta Mekke kadılığına gönderilmek istenmiştir. İstanbul'da kalan Hoca Sadeddin 1006/1598 senesinde Sadrazam Damad İbrahim Efendi'nin vefatı ve Bostanzâde'nin azliyle Şeyhülislamlık makamına ulaşır (Turan, 1999: 197). Padişah hocalığı ile şeyhülislamlığı aynı anda yürüttüğü için "câmiu'r-riyasetin" ünvanıyla anılmıştır (Turan, 1999: 197). Devletteki eski etkisine kavuşan Sadeddin Efendi, istediği atamaları yaparak kendisine yakın kişileri göreve getirir. Macaristan seferi ve Uyvar seferinde etkisi olmuştur (Turan, 1999: 196). H.1008/1599 senesinde Üçüncü Murâd Hân'ın vefâtının dördüncü senesinde Ayasofya Câmii'nde hatim ve mevlid duâsına giderken fenalaşmış, duâ sırasında vefat etmiştir. Cenâzesi Eyüp Sultan'da yaptırmış olduğu Dâr-ül-Kurrâ bahçesine defnedilmiştir. Farisi Tarihini tercüme etmiştir. Tâc-üt-tevârih'i adlı eseri yazmış, Sadr-üş-şerîa adlı esere haşiye, Târih-i Temîmî'ye takriz yazmıştır.¹⁰ Bir sene sekiz ay Şeyhülislamlık yapmıştır.

Sunullah Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 39-42) Kanunî Sultan Süleymân devri kazaskerlerinden İskilipli Cafer Efendi'nin oğludur. 960/1552 senesinde İstanbul'da doğmuştur. Çocukluğundan itibaren ilim tahsiline başlamış, ilk olarak Mevlana Cemâli Efendi'den dersler almıştır. Daha sonra Şeyhülislâm Ebussuud Efendi'nin hizmetinde bulunmuş, onun yanında mülazim olmuştur. H.978/1570 senesinde Manav Seyfi Efendi yerine Beşiktaş Hayreddîn Paşa Medresesi'ne müderris tayin olmuş ve çeşitli medreselerde

¹⁰ "Hoca Sadeddin Efendi'nin en çok bilinen eseri de Tac-üt Tevârih'tir. Arapça ve Farsça'dan tercüme ettiği eserleri ve bu dilde yazdığı şiirlerini "*Zübdetü'l-Eş'âr*" adlı bir mecmuada toplamıştır. Ayrıca Lârî'nin Mir'atü'l-Edvâr ve Mirkatü'l-Ahbâr adlı eserinin ve Behçetü'l-Esrâr ve Ma'denü'l-Envâr eserini, Şeyh Nureddin Ebu'l-Hasen Ali b. Yusuf el-Lahmî'nin Behçetü'l-Esrâr ve Ma'denü'l-Envâr eserini, Ūşî'nin el- Emâlî eserini, Muhammed Nisaburî Kuşeyrî'nin Risâle-i Kuşeyrî adlı eserlerini tercüme etmiştir. Ayrıca Selimnâme, Münşeât-ı Hoca Sadeddin Efendi, Mekâtib-i Selâtin, Münşeât ve Mükâtabât-ı Sultâniye, Kasîde-i Sa'dî fi'l-Akâid, Risâle fi'l-hilyeti'l-Muhammediye, Kasîde-i Sa'dî fi'l-Akâid, Hâşiye a'lâ'l-Beyzâvî, Risâle fi'l-hilyeti'l-Muhammediye adlı risale ve haşiyeleri vardır. (Hoca Sadeddin Efendi, 1999: 190-206)

çalışmıştır. 996/1588 senesinde Sultân Murâd Hân vâlidesi Medresesi müderrisliğine getirilir. 998/1590 senesinde Bursa kadılığı, 999/1591 senesinde Edirne kadılığı, 1000/1592 senesinde İstanbul kadılığı görevlerine atanır. Aynı sene içinde Anadolu kazaskerliğine yükseltilir. 1001/1592 senesinde Rumeli kazaskerliğine getirilir. 1003/1595 senesinde Sultan Üçüncü Mehmed Hân'ın tahta geçmesinden sonra, kendi isteğiyle emekliye ayrılmış, 1008/1600 senesinde Şeyhülislâm Hoca Sadeddîn Efendi'nin vefâtı üzerine, onun yerine şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. İlk şeyhülislâmlığında Osmanlının sosyal ve siyasal hayatındaki yanlışlıklarından dönmesi için çaba sarfetmiştir (İpşirli, 2009: 531). Sadrazam Yemişçi Hasan Paşa'nın isteğiyle 1010/1602 senesinde vazîfeden alındıktan sonra 1011/1603 senesinde sipâhilerin ısrârı üzerine, ikinci defa şeyhülislâmlığa getirilir. 1012/1604 senesinde Poyraz Vakası neticesinde Sadrazam Yemişçi Hasan Paşa tarafından vazifeden alınmış sürgün edilmiştir. Aynı sene Birinci Sultan Ahmed Hân pâdişâh olunca, Sunullah Efendi, 1013/1605 senesinde üçüncü defa şeyhülislâmlık makamına getirilir. 1015/1607 senesinde Veziriazam Derviş Paşa'nın kendisini istememesi üzerine vazîfeden alınmış, yerine Mustafa Efendi atanır. Bu şeyhülislâmın vefâtı üzerine, aynı sene dördüncü defa şeyhülislâm olur. Son şeyhülislâmlığı sırasında Kırım Hanlığına tayin meselesine karışması ve devlet adamlarıyla ters düşmesi sonucunda I.Ahmed tarafından 1017/1609 senesinde azledilerek emekli edilmiştir (İpşirli, 2009: 531). 1020/1612 senesinde Şam yolundan hacca gitmiş ve 1021/1613 senesinde de vefat etmiştir. Hüdâyî Mahmûd Efendi'nin kıldırıldığı cenaze namazıyla Camiîye çevirdiği Hüssam Bey Mescidi haziresine defnedilmiştir. Altı yıl on ay Şeyhülislâmlık görevini yürütmüştür.

3. XVII. Yüzyıl Şeyhülislamları

Şeyhülislamların en yoğun olarak görev yaptığı yüzyıllardan biri XVII. Yüzyıldır. Bu yüzyılda şeyhülislâmlık makamı 41 defa el değiştirmiştir. Ancak görev yapan şeyhülislâm sayısı 32'de kalmıştır. XVI. Yüzyılda görev yapan şeyhülislamlardan bir kısmının bu yüzyılda da görev yaptığı tespit edilebilmektedir. Bu şekilde ikinci bir yüzyılda görev yapabilen ilk şeyhülislâm olan Mustafa Sunullah Efendi'nin bir diğer hususiyeti ise bu göreve üç defa

getirilmiş olmasıdır. Bu da Osmanlı Şeyhülislamı arasında göreve tayin ve azil edilen şeyhülislamlar arasında ona önemli bir yer kazandırmıştır.

Aynı rekoru elinde bulunduran başka şeyhülislamlar da olmuştur. Zekeriyazâde Yahya Efendi ve Esad Efendizâde Ebu Said Mehmed Efendi şeyhülisamlık görevine üçer defa getirilmişlerdi.

“Şeyhülislamın makam süreleri sınırlandırılmamıştı. İlk devirlerdeki şeyhülislamlar ömürlerinin sonuna kadar makamlarında kalmışlardı. Bu adet ilk defa Kanunî Süleyman tarafından Şeyhülislam Çivizâde Muhyiddin Efendinin (948/1542) azliyle bozulmuşur. Daha sonraları benzeri aziller artık adet haline gelmişti. Esas olarak şeyhülisamlık süresi daha ziyade şeyhülislamın şahsi kabiliyetlerine ve devletin içinde bulunduğu siyasi durumuna bağlı idi. Bu husus yalnız şeyhülislam için değil sadrazamlar ve hatta Hıristiyan tebanın dini lideri olan Patrikler için de geçerlidir. İstikrarlı devirlerde dini liderlerin makam süreleri uzarken; karışık devirlerde makam sahipleri birbiri ardınca değişmekte ve kısa zamanda pek çok kimseler şeyhülisamlıktan gelip geçmektedir. Mesela IV. Mehmed yediyaşında tahta çıktığında (1648) ülke karışıklık içinde idi ve bu zayıf saltanatın ilk on yılında oniki şeyhülislamın tayini birbirini takip etmişti. Saltanatın geri kalan istikrarlı yirmidokuz yılında ise sadece beş şeyhülislam değiştirdi. Normal şekilde şeyhülislam makamlarında iki ile beş sene arasında kalabilmişlerdir. Fakat bu bir kaide değildi. Daha az kalan pek çok şeyhülislam da vardı. Mesela, Şeyhülislam Yekçeşm Hüseyin Efendi 20/8/1703 günü tayin edildi ve sadece üç gün idi.” (Sarıkçioğlu, 1982: 199).

Devhatü'l-Meşayih'te yaptığımız inceleme sonucunda benzer şekilde Memikzade Mustafa Efendi'nin de çok kısa bir süre görevde kaldığı tespit edilmiştir. Memikzadenin görev süresinin ise sadece onüç saat olduğu anlaşılmaktadır.

Bu yüzyılda da padişah hocalığı yanısıra şeyhülislam olarak tayin edilmiş olanlar da vardı. Bunlardan biri Feyzullah Efendi'dir. Feyzullah Efendi, padişah hocası iken şeyhülislam olarak tayin edilmiş olduğundan kendisine camii-ür riyasetin ünvanı verildiği görülmektedir. Bununla beraber Devhatü'l-meşayih'te bu ünvanın verildiğine dair bir bilgiye rastlanılamamıştır.

XVII. yüzyılda görevi başında katledilen ilmiye mensubu şeyhülislamın da olduğu anlaşılmaktadır. Oysaki Osmanlı geleneğinde ilmiye mensubu şeyhülislamın aldığı en büyük ceza azil idi. Bu şekilde görevden alınan şeyhülislam sayısı 3'tür. Bu şeyhülislamlar Ahizâde Hüseyin Efendi, Hocaâde Mesud Efendi ve Feyzullah Efendi'dir.

Bu yüzyılda görev yapan şeyhülislamlardan ilki olan **Hoca Sadeddinzâde Mehmed Efendi**, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 42-43) silsile-i ratibe geleneğinden gelmiş bir aileden olup, Şeyhülislam Hoca Sadeddin Efendi'nin oğludur. 975/1567 senesinde Bursa'da doğmuştur (Kapanşahin, 2003: 154). Şerîf Mehmed Efendi, gençliğini, babası Hoca Sadüddîn Efendi'nin

Yıldırım Bâyezîd Medresesi'nde müderris bulunduğu sırada Bursa'da geçirmiştir. 994/1586 senesinde babasına mülazim olmuş, ardından da İsmihan Sultan Medresesinde Müderris olmuştur. 997/1589 senesinde Sahn-ı semân Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiş, 999/1591 senesinde Süleymâniye Medresesi'nde vazîfe almıştır. 1000/1592 senesinde Mekke kadılığına getirilmiş, 1001/1593 senesinde ise bu görevden istifa etmiştir. 1004/1596 senesinde İstanbul kadılığına getirilmiş, sonra da Anadolu kazaskeri yapılmıştır. Eğri seferinden sonra iki sene azl edilmiş, 1007/1599 senesinde Rumeli Kazaskerliği görevine getirilmiştir. Sunullah Efendi'nin yerine 1010/1601 senesinde şeyhülislâmlığa getirilmiş, 1011/1602'de emekli edilmiş, 1017/1607 senesinde ikinci defa şeyhülislâm tayin edilmiştir. 1024/1614 senesinde veba salgınına yakalanarak vefat etmiştir. Cenaze namazı Üsküdari Aziz Mahmud tarafından kıldırılmış, Eyüp Sultan'da babasının türbesine defn edilmiştir. Sekiz sene on bir ay Şeyhülislamlık vazifesini yürütmüştür. Nazım ve nesir eserleri vardır (Akgün, 1998: 69). Kaside-i Büre'ye tahmis, Âsâr-ı Ehl-i Asra Takrîz başlıca eserleridir.

Ebu-l Meyâmin Mustafa Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 43-44) 953/1546 senesinde İstanbul'da doğmuştur. İsmi, Mustafa'dır. Sarıgörezzâde'nin kayın birâderi olarak meşhur olmuştur. Çocukluğundan itibaren ilim hevesiyle çalışmıştır. Bursa'ya gidip, Kaplıca Medresesi müderrisi olan Sarıgörezzâde'nin hizmetinde bulunmuş, sonra Paşa Medresesi müderrisi Mahmud Efendi'nin eğitiminden geçmiş, İsmuhânî Sultan Medresesi müderrisi Abdülgânî Efendi'nin ilim meclisinde bulunmuş ve son olarak Ebussuud Efendi'nin hizmetinde bulunmuş, mülâzım olarak onun yanında vazîfe yapmıştır (İpşirli, 2006b: 538). İlk olarak Eski Nişancı Medresesi müderrisliğine tayin edilir. Kestel Medresesi'ne, oradan Perviz Efendi Medresesi'ne ve Kürkçübaşı Medresesine müderris tayin olunur. Bu sırada Kara Çelebizâde Hüsâm Efendi'nin kızıyla evlenmiş, Hoca Efendi'nin yakınında bulunmuş ve çeşitli medreselerde müderrislik görevlerini yürütür. 1004/1595 senesinde Süleymâniye Dârülhadîs müderrisliğine yükseltilir. 1008/1599 senesinde Edirne kadılığına tayin edildikten sonra, 1010/1601 senesinde İstanbul kadılığına atanır. Görevi sırasında halkın işlerinin çabucak görülmesi, narh meselelerinin düzenlenmesi ve zahire yokluğunda sıkı kontrolüyle İstanbul halkına sıkıntı çekmediğinden dolayı kendisine bereketli kimse manasına gelen "Ebu-l Meyâmin" lakabı verilmiştir (Uzunçarşılı, 1998a: 460). 1011/1602 senesinde Anadolu kazaskerliğine terfi

ettirilir. Aynı sene içinde şeyhüislâmlık vazîfesinden alınan Sunullah Efendi'nin yerine, şeyhüislâmlık makamına yükseltilir. Görevi sırasında I.Ahmed'in imamı Mustafa Safi Efendi ile arasının açılması ve sadaret kaymakamı Kasım Paşa ile birlikte hareket etmesi nedeni ile 1013/1604 senesinde emekliye ayrılmıştır (İpşirli, 1994d: 362). Aynı yıl ikinci defa Şeyhülislam olan Mustafa Efendi dört ay sonra geçirdiği hastalıktan dolayı vefat etmiştir (İpşirli, 1994d: 362). Cenazesi Sultan Murad Camii civarındaki evinin yakınına defn edilmiştir. 1 sene 10 ay müddetinde Şeyhüislâmlık yapmıştır. "Eşbâh ven-nezâir-i fikihiye" adlı esere talikatı, "İmtihan Mahalline" adlı risalesi ve güzel sözlerinden oluşan eserleri vardır.

Hoca Sa'âdetin Efendizâde Mehmed Esad Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 44-46) Osmanlı şeyhüislâmlarından Hoca Sadeddin Efendi'nin oğludur (Kolektif, 2003: 421). 978/1570 senesinde İstanbul'da doğmuş, İlk tahsilini babasından yapmıştır. Genç yaşında ilim âlemine giren Esad Efendi, 996/1588 senesinde Haseki Medresesi müderrisliğine getirilir. Daha sonra başka medreselerde de çalışarak, 1001/1593 senesinde Dar-ül Hadis-i Süleymâniye medresesine terfi eder. 1004/1595 senesinde Edirne kadılığına tayin edildikten sonra, aynı sene içinde Anadolu kazaskerliği, 1007/1598'de de İstanbul kadılığına getirilir. 1010/1601 senesinde tekrar Anadolu kadiaskerliğine tayin edilir, 1011/1602 senesinde Rumeli kadiaskerliğine terfi eder. 1013/1604'de istifa eder, 1015/1606'da tekrar aynı göreve gelir. 1017/1608 senesinde bu vazîfeden ayrılıp inzivaya çekilmiştir. 1023/1614 senesinde hac ibâdetini yerine getirmiş, hac dönüşünde Karaman'a geldiği zaman birâderi olan Şeyhüislâm Mehmed Efendi'nin vefât ettiği ve yerine kendisinin şeyhüislâm tayin olunduğunun haberini almıştır (Özdemir, 2011: 714). Şeyhüislamlığı sırasında devlet işlerinde etkili olan Esad Efendi, I. Ahmed'in vefatından sonra kardeşi I.Mustafa'nın tahta geçmesinde ve onun tahtan indirilmesinde etkili olur. Bu dönemde II. Osman ile de arası iyi değildir (Aktepe, 1995: 340). Yedi sene bu görevi başarıyla yürütmüş, bu sürede pâdişâhın müsteşarı durumuna gelmiştir. Sultan İkinci Osman'la birlikte 1030'da Lehistan seferine katılır, ihtiyârlığı ve rahatsızlığı sebebiyle Boğdan'dan geri döner. Kızı Akile Hanım, Sultan II. Osman ile Üsküdarı Mahmûd Efendi'nin vekil olamsı suretiyle evlenmiştir (Uzunçarşılı, 1998a: 460). Sultan II. Osman'ın hacca gitme isteğini uygun bulmamış ve Sultan'ın ölümüyle sonlanan olaylarda asilerin istediği bazı fetvaları vererek olayların büyümesini önlemek istemiştir

(Aktepe, 1995: 340). Sultan II. Osman'ın 1031/1622'de tahttan indirilmesinden sonra, şeyhülislâmlık vazîfesinden ayrılmıştır. 1032/1623 senesinde Sultan IV. Murad döneminde tekrar şeyhülislâmlık makamına getirilir. Vezir Kemankeş Ali Paşa ile anlaşmazlıklar yaşar. Bu görevi sırasında 1034/1625 senesinde vefât etmiş, Cenazesi Eyüp Sultan'da babası ve kardeşinin yanına defn edilmiştir. Üsküdari Mahmûd Efendi'den tarikat yoluna girmiştir. Üç dilde yazdığı şiirlerinden meydana gelen bir Dîvân'ı ve Gül-i Handan adında bir Gülistan tercümesi vardır. Ayrıca Kaside-i Büre'ye tahmis yazmıştır (Özdemir, 2011: 717). Şeyhülislâmlık müddeti, toplam sekiz sene altı aydır.

Zekeriyyazâde Yahya Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 46-48) Şeyhülislâm Bayramzâde Zekeriyyâ Efendi'nin oğludur. Küçük yaşta ilme yönelmiştir. Vâlîde Medresesi'ne müderris olmuş, daha sonra kadılık vazîfesiyle Edirne, Haleb ve Şam'da görev yapmıştır. Bu vazîfeleri müteakip 1012/1603 senesinde İstanbul kadılığına getirilmiştir. Anadolu kazaskerliği ve altı ay sonra da Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. Sultan İkinci Osman döneminde Şeyhülislâm Mehmed Esad Efendi makamından çekilince, 1031/1622 senesinde şeyhülislâmlığa tayin edilmiştir. Sadrazam Kemankeş Ali Paşa, Sultan Mustafa'nın tahta çıkmasından sonra Yahya Efendi'nin azledilmesini sağlamış, ilk şeyhülislâmlık görevi bir sene dört ay sürmüştür. Esad Efendi'nin vefatı üzerine 1034/1625'de ikinci defa şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. 1043/1634 senesinde Ahizâde Hüseyin Efendi yerine üçüncü defa şeyhülislâmlığa tayin edilmiştir. 1053/1643 senesine kadar bu görevi sürdürmüş, görevi esnasında vefat etmiştir. Cenazesi Fatih Camiinden kaldırılmış, babası Zekeriyya Efendi türbesine defn edilmiştir. Üç dönemde toplam yirmi sene Şeyhülislâmlık yapmıştır. Yahyâ Efendi, Sultan İkinci Osman Hân, Sultan Dördüncü Murâd Hân, Sultan Birinci İbrâhim Hân devirlerini yaşamış, Revân ve Bağdad seferine katılmıştır. Şairlik yönü çok kuvvetlidir. Tertib edilmiş bir Divanı vardır. Ayrıca Muhsin-i Kayserî'nin Ferâiz manzûmesine şerh yazmıştır. Evinin yakınında bir mescid yaptırmıştır.

Osmanlı Devleti'nde eceliyle ölenler dışında siyaseten katledilen şeyhülislam olmuştur. Bunlardan biri de *Ahizade Hüseyin Efendi*'dir. (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 48-50) Bununla beraber ulema sınıfının siyaseten katledilmesi teamüllere aykırı bir husus olarak kanunla sabittir. Kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla şeyhülislamın bu şekilde katledilmelerinin

şahsiyetleriyle değil, devrin olaylarıyla yakından ilgilidir. Bu açıdan bakıldığında Hüseyin Efendi'nin katlinin taşrada meydana gelen hadiselerde rol aldığı düşünüldüğünden gerçekleşmiş olduğu söylenebilir (Katgı, 2013: 396) Ahîzâde Şehid Hüseyin Efendi, II. Selim devri kazaskerlerinden Ahîzâde Mehmed Efendi'nin oğludur. 980/1572 senesinde doğmuştur (Katgı, 2013: 401). Küçük yaşlardan itibaren ilme yönelmiş, ilk tahsilinden sonra Hoca Sâdeddin Efendi'nin öğrencisi olmuş ve 997/1588 senesinde Hoca'ya mülazim olmuştur. 998/1589 senesinde Papasoğlu Medresesine müderris olmuş ve 999/1590 senesinden sonra başka medreselerde de görev almış, ardından 1011/1602 senesinde Süleymaniye Dârülhadis Müderrisliğine getirilmiştir. 1013/1604 senesinde Bursa Medresesinde görev almış, 1014/1605 senesinde İstanbul Kadısı olmuştur. 1015/1606'de görevden alınan Hüseyin Efendi, 1017/1608'de tekrar aynı göreve getirilir. 1020/1611 senesinde Anadolu Kazaskeri olmuş sonra tekrar ayrılmış, 1022/1613'de Rodosçuk Arpalığı kendisine verilmiştir. 1023/1614'de İstanbul Kadısı olmuş, 1024/1615'de Galata Arpalığı kendisine verilmiştir. 1025/1616'da Anadolu Kazaskeri görevine getirilmiştir. 1027/1617'de Pravadi arpalığı kendisine verilir. 1030/1620'de alınan arpalıklar 1031/1621'de geri iade edilir. 1032/1622'de Rumeli Kazaskeri olmuş, aynı yıl görevden alınmıştır. 1037/1627'de Rodosçuk Kadılığı, 1039/1629'da Gelibolu Kadılığı arpalık olarak kendisine verilmiştir. 1041/1631 senesinde Hafız Ahmed Paşa'nın idamı ile sonuçlanan olaylar sırasında Şeyhülislâm Yahya Efendi azledilince yerine şeyhülislamlık makamına getirilir. 1043/1633 senesinde Padişah'ın annesine bir mektup yazarak oğluna bazı konularda telkinde bulunmasını istemiştir. Şeyhülislamın düşmanları ise onun padişahı ortadan kaldırmak için gizli toplantılar yaptığı yolunda haber yaymıştır. Bursa'da bulunan hükümdar hemen İstanbul'a gelerek şeyhülislâmın ve oğlu İstanbul kadısı Seyyid Mehmed Efendi'nin Kıbrıs'a sürülmesini emretmiştir (Okumuş, 2013: 391). Ahîzâde ve oğlu ayrı ayrı gemilere bindirilerek yola çıkarılmış, hiddetini yenemeyen padişah ölüm fermanı vererek Bostancıbaşıyı arkalarından göndermiştir. Yedikule civarında gemiden alınan Hüseyin Efendi Kaleferya denilen yerde idam ettirilmiştir. Cesedinin bulunmaması için kumsala gömülmüştür. Oğlu ise denize açıldığı için kurtulmuştur (Katgı, 2013: 410).

Şeyhülislamın katli hadisesinde siyaseten katillerin aslında suç olduğu bilinmekle beraber, şayet devletin bekasına zarar verecek durumlar olması halinde

bütün mahzurlarına rağmen katledilmeleri hususunda emirlerin verildiği anlaşılmaktadır. Ahîzâde Hüseyin Efendi'nin de bu cinsten bir suça iştirak ettiği tespit edilmiş görünmektedir (Katgı, 2013:408). 1041/1631 yılı başlarında meydana gelen sipahi ayaklanmaları sebebiyle şeyhülislam Yahya Efendi'nin yerine bu makama getirilmiş olmakla beraber, asi sipahilerin Sultan IV. Murad'ı tehdit etmeleri ve şehzadelerin hayatlarını garantiye almak istemeleri üzerine, Hüseyin Efendi'nin bu garantiyi vermesi sebebiyle, padişahın garazına maruz kalarak 7 Ocak 1634'de azledildikten sonra katledilmesi için emir verildiği anlaşılmaktadır (Katgı, 2013:404-405) Oysaki olaylar tam da bu mesnedin aksine seyretmiş görünmektedir. Hüseyin Efendi, padişahın düşüncesinin tam tersi bir rol üstlenerek devletin elini güçlendirmek adına asi zorbalarının ve sipahilerin tamamen ortadan kaldırılması için padişahı teşvik dahi etmiş görünmektedir (Katgı, 2013: 406).

Osmanlı Devletinde ilmiye sınıfı için en büyük cezanın sürgün olmasına karşın IV. Murad'ın önce bir kadıyı ve sonra Şeyhülislam Hüseyin Efendi'yi idam ettirmesi halk arasında büyük huzursuzlukların çıkmasına neden olmuştur (İpşirli, 1988d: 549). Medresesi civarında yaptırdığı kabir boş kalmıştır. Balat semtinde bir kiliseyi camii yapmıştır. Hüdayî mahlası ile şiirler yazmıştır. Kâtip Çelebi, Âhizade'nin bazı eserlere haşiye yazdığını söylemekte fakat isim vermemektedir (İpşirli, 1988d: 549). Şeyhülislamlık müddeti yalnızca iki aydır.

Esad Efendizâde Ebu Said Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 50-52) Şeyhülislâm Hoca Sadeddîn Efendi'nin torunu, Şeyhülislâmı Es'ad Efendi'nin oğludur. 1003/1594 senesinde İstanbul'da doğmuştur. Babasının refakatinde gerek hayatı gerek ilmi çalışmaları kolay geçmiştir. Babasının yardımıyla ilim hayatına girmiş ve âlimler arasına girmiştir. Hemen yüksek rütbelere alarak 1030/1621 senesinde Şam kadılığına, 1032/1623 senesinde Bursa kadılığına getirilmiştir. 1034/1625 senesinde İstanbul kadılığına yükseltilmiştir, 1036/1626 senesinde bu vazîfeden alınmış ve aynı sene içinde tekrar aynı vazîfeye getirilmiştir. 1038/1628 senesinde Anadolu kazaskerliğine yükseltilmiş ve 1039/1629 senesinde Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. Kısa bir süre sonra görevden alınmış, on yıl kadar kadar inzivaya çekilmiş 1049/1639 senesinde de tekrar Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. 1051/1641 senesinde görevden alınmış, 1053/1643 senesinde Şeyhülislamlık görevine getirilmiştir. 1055/1645 senesinde görevden alınmış, Karaçelebizâde Abdülazîz Efendi'nin görevden alınması

üzerine 1061/1651 senesinde yeniden şeyhülişlâmlık makamına getirilmiştir. 1062/1652'de görevden alınmış, 1064/1654 senesinde Şeyhülişlâm Behâ'î Efendi'nin vefâtı üzerine, üçüncü defa şeyhülişlâmlık makamına getirilmiştir. 1065/1655 senesinde bir takım sipahinin çıkardığı ayaklanmayla Veziriazam İbşir Paşa ile birlikte vazîfeden alınarak, oğlu ile birlikte Gelibolu'ya gönderilmiştir. 1067/1657 senesinde Mekke Kadılığına atanmış, bir hafta sonra Şam ile birlikte Konya kadılığına atanmış padişah ve eşine yazdığı mektupla affını talep etmiştir. İstanbul'da sahibi bulunduğu çiftlikte inzivaya çekilmiştir. 1072/1662 senesinde vefat etmiş, cenazesi Eyüp'te dedesinin mezarının yakınına defn edilmiştir. Said mahlasıyla şiirler yazmıştır. Şeyhülişlâmlık müddeti dört sene altı aydır.

Muid Ahmed Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 53-54) aslen Kazabad kasabasındandır. Küçük yaşlardan gençlik dönemine kadar geçen sürede burada yaşamış, daha sonra İstanbul'a geçerek Fehmi efendi'nin öğrencisi ve mülazımı olmuştur. Çeşitli Medreselerde ders verdikten sonra 1035/1625 senesinde çalıştığı Dar-ül Hadis-i Süleymaniye Medresesinden Şam Kadılığına, 1039/1629'da Mısır Kadılığına, 1043/1633'de Edirne Kadılığına getirilmiştir. Azl edildikten sonra 1045/1635 senesinde İstanbul Kadısı olmuş, 1047/1637 senesinde Anadolu Kazaskerliği görevine getirilmiştir. Yaşadığı bir olay yüzünden azl edilerek Belgrad'a sürgün edilmiş ve bir müddet sonra affedilerek 1049/1639 senesinde Anadolu Kazaskerliği'ne dönmüş, 1051/1641 senesinde de Rumeli Kazaskerliği görevine getirilmiştir. 1055/1645 senesinde azl edilip aynı sene Şeyhülişlâm makamına getirilmiştir. 1057/1647 senesinde vefat eden Muid Ahmed Efendi'nin cenazesi Kadıçeşmesi yanında yaptırdığı medrese yanına defn edilmiştir. Bir sene dört ay Şeyhülişlâmlık yapmıştır.

Şeyhülişlâm Abdurrahim Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 54) Adana doğumludur. Küçük yaşlardan itibaren ilim tahsiline başlamış, daha sonra Hüseyin Halhali'nin hizmetine girmiştir. Bazı kaynaklarda Sadreddinzâde Mehmed Emin Efendi'den de dersler aldığı bildirilmektedir (İpşirli, 1988c: 289). Müderrislik için imtihana giren Abdurrahim Efendi, bu imtihanı kazandıktan sonra, çeşitli medreselerde müderris olarak görevlendirilmiştir. Süleymâniye Medresesi, Yenişehir ve Sultan Ahmed Dâr-ül-Hadîslerinde müderrislik yapmıştır. Şeyhülişlâm Ebû Sa'îd Efendi'nin teşvik ve tavsiyesiyle, 1049 senesinde İstanbul kadılığına getirilmiştir. Daha sonra Anadolu kazaskerliğine getirilmiştir. Kısa bir müddet sonra bu vazîfeden alınarak

Edirne'ye gönderilmiş, oradan Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. 1057/1647 senesinde şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. Şeyhülislâmlığı sırasında Sultan İbrahim'in önce tahttan indirilmesi ve katledilmesi fetvasını vermiştir (İpşirli, 1988c: 289). 1059/1649 senesinde Ocak Ağalarının bastırması ve Murad Paşa'nın isteğiyle bu vazîfeden alınarak Mekke'ye gönderilmiştir. Daha sonra Kudüs kadılığına getirilmiştir. İstanbul'a çağrılmış, Üsküdar kadılığına getirilmiştir. Ebû Saîd Efendi'nin şeyhülislâmlığa getirilmesiyle Belgrad kadılığına tayin olunan Abdurrahim Efendi, Dörtbuçuk yıl kadar bu vazîfeyi yürütmüştür. Belgrad'da vefât eden Abdurrahim Efendi, Belgrad'da İmaret Camii'ne defn edilmiştir. İki sene üç aylık Şeyhülislâmlık yapmıştır.

Mehmed Behai Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 55-57) Şeyhülislâm Hoca Sadeddîn Efendi'nin torunu ve Rumeli kazaskeri Abdülazîz Efendi'nin oğludur (Eliaçık, 2012a: 8). İlk tahsilini babası ve yakın çevresinden aldıktan sonra Hicaz'a gider. Dönüşünde İlimiye sınıfına uygulanan imtiyazların faydalanarak genç yaşta müderris olur (Eliaçık, 2012a: 8). İstanbul'da bazı medreselerde müderrislik yaptıktan sonra, Süleymaniye Müderrisliğine getirilir. 1040/1630 senesinde Selanik kadılığına tayin edilen Behai Efendi, 1043/1633 senesinde Halep kadılığına getirilmiştir. 1044/1634 senesinde görevden alınarak Kıbrıs'a gönderilmiş, 1045/1635 senesinde İstanbul'a dönmüş ardından da 1048/1638 senesinde Şam kadılığına getirilmiştir. 1054/1644 senesinde Edirne kadılığına, 1055/1645 senesinde İstanbul kadılığına terfi ettirilmiştir. 1056/1646 senesinde Anadolu kazaskerliğine tayin edildiyse de, bir ay sonra Rumeli kazaskerliğine yükseltilmiştir. 1059/1649 senesinde şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. 1061/1651 senesinde İngiltere Konsolosuyla yaşadığı problemler nedeniyle arpalığı olan Bergama'ya sürülmüştür. Bu süreç içinde Gelibolu'ya yerleşmiştir. 1062/1652 senesinde tekraren Şeyhülislâmlığa getirilmiş, 1064/1654 senesinde yakalandığı Boğmaca hastalığı sebebiyle vefat etmiştir. Cenazesi Fatih Camii yakınına defn edilmiştir. Şeyhülislâmlık müddeti 4 yıl 5 aydır. Bahai Efendi'nin divançesinde 6 kaside, Sâkînâme ve Niyâznâme adlarında 2 mesnevi, 4 kıt'a, 2 tarih kıt'ası, 40 gazel ve 18 rubâî vardır. Niyâznâme, Kıbrıs'ta sürgün bulunduğu sırada affedilmek için IV. Murad'a yazdığı mesnevidir (Eliaçık, 2012a: 9).

Kara Çelebizâde Abdülaziz Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 57-62) Osmanlı Devletinde Rumeli Kazaskerliği yapmış olan Hüsâmeddin

Efendi'nin oğludur. Eğitimine küçük yaşlardan itibaren özen gösterilen Abdülaziz Efendi, Şeyhülislam Sunullah Efendi'den mülazemet alır ve Hoca Sadeddin Efendi'nin oğlu Mehmed Efendi'nin kızıyla evlenir (Kaya, 2001: 381). Çeşitli medreselerde müderrislik görevlerinde bulunur. I.Mustafa döneminde ulema tepkisi olan Fatih Camii Olayına katıldığı gerekçesi ile İstanbul'dan uzaklaştırılarak Bursa Molla Hüsrev Medresesine gönderilmiştir. IV. Murad'ın tahta çıkmasıyla affedilerek Süleymaniye Medresesi müderrisliğine getirilmiştir (Kaya, 2001: 381). 1033/1624 senesinde göreve getirildiği Yenişehir kadılığından 1036/1627 senesinde azledilerek Mekke Kadılığı gönderilir. 1043/1634 senesinde İstanbul Kadısı olmuştur. Bu görevi sırasında İstanbul'da yağ darlığı hadisesi başgösterir. Lehistan Seferi hazırlıkları için Edirne'de bulunan Sultan Murad'a bunun nedeninin narh konusunda Kadı Abdulaziz Efendi'nin katı tutumunun olduğu anlatılınca Kadı'nın denize atılması emrini vermiş, Sadrazam Bayram Paşa'nın araya girmesi ile Kıbrıs'a sürgün edilmiştir. Daha sonra geçirdiği rahatsızlık sebebiyle af edilerek İstanbul'a dönmüş, 1050/1641 senesinden 1058/1648 senesine kadar arpalığı olan Dimetoka'da yaşamıştır. Diğer kaynaklarda 1054/1644 senesinde Rûmeli Kazaskerliği görevine getirildiğinden bahsedilir (Kaya, 2001: 381). 1058 senesinde Rûmeli Kazaskeri olmuş, burada yazmış olduğu "Ravza-t-ül ebrâr" adındaki kitabı Padişaha sunmuştur. 1059/1649 senesinde fıkıh alanında yazmış olduğu "el-Kâfi" adlı eserle padişahın Şeyhülislamlık payesi alır. Rumeli Kazaskerliğinden azledilince kendisine verilen arpalıklarda çalışmalar yapmıştır. 1061/1651 senesinde Şeyhülislamlık makamına getirilmiştir. Görevi sırasında müderris tayinlerinin ve vakıfların düzenlenmesi gibi işleri yapmıştır. Aynı yıl çıkan olaylarda Kösem Sultan'ın öldürülmesi sebebiyle saray ve ocak ağaları karşı karşıya gelmiş, ocak ağaları tarafında yer alınca görevinden alınarak, Sakız'a sürülmüştür (Kaya, 2001: 382). Bir süre sonra Bursa'ya yerleşme izni alan Abdülaziz Efendi, 1068 senesinde vefat etmiştir. Şeyhülislamlık müddeti toplamda beş aydır. Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, içinde yer aldığı siyasî olaylar yanında edebî ve tarihî eserleriyle de şöhret kazanmıştır. İnşâ ve belagata önem verdiği ve üç dili çok iyi kullandığı eserlerinden ve şiirlerinden anlaşılmaktadır. "Ravza-t-ül ebrâr" "Süleymannâme", Fıkıh alanında yazmış olduğu "el-Kâfi" ,"Zafernâme", "Miratü's-safa", "Fevayihu'n-nebeviyye fi Siyeri'l-Mustafaviyye" adlı tercümesi, "Gülşen-i

Niyaz”, “Münacaat”, “Nefahatü'l-üns fi şerhi Ravzati'l Kuds”, adlı eserleri mevcuttur. Fetvalarını “Fetava” adlı eserde toplamıştır (Kaya, 2001: 383).

Hüsanzâde Abdurrahman Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 62-63) İstanbul kadılığı yapmış olan Tulumcu Koca Hüsâm Efendi'nin oğludur. 1003/1597 senesinde İstanbul'da doğmuştur. Küçük yaştan itibaren ilim tahsiline yönelmiş ve birçok medresede müderrislik yapmıştır. Süleymaniye Müderrisliği sırasında 1050/1640 senesinde Haleb kadılığına getirilmiş, bir yıl sonra da Şam kadılığına nakledilmiştir. 1054/1644 senesinde İstanbul kadılığına getirilmiş, 1059/1649 senesinde Anadolu kazaskerliğine terfi ettirilmiştir. 1062/1651 senesinde Rumeli Kazaskerliğine getirilmiş ve aynı sene görevden alınmıştır. 1065/1654 senesinde Şeyhülislâmlık vazifesine getirilmiştir.

Ancak 4 Mart 1656 tarihli Çınar Vakası (Vak'a-i Vakvakiye) denilen olayda sadık adamlarından Kara Abdullah Efendi'yi isyancıları yatıştırması için göndermişti. Ancak isyancılar paşayı katledince şeyhülislam istifa etmek zorunluluğu duydu (Sarıkçioğlu, 1982: 200). Şeyhülislamlıktan alınarak Kudüs kadılığıyla görevlendirildi. Görevde iken Gaziantep arpalığı verilmiş ve sonra Mısır'da görevlendirilmiştir. 1081/1670 senesinde vefat etmiştir.

1656 Çınar vakasında Kara Abdullah Paşa'nın katledilmesinden sonra görevden ayrılan şeyhülislam Hüsanzade'nin yerine tayin edilen (Sarıkçioğlu, 1982: 200) **Memikzâde Mustafa Efendi**, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 63-64) III. Mehmed devri âlimlerinden Amasyalı Mehmed Efendi'nin oğludur (İpşirli, 2006ç: 299). Memikzâde Mustafa Efendi, Şeyhülislam Muid Ahmed Efendi'nin damadıdır. fKüçük yaşlardan itibaren ilme yönelip sırasıyla ilmi mertebeleri geçerek müderrislik vazifesine yükselir. Süleymaniye Medresesi müderrisliği yaparken 1052/1652 senesinde Kudüs kadılığına 1054/1644 senesinde Mısır kadılığına 1057/1647 senesinde de İstanbul kadılığına getirilir. Aynı sene Anadolu Kazaskerliğine yükselerek ve yine aynı sene Rumeli Kazaskeri olur. 1058/1648 senesinde azledilmesinden sonra 1059/1649 senesinde Rumeli Kazaskerliğine geri getirilir. Anadolu Kazaskeri İmamzâde ile birlikte kadı tayini ve yer değişikliklerinde hediyeler aldığı dedikodusu yayılır. Yine o dönemde Şeyhülislam Ebu Said Efendi'yi padişaha ulema adına şikâyet eden arzuhali düzenleyenlerden biri olduğu anlaşınca 1063/1653 senesinde azledilerek Pravadi'ye gönderilir (İpşirli, 2006ç: 300). Daha sonra affedilerek İstanbul'a döner. 1066 senesinde vuku bulan 4 Mart 1656 Çınar Vakası olayları sırasında

ulemanın en tecrübelisi olduğundan dolayı Şeyhülislamlık makamına getirilir. Daha sonra Şeyhülislam olan Hocasâde'nin taraftarları ocaklı takımını galeyana getirerek "içkiye ve rüşvete düşkündür" söylemleriyle azledilmesini sağlamışlardır (Uzunçarşılı, 1998a: 473). Şeyhülislamlık makamında on üç saat kalabilen Memikzâde, önce Bursa'ya daha sonra Mekke'ye gönderilir. Halep Kadılığına getirilen Memikzâde 1067/1657 senesinde Halep'te vefat etmiştir.

Osmanlı tarihinde katledilen şeyhülislamlardan biri de *Hocasâde Mes'ud Efendi*'dir. (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 64-66) Padişah hocasının oğlu olması münasebetiyle görevlerinde çabuk yükselmiş ve 4 Mart 1656 Çınar Vakası'ndan sonra ise 1656 yılında Yeniçerilerin isteği üzerine şeyhülislam olmuştur (Okumuş 2013: 392). Babası, Sultan Muhammed (I. Ahmed) Han'ın hocası Aydınlı Mustafa Efendi'dir. Şeyhülislâm Esad Efendi'nin hizmetinde bulunup, onun yanında mülâzim olarak vazîfe yapmıştır. Çeşitli medreselerde müderrislik yapmış, Halep ve Bursa kadılıklarında görevlendirilmiştir. 1061/1651 senesinde Anadolu kazaskerliğine getirilmiştir. Cesur ve açık sözlü oluşuyla, devlet adamlarının dikkatini çekmiş, bu yüzden İbşir ve Murad Paşalar döneminde çokça görev alamamıştır. 1066/1656 senesinde Yeniçerilerin isteğiyle şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. Hocasâde Mes'ud Efendi döneminin devlet yönetimini ele almaya çalışmış ve devleti yönetme sevdasına düşmüştür. Vezir (Boynu Eğri) Muhammed Paşa'nın padişah huzuruna kendisi olmadan çıkmasını kabullenemeyip görevden aldirmaya çalışmış, başarılı olamayınca da Yeniçeri Ocağını Padişaha karşı ayaklandırmaya çalıştığı öne sürülerek azledilmiş ve Diyarbakır kadılığıyla görevlendirilmiştir.

Ancak Bursa kadısı Sadreddinzade Ruhullah Efendi tarafından yazılan bir telhise "Yollar korkunçtur, leventler yazıp hazırlığını görüp gitmek gerektir." şeklinde gönderdiği izahın vezirazam Mehmed Paşa eline geçmesi sebebiyle, zaten kendisine kindar olan paşa, divanda padişaha karşı asker topladığı şeklinde yorumlayınca (Okumuş 2013: 392), Diyarbakır'a gitmeden önce Bursa'ya gönderilen Hocasâde burada hakkında çıkarılan ölüm fermanı uygulanarak şehit edilmiştir. Bu olay Boynu Eğri Mehmed Paşa'nın kısa zamanda gözden düşmesine ve yerine Köprülü Mehmed Paşa'nın veziriazam olarak tayinine sebep oldu. Bunun üzerine Köprülü ilk iş olarak Mesud Efendi'nin katline sebep olan mektubu yazan Bursa kadısı Ruhullah Efendi'yi katlettirmiştir (Okumuş 2013: 393).

1061/1651 tarihinde Sultan Ahmed meydanında toplanan isyancılar Kösem Valide Sultan'ın öldürülmesini konuşmak istedikleri bir sırada, Şeyhülislam Karaçelebizade Abdülaziz Efendi saraya davet edilerek bu isyanın durdurulması istenmişti. Ancak Karaçelebizade sarayın değil, isyancıların davetine uyarak meydana gitmişti. Bunun üzerine sadrazam Siyavuş Paşa, küçük yaştaki padişah Sultan Mehmed'e yeni bir şeyhülislam tayini konusunda nasihatte bulunmuştu. Kösem Sultan kendi istediği şeyhülislam Ebu Said Efendi'yi teklif etti. Ancak sadrazam buna razı değildi. O Bahai Efendi'nin getirilmesini istiyordu. Ancak Bahai Efendi sarayda değildi. Tartışmanın devam ettiği bir anda emekli kadıaskerlerden Hanefi Efendi huzura çıkınca, sadrazam valide sultanın istediğinin olmaması için küçük yaştaki padişaha Hanefi Efendi'nin tayinini kabul ettiren bir belge imzalatarak, şeyhülislam tayin ettirmeyi başardı (Sarıkçıoğlu, 1982: 200).

Hanefi Muhammed Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 66-67) doğumu ve ailesi hakkında bilgi yoktur. Osmanlı geleneklerine uygun olarak ilmi sahada yetişir. Çeşitli medreselerde müderrislik yaptıktan sonra Edirne Selimiye Medresesi ve Süleymaniye Medresesi müderrisliğinden sonra 1044/1634 senesinde Medine Kadılığına getirilir. 1051/1641 senesinde Mısır Kadılığı, 1056/1646 senesinde Edirne Kadılığı görevi yapmıştır. 1058/1648 senesinde Anadolu Kazaskeri olur ve aynı sene azledilir. 1061/1651 senesinde Rumeli Kazaskerliğine getirilen Hânefi Muhammed Efendi 1066/1656 senesinde Şeyhülislamlık makamına getirilir. Geçirdiği rahatsızlık (sağırlık) nedeniyle 1067/1657 senesinde azledilir. Şeyhülislamlık süresi dört aydır. 1069/1659 senesinde vefat etmiş, cenazesi Eyüp Sultan'da defnedilmiştir.

Aslen Kastamonulu olan *Balizâde Mustafa Efendi*, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 67-68) İstanbul'da mahalle imamlığı yapan Bâli Efendi'nin oğludur (İpşirli-Kaya, 2006: 294). Küçük yaşlardan itibaren eğitime yönelerek ve Hocazâde Mehmed Efendi'ye mülazim olur (İpşirli-Kaya, 2006: 294). Birçok medresede dersler verdikten sonra Galata kadılığına tayin edilir. Bir süre sonra görevden alınmasına karşın 1058/1648 senesinde Rumeli Kazaskeri olup, 1062/1652 senesinde Anadolu Kazaskerliği'ne getirilir. 1067/1657 senesinde de Şeyhülislamlık makamına getirilir. Şeyhülislamlığı sırasında ilmiye sınıfında azil ve terfi işini beceremeyerek kayırmacı yaklaşımlarla çocuk denecek yaşta olanlara paye vererek ilmiye sınıfında huzursuzlukların başlamasına neden

olur (Uzunçarşılı, 1998a: 475). Altı ay kadar Şeyhülislamlık yaptıktan sonra aynı yıl içinde vazîfeden azledilerek, Filibe'ye kadı olarak gönderilir. Bir başka azil sebebi olarak da köklü ıslahatlara girişmiş olan vezir Köprülü Mehmed Paşa'nın icraatlarına ayak uyduramaması olarak gösterilir (İpşirli-Kaya, 2006: 294). Bu sırada Galata Kadısı olan oğlu vefat eder. Daha sonra Yanbolu kadılığı yapan Balizâde, azledilince İstanbul'da bulunan yalısında yaşamaya başlamış, 1072/1661 senesinde de vefat etmiştir. Cenazesi yalısı yakınlarında defn edilmiştir. Şeyhülislamlık müddeti altı aydır.

Bolevî Mustafa Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 68-69) Bolu tüccarlarından Ahmed Efendi'nin oğludur. Bolu müftüsü Yusuf Efendi ve Uzun Hasan Efendi'den ders alır. Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'nin hizmetinde bulunarak, onun yanında mülâzim olarak vazîfe yapar (İpşirli, 2006c: 295). Rumeli Kalemünde çalışırken ilk olarak Akhisar kadılığına getirilir. Eğitim ortamında bulunmak istediğinden İstanbul Atîk Ali Medresesi müderrisliği yapar. Bir müddet Haremeyn müftüsü vazîfesini yürüttükten sonra, 1055/1645 senesinde önce Bursa ve sonra Edirne kadılığına tayin edilir. Daha sonra İstanbul kadılığı vazîfesine nakledilir. 1057/1647 senesinde azledilince 1063/1653'de Anadolu kazaskerliğine getirilir. Daha sonra tekrar İstanbul kadılığına gönderilir. Azlinden sonra İstanbul'da çıkan isyan hareketinde âsilerin İpşir Mustafa ve Şeyhülislam Ebu Said Mehmed Efendi'nin idamını istediği olaylarda saray aracısı olarak asilerler görüşen Bolevî olayların yatışmasında etkin rol oynar. Ayrıca Çınar Vakası olaylarında halkı yatıştırıcı çalışmalarda bulunmuştur (İpşirli, 2006c: 295). 1065 senesinde Anadolu kazaskerliğine oradan da 1067/1657 senesinde Rumeli Kazaskerliğine nakl edilen Bolevî Mustafa Efendi, on gün sonra Vezîriazam Köprülü Mehmed Paşa'nın teşviki ve tavsiyesi ile şeyhülislâmlik makamına getirilir. Köprülü'den çok destek görür. Köprülü'nün Venediklilerle yaptığı savaş sırasında Ocak Ağalarından Kara Hüseyin Paşa'nın kendisine yönelik çıkarmaya çalıştığı isyanı önler (Uzunçarşılı, 1998a: 476). 1069/1659 senesinde Bolevî Mustafa Efendi görevden alınarak, önce Bolu'ya sonra Hac için Hicaz'a gider. Dönüşte Mısır'da ikameti emredilir. Azil sebebi olarak da Sadrazam Köprülü'nin Girit serdarı Deli Hüseyin Paşa'nın idamına fetva vermesini istemesidir. Hüseyin Paşa'nın katline fetva vermeyen Bolevî, önemsiz bir kusurla katlinin caiz olmadığını istenirse sürgün edilmesini söyler. 1086/1675 senesinde Mısır'da vefat

etmiştir. Şeyhülislamlık müddeti iki yıldır. Kenz-üd-Dekâik adlı eseri şerh etmiş, Eşkâl-it-te'sis adlı esere haşiye yazmıştır.

Esîri Muhammed Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 69-70) Pravadili Bıçakçızâde Abdulhalim Efendi'nin oğludur (İpşirli, 1995a: 390). Bursa'da doğmuş olan Muhammed Efendi, ilk tahsilini burada gördükten sonra Medrese eğitimi için İstanbul'a gelmiştir. Kaynaklarda "Bursalı Efendi" veya "Burusevî" şeklinde anılmaktadır (İpşirli, 1995a: 390). Eğitimini tamamladıktan sonra 1040/1630 senesinde Mısır'a gönderilir. İstanbul'a dönüşünde sırasıyla Sinan Paşa, Zekeriyya Efendi, Piri Paşa, Mustafa Ağa, Sahn-ı Seman, Çorlu, Gevherhan Sultan, Kalenderhâne, Vâlide Sultan medreselerinde müderrislik yaptıktan sonra 1054/1644 senesinde Mekke Kadılığıyla görevlendirildi (İpşirli, 1995a: 390). Bu göreve deniz yoluyla gitmek üzere yola çıktıklarında, buldukları gemi, Rodos adası yakınlarında Venedik korsanlarının hücumuna uğrar. Gemide bulunanların çoğu şehîd olur. Bursalı Mehmed Efendi, saray ağalarından Sünbül Ağa ile birlikte, korsanlar tarafından esîr edilmiş, uzun süre esîr kaldığı için, "Esîrî" diye anılmıştır. Esâretten kurtulduktan sonra, 1059/1649 senesinde Mısır kadılığına tayin edilmiş, 1062/1652 senesinde Edirne kadılığına getirilmiştir. 1064/1654 senesinde Edirne Kadısı iken şeyhülislamı şikâyet maksadıyla isimsiz bir arzuhalin kendisi ve Memikzâde tarafından yazıldığı iddiasıyla Sadrazam Mustafa Paşa ve Şeyhülislam Ebu Saidzade'nin isteğiyle Bozcaada'ya sürgün edilmiştir (İpşirli, 1995a: 390). 1065/1655 senesinde İstanbul Kadılığına getirilmiş 1067/1657 senesinde görevden alınmış ve aynı sene Anadolu Kazaskeri olmuştur. 1069/1659 senesinde Şeyhülislamlık makamına getirilmiştir. 1072/1671 senesinde Sadrazam Köprülü Fâzıl Ahmed Paşa ile yaşadığı problemlerden dolayı görevden alınmış, önce Gelibolu sonra Rodos'a gönderilir. Hacca gidip dönüşünden sonra Bursa'ya yerleşir (İpşirli, 1995a: 391). 1092/1681 senesinde vefat edinceye değin burada yaşamıştır. Cenazesi Pirinç Hanı yakınlarında yaptırdığı mescide defn edilmiştir. Şeyhülislamlık müddeti üç seneye yakındır. "Cami'ü'd-de'avî ve'l-beyyinat" adlı eseriyle fetvalarının bulunduğu "Hulasateyn fi'l-fetâvâ" adlı eseri olduğu bilinmektedir (İpşirli, 1995a: 390).

Sunizâde Seyyid Mehmed Emin Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 70) Halep kadısı iken azledilmiş Kara Sunullah Efendi'nin oğludur. Anne tarafından Emir Sultan soyundan geldiği söylenmekle Seyyid ünvanının burdan geldiği düşünülmektedir (Özcan, 2009a: 69). Küçük yaşlardan

itibaren ilim hayatına girmiş, birçok âlimden ve Azmizâde Efendi'den dersler alır. Medrese eğitimini tamamladıktan sonra birçok medresede müderrislik yapmış, 1056/1645 senesinden itibaren sırasıyla; Edirne, Bursa, Halep ve Mısır kadılıklarında görevlendirilmiştir. 1059/1648 senesinde İstanbul Kadısı görevine geldikten sonra ertesini yıl bu görevden alınır. 1064/1653 senesinde Anadolu kazaskerliğine, bir sene sonra da Rumeli kazaskerliğine terfi ettirilmiştir. Aynı sene içinde bu vazîfeden alınmış, kendi hâlinde inzivaya çekilmiş iken, 1071/1660 senesinde tekrar Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. 1072/1661 senesinde Esîri Mehmed Efendi'nin yerine şeyhülislâmlık makamıyla şereflendirilir. On bir ay müddetiyle bu görevde kalan Mehmed Emin Efendi, kaynaklarda hafif meşrepliği, rüşvet aldığı söylentisi ve Melami tarikatinden Sütçü Beşir Ağa ve müritlerinin ölüm fetvası vermesi olduğu söylenmektedir (Özcan, 2009a: 69). 1073/1662 senesinde azledilmiştir. 1076/1665 senesinde İstanbul'da vefât etmiş, Üsküdar'da Azîz Mahmûd Hüdâyî Efendi dergâhı yakınında defnedilmiştir.

Minkârîzâde Yahya Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 70-71) Mekke kadısı iken 1034/1623 senesinde vefat eden Alanyalı Minkârîzâde Ömer Efendi'nin oğludur. İlk eğitimini Aziz Mahmud Hüdâyi'den alır. Sonra sırasıyla Kiçi Mehmed Efendi, Veli Efendi ve Abdurrahim Efendi'den dersler alır. Şeyhülislam Hocazâde Esad Efendi'ye mülazim olan Yahya Efendi, Kürkçübaşı medresesiyle Müderrislik görevine başlar (İpşirli, 2004: 114). 1058/1647 senesinde Süleymaniye Medresesi Müderrisi iken Mekke Kadılığına gönderilir. 1062/1651 senesinde Mısır Kadısı olmuş bir sene sonra azledilerek, 1066/1655 senesinde Kahire Kadılığı görevine getirilir. Aynı yıl görevden alınır ama Mısır'dan dönmeyerek orada kalır, 1067/1656 senesinde üçüncü defa Mısır Kadılığı görevine getirilir. Görevden alındıktan sonra 1069/1658 senesinde İstanbul Kadılığına getirilen Yahya Efendi, 1072/1661 senesinde Rumeli Kazaskeri olmuştur. 1073/1662 senesinde padişah IV. Mehmed tarafında Şeyhülislâmlığa atanır. On bir yıl Şeyhülislâmlık yapan Yahya Efendi IV. Mehmed'den kendisini sürekli takdir eder ve hediyeler verirdi (Uzunçarşılı, 1998b: 479). Şeyhülislâmlığının son yıllarında hastalanan Yahya Efendi padişahın seferlerinde ve av gezilerinde ona refakat edemez olur (İpşirli, 2004: 114). 1084/1673 senesinde hastalığının ilerleyip sağ tarafının felç olması sebebiyle fetva veremeyince Edirne'ye gönderilerek, Ankaravî Mehmed Emin Efendi'ye nâib olarak fetva hazırlama görevi verilir. Fakat görevini yeterince yapamadığı

için ve Lehistan seferine gidemeyecek olmasından dolayı aynı sene görevden alınır (İpşirli, 2004: 114). Beşiktaş'taki yalısında oturan Yahya Efendi, 1088/1677 senesinde vefat etmiş, Üsküdar'da yaptırdığı medrese yakınına defn edilmiştir. Fetvalarının toplandığı “Fetâvâ-yı Minkarizâde” adlı eserinin yanında çeşitli risaleleri de mevcuttur (İpşirli, 2004: 114).

Çatalcalı Ali Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 71-72) Ayasofya şeyhi Şeyh Ömer Efendi'nin Halifesi olan Şeyh Muhammed bin Hasan-i Âlâi'nin oğludur. 1041/1631 senesinde Çatalca'da doğmuştur. Küçük yaşından itibaren ilim tahsiline yönelmiş, İstanbul'da Minkârizâde Yahyâ Efendi'den uzun müddet eğitim alarak onun hizmetinde bulunmuştur. 1073/1662 senesinde müderris olan Ali Efendi, bazı medreselerde müderrislik yaptıktan sonra, Girit seferinde ordu kadısı olarak vazîfelendirilmiştir. Bir müddet sonra Selanik ve daha sonra Mısır kadılıklarına tayin edilmiştir. 1081/1670 senesinde Rumeli kazaskerliğine terfi ettirilmiş, 1084/1673 senesinde bu vazîfeden alınmıştır. Aynı sene içinde hocası Minkârizâde Yahyâ Efendi'nin şeyhülislâmlık vazîfesinden alınması üzerine, şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. On üç seneye yakın şeyhülislâmlık yapmıştır. Şeyhülislâmlığının son dönemlerinde Viyana bozgunu ve Macar topraklarının kaybedilmesi sonucunda Padişah IV. Mehmed'in av ile çok zaman geçirmesi ve Ali Efendi'nin Padişahı devlet işleriyle yeterince uğraşması için uyarmadığı gerekçesi ile ulema ve askerlerin gelenlerinin çokça tepkisini çekmiş ve bu olay azlini hazırlamıştır (İpşirli, 1993a: 234). 1097/1685 senesinde Bursa'da inzivaya çekilmiştir. 1101/1690 senesinde İstanbul'a dönmüş ve 1103/1692 senesinde Edirne'ye davet edilerek Şeyhülislâmlık makamına ikinci defa getirilmiş, iki ay sonra vefat etmiştir. Cenazesi Edirne'ye defn edilmiştir.

Ankaravî Mehmed Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 72-73) 1028/1619 senesinde Ankara'da doğmuştur. Babasının ismi Hüseyin'dir. Ankaravî nisbetiyle veya Ankaralı Mehmed Emîn Efendi diye meşhûr olmuştur. İlk tahsilini babasından aldıktan sonra Ankara Müftüsü Kırşehirli Mehmed Efendi'nin hizmetinde bulunur. İstanbul'a gelerek Medrese eğitimine başlar. Şeyhülislam Zekeriyazâde Yahya Efendi'ye mülazim olur (Özcan, 2003c: 461). Mehmed Ağa Darülhadişi, Perviz Efendi Medresesi, Kasımpaşa Medresesi, İsmihan Sultan Medresesi ve Süleymaniye medreselerinde müderrislik görevinde bulunur. Kadılık mesleğine geçerek İlk olarak Yenişehir Kadılığına atanır. 1077/1665 senesinde Bursa, 1080/1668 senesinde Mısır kadılığı, 1082/1670

senesinde de İstanbul kadılığı görevine getirilmiştir. Aynı sene içinde Anadolu kazaskerliğine yükseltilmiş, 1087/1676 senesinde bu vazîfeden ayrılmıştır. 1096/1685 senesinde şeyhülislâmlık makamına yükseltilmiştir. Şeyhülislamlığı sırasında sınırlardan gelen kötü haberler, devletin sürekli toprak kaybetmesi halk arasında IV. Mehmed'in av düşkünlüğüne bağlanmış ve infial yaratmıştır. Mehmed Efendi padişahı uyararak devlet işleri ile ilgilenmesini sağlayarak muhtemel bir isyanı önlemiştir. Padişahın son yıllarında ortaya çıkan karışıklıklarda tahttan indirilerek yerine geçirilmek istenen Mustafa'ya karşılık Süleyman'ı desteklemiş fakat cülûsunu göremeden 1098/1687 senesinde vefat etmiştir(Özcan, 2003c: 461). Cenazesi Koğacı Dede Türbesi civarındadır. Şeyhülislamlık müddeti bir seneden fazladır. Fetvalarının toplandığı “ Fetavay-ı Ankaravî” adlı bir eseri ve Şemseddin Timurtaşî'nin Tenviri'l-ebzar adlı eserine mufassal bir haşiyesi vardır (Uzunçarşılı, 1998c: 418). Ayrıca Bakara suresinin 255. Suresinin tefsir ettiği “Ayet-el Kürsi Tefsiri” adlı bir eseri de vardır (Özcan, 2003c: 462). Bir Medrese yaptırmıştır.

Debbağzâde Mehmed Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 73-74) Yedikule debbağları şeyhi Mahmûd Efendi'nin oğludur. Devrin tanınmış âlimlerinden Cerrah Şeyh Mehmed Efendi, Uzun Hasan Efendi ve Tarsusi Efendi'den dersler alır ve Karaçelebizâde Efendi'ye mülazim olur (İpşirli, 1994b: 62). 1067/1656 senesinde müderrislik görevine hariçlik makamıyla adım atar. Birçok medresede müderrislik yaptıktan sonra 1077/1667 senesinde Şam, 1081/1671 senesinde Edirne ve 1085/1675'de İstanbul kadılıklarına tayin edilir. 1090/1679 senesinde Anadolu kazaskerliğine yükseltilmiş, altı ay sonra azledilmiş, 1098/1687 senesinde de Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. Aynı sene içinde, Ankaravî Mehmed Efendi'nin vefatı üzerine, şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. Sultan Dördüncü Mehmed Hân dönemindeki yeniçeri ayaklanmasında yani 1099/1688 senesinde görevden alınmıştır. Azline sebep olan olay ise Yeniçeri Ayaklanmasında Deli Piri Ağa ve Tekeli Ahmed adındaki zorbarların Fâzıl Mustafa Paşa'nın katlini istemeleri ve Mehmed Efendi'nin fetva vermemesidir. Zorbarların sadrazam Siyavuş Paşa'ya baskısı sonucu azledilerek yerine Şeyhülislâm Ebû Saîdzâde Feyzullah Efendi getirilir (Uzunçarşılı, 1998a: 448). Feyzullah Efendi'nin yirmi gün sonra bu vazîfeden alınması üzerine, ikinci defa şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. Bu görevi sırasında ise Bekri Mustafa Paşa ile sıkıntılar yaşayan Mehmed Efendi'nin ikinci şeyhülislamlığındaki azlinin

sebebi ise ilmiye sınıfının sıkça yer değiştirmesi olmuştur. Bu durumdan şikâyetler artıp huzursuzluklar başgösterince 1101/1690 senesinde görevinden azledilir (İpşirli, 1994b: 62). Konya Kadılığı verilen Mehmed Efendi, 1114/1702 senesinde vefat etmiş ve Sultan Selîm civarında yaptırmış olduğu medresenin bahçesinde defnedilmiştir. şeyhülislamlık müddeti toplamda iki yıl altı ay kadardır. Debbağzâde'nin sahih hadisleri ihtiva eden “Reşhatü'n-nasih mine'l-hadisi's-sahih” adlı eseri ve nahve dair “et-Tertibü'l-cemil fi şerhi't-Terkibi'l-cemil” adlı eserleri ayrıca çeşitli kitaplara yazdığı şerh ve haşiyeleri vardır (İpşirli, 1994b: 63).

Osmanlı tarihinde son katledilen şeyhülislam *Seyyid Mehmed Feyzullah Efendi*'dir. (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 74-76) Sultan II. Süleyman ve II. Mustafa'nın saltanatlarında şeyhülislamlığa iki defa getirilmiştir. şemseddin Tebrizi'nin soyundan olan Erzurum müftüsü şeyh Mehmed İbn-i Pir Mehmed Efendi'nin oğludur.(Okumuş 2013: 393). Feyzullah Efendi, aslen Erzurumlu olup, küçük yaşından itibâren ilim tahsiline yönelmiştir. Aldığı eğitimlerin sonunda Hocası Vâni Efendi'nin İstanbul'a gitmesi ve kendisini de davet etmesi ile hocasının kızıyla evlenerek 1074/1668 senesinde İstanbul'a yerleşmiştir. 1078/1672 senesinde hac ibâdeti için Hicaz'a gitmiştir. Hac dönüşünde Yenişehir'e gelmiş, kayınpederi tarafından pâdişâhın huzûruna çıkarılmıştır. 1080/1674 senesinde şehzâde Mustafa'nın vefât eden hocası Seyyid Muhammed Efendi yerine şehzâde hocalığına tayin edilmiştir. 1081/1675 senesinde müderris olmuş, 1086/1680 senesinde Süleymâniye Dârülhadîsinden ve Sultan Ahmed Medresesi müderrisliğine getirilmiştir. 1089/1683 senesinde şehzâde Üçüncü Ahmed'in hocalığına tayin edilmiştir. 1097/1786 senesinde Rumeli Kazaskerliğine getirilmiştir. 1098/1687 senesinde Nakîb-ül-Eşrâflığa tayin edilmiştir. Yeniçerilerin ayaklanması üzerine pâdişâh olan ikinci Süleymân Hân tarafından, 1099/1688 şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir.

Sultan II. Süleyman zamanında ilk defa şeyhülislamlığa getirilmiştir. Ancak bu yılda meydana gelen Yeniçeri Ayaklanması sırasında vezirizam Nişancı İsmail Paşa'nın öğütlerini hiçe sayarak Ağakapısı'na gitmesi sebebiyle azledilerek Erzurum'a gönderildi (Okumuş 2013: 393).

Sultan II. Mustafa, 1106/1695 senesinde tahta çıkınca, daha önce hocalığını yapan Feyzullah Efendi'yi Erzurum'dan Edirne'ye davet etmiş ve şeyhülislâmlık makamında görevlendirilmiştir. 7 yıl sonra 8 yıl 2 ay 3 gün süren

bu görev süresi H. 1115/1703 senesine kadar devam etmiştir (Okumuş 2013: 393). Yakınlarını devlet makamlarına getirme çabasına düşmesi ve oğlunu Şeyhülislam yapmak istemesinden dolayı çıkan yeniçeri ayaklanması sonrasında Edirne'ye götürülerek işkencelerle öldürülmüştür. Bu katlin asıl sebebi Sadrazam Hüseyin Paşa'yı görevinden çekilmeye mecbur bırakması olup, 1703 Edirne olayı sırasında isyancıların şeyhülislamın azledilmesini istediğine dair olan mektubu padişahın saklaması olmuştur. Padişah durumu öğrencince Feyzullah Efendi'yi önce azletmiş ve Erzuruma sürgün etmişken, sonra bu karardan vazgeçerek onu doğrudan isyancıların eline teslim ederek, katlini sağlamıştır (Okumuş 2013: 393).

Bu katlin ardından Edirne'de bulunan evi ve malları yağmalanmış, oğulları Fethullah Efendi, Muhammed Dede Efendi, Mustafa Efendi hapsedilmiştir. Beydavi Haşiyesi, İsâme haşiyesi, Nesâyih-ül-mülûk, Kâzım'ın "Ravza" adlı eserinin tercümesi, Halhâlî'nin Şerh-i akâid'i üzerine ta'likâtı başlıca eserleridir. Erzurûm'da bir medrese ve bir Câmii ve Dârül kurra ve Şam'da Dâr-ül hadis ve Medine'de bir medrese ve İstanbul'da medrese ve kütüphâne ve okul yaptırdığı eserleridir.

Ebu Saidzâde Feyzullah Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 76-77) 1053/1643 senesinde Şeyhülislâm olan Ebû Saîd Efendi'nin oğludur. 1040/1630 senesinde İstanbul'da doğmuştur. Küçük yaşlardan itibaren ilme yönelmiş henüz 15 yaşında iken 1055/1645 senesinde Mihrimâh Sultan Medresesinde müderris olmuş, 1064/1654 senesinde İstanbul kadılığına getirilmiştir. Aynı sene vazîfeden alınmış Rumeli Kazaskeri olmuştur. 1066/1656 senesinde tekrar İstanbul Kadısı olmuştur. On üç sene kadar devlet memûriyetinden uzak kalmış, 1077/1666 senesinde Anadolu, 1097/1685 senesinde Rumeli kazaskerliğine yükseltilmiş, bir yıl kadar bu vazîfeden alındıysa da, 1098/1686 senesinde tekrar iade edilmiştir. 1101/1689 senesinde şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. 1103/1691 senesinde Vezir Arabacı Ali Paşa'nın isteğiyle azledilerek Bozcaada'ya gönderilmiştir. Şeyhülislam Ali Efendi'nin ricasıyla bir müddet sonra İstanbul'a dönmüş, Beşiktaş'taki evinde ikâmet etmiştir. Şeyhülislâm Çatalcalı Ali Efendi'nin vefâtı üzerine, 1103/1691 senesinde yeniden şeyhülislâmlığa getirilmiş, 1105/1693 senesinde Sürmeli Ali Paşa'nın istememesiyle vazîfeden ayrılmış, Sakız adasına gitmiştir. Sakız adası düşman tarafından işgal edilince, Mısır'a gitmiştir. Bir müddet sonra İstanbul'a

dönmüş Fındıklı'daki evinde ikâmet etmekteyken, 1110/1698 senesinde vefât etmiştir. Şeyhülislamlık müddeti toplamda dört sene kadardır.

Sâdık Mehmed Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 77-78) Evliyânın büyüklerinden Sadreddîn Şirvânî'nin torunlarından. Babası IV. Mehmed devri ulemasından Sadreddinzâde Feyzullah Efendi'dir (İpşirli, 2008a: 395). 1040/1630 senesinde doğmuştur. Küçük yaşlardan itibaren ilme yönelir. Uzun Hasan Efendi ve Kürd İshak Efendi'lerden eğitimini tamamlar. Karaçelebizâde Mahmud Efendi'nin mülazimi olur (İpşirli, 2008a: 395). Hâriç rütbesiyle müderris olan Sadık Mehmed Efendi, bazı medreselerde müderrislik yaptıktan sonra 1091/1680 senesinde Halep, arkasından Mısır kadılığıyla görevlendirilir. 1103/1692 senesinde Anadolu kazaskerliğine getirilmiş, İki yıl bu vazîfeyi yürüttükten sonra, 1105/1694 senesinde Rumeli kazaskerliğine yükseltilmiştir. Aynı sene içinde Şeyhülislâm Ebû Sa'îd-zâde Feyzullah Efendi'nin vazîfeden alınması üzerine, şeyhülislâmlik makamına getirilir. 1106/1695 senesinde Sultan İkinci Mustafa Hân pâdişâh olunca, hocası olan Erzurumlu Feyzullah Efendi'yi İstanbul'a davet etmiş bunun şeyhulislam yapılacağını anlayan vezir-i azam Surmeli Ali Paşa, nüfuzunun kırılmasından korkarak padişahı evvel davranıp Sadık Efendi'nin azliyle onun yerine Rumeli kazaskeri, padişah imamı Mehmed Efendi'yi tayin ettirmiştir (Uzunçarşılı, 1998a: 488). On iki sene kadar devlet hizmetinden uzak kalarak, Fındıklı'daki evinde münzevi bir hayat sürmüştür. Yaşlılığı nedeniyle istemese de 1118/1707 senesinde tekrar şeyhülislâmlik makamına getirilir. Malum nedenden dolayı çok iş göremeyen Mehmed Efendi, III. Ahmed'in kızı Hatice Sultan'ın cenaze namazını yanlışlıkla Bayram Namazı gibi kıldığı bahanesiyle azledilir (İpşirli, 2008a: 395). Fındıklı'daki evinde inzivaya çekilmiş iken 1121/1710 senesinde vefat etmiştir. Sâdık Mehmed Efendi'nin şeyhülislâmlik toplam müddeti bir sene dokuz ay kadardır.

İmam-ı Sultanî Mehmed Efendi'nin (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 78-79) Bursa'da doğduğunu söyleyen (Uzunçarşılı, 1998b: 489) kaynaklara karşılık Amasya sancağına bağlı Ladik'de doğduğunu ileri süren kaynaklar da mevcuttur (Özcan, 2003a: 453). İmam Mehmed Efendi'nin babası Mustafa Efendi'dir. Sesinin güzelliği ve kıraat alanındaki mahareti sebebiyle Eski Mısır valisi Canbolatzâde Hüseyin Paşa'ya imam olur. Şeyhülislam Minkarizâde Yahya Efendi de mülazemet aldıktan sonra çeşitli medreselerde müderrislik yapar.

Dördüncü Sultan Mehmed'in imamlığına getirilir. Bir müddet sonra Sultan Ahmed Medresesi müderrisliğine ve daha sonra Yenişehir kadılığına oradan da İstanbul kadılığı vazîfesinde bulunmuştur. Bir ara vazîfeden alınmış yeniden iade edilmiştir. Daha sonra Rumeli kazaskerliğine getirilmiş, bu vazîfeden de alınmıştır. 1090/1679 senesinde tekrar Rumeli kazaskerliğine getirilmiş ve Şeyhülislâm Sadreddînzâde Sâdık Mehmed Efendi'nin yerine 1106/1695 senesinde şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. Yaklaşık iki ay süren Şeyhülislâmlık görevinden sonra azledilmiştir. Edirne vakası sırasında Başmakçızade'nin şeyhülislâmlık makamına getirilmesini isteyen asiler, onun hastalığını bahane etmesi üzerine makamın İmam Mehmed Efendi'ye verilmesini istediler. Bu teklif Sultan II. Mustafa tarafından reddedildi ve yerine Yekçeşem Hüseyin Efendi'yi tayin etti. Ancak II. Mustafa iki gün sonra tahttan indirildiği ve yerine kardeşi Ahmed'in tahta geçirildiği hadiseler esnasında İstanbul'da inzivada iken Edirne'ye götürülerek, Şeyhülislam Fezullah Efendi'nin yeniçeriler tarafından şehit edilmesinden sonra, ikinci defa şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir (Uzunçarşılı, 1998b: 489; Sarıkçıoğlu 1998: 201). Altı ayı aşkın süren görevinde Veziriazam Hasan Paşa ile olan anlaşmazlıkları sebebiyle azledilerek deniz yoluyla Bursa'ya gönderilmiştir. Kaynaklarda Sultan II. Mustafa'nın halline sebep olan fetvayı hazırlaması, idarecilik yeteneğinin olmaması ve makam için asîlerle birlik olması azli nedenleri arasında sayılır (Özcan, 2003a: 454). Yirmi altı sene Bursa'da ilimle uğraşmıştır. 1040/1727 senesinde vefat etmiştir. İki şeyhülislâmlığı müddeti toplamı yaklaşık 9 ay kadardır.

4. XVIII. Yüzyıl Şeyhülislamları

Şeyhülislâmlık makamı bu yüzyılda bir önceki yüzyıldan daha fazla el değiştirmiş görünmektedir. Esere göre şeyhülislam atanmış olan kişilerin 58 defa görev değişikliğine maruz kaldığı ve toplamda görev yapan şeyhülislam sayısının 45 olduğu zikredilmiştir. Bu şeyhülislamlar arasından Dürrizâde Mustafa Efendi ve Paşmakçızâde Seyyid Ali Efendi'nin üçer defa göreve getirilmek suretiyle en çok göreve gelen şeyhülislam oldukları anlaşılmaktadır.

Bu göreve ikinci kez getirilenlerin sayısının bir hayli kalabalık olduğu görülmektedir. Dürrizâde Seyyid Mehmed Erif Efendi, Ebezâde Abdullah Efendi, Damadzâde Fezullah Efendi, Hacı Veliyüddin Efendi, İvazpaşazâde İbrahim Beyefendi ve Mekki Mehmed Efendi bu görevi iki kez yapmışlardır.

Ahmet Rıfat Efendi tarafından esere dahil edilmemiş olan, ancak kaynaklarda kendisinden sıkça bahsedilen Yekçeşm Hüseyin Efendi'nin bu görevde sadece üç gün kalmış olduğu belirtilmektedir (Sarıkcıoğlu, 1982: 199).

Şeyhülislam Yahya Tevfik Efendi ise on üç gün görevde kalarak en kısa sürede görevde kalan şeyhüislamlardan biri olmuştur.

Şeyhülislam tayinleri gözönüne alındığında, yetişme tarzları hakkında kaynaklarda pek bilgiye rastlayamadığımız bu itibarlı kişiler, muhtemelen medreselerde yetişmek suretiyle yükselerek bu makamlara gelmekte olup, aralarında zamanın yüksek tahsil sahası olan Enderun gibi okullardan mezun olan az sayıda kişiye de tesadüf edilebilmektedir. Enderun'dan mezun olarak şeyhülislam tayin edilmiş olanlardan biri de Mirza Mustafa Efendi'dir.

Bunun yanında hekimbaşılıktan şeyhüislamlığa yükseltilen Hayatîzâde Mehmed Emin Efendi olmuştur.

Yine bu yüzyılda sürgüne gönderilmek suretiyle görevden alınan Ebezâde Abdullah Efendi ise yolda gemisinin alabora olması sebebiyle boğularak ölmüştür.

Bu yüzyılda şeyhüislamlardan bazılarının ise ilk defa göreve atanmaları esnasında vefat sebebiyle görevlerinden mazul oldukları tespit edilmiştir. Bunlar arasında Menteşzâde Abdurrahim Efendi, Mirzâzâde Şeyh Mehmed Efendi, İsmail Efendizâde İshak Efendi, Feyzullah Efendizâde Murtaza Efendi, Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, Karahisarî İbrahim Efendi, Arapzâde Ataullah Efendi, Yahya Tevfik Efendi, Pîrîzâde Osman Sâhip Efendi sayılabilir.

Hacı Veliyyüddîn Efendi ise ikinci defa göreve tayin edilmesi sonrasında vefat etmiş olması sebebiyle mazul duruma düştüğü tespit edilmiştir.

Söz konusu şeyhüislamların geri kalanı ise hastalık, yaşlılık ve emeklilik gibi nedenlerle görevlerinden alınmışlardır.

Bu yüzyılda görev yapan şeyhüislamlardan biri olan ***Paşmakçızâde Seyyid Ali Efendi***, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 79-80) Üsküdar Kadılığı yapmış olan Paşmakçızâde Mehmed Efendi'nin oğludur. 1048/1638 senesinde İstanbul'da doğmuştur. Zamanının âlimlerinden Salih Efendi, Cevherizâde Mehmed Efendi ve Minkarizade'den dersler alıp, Müftî Abdürrahîm Efendi'nin hizmetine girmiş ve mülâzimi olmuştur (İpşirli, 1988e: 185). Bazı medreselerde müderrislik yapar. Kâdılık mesleğini seçerek 1098/1696'da Kudüs, 1101/1699 senesinde Edirne kadılıklarında görevlendirilir. Aynı sene içinde

Nakib ül eşrâflığı görevinde de bulunur. Rumeli Kazaskerliği vazifesi de verilir. III. Ahmed'in tahta çıkmasını istemeyenler arasında olduğu için onun cülûs töreninde padişaha biat ve dua ederken III. Ahmet tarafından şiddetli bir şekilde azarlanır (İpşirli, 1988e: 185). 1115/1713 senesinde meydana gelen Edirne vakasında, yeniçeriler tarafından şehîd edilen Feyzullah Efendi'nin yerine şeyhülislâm olması teklif edilmiş, fakat Paşmakçızâde Seyyid Ali Efendi, bu şekilde kendisine teklif edilen şeyhülislâmlığı kabûl etmemiştir. Altı ay sonra usûle uygun şekilde şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. Yaklaşık üç sene bu görevi yürütmüştür. Veziriazam Çorlulu Ali Paşa'nın kendisini rakip görmesi ve padişaha Ali Efendi ile beraber çalışamayacağını iletmesi üzerine 1118/1706 senesinde azledilir fakat azil sırasında padişah tarafında kürk hediye edilerek onore edilmiştir (İpşirli, 1988e: 185). Sinop kadılığına gönderilir. 1122/1710 senesinde İstanbul'a dönmesinden sonra Ebezâde Abdullah Efendi'nin yerine tekrar şeyhülislâmlığa getirilir ve Çorlulu Ali Paşa gücünü kaybetmiştir. Ruslara karşı ihmalkâr tavrı hıyanetine yorumlanınca Ali Efendi'nin verdiği fetva ile idam edilir (İpşirli, 1988e: 185). Prut Savaşı, Ali Efendi döneminde olmuş ve bu savaş öncesi yapılan meşverette savaşın gerekliliği üzerine konuşma yapmıştır (İpşirli, 1988e: 185). 1124/1712 senesinde vefât etmiştir. Şeyhülislâmlık müddeti toplamda dört sene sekiz aydır.

Ebezâde Abdullah Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 80-81) Kadı Mustafa Efendi'nin oğludur. Osmanlı ordusu Lehistan Seferi sırasında Balçık'da bulunduğu sırada annesinin Osmanlı Sultanı'nın IV. Mehmed'e bir çocuğuna ebelik yapmasından dolayı Ebezâde adıyla bilinmiştir (İpşirli, 1988a: 98). Küçük yaşlardan itibaren ilme yönelmiş eğitimini tamamladıktan sonra çeşitli medreselerde müderrislik görevlerinde bulunduktan sonra 1096/1684 senesinde Halep Kadılığına, 1100/1688 senesinde Mısır Kadılığına, 1103/1691 senesinde Edirne Kadılığına, 1106/1694 senesinde Mekke Kadılığına getirilmiştir. 1106/1694 senesinde Anadolu Kazaskerliği ve 1108/1696 senesinde Rumeli Kazaskerliği görevlerine getirilmiştir. Bir süre bu görevi yürüttükten sonra inzivaya çekilmişken tekraren Rumeli Kazaskerliği görevine getirilmesi sırasında Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin kendisini rakip görünce Maraş'a kadı olarak tayin ettirmiş kabul etmeyince de Kıbrıs'a sürgün edilmiştir (İpşirli, 1988a: 98). Sultan Üçüncü Ahmed'in pâdişâh olması ile Bursa'ya gönderilmiş ve Bursa'ya giderken Eskişehir'de Şeyhülislamın vefat haberinin gelmesi ile İstanbul'a

dönmesinin önündeki engellerin kalktığını düşünerek İstanbul'a gelmiştir. Padişahın izni olmaksızın böyle davranması hoş karşılanmamış fermana riayet etmesi için Bursa'ya gönderilmiştir. Hakkında kısa sürede af çıkan Abdullah Efendi 1117/1705 senesinde Rumeli kazaskerliğine görevine getirilmiş, 1119/1707 senesinde Şeyhülislâm Mehmed Sâdık Efendi'nin görevden alınması üzerine şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. 1122/1710 senesinde görevden alınarak yerine Paşmakçızâde Ali Efendi getirilmiş, Ali Efendi'nin vefatı üzerine 1124/1712 senesinde tekrar şeyhülislâmlık görevine gelmiştir. Osmanlı ülkesine sığınan İsveç Kralı Demirbaş Şarl'ın ülkesine dönmesi için Rusya ile yapılan anlaşmalara katılan Abdullah Efendi kralın ülkesine dönmesi için baskı yapılmasını dönmediği takdirde Dimetoka'ya ikamet etmeye mecbur bırakılması için çaba sarf etmiş ve veziriazamı da etkilemiştir. Halk Osmalı'ya sığınan bir kralın bu muameleye maruz bırakılmasından dolayı dedikodular başlayınca olayın büyümemesi üzerine 1125/1713 senesinde görevden azledilmiştir (Uzunçarşılı, 1998c: 404). Evinde gelenlere çok gereksiz sözler söylemesi üzerine 1126/1714 senesinde Trabzon'a sürgün edilmiş, gemi ile Trabzon seferinde fırtınaya tutulmuş ve boğularak vefat etmiştir (Uzunçarşılı, 1998c: 404). Şeyhülislâmlık vazifesi toplamda üç yıl sekiz aydır.

Mehmed Ataullah Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 81-82) Kâdı İbrâhim Efendi'nin oğludur. Küçük yaşlardan itibâren ilme yönelmiş, İstanbul'a gelerek zamanının âlimlerinden eğitim alır. Şeyhülislâm Minkârizâde Yahyâ Efendi'nin hizmetinde bulunarak, mülâzimi olur. Ayrıca mektupçuluğu vazifesini de yürütür (İpşirli, 1991b: 36). Çeşitli medreselerde müderrislik yaparak kadılık mesleğine yönelir. 1097/1685 senesinde Yenişehir, 1102/1690 senesinde Şam kadılıklarında görevlendirilir. Şeyhülislâm Fezullah Efendi'nin tavsiyesiyle, 1107/1695 senesinde İstanbul kadılığına getirilir. 1115/1703 senesinde Anadolu kazaskerliğine, 1118/1706 senesinde Rumeli kazaskerliğine yükselir. Bir süre sonra görevden alınmışsa da 1124/1712 senesinde ikinci defa Rumeli kazaskerliğine getirilir. 1125/1713 senesinde Ebezâde'nin azledilmesi ile şeyhülislâmlık makamına getirilir. Döneminde ilmiye tayinlerindeki yolsuzluklardan dolayı konunun araştırılmasını isteyen Damat Ali Paşa'nın araştırmaları sonucunda iddiaların gerçek olduğuna inanılarak azledilir (Uzunçarşılı, 1998c: 405). Rumeli Hisarındaki yalısında ikamet etmesi emredilen Ataullah Efendi de selefi Ebezâde gibi devlet ricali aleyhinde atıp tuttuğundan,

Ebezâde'nin Trabzon'a ve Ataullah Efendi'nin Sinop'a sürgün edilmeleri emri verilerek her ikisi de ayrı ayrı gemilerle hareket ettirilir. Sürgüne giderken gemiler Karadeniz Ereğlisi önünde büyük bir fırtınaya tutulur, Ebezâde'nin bindiği gemi batar. Ataullah Efendi'nin gemisi sahile gelerek kurtulur. Ataullah Efendi karadan Bolu'ya gelir. Durum İstanbul'a, bildirildiğinde kendisinin Bolu'da oturması emrolunur. 1127/1715 senesinde Bolu'da vefat eden Mehmed Ataullah Efendi'nin cenazesi Bolu Şemsi Paşa Camii haziresine defnedilir (İpşirli, 1991b: 37). Şeyhülislamlık süresi üç ay kadardır. Üç defa Fetva Eminliği görevi yapmış fıkıh alanında yetkin bir âlim olan Mehmed Ataullah Efendi "Fetavay-ı Ataiye" adlı eseri vardır (Uzunçarşılı, 1998c: 406).

İmâm-ı Şehriyari Mahmud Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 82-83) İsmi Mahmûd'dur. İstanbul'da doğmuştur (İpşirli, 2003: 360). Tophâneli Ahmed Efendi'nin oğludur. Sultan İkinci Mustafa Hân'ın imamlığını yaptığı için, "İmâm-ı Şehriyârî" diye meşhûr olmuştur. Küçük yaşlardan itibaren ilme yönelerek, Şeyhülislam Ali Efendi'ye mülazim olur. Eğitimini tamamlayarak çeşitli medreselerde müderrislik yapmıştır. Bunun yanında Sultan İkinci Mustafa Hân'ın İmâmı olmuştur. Daha sonra kadılık mesleğini seçerek, ilk olarak Edirne kadılığı payesi alarak, daha sonra Yenişehir kadılığı vazîfesinde bulunmuştur. 1115/1703 senesinde Edirne Vakasında Sultan II. Mustafa ile birlikte Hafsa'ya giden Mahmud Efendi, burada kendisine Rumeli Kazaskerliği verilmesine karşılık sultanın tahttan indirilmesi ile ertesi gün azledilir (İpşirli, 2003: 361). Arpalıkları elinden alınmış birkaç sene görev verilmemiştir. 1118/1706 senesinde Anadolu kazaskerliğine, 1119/1707 senesinde Rumeli kazaskerliğine yükseltilmiştir. 1125/1713 senesinde şeyhülislâmlik makamına getirilmiştir. Ebezâde Abdullah ve Ataullah Efendilerin azli ve sürgüne giderken Ebezâde'nin ölümüyle sonuçlanan süreçte halkın dedikoduları 1126/1714 senesinde azline sebep olmuştur. Bu konu diğer kaynaklarda da yer almaktadır (Uzunçarşılı, 1998c: 406). 1130/1717 senesinde İstanbul'da vefat etmiştir.

Mirza Mustafa Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 82-83) Kazasker Abdürraûf Efendi'nin oğludur. 1040/1630 senesinde doğan Mustafa Efendi, İstanbul'a gelerek saraya alınır. İlk eğitimini Mirza Mehmed Efendi'den alır (Uzunçarşılı, 1998c: 407). Daha sonra İmam Sultani Şami Hüseyin Efendi ve Kiçi Mehmed Efendi'den dersler alıp Şeyhülislâm Minkârizâde Yahyâ Efendi'nin hizmetine girerek ilim tahsil etmiştir. Şeyhülislâm Minkârizâde Yahyâ Efendi'nin

mülazimi olan Mustafa Efendi, Pâdişâh Sultan İbrâhim Hân zamanında Enderun'a girer (İpşirli, 2005b: 167). İlmiye mesleğini seçen Mustafa Efendi, çeşitli yerlerde müderrislik yapar. IV. Mehmed döneminde Kamanîçe hareketine katılır. Fetihden sonra Kamanîçe Kadılığına atanarak, 1086/1675 senesinde Yenişehir, 1092/1681 senesinde Mısır, 1097/1685 senesinde Mekke ve hemen sonra da İstanbul kadılıklarında görevlendirilir. İstanbul Kadısı iken Sadaret Kaymakamı Ömer Paşa ile birbirlerin padişaha şikâyet etmeleri üzerine azledilerek Midilli'ye sürgün edilir. Kısa süre sonra affedilerek İstanbul'da döner. II. Süleyman'ın tahttan indirilerek IV. Mehmed'i hükümdar yapmak isteyen ulema arasında olduğu için bu defa da Limni'ye oradan da Kıbrıs'a sürülür (İpşirli, 2005b: 167). İstanbul'a döndükten sonra 1106/1694 senesinde ve 1109/1697 senesinde olmak üzere iki defa Rumeli kazaskerliğine getirilir. 1110/1698 senesinde azledildikten kısa bir süre sonra davalarda ve kadı tayinlerinde rüşvet aldığı gerekçesiyle Sinop'a sürgün edilir (Uzunçarşılı, 1998c: 407). Padişahın tahtan inmesiyle İstanbul'a dönen Mustafa Efendi, 1120 senesinde üçüncü defa Rumeli Kazaskeri olur. 1126/1713 senesinde şeyhülislâmlık makamına getirilir. 1127/1714 senesinde Anadolu Kazaskeri Hamidizâde Abdullah ve Rumeli Kazaskeri Damadzâde Ahmed Efendilerin aleyhine sunulan bir arzuhal sonucunda bu kişileri azlettiren Sultan III. Ahmed, arzuhalin Mustafa Efendi'nin adamları tarafından yazıldığını öğrenince kendisini de azlederek Trabzon'a sürgün ettirir (İpşirli, 2005b: 167). Bir müddet sonra affedilerek İstanbul'a dönerek, Emîrgan'daki evinde münzevi bir hayat sürerken 1135/1722 senesinde vefat etmiştir. Cenazesi Kalenderhâne yakınında evinin bitişiğindeki mektebin bahçesinde defnedilir. Şeyhülislâmlık müddeti beş ay kadardır. Nebe' cüzü Haşiyesi", Türkçe "Eşrât-ü Saat Risalesi" ve "Şah Hüseyin Haşiyesi" adlı eserleri vardır.

Menteşzâde Abdurrahim Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 84-85) Bursa mahkemesi kâtibi Muhammed Efendi'nin oğludur. Bursa'da tahsilinden sonra İstanbul'a gitmiş, Minkârîzâde Yahya Efendi'nin hizmetine girerek mülazimi olmuştur. Çeşitli medreselerde müderrislik görevlerinden sonra Yenişehir Kadılığına ve 1105/1693 senesinde Edirne Kadılığına getirilmiştir. Bir süre sonra azledilerek on yıl kadar kendisine görev verilmemiştir. Daha sonra Üsküdar ve Mısır kadılığı yaptıktan sonra 1117/1705 senesinde İstanbul kadılığı payesini almıştır. 1120/1708 senesi Anadolu kazaskerliğine getirilmiştir. 1123/1711, 1125/1713 ve 1127/1715 senelerinde üç defa Rumeli kazaskeri

olmuştur. 1127/1715 senesinde şeyhülislâmlığa getirilmiştir. 1130/1717 senesinde vefat etmiş cenazesi Edirne'de Zehrimâr Mescidi avlusuna defnedilmiştir. Şeyhülislâmlık müddeti bir sene sekiz ay kadardır. Fıkıh alanında önemli bir âlim olan Abdürrahim Efendi'nin fetvaları "Fetâvâ-yı Abdürrahim" adıyla yayınlanmıştır. Ayrıca "Ceridetü'l-fera'iz" ve "Ta'likat 'ale'l-Beyzavi" adlı iki eseri vardır (İpşirli, 1988ç: 290).

Ebu İshak İsmail Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 85-86)Rumeli kazaskerlerinden Alâiyyeli İbrâhim Efendi'nin oğludur. 1055/1645 senesinde İstanbul'da doğmuştur. Çocukluğundan itibâren ilme yönelerek medrese eğitimini alır. Zamanının diğer âlimlerinden de aklî ve naklî ilimleri tahsil eder. Kazasker Kara Kadri Efendi'nin hizmetinde bulunmuş, onun yanında mülâzim olmuştur. 1084/1673 senesinde, hâriç rütbesiyle müderris olmuş, Mektupçuluk, tezkirecilik, Mahmûd Paşa kadivekilliği gibi vazîfelerde bulunmuştur. 1104/1692 senesinde Halep kadılığı, 1110/1698 senesinde Bursa, 1116/1704 senesinde Mekke Kadılığı ve aynı sene Mısır Kadılığı, 1118/1706 senesinde Mekke kadılığı, 1120/1708 senesinde İstanbul kadılıklarıyla görevlendirilir. 1122/1710 senesinde Anadolu, 1123/1711 senesinde Rumeli kazaskerliği vazîfelerine yükseltilmiştir. Onsekiz ay vazîfe yaptıktan sonra bu vazîfeden ayrılmış, 1127/1714 senesinde Rumeli kazaskerliğine tekrar getirilmiştir. 1128/1716 senesinde Şeyhülislâmlık makamına atanır. Bir buçuk yıl süren Şeyhülislâmlığında bazı davranışları, yakınlarının şeyhülislam ailesine yakışmayacak derecede uygun olmayan durumları ve kendisinin azil ve tayin işlerine çokça karışması nedeniyle gözden düşmüş kısa süre sonra 1130/1717 senesinde azledilerek Sinop'a sürgün edilmiştir (Doğan, 1988ç: 279). 1133/1720 senesinde İstanbul'a gelerek kendi evinde inzivaya çekilir.1137/1724 senesinde İstanbul'da vefât etmiş, Sultan Selîm civarında yaptırdığı İsmâil Ağa Câmii'nin bahçesinde defnedilmiştir. Naim mahlasıyla şiirleri bulunan İsmail Efendi'nin bazı önemli meseleleri açıklayan mecmua bıraktığı kaydedilmektedir (Doğan, 1988ç: 280).

Yenişehirli Abdullah Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 86-87)Yenişehirde doğmuştur. İlk eğitimini memleketi olan Yenişehir'de aldıktan sonra İstanbul'a gelir. Çatalcalı Ali Efendi'ye intisap ederek eğitiminin kalan bölümünü ondan alır (Uzunçarşılı, 1998c: 411). Zamanının âlimlerinden ilim tahsil ettikten sonra yapılan imtihanı kazanarak, müderrislik diplomasını almıştır.

Çeşitli medreselerde müderrislik yaptıktan sonra Süleymâniye Dâr-ül-hadîs müderrisliğine ulaşmış, fıkıh ilminde özel ihtisas sahibi olduğundan, kadılık mesleğine geçerek Mevleviyet derecesiyle fetvâ emîni olmuştur. Bursa kadılığından azledildikten sonra 1126/1713 senesinde Mora seferine ordu kadısı olarak katılmıştır. Sefer sırasında ileride veziriazam olan Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ile dost olur (Uzunçarşılı, 1998c: 411). Sefer dönüşünde 1128/1715 senesinde Anadolu kazaskerliğine getirilmiş, bir müddet sonra bu görevden alınmış akabinde Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. 1130/1717 senesinde şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. Patrona Halil İsyanı sonrası ihtilalcilerin istediği otuz yedi kişiden biri olan Abdullah Efendi, İhtilal Meclisinde arkadaşlarını kötölemek suretiyle kendisini kurtarmak istemesi üzerine Padişah tarafından azledilerek Bozcaada'ya sürgüne gönderilmiştir (İpşirli, 1988b: 100). Oradan hac farızasını îfâ etmek için Hicaz'a gitmesine müsâade edilmiştir. Hac dönüşünde 1155/1742 senesinde İstanbul Kanlıca'daki evinde ikâmete mecbur kılınmıştır. 1156/1743 senesinde İstanbul'da vefât etmiş, Kanlıca da İskenderpaşa Câmii bahçesinde defnedilmiştir. Lale Devrinin en önemli figürlerinde biri olan Abdullah Efendi yeniliklere açık bir Şeyhülislam olan Abdullah Efendi Matbaa açılmasına fetva vermiştir (Uzunçarşılı, 1998c: 411). Abdullah Efendi'nin fetvaları "Behcetü'l-Fetâvâ" adıyla Mehmet Fıkhî el Aynî tarafından toplanarak yayınlanmıştır (İpşirli, 1988b: 101).

Mirzâzâde Şeyh Mehmed Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 87-88) Önceki Şeyhülislamıardan Mirza Mustafa Efendi'nin oğludur. Diğer kaynaklar Batumlu olan Mirzazâde ailesinden olmadığını, babasının ulemadan Mirza Mehmed Efendi'nin oğlu olduğu anlatır (Uzunçarşılı, 1998c: 412). Küçük yaştan itibâren babasının gözetiminde eğitim almıştır. İlimde ilerleyince müderrislik diplomasını almış, çeşitli medreselerde müderrislik yaptıktan sonra, Süleymâniye Medresesi müderrisliğine ulaşmıştır. Bu arada Şeyhülislâm Ebû Sa'îdzâde Feyzullah Efendi'ye damad olmuştur. İzmir, Edirne İstanbul kadılıklarına getirilmiştir. 1125/1713 senesinde Anadolu Kazaskerliğine yükseltilmiştir. 1128/1716 senesinde Avusturya Seferi ile ilgili yapılan meşverette Sadrazam Damad Şehid Ali Paşa ile tartışmış sonucunda azledilerek arpalığı olan Pravâdî kadılığına gönderilmiştir. Aynı sene Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. 1143/1730 senesinde meydana gelen olaylarla ilgili olarak, sarayda toplanan ulemâ meclisinde hazır bulunmuş vazifeden ayrılan Yenişehirli Abdullah

Efendi'nin yerine şeyhülislâmlık makamına getirilmesi teklif edilmiştir. Kabûl etmek istememesine rağmen, Sadrâzam Dâmâd İbrâhim Paşa ve Rumeli kazaskeri Seyyid Abdullah Efendi'nin ısrarları üzerine 1143/1730 senesinde şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. Padişah III. Ahmed'in tahttan indirilmesi, Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın katledilmesi gibi önemli olayların şahidi olmuştur. Soğukkanlı tutumu ve isyancılar ile arasındaki görüşmeleriyle olayların durdurulmasında katkısı olmuştur. Ayrıca Patrona Halil İsyanının elebaşlarının tasfiyesinde önemli rol oynamıştır (İpşirli, 2005c: 170). 1146/1733 senesinde vefat etmiştir. Şeyhülislâmlık müddeti yedi ay kadardır.

Paşmakçızâde Seyyid Abdullah Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 89-90) Şeyhülislâm Paşmakçızâde Ali Efendi'nin oğludur. Eğitim ve öğrenimini babası ve babasının çevresinden alarak ilim alanında hızla ilerler. Bazı medreselerde müderris olarak görev yaptıktan sonra Kâdılık mesleğine geçen Abdullah Efendi, babasının nüfuzu nedeniyle yüksek dereceli kadılık olan Mısır Kadılığına atanır (İpşirli, 2007: 185). 1127/1714 senesinde de İstanbul kadılığına getirilir. Aynı sene içinde vazîfeden alınarak 1130/1717 senesinde “Nakib ül eşrâflığa atanır. 1132/1719 senesinde Anadolu kazaskerliğine atanır, ertesi sene görevden alındıktan sonra 1137/1724 senesinde Rumeli kazaskerliğine getirilir. 1139/1726 senesinde azledilmiş, 1141/1728 senesinde aynı göreve dönmüştür. 1143/1730 senesinde Patrona Halil İsyanı öncesinde meşverette ordunun harekete geçmesini isteyen sadrazama karşı müslüman kanı dökülür sözleriyle olayı engellemiş akabinde isyan sırasında Sadrazam İbrahim Paşa'yı görevden azledilmesini sağlamıştır. Abdullah Efendi de azledildikten kısa süre sonra Mirzâzâde Mehmed Efendi'nin yerine şeyhülislâmlık makamına getirilir (İpşirli, 2007: 185). Şeyhülislam olarak on ay hizmetinden sonra sert tavırlarıyla herkesi incitmesi, inatçılığı, ısrarcı halleri ve padişaha bile tavır koyacak kadar mağrur hareketleri azlini hazırlamış, 1144/1731 senesinde azledilmiştir (Uzunçarşılı, 1998c: 412). Hac ibâdeti için Mekke'ye gider ve Hac dönüşünde üç ay kadar Şam'a uğrar. Konya'da ikâmet etmesi emredilmiştir. Konya'da vefat eden Abdullah Efendi Mevlana Türbesi dışına defnedilmiştir.

Damadzâde Ahmed Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 89-90) Anadolu kazaskeri Çankırlı Mustafa Efendi'nin oğlu olup 1076/1663 senesinde doğmuştur. Babası şeyhülislâm Minkarizâde Yahya Efendi'nin damadı olduğu için kendisine Damadzâde denilmiştir. Küçük yaşından itibaren ilim

tahsiline başlamış, ilimde yüksek derecelere ulaştıktan sonra, çeşitli medreselerde müderrislik yapmıştır. 1112/1700 senesinde Selanik Kadılığında azledilip Bursa Kadılığına, 1118/1706 senesinde de İstanbul Kadılığına getirilmiştir. 1122/1710 senesinde Anadolu Kazaskeri, 1126/1716 senesinde Rumeli Kazaskeri olmuştur. İki kere azledilmiş 1130/1718 ve 1136/1725 senelerinde de aynı göreve tekrar getirilmiştir. 1144/1732 senesinde Şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. Yaşlılığı nedeniyle 1146/1733 senesinde bu görevden ayrılmıştır. Hayatının son yıllarını Büyükdere ve Söğütözü'nde bulunan yalısında ömrünün son yıllarını geçiren Damadzade 1154/1742 senesinde vefat etmiştir. Cenazesi Eyüp'te babasının mezarı yanına defnedilmiştir. Şeyhülislamlık müddeti bir sene sekiz aydır. Kefeli köyünde yalısının karşısındaki Uluç Hasan Paşa Mescidine bir minber koydurmuştur. Söğütözü'nde de bir çeşmesi vardır.

Ebu İshak İsmail Efendizâde İshak Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 90-91) Şeyhülislam İsmâil Efendi'nin oğludur. 1090/1679 senesinde İstanbul'da doğmuştur. Küçük yaşından itibaren ilme yönelir. Ankaravi Mehmed Efendi'den mülazemet alır. Eğitimi tamamlandıktan sonra müderrislik yapmıştır. 1128/1715 senesinde İzmir ve sonra Mekke kadılığı 1135/1722 senesinde de İstanbul kadılığına getirilir. İstanbul Kadılığı sırasında padişah III. Ahmed ve Damad İbrahim Paşa'nın isteğiyle birçok eser tercüme eden şairler ve edipler heyetinde yer alarak iki eseri de kendisi tercüme etmiştir. Ayrıca Matbaa kurulmasını destekleyenlerden olmuştur (Doğan, 1989: 531). 1141/1728 senesinde Anadolu kazaskerliğine getirilmiştir. 1143/1730 senesinde Patrona Halil İsyanıyla gözden düşmüştür. I.Mahmud döneminde şeyhülislam Ebul-hayr Ahmed Efendi ile anlaşmazlık yaşamış Rumeli Kazaskerliği sırası geldiği halde atanmayıp azledilerek Kütahya'ya sürgün edilmiş, münzevi bir hayat sürmüştür (Doğan, 1989: 531). Padişah tarafından affedilen İshak Efendi, 1146/1733 senesinde Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. Aynı sene şeyhülislâmlık makamına getirilir. Bir sene bu görevde kalarak hizmet etmiştir. Şifâ-i şerîf tercümesi ve üç dilden oluşan divanı vardır.

Dürri Mehmed Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 91-92) Babasının ismi İlyâs'dır. Küçük yaşlardan itibaren ilme yönelmiş ilimde yüksek dereceye ulaştıktan sonra, çeşitli medreselerde müderrislik yapar. Reis-ul ulema Abdulkadir Efendi'ye damad olur. Kadılık mesleğine yönelerek Halep kadılığına sonra 1121/1109 senesinde Mısır kadılığına, 1129/1117 senesinde Mekke

kadılığına, 1132/1720 senesinde İstanbul kadılığına getirilir. Bu görevi sırasında İstanbul fırıncı esnafının narha riayet etmemesinde ihmali görüldüğü için azledilir (Uzunçarşılı, 1998c: 416). 1138/1726 senesinde Anadolu kazaskerliği, 1143/1731 senesinde Rumeli kazaskerliği görevine getirilmiştir. Şeyhülislâm İshâk Efendi'nin vefâtı üzerine, 1147/1734 senesinde şeyhülislâmlık vazîfesine atanır. Şeyhülislâmlığı sırasında felç geçiren Mehmed Efendi'ye padişah I. Mahmud tarafından fetvalarında mühür kullanma izni verilir (İpşirli, 1994c: 35). Hastalığı geçmeyince azledilir. Bir yıl yedi ay süren Şeyhülislâmlık görevinden sonra Üsküdar'daki evinde inzivaya çekilmiştir. 1149/1736 senesinde vefât edmiş, Cenazesi Karacaahmet mezarlığına defn edilmiştir.

Fezullah Efendizâde Mustafa Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 92-93) Şeyhülislâm Seyyid Fezullah Efendi'nin oğludur. 1090/1679 senesinde İstanbul'da doğmuş, küçük yaşlardan itibaren ilme yönelerek babasının nüfuzundan faydalanarak erken yaşta payeler alır. Bu durum ulema arasında dedikodulara yol açar (İpşirli, 2006a: 297). Birçok medreselerde müderrislik yapmış olan Mustafa Efendi, 1113/1701 senesinde Mekke Kadılığına getirilir. Görev süresi dolduğu İstanbul'a gelir. Ulema içinde görev bekleyen tecrübeli isimlerin olmasına rağmen 1114/1702 senesinde Anadolu Kazaskeriliğine getirilir (İpşirli, 2006a: 297). Rumeli Kazaskeri olur. 1115/1703 senesinde meydana gelen Edirne ayaklanmasında babası Fezullah Efendi, yeniçeriler tarafından şehîd edildikten sonra, diğer kardeşleriyle birlikte Yedikule'ye hapsedilir. Sonra Kıbrıs'a sürgün edilir. Bir müddet Kıbrıs'ta kaldıktan sonra, Bursa'ya gelmesine müsâade edilir. Bursa'da yirmisekiz yıl kadar kaldıktan sonra, 1143/1730 senesinde Sultan Birinci Mahmûd Hân tahta geçmesiyle, Mustafa Efendi'nin İstanbul'a gelmesine izin verir. 1145/1732 senesinde Rumeli kazaskerliğinden sonra 1147/1734 senesinde şeyhülislâmlık yüksek makamına getirilir. 1158/1745 senesinde felç hastalığına tutulan Mustafa Efendi son zamanlarında padişah izniyle mühür kullanma izni almıştır (İpşirli, 2006a: 297). Aynı sene vefat etmiş, Üsküdar'da defnedilmiştir. Kaynaklarda eseri ile ilgili bilgiye rastlanmamıştır.

Pîrîzade Mehmed Sahip Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 93-94) Yeniçeri ocağı ağalarından Pîri Ağa'nın oğludur. Pîri-zâde diye şöhret bulmuştur. 1085/1674 senesinde İstanbul'da doğan Mehmed Sahip Efendi, çocukluğundan itibaren ilim tahsiline yönelerek çok küçük yaşta Kur'ân-ı Kerîmi

tecvid kaidelerine uygun olarak okumayı öğrenir. Zamanının âlimleri olan Şeyh Süleymân, Tâhir, İshak ve Ahmed Efendilerden dersler alır. Şeyhülislâm Mirzâzâde'nin hizmetinde bulunarak, 1106/1695'da mülâzimi olur. Feyzullah Efendi'nin de hizmetinde ve sohbetlerinde bulunur ve Feyzullah Efendi'nin tavsiyesiyle Daltaban Mustafa Paşa ve Rami Paşa'nın yanında imamlık ve kitapçılık vazîfelerini yapar. 1113/1702 senesinde hâriç rütbesiyle Alicân medresesine müderris olduktan sonra diğer medreselerde de müderrislik yapar. Evkâf-ı Haremeyn müfettişliği ve daha sonra Süleymâniye Dâr-ül-hadîsi'nde başmüderris olur. 1135/1722 senesinde Selanik ve sonra Yenişehir kadılıklarına, 1140/1727 senesinde Sultan imamlığına ve şehzâdelerin hocalığına getirilir. 1142/1729 senesinde Bursa kadılığına aynı sene içinde Mekke-i mükerrerme pâyesi alır. 1143/1730 senesinde Sultanın imamlığı görevine getirilir. O görevden de İstanbul kadılığına, 1146/1733 senesinde Anadolu, 1149/1736 senesinde Rumeli kazaskerliğine yükseltilir. 1151/1738 senesinde görevden alınmış ise de 1156/1743 senesinde tekrar Rumeli kazaskerliğine getirilir. 1158/1745 senesinde şeyhülislâmlık makamına yükselir. Bir yıldan biraz fazla bir zaman görev yaptıktan sonra 1159/1746 senesinde ihtiyârlık ve hastalık sebebiyle görevden ayrılarak emekli olur. Başka kaynaklarda İstanbul Kadılığına getirdiği Osman Efendi'nin uygunsuz davranışları yüzünden azledildiğinden baahsedilir (Özcan, 2007a: 288). Bu sırada hac ibâdeti için Mekke'ye giden Mehmed Sahip Efendi, dönüşünde bir müddet Gelibolu'da ve Tekirdağ'da kalır. Daha sonra İstanbul'a dönüp, Üsküdar'daki evinde istirahat hayatını sürer. 1162/1749 senesinde İstanbul'da vefât etmiş, Üsküdar'da babasının kabri yanına defnedilmiştir. İbn-i Haldûn Târihi'nin mukaddimesini Türkçeye tercüme etmiştir (Uzunçarşılı, 1998c: 418). Ayrıca Arabça, Farsça ve Türkçe olarak yazdığı şiirlerinin toplandığı "Dîvân"ı vardır (Özcan, 2007a: 289). Mütâlâa ettiği eserlere yazmış olduğu ta'likâti ve haşiyeleri vardır.

Hayâtîzâde Mehmed Emin Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 94-95) Sultan Üçüncü Ahmed Hân'ın başhekimisi Hayâtîzâde Mustafa Efendi'nin oğludur. Başka kaynaklarda IV. Mehmed'in Hekim başısı yahudi dönmesi Mustafa Efendi'nin torunu ve Müderris Ahmed Efendi'nin oğlu olarak anlatılır (Uzunçarşılı, 1998c: 419). İlk eğitimini gördükten sonra ilimde yükselir. Ayrıca tababet eğitimi de aldığı belirtilmektedir (Uzunçarşılı, 1998c: 419). Ailesinin de desteğiyle ruûs sınavlarında başarılı olarak müderrisliğe başlar.

Çeşitli medreselerde müderrislik yaptıktan sonra, Yenişehir kadılığına tayin edilir. 1147/1735 senesinde Edirne kadılığına getirilmiş, 1149/1737 senesinde kadılıktan başka ek olarak pâdişâhın başhekimliğine de yapmıştır. 1150/1738'de İstanbul kadılığı makamına atanır. Aynı sene içinde Anadolu Kazaskerliği ve 1152/1740 senesinde Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. 1159/1746 senesinde şeyhülislâmlık makamına ulaşır. Yedi ay kadar bu görevi yürüten Hayâtîzâde rahatsızlığı sebebiyle fetva vazifesini yerine getirememesi, şeyhülislâmlıktaki idari işleri takip edememesi ayrıca gösterişli hayat yaşaması, ulemaya karşı sert tutumu nedeniyle huzursuzluğa yol açar (İpşirli, 1993b: 462). Sonuç olarak aynı sene içinde vazîfeden azledilerek Bursa'ya gönderilir. 1160/1747 senesinde Mekke-i mükerreme kadılığına gönderilmiş, Mekke'ye gitmek üzere yola çıkmış Şam'a vardığı zaman hastalanmış ve 1160/1747'de Şam'da vefât etmiştir. Şeyhülislâmlık müddeti yedi ay kadardır.

Akmahmudzâde Mehmed Zeynel Abidin Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 95-96) 1078/1667 senesinde İstanbul'da doğmuştur. Zamanının âlimlerinden dersler alarak yüksek ilmi dereceye ulaştıktan sonra, müderrislik diplomasını almıştır. Şeyhülislâm Ankaravî Mehmed Efendi'nin zamanında hâriç rütbesine nail olmuştur. Kâdılık mesleğini tercih etmiş, Selanik ve Mısır kadılığı vazîfelerinde bulunmuştur. 1127/1715 senesinde İstanbul kadılığına getirilmiştir. 1130/1717'da Nakîb-ül-Eşraflığa getirilmiştir. 1134/1721 senesinde Anadolu, 1140/1727'de de Rumeli kazaskerliğine yükseltilmiştir. 1159/1746 senesinde, Şeyhülislâm Hayâtîzâde Mehmed Emîn Efendi'nin yerine şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. İhtiyârlığı sebebiyle 1161/1748 senesinde bu vazîfeden alınarak emekli edilmiştir. İstanbul Kanlıca'daki evine inzivaya çekilmiş iken 1164/1751 senesinde vefât etmiştir. Cenazesi Eyüp Sultan civarında babasının kabri yanına defnedildi. Şeyhülislâmlık müddeti bir sene on ay kadardır.

Ebu İshak Efendizade Muhammed Esad Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 96-97) Şeyhülislâm İsmâil Efendi'nin oğludur. 1096/1685 senesinde İstanbul'da doğmuştur. Küçük yaştan itibâren, babasından ve Mutavvelci Mehmed Efendi gibi birçok âlimden ilim tahsil eder. Aldığı eğitim sonucunda mülâzim olup, 1122/1710 senesinde hâriç rütbesiyle müderris rütbesi alır. Birçok medreselerde müderrislik yapmış, babası şeyhülislâm olunca, teftiş-i haremeyn ve fetvâ emînliği vazîfesine getirilmiş, daha sonra Selanik kadılığı, Mekke kadılığı yapmıştır. Belgrad seferinde ordu kadılığı görevine getirilmiş

1157/1744 senesinde Rumeli kazaskerliği görevine getirilmiştir. On yedi ay sonra bu vazîfeden alınmış, kısa bir müddet sonra tekrar iade edilmiştir. 1161/1748 senesinde şeyhülislâmlık makamına getirilir. 1 yıl 22 gün bu vazîfeyi yürüttükten sonra, 1162/1749 senesinde görevden alınmıştır. Şeyhülislamlıktan azledilmesine neden olarak asrın ruhuna aykırı hareket etmesi gibi bir neden gösterilmesine rağmen azlin tam olarak neden yapıldığı bilinmemektedir (Kalaycı, 2012: 105). Ayrıca Sadrazam Abdullah Paşa'nın bunda rolü olduğu ileri sürülmekle beraber Padişah ile arasında bir saat olayı olduğu, kendisi gibi bestekâr olan I.Mahmud'un isteğiyle bestelediği şarkıyı huzurda okuması üzerine çeşitli dedikoduların oluşmaması düşüncesiyle alındığı belirtilmektedir (Doğan, 1995: 339). Şam'a gitmiş oradan da Hac için Mekke'ye gitmiştir. Gelibolu'ya yerleşir. Padişahın davetiyle İstanbul'a döner. İncir köyündeki evinde ikâmet etmekte iken 1166/1753 vefât etmiştir. İstanbul'da Sultan Selîm civarında babası tarafından yaptırılan İsmâil Ağa Câmii'nin bahçesinde, babasının kabri yanına defnedilmiştir. Câmii'nin yanında olan medrese ve mekteb ve şadırvan onun eseridir. Yâsîn suresi tefsiri, Âyet-el-Kürsî Tefsiri, Zemahşeri'nin Etvâk-üz-Zehbî adlı eseri, Bülbül-nâme adlı eseri Hemziyye ve Lâmiyye kasidelerini de çevirmiştir. Ayrıca Lehçetu'l-Lügat adıyla hazırladığı Türkçe sözlük onun en önemli çalışmasıdır. Şiirin yanında Türk müziğinde önemli besteleri de vardır (Kalaycı, 2012: 105).

Halil Efendizâde Mehmed Said Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 97) İki defa Anadolu kazaskerliği yapmış olan, Birgili Kara Halil Efendi'nin oğludur. İstanbul'da doğmuştur. İlk tahsilini babasından gördükten sonra, zamanının âlimlerinden de dersler almıştır. Yüksek ilmî dereceye ulaşmış, müderrislik diploması aldıktan sonra, Yenişehir kadılığına getirilmiştir. 1141/1728 senesinde Mekke Kadılığına getirilmiştir. 1148/1735'de İstanbul kadılığı görevine gelen Mehmed Said Efendi İstanbul halkının takdîrini kazanmıştır. 1152/1739 senesinde Anadolu kazaskerliğine ve 1161/1748 senesinde Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. Mehmed Saîd Efendi, 1162/1749 senesinde şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. Aynı yıl evinde çıkan yangında bütün kitaplarını ve eşyalarını kaybetmiştir (Özcan, 2003ç: 523). 1163/1750 senesinde Selanik Kadısı olan oğlu Abdürrahim Efendi ile birlikte azledilerek Bursa'ya sürgün edilmiştir (Uzunçarşılı, 1998c: 423). Azil sebebi olarak kaba ve sinirli mizacı ve gerektiğinden fazla mülazemet dağıttığından bahsedilmektedir

(Özcan, 2003ç: 524). Orada eser yazmakla meşgûl iken vefât etmiştir. Emîr Sultan türbesi bitişiğindeki kabristana defnedilmiştir. Şeyhülislamlık müddeti on ay kadardır. Eserleri şunlardır:“Tercüme-i Şerhu’l-uyun fi şerh-i risale-i ibn Zeydun” İbn-i Nübate el-Mısri’nin yaptığı şerhin tercümesidir. “Tercüme-i sülvan-ı muta” İbn-i Zafer’in menkıbelerinden oluşan eserinin tercümesidir. “Ayni Tarihi Tercümesi” Bedreddin el-Ayni tarihinin tercümesidir (Özcan, 2003ç: 524).

Fezullah Efendizâde Murtaza Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 97-98) Şeyhülislâm Fezullah Efendi’nin oğludur. 1106/1694 senesinde İstanbul’da doğmuştur. Küçük yaşlardan itibaren eğitimine devam etmiş Abdullah Efendi’nin hizmetinde bulunmuş, ondan ilim tahsil etmiştir. Babası Edirne Vakasında şehid edilmiş küçük yaşta olmasından dolayı Murtaza Efendi kurtularak ailesi ile Bursa’ya gitmiştir (Özcan, 2009c: 72). Uzun yıllar sonra İstanbul’a dönmüş birçok medreselerde müderrislik yaptıktan sonra, Galata kadılığı vazîfesine getirilmiştir. 1154/1741 senesinde İstanbul kadılığına yükselir. 1160/1747 senesinde Anadolu kazaskerliğine atanır. 1163/1750 senesinde şeyhülislâmlığa tayin edilir. Sultan I.Mahmud, ondan ilmiye sınıfının ıslahını istemiştir. Mülazemet ve müderrislik sınavlarındaki iltimasların ortadan kaldırılmasını amaçlanmıştır (Özcan, 2009c: 72). Hastalığı ve zayıf olması sebebiyle, 1168/1755 senesinde bu vazîfeden ayrılmak zorunda kalır. Vazifeden ayrıldıktan sonra evinde istirahat çekilmiş, 1171/1757 senesinde İstanbul’da vefât etmiştir. Eyüp Sultan civârında, annesinin kabri yanına defnedilmiştir. Şeyhülislamlık müddeti beş sene kadardır.

Vassaf Abdullah Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 98-99) Akhisarlı Şeyh Mecdüddîn soyundan Mehmed Efendi isminde bir zâtn oğludur. Çocukluğundan itibaren ilim tahsiline yönelmiş, ilköğrenim ve eğitimini memleketinde gördükten sonra İstanbul’a gelmiştir. Kara Halîl Efendi’nin hizmetinde bulunmuş, ilim tahsiliyle onun yanında mülâzim olarak görev yapmıştır. 1111/1699 senesinde yapılan imtihanı kazanarak müderrislik diploması alır. Hocası Kara Halîl Efendi’nin kızıyla evlenen Vassaf Efendi birçok medreselerde müderrislik yapmıştır. 1137/1724 senesinde Selanik kadılığına, 1140/1727 senesinde Mısır kadılığına getirilir. 1148/1735 senesinde İran’a gönderilen Kara Mehmed Paşazâde Vezir Kara Mustafa Paşa başkanlığındaki elçi heyetine fetvâ emîni olarak katılır. Bu vesileyle; İsfahan, Kandahar ve Semerkand şehirlerini de ziyâret eder. İstanbul’a döndükten sonra Anadolu kazaskerliğine

getirilir. 1155/1742 senesinde görevden alınmış, 1162/1749 senesinde Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. 1168/1755 senesinde Seyyid Murtazâ Efendi'den boşalan şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. Bu görevde beş ay kadar kaldıktan sonra ihtiyârlığı ve rahatsızlığı sebebiyle görevden alınır. 1174/1761 senesinde İstanbul'da vefât etmiştir. Bin beş yüz beyitten oluşan Behçet-nüma adlı eseri, Fen terimlerini açıklayan risalesi olan Abdullah Efendi, şiirde “Vassaf veya “Abdî” mahlasını kullanmıştır.

Dâmâdzâde Feyzullah Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 99-100) Şeyhülislâm Dâmâdzâde Ahmed Efendi'nin oğludur. 1112/1700 senesinde Bursa'da doğmuştur. Küçük yaşlardan itibaren ilim tahsil etmiş, birçok medreselerde müderrislik yaptıktan sonra, daha sonra kadılık mesleğine geçerek, ilk önce Galata kadılığı vazîfesine getirilmiştir. 1143/1730 senesinde Bursa kadılığına ve sonra İstanbul kadılığı vazîfesinde de bulunmuş, 1152/1740 senesinde Anadolu kazaskerliğine getirilmiştir. 1163/1750 senesinde Rumeli kazaskerliğine yükseltilmiştir. 1168/1754 senesinde şeyhülislâmlık makâmına getirilmiştir. 1169/1756 senesinde bu vazîfeden ayrılarak, İncir köyündeki evinde inzivaya çekilmiştir. 1170/1757 senesinde ikinci defa şeyhülislâmlığa getirilmiştir. 1171/1758 senesinde bu vazîfeden tekrar ayrılarak Sütlüce'deki evine çekilmiştir. 1175/1761 senesinde İstanbul Sütlüce'de vefât etmiş, Sütlüce deresinde yaptırdığı dergâhın bahçesinde medfûndur. Şeyhülislâmlık müddeti toplam yirmi beş ay kadardır.

Dürrîzâde Mustafa Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 100) Şeyhülislam Dürrî Mehmed Efendi'nin oğludur. 1114/1702 senesinde İstanbul'da doğmuştur. Eğitim hayatını tamamladıktan sonra 1133/1721 senesinden sonra çeşitli medreselerde müderrislik yapmış kadılık mesleğine yönelerek, ilk önce Galata kadılığına getirilmiştir. Daha sonra, Edirne ve Mekke kadılıkları vazîfesinde bulunmuştur. Babasının vefâtını müteâkib, 1152/1739 senesinde İstanbul kadılığına getirilmiş, 1159/1746 senesinde Anadolu kazaskerliğine tayin edilmiştir. 1164/1751 senesinde Rumeli kazaskerliğine yükseltilmiş, Sultan Üçüncü Osman Hân zamanında, 1169/1756 senesinde şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. Sekiz ay kadar bu vazîfeyi yürüttükten sonra, 1170/1757'de vazîfeden alınarak Gelibolu'ya gönderilmiştir. Sultan Üçüncü Mustafa Hân zamanında, 1175/1762 senesinde ikinci defa şeyhülislâmlığa getirilmiştir. Dört seneyi aşkın bu görevi yürütmüş, 1180

senesinde tekrar vazîfeden alınmıştır. 1187/1774'de üçüncü defa şeyhülislâmlığa getirilmiş, bu vazîfeyi yedi ay kadar yürüttükten sonra, ihtiyârlığı sebebiyle vazîfeden ayrılıp emekli olmuştur. Fatih'teki evinde ikamet etmekten 1188/1775 senesinde İstanbul'da vefât etmiş, cenazesi Edirnekapı civarında defnedilmiştir. Mustafa Efendi ilmiye tayinlerindeki iltiması kaldırmış, işi erbabına vermek gibi bir özelliği dikkat çekmiştir (Uzunçarşılı, 1998c: 428). Fıkıh ilmine dâir yazdığı “ed-Dürretü'l-beyzâ fi beyani ahkâmî-ş-şeri'ati'l-ğarra” adlı Arapça bir eseri vardır (İpşirli, 1994ç: 38).

Mehmed Salih Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 101) Kırımlı Abdullah Efendizâde Yahyâ Efendi'nin oğludur. Âlimlerden Hüsâmeddîn Uşşâkî Efendi soyundandır. 1130/1717 senesinde doğmuştur. Küçük yaşından itibaren ilim tahsiline yönelmiş, ilk eğitim ve öğrenimini Kırım Yenişehirli'nde görmüş, Şeyhülislâm Yenişehirli Abdullah Efendi'nin hizmetinde bulunmuştur. Ayrıca damadı da olmuştur (Özcan, 2003d: 526). İlimde yüksek dereceye ulaştıktan sonra, Haremeyn müfettişliğine tayin edilmiş, daha sonra sırasıyla; Halep, Şam ve Medine kadılığı vazîfelerinde bulunmuştur. 1159/1746 senesinde İstanbul kadılığına getirilmiş, 1163/1749 senesinde Anadolu kazaskerliğine yükseltilmiş, aynı sene içinde tekrar İstanbul kadılığına getirilmiştir. 1167/1753 senesinde ikinci defa Anadolu kazaskerliğine getirilmiştir. 1171/1758 senesinde şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. 1172/1759 senesinde Kanlıca'daki evine çekilmiş, 1175/1761 senesinde İstanbul'da vefât etmiş cenazesi Râziye Kadın Dâmâdı Kazasker Mehmed Efendi Medresesi civarındaki kabristana defnedilmiştir. Kaynaklarda tasavvufa yöneldiği bildirilen Mehmed Salih Efendi'nin herhangi bir eserine rastlanmamıştır (Özcan, 2003d: 526). Şeyhülislâmlık müddeti on üç ay kadardır.

Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 101) Reîs-ül-küttâb olan ve Küçük Çelebi diye bilinen Mehmed Efendi'nin oğludur. İlk eğitim ve öğreniminden sonra, Şeyhülislâm Ebezâde Abdullah Efendi'den aklî ve naklî ilimleri tahsîl edip mülâzım olmuş yapılan imtihanı başarıyla kazanıp, 1120/1708'de müderrislik diploması almıştır. Şeyhülislâm Ebû İshâk İsmâil Efendi'nin kızıyla evlenmiş birçok medreselerde müderrislik vazîfesinde bulunduktan sonra, Yenişehir Fener kadılığına getirilmiştir. 1152/1739 senesinde Bursa, 1157/1744 senesinde Medîne, 1161/1748 senesinde de İstanbul kadılıklarında bulunmuştur. 1170/1756'de Anadolu kazaskerliğine

getirilmiş, bir müddet sonra bu vazîfeden alınarak Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. 1172/1759 senesinde şeyhülislâmlığa getirilmiştir. Bu vazîfeye devam ederken 1173/1760 senesinde vefât etmiştir. Cenazesi Molla Gürânî mahallesindeki medresesinin bahçesine defn edilmiştir. Üç dilde yazdığı şiirleri bilinmektedir.

Hacı Veliyyüddîn Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 102) Silivrikapı'nın Yayla semtinde ikâmet eden Solakbaşızâde Hacı Mustafa Ağa'nın oğludur. Küçük yaşından itibaren ilime yönelen Veliyyüddîn Efendi, ilk önce babasının medresesinde eğitim almış, zamanının diğer âlimlerinden de dersler alarak müderris olmuştur. Haremeyn müfettişliğinden sonra sırasıyla; Haleb, Galata, Mısır ve Medîne kadılığı yapmıştır. İstanbul Kadılığından sonra 1169/1755 senesinde Anadolu kazaskerliğine, 1171/1757 senesinde Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. Altı ay kadar sonra bu vazîfeden ayrılıp Manisa'ya gitmiş, Manisa'da bir yıl kadar kaldıktan sonra İstanbul'a dönmüştür. 1173/1759 senesinde, Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi'den boşalan şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. 1175/1761 senesinde bu vazîfeden ayrılarak, Bursa'ya gitmiştir. Bu arada Hicaz'a giderek, hac ibâdetini yerine getirmiştir. Hac dönüşü bir müddet Bursa'da kalmış, daha sonra İstanbul'a gitmiştir. 1180/1767 senesinde ikinci defa şeyhülislâmlığa getirilmiştir. Bu vazîfeye devam etmekteyken 1182/1768 senesinde vefât etmiştir. Otakçılar yakınında Murâd Efendi dergâhı bahçesinde defnedilmiştir. Veliyyüddîn Efendi, Bâyezîd Câmii içinde el yazması çok kıymetli eserlerin bulunduğu bir kütüphâne meydana getirmiş, bu kütüphâneye; "Veliyyüddîn Efendi Kütüphânesi" ismi verilmiştir. Oğlu Kazasker Mehmed Efendi'nin bağışlarıyla, kütüphâne daha da zenginleştirilmiştir. Ayrıca İstanbul sur dışında bir çeşme yaptırmıştır.

Ebubekirzâde Ahmed Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 102-103) Anadolu kazaskeri Tireli Kara Ebubekir Efendi'nin oğludur. 1097/1685 senesinde doğmuştur. Eğitimini tamamladıktan sonra Hariç rütbesiyle müderris olmuş bu sırada Şeyhülislâm Mahmûd Efendi'nin damadı olmuştur. 1142/1729 senesinde Galata, 1148/1735 senesinde Kahire, 1153/1740 senesinde Mekke ve 1157/1744 senesinde istanbul kadılıkları görevinde bulunmuştur. 1164/1751 senesinde Anadolu Kazaskerliği ve 1169/1756 senesinde de Rumeli Kazaskerliği görevine getirilmiştir. 1175/1761 senesinde Şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. Görevi sırasında herhangi bir icraatının olmaması ve ihmalkârlıkları

sonunun gelmesini sağlamıştır (İpşirli, 1989c: 60). Sekiz ay sonra yaşlılık ve rahatsızlığı nedeniyle görevden alındıktan sonra emekli hayatı sürmüştü ve 1181/1767 senesinde de vefat etmiştir. Cenazesi Behai Efendi Mezarlığında babasının kabri yanına defn edilmiştir.

1122/1710 senesinde İstanbul doğumlu olan **Pîrîzâde Osman Sâhib Efendi**, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 103) Yeniçeri ağalarından Pîri Ağa'nın torunu ve Şeyhülislam Pîrîzâde Mehmed Sâhib Efendi'nin oğludur. İlk eğitimini babasının yanında tahsîl eder. 1141/1728 senesinde eğitimini tamamladıktan sonra müderris olarak birçok medresede ders verir. Kadılık mesleğine geçerek 1151/1738 senesinde Galata kadılığına, 1157/1744 senesinde Mekke kadılığına, 1158/1745 senesinde de İstanbul kadılığına getirilir. İstanbul Kadılığı payesi almadığı için iki ay sonra bu görevden azledilir (Uzunçarşılı, 1998c: 434). 1165/1751 senesinde Anadolu kazaskerliğine, 1169/1755 senesinde Rumeli kazaskerliğine yükseltilir. Aynı sene şeyhülislamın tavsiyesiyle Pâdişâh III. Osman'a baş imam olur. Kendisinin baş imamlığa getirilmesine sebep lâf bilir, aklı başında olması ve muvazenesiz bir hükümdar olan III. Osman'ı ilmi ile doğru yola sevk etmesi olduğu söylenmektedir (Uzunçarşılı, 1998c: 434). Bir müddet sonra 1170/1156 senesinde Danimarka ile yapılan ticaret anlaşmasının Danimarka lehine sonuçlanması üzerine heyette bulunan Osman Sahip Efendi'nin rüşvet aldığı iddiasıyla görevinden azledilerek önce Gelibolu daha sonra da Bursa'ya sürgün edilmiştir (Özcan, 2007b: 291). 1175/1761 senesinde ikinci defa Rumeli kazaskerliğine getirilir bu görevde de uzun süre görev yapmaz. 1179/1765 senesinde üçüncü defa aynı vazîfeye getirilmiştir. Sene sonunda görevden ayrılarak inzivaya çekilmişken Şeyhülislâm Veliyyüddîn Efendi'nin vefâtı üzerine, 1182/1768 senesinde şeyhülislâmlık makamına getirilir. Bu sırada Moskof seferi sebebiyle, memleketin ve milletin içine düştüğü sıkıntılı durumlardan dolayı çok üzülür. 1183/1770 senesinde şeyhülislâmlığı sırasında bu üzüntü sebebiyle hastalanarak vefât etmiş, cenazesi Aksaray'da Murâd Paşa Câmii bahçesinde defnedilmiştir. Nazım ve nesir alanında eserleri olan Osman Sahip Efendi şiirlerinde Sâhib mahlasını kullanmıştır.

Mirzâzâde Mehmed Said Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 102-104) Şeyhülislâm Mirzâzâde Mehmed Efendi'nin oğludur. 1122/1710 senesinde İstanbul'da doğan Mehmed Said Efendi, 1133/1721 senesinden itibaren ilim tahsiline başlamıştır. Babasının Şeyhülislam olmasından dolayı mertebeleri

hızlıca geçerek müderrislik diplomasını almıştır. Birçok medresede müderrislik yaptıktan sonra en son, “Hâmise-i Süleymâniye” ünvanına ulaşmış, bu rütbede beş sene kalıp, ilim öğretmeyle meşgûl olmuştur. 1145/1732 senesinde İzmir, 1156/1743 senesinde Bursa kadılığı ve Mekke kadılığı, 1161/1748 senesinde İstanbul kadılığı yapar. 1171/1757 senesinde Anadolu, 1173/1759 senesinde de Rumeli kazaskerliği görevlerinde de bulunur. Bu görevden ayrıldıktan sonra 1175/1761 senesinde Nakîb-ül-eşrâflık vazîfesine getirilmiştir. 1177/1763 senesinde tekrar Rumeli kazaskerliğine getirilerek bu iki vazîfeyi birlikte yürütürken, 1178/1764 senesinde Rumeli kadiaskerliği ve Nakîb-ül-eşrâflık vazîfelerinden istifâ ederek ayrılmıştır. 1181/1767 senesinde tekrar Nakîb-ül-eşrâflığa ve üçüncü defa Rumeli kadi-askerliğine getirilmiştir. 1183/1769 senesinde Sultan Üçüncü Mustafa Hân tarafından, Pîrî-zâde Osman Sâhib Efendi'nin vefâtıyla boşalan şeyhülislâmlık makamına yükseltilmiştir. Şeyhülislâmlığı sırasında ilmiye mesleğinin düzen ve itibarının korunması için çaba sarfetmiştir (İpşirli, 2005d: 169). 1187/1773 senesinde ihtiyârlığı ve hastalığı sebebiyle bu vazîfeden ayrılarak Üsküdar'daki evinde istirahatata çekilmiş, 1188/1774 senesinde de İstanbul'da vefât etmiştir. Cenazesi Üsküdar'da Karacaahmed kabristanında, babasının yanına defnedilmiştir.

Şerîfzâde Seyyid Mehmed Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 104-105) Ulemâdan Yenişehirli Şerîf Efendi'nin oğlu, Şeyhülislâm Çatalcalı Ali Efendi'nin kızından torunudur. 1115/1703 senesinde İstanbul'da 1133/1721 senesinde 18 yaşında müderris olur. 1159/1746 senesinde kadılık mesleğine geçerek Diyarbakır, Bursa ve Mekke kadılığı görevlerinde bulunur. 1170/1756 senesinde İstanbul kadılığından sonra 1180/1766 senesinde Anadolu, 1183/1769 senesinde Rumeli kazaskerliğine yükseltilir. Bir müddet sonra Nakîb-ül-eşrâflık vazîfesini de yürütür. 1187/1773 senesinde Sultan Üçüncü Mustafa Hân tarafından şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. Altı ay kadar sonra Sultan I. Abdülhamid'in tahta geçmesiyle azledilmiştir (Özcan, 2009b: 70). İstanbul'daki evinde münzevi bir hayat sürerken 1193/1779 senesinde vefat etmiş cenazesi Eyüp Sultan civarında Şekerpare Türbesi yakınlarındaki Çivizâde kabristanına defnedilmiştir. Dedesi Çatalcalı Ali Efendi'nin şeyhülislâmlığında verdiği fetvaları biraraya getirerek temize çektiği ”Mecmuatü'l-aliyye fi'l fikhi'l-Hanefiyye” adıyla müstakil bir eseri vardır (Özcan, 2009b: 70).

İvaz Paşazade İbrahim Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 105-106) I. Mahmud'un vezirlerinden Belgrad fatihi İvaz Paşa'nın oğludur. 1132/1720 senesinde İstanbul'da doğmuştur. Vezir oğlu olduğu için Bey, İlimiyeye mensup olduğu için Efendi ünvanı aldığından Beyefendi şeklinde anılmaktadır (İpşirli, 2000b: 290). Eğitim hayatını geçtikten sonra bir süre müderrislik yapar. Kadılık mesleğine geçerek Yenişehir Kadılığına atanır. Bursa Kadılığı, Medine Kadılığı yaptıktan sonra İstanbul'a atanır. On sekiz ay kadar bu görevi yürüttükten sonra azledilmiş, aynı sene Anadolu Kazaskeri payesiyle İstanbul Kadılığına yeniden getirilir. Bu görevden sonra bilfiil Anadolu Kazaskerliğine atanır. 1180/1766 senesinde Rumeli Kazaskerliğine getirilir. Kısa süren bu makamdan sonra mazul bir dönem geçirir. 1185/1771 senesinde tekrar Rumeli Kazaskerliği yaptıktan sonra 1187/1773 senesinde Şeyhülislamlık makamına atanır. Sultan I.Abdulhamid'den büyük iltifat ve ihsanlar gören İbrahim Beyefendi, 1189/1775 senesinde Dolmabahçe'de Kırım heyetine verilen ziyafet esnasında Sadrazam İzzet Mehmed Paşa'dan yakınlarından biri için mukataa iltizam iltiması istemiş, sadrazam bedeli az bularak teklifi reddetmesi üzerine sinirli bir şekilde ziyafetten ayrılmıştır. Padişah bu hareketi misafirlere karşı saygısızlık olarak değerlendirmiş önce sadrazamı sonrada İbrahim Beyefendi'yi azletmiştir. Bir süre Beykoz'da oturmaya memur edilir. Halil Hamid Paşa'nın padişahı tahttan indirme teşebbüsü içinde olduğunu Esma Sultan vasıtasıyla padişaha iletmesi üzerine şeyhülislamlık yolu yeniden açılır (İpşirli, 2000b: 290). İkinci Şeyhülislamlığı çok uzun sürmez. Yaklaşık iki ay sonra görevden alınarak Ankara'ya sürgün edilir. Daha sonra Bursa'da bir süre kaldıktan sonra İstanbul'a dönme izni almıştır. 1212/1797 senesinde vefat etmiş, cenazesi Bayezid Camiisi haziresindedir.

Salih Efendizâde Mehmed Emin Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 106) Pâdişâh ikinci Mustafa Hân'ın İmâmı, şeyhülislâm Topkapılı Sâlih Efendi'nin oğludur. Gözlerinin bozuk olmasından dolayı gözlük kullanan Mehmed Emin Efendi Camgöz lakabıyla anılır (İpşirli, 2005a: 169). 1117/1705 senesinde Edirne'de doğmuştur. 1132/1720 senesinde tahsilini tamamladıktan sonra, 15 yaşında müderris olur. Çeşitli medreselerde uzun müddet müderrislik yaptıktan sonra, 1160/1747 senesinde Selanik, 1166/1752 senesinde Şam, 1171/1757 senesinde Medîne ve 1174/1760 senesinde İstanbul kadılığı vazîfelerinde bulunur. 1181/1767 senesinde Anadolu payesine ulaşır. 1184/1770

senesinde fiilen Anadolu kazaskerliği görevine getirilir 1188/1774 senesinde Rumeli kazaskerliğine yükseltildikten sonra 1189/1775 senesinde şeyhülislâmlık makamına atanır. 1190/1776 senesinde görevden alınarak Bursa'ya sürülür. Azil sebebinin görev alanında yumuşak tavrının ve maiyetine söz geçirememesinin neden olduğu bilinmektedir. Bursa'da kısa bir müddet kaldıktan sonra 1191/1777 senesinde Bursa'da vefât etmiş cenazesi Emîr Sultan civarındaki kabristanda defnedilmiştir. Mehmed Emin Efendi'nin yemek meraklısı olduğu görülmektedir.

Vassafzâde Mehmed Esad Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 106-107) Şeyhülislâm Vassaf Abdullah Efendi'nin oğludur. 1119/1707 senesinde İstanbul'da doğmuştur. 1143/1730 senesinde 24 yaşındayken müderris olduktan sonra 1164/1750 senesinde Galata kadılığı görevine getirilir. 1168/1754 senesinde babasıyla birlikte Bursa'ya sürgün edilir. Daha sonra İstanbul'a dönerek, Mekke pâyesi olarak 11 yıl müddetle İstanbul payesinde kalır. Kaynaklarda bunun nedeni olarak babasının düşmanlarının kendisini uzun süre terfi ettirmediği anlatılır (Aktepe, 1995: 347). 1182/1768 senesinde Anadolu, 1186/1772 senesinde Rumeli kazaskerliğine getirilir. 1190/1776 senesinde şeyhülislâmlığa makamına erişir. İki sene üç ay kadar makamda kaldıktan sonra 1192/1778 senesinde azledilir. Bünyesinin zayıflığı ve asabi mizacı nedeniyle halk arasında "Hindi Molla" lakabıyla anıldığı bilinmektedir (Aktepe, 1995: 347). Evinde istirahata çekilmiş, aynı sene kendi evinden oğlunun evine hava değişimi için nakledilir. Orada hastalığının tedâvisi yapılmaktayken, aynı sene içinde Receb ayının üçüncü günü sabah namazı vaktinde Kelime-i şehâdet getirerek rûhunu teslim etmiştir. Cenâzesi Eyüb Sultan civarında, babasının kabrinin yanına defnedilmiştir.

Mehmed Şerif Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 107-108) Şeyhülislâm Esad Efendi'nin oğludur. 1130/1717 senesinde doğmuş, müderris olduktan sonra 1167/1754 senesinde Diyarbakır kadısı oldu. Ardından Bursa ve Mekke Kadılığı payesini alır. 1180/1766 senesinde İstanbul kadılığına getirilir. 1185/1771 senesinde Anadolu kazaskerliğine, 1189/1775 senesinde de Rumeli kazaskeri olur. 1192/1778 senesinde şeyhülislâmlık makamına getirilen Şerif Efendi, yaklaşık dört buçuk yıl şeyhülislâmlık yapmasının ardından görevden ayrılarak inzivaya çekilir. III. Selim'in tahta çıkması üzerine 1203/1789 senesinde ikinci defa şeyhülislâmlığa getirilmiş Ancak altmış gün sonra 27 Muharrem 1204/1789'te azledilmiştir. Görevden alınma sebebi olarak padişahın

yapmak istediği yeniliklere ayak uyduramaması ve bir meşverette vâlide kethüdası Mahmud Paşa'ya padişahın tedbil gezilerinde silah taşımaması yanlış olduğunu söylemesinin Şerif Efendi'nin bunadığı fikrinin ortaya atılmasına neden olur (Özcan, 2003e: 531). Aynı sene içinde vefat eder. Şeyhülislamlık müddeti dört sene beş ay kadardır. Ailesinden dokuz şeyhülislâm yetişmiş olan Mehmed Şerif Efendi'nin dedesi, babası ve amcası şeyhülislâmlik yapmıştır.”Füsûlü'l-ârâ fi şâni'l-mülûk ve'l-vüzerâ” adında bir risalesi siyasetnâme, nasihatname türünde bir eserdir. “Letaifü'l-kemal” adıyla bilinen Türkçe, Arapça ve Farsça kaleme aldığı şiirlerini ihtiva eden Divanı vardır (Özcan, 2003e: 532).

Karahisarî İbrahim Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 108) Ulemâdan Şebinkarahisarlı Osman Efendi'nin oğludur. 1113/1701 senesinde Şebinkarahisar'da doğmuştur. İlk eğitim ve öğrenimini Şebinkarahisar'da gördükten sonra, 1127/1714 senesinde İstanbul'a gelerek Rumeli kazaskeri olan amcası ve kayınpederi Zeynelâbidîn Efendi'nin hizmetinde bulunmuştur. 1130/1717 senesinde mülâzım olur. 1137/1724 senesinde amcası Zeynelâbidîn Efendi'yle birlikte Mekkeye gider. Mekke dönüşü 1143/1730 senesinde müderris olur. Kadılık mesleğini tercih ettiğinden, 1168/1754 senesinde Selanik kadılığına, 1174/1760'da Şam, 1182/1768'de İstanbul kadılığı vazîfelerine getirilir. 1183/1769'da Nakîb-ül-eşrâflığa, aynı sene içinde Anadolu payesi verilerek ikinci defa İstanbul kadılığına getirilen Karahisarî, 1184/1770 senesinde Anadolu kazaskeri olur. 1187/1773'de ikinci defa Nakîb-ül-eşrâflığa ve arkasından Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. 1193/1779 senesinde Reîs-ül-ulemâ ve 1196/1782 senesinde şeyhülislâmlik makamına yükselir. Bu vazîfeyi 8 ay kadar yürütmüş fakat yaşının büyük olmasından tutulduğu hastalıktan kurtulamayarak 1197/1783 senesinde İstanbul'da vefât etmiş, cenazesi Sultan Selîm civarında Bekçiler mahallesinde defnedilmiştir. Şeyhülislamlığı, Rusların Kırım'da ilhak amaçlı karışıklık çıkarmaya çalıştığı bir döneme rastlar. Yaşlılığı kendisinin siyasette etkin bir rol üstlenmesini engellemiştir (İpşirli, 1994g: 300).

Dürrizade Ataullah Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 109) Şeyhülislam Dürrizade Mustafa Efendi'nin oğludur. 1142/1729 senesinde doğmuştur. Ataullah Efendi, babasının himayesinden faydalanmış 1148/1735 senesinde altı yaşında müderris olmuştur. 1172/1758 senesinde Selanik Kadısı, 1172/1758 senesinde Mekke Kadısı 1183/1769 senesinde İstanbul Kadısı görevlerine getirilmiştir. 1188/1774 senesinde Anadolu 1192/1778 senesinde

Rumeli kazaskeri olmuştur. 1197/1782 senesinde ikinci defa Rumeli kazaskerliğine getirilmiş, aynı sene şeyhülislamlık makamına getirilmiştir. İki sene bu görevde bulunduktan sonra Sadrazam Halil Hamid Paşa'nın kendisini Padişah I. Abdulhamid'i tahtan indirme çalışması yapamkla suçlayarak 1199/1785 senesinde azledilerek sürgüne gönderilmesine karar verilmiştir (İpşirli, 2000a: 37). Hac farızası için izin almış, deniz yoluyla Gelibolu'ya gider. Orada tutulduğu hastalıktan kurtulamayarak 1199/1785 senesinde vefat etmiştir. Başka kaynaklarda yola çıkmadan zehirlendiği anlatılmaktadır (Uzunçarşılı, 1998c: 442). Cenazesi Yazıcızade Mahmud Efendi kabri civarına defnedilmiştir. Şeyhülislamlık müddeti iki sene on aydır.

Arapzâde Ataullah Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 109) III. Ahmed devrinde yirmi sene kadar padişah imamlığı, şehzadeler hocalığı ve Rumeli kazaskerliği görevlerinde bulunan Arapzâde Abdurrahman Efendi'nin oğludur. 1132/1719 senesinde doğmuş, medrese tahsilini tamamladıktan sonra 1150/1737 senesinde on sekiz yaşında müderris olmuştur. On yedi yıl Ahî Çelebi, Üsküdar, Güzelhisar, Aydın, Gelibolu ve Tırnova nâibliklerinde bulunmuş, 1170/1756'da Halep kadılığına görevlendirilmiştir. Kısa bir süre mâzuliyetten sonra Edirne kadılığı daha sonra 1183/1769 senesinde Şam ve 1188/1774 senesinde Mekke, 1193/1779 senesinde İstanbul Kadısı görevlerine getirilmiştir. 1195/1780 senesinde Anadolu kazaskeri, birkaç gün sonra Rumeli kazaskeri görevine getirilmiştir. Atâullah Efendi, 1199/1785 senesinde şeyhülislâm makamına getirilmiştir. Şeyhülislâmlığa getirildiği sırada hasta olan Ataullah Efendi makamını kaybetmemek için merasim kaçırmamıştır (Uzunçarşılı, 1998c: 443). Şeyhülislâmlık makamında ancak iki ay kadar kalmış, yakalandığı hastalıktan kurtulamayarak 1199/1785 senesinde vefat etmiştir. Kaynaklarda herhangi bir eserine rastlanmamıştır (İpşirli, 1991c: 331).

Dürrizâde Mehmed Ârif Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 109-110) Şeyhülislâm Dürrizâde Mustafa Efendi'nin oğludur. İlköğrenimini babasının yanında görmüş, müderrislik diplomasını alarak, Hâriç rütbesine ulaşmıştır. Bursa kadılığından sonra Nakîb-ül-esrâflık görevi alır. 1197/1783 senesinde Anadolu, 1198/1784 senesinde Rumeli kazaskeri olmuştur. 1199/1785 senesinde Reîs-ül-ülemâ olmuş aynı sene şeyhülislâmlık makamına yükseltilmiştir. Altı ay kadar bu makamda kaldıktan sonra, 1200/1786 senesinde vazîfeden ayrılarak kendi evinde ikâmet etmeye başlamıştır. Şeyhülislam

Hamidizade Mustafa Efendi'nin ile aralarının iyi olmaması üzerine eski şeyhülislamı arpalıklarına gönderme mecburiyeti getirmesi üzerine Kütahya'ya gider (Uzunçarşılı, 1998c: 443). Hac mevsimi gelince hac kâfilesıyla birlikte Mekke'ye gitmiş hac dönüşü Kütahya'ya yerleşmiştir. 1206/1792 senesinde ikinci defa şeyhülislâmlık makamına getirilir, bu vazîfeyi altı yıla yakın yürütür. Rumeli'de bazı kalelerde halka yapılan eziyetlerde ve Fransızların Mısır'ı işgali gibi olaylarda ihmali olduğu düşünülerek 1213/1798 senesinde azledilerek Bursa'ya gönderilmiştir (İpşirli, 1994f: 37). İstanbul'a döndükten sonra 1215/1800 senesinde vefât etmiştir. Cenazesi Miskinler kabristanı yakınında babasının yanına defnedilmiştir. "Neticetü'l Fetâvâ" adlı eseri basılmıştır (İpşirli, 1994f: 37).

Müftizâde Ahmed Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 110-111) Babası Gelibolu müftüsü olduğu için, Müftî-zâde diye şöret bulmuştur. İlk eğitim ve öğrenimini babasının yanında gördükten sonra 1181/1767 senesinde, Hâriç rütbesiyle Galata kadılığına daha sonra Edirne kadılığına getirilmiştir. Sultan Üçüncü Mustafa Hân zamanında, 1186/1772 senesinde zuhur eden Osmanlı-Rus savaşında Mekke pâyesiyle ordu kadılığı vazîfesini yürütmüştür. 1196/1782 senesinde İstanbul kadılığı yapmış, 1199/1785 senesinde Rumeli pâyesiyle Anadolu kazaskerliğine, 1200/1786 senesinde de şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. I.Abdulhamid Han'ı Rusya'ya karşı sefer açılması için ikna etmesi ve seferin başarısızlığı nedeniyle kendisini sorumlu hissetmesi nedeniyle azlini istemesine neden olmuştur (İpşirli, 1989a: 61). 2 yıl 1 ay 15 gün bu yüksek makamda kaldıktan sonra, ihtiyârlığı ve rahatsızlığı sebebiyle, 1202/1787 senesinde vazîfeden azledilmiş, Beylerbeyi'nde bulunan evinde inzivaya çekilmiştir. Şeyhülislam Hamidizâde'nin mazul şeyhülislamların arpalıklarına gitmeye mecbur etmesi üzerine bir süre Ankara'ya gitmiştir. 1206/1791 senesinde İstanbul'da vefât etmiş, Üsküdar'da Haskapısı civarında defnedilmiştir. Fas hükümdarı Muhammed b. Abdullah'ın Osmanlı ulemasına sorduğu dört mesele ile ilgili cevapları devir âlimlerince beğenilmiştir. Kâdı Beydâvî'nin tefsîrinin ba'zı kısımlarını şerh eden risaleleri vardır (İpşirli, 1989a: 61).

Mekki Mehmed Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 111-113) Daha önce Mekke kadılığı yapmış olan Halîl Efendi'nin oğludur. 1126 /1714 senesinde Mekke doğmuştur. Bu sebeple Mekkî adıyla anılmıştır. Küçük yaşından

itibâren eğitim ortamında yetişen Mekkî Mehmed Efendi, 1147/1735 senesinde Hâriç rütbesiyle müderris olmuştur. Birçok medresede dersler verdikten sonra 1179/1765 senesinde Selanik kadılığına, 1185/1771 senesinde Şam kadılığına, 1190/1776 senesinde Medîne kadılığına getirilmiştir. Hac ziyaretini de yaptıktan İstanbul'a dönmüştür. 1198 senesinde İstanbul kadılığına yükselmiş, kısa bir müddet sonra Anadolu ve arkasından Rumeli pâyesiyle ödüllendirilmiştir. 1200/1786 senesinde bilfiil Anadolu kazaskeri olmuş aynı sene içinde Rumeli kazaskerliğine yükseltilmiştir. 1202/1787 senesinde şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. Yaklaşık üç ay sürdürdüğü bu görevden herhangi bir sıkıntı yaşamamasına rağmen azledilmiştir. I. Abdulhamid'in Mehmed Kamil Efendi'ye olan ilgisi bunun nedeni olarak anlatılır (Uzunçarşılı, 1998c: 446). Bu sırada inzivaya çekilmişken 1205/1791 senesinde Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'nin ayrılmasıyla boşalan şeyhülislâmlık makamına, ikinci defa getirilmiştir. Bir yıl süresince şeyhülislâmlık yaptıktan sonra, ihtiyârlığı sebebiyle 1206/1792 senesinde tekrar vazîfeden alınmıştır. Bunun nedeni olarak da dirayetli bir şeyhülislam olmamasının, meşihat işlerinin başkalarının elinde kalması ve III. Selim'in yapmayı düşündüğü yenilikleri kaldırabilecek yeterlikte olmaması olarak gösterilir (Özcan, 2003f: 527). Rumelihisarı'ndaki yalısında yaşarken 1212/1797 senesinde vefat etmiş, cenazesi Fâtih'de, Bahâî türbesine defnedilmiştir. Mekkî Mehmed Efendi, büyülenme ve gösterişten uzak, güzel ahlâk sahibidir. Cömert ve iyiliksever biri olduğu bilinen Mekkî Mehmed Efendi, birçok hayır ve hasenâtda bulunmuş, gelirinin önemli bir kısmını fakirlere ve hayır işlerine vakfetmiştir. Beydâvî tefsîrinin bir kısmına yazmış olduğu bir haşiyesi, Kasîde-i Büre'ye şerhi, Hamd ve şükürle ilgili bir risalesi, Allahü teâlânın sıfatlarını açıklayan bir risalesi, Fıkıh usûlüyle ilgili şiir türünde bir risalesi, başka risâleleri vardır. Müretteb bir divanı vardır.

Mehmed Kamil Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 113-114) Rumeli kazaskerlerinden Osman Efendi'nin oğludur. 1141/1728 senesinde İstanbul'da doğmuştur. Zamanının âlimlerinden ilimleri tahsil edip, 1155/1742 senesinde müderris olur. Kâdılık mesleğine yönelerek, 1185/1771 senesinde Galata kadılığına arkasından Kudüs payesine getirilmiş, 1191/1777 senesinde Mısır kadısı olmuş, 1199/1785 senesinde İstanbul payesine getirilmiş, bir sene sonra Nakîb-ül-eşrâflığa yükselmiştir. Yine aynı sene içinde Anadolu payesine ulaştı. 1201/1787 senesinde Anadolu kazaskerliği getirilmiş, akabinde Rumeli

payesine ulaşmıştır. I. Abdulhamit'in kendisine karşı büyük teveccühü nedeniyle kendisinden kıdemli kimselerin olmasına rağmen 1202/1788 senesinde şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir (Uzunçarşılı, 1998c: 447). I. Abdulhamid'in kendisine büyük hürmeti vardır. 1787 Osmanlı-Rus savaşında para darlığı nedeniyle bedeli karşılığı halktan altın ve gümüş toplanması kararı uyarınca teslim ettiği bu tür eşyaların bedelini almayarak hazineye bağışlamıştır. Kadıların görev yerlerine bizzat gitmeleri ve kimseye imtihansız mansıb verilmemesi gibi kararların alınmasını sağlamıştır (Abdulkadiroğlu, 2003: 494). I. Abdulhamid'in vefatıyla tahta geçen III. Selim kendisini hemen görevden almamış yapacağı yenilikler için uygun ortam aramıştır. III. Selim'in yenilik çalışmalarının görüşüldüğü meşverette fikirlerine karşı geldikleri gerekçesiyle 1203/1789 senesinde şeyhülislâmlıktan azledilmiştir. Sürgünde ikâmet etmek üzere Keşan'a gitmiş, Mekkizâde'nin isteğiyle İstanbul'a dönmüştür (Abdulkadiroğlu, 2003: 494). Ömrünün son günlerini Üsküdar'daki evinde geçirmiştir. 1215/1801 senesinde İstanbul'da vefât etmiştir. Mehmed Kâmil Efendi'nin kaynaklarda eserine rastlanmamıştır (Abdulkadiroğlu, 2003: 494).

Hamidzâde Mustafa Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 114-115) Ulemâdan Mısır kadısı Hamîdî Mehmed Efendi'nin oğludur. 1144/1731 senesinde doğmuştur. Çocukluğundan itibâren ilim tahsiline yönelir, tahsilini tamamladıktan sonra 1167/1754 senesinde Murtaza Efendi imtihanında üstün başarı göstererek, müderris olur. Bu arada tasavvufa karşı da ilgi duyup Nakşibendiyye tarikatına girmiş, saray hocalığına getirilmiş ve bu görevde iken Sultan Birinci Abdülhamid Hân'ın iltifâtını kazanıp ihsânlarına nail olmuştur. Bunun nedeni ise yazdığı ve okuduğu duaların çocuklara iyi gelmesidir (İpşirli, 2006d: 298). Kısa müddet içinde Anadolu pâyesiyile ödüllendirilir. Sultan Üçüncü Selim Hân pâdişâh olunca, onun da iltifatını kazanır. Pâdişâh'ın ıslahat hareketlerinin uygulanmasında yardımcı olması sebebiyle, Rumeli payesi ihsân verilmiş daha sonra 1204/1789 senesinde şeyhülislâmlık makamına getirilir. Şeyhülislâmlığı esnasında, ilmiye teşkilâtında bazı ıslahatlar yapmak istemiş çok kişilerin azline veyahut sürgününe neden olduğu için tepkiler çekmiştir. Mazul şeyhülislamların arpalıklarına naiplerini göndermeleri yerine bizzat gitmelerini mecbur eder. Dürrizâde Mehmed Arif, Müftizâde Ahmed, Mehmed Kamil Efendileri arpalıklarına yollamıştır (İpşirli, 2006d: 298). İlmiye sınıfındaki aksaklıkları ve yanlışlıkları düzenlemek için şiddetli tedbirler aldığından dolayı

huzursuzluklara da yol açar (Uzunçarşılı, 1998c: 449). Bunun sonucunda 1205/1790 senesinde azledilerek İncir köyündeki evinde ikâmet etmeye başlar. Dürrizâde Mehmed Arif Efendi'nin şeyhülislamlığı sırasında Mustafa Efendi'yi arpalığı olan Manisa'ya gitmeye mecbur etmiş, oradan da hac mevsimi orada bulunmak üzere Mekke'ye göndermiştir. Dönüşte de İstanbul'a getirtmeyerek Manisa'ya dönmesini sağlamıştır (Uzunçarşılı, 1998c: 449). 1208/1793 senesinde vefat eden Mustafa Efendi Manisa'ya defnedilmiştir.

Yahya Tevfik Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 115-116) Müderris Eyyûb Efendi'nin oğludur. 1127/1715 senesinde doğmuştur. 1149/1736 senesinde yapılan müderrislik imtihanında başarılı olarak müderrislik diploması almıştır. Çeşitli medreselerde müderrislik yaptıktan sonra 1181/1767 senesinde Selanik, 1187/1773 senesinde Şam, 1192/1778 senesinde Mekke ve 1199/1785 senesinde İstanbul Kadılığı görevine getirilmiştir. 1200/1786 senesinde Anadolu ve 1201/1787 senesinde Rumeli Kazaskerliği görevine getirilmiştir. 1202/1787 senesinde bu görevden alınmışsa da 1203/1789 senesinde tekraren Rumeli Kazaskeri olmuştur. 1204/1790 senesinde Nakibü'l Eşrâflık makamına getirilmiştir. 1205/1791 senesinde Şeyhülislam görevine getirilmişse de on üç gün sonra vefat etmiştir. Vefatından sonra Fatih Küçükkaraman'da yaptırdığı medresesine defnedilmiştir. Şeyhülislamlık makamında çok uzun bir müddet kalamadığından herhangi bir hizmet yapmaya fırsatı olamamıştır. Şairlik konusunda büyük bir şahsiyet olan Şeyhülislam Yahya'nın üç dilde şiiri ve müretteb bir divanı vardır. Babasından kalan arsaya yaptırmış olduğu medresesi vardır.

Mustafa Âşir Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 116-117) Osmanlı reîs-ül-küttâblarından Mustafa Efendi'nin oğludur. 1141/1729 senesinde doğmuştur. Küçük yaşlardan itibaren eğitim almış, 1157/1744 senesinde on beş yaşında yapılan imtihanı kazanarak müderrislik diplomasını almıştır. Bundan sonra kadılığa geçmiş 1182/1768 senesinde Yenişehir Fenâr kadılığına, 1191/1777 senesinde Bursa kadılığına, 1195/1781 senesinde Mekke kadılığına, 1200/1786 senesinde İstanbul kadılığına getirilmiştir. Aynı sene içinde Anadolu payesi ile taltif ettirilmiş, 1202/1788 senesinde bilfiil Anadolu kazaskeri olmuştur. 1203/1789 senesinde Rumeli payesine nail olmuş, 1204/1790 senesinde Rumeli kazaskeri olmuştur. Şeyhülislâm Hamîdizâde Mustafa Efendi zamanında Kastamonu'ya sürgün edilmiş, 1205/1791 senesinde İstanbul'a dönmüştür.

1207/1793 senesinde tekrar Rumeli kazaskerliğine getirilmiş, bu görevini tamamladıktan sonra evinde inzivaya çekilmiştir. 1213/1798 senesinde şeyhülislâmlık makamına getirilmiş ve bu görevde iken Padişah III. Selim'in kendisine yönelik çıkardığı Hatt-ı Hümayunda önceki Şeyhülislam Dürriizâde'nin görevini ihmal ettiğini ve kendisine güvendiğini, ilmiye mesleğindeki bozuklukların giderilmesini ister (İpşirli, 1991a: 8). 1215/1800 senesinde görevden alınıp, Bursa'ya sürgün edilir. Daha sonra İstanbul'a döner. İnziva halinde yaşamını sürerken 1219/1804 senesinde vefât etmiş, Bahçekapı yakınlarında yaptırdığı kütüphânenin yanına defnedilmiştir. Tefsîr-i Münşî" adında kıymetli bir tefsîr ile Arabça, Farsça ve Türkçe olarak yazdığı risaleleri vardır. Günümüzde Süleymaniye Kütüphanesinin bir bölümünü oluşturan bizzat kendisinin istinsah ettiği bazı yazmalar bulunmaktadır (İpşirli, 1991a: 8).

5. XIX. Yüzyıl Şeyhülislamı

Bu yüzyılda şeyhülislâmlık makamı 23 defa el değiştirmiş olup, XVI. yüzyıldan sonra en az görev tayini yapılan dönem olmuştur. Bu dönemde 15 şeyhülislam görev yapmış olması söz konusu makamın olgunlaştığını veya makama müdahalelerin diğer yüzyıllara nazaran biraz daha azaldığını göstermesi açısından önemlidir.

Bu açıdan bakıldığında XIX. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nin modern devletlerarasında yeniden temayüz etme çalışmalarının daha yoğunlaştığı bir döneme rastlar ve yapılan ıslahat çalışmalarının kurumu yakından ilgilendirdiğini, bunun da kuruma müdahaleleri azalttığını söylemek mümkün görülmektedir. Öyleki ulema ve askeri zümrelerle olan irtibatın en aza indirildiği bu dönemde, şeyhülislam birer devlet memuru haline getirilmişlerdir. Divan-ı Hümayun'un ortadan kalkmasından sonra şeyhülislam eskisi gibi devlet işlerine müdahale etmek yerine, bu yüzyılda gelen padişahlarla beraber hareket ederek onların takdirlerini kazanmışlardı (İpşirli, 2010: 95).

Diğer yüzyıllarda olduğu gibi bu yüzyılda da birkaç defa aynı göreve getirilmiş olan şeyhülislamlara tesadüf etmek mümkündür. Mesela, Samanizâde Ömer Hulusi Efendi ve Mekkizade Mustafa Asım Efendi 3'er defa bu göreve getirilmişlerdi. Ayrıca Şerifzâde Mehmed Atullah Efendi, Salihzâde Ahmed Esad Efendi, Dürriizâde Seyyid Abdullah Efendi ve Yasincizâde Abdülvehhab Efendi de 2'şer defa görev yapmıştı.

Bir önceki yüzyılda olduğu gibi bu yüzyılda da Enderun kökenli şeyhülislamlara hala tesadüf edilebilmektedir. Bu şekilde göreve tayin edilenler arasında Hacı Halil Efendi ve Yasincizâde Abdülvehhab Efendi'den bahsedilebilir.

Görevde kalış süresi bakımından en uzun süre vazife alan şeyhülislam Mekkizade Mustafa Asım Efendi idi. Mekkizade görevdeyken vefat eden şeyhülislamlardan biri olmuştur.

Görevde iken vefat eden şeyhülislamlardan biri de Meşrebzâde Mehmed Ârif Efendi olmuştur.

Bunların dışında başka sebepler ile görevden azledilen şeyhülislamlar da olmuştur. Azil sebepleri arasında uyumsuzluk, hastalık, yaşlılık ve emeklilik gibi sebepler belirtilmiştir.

Bu yüzyılda görev yapan ve silsile-i meratipten gelen *Samanîzade Ömer Hulusi Efendi*, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 117-119) İstanbul kadılarında Hüseyin Efendi'nin oğludur. 1140/1727 senesinde İstanbul'da doğmuştur. İlk eğitim ve öğrenimini babasından gördükten sonra Şeyhülislâm İsmâil Efendizâde Mehmet Esad Efendi'nin de bulunduğu mecliste 1162/1748 senesinde 22 yaşındayken müderrislik diploması almıştır. Çeşitli medreselerde müderrislik yaptıktan sonra kâdılık mesleğine yönelmiş ve 1190/1777 senesinde İzmir kadılığına tayin edilmiştir. Aynı sene görevden alınmış uzun bir müddet devlette görev almamıştır. 1197/1784 senesinde Mısır, 1200/1786 senesinde Mekke kadılığına getirilmiştir. 1205/1790 senesinde İstanbul kadılığı yapan Samanizâde, 1206/1791 senesinde Anadolu payesine almış, 1209/1794 senesinde de Anadolu kazaskeri olmuştur. 1212/1797 senesinde Rumeli kazaskerliğine yükseltilmiş, 1215/1800 senesinde de şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. Üç yıla yakın bu makamda kaldıktan sonra, 1218/1803 senesinde azledilmiştir. İstanbul'da yaşayan Samanizade, 1222/1807 senesinde, Sultan Üçüncü Selim Hân tarafından yeniden şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. Fakat birgün sonra meydana gelen olaylar nedeniyle azledilmiştir. Samanizade 1225/1810 senesinde üçüncü defa şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. 1227/1812 senesinde azledilerek inzivaya çekilmiştir. Üç şeyhülislâmlığı müddeti toplam 5 yıl 1 ay 23 gündür. 1227/1812 senesinde İstanbul'da vefât etmiş, Fâtih Câmii civarında, Otlukçu yokuşundaki mezarına defnedilmiştir. Birçok vakıf ve eser bırakmıştır.

Salihzâde Ahmed Esad Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 119-120) Sultan Üçüncü Mustafa Hân devri şeyhülislâmlarından Mehmed Sâlih Efendi'nin oğludur. Bu sebeple Sâlihzâde diye bilinir. 1150/1737 senesinde İstanbul'da doğmuştur. Küçük yaşlarda ilim tahsiline başlamış, zamanının âlimlerinden Dağıstâni İbrahim ve Seyyid Abdulhalim Efendilerden dersler aldıktan sonra müderrislik sınavını geçerek çeşitli medreselerde dersler vermeye başlar (İpşirli, 1995b: 345). Daha sonra Mekke kadılığına getirilen Ahmed Esad Efendi oradan İstanbul kadılığına getirilir. 1205/1790 senesinde Anadolu Kazaskeri, 1208/1794 senesinde Rumeli kazaskeri olur. Aynı sene içinde vazîfeden ayrılan Ahmed Esad Efendi beş yıl devlet hizmetinden ayrı kaldıktan sonra, 1213/1798 senesinde tekrar Rumeli kazaskerliğine getirilir. 1218/1803 senesinde şeyhülislâmlık makamına getirilip, üç sene altı ay müddetle bu makamda kaldıktan sonra, Nizâm-ı cedîd ordusunun kurulmasına fetvâ verdiği için döneminde çok tepki çeker. Nizam-ı cedid teşkilatının Rumeli'de kurulması için çalışmalar karşısında Edirne'de bu olaya karşı çıkan asilerin aleyhinde fetvaları duyulunca tepkilerden korkmuş ve Nizam-ı cedid fikrini yarıda bırakmıştır. Sonuç olarak hem yeniçerinin hem de ulemanın tepkisini çekmesi üzerine 1221/1806 senesinde III. Selim Hân zamanında azledilerek görevden uzaklaştırılır (İpşirli, 1995b: 345). Münzevi bir hayat sürerken Sultan İkinci Mahmûd Hân tarafından, 1223/1808 senesinde ikinci defa şeyhülislâmlık makamına getirilir. Zorlu bir dönemde yeniden göreve getirilen Esad Efendi, üç ay müddetle bu makamda kaldıktan sonra, Yeniçeri Ocağının kaldırılması, Alemdar Vakası ve özellikle Sultan IV. Mustafa'nın katledilme fetvasını vermesi tepkilere neden olmuş, suikaste uğramasından endişe edilerek görevinden azledilmiştir (İpşirli, 1995b: 346). 1230/1814 senesinde vefat etmiştir. Şeyhülislâmlık müddeti toplamda, üç sene dokuz ay on gündür.

Şerifzâde Mehmed Ataullah Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 120) Şeyhülislâm Esad Efendizâde Mehmed Şerîf Efendi'nin oğludur. Ayağının aksak olması nedeniyle Topal lakabıyla da bilinmektedir (İpşirli, 1991d: 47). 1173/1759 senesinde İstanbul'da doğmuştur. Küçük yaşlardan itibaren babasının ve çevresinin eğitim ortamından faydalanarak 1183/1768 senesinde müderris olur. Bu arada Tokadi Mehmet Efendi'den de dersler alır (İpşirli, 1991d: 47). Birçok medresede müderrislik yaptıktan sonra 1197/1782 senesinde Galata kadılığı, 1204/1789 senesinde Edirne kadılığı, 1206/1791 senesinde Mekke

kadılığı ve 1208/1793 senesinde de İstanbul kadılığı görevlerine getirilir. Buna ilâve olarak Nakîb-ül-eşrâflık vazîfesini de yapar. 1215/1800 senesinde Rumeli pâyesini alır, 1219/1804 senesinde fiilen Rumeli kazaskerliği makamına atanır. Köklü bir aileye sahip olması ve maddi konulardaki dürüstlüğü sebebiyle Sultan III. Selim tarafından 1221/1806 senesinde şeyhüislâmlık makamına getirilir. 1222/1807 senesinde Sultan Selim'in Tahttan indirilerek yerine IV. Mustafa'nın getirilmesi ile sonuçlanan olaylarda isyancıların ileri gelenleri ile görüşüp istekleri doğrultusunda hareket etmiştir. Buna rağmen Sultan Selim taraftarlığı ile suçlanarak azledilir. Ancak ertesi gün, tekrar aynı göreve iade edilir (İpşirli, 1991d: 47). 1223/1808 senesinde Kabakçı olayında Alemdar Mustafa Paşa'nın ordu ile İstanbul'a gelmesi ile Mehmed Ataullah Efendi görevden alınıp Bebek'de bulunan evinde ikâmete zorlanmıştır (İpşirli, 1991d: 47). Daha sonra Akçakızanlık kasabasına ve bir müddet sonra da Güzelhisâr kasabasına gönderilir. 1226/1811 senesinde Güzelhisâr'da vefât etmiş, cenazesi Güzelhisâr'da Câmi-i Atîk civarında defnedilmiştir. Fetava-yı Ataullah adlı fetva mecmuası, küçük bir divanı, Münşeat adlı eseri Kazasker Alizade Efendi'nin risalesine şerhi ve Ali el-Kari'nin Menasik adlı eserine ihtisarı ve Beyzavi'nin tefsirine haşiyesi vardır.

Arapzâde Mehmed Arif Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 120-122) Şeyhüislâm Arapzâde Mehmed Atâullah Efendi'nin oğludur. 1151/1738 senesinde İstanbul'da doğmuştur. Çocukluğundan itibâren ilme yönelmiş, kısa sürede hızlıca rütbeleri atlayarak Hâriç rütbesine ulaşmıştır. Daha sonra Mekke kadısı olmuş ayrıca Hac ibâdetini de yerine getirmiştir. 208/1793 senesinde İstanbul kadılığına, 1210/1795 senesinde Anadolu, 1215/1800 senesinde Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. Bir ara vazîfeden alındıysa da, 1222/1807 senesinde tekrar Rumeli kazaskerliğine iade edilmiştir. Bu sırada Üçüncü Sultan Selim Hân'ın saltanatının son senelerindeki isyan İstanbul'un huzuru bozmuştur. Ayaklanmayı bastırmak için, Alemdar Mustafa Paşa kumandasındaki 15.000 kişilik ordu İstanbul'a gelmiş, bu sırada Üçüncü Sultan Selim Hân tahttan indirilmiş, yerine Dördüncü Sultan Mustafa Hân pâdişâh yapılmıştır. Pâdişâh olan Dördüncü Mustafa Hân, Arabzâde Mehmed Ârif Efendi'yi 1223/1808 senesinde şeyhüislâmlık makamına getirmiştir. Alemdar'ın baskısı ile Padişah IV. Mustafa'ya tahtan inmesi için tebliğ görevi verilmiş, bunu yapmak istememesi üzerine Alemdar tarafından hakarete uğramıştır. Daha sonra padişaha durumu anlatınca da padişah tarafından ikiyüzlülük ve Alemdar

tarafartarlığıyla suçlanmıştır (İpşirli, 1991ç: 331). Yedi gün sonra Sultan Dördüncü Mustafa Hn tahttan indirilip, yerine ikinci Mahmûd Hn pâdişâh olmuştur. Yedi gün Dördüncü Mustafa Hn, 18 gün ikinci Mahmûd Hn zamanında olmak üzere, toplam 25 gün şeyhülislâmlık vazîfesinde bulunan Arapzâde Mehmed rif Efendi, Sultan İkinci Mahmûd Hn tarafından vazîfeden alınmıştır. İstanbul'da hayatını devam ettiren Arapzade 1241/1826 senesinde vefat etmiş, Sedefçiler Çarşısı'na defnedilmiştir.

Dürrizâde Abdullah Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 122-123) Osmanlı şeyhülislâmlarından Dürrizâde Mehmed rif Efendi'nin oğludur. İlk tahsilini babasından gördükten sonra zamanın âlimlerinden dersler alır. Kısa zamanda müderrislik nvanı alan Abdullah Efendi, bir müddet mderrislikten sonra İzmir kadılığı görevine gönderilir. Basamakları hızlıca atlayarak İzmir'den 1208/1793 senesinde Mekke kadılığına atanmıştır. Bir müddet sonra İstanbul kadılığına yaptıktan sonra 1220/1805 senesinde Anadolu kazaskeri olmuş, 1222/1807 senesinde Nakîb-l-eşrâflık makamına getirilmiştir. 1223/1808 senesinde şeyhülislâm Slihzde Ahmed Esad Efendi Yeniçeri ocağıyla ilgili fetva verdiğinden dolayı vazîfeden alınınca, Sultan İkinci Mahmûd Hn tarafından şeyhülislâmlık makamına yükselir. 1 yıl 11 ay 10 gün müddetle bu makamda kaldıktan sonra, 1225/1810 senesinde azledilir. Azil sebebi olarak da II. Mahmud'un Abdullah Efendi'yi ayaklanması muhtemel kişileri kişkırttığı düşüncesidir (İpşirli, 1994e: 36). 1227/1812 senesinde şeyhülislâm mer Huls Efendi'nin vazîfeden alınması üzerine boşalan şeyhülislâmlık makamına ikinci defa getirilmiştir. Bu defa 2 yıl 9 ay 10 gün görevde kalmıştır. 1230/1815 senesinde zamanının sadrzamı olan Hurşid Ahmed Paşa ile birlikte vazîfeden alınıp, Üsküdar'da ikâmet etmesine müsaade edilmiş iken orada yaptırdığı konağın büyüklüğü ve gösterişli olması bazı çekemezler tarafından pâdişâha aksettirilmesi sebebiyle, 1236/1821 senesinde Manisa'ya sürgün edilir. İki sene kadar burada yaşayan Abdullah Efendi 1238/1823 senesinde İstanbul'a dnmştir. Yeniçeri Ordusunun kaldırıldığı sırada mazul ulemanın en kdemlisi olarak mazbataya imza atmıştır (İpşirli, 1994e: 36). 1244/1828 senesinde vefat eden Abdullah Efendi, Üsküdar'da Karacaahmed kabristanında defnedilmiştir.

Çelebizâde Mehmed Zeynel Abidin Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 123-124) Surre Eminlerinden Mehmed Saîd Efendi'nin oğlu olan Zeynel Abidin Efendi, şeyhülislâm Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi'nin de

kızından torunudur. 1163/1750 senesinde İstanbul'da doğmuş Babasından ve zamanının âlimlerinden ilim öğrendi. 1187/1773 senesinde müderrislik sınavını geçerek çeşitli medreselerde müderrislik yaptıktan sonra Süleymâniye Dâr-ül-hadîsinde baş müderris olarak görev yapmıştır. Daha sonra kadılığa geçerek 1215/1800 senesinde Üsküdar kadılığına, 1221/1806 senesinde Edirne, 1222/1807 senesinde Mekke ve İstanbul kadılığına getirilmiştir. 1223/1808 senesinde Nakîb-ül-eşrâflık makamına getirilmiş, 1228/1813 senesinde bu vazîfeden ayrılmıştır. 1229/1814 senesinde Anadolu payesine almıştır. 1230/1815 senesinde şeyhülişlâmlık makamına getirilmiştir. İki sene on bir ay bu vazîfeyi yürüttükten sonra, 1233/1818 senesinde azledilerek Bursa'ya sürgün edilmiştir. Bir yıl sonra İstanbul'a dönmüş, Üsküdar'daki evinde ikamet etmiştir. 1239/1824 senesinde İstanbul'da vefât etmiş cenazesi Molla Gürânî Câmii karşısında, dedesi Çelebizâde Âsım Efendi'nin kabri yanında defnedilmiştir.

Mekkîzâde Mustafa Âsım Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 124-125) 1187/1773 senesinde İstanbul'da doğmuş, küçük yaşlardan itibaren eğitim almış ve on üç yaşındayken Hâriç rütbesiyle müderris olmuştur. Çeşitli medreselerde dersler verdikten sonra, 1212/1797 senesinde Galata kadılığına getirilmiştir. 1216/1801 senesinde Mekke payesine nail olmuş, 1224/1809 senesinde İstanbul kadılığına getirilmiştir. 1226/1811 senesinde Anadolu kazaskerliğine, 1229/1814 senesinde Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. Çelebizâde Mehmed Zeynelâbidîn Efendi'nin şeyhülişlâmlık azledilmesi üzerine 1233/1818 senesinde şeyhülişlâmlık makamına yükseltilmiştir. 1234/1819 senesinde azledilerek yerine Hacı Halil Efendi görevlendirilmiştir. Konağına çekilmiş hayatını devam etmekte iken, 1239/1823 senesinde tekrar şeyhülişlâmlığa getirilmiştir. Bu defa 2 yıl vazîfe yaptıktan azledilmiştir. Mustafa Âsım Efendi, Yâsincizâde Abdülvahâb Efendi'nin azledilmesi üzerine üçüncü defa, 1248/1831 senesinde yeniden şeyhülişlâm olmuştur. 14 sene süren bu şeyhülişlâmlık döneminde sultanlar tarafından yaptığı işler takdirle karşılanmıştır. Üç defa olan şeyhülişlâmlık müddeti toplam 17 yıl kadardır. Bu vazîfeye devam ederken, 1262/1846 senesinde vefat etmiş, cenazesi Fâtih'te Bahâî Efendi kabristanında babasının kabri yanına defnedilmiştir.

Hacı Halil Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 125-126) Sultan Üçüncü Mustafa Hân'ın kızı Hibetullah Sultan'ın dadısının küçük oğludur. Pâdişâhın emriyle, çocuk iken Çerkez memleketinden getirilip saraya alınmıştır.

O günlerde dünyâya gelen Üçüncü Selîm ile birlikte büyümüş, saray terbiye ve tahsiliyle yetişir. Enderunda iken on beş sene Sultan Selim'den ayrı kalır. 1203/1788 senesinde Sultan Üçüncü Sultan Selim Hân pâdişâh olunca, onu Hazine kethüdâlığına getirir. Üç sene sonra Galata kadılığına görevinde çalışır. Kendi isteğiyle ilmiye sınıfına giren Halil Efendi, uzun müddet Galata kadılığında kaldıktan sonra, 1218/1803 senesinde Mekke payesine ulaşmış aynı sene hac görevini de yerine getirmiştir. Dönüşünde İstanbul kadılığına, çok geçmeden Anadolu kazaskerliğine atanır. 1224/1809 senesinde Rumeli pâyesiyile “Meclis-i âliyye” üyeliğinde görevlendirilir. 1228/1813 senesinde Rumeli kazaskeri olmuş bir müddet sonra bu vazîfeden ayrıldıysa da, 1234/1819 senesinde tekrar dönmüştür. Fakat aynı sene içinde tekrar görevden alınan Halil Efendi sekiz gün geçtikten sonra Mekkizâde Mustafa Âsım Efendi'nin ayrılmasıyla boşalan şeyhülislâmlık makamına getirilir. Yirmi ay kadar bu bu görevde kaldıktan sonra 1236/1821 senesinde azledilir. Azline sebep II. Mahmud'un üzerinde nüfuzu bulunan Hâlet Efendi ile geçinememesidir. Rum İsyanı dolayısıyla yapılan müşaverede Hâlet Efendi ile hakaretlerinde bulunduğu tartışmalar neticesinde azli gerçekleşir (İpşirli, 1997: 312). Ailesiyle Afyonkarahisar'a sürgün edilmiştir. Hanımı burada Yeniçeriler tarafından boğularak öldürülmüş, kendisi de aynı sene vefât etmiştir. Eşi Ziba Hanım ile Hâlet Efendinin eşlerinin İstanbul'da tartışarak kavga etmesi ve Ziba Hanımı büyücülük suçlaması sonucunda Halet Efendi Bursa'ya yolladığı cellatlara boğdurmuştur. Bu olay üzerine Halil Efendi üzüntüden feç olmuş ve çok geçmeden vefat etmiştir (İpşirli, 1997: 312). Cenazesi Afyonkarahisar Gedik Ahmed Paşa Câmii yakınında defnedilmiştir.

Yâsincizâde Abdülvehhâb Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 126-127) Sultan Selim Hân devri âlimlerinden, Sinop'ta medfun bulunan Seyyid Bilâl hazretlerinin soyundan, Osman Efendi'nin oğludur. Büyükbabası Sinoplu Seyyid Mustafa Efendi, Ayasofya Câmii'nde Yâsinhan görevinde bulunduğu için Yasincizâde adıyla anılmıştır. 1172/1759 senesinde İstanbul'da doğmuştur. Küçük yaşında Enderun'a girmiş sonra da zamanının âlimlerinden Gelenbevî İsmâil Efendi'den tasavvuf eğitim almıştır. Enderun'dan ayrıldıktan sonra, yapılan imtihanı kazanarak müderris olmuştur. Bâyezîd Câmii ile Yeni Câmi'de derslerine devam etmiştir. Müderrislik vazifesini tamamladıktan sonra Selanik kadılığına atanmıştır. 1225/1811 senesinde, elçi olarak İran'a gönderilmiş, görevindeki başarı nedeniyle önce Mekke, daha sonra İstanbul payesi ile

ödüllendirilmiştir. 1231/1816 senesinde Anadolu kazaskerliğine, 1233/1818 senesinde Nakîb-ül-eşrâflığa, 1235/1820 senesinde Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. Yeniçeri ayaklanmaları sebebiyle devlet düzeninde meydana gelen huzûrsuzluğun sebeplerini araştırmak için yapılan meşveret meclisi toplantılarında, ileri sürdüğü parlak fikirleriyle dikkatleri üzerine toplamış ve Padişah bu arada Sadrazam Ali Paşa ve Halîl Efendi'yi azlederek sürgüne göndermiştir. 1236/1821 senesinde Şeyhülislamlık görevine Abdülvehhâb Efendi getirilmiştir. Bir sene sekiz ay bu görevi yürüttükten sonra 1238/1823 senesinde azledilerek İzmit'e gönderilmiştir. Bir müddet sonra İstanbul'a dönerek, burada yaşamaya devam etmiştir. Şeyhülislâm Kâdızâde Mehmed Tâhir Efendi'nin ayrılmasıyla boşalan şeyhülislamlık makamına, 1243/1828 senesinde ikinci defa getirilmiştir. İhtiyârlığı ve hastalığı nedeniyle 1248/1833 senesinde görevden ayrılmıştır. 1249/1834 senesinde İstanbul'da vefat etmiştir. Yasincizâde'nin "Hulâsatü'l-bürhân fi itiati's-sultân" adında bir risalesi bulunmaktadır (İpşirli, 1988f: 286).

Sıddkızâde Ahmed Reşid Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 127-128) Sultan Abdülhamîd Hân devrinde Ordu Kadılığı görevini yürüten Mehmed Sıddîk Efendi'nin oğludur. 1171/1758 senesinde İstanbul'da doğmuştur. Çocukluğundan itibaren ilim tahsiline yönelmiş, eğitimi sonunda müderrislik sınavlarında başarılı olduktan sonra müderris olmuş, birçok medreselerde görev almıştır. İlk olarak İzmir kadılığına getirildikten sonra, 1220/1805 senesinde Ordu Kadılığı görevine atanır. Bilad-ı Erbaa'da kadılık yaptıktan sonra, Mekke ve İstanbul kadılıklarında da bulunur. 1231/1816 senesinde Anadolu kazaskeri ve aynı sene içinde Rumeli kazaskeri görevine getirilir. Bir müddet sonra bu vazîfeden alındıysa da, 1236/1821 senesinde yeniden Rumeli kazaskerliğine iade edilir. 1238/1822 senesinde Yâsincizâde Abdülvehhâb Efendi'nin vazîfeden alınması üzerine, şeyhülislamlık makamına atanır. Şeyhülislamlık makamında bulunduğu müddet içinde ulemâyı korumuş, bazı sebeplerle değişik yerlere gönderilen âlimlerin İstanbul'a gelmelerini sağlamıştır. 1239/1823 senesinde vazîfeden alınarak, Birgi Arpalığı ile Rumelihisârındaki evinde yaşamaya memur edilmiştir. Azlinin nedeni olarak yakınlarının naiplerden rüşvet aldığı iddiası ve yapılan rûûs imtihanında haksızlık yaptığı şikâyetleri gösterilmektedir (İpşirli, 1989ç: 123). Hastalanan Ahmed Reşid Efendi 1250/1834 senesinde vefât etmiştir. Fâtih Câmii'nde devlet erkânı ve ulemânın hazır olduğu bir cemâat tarafından

kılınan cenâze namazından sonra, vasiyeti üzere, Eğrikapı civarında “Tokludedede” kabri yanında defnedildi.

Kadızâde Mehmed Tâhir, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 128-129) Tokatlı Kâdı Ömer Efendi'nin oğludur. 1160/1747 senesinde doğmuştur. Küçük yaşından itibaren tahsile yönelmiş, eğitim merhalelerini geçtikten sonra, 1196/1782 senesinde girdiği imtihanda başarılı olarak, müderrislik diploması almaya hak kazanmıştır. Kâdılığa geçerek, Anadolu ve Rumeli'nin birçok illerinde kadılık yaptı. 1221/1806 senesinde Rûmeli Kazaskeri Osman Paşazâde İzzet'in şerhçiliğini yapmıştır. Akabinde Yenişehir Fenar kadılığına gönderilmiş, Mekke payesini aldıktan sonra 1233/1818 senesinde İstanbul kadılığına getirilmiştir. 1240/1823 senesinde Anadolu kazaskeri olmuş, senesinde Mekkezâde Mustafa Âsım Efendi'nin ayrılmasıyla boşalan şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. Sultan İkinci Mahmûd Hân'ın, yeniçeri ocağını kaldırıp, yerine başka bir ordu kurulması fikrini samimiyetle desteklemiş ve yeniçeri ocağının kaldırılması için fetvâ vermiştir. Bu cesur ve kararlı davranışı sebebiyle Sultan İkinci Mahmûd Hân'ın iltifât ve ihsânlarına kavuşmuştur. Pâdişâh, elmas taşlı kıymetli bir yüzüğü Mehmed Tâhir Efendi'ye hediye etmiştir. Kadızâde Nizâm-ı cedid ordusunun kavuk yerine miğfer giymesi için fetva vermiş ayrıca 1828-1829 Osmanlı Rus savaşında toplanan meşveret meclisinde barış kararının çıkmasını sağlamıştır. II. Mahmud'un yaptığı yeniliklere destek vermekle fes konusunda padişahın istediği fetvayı vermediği kaynaklarda anlatılır (İpşirli, 2001a: 97). Kadızâde Mehmed Tâhir Efendi bu makamda iki buçuk yıl kaldıktan sonra, yaşı seksene ulaştığında, 1243/1828 senesinde azledilerek, kendi evinde istirahatata çekilmiştir. 1254/1838 senesinde İstanbul'da vefât etmiş, Eyyûb Sultan civarında, Bostan İskelesi yakınına defnedilmiştir. Şeyhülislâmlık makamında iki sene altı ay görev yapmıştır. Altımermer civârında bulunan Küçükhamam yanındaki Kadiriye Dergâhını yaptırmış ve maddi olarak bir vakıf kurmuştur. On iki tarîk üzerine yazmış olduğu “Nûriyye” adlı bir risalesi vardır. Bu risalede Kadirî tarikatına mensup olduğunu anlatmaktadır. Ayrıca “Risale fi Tahkik-i lafzı Türkî” adlı bir eserinin bulunduğu bildirilmektedir (İpşirli, 2001a: 98).

Ârif Hikmet Bey, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 129-131) Sultan Üçüncü Selim Hân zamanı kazaskerlerinden İbrâhim İsmet Bey'in oğlu, 1201/1786 senesinde İstanbul'da doğmuştur. Küçük yaşından itibaren eğitime yönelmiş tahsilini tamamladıktan sonra, çeşitli imtihanlarda başarı göstermiştir.

1231/1816 senesinde Kudüs kadılığına, 1236/1821 senesinde Mısır kadılığına, 1246/1831'da İstanbul kadılığına getirilmiştir. 1247/1832 senesinde Nakib-ül-üşrâflık vazîfesi de almıştır. 1248/1833 senesinde Anadolu kazaskerliğine getirildi. 1250/1834 senesinde görevlerinden ayrılmıştır. 1254/1838 senesinde Rumeli kazaskerliğine getirilmiş, aynı zamanda Meclis-i Vâlây-i Ahkâm-ı Adliye üyeliğine seçilmiştir. 1256/1840 senesinde de Rumeli müfettişliğiyle görevlendirilmiştir. Dönüşünde Dâr-ı Şûrây-ı Askerî üyeliğine görevlendirilmiştir. 1262/1846 senesinde Mekkîzâde Mustafa Efendi'nin yerine şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. 7 sene 4 ay müddetle bu görevde kaldıktan sonra 1270/1854 senesinde azledilerek evinde münzevi bir hayat sürmüştür. 1275/1859 senesinde İstanbul'da vefât etmiş cenazesi Üsküdar'da Nûhkuyusu civarında defnedilmiştir. Ârif Hikmet Bey, Türkçe, Farsça ve Arabça dillerinde şiirleri bilinmektedir.

Meşrebzâde Mehmed Ârif Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 131-132) Kazasker Meşreb Ali Efendi'nin torunu, Müderris Şâtırzâde Emîn Efendi'nin oğludur. 1206/1791 senesinde İstanbul'da doğmuştur. Çankırlı Abdullah Efendi ve Büyük Emîn Efendi'den dersler alan Mehmed Arif Efendi İlim ve ma'rifette yüksek dereceye ulaştıktan sonra, Şeyhülislâm Çelebi-zâde Zeynelâbidîn Efendi'nin başkanlığındaki heyet tarafından yapılan imtihanda başarı gösterip, 1232/1816 senesinde Hâriç rütbesiyle müderrisler arasına girdi. Aynı sene içinde Şeyhülislâm Sıddîkzâde Ahmed Reşîd Efendi'nin kızıyla evlendi. 1236/1820 senesinde Terekât kassâmlığı ve Evkaf müfettişliğine getirildi. 1245/1829 senesinde nüfus sayımı vazîfesiyle Rumeli'ye gönderildi. Yaptığı bu vazîfelerde ve ilmiye mesleğinde üstün başarılar gösterdiğinden, 1251/1835 senesinde Galata kadılığına ta'yin edildi. Câmi-ül-İcâreteyn adlı esere açıklamalar ve bazı sahih bilgiler ilâve ederek, Sultan İkinci Mahmûd Hân'a takdim eder. Bunun üzerine 1252/1836 senesinde Mekke pâyesiyle taltif edilmiş, Fıkıh ilmindeki üstün seviyesi sayesinde 1253/1837 senesinde fetvâ emînliğine görevine getirilir. 1254/1838 senesinde İstanbul kadılığı payesine ulaşan Mehmed Arif Efendi bir yıl sonra Kudüs'de ortaya çıkan meseleyi tahkîk edip soruşturmak için Kudüs'e gönderilmiştir. İstanbul'a dönüşünde, 1256/1840 senesinde kendisine Anadolu payesi verilmiş bu sırada fetvâ emînliğinden ayrılp, Anadolu'ya müfettiş olarak gönderilmiştir. İstanbul'a dönüşünde 1259/1843 senesinde Âsım Efendi'nin isteği üzerine Bursalı Dede Efendi'nin "Siyâsetnâme" adlı eserini

Türkçeye tercüme etmiştir. 1262/1845 senesinde “Meclis-i Vâlây-ı Ahkâm-ı Adliyye” üyeliğine getirilmiş, 1263/1846 senesinde Anadolu kazaskerliğine, 1268/1851 senesinde Rumeli kazaskerliğine yükseltilmiştir. Bu sırada Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey’in isteği üzerine, yetim mallarının korunması için bir müdürlük kuran Mehmed Arif Efendi, Ârif Hikmet Bey’in ayrılmasıyla boşalan şeyhülislâmlık makamına senesinde getirilmiştir. Kâdı yetiştirmek için Süleymâniye’de Muallimhâne-i nüvvâb kurmuştur. Şeyhülislâmlık vazîfesine devam ederken 1270/1854 senesinde İstanbul’da vefât etmiştir. Edirnekapı dışında Mustafa Paşa Dergâhı bahçesinde defnedilmiştir.

Mehmed Sadeddin Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 132-134) Müderris Abdülhamîd Efendi’nin oğlu ve Şeyhülislâm Hoca Sadeddin Efendi’nin torunlarından. 1213/1798 senesinde İstanbul’da doğmuş, eğitimini tamamladıktan sonra kadılık mesleğini tercih ederek Anadolu’nun birçok yerlerinde bu görevi ifa etmiştir. Aydın ilinde kadılık yaparken Karaosmanoğulları ile arasında çıkan ihtilaf nedeniyle bir müddet Kütahya’ya gönderilir (İpşirli, 2008b: 388). Daha sonra Manisa kadılığına edilmiş, Manisa’da birkaç sene kaldıktan sonra azledilmiştir. Bir müddet devlet me’mûriyetinden uzak kaldıktan sonra, 1255/1839 senesinde, “Tanzîmât-ı Hayriye” ilân edilince, Aydın muhassıllığına tayin edilir. 1257/1841 senesinde eyâlet teşkilâtında yapılan değişiklikte, defterdarlık idâresinin kurulması lüzumu ortaya çıktığından, İstanbul’a davet edilerek, zirâat meclisi üyeliğine ve evicâf müfettişliğine getirilir. 1262/1844 senesinde eski me’mûriyetleri üzerinde kalmak üzere Hâriç pâyesiyile, hudut tesbiti ve bazı müşkil meseleler için Çürüksu’ya gönderilir. Oradan Trabzon’a evkaf müfettişliğine nakledilmiştir. 1262/1844 senesinde Mekke payesi almış, 1270/1853 senesinde İstanbul pâyesiyile taltif edilip, Meclis-i muhâsebe-i mâliye üyeliğine getirilmiştir. 1272/1855 senesinde Anadolu kazaskerliğine, 1274/1857 senesinde Meclis-i Vâlâ üyeliğine görevine getirilir. Şeyhülislâm Mehmed Ârif Efendi’nin vefât üzerine, 1275/1858 senesinde şeyhülislâmlık makamına yükselir. 1280/1863 senesinde vazîfeden ayrılır. Mehmed Emin Ali ve Keçecizâde Fuad Paşalar ile arasının açık olması azil sebebi olarak düşünülmektedir (İpşirli, 2008b: 388). 1283/1866 senesinde tutulduğu hastalıktan kurtulamayarak İstanbul’da vefât etmiştir. Fâtih Câmii’nde cenâze namazı kılındıktan sonra, Üsküdar’da Karacaahmed kabristanına defnedilmiştir. “Defter-i

Pâk-i Erbâb-ı Daniş” adlı hattatlar ile ilgili bir eseri dışında eseri bilinmemektedir (İpşirli, 2008b: 388).

Ömer Hüsameddin Efendi, (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, 1978: 134-136) Reîs-ül-küttâb Âtîfzâde Mehmed Celâleddîn Efendi'nin torunu, Üçüncü Selim Hân zamanı ulemâsından Cemâl Efendi'nin oğludur. 1214/1799 senesinde İstanbul'da doğmuş, küçük yaşından itibaren ilim tahsiline yönelerek eğitim aşamalarını geçtikten sonra 1229/1814 senesinde müderrislik diplomasını alır. Birçok medresede ders verdikten sonra iki defa İzmit kadılığına oradan da 1264/1847 senesinde de Selanik kadılığına tayin edilir. Aynı sene içinde Mekke-i mükerreme payesine alarak bir müddet Evkâf-ı Hümâyûn müfettiş vekilliği yapmıştır. 1265/1848 senesinde Edirne'de kurulan, Meclis-i kebîr-i Eyâlet üyeliğinde vazîfelendirilir. 1266/1849 senesinde İstanbul pâyesi alıp daha sonra Bursa Meclis-i kebîr üyeliğine nakledilir. İstanbul'a dönüşünde, Encümen-i Dâniş ve bir müddet sonra Meclis-i maârif üyeliği yapar. 1272/1855 senesinde Anadolu kazaskerliğine ve Meclis-i maârif başkanlığına getirilmiş, bir müddet sonra da şeyhüislâm vekîllerini seçme meclisi başkanı, 1276/1859 senesinde Anadolu kazaskeri olmuştur. 1278/1861 senesinde Rumeli kazaskerliğine yükseltilir. 1280/1863 senesinde Şeyhüislâm Mehmed Sadeddîn Efendi'nin yerine şeyhüislâmlık makamına atanır. İki sene 9 ay bu vazîfeyi yürüttükten sonra, 1282/1865 senesinde vazîfeden alınır. 1285/1868 senesinde Hüsameddin Efendi'ye Meclis-i Âli üyeliği verilir. Mazul şeyhüislamlara başka görev verilmemesi geleneği de değişmiştir (İpşirli, 1998: 513). 1288/1871 senesinde İstanbul'da vefât etmiş, Üsküdar'da dedelerinin kabrinin bulunduğu yere defnedilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METNİN TRANSKRİPSİYONU

Sâye-i ma'ârif-vâye-i Hazret-i Şâhânede rüsûmât Muhasebecisi Rıf'at Efendi'nin Zeylinin ikmâliye beraber yeniden' ve tertîb eylediği devhat-ül meşayih nâm Mecelle-i nefise-i merğube ve makbuledir.

Devhatü'l-Meşayih Maa'zeyl Zikr ü Dibace

Bismillahirrahmânirrahim

1130 senesi şehri recebinde kademnihâde-i sahâ-i vücûd olub tahsîl-i ulûm-ı aliyyeye say ve himmetle tekmîl-i nesh-i ilmiye eyledikten sonra tarîkat-i aliyye-i nakşibendiye azasından Tokadî Şeyh Muhammed Emin merhûmdan ahz-ı dest-i inâbet eyleyüb bilâhire nâil-i rütbe-i hilâfet olmuş ve halvet güzîn-i uzlet olduğu halde 1202 senesi işbu kârgâh-ı fenadan bargâh cenâb-ı Mevlâya teveccüh ve azîmet eylemiş olan gavte-zen bahhar-ı ulûm mecmu'a-i ma'arif-i fûnûn gencine-i letâ'if ü zarâ'if vaz'-ı aslû'ş-şî'r ve'l-inşâ' ebu'l-fazl-ı fezâ'il-i peyrâ-i a'nâ-yı Müstakimzâde Süleyman Saadeddin Efendi nâm zât-ı bî-hemtâ cenâbları Devlet-i Aliyye-i Osmâniye'nin ibtidâ-yı zuhûrundan 1158 sâline gelince mesned-i fetvâda şerefbahş-ı ihtirâm olan meşâyihü'l-İslâm enarullâhî te'âla berâhînehum Huzûrâtını Devha-i Meşayih-ı kibâr nâm bir mecelle-i celâlet-i irtisâmda ilâm ve ol devhânın miyân-ı evrâkında katûf-ı dâniye-i sıfât bî-müdâniyelerin erait ü eşmâm ettikten sonra 175 ve 200 senelerine kadar iki defa dahi tenzîl idüb devha-i behcet-nümâsın şâh-ı berkle berûmend neşv ü nemâ ve kelimât-ı tayyibesin kişceretin tayyibetün eslihuma-i sâbit ü fer'uhuma fi's-semâ' kılmışidi andan sonra asrının vâhidi ve ulemâ ve udebanın feridi Mevlâna Münib Efendi dahi 200 târihiniden bedâ ile 213 târihinde Şeyh-ül İslam ve Müşkil-küşâ-yı hâs ü âm olan Mustafa Aşir Efendi Hazretlerine gelinceye değin ol mesned-i aliye itilâ ve irtika eyleyen ashâb-ı fazl ü ittikâ-yı vâsif u temyîz ve ol zeyl-i müstesnâ-yı teslîs ile tazîz itmişleridi bundan sonra dahi mesned-i ali-i fetvâya revnak-efzâ olan ulemâ-yı [s. 3] a'lâm u füzelâ-yı benâm hazerâtının tercüme-i halleri eğerçi evlâd ü akraba ü taallukat ü ahibbâları taraflarından yazılıb ve yazdırılarak münferiden

evrâk ü sahîfe derc ettirilmiş ise de bunlar zikr olunan devha-i bî-hemtâ ve Münib Efendi merhûmun kaleme almış olduğu zeyl-i müstesnâ gibi sırasıyla henüz bir yere cem' ve tahrîr ve meyân-ı kütb-i sahîfe ilave ve tezbir olunmadığı misillü ol mecelle-i mergûba ve zeyl-i memdûha makbûle nüshasının ise vücûdu nâdir olduğuna binâen mücerred müşârün-ileyhim hazerâtından terk-i hânkah-ı fena ü azm-i kurbgah cenâb-ı Mevlâ eyleyenlerin rahmetle yâd ve pür-hayat bulanların tavil-i ömre mukarenetle hemîşe iltifat-ı ali cenâb şehensâhiya mazhâriyetle mesrûru'l-fu'ad olmaların dergâh-ı uluhiyetden temennâ ve isti'daya bir vesile-i cemîle olmak üzere devlet-i aliyye-yi ebediyyü'd-devamda ibtida Şeyh'ül-İslâm ve müftî-ül-enâm olan Mevlâna Muhammed Şemsettin bin Hamza bin Muhammed Fenâri aleyhi'r-rahmetü'l-bari Hazretlerinden bed' ile hala mesned-i fetvâya revnak efzâ-ı menba'-ı ulûmü'l-yakîniye ve helal müşkülâtü'd-diniye Mevlâna Ömer Hüsameddin Efendi Hazretlerine değin mesned-i celîl-i fetvâya revnakda âtafet ulemâ-yı azâm ve fûzelâ-yı zeviyü'l-ihirâm hazerâtının tercüme-i hal ve menâkıb-ı balleri yine me'huz ve mahreci işbu devha ile tercüme-i şakayık-ı numâniye ve tevârih-i sâire-i malûme-i mergûbe olduğu halde min gayr-ı liyakate noksanının ilâve ve telfikle yeniden kâleme alınarak bu sırada ba'zı sebep-i illet nasb ve azilleri dahi tenmîk ü tensîk kılınarak ibadât-ı dil-pezîr ile tezyîn ü tehzîb kılınmıştır imlâ ve inşâda bî-behre bulunduğu binâen bu babda vâki olan sehv ü hatanın kâlem afvıyla tashîhi ashâb-ı maarif aşınay-ı kütb-i tevârihden mercü ü mütezari'dir.

[1] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlâna Muhammed Şemseddin bin Hamza Muhammed El-Fenâri aleyhi'r-rahmetü'l-bâri

Derkenar

Mevlâna-yı müşârün-ileyh hicret-i nebeviyeden 751 senesi sefer-ul hayrında nâm-ı âlîlerine nisbet olunan Fenar karyesinde kadem nihâda-i âlem-şühûd olmuşdur ünfûvan-ı şebâbda kemâl-i say ile mahsûd şeyh ü şâb olub asrının hıyâr-ı ahyârından Mevlâna-yı Alaaddin Esved Hazretleriyle Şeyh Cemâleddin Aksarayı hizmetlerinden ahz u ulûm idüb zâhir halde ba'zı sanâdîd-i esâtizeden telemmüz ettiği gibi âlem-i feyzde müderris molla-yı ala cenâbından dahi atafaten

Derkenar Müşarunileyh Hazretleri Mevlâna Ahmedî ve Hacı Paşa ile Mısır Kahire de meşayih-i sufiyeden bir arif-i esrar-ı esmar-ı gaybiyye la-raybiyyenin nüzhet sera-yı halvetine dâhil olub istikmâl-i kemâl ve istihsâl-i hüsn-i hâl için dua istimdâd eylediklerinde aziz müşârün ileyhe bunların ayine-i hal ferhunde-i mâllerine nazar eyleyüb Mevlâna Ahmedî'ye hitaben matlavî ömr-ü nazenininden maktama değin hame-i bedayi nigâr-ı garik bihar-ı efkâra sanayii asar ve mana-i nukûş-u eşar-ı bedâyi eşar olub sanat-ı şiirde ferd-i kâmil olarak cümle evkâtini muhsinât-ı bedia ile pirâste idüb mukattaat-ı ezmânını bu vech üzre taktîf idersen ve Hacı Paşa'ya nazar idüb ilm-i tibbin heveslûsü olub müddet-i ömründe anın tahsil derdine mübtelâ ve bu sevdâ-i süveydâ kalbinde merkûz olub kanun-u şifâ üzre ânî teshîl ve tekâmül bâbında icrây-ı vücûdunu idam ve ifnâ idersin ba'de sahib-i tercüme Mevlâna Fenârî'ye müteveccih olub fatiha-i müddet-i ömründen hâtımeye varıncaya değin tavsîh-i usûl meşru ve menkûl ve telvîh ve tenkîh fûru-u mesmu ve ma'kûl eyleyüb kemalât-ı ilmiye ve ameliyyeyi havi milkat-ı surî ye maneviyeyi cami olub şan-ı sa'âdet nişanın devlet-i varin ve izzet-i neşâtını ihtiva eylemek mukarrer deyu ve bu hatm-i kelim ve itmâm-ı merâm buyurmuşlar fi-l vaki aziz müşârün ileyhin estar-ı gaybından şüruş-u ilham ve baninin nisan-ı tercüme itmediği kelim-ı faik vaki hale mutabik ve nüsha-i takdire muvaffik olub bu üç fazılın ahvalleri elkal-i ale mecra mazmûnu üzre tefe'ul olunduğu gibi vuku' bulduğu tercüme-i şakaik-i numûniyede mesturdur

Mevlânay-ı müşârün-ileyh Hazretlerine Hazret-i vahib-ül atayat ve müyesser-ül amal bir mertebe vüs'at-i emvâl ve erzâk ve füşhat-ı mal ü menal müyesser eylemiş idiği genç vücûdu medfen-i hakde defn olunmazdan mukaddem nukud kısmından yüzElli bin sikkedar ve dinara malik vesair mustatrefat muhalledatından maada onbin mücellid kitabı kalmışidi memalik-i Osmaniyyede müfti ve mahmiye-i Bursa da kadı ve manastır medresesine müderris olub menasıb-ı mezkureyi bir zamanda cem ile bir mertebe-i rütbe ve a'zamet-i vehabet ve şevkete nail ve vasıl olmuşlardır ki ruz-u cumada camii şerîfe gideriken temaşay-ı mahyay-ı mahya bahşıyla teşerrüf itmek için saadethanelerinden camii şerîfe varınca yollarda havas u avam izdihâm idüb saf saf muvakkıf selamda dururlar imiş ama olmaları bu tarikiyle menkuldur ki luhum-u ulemayı arz-ı ekl eylemez mazmununda mervi olan hadis-i şerîfi istima eyledikde bu hadisın sıhhatini tahkik ve kaziyenin mucibe-i külliye olub selb ü meninden salim olduğunu tasdik itmek için nice müddetden beru medfûn olan kendülerinin üstâdı Mevlâna Alaeddin Esved Hazretlerinin kabrini hafr eyleyüb merhûm müşârün ileyhin cesed-i şerîfi zaman-ı hayatında olduğu gibi kemal-i letafet üzre bulunmağın zikr olunan haber-i sedad eserin hakkında eylediği şekk ü güman kendülerden zail ve ol kelâmın kelim-ı hakk olduğuna kemal-i ikan-ı itkan-ı hasıl idüb gerüye avdetlerinde henüz ol kabirden ayrılmadan hatifden güşuna mazmun hadis-i meymune yakin hasıl itdiği deyu bi-tarîk-i tevbîh hevl ü intimâ bir nida yetişüb cenab-ı dâneyi zamayir ve dünyay-ı serair-i fer-i basirini mektum ve kuvve-i basıradan seni mahrum eylesün deyu pür itab-ı hitâbdan fi-l hal kuvve-i basırası zail olarak ama-i arız olmuş iken muvahhiren bir gice âlem-i menamında Hazret-i risalet menzilet sallallahu teala aleyhi vesellem Efendimiz Sure-i Tahayî tefsir eyle deyu emr idüb ol dahi izz ü huzurunuzda benim tefsire kudretim yokdur hususan ki gözlerim böyledir dedikde cenab-ı risalet penah kendü mübarek haftanının penbesinden bir mikdar penbe alub mübarek ağzı yarlarıyla isladub gözlerinin üstüne vaz buyurmuşlar uykudan uyanub ol penbeyi gözlerinin üstünde bularak dîde-i remd-i didesini dide-i amadan ari ve beri görüb hamd u ferevan veşükr ü bi-payan eyledikleri ve ol penbeyi saklayub hin-i vefatlarında vasiyetleri üzre nur-u didesi gerü gözlerinin üstüne konulduğu tercüme-i şakaik-i numaniyyede mesturdur.

istifâza ve istimdâd eyledi ulemâyı Mısırın sayt-ı saday-ı mufahhiri guş u huşuna vâsıl ü vârid olmağın ol zümre-i faika ile musâhabet-i ilmiye eylemek arzusuyla Mısır cânibine azîm ve Şeyh Ekmeleddin hazretlerinin [s. 4] hizmetlerine mülazîm olub Şeyh müşarun ileyh hüsn-ü himmet nâzır-ı ûlyaları berekâtiyle ruhsare-i ehliyeti gülgüne letâ'if-ı maârif ile mütehallî olduktan sonra azîm ü Rûm oldu 828 recebinde mahrûse-i Bursa'da kadı olub mesâlih-i şeri'ye-i mer'iyede mefâtîh-i hâl akd-i umûr-u cumhûr mekâlîd kabz bast-ı cumhûr-u umûriye hükûmet kaziye kudretine teslîm ve takdîm olundu Selâtin-i Osmâniye yanında kadr-i vâlâ ve câh-ı âlâsı zirve-i semâke vâsıl ve rütbe-ı ulyası felek-i eflâke nâil olub neyyirat-ı ârây-ı saibesi ve akmâr-ı efkâr-ı sâkıbesi hatt-ı üstava-i isabette cevval olduğuna 'itinaları olmağın hurşid-i iltifât-ı sultânîye karin olub merâsim-i levâzım-ı vüzeratda ve mühâm-ı mihmatı saltanatda dahi kendüsiyle müşavere olunurdu müftî olmazdan mukaddem ya'ni 822 târihinde ziyaret-i Kâ'be-i şerîf itmek için tayy-ı Bayezid ve kat-ı merâhil idüb Kahire-i Mısır'a dâhil oldukda evvel bilâd-ı Kudüs-ü âbâdın füzalâsı huzûr-u alfilerine hâzır olub mübahase ve müzakeresinden kaziye-yi marziye fâziletini kabûl eylediler ba'de eda-ül hacc kafûl ve rücu' ettikte Mısır Sultânı Sultân Müeyyed'in ibrâmiyle tekrar Kahire-i Mısır'a uğrayıp ol diyârın fuzalâsıyla musahabetle mukabbel ve mu'teber olub oradan hâzîre-i lahut ve mutaf-ı melâik-i araik ceberrût olan Kudüs şerîfi vacib-i teşrîfin hâk-i pâkine rû-mal olmak için evvel semti Kudüs sime-i müsaarat ettiler bu tarîkle arazi-i Kudüs'e vâsıl-u ziyareti maksad-ı aksa olan Mescîd-i Aksa'ya nâil oldukda enbiyâ-yı a'zam evliyâ-yı kirâm rahmetullah-ül mülk-ü a'lâm hazerâtının merâkîd-ı şerîfelerinde ruhanîyetlerinden istimdâd eyledikten sonra kendü mevlîd-i aslîsine avdet eylemişdi 833 senesinde Antakya tarîkinden gerü rıza-i ilâhi bedrika-yı taliyai âmal idinüb salisen ziyaret-i Kâ'be ile kıran ve temettü ve ba'dehu mevtın-i kadîminin savb-ı savâb-ı intivasına avdet eylemişdi 834 senesi şehri recebinde bu tenknay-ı gûn fesâddan nüzhet-i âbâd kaza-yı Kudüs'de karar ve istikrâr eyledi evâhir-i ömründe cevher dîdesine arz-ı remd-i ârız olub hicab-ı âma ile nur-u bâsârdan memnu' ve mahcûb olmuşiken huday-ı basirin nazar-ı inâyetle kuvvet-i basiresi makarr-ı mukarrerine avdet eyledi mevlânayı müşârün-ileyh usûl-ü fikhda olan mütûn-u mu'tebere-i musavvereden Menar ve Pezdevi mahsul-i İmam-ı Razi ve Muhtâsâr-ı İbn-i Hacib nâm kitâbların muhteva oldukları feraid-i fevaid ve nevadir-i bevadiri câmii husûlü'l-bedayi' fi-usûlü'ş-şerai nâm kitâbı müstetabını telif idüb itmâmında otuz yıl guşîş-i zirişle

beraber sûre-i fatihada bir tefsîr-i şerîf [s. 5] testîr ve tasdîr eyleyüb vera-yı üstâd süradikat-ı icazda muhtefî ve butun-u meknûn ihtifâde mütevârî olan ahruf esrâr esmâr Kur'aniye ve mezaya-yı haftaya-yı furkaniyeyi anda mûnderic kıldı ve en müzeç ül-ulûm nâm-ı risâle-i icaz ül mahi ibda ve ihtira idüb ol derc-i fezâilde yüz aded fûnûn derc eyledi feraiz-i siraciyyeyi şerh idüb sair şurûh pür-futûhdan ziyâde tenvîr kıldı Seyyid-i Şerîf Hazretlerinin şerh-i mevâkıfına muahhi-zatı kesireyi mütezammın ta'likat bediâ ta'lik eyleyüb usûl-u mekâsîd kavm üzre farz-ı muhâl olan ihtimalat-ı bâtilaya ziyâde vücûd virmekle ba'zı kelâm için bu mersad-ı nakz u muvakkıf-i intikazdır deyû itiraz eyledi fûnûn-u adîdeye müte'allik nazmen ve nesren sair havaşî ve risailden ferâid-i fevâid-i şâmil muellifât-ı kesire tesvîd eyleyüb lakin emr-ı fetvâ ve meşâgil-i tedrîs ü kaza ol müsevvedâtı beyaz itmekle mâni' olmuşıdi mahrûse-i Bursa'da süma ve riyâdan sade bir mevzi felek-i asâde câmiî ala ve medrese-i vâlâ binâ edip kasr-ı bî-kusûr âhireti onunla te'sîs ve tarsîs eyleyüb câmiî-i şerîf-i mezkûru önünde defn olundu 'cennet-ül firdevs' târihi vefâtlarıdır ârif-i billah Hacı Bayram Sultân'ın şeyhi Şeyh Hamidüddin Kayseri Hazretleriyle dahi musâhabet ve münâsebet idüb ilm-i tasavvûfu anlardan ahz eylemişler idi el-hak sahâ-i baha-i zâhiri ulûm-u zâhire-i zâhire ile pirâste vafına gurfe-i derûnu muhsinâta füyûzât-ı ilâhiye ile arasta mehâmid-i suriye maneviyeyi şâmil bir fâzıl-ı mefahir-i ilmiye-i amelîyede kâmil bir âlim idiler rahmetullahu aleyh.

[2] El-Mevlâ El-Fâzıl Mevlâna Fahreddin-ül Acemi Efendi

Mevlânayı müşârün-ileyh bilâd-ı Acemin âme-i fezâil-i intimâsından husûsen Seyyid-i Şerîf Cürçani'den telemmüz eyleyüb gûş-ı hûş ve gerden-i amâlin-i cevâhir-i zevâhir fezâil-i fevâhir ile tahallî eyleyüb andan diyâr-ı celîl ül-i'tibar-ı Rûma gelmişıdi Molla Fenâri'nin oğlu Muhammed Şâh Efendi'nin hizmetine vâsıl olub mahmiye-yi Bursa'da Sultân Medresesinde mu'idi oldu şive-i kadim-i eslâf üzre ba'zı medârise müderris olduktan sonra merhûm ve mağfûrla Sultân Murâd Hân-ı Sâni Gazi zamânında ya'ni 834 recebinde yevmiye otuz akçe vazîfe-i nazîfe ile müftî olub padişâh-ı mağfîret penâh evvel ecell-i [s. 6] ecille-i penâhın vazîfesin ziyâde etmek istedikte beyt-ül mal helâldir ama vefk-i hâcet ve kadr-i kifâyetten ziyâdesi helâl olmayub vebaldir ihracat nâ-vâcib ü meûnat nâ-mütenâsib tekeffül idüb kişi iltizâm ma-la yülzem tekellûf eylemek beyn-el fuhul nâ-makbûldür ve şeref i'tidalden haziz isrâf ve serfe tenezzül ve vusûl nâ-ma'kûldür diyerek kabûl itdiler kelâm-ı hakkı söylemekte levme-i laimden havf

itmeyüb kelâmât-ı belâgat âyâtının hakk-ı sarihe muvâfakatı meczûm u mansûs idi silsile ve an'ane üzre ilm-i hadisten Buhari nâm kitâb-ı şerîfi vâlid-i azîzinden okuyub nakl ü rivâyet için icâzet almağa saha-ı mellah ahadis-i şerîfinin rivâyeti râyetini berdûş-ı huşunda hâmil olub mecâlis ü mehâfilde naklini nakl edinmiş idi mervidir ki tâife-i Hurûfiyeyi dalle-i mudillenin reis-i pür telbîsi fazl-ı Tebrizî'nin itbâ-ı dalalet etbandan ba'zı mülaane-i mala-ya'ni ebul-feth-i Sultân Muhammed Hân ibn-i Murâd Hân-ı Sâni Hazretlerinin hizmetlerine vâsıl ve kemâl-i iltifatlerine karîn ü rehîn olub kelâmât-ı bâtilalarını sûret-i hakda erait itmekle nukud-u maârif müzahrefe-i mukaddemât-ı müzeyyifelerine padişâh-ı mağfûrun mübarek hâtırları nev'an mail olub sikke-i kabûlleriyle meskûk olmuş idi derûn-u müzehheb mühezzebin-nukûş müveddetleriyle doldu hatta zikr olunan mel'un metrûd-u eşya ü etbarıyla dâr-üs-saâde alub enva'ı i'zaz ü ikrâm ve esnaf riâyet ve ihtirâm eyledi vüzera-yı âsaf-ı ârâdan memdûh-ul hulk Mahmûd-ul hak Mahmûd Paşa bu vaz'dan gâyetle rencîde olub kemâl-i mertebe-i kemâlde bî-huzûr olduğundan bunları tard-ı eb'ad eylemek aksây-ı merâmı idi lakin mülahide-i mezkûre hakkında padişâh-ı sa'adet-i destgâhına nesne-i anmağa cüret ü cesaret itmeğe havf ideridi muhalefet-üs-Sultân eşed-ü min-en-niran bu kaziyeyi nâ-marziyeyi mevlânâ-yı müşârün-ileyh i'lam idüb bu madde-i fesâd-ı ruh âlim mesabesinde olan padişâhın uruk-u pâkine henüz tamam-ı hulûl ve ceryan itmeden ref-ü refîne i'lac nedir deyû müşavere eyledi "Ni'me'l-müvazeretü'l-müşavere"¹¹ medlulünce mevlâna-yı müşârün ileyh ol mülahidenin derûnu hallerine muttali olub i'tikadlarının âyârını bilmek için kelâmât-ı bâtila-yı âtilalarını b'izzat istima itmeyi murâd edindi eğer ol mel'unlarda şime-i semiyet-i na-meşruiyet istişmam olunur ise sâhiblerini zehr-i kahrıyla helak idüb ol semk-i hükmünü zuhûra getüreler ve eger şehd ü şeker gibi şirin ve leziz olub çeşne-i şere vü lezzet-i hakka muvafık olur ise [s. 7] ona göre bir şerbet bağıyalar dedikte binâ-en ala-zalık Mahmûd Paşa sâhib-i tercüme-yi hânesinde bir köşede pinhân idüb ol mülaaneyi ziyafet tarîkiyle da'vet eylediler zikr olunan gerde-i şekavet-i şekve vezir müşârün-ileyhi kendü mezheb-i na-müzehheblerine tâlib-i zan idüb mezheb-i batıllarına müte'allik musâhabete şuru eylediler "Elkelâm yecr-il Kelâm"¹² fehvâsını meali-mekal ve encâm-ı kelâm-ı hulûla muhbîr olub mezheb-i fasid ü meslek-i kasidleri vadi-i delalâtin müntehasına münteha oldukta

¹¹ Arapça söz "Vezirlerle ne güzel müşavere eder".

¹² Arapça söz "Söz sözü açar".

Mevlânayı müşârün-ileyh gayret-i hak istila idüb nâ-rahmet eyledik gazâbı galeyan eyleyüb bî-ihdiyâr kemîn günden âşikâr olup mülhid mesfure sebb ü şetm eyledi mülhid-i mezbûr Mevlânayı müşârün-ileyhin havf u haşiyetinden huma-i hamai himâyet-i padişâhiye dâhil olmak ricâsıyla dar-üs selam ve müdar-ı aman olan serây-ı cennet nişâne doğru firar eyledi fâzıl müşârün-ileyh ol mülhid-i meşûmun darüssadede ardından yetişüb bir vechle şiddet ü hiddet eraet eyledi ki padişâh mağfîret-i penâh bu mukabelede mukaveleden istihya eyleyüb müdâfaa ve münâzaadan sükût itmişidi muttali ‘ ‘hükmi ki an muvaffik emr-i hüda bûd // hod zehre-i muhalefet an girâ-bûd” mefhûmunca fâzıl müşârün-ileyh sultân-ı sa’âdet-i ünvanın huzûr-u şerîfinden mülhid-i merkûmu fil-hal-i ahz idüb keşanber keşan mahrûse-i Edirne’nin Üç Şerefeli nâm câmi’ine bil-ihyizâr mezâhib-i bâtilalarının butlanını ve kendülerin zındıkasını ve küfrünü ammeye beyân ve tibyan katl olmalarının vücûb-u lüzmunu ve bu husûsa ianet edenlerin sevab-ı azîm ile müsâb olduklarını halka bî-tamam ilam ve ifhâm birle mevkii-i mezkûrde ihrak-ı bin-nar ettirdi mârâz-ı mevtinde Mevlânâ-yı Tûsi ı’yâdete gelüb istisâ eylediğinde silsile-i kelâmı böyle akd eylediği şerai-i şerayi Muhammediyi izhâr için zuhûr-u sudûr-u avam ve rûûs u rüesa-yı helaik-i darbet-i asayı şeriâtden hali itmeyüb durûb-u merasîm şer-i şerîfi darben tenfiz eyleyiniz dedikten sonra gayrı nesne-i tekellün itmedi 865 de makad-ı sıdka hiram ve Edirne’de mütevârî mukabir-i hâs ü âm oldu mahrûse-i Edirne’de Dâr-ül Hadis Câmiinin mihrâbı önünde medfûnlardır Üç Şerefeli Câmi kurbunda anlara müntheha bir medresesi vardır müddet-i fetvâları Murâd-ı Sâni ve Ebu’l Feth zamânlarında otuz seneden ziyâdedir kesir-ül lihya garib-ül lihya bir zat fezâil-i semat idi ‘‘Ca’al Allah-ül Mennan müftahir-en li-ehl-il cenan” [s. 8]

**[3] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlâna Hüsrev Muhammed Efendi
İbn-i Feramuz**

Mevlânayı müşârün-ileyhin nâm-ı fâmileri Muhammeddir pederleri Feramuz ümerâ-i Fransa’dan iken harika-i derûnunda mütemekkin olan penç saht-ı diraht küfr ü dalal asıf-ı sarsar-ı inâyeti zülcelâl ile bergeşde berkinde olub semerat-ı sa’âdet-i ezeliye ile berhûdar olmuş ve kerîme-i affesin ümerây-ı Osmâniyeden Hüsrev nâm bir emir fercame tezvîç idüb onu damad ittikten sonra vefât eylemişidi oğlu sâhib-i tercüme suğra halinde ol Hüsrev nâm dâmâdının hucrinde kalmışidi bu takrîble Emir Hüsrev kaynı deyû gâyet şöhret bulmuş iken kesret-i istimalla kuyûd u muhtelif-i müteferrika terhi olunub elsine-i nasda nâmı

yalnız Hüsrev kaldı evâil halinde cümle fünûnu ekâbir ulemâ-i mukaddeminden bilâd-ı Rûmiye de müftî olan Burhânettî Haydar-ı Hırevî Hazretlerinden ahz iderek ol bahr-ı zühhar dâniş-i dirine-i kenarın şeref-i ifazâsıyla esdâf-ı ecvâfi gevher-i ezher-i irfân cevher-i ebher-i fazl-ı ikan ile mel'an olub sahâ-i baha-i hâtırının her küncünde bir künc-i ferâvân yatur oldu ibtida-i mahmiye-i Edirne'de Şâh Melik Medresesi sadaka olunub diğerk bir karındaşı mahmiye-i mezkûre medreselerinden Çelebi Medresesi müderrisi olmuş iken vefât eyledikte tasarruf ittiği mezkûr Çelebi Medresesi kendülere tefvîz olundu ol medresede ilam u ifâde ve ahkam-ı ifazâ ider iken 832 senesinde Kazasker nasb olunub 'asâkir-i nusret-i mesurun cumhûr-u umûr-u şeri'yesinin a'ne-i fasl u vaslî kabza-i tasarrufuna teslim olunmuş ve cülûs-u Sultân Muhammed Hânide ibkâ kılınmış idi 'asâkir-i İslam Sultân Murâd'ın yine taht-ı saltanata cülûs itmesini iltizâm eylediklerinde padişâh-ı mağfûr mahrûse-i Manisa'dan kalkub serîr-i sa'âdet masir-i Osmânî' ye cülûs itmek üzere geldiğinde Sultân Muhammed Hân Hazretlerini azl idüb Manisa'ya gönderdiği sırada sâhib-i tercüme dahi ayrılıb ol nihâl-ı bağ-ı saltanata kemâl-i mühründen sâye gibi müfârekat eylememişdi hakan-ı müşârün-ileyh ikinci nöbette câlis-i evrenk saltanat olduktan sonra akçe vazîfe tayîn eylemiş mahrûse-i Kostantiniye sihr-i şemşîr teshîr olub evliye-i feth peyker sâyeniz oldukta Mevlâna [s. 9] Hızır Bey Efendi'den sonra ya'ni 863 de Kostantiniye havâss-ı refî'a ve Galata ve Üsküdar kadılıklarını Ayasofya Medresesini kendülere tevcih buyurmuş idi padişâh-ı mağfûrun bir velime cemiyetinde ol meclîs-i hümayûna da'vet olundukta cânib-i yemin Mevlâna Molla Gürânî ve cânib-i yesar kendülere teklîf olunmuş mu'cib-i iğbirarı olmasıyla bahren mahrûse-i Bursa'ya azîmet ve anda bir medrese bünyâd ile ifâdeye meşgûl kendü âleminde geçinür iken tekrar İstanbula da'vetle 865 de mansıb-ı fetvâ ile i'zaz u ikrâm olundular Hicret-i nebeviyeden 880 senesi şa'banının bir cuma gününde mahrûse-i Kostantiniye'de vefât idüb na's-ı şerîfi mahrûse-i Bursa'ya nakl ve medresesi kurbunda defn olundu dâhil-i Kostantiniye'de müteâdid mesâcid binâ ve Şerh-i Mutavvele ve fenn-i usûlde Telvîhe haşiyeye Kadı Beydavi tefsîri evâiline havaşı teallik ve ilm ü fıkıhda dürür nâm bir metfn-i süreyyâ nizan ve gard nâm bir şerhi pervin-i tam telîf ü tanzîm ü ilm-i usûlde mirkat-ül vüsûl nâm-ı metn metfni mirat-ul usûl nâm şerh-i rezîni telîf ü mareke-ârâ olan mesele-i velâye ve tefsîr-i sûre-i Enâm'a müte'allik birer risâle-i tesvîd eyledikten başka Telhis nâm- u kitâbe *şerh-ü fahrü'l-İslâm Pezdevinin* usûlüne haşiyesi ve haşiyeye-i Udde

Haşiyesi Seyyid Şerîfin Şerh-i Miftâhının evâiline haşiyesi Mevlâna Ali Rûmi'nin usûlesine ecvîbesi vardır erbâb-ı taleb her gün sahve-i nehârda sa'âdethânelerine cem olub teğaddi eyledikten sonra esbi önünce revân ve revân-ı medreseye varub emr-i tadrîs ve ifâde tamam oldukda gîr üslûb-ı meşrûh üzre evine götürürler ve Ebu'l-Feth Sultân Muhammed Hân Hazretleri vüzerasına Ebu Hânife-i zamânedir deyû zât-ı şerîfi ile iftihâr ve ibtihâc buyururlar imiş sevâlif-i eyyâmde huddâm-ı istihzan itmeyeyüm deyû va'd-i ahidleri sebkât ittiği sebebden bî-nihâye âbid ü civâriyesi var iken mütâlaahânesini kendüler söyleyüb süpürüp çerağ u semîni nefse uyarup bu va'adi daima encâz u ifâ iderler idi merbu'ul kame ve azim-ül lihye mütevâri ü müteberri sâhib-i sükûn ve vakâr bir zat berz-i güvâd idiler me'te reis-ül ulemâ rahmet-ullahi aleyh daima târih-i intihâllerindir müddet-i fetvâları Sultân Murâd Sâni ve fatih-i İstanbul Gazi Muhammed Hân zamânlarında yirmi seneden ziyâdedir Rahmet-ullahi aleyh Müşârün-ileyh bu denlü kemâlat-ı aleyhe ile beraber gahice şiiir dimeye dahi tenezzül eylediklerinde bu matla'-ı eş'ar-ı belâgat-ı eş'arlarındandır.

Başıma bezm-i gam aşkında câm efseri-ter

Zahmınla kanlı peyrâhın kabâ-yı zeri-ter

[s. 10]

[4] El-Mevlâ El-Kâmil Mevlâna Molla Gürânî Ahmed Şemseddin

Efendi İbn-i İsmail Gürânî

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh maskat-i re's olan belde-i Gürân'da tahsîl ve tekmi'l-i ulûm idüb andan Kahire-i Mısır'a irtihâl ve intikâl ile ol asrın ulemâsından ibn-i Hacer-ül Askalanî'den isticâze ve icâzet almış idi Yegan Hazretleri Kâ'be-i Şerîfe'den kalur iken Mısır'da kendülere mülâki olub şâhidân-ı fezâil-i meşhûdesini ayn-ı ilm-elyakîn ile müşâhade eylediğinde maa-diyâr-ı Rûm'a götürmüş ve delalât-i himmetiyle Sultân Murâd Hân mağfîret ünvân hazretlerinin meclîs-i "izzet-i celîslerine dâhil olmuş idi Padişâh-ı mağfûrun kendülerinin rüsûm-u celâil-i fezâil u hudûdu letâ'if-i maâriflerine vâkıf ve ârif olarak hadd ü tavsîf ü târifden hâric-i ri'âyete istihkâkları olduğunu kat-ü cezm eylemekle mahrûse-i Bursa'da Kabluca ve Yıldırım Medresesiyle ikrâm ve ba'de ta'lim-i Şehzâde Muhammed Hân ile bekâm idüb müşârün-ileyh Fatih Sultân Mehmed Hân Hazretlerinin cülûslarında vüzerâtı kabûlden nükûl eylemekle 855'de Kazasker-i mu'teber oldu azl u nasbde ve mühâm-ı sâirede kimesnenin rayine muvâfakat ve iltimâsına müsâade itmedükleri misillû arz ü istîzân dahi

itmez oldular bu vaz'den padişâh-ı âlempenâh dilgîr olmağla 857 de tashîh-i evkâf-ı bahânesiyle kaza-i Bursa'ya taklîd i kurb-u devletten teb'id olmuşlaridi orada dahi huddâm-ı padişâhiden birinin hilâf-ı şer-i şerîf vâki olan ifadâtını kabûlden imtinâ ile beraber huddâm-ı mezbûru darb u itab eylemiş haklarında ateş-i gazab ve nâre-i hiddet iltihâb-ı hüsrevânîyi mu'cib olarak sultân-ı muâdelet ünvân ile beynlerine bürûdet-i dühûl idüb Bursa'dan dahi ma'zûl olarak bu sûretle ma'zûl ü mahzûl muhakkar u mehzûl olduğuna incinüb diyâr-ı Mısır'a ubûr ve vusûl Sultân-ı Mısır Kayıtbay ikrâmıyla vâsıl-ı memûl oldu ba'dü bu'din padişâh-ı mağfûr u mebrûr da'vet idüb 862 de sâniyen Bursa kazasıyla tes'id ve akranından tefrîd olunub 885 de müftü-ül enâm ve halal-i müşkilât-ı hâs ü âm oldular Hicret-i nebeviyeden 893 senesinde kuvvet-i za'af şeyb ü herem ile esas-ı âmir-i âmarı gamîr-i hârâb olub bünyan-ı cismânî' sükûta u hübüta tehavi eylediğinde li-ecli-t-tedavi hariç-i Kostantiniye'de bir cây-ı ferahfeza da ikâmet itmişti^{Derkenar} [s. 11] ecel-i mev'ûd yevm-i ma'hûdi irişüb maaric-i medaric-i ceberute uruç itmenin zamânı geldiğinde dâhil-i Kostantiniye'de olan hânelerine nakl ve bir köşesinde serîr-i va'z ittirüb onun üstünde bast-ı bisat istirahat eylemişidi bir gün salât-ı zuhru eda idüb kible cânibine müteveccih olduklarında ezân-ı asırdan birkaç defa suâl idüb ba'de ikrâm zamân müezzin ikindü ezanına ibtida idüb Allah-u Ekber dediği gibi mevlâna-yı müşârün ileyh dahi 'la ilahe illallah' deyüb teslîm-i rûh eyledi eser-i hayr la-mi olan câmiileri bahçesinde rasd-nişîn rahmet-i rabb-i mu'in oldular mevlâna-yı müşârün ileyh 'Gâyet-ül-emânî fî tefsîr-i seb'il-mesânî,' ismiyle bir tefsîr-i şerîf telîf idüp A'lâmeddin Zemahşeri ü Beyzâvi hakkında mehuzât-ı kesire irad ve fenni hadisinde sahih buhariye kevser-i cari ala' riyaz El Buhari ünvânıyla manun bir şerh-i latif terdif eyleyüb şurrahından İbn-i Haceri çok yerde men'-i Kirmâni'ye mevâzı-ı kesîrede tiğ-ı i'tiraz ile cerh ü Kaside-i Şâtibiye'nin şürûhundan şerh-i Caberiye havaşı-i latife-i makbûle ta'lik eyledi ve bil-cümle şeraif-i evkât-i şeref gâyeti ders ve fetvâya masrûf ve telîf ü tezyîf ve ibâdete ma'tûf olmağla fûnûn-müteda mütedavile-i sami rütbetinde husûsen ilm-i tefsîr ve hadis ve ilm-i kiraâdde yed-i beyzâ ibda idüb fezâil-i ilmiyesini âyât-ı satia ile rütbe-i icaze eylemiş idi ashâb-ı düyûnun zimmetinde olan hukûkunu defninden mukaddem beyt-ül malden bî-kusûr edâ idüb ibra-i zimmet eyledikten sonra kendüleri namâzına hâzır olarak

^{Derkenar} Mezheb-i Şafiden iken Sultân Murâd Hân-ı Sâni iltimâsıyla Hânîfiyeye nakl eylediği dahi sellem-ül usûlde mazbuttur.

ikâmet-i imam eylesün vücûdumu kabre vaz' itmelü oldukta ayaklarından sürüyüb tezellül için lahdime indirmeyi emr buyursun deyû padişâh-ı âli-tebâr hazretlerine vasiyet eylemişler idi ba'd-ül irtihâl yüz seksen bin akçe düyün müteferrikası erbâb-ı hukûka beyyinesiz edâ olunub meytini kabre ilettiklerinde kendülerin vasiyeti üzre amel itmekle cüret olunmayub ancak cesed-i şerîfi bir hasır üzre vaz olunup kabri kenarına değin sürünüb anınla lahd-i pâkine inzâl olundu evrâk-ı itbak-ı hayatı tamam ve sahâf-ı îmanı hutam oluncaya değin her gice setr-i istirahatinde rahat itmeyüb sabah olunca hatm-i Kur'an itmek de'b-i makarları idi edîb ve erîb ve tende sûret-i heybetli mehîb-ü tavil-ül kame kesir-ül lihye natık bilhak bir zevât-ı fezâil-i simât iderler Rahmet-ullahi aleyh [s. 12]

[5] El-Mevlâ El Fâzıl El Kâmil Abdülkerîm Efendi

Derkenar

Mevlâna-yı müşârün ileyh küberây-ı ümerây-ı Murâd Hân Gazi'den Muhammed Ağa nâm bir emir-i vâlâ makâmın kullarındandır suğra halinde Mevlâna Ayas Mahmûd Paşa ile bilâd-ı harbden sahil-i diyâr-ı İslâma ihrâc olunub sadevce dehanlarında cevâhir-i zevâhir kelime-i tevhîd nümeyan olub 've-men yehdillah ü fehulel muhtedi' âyet-i celîli muktezâsı üzre sanduka-i derûn-u pâki cevher-i şeref-i İslam ü îman ile dolmuşidi mumi-ileyh Muhammed Ağa tâlim-i Kur'an ve ilm için bir hoca nasb idüb ba'de Şehzâde Sultân Muhammed Hân Hazretlerine bağışlayub ser-rişte-i tâsârûfunu yed-i istihkâkına tefvîz eylemişidi Mevlânâ-yı Tûsi'den ve Mevlâna-yı Acemî'den okuyub riyâz-ı ahvâlî şükûfe-i ulûm beraat rûsûmiyle hal-i vehiyyazı a'meli reşahhat-ı fûnûn gârâbet-i numûneyle mali olduktan sonra ba'zı medârisde müderris olmuş ve mahrûse-i Konstantiniye'nin fethinden sonra binâ ü inşâ olunan medâris-i aliyye-i meali

Derkenar Bilâd-ı harbden diyâr-ı İslâma nakl ve tahvîl için tahmil olunduklarında müşârün-ileyh Mevlâna Abdülkerîm Efendi ile Mahmûd Paşa ikisi bargirin bir cânibine Mevlâna Ayas başka bir cânibine yüklenüb müşârün-ileyh Mevlâna Ayas Paşa ikisine adil kılınmış olmağla zamân-ı mevleviyyetde Mevlâna Ayas halet-i sugrda muhâz (?) ile geldiğinizde ikiniz ile beraber olduğum gibi fezâil ü maârifde bulunduğum mukarrerdir deyû latife ider imiş bu sûretle sâhib-i tercüme Abdülkerîm Efendinin Mahmûd Paşa ile beyenlerinde muhabbet ve ülfet samimi ve hakiki olmağla müşârün-ileyh Mahmûd Paşa kuyucubaşı iken işrete mübtelâ olub bir gün Abdülkerîm Efendi geldi deyû haber verdiklerinde revayih-i ba'de istişmam olunmasun deyû sipend-i hoş bûyu ile hâneyi tebhir ve tatir itdikden sonra Mevlânay-ı müşârün-ileyh ile mülâkî olub bir saat mikdârı musâhabetle avdetlerinde akran ve emsâlin ârâsında bir âlem-i hünerver ve bir fâzıl-ı danîş gösterilüb olub levhat-ı derûnunda zuruf-u mefahir müstekar ve cevher-i kalbinde ârâz-ı fezâil mütemekkin ve sabit iken keyfiyat-ı hamr ile tekeyyüf sana söz olur değildir ârâyis-i mukaddere-i akl-ı kâmil ile hades-i şâmil ile ümm-ül habais olan duhter-i münassadır ve tende cem olmak mecmu'-ı uhteyn gibi şeren nâ-münasîbdır bu makûleşürur-u umûrdan ittika idüb bunun gibi muntehay-ı münahi olan mahzur ve mahturdan tehaşi eylemek lazımdır deyû vuku'a gelen nush-u pederleri müşârün-ileyh Mahmûd Paşa ya tesir idüb şeref-i tevbe ile ercümend olmuşlardır rahmet-ullahi aleyhim.

intibâdan birisi kendüsine ihsân buyurulmuş idi 863 de Kazasker olub 71 de ma'zûl ve 893 senesi cemazi-ül ahiresinde mezûn bila fena olmağla makbûl oldu zamân-ı Bayezid Hân Gazi'de ya'ni 900 recebinde vefât eyleyüb bu tenknây-ı zevâyây-ı fenâdan feshât fezây-ı nüzhet serây-ı bekâyâ ricât eyledi müddet-i ömründe telîf ü tazyîf ile çendân-ı mukayyed olmayub can-ı evâil-i telvîha havaşı yazub gayr-i nesne tersîm ve terkîm etmemişdir kabr-i şerîfi mahrûse-i Edirne'de Sultân Câmii kurbunda binâ ittiği mekteb civârında vâki oldu müddet-i fetvâları yedi sene mikdârıdır Ravvah Allah u ruha.

[6] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Halebi Alaaddin El-Ârâbi Efendi

Derkenar

Mevlâna-yı müşârün ileyh Halebi ül-asl olub ol diyârın ulemâsından tâlim ve telemmüz eyledikten sonra [s. 13] bilâd-ı Rûm'a azîm ve Molla Gürânî hizmetlerine mülazîm olmuşidi ba'de Mevlâna Hızır Bey İbn-i Celâleddin'in hizmet-i vâlâ rütbetine vâsıl ü âsâr-ı ifazâsı berekâtiyle ulûm-ü kesire hâsıl eyledikten sonra mahrûse-i Edirne'de Dâr-ül Hadis Medresesinde Mevlâna Fahreddin-i Acemî'nin mu'idi olub zümre-i talebe rûz u şeb îade-i esbâb ifâde eyledi mahmiye-i Bursa'da Sultân Murâd Gazinin binâ gerdesi olan Kabluca Medresesinde müderris olub medârise tarîkıyle tesis-i kavaîd-i funûn esîse itmiş ve tâife-i Halvetiyenin rüesâsından Şeyh Alaeddin ahz-ı inâbetle evkâtını musâhabetlerine mahsûr ve maksûr idüb bu tarîkle tâife-i Sûfiye-yi dahi tekmîl eylemişidi müşârün-ileyh Şeyh Alaeddin Efendi Hazretlerinin yanına efrâdın cem' olduğundan havf olunub Manisa'ya varub anda temkîn-i vatan eylemek üzere makarr-ı saltanattan tard-vird olunduklarında sâhib-i tercüme dahi beraberce nefy ü iclâ kılınmış idi ba'de zamân Manisa Medresesi'nden Semâniye Medresesi'ne terfî olunub sair-i şehsuvârân mezâmîr-i fezâil ile sahn-ı ifâde-i ihâle kılındı evâhir-i saltanat-ı Sultân Muhammed Hânide yevmi seksen akçe vazîfe tahsîs olunmuş iken Bayezid Hân Gazi erike-i Osmâni'ye cülûs eylediğinde kâlây-ı vâlây-ı zât-ı şerîfinin kıymeti bilinmeyüb otuz akçe hatt ü naks ile elliye tenzîl kılındı müddet-i yesirden sonra revâç-ı i'tibarî tezâyid ve ulûfesi seksen akçeye

Derkenar Mevlânay-ı Müşârün-ileyh zikr-i kalbiye mâlik olub idare-i zikr-i kalbiyesini huzzar-ı meclîs zikr-i cehri gibi irakdan istima iderler ve ba'zı evkâtda derse meşğul iken zikr-i kalbiyesi kendüsünün savtına galib olarak kelâmât-ı istima olunmaz dereceye vardıkda bu makule-i zamânda bir saat mikdârı sükût iderek savt-ı kalbiyi ref eyledikden sonra lisân-ı zâhir ile takrîr-i kelâm ve tahkîk-i merâma meşğul olur imiş yüz aded erkek oğlu olub her birine esma-i hüsnadan bir ism tesmiye ile yüzüncü oğlunda esma-i hüsnâ kalmağın abd-ül nebi deyû ism vaz eyledikleri ve mukaddemât-ı erbaâ'ya havaşı tahrîr eyleyen zümre-i naciyenin mukaddemi fâzıl müşârün-ileyh olduğu şakayık-ı numâni'yede mesturdur.

terakki olunduktan sonra 900 recebinde yevmi yüz akçe ile müft-ül enâm nasb olundu 901 recebinde müftî iken vefât idüb füşa-i ebad-ı la-hut ve nüzhet-i seray-ı ceberrûte revân olub Ebu Eyyûb Ensari radiallahu anh el bari hazretlerinin türbeleri üzerine müşerref şâhik-i cebelde nehy-i Sadabad'a nâzır kubbe-i yektâda mütevârî hâk oldu Mevlânay-ı müşârün ileyh ulûm-i akliye ve şeri'ye de husûsa fenni tefsîr ve usûl-u fikhda ekmel ü mükemmel ve üstâd-ı âlim idi telvîh-i nâm kitâb-ı müstetâb müteanni makta'ma deĝin mahfûz ve mazbûtı olub sahîfe-i hâfızasında bil külliye merkûm ve mersûm olmaĝın esnây-ı ders ve ifâdede ol kitâbdan ikişer vârak ders verir idi uzun boylu kesir-ül lihye mizacı kavi kimesne olub kuvvet-i mizacdan eyyâm-ı şitâda bile hengâmı dersde mekşûf el-res oturmaĝı adet edinmişdi kuvvet-i mizaç sebebiyle her gece cariyeleriyle cima' idüb yaz u kış bî-tevkîf hânesinde gusl eyledikten sonra yüz rekât nâmaz kılub bir mikdâr huzûra varır [s. 14] "Ve-min el leyl-i fetehecced bihi nafiletan leke"¹³ mazmûn-u şerîfi üzere teheccüd zamânı oldukda hûbdan fariğ olub sabah tebaşir-i cenâh cilve edinceye deĝin mütâlâa ider idi sulb-i pâkinden doksan dokuz nefis-i nefis zuhûra gelüb vefâtından sonra on beş mikdârı ahlaf-ı esrâr tahlîf eyledi zamân-ı ifâde ve âvân-ı ifazâsında asla semt-i telîf ve tasnife-i tevaggul itmeyüb ancak mukaddemât-ı arbaaya havaşî tenmîk ü tensîk eylemişdi ravvah Allah u ruha

[7] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlâna Hamididdün bin Efdalüddin Hüseyni Efendi

Mevlânay-ı müşârün ileyh ulemây-ı allâmdan Efdalüddin-i Hüseyni Efendi kavil-i fâzılın necl-i necîb ü ferzend-i edîbidir meşâgil-i ilmiyeye kemâl-i iştiğâli zamânında müşârün ileyh Efdal Efendi'den ve ol asrın ulemâ-i ferhunde-i manzarlarından ta'lim-i telemmüz eyledikten sonra Mevlâna Yegân'a hizmet-i samisine vâsıl ve nâil olub tekmîl-i kemâlat eylemişdi şîme-i lazime-i ulemâ üzere istihkâk-ı zâtisiyle mahmiye-i Bursa'da Kabluca Medresesine ve andan mahmiye-i Kostantiniye'de yevmiye elli akçe vazîfe ile Murâd Hân-ı Gazi Medresesine müderris olmuş idi bir müddet sonra der-i aliyyede tavn azîm olub nâire-i gazab-ı ilâhi cümle nasa şâmil ü satı olıcak karar-ı firârâ tebdîl idüb evlâd u emcâdıyla sâkin olmak için bir karyeye rihlet eyledi ancak eyyâm-ı mu'tadede dersi tatil

¹³ İsrâ suresi ayeti bul Ve-min-el leylî fetehet cebd bihi nafiletan leke (isra suresi ayeti) gecenin bir kısmında peygamberin namaz kılması farzdır.

itmeyüb haftada dört gün medrese-i mezkûre-i azîmet ve her günde âdât-ı kadîme-i müstedimesi üzre dört dersin edâsına müdâvemet ve mülâzemet ider idi ba'de Saltanat-üs seniyye Kazaskerliği tefvîz olunub Bayezid Hân Gazi Hazretlerinin zamân-ı saltanatlarında ya'ni 901 senesi recebinde müftû ül enâm helal müşkilat-ı hâs ü âm olmuşidi 908 şa'banında bu tenk-nay-ı gûn ü fasidden irca-i fesih ül enhay âlem ü balaya 'uruc eyleyüb Hazret-i Ebu Eyyûb Ensari radi anh elbari türbe-i münevverleri etrâfında olan mezaristanda rasd-nişîn-ü visâl cenâb-ı rab müteal oldular tahrîr-i şakayık üzre vefâtı 903'te vuku' bulub 'vela kadîmet-ul ulemâ' târih-i vefâtlarıdır Edirne kapusu yolu üzerinde Üçbaş [s. 15] Mescîdinin ve Keskin Dede zâviyesinin kurbunda bir mescîdi ve Şekerciler Hânı kurbunda bir medresesi vardır ulemâ-yı maziyyeden Mevlâna İsfahani'nin Mütünut Tavalia yazdığı şerha ve Seyyid-i şerîf Haşîye-i Muhtâsârına havaşi tastîr ve hidâye üzerine sair-i âsâr-ı bisyar-ı terkîm tahrîr eylemişdir ahlak-ı hüsne-i hamideye mâlik olub ferd-i efridenin tıyniyesinden mükedder ve mütegayyir olmazlar idi mesâil-i şeri'ye ve akliyeden bir meselede hiç bir defa gâfil bulunmak vâki olmayub cümle-i fünûn mu'tebere-i mu'tebere her ne makûle müşkülât zikr olunsa meşrûh u mufassal mahfûz-u mazbûtları idi Nevvar Allah u Merkadehu

[8] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Alaeddin Ali bin Ahmed bin Mehmed Cemâli Efendi

Derkenar

Mevlânay-ı müşârün ileyh Karamâni-ül asldır hal-i sabâvet ve âvân-ı şebâbetinde Karamanlu Mevlâna Hamza'dan okuyub Muhtâsâr-ı Kuduri-yi Manzûme-i Neseî'yi anın hizmetinde ezber eylemişidi ba'de dersaate gelüb Mevlâna Hüsrev hazretlerinden telemmüz tarîkiyle istifâde ve istifazâ eyledikten sonra ulûm ü şeriyye ve fünûnu-u akliyeyi dahi Bursa'da Hüsamzâde Efendi'den tâlim idüb Mevlâna Müslihiddin Efendi'ye mu'id ve duhterin tezvîc ile dâmâd-ı said olunmuş idi ba'de zamân otuz akçe ile Mahmiye-i Edirne'de Ali Bey Medresesi kendüye ata ve ataya-yı Muhammed Hân Gazi'ye sezâ kılınub Ancak Karamâni' Mehmed Paşa ile beyenlerinde olan bürûdet-i nagehâmı sebebiyle terk-i

Derkenar Cümle evkâtini ilm ü ibadât ve tadrîs ü fetvâ ve tilavete sarf idüb salât-ı hamîsi cemaatle edâ kılur ve nefis-i nefisi kerem üzre mecbul olub ahlak-ı tayyibe sâhibi mütevazı ve mütehaşi ve sağar-ı nası kibâr gibi tebcîl ve tâzimîder ve ferd-i efrideyi su-ı hal ile zikr itmeyüb fuhs u kizbden lisânı tahir ve envâr-ı ibadât safahat levhat cebhesinden bahir ve zâhir idi bî-ddefaat Sultân Selim Hân Süleyman menzilet Hazretlerinin ateş-i gazabları nush u pendleriyle muntafi ve müntefi olub nice ashâb-ı cürm ü kabahat ve bî-günâhları safay-ı hâtır-ı hâtır ile avf itdirdikleri kütb-ü tevârihde mestûrdur

medrese idüb ârif billah Şeyh Müslihiddin bin Vefa Hazretleri'nin hizmetlerine ittisâl eyledi Bayezid Hân Gazi aleyhi rahme ve mağazzi hazretleri taht-ı sa'âdete cülûs eyledikten sonra kendülerin âlim manada müşâhade idüb ertesi şeref-i mülakatıyla teşerrüf itmek için olunan da'vete icâbet itmeyüb selâtin ile mülakat-ı ebaz-ı mübahatdır deyü imtinâ eyleyicek otuz akçe vazîfe ile mahrûse-i Bursa'da Kabluca Medresesi müderrisliği taklîd ve ba'de mahmiyye-i Amasya'da iftâ için cir'en ol cânibe irsâl-ü te'bid olundu ba'de yine Kabluca ve İznik'de kâin Orhan Gazi ve Bursa'da Murâd Gazi medreselerine müderris olub bir müddet sonra terk idüb yine Amasya'ya [s. 16] azîmet ve ol diyârda Bayezid Hân Gazi'nin medresesinde neşr-i ulûm ve fûnûna hizmet eylemişidi ba'de niyet-i hacc-ı şerîfle Mısır'a azîm Mekke-i Mükerreme'de zuhûr iden fitne sebebiyle sene-i âtiye dek kibâr-ı ulemâ-yı Mısır ile ülfet ve sohbeta müdâm oldu ol esnâda ya'ni 908 târihinde şeyh-ül İslâm Efdalzâde Hamidüddin Efendi defn-i zîr ü zemîn oldukta vakayı mansıb zîba-yı fetvâ bunlar hakkında imlâ olundu ba'd-ül hacc vasl-ı Dâr-ül Saltanat-üs seniyye olub Bayezid Hân Gazi Hazretlerinin bünyâd buyurdıkları medrese-i müessesede ikmâl binâ ve zamime-i fetvâ buyuruldu Zenbilli nisbetine ba'de hâneleri penceresine teallik-i zenbil müteadi ettiği erbâb-ı istiftâ rıka-i fetvâyı ol zenbile vaz' idüb anlar dahi reff ü cevâbını tahrîr ve ref' buyurub zuhûru cevâba intizârını men buyurmalarıdır 932 de azim-i dergâh-ı rabb-ı mûin ve eser ber u hayri olan Zeyrek Mektebi sahasında çemen safâda defn-i zir ü zemîn oldu vefât-ı âlem-i rabbaniyi ma târih irtihâlleridir müddet-i fetvâları yirmi altı sene mikdârı olub padişâh-ı mağfûr Bayezid-i Veli ve Selim Hân-ı Evvel zamânlarıdır fenn-i fikhda muhtârât mesâil-i şâmil bir kitâb rezin-i tedvîn idüb ismini Mutâhharât deyû vaz eyledi zamân-ı iftâsında hidâye nâm-ı kitâbı temâm tettebbü idüb ol derc-i mesâilde derc olunan dürer-i gurer mutâhharâtı kendü kitâbında îrâd eylediğinden gayrı sair-i kütb-i fikhiyeden bulduğu Mesâil-i Hidâyeden ahz ettiği mesâilin yanına telîf ve ta'lik eyledi zühd ü takvâda ferîd ü ulûm şeri'ye-i diniye de fil-misl-i cebel-i rasîh ve tur-u şamîh bir merd-i vâhid idi Rahmet-ullahi aleyh

[9] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Şemseddin Ahmed İbn-i Süleyman

Kemâl Paşazâde

Derkenar

Derkenar Bir gün evlad-ı Arabdan bir fahir meclîs-i şerîflerine hâzır olub diyâr-ı Mısırın ulemâsından arz-ı hedâyay-ı tahayy-ı bediâ eyledikten sonra celâil-i mesâil-i fûnûn-u

Mevlânay-ı müşârün ileyh mahmiye-i Edirne'de vücûda gelüb cedd-i bezr-i gevârı ümerây-ı Osmâniye'den olmağın âlem-i sabâvetde mübani-i ulûmi tahsîl ve tekâmîl eyledikten sonra imaret semtine sâlik olub evâil halinde mağfûrla Sultân Bayezid Hân Gazi ile sefere azîmetle 'asâkir-i İslam ile ma'n menâzilve merâhilde konmuş ve göçmüş idi ol asırda otuz akçe ile Filibe Medresesi [s. 17] olan Molla Lütfî Evrenos Beyoğlu Ahmet Bey nâm bir emir-i vâlâ-yı mukane makâma takaddüm ve tasaddur eylediğın görmesiyle fırka-i ulemânın zümre-i ümerâdan bihter-i mu'teber olduğun anlayub sıhhatle seferden avdet ittiğimde imaret tarîkasından vaz' gelüb irtifa-i derecât-ı alıyyat fazl u kemâl eyleyin deyû himmet-i kenan tasmîm eylemişidi ol seferden vatan-ı melûflarda geldikte âdât u sâdât ulemâ üzre Hatipzâde ve Muarrefzâde ve Mevlâna Kestelli ve sâireden tekâmîl tarîk-i ilm eyledikten sonra mahrûse-i Edirne'de Taşlık nâm-ı diğeri Ali Bey ve Üsküp'te İshâk Paşa ve yine Edirne'de Halebi ve Üç Şerefeli ve Bayezid Hân hazretlerinin medrese-i alıyye-i samiyesinde müderris olub danışmendlere ifâde ve ifazâ eyledi ba'de Edirne Kadısı ve 922 de Anadolu Kazaskeri olub 925 de ma'zûl oldu ba'd zamân yevmi yüz akçe ile yine mahmiyye-i Edirne'de Dâr-ül Hadis Medresesi müderrisliği kendüye sadaka olunmuş iken Sultân Süleyman Hân aleyhi rahmet-el gufran hazretlerinin zamân-ı saltanat ve asr-ı sa'âdetlerinde ya'ni 932 şa'banında şeyh-ül İslâm ve müftî ül enâm olub husûs-u fetvâda âyet-i kübrâ olmağla istifâtâ tarîkiyle âme-i tavâif-i ins ü can mesâil-i müşkilede kendüye müracaat eyledikleri sebebeden el-sine-i eşrâfda Müftî-i üs Sakaleyn deyû mezkûr ve meşhûr oldu hicret-i nebeviden 940 senesinin mâh-ı şevvâli ikinci gününde kemâli zevâle munkalib olub mağrib-i akvâle rac olduğunda hâric-i İstanbul'da Es-seyyid Ahmet el Buhari ve İmadi Mahmûd Çelebi merhûmun zâviyesinde defn olundu irtihâl-el ulûm bil-kemâl-i târih vefâtlarıdır sadr-ı fetvâda Sultân Süleyman Hân zamânında sekiz sene kadar karar ve temekkün eylemişidi Mevlânay-ı

mütedâveleden ve medâyi-i revayi-i ulûm-ü garibeden ba'zı mevâzı müşkileyi istişkal idüb eali-i eyali-i ârâbcenâbınızdan ol mahâl-ı müşkilenin hall olunması iltimâs eylediler deyû müşkilat-ı mezbûreyi havi bir kitâb ibraz eyledi Mevlânay-ı müşârün-ileyh ol kitâba bir gice nazar eyleyüb her mevzu-u eşkâl amiz ve mevki-i izal engizde kelâmât pür nûkat ve ibârât bî-isti'dâd ile mahâline münasîbe mücmel ve mufassal ve muhtâsâr ve mutavvel bî-tarîk-ül hal cevâb bî-savab-ı efaza buyurduktan sonra ale-sabah zikr olunan beridinin nevide kesret iştiğâl-i eşgale fetvâ ile şekvay-ı sûretde i'tizâr eyleyüb ol kitâb hall ü intisâbı redd ü teslîm eylediği kütüb-ü tevârihde mestûrdur zeban-ı türkiide yusuf u züleyha nâm bir kitâb muciz nizâm nazm eylediği gibi lûgat-ı Farisiyenin hakayık ü dakayıkını dakayıl-ül hakayık nâm kitâbında derc idüb mu'teber tavr-ı has üzre tertîb ve tevârih-i al-i Osmandan Molla İdrisi farisi dilde yazıldığından anı dahi zeban-ı Türkiye tercüme ve terkib eylemişdir keramat-ı bahirelerindendir ki zamân-ı ihtisarında "ya ahad neccine mimme nehaf" (Ey bir olan korktuklarımızdan bizi kurtar) deyû buyurub Bad-ül vefât hesab olundukda târih zuhûr itmişdir rahmet-ullahi aleyh

müşârûn ileyhın alel-umûm kaffe-i umûma şumûli olmagın fenn-i tefsîrde tamama karîb bir tefsîr bedii et-terkib-i tertîb eyledikten başka Keşşâf'a nâ-tamam berhaşe-i tenmîk ve fenn-i fikhda Hidâye-yi şerh ve ilm-i usûlde tağyîr-üt tenkîh nâm bir metîn ve şerh ve Mevlâna Saadeddin'in Telvîh nâm kitâbınâ haşiye ve ilm-i kelâmde eslâfın musannefatından tabakatla racih-i tecvîd-üt tecrîd adlu bir metîn ve şerh-i telîf ve ilm-i meanide eslah-ı miftâh nâm bir metîn bedii-ül beyân tesvîd idüb kanun-u evvel üzre ekâbir-i şerh ve seyyid-i ulemânın şerh-i miftâhına bir haşiye telîf ve tasnîf ve tensîk eyledi kemâl-i fazl u ulûm ü fûnûna vâsıl olmağla cümle fûnûn fezâil-i meknûnun ma'reke ârâ [s. 18] olan mübâhis-i müşkile-i gamızasında nice risâleler tevid eylediğinden başka lisân-ı Farisi ve zeban-ı Türki de şiir ü inşâ semtinde neşri süreyyâya ve şir-i şuarâ'ya ve nazmı asmane ırgümüştür eş'ar-ı icaz ve şiar-ı bî-şimârdır azliyat-ı icaz-ı ayatında mahlası zıkr itmeyüb bî-mahlaslığı mahlas edinmiş idi bu matla'-ı abdar netayic-i enfas dürür badirlerindendir

Matla:

Nice doyunca görüm gel nazik bedeni
Kendi kiprigim olubdur bana gözüm değeni
Her sada kim zâhir oldu tişe-i üstâddan
Bir eserdir taştta kalmış naliş-i ferhaddan

Merhûm Şeyh Saidi'nin gülistan nâm kitâb-ı bedâyii nigârına nigâristan olur iken ve bî-nâzır bir nâzire-i dil-pezîr dahi nakş-u tasvîr ve sahîh Buharî'ye Meş'arık-ül Envârâ birer şerh terkîm ve Nücûm-üz-zâhire fî mülûki Mısır vel-Kâhire nâm kitâbı ve fenn-i tıbda rücul-şeyh ila saba nâm kitâbı latif inşâ ile Türkî'ye tercüme eyledi ve fetavadan bî-nihaye mesâil-i müşkile cem idüb mühimmat deyû nâm virdi ve lugat-i Ârâbiyeyi Farisi tercümentaniyle cem idüb evini muhit-ül-luğa deyû vaz eyledi ravvah Allah ruha ve zede fil-ala guraf-ul-cinân-ı futuhahu

[10] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Sadullah Sadi Efendi İbn-i İsa İbn-i

Emirhân

14Derkenar

^{Derkenar} Hikâyet olunur ki câh-ı fetvâ mahlul olub Abdulvasi Efendi ile kendüleri ortasında dair iken ol giçe vakasında bir pir gelüb “sıık bil-melik-il müsebbeb-il esbâba & Er-rızk u ize eteke dak-il bebe”¹⁴ beytini okumuş ertesi kuşluk zamânında bir çavuş pür huş dak-ül bab eyleyüb maksuddan cânibine feth-i bab olduğunu müjde eylemiştir. Bu kıta-i latife dahi fâzıl müşârûn-ileyhindir kıta câhil ü celf ehl-i kadr oldu layık kadr olan gadr oldu anlar kim yeridi saff-ı nial bu takaddümle cay-ı sadr oldu

Mevlâna-yı müşârün ileyh vilâyet-i Kastamonu tevabiinden Eflani Tatay nâm kasabada vücûda gelüb vâlid-i mâcidiyle der-i aliyyeye gelmiş idi Babası merhûm Murat Paşa Câmîinde imam olub müşârün-ileyhe ezelde muallim “Allem el insane me-la yâlem”¹⁵ tâlim eylediği kuvve-i isti’dâd-ı aliyye âlem-i tafsîle gelüb ol asrın ulemâsından teallüm ve telemmüz eylediğinde safahat-ı ahvâl-i şeref amalinde muhâkemat-ı âyât-ı fezâil mufassal u meşrûh u mukarrer olmağla şime-i kadîme-i kadîme üzre eali-i ahali zevil meali zümresinde rütbeten ba’d rütbete hareket İdüb Mevlâna Muhammed Samsunî’nin hizmetinde müntehâyı deha-yı istifazâ ve kusera-yı mukasid-ı istifâdeye vâsıl olub mülâzemet-i ulûm-u aliyye münasîb-i mu’tadeden mahrûse-i İslâmbol’da Başçı İbrahim ve ba’de Edirne’de Taşlık ve Dersa’âdette Mahmûd Paşa ve ba’de Sultân Mehmed medârisinden Semâniye Medresesinde müderris oldu 930 da Kaza-i İstanbul’a mevsûl ve on yıl mikdârı icrây-ı inhay şerayi-i revayi [s. 19] nebeviye eyledikten sonra yevmi yüz akçe vazîfe ile sahne-i nüzûl eyledi 940 târihinde Kemâl Paşazâde yerine müftî olub beş yıl mikdârı mülca-i merci ashâb-ı müşkilat ve meaz-ı mülaz-ı erbâb mu’dilat olmuş idi ‘o kâmil müftî-i devran oldu’ mısra-ı târih-i fetvâlarıdır hicret-i nebeviyyeden 945 senesi şehri şevvâlinin ikinci günü irtihâl idüb Harem-i Türbe-i Ebu Eyyûb Ensari’de mütevârî-i hâk-i pak-i mezar oldu Mevlâna Kındi Efendi bu târihi söylemiştir

Huday Lem Yezeldir Hay ü Baki Görünen cümle mevcudat fani

Mübarek ıydın ikinci gününde Ki Molla göçdü yâd idüb Cihanı

Dedi Kındi anın mevtine târih bekâya geçti Sadeddin-i Sâni

müddet-i fetvâları ahd-i Sultân Süleyman Hâni’de beş sene kadardır adab-ı şerî’at-ı Muhammedî’ye ve merasim-i tarîkat-ı Ahmediye’yi rai ve riâyette muhkem-say olub cümle ecille-i evkâtini ve kaffe-i azze-i saatini ilm-ü kemâle sarf idüb zamân-ı fetvâsında istifâde olunan müşkilat-ı mesâili asl-ı feriyile ma’lum idinüb usûl ü furua tatbîk eyledikten sonra olur olmaz cevâbı yazmayub semt-i sevaba ihtida ider idi kuvve-i hâfızası kuvvetde olmağla cümle fûnûn aliyye-yi şuvy mahfûz ve mazbûtu olub menâkıb-ı ulemâdan ve tevârihden çok nesne hıfz u zabt eylemişidi fûnûn-u meşhûrede ba’zı mübahis-i gamızada risâleleri mutalaa ettiği kitâblara ta’likatı Tefsîr-i Beydaviye Haşiyesi vardır Sultân Muhammed Hân Câmii civârında birdâr-ı kurra binâ eylemiştir ol mihr-i

¹⁵ Alak suresi 5. Ayete işaret ediyor. O İnsana bilmediğini öğretti.

envârı tabiat ve Sadi-i Şirazi belâgattan bî-misl ü bi nâzır-i eş'ar dil pezîr-i sadır oldu

Bu matla kendülerinindir

Âleme doldu meserret lik ben şâd olmadım

Ah kim ben bende bir dem gamdan âzad olmadım

Esadullah halehu ve afe ve belâhu

[11] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlâ Muhiddin Şeyh Muhammed Efendi İbn-i İlyas

Mevlâna-yı müşârün ileyh Mentеше vilâyetinde müderrisîn-i kirâmdan kesret-i kitâbetle meşgûl Çivi Efendi'nin sulbünden zuhûr idüb mevali-i zevil-meali ortasında Çivizâde dimekle meşhûrdur [s. 20] Tacizâde Sadi Çelebi'den ve Fenâri Muhiddin Efendi'den ve Mevlâna Muhammed Paşa'dan tâlim idüb ba'dehu Mevlâna Kara Bali'nin hizmet-i vâlâ rütbetinde tekâmîl-i mülakat-ı mesûre ve tahsîl-i kemâlatı meşhûre eyleyüb muma ileyhi Kara Bali Efendi'nin sahnında mu'id olmuş idi ba'de mahrûse-i Edirne'de Beylerbeyi ve Bursa'da Veliüddin oğlu Ahmed Paşa ve Ferhadiye ve Çorlu ve Mahmûd Paşa ve yine Edirne'de Üç Şerefeli medreselerine müderris olub Çorlu Medresesinde müderris iken ya'ni 934 de Mısır'a kadı ve 44 de Anadolu Kazaskeri ve 945 senesi şevvâlinde Sadi Efendi'nin yerine müftî olmuş idi hidâyet-i rabbanîye mazhâr olan sanâdîd-i ulemânın ekmeli olmağın ifâde ittiği cevâb sâvâb-ı nisâbda nefsinin hatâdan hıfz u vükâye eyleyüb hülâsa-i ekâvil-ü münteka-i mezâhibi yazar idi 948 recebinde ma'zûl ve yevmi iki yüz akçe vazîfe ile tekaüd idüb ziyaret-i Beytullah'a zafer bulduktan sonra sâniyen müderris-i Semâniye'nin birisine müderris ve müddet-i yesirden sonra ya'ni 952 de Sadr-ı Rûmeli olmuş idi hicret-i nebeviyyeden 954 senesi şa'banının dördüncü gicesi leyle-i isneynde yatsudan sonra cevher-i vücûduna arz-ı mârâz-ı gârâz olub mısfil-ül leyl geçmeden vefât eyledi Ebu Eyyûb Ensari radi anhu el-bari câmiî şerîfi civârında medfûndur kirit câh ü celâl ü nab-i Âfitab 'izz ü iclâl ile mihr ü âlemgir gibi girden-gîş ü serefrâz olmayub "ve men tevadaa Allah refa Allah" fehvâsınca sâye gibi elhak gönüllü mütevazı ve mütehâşi olub cümle ecille-i evkât-ı şeref gayâtini ilm ü ibâdetle sarf idüb "inne ekremeküm innallah-i ittaküm"¹⁶ fehvâsı üzre mükerreremât-ı ilâhiye ile tekerrüm kasdıyla levs-i muharremât-ü mekrûheden perhizkâr ü afif pâk-bâz ve

¹⁶ Hucurat suresi "sizin en hayırlınız takvalı olanınızdır"

zamân-ı kaza ü hîn ü hükûmetde sâbit ül-hazm ve nâfiz-ül azm olub Hakk ve bâtlı şemşîr-ı şerî'atle fasl eylemek bâbında mânend-i seyfi sarîm kat-ü cazîm ü mümtâz idi ba'zı kütüb-ü mu'teber-i mesûreye ta'likat fezâil-i ayatı ve 'isar-ı fi şerh-ül Muhtar' ve 'Hüsn-ül Kari fi-ttecvîd' ve sairî eser-i adîd-i vardır Çivizâde etti azm der ki hay latif vefâtlarına târih-i vâkı olmuşdur müddet-i fetvâları zamân-ı Sultân Süleyman Hânî'de üç sene dokuz mâh mikdârı olub sebeb-i azli ecille-i meşayih-ı selefden Muhiddin ibn-i Ârâbi ve [s. 21] Celâleddin Rûmi kudsi sürha huzratıyla gayrilere taam ve ataleleri olduğu mervidir afiy Allahu anh

[12] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlâna Abdulkadir Çelebi Hamidi Efendi

Mevlânayı Müşârün-ileyh Hamidi Muhammed Efendi'nin sulb-ü pâkinden zuhûr idüb resîde-i hadd-i bulûğ oldukta zamânının eali-i mevaliyesinden telemmüzle ba'de Mevlâna Rükneddin Efendi'nin mahmiyye-i Bursa'da Sultân Medresesi müderrisi olduğu zamânda mu'idi olmuş idi dayyık-ı maaş münâsebetiyle mukarrebân-ı Sultânî'den Mustafa Ağa'ya muallim ders olub mûmâ-ileyhin müzâheretiyle evlâ İstanbul'da el-hacc Hasan Ağazâde ve ba'de Davud Paşa ve Sultânîye-i Bursa ve sahn-ı medreselerinden birine nâil ve 927 de Bursa kazasına vâsıl oldu 929 da İstanbul kazasıyla itinan ve sene-i mezkûrede Anadolu Kazaskerliğine nakl ile bekâm olarak bu câh-ı celîl-ül kadr da on dört sene mikdârı bâb-ı devlet nisab ve sa'âdet aya bî-mareb umûr-u cumhûr 'asâkir-i mansûr olub sanâdîd-i ulemâyı arab u acem devlet ü ikbâle ve 'izzet ü iclâl ile asitânesine mülâzemet ve münavemet iderler idi insiya-i münasîb-i samiye ve seham kuddah-ı metâlib-i nâmiyeyi ashâb-ı istikkaka tevzi ü taksim itmekte Hakk cânibine mail idi 944 senesinde ma'zûl olub yevmi yüz elli akçe ile tekaüd eyledi ziyaret-i Beytullah kasdıyla Mekke-i Mükerrmeye azîmet ve ba'dü-l hac ü ifây-ı şerait-i acc ü şecc ile avdet eylemiş idi 948 senesi recebinde müftî olub iftâ-i müşkilat-ı mesâil şeri'ye-i feriyeye itmeye meşgûl olmuş idi lakin zamân-ı sehilde mizac-ı i'tidal-i imtizâcına itilâd dimağında ihtilal vâki olmağın üç aydan sonra emr-i fetvâyı terk idüb yevmi iki yüz akçe ulûfe ile mahrûse-i Bursa'da tekaüd-ü ihtiyâr eyledi hicret-i nebeviyeden 955 senesi şa'banında yetmiş yaşını müteceviz iken sahayıf-ı letâ'if ömr-ü ma'lûmu "Kul yetevfeküm melek ül mevt"¹⁷ âyetiyle mahtum olub hatt-ı hayâtı tamam oldu mahrûse-i mezkûrede binâ ü ibda eylediği

¹⁷ Secde Suresi 11. Ayet "De ki sizi ölüm meleği öldürür".

mescîd ü medresesinin hâtiresinda Musa Baba'nın merkadi civârında [s. 22] defn olundu vefâtlarına geçti o fazl târih vâkı olmuşdur müddet fetvâları zamân-ı Sultân Süleyman Hâni'de üç aydan ibarettir fâzıl müşârün-ileyh nevk-i hâme müşgbari zeban-i kilik-i aliyye âsârı isar eylediği manâ-i müşkin neşemat-ı fehvâsı anberin-i fevhat ile dimağ-ı âlemyan sertaser muattar ve muanberdir Bu matla'-ı kelamât dürür-ü bârlarıdır

Hânçerin üzre düşüb virmediği dil ü canı

Canı andan sıkınur sanma sakınur anı

Eyler hasedgedâların emn ü pirağına

Ehli Huzûr sanma cihan padişâhını

Hükm-ü kesireyi Câmii bir kaside-i bî-nâzır dilpezîr ihtira eylemiştir

Rahmet-ullahi aleyh

[13] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Fenârizâde Muhiddin Efendi

Derkenar

Mevlânayı müşârün-ileyh Şeyh-ül-İslâm Mevlâna Şemseddin Muhammed bin Hamza bin Muhammed el Fenâri ihfâdından ve Rûmeli sūdûrundan Muhammed Şâh Efendi'nin necl-i necib ve ferzend-i edîbidir 751 seferinde kadem nihâde-i âlem şühûd olub eyyâm-ı saba ü hengâm hadasetinde vâlid-i azizinden okuyub mebâni-i ulûmü tahsîl oldu vefâtından sonra Mevlâna Hatibzâde ve Mevlâna Efdalzâde ile musâhabet-i ilmiye idüb meşkût ifadât-ı münirelerinden istizâ'it-i envâr-ı misbâh ulûm-ü akliye ve istinârâd dav-ı serac-ı fûnûn-u nakliye eyledi ibtida-ı menasîb-ı ulya-i aliyye ve menatib-i semiye-i sâmiyeden mahmiyye-i İstanbul'da Ali Paşa ve ba'de mahrûse-i Bursa'da Sultân Medreselerine müderris olduktan sonra 925 de Dâr-ül Nasr Edirne'ye ve 26 da İstanbul'a kadı 29 da Anadolu Kazaskeri olub cebl-i metîn azl-ü nasb elinde iken Sadr-ı sadâret-i Rûma dahi nâil ve bu iki mansıb-ı azîm-ül hâtırda on beş yıl mikdârı hall ü akd-ı umûr cumhûr-u ulemâ ve zabt-u rabt cumhûr u umûr füzelâ eylemiştir 944 senesinde azl olunub yevmi yüz elli akçe vazîfe-i mûine ile tekaüd

Derkenar Ol zamânın vüzera'sından Vezir-i a'zam Ayas Paşa körfez seferinden avdetde Fâzıl müşârün-ileyhi Rûmeli Kazaskerliğinden ma'zûl itirdiği için zamir-i pâkindendir ki muzmer olub bu dua ile zamân-ı mücaveretde beyt-i şerîfin halkasına yapışub miftâh-ül ebvabdan vezir müşârün-ileyhin helaki bâbında feth-i bâb-ı iltimâs eylemiş bu duay-ı icâbet ve ali-i kadir zül-celâl fil-hal kabûle isal idüb tiz duası hedef-i icâbete isabetle mübeşşer-i gayb sürüş-u feyz ü ilhamın tebşiri ile bu mültemis vâki olduğu ma'lum olma vezir müşârün-ileyh için henüz kendüleri Mekke-i Mükerrreme de iken bugün helak oldu deyû olgünü tayîn eylediğ kütüb-ü tevârihde mestûrdur

eyledi o esnâda Kâ'be-i şerîfeye azîm ve ba'dül hacc bir yıl mücavir olub avdet eylemiş idi ba'de elli akçe terakki olunarak yevmi iki yüz akçeye mutâsârrıf iken 948 şevvâlinde müftî-ül enâm [s. 23] ve müşkilküşâ-yı hâs ü âm oldular lakin zamân-ı sehl ü âvân kalil-el mehelde kendü ihtiyârıyla emr-i fetvâdan ferâgat idüb 952 senesinin cemazi ül evvelinde yevmi iki yüz akçe ile tekaüd olundu Hicreti nebeviyeden 954 senesi zülkadesinin yirmi altıncı bazar günü tulu'u şems zamânında vefât idüb Ebu Eyyûb el Ensari Aleyhi rahmet-ul bari hazretlerinin Câmii şerîfi civârında defn olundu'Muhyidin oldu azimi rahmete rahmete' vefâtlarına târih vâki olmuşdur Harem-i Şerîf'de mücâvir olduğu âvânda tefsîr-i şerîf dersine meşgûl olub vefât edinceye değin fenn-i mezbûrda tezyîf ü tedvîn itmeye sarf-ı mukadderât ve say-ı meşkûr eylediyse de bu emr-i hatir itmâm-ı pezîr olmak müyesser olmadı fûnûn-u mu'tebereden fenn-i fikhda olan kütüb-i mu'tebereden satr-ül şeriaya müte'allik risâleler ve hedâyeye müteferri makaleler tenmîk ve fenn-i mana'da Seyyid-i Şerîf'in şerh-i miftâhına Haşiye-i ibda idüb nice nice esrâr-ı belâgat esrârı beyân ve nice nice meani-i bedâyi eş'arı tebyan ü tensîk eyledi esnâyı mütârâha-i kelâmı kavf-il kalb ve ceri-ül cinân ve ta'lik-i lisân olub sağır ü kebir ve say u refî' yanında yeksen olmağın kelime-i hakkı bî-pervâ ile itmekte lev-m-ü laimden havf itmez idi müddet-i fetvâları asr-ı Süleyman Hân-ı evvelde üç sene altı ay mikdârıdır mevlâna-yı müşârûn ileyh aruz ve şîmanden gazeliyatını kasaid u mukattatını divan üslûbu üzre tertîb idüb sair şuârâdan imtiyaz için muhyi mahlas ider idi bu birkaç matla kendülerinindir

Ögerler gerçi kim sabr-ı cemîli

Veli sabrın dahi erzanı hoşidir

Dil-i Muhyiden Eksik olmasun derd

Misafirhânenin mihmanı hoşdur

müşârûn-ileyh muhibb-i fukara ve sulâha olub erbâb-ı salah ü felâha mâil bir fâzıl ve ashâb-ı zühd ü takvâya kabil bir kâmil idi husûs-u vera takvâda âyet-i kübrâ olub takii ve naki ve mütevârî ve müteşeri ve mübayatında helali hârâmdan temyîz ü hukûk-u ibaddan gâyetle perhiz ider idi rahmet-ullahi aleyh

[14] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Muhammed Ebu Suûd Efendi

Derkenar

Derkenar Nakl olunur ki Kazasker olduklarından bir hafta mukaddem vakada görürler ki Sultân Muhammed Câmîinin mihrâbında kendüler için bir seccâde bast olunub salât-ı asri edâ için halka imam ve sünnet-i seniyyeleri üzre sekiz rekâtı itmâm iderler ba'de Kazasker olub sekiz sene-i

sultân-ı müfessirin mukaddemât-ün ceş ve Müteahhirin sâhib-ül fetâvi Mevlâna Ebu Suûd Efendi [s. 24] İbn-i Şeyh Muhiddin Muhammed bin Mustafa el İmadi hazretleridir ki dersi'âdet kurbunda kâin medris karyesinde 897 seferinin on yedinci ve ali rivâyete 897 seferinin on dokuzuncu günü pertev-endâz âlem vücûd ve şem-i nûr-i efsan meclîs-i şuhur olmuşlardır evâil halinde peder-i vâlâ gevherleri türbelerine kıyam akd-ul-leali ahvâlini karin-i iltiyâm eyleyüb cevher saf isti'dâdı kabil-i kubûl ve tabb-ı ayniye nihâdı musakkale mukaddemât ilmiye ile maskûl oldukta ifazâ-i envârı maârif ulûm-ü ifâde-i enva-ı letâ'if mantûk ve mefhûm kılmışlar idi derece-i kemâl-i fazl ü kabiliyetleri vâsıl-ı sem'i hümayûn Bayezid Hânı olmağla yevmi otuz akçe Çelebi ulûfesi ihsân olunub câh-ı mahsûsu ulemâ ile şerefrâz mustakillen dest-pûs-u padişâhıyla mazhâr-ı i'zaz olub ba'de âhenk tarîk-i sa'âdet refîk-i devr-i mecâlis ders ü tahkîk eyleyüb nice zamân Müeyyedzâde Efendi hizmetlerinde istifazâ nevadır fûnûn-u istifâde-i ulûm-u mefrûz ve mesnûn eyledikten sonra mülâzemetle bermurâd ü müşârün-ileyhe dâmâd oldular 922 târihinde Şeyhulİslâm Kemâl Paşazâde yirmi beş akçe ile Künkari Medresesine vermiş iken azîmet mikdâr olmayub otuz akçe ile İnegöl'de vâki İshâk Paşa medresesi ikrâm ve ba'de kırk akçe ile Davud Paşa ve sâniyen Mahmûd Paşa Keybuz'de kâin Mustafa Paşa medreseleri müderrisliği enâm olundu 932 de Gezicizâde yerine Bursa Sultânîye pâyesine pirâyebend olub mutad üzre akd-i meclîs ders-i am ve serçeşme-i zülal ifazâların kesir-ül-züham kalmışlar idi 34 târihinde medâris-i semâni'yeden birine nâil ve beş sene anda evkât-ı hamsede ibadât ve tâlime iştiğâl tam eyledikten sonra 939 da Bursa kazasına vâsıl ve sene-i âtiyede İstanbul kazasına tebdîl ve âfitab-ı âlemtâb gibi şeref-i ikbâle tahvîl olundu 44 Rabiülevvelinde Sadr-ı ulemâyı Rûm ve nâil-i gâyet-ül ğayat mürûm olub sekiz sene peyderpey fatk u ratk-ı umûr ve cumhûr kâri oldukdan sonra 952 şa'banında selef-i sâlifleri Muhiddin Efendi yerine Şeyh-ül islâm ve müftî müşkilşay-ı enâm oldular asr-ı Süleyman Hân-ı evvel ve Selim Hân-ı Sânidenden otuz sene mikdârı mesned-i [s. 25] meşâyihat-ı İslamiyeye kevkebe bahş neyyir-i hayyir zât-ı kerîmleri âfitab-ı dırahş olub 982 senesi cemazi-yel-evvelinin beşinci günü sinn-i şerîfleri seksen yediye dâhil oldukta heman ecel-i âcil olub dai-i heman hâne-i cinân lebbeyk-zenan ve riyaz kesir-ül hiyaz rıdvana hıraman olub Hazret-i Eyyub civârında binâ eyledikleri mekteb sahasında defn

kâmil ol sadr da karar idüb gâhi sadârete meyl gösterüb tevlidi salât-ı işa kılmış olmadık deyû latife buyururlarımıŝ

olundular 972 târihinde irşâd-ül akl-ıs selîm ile mezayel üln Kur'an-ı azîm ismi ile sim olan tefsîr-i hidâyet sefirleri sûre-i sad ahirine balığ oldukta târâf-ı şehriyaridan isticâl olunmağla heman tebyîz ve irsâl eylediğinde meşâyihat-ı İslâmiyeye muhassas şehriye iki yüz akçenin üzerine üç yüz akçe zamm ile beş yüz akçeye iblağ olunmuş idi 73 şa'banında itmâm idüb arz eylediklerinde vazîfe-i mezkûre üzerine yüz akçe daha zamm ve envai teşrifât ile ikrâm olunmuş idi 948 senesinde vâki Estebor seferinde Rüstem Paşa mevaliyesinden mülazimleri Hasan Bey merhûm henüz irtibat itmeğın esnây-ı seferde Sûre-i Feth tefsîrin ıkra buyururlar ol takrîbiyle Tefsîr-i Keşşaf'dan Sûre-i Kerîme-i mezkûre üzerine Haşiye-i Şerîfe ta'lik eylemişlerdir Hedâyeden Kitâb-ı buyua haşiyesi ve mecmu'a-i fetvâları reşk endâz fusûl-u imadı belki mevzu'at ulûm-ü fihrist mesâil-i fûnûn ve Dekayık-ı Hakayıktan müellif olan her cevâb habl-ü metîn ve fasl-ı hitabda eş'ar-ı ârâbiyelerinin eşher-i kaside-i mimiye'dir Mevlânayı Müşârün-ileyh el hak muktedâyı ihlaf ü reşk-endâz islaf-ı a'lâme-i memâlik-i Rûm şeyh-i fenn-i mecmu'-ı ulûm pehlivan arsa-i tefsîr yeksüvar hilye-i takrîr ü tahrîr şemşîr-i kat'ıl-ı Irak evhâm-ı zünûn helal-i müşkilat-ı mefrûz ve mesnûn nisâr serzebâni cevâhir-i mensûre-i Lisân-ül ârâb mansa-i ârâyis fazl u irfânı reşkin-saz divan-ül edeb badiye-i sahâyifde yeral ratb-ül lisani Hemzeban ârâb-ı urbanayı kâlem muciz-ül beyânı perdedâr ma-yantıku an-il heva Batiha-i kef kerîmi bathay amim ül-feyz-i keramet benan-ı dest mekarim ve simi mihrdar-ı gencine-i fazl u hikmet katarat-ı müşerreffe aklamından muhderât-ı mâni' müştela ve kilik-i bedi-ül âsâri derya nisar ü hafif-üş şukka sâire-i nur-u efşân hidâyetinde zülâm-ı cehl nâdânı hendevi ser ateş gibi fâni daire-i meclîs-i ders-i tahkîkinde ervâh-ı ma'na mânend-i saf Tuyur-u Süleymanı idi [s. 26] hatt-ı Rûm'da Kemâl Paşazâde Efendi'den sonra hâme-i icaz-ı tırazla çehre küşey zevani mana ve devr-i nümay mezayây seb-ül-mesâni fil hakika anlar muallim-i evvel bunlar muallim-i sâni idiler baht-ı huda-dad ile âsâr-ı celîlelerine olan rağbet bir telife nasîb ve makâm-ı üftâde bir müftû bunlar gibi sa'âdet-i kabûle musîb olmamışlardır hilye-i şerîfleri tavil-ül-kadd hafif-ül arizin beyaz u semre meyânında beyne beynen measin Celîleleri tulani ve şeb-i mah-tâb gibi nurâni vakur-u edîb vecîhe ü mehîb libas-ı zühd ü takvâ şiar ve disari ü iltibas erbâb-ı tecemmülden ari hem-renk selef-i salihin pir ü sahabe-i tabiin idi defter-i müla'zamet vaz-u tayîn ve ulemâyâ her pâyeden tahsîs aded-i mülâzemet ve yedi senede bir revbet-i tahmîn olunmak mevlânayı müşârün-ileyhin netice-i say-i meşkûrudur İskilip'te bir câmii ve

İstanbul'da bir câmii vardır intikallerine kad-i intikâl eel-mevlâ ebu-Suûd matferd-el zamân Mevlâna Molla Ebu Suûda ola makâm-ı cennet târih müteâdid zuhûr eylemişdir Rahmet-ullah-ı aleyh rahmet

[15] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Hamid Efendi ibn-i Muhammed ibn-ül Şeyh Durûz Efendi

Mevlâna-yı müşârün ileyh medine-i Konya'dan zuhûr ve ol şehr-i meşhûrda kat-i menâzil devre-i devrisin eylemişlerdir vâlid-i kesir-ül mehamidi Muhammed Efendi Yenişehir Kadısı iken fevt olmuş bir merd-i güzîn ve cüda mecdi Durûz Efendi Şeyh zâviye nişinidi 900 târihinde encümen-i ârây-ı vücûd ve pertev-endâz âlem şühûd olub matla'-ı halinden şua-ı baht ü sa'âdet-i nümayan ü sahîfe-i cebin kamer misalinden hutut-u necâbet zâhir ü ayan olmağın 922 senesinde Dâr-ül-mülk-ü Rûm'a kudüm eyleyüb Çivizâde Efendi'ye ve Mahmûd Paşa müderrisi Sa'di Efendi'ye ve Aşçızâde Hasan Çelebi'ye ittisâl ve her birinden istifazâ-yı envâr-u ilm-ü kemâl ittiğinden sonra 25 târihinde Sultânîye müderrisi olan Kadri Efendi hizmetlerine intisâb ü iktisâb feyz ü nizar bî-hesab eyleyüb müşârün-ileyh Kadri Efendi 929 târihinde sadr-ı ali-kadr oldukda tezkirecilik hizmeti ile helal i'tibarı bedr olub [s. 27] 940 seferinde mülâzemet-i şerefî ihraz eylemişler idi şehr-i mezbûrda yirmi akçe ile Bursa'da Molla Hüsrev Medresesine ba'de yirmi beş akçe ile Bayezid Paşa Medresesinde ba'de otuz akçe ile Kütahyâ'da Germiyânoğlu Medresesinde ba'de misliyle ile Bursa'da Ahmed Paşa Medresesinde müderris olub 48 hilâlinde Ebulleys alisi yerine kırk akçe ile Davud Paşa Medresesi müderrisi olmuşlar idi ol esnâda Çivizâde Efendi'ye dâmâd olub 952 târihinde şehzâde hocası olan Cafer Efendi yerine Keybuze'de Mustafa Paşa hâricine nâil ve 54 hilâlinde Mevlâna Cafer İmadi yerine Manisa fetvâsına vâsıl oldular 55 senesi dahilinde Şehzâde Medresesine ferş-i seccâde-i ifâde idüb 56 muharreminde Kara Çelebi yerine Şam kazası ile mukazzi-ül merâm ve 57 esnâsında Celâlzâde Salih Efendi yerine Kaza-i Mısır zat-ül ihram ile ikrâm olundu 59 da ma'zûl ve ba'de edâ-ül-hac İstanbul'a mevsûl olub 60 tamamında Fâzıl Efendi yerine doksan akçe ile Ayasofya Medresesi tevcîh ve 61 zi-l-hiccesinde Kara Çelebi'nin defa-i sâniyesi yerine mahrûse-i Bursa hükûmeti tefvîz kılındı 63 seferinde Niksari Mustafa Efendi yerine hâkim-i dâr-ül sultâna ve 64 şevvâlinde Abdurrahman Efendi yerine sadr-ul ulemâyı Rûm ve nâil-i gâyet-ül gâyat-ı mürûm oldular on sene mikdârı kemâl-i nezâhetle taati-i umûr ve nihâyet sedâd-ü istikâmetle tesviye-i ahvâl-i cumhûr eyleyüb 74 rebi-ül-âhîrinin

evâhirinde Zigetvar seferinden gelürken dar-ül cihâd-ı Belgrad'da vazîfe-i emsâl ile mütekâ'id ve mesned-i refi-i sadârete Kadızâde Efendi mütesaid oldu zamân-ı sadâretlerinde bir defa 68 zihilcesinde ve bir defa 73 şa'banında nevbet-i fermân olunub kuzât-ı 'asâkir-i envar ve bilâd silsile efendileri beşer sair taht kadıları üçer mülazîm vermek kanunu bunlar zamânında Karardade oldu 982 cemazi-yel- evvelinde Şeyh-ül İslâm Ebu-suûd Efendi yerine müftû-i müşkülkuşay-ı enâm olub ol makâmın dahi kemayanbağı hükmün virüb hall-ü muaddalât ve keşf-i mübhemât üzre iken seksen beş şa'banının üçüncü günü vefât eyleyüb Eyyub civârında mütevârî mezar pür envâr kılındı Mevlânayı müşârün-ileyh sıbt-i sical mağfîret-i aleyh mühzin-ül esrâr fazl ü takvâ ve matla-ül envâr ifâde ve iftâ-i istikâmetde ilm-i nezâhetde müsellemler âlim-i kiştzar-ı âmâl ehl-i kemâle mânend-i bârân [s. 28] bî-hengâm-ı zamân sadâreti tevârih-i eyyâm idi âsâr-ı celîlesinden dört kıta vâkıat-ı mesâil mecmu' eylemişlerdir Fetavây-ı Hâmidiye demekle meşhûrdur İstanbulda bir mescîd-i şerîf inşâ ve müteâdid-i mülazimin odaları binâ ve vazîfeler tayîn ve ifa itmişlerdir müddet-i fetvâları Murâd Hân-ı Salis zamân-ı saltanatlarında üç sene üç mah mikdârı olub haza makâm-ı Mahmûd târih-i fetvalarıdır

[16] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Kadızâde Ahmed Şemseddin Efendi

Mevlânay-ı müşârün-ileyh Hadımoğlu Paşay-ı âtikın utekâsından olub devlet-i Süleymâniye evâilinde Edirne kazası muntelay-ı seyr-i menâzil peymâsı olan peder-i vâlâları Mevlâna Bedreddin Mahmûd Efendi'nin sulbünden 918 târihinde perde serây-ı ademden meclîs-i meşhûda vaz-ı kadem kılub evâil halinde Edirne'de Dâr-ül Hadis müderrisi İshâk Çelebi'nin ifâdesine ve ba'de Üç Şerefeli müderrisi Çivizâde Efendi hizmetlerine vâsıl ve sonra Ebu suûd ve Sadi ve Kadri Efendilerin şeref-i mülâzemetlerine nâil olmuş idi ibtida yirmi beş akçe ile Bursa'da Ferhadiye ve otuzla Veliüddin oğlu Ahmed Paşa medreselerine müderris ve 950 hudûdunda fûnûn-u silsileden bil-ımtihân Bursa'da Kabluca ve 953 de dersa'âdette Ali Paşay-ı Atik medreselerinden birine mütesâdi-i ders ve tahkîk olub bu hal ile devr-i medâris eyledikten sonra 963 seferinde Haleb-üş şehba kazasıyla ikrâm ve 67 zi-l-ka'desinde seksen akçe ile icrây-ı tekaüdlüğüyle telhkâm olmuş iken Semiz Ali Paşa vaktinde İstanbul teftiş memuriyetle bekâm oldu 971 Rebi-ül evvelinde Sadr-ı Rûmeli ile pâye-i kadri-âlâ ve ikal olundu sene-i merkûme zi-l-hiccesinde azl ve Vezir-i a'zam Muhammed Paşa ile beynlerinde bürûdet ve âsâre-i gubar saeyet ile küdüret vâki olmağın Mahrûse-i Edirne'ye hicret idüb

Medrese-i Dâr-ül Hadis’de neşr-i ulûm ve fûnûn ile iştiğâl üzre iken mahdûmları Abdurrahman Efendi’nin intikâlinden musab olduklarından terk-i medrese ile dersâadete avdet idüb vazîfe-i menalarının iâdesiyle hakkında hürmet kılındı [s. 29] padişâh-ı keyhüsrev ve nihâd Sultân Murâd-ı Salis evreng-nişîn adl ü dad oldukta hâtırların tatyîb ü 83 seferinde dar ü Hadis Süleymâni’ye ile menşur i’tibarını teşbîb buyurmuşlar idi sene-i merkûme rebî-ül-evvelinde sâniyen Sadr-ı Sadâret-i Rûmeli ile bekâm ve 85 şa’banının beşinci günü Hamid Efendi fevtinden müftî-ül enam müşkülküşay-ı has ü am oldular ol mansıb-ı celîl de dahi îfây-ı hakk iftâ ü izhâr-ı yed-i beyzâ eyleyüb 88 Rebî-ül-ahirinin on birinci yevm-i erbaâ’da mârâz-ı suul mideden terk-i hayat müstearla Küçük Karaman rehğüzârında idab eylediği kubbe-i safaya defn olundu sinn-i şerîfleri yetmişden mütecaviz ve müddet-i fetvâları zamân-ı Murâd Hân-ı Sâlis’de üç seneye mütevassıl idi müşârün-ileyh gencine-i dar-ı cevâhir ulûm-ü allâme-i müşkülküşay Rûm-u reis-i kâfile-i kirâm fuhûl mukaddem miklam erbâb kubûl hadîdü-üz zihn şedid ül-iştiğâl haris-i derya keşân fazl u kemâl vasi-ül takrîr vazih-ül-tahrîr edîb ü erib mollay-ı muhib idi âsâr-ı aliyyelerinden İbn-i Hümamı itmâm itmek üzre Kitâb-ı Vükelâdan âhir kitâba dek Hedâyeye Şerhi ve ol kitâbdan âhir fenn-i sâniye varınca Şerh-i Miftâh-ı Şerîfe Haşiyesi ve Sadr-ı Şeria Evâiline Haşiyesi mebhas mahiyetden şerh-i tecrîde haşiyesi ve telvîh ü mevâkîfâ ta’likatı ve tefsîr-i şerîfe müte’alîk kelâmâtı ve hâneleri mukâbilinde mescîd-i şerîf ve Dâr-ül kurrası vardır Edirne’de pederlerinin mescîdini tevsi ve tamir ve idârâtını tevfir ve teksîr eylemişlerdir “Müftî Ahmed Çelebi eyledi ukbaya azm” vefâtlarına târih-i vâki olmuştur Mahabet-i fazilet ve takvâsı bir mertebede eylediği bî-bak bî-pervâ kâinen men kane u kelâmu hakkı îfâ ü müddei nemkûle müsteali ve cebar olsa hakkında zülal-i şer-i şerîf-i icrâ iderler idi zamânlarına gelince Beylerbeyi sudûr-u ulemâyâ tekaddüm eyler iken Rûmeli ve Anadolu Emir-ül umerasından gayra tekaddüm bunların eser-i ray-i kadimleri olub el yevm-i sudûru-u a’zam-ı vüzera’dan gayriye mukaddemlerdir Divan-ı Hümayûn taamından sonra taşt ü tabe vüzera’ya mahsûs olub Kazaskerlere Ab-u alude destmâl gelür iken müstakillen leğen ve ibrîk gelmeğe kendüleri bais olmuşlardır Rahmetullah aleyh [s. 30]

[17] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Malulzâde Es-Seyyid Muhammed Efendi

Mevlâna-yı müşârün-ileyh sudûr-u Devlet-i Süleymâniye’den malul Muhammed Emir Efendi’nin mahdûm-u necâbet mersûmlarıdır 940 hudûdunda

ziver-i sahîfe vücûd-u abyârî-i feyz-i huda-dad ile sâye efken çemin suffe-i şuhûd olub nice zamân üstâd-ı ulemâ-ül allam Ebu-Suûd Efendi hizmetlerinde kâim ve mülazîm olduktan sonra ol hazrete dâmâd olmuşlar idi ibtida otuz akçe ile Bursa'da Emir Sultân'a mensûb Kasımpaşa Medresesine müderris olub ba'de devr-ü tekmîl medârisle 973 Şevvâlinde Haleb-üş-şehbâ kazasına revnak-efzâ ve 74 zi-l-hiccesinde Şam-ı Şerîfe sâye-pira olub 77 muharreminde Kaza-i Mısır zat-ül ihram ve 78 senesi Cemazi-ül ahiresinde Bursa kazası ile mukazzi-ül merâm oldular 79 Ramazanında Edirne kazasına nâil ve 81 muharreminde Anadolu sadâretine vâsıl olarak 83 recebinde vazîfe-i emsâl ile nâil-i uzlet ve istirahat ve 84 rebî-ül-ahirinde tevcîh-i mansıb celîl-i nekabet-i eşrâf ile Elbas-ı hil'at kılındılar 87 seferinde Kadı-ül-kudat-ı Rûm ve sadr -ul ulemâ kurüm olmuşlar idi 88 rebî-ül-ahirinde Şeyh-ül islâm ve hulûl-u müşkilat-ı enâm olub 89 zi-l-hiccesinin yirmi altıncı günü dağdağa-i umûr-u ameden teba'ud ve ihtiyâr-ı sükûn ve tekaüd eyleyüb 92 muharreminde mahdûmları İshâk Efendi'nin fikdanından Hazret-i Yakup gibi hunabe-i pâş genc-i ahzân olub anın murg-ı canı mânend-i murg-ı İshâk lâne-sâz turre-i tak-ı illiyin ve bunların kebuter dil-i nâlânı misal-i ciğer pür ihtirak dûde-i kebâb-ı ateş-i âh-ü enin olmuş idi sene-i hitamında ya'ni 993 muharreminde tecdîd-i mâtem idüb mâh-ı merkûmun on ikinci günü hıraman nûzhetserây rıdvan ü azîm-i riyaz kesir-ül-hiyaz cinân oldular (şiiir) Peyâmi işitdikde târihini dedi "rahmete vâsıl oldu nakîb" târih-i vefâtlarıdır Zincirlikuyu kurbunda vâlidlerinin Dâr-ül kurrası hâtiresine defn olundu mevlânayı müşârün-ileyh ayn-ül-ayan ulemâ-i Rûm-u ali tabiat-ü bülend himmet şerîf-ül nefis vassaf-ı tevit Ebu Sua zât-ı Seyyid es sadat haiz fezâil Vehbî mektebi faiz-i al-ül al hasail-i nesebi ül hasabi kemâl-i fezzil-i nef sâniye ile mahfûş cemâl-i fesahât ve belâgatle mevsûf sahi ü kerîm âlişan ü sâhib-i himmet idi müddet-i fetvâları asr-ı Murâd Hân-ı Sâlisde bir sene üç ay mikdârıdır Rahmet-ullahi aleyh [s. 31]

[18] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Çivizâde Muhammed Efendi

Mevlânayı müşârün-ileyh devlet-i Süleymâniye'de Şeyh-ül İslâm olan Çivizâde Efendi'nin mahdûm-u güzîn ve gevherkân-ı rezinidir 937 senesinde âfîtab-ı zat mes'ûdi bezc-i şuhûda vâsıl ve gurre-i gârây-ı vücûdu matla'ı sa'âdetten hil'at-i nur-u hesti ile mütemessîl olmuş idi "Ene hayr-ül veled" târih-i velâdetleridir mâcidlerinden ahz-ı sermâye-i ilm ü edeb ü tahsîl zevade-i râh-ı taleb kılub 950 târihinde pederleri ile edâ-i hac-ı ekber ve esnây-ı tarîkde ba'zı mütûn-u fikhiyeyi ezber eylemişleridi pederleri 54 târihinde azîm-ü dar ül islâm

olub bunlara kırk beş akçe vazîfe-i enâm olunmağla nice zamân ulemâ-ı asırdan pir vezir-i Taşköprüzâde ve kuresiyle efendiler dâr-ül-ifâdesine müdâvemet ve 959 senesinde Abdurrahman Efendi nevbetinde mülâzemetle ber-murâd ve cenâb-ı mevleviye dâmâd olmuşlar idi 64 şevvâlinde Kasımpaşa Medresesine müderris olub ba'de devr-i medârisle Süleymâniye'den 77 muharreminde Şam-ı şerîf kazasıyla tebcîl kılındılar 78 cemazi-ül âhiresinde Mısır Kahire'ye ve 79 ramazanında mahrûse-i Bursa'ya ve 81 muharreminde Edirne kazalarına vâsıl ve 83 recebinin dördüncü günü İstanbul kazasına nâil ve yirmi beşinci günü Anadolu mesnedine mütevâsıl oldular 85 Şa'banında sudûr-u sadâret-i Rûmeli ile bekâm olmuş iken Vezir-i a'zam Muhammed Paşanın gûş-u nahvetine gevher-i şehvâr-ı pend-i sudemendi girân gelüb mesned-i sadâretten refi'ne say-ı bî-girân itmeğın 87 seferinde vazîfe-i emsâl ile tekaud olmuş idi 89 seferinde sâniyen sudûr-u ulemâ ve sene-i merkûme-i zi-l-hiccesinin 26 günü makâm-ı meşâyihat-ı İslâmiyeye ziynet-efzâ olarak ol makâm-ı âlinin dahi tamam hükmünü ifâ ü fetvâda ve takvâda selef-i salihine iktidâ eylemişler idi 995 cemazi-yel-evvelinin 28 yevm-i erbaa'da sinn-i şerîfleri 58 e vâsıl oldukta gülmih binâ-i vücûdları inhilâl ve eyvan-ı câh-ı celâlleri zelzele-i sarsar-ı fenâ ile zevâl bulub Hazreti Ebu Eyyûb de pederleri cenbinde mütevârî mezar faiz-ül-esvâr kılındı Çivizâde Efendi bu cihandan eyledi rihlet vefâtlarına târih-i vâki [s. 32] olmuşdur mevlânayı müşârün-ileyh bahr-i mutelatımul emvâc-ı ulûm-ü mütedeyyin müteşerri-i mütesallıb mütevârî-i edîb ve erîb-ü şefkât ve âtafetle hâtır-nevâz zafay-ı müstevcîb-ül merhame idi müddet-i fetvâları hilâfet-i Murâd Hân-ı Sâlis'de beş sene beş mâh mikdârıdır Vezir-i a'zamlar müftîlere gelmek ve kazanın eyyâm-ı zayası zaafıyla i'tibar olunmak bunların hüsnatındandır Zeyrekde ve Şehremini kurbunda mescîd-i şerîfleri vardır Rahmet-ullahi aleyh rahmet-en vasi

[19] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Abdulkadir Şeyhi Efendi

Derkenar

mevlânâ-yı müşârün-ileyh ahd-i Bayezid ve Selim Hân-ı evvel sudûr-u âlikadir olan Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi'nin biraderi seccâde-nişîn İrşâd-ı

Derkenar Tafsîl-i vaka-i beglerbegi memâlik-i mahrûsede rayic olan nukudda nakş-ı sohbet sıhhat-i maksud olub sikke-i ahvâline kemâl-i ihtilal gelmeğın eşkiyay-ı sipâh-ı iltizâm ma-la yüzem islah bahânesiyle der-i fitneyi baz ü arbede-i mestaneye Ağaz idüb hah u nâ-hah tashîh-i sikkeye mübaşir olan mir-i miran Rûmeli ve ile vezir-i musâhib Muhammed Paşa ve Defterdar Mahmûd Efendi meydan-ı divanda sermest sülaf-ı saf şehâdet oldular teskîn-i ateş-i fesâda ihmal ve taksîr isnad ile Vezir-i a'zam Siyavuş Paşa ve Şeyh-ül İslâm müşârün-ileyh Abdulkadir Efendi ve sair erkan-ı devlet dahi mertebelerinden hatt u tenzîl olundular

kutb-ul evtad gavs-ul müsta'in ve avn ül münaci Şeyh Kerîm Hacı Efendi hazretlerinin ferzend-i ahteridir 920 hudûdunda deryâ-yı zulûmat-ı ademden sahray-ı şuhûda vaz-ı kadem ve zıll-ı şâhsar-ı vücûda bast-ı basat-ı ayş u dem kılub sinn-i temyîze vâsıl oldukta tahsîl-i kemâlatı nefis-e mecd ü say ü âdâb ü mücâhedeyi kemayanbağı mürâi olub fûnûn-u raikayı mertebe-i lâyikasında tahsîl-u ulûm-u nafiayı ale hasb-ül merâtib tekâmül eyledikten sonra ulemâyı asr-ı hizmetlerinde iştiğâl ü avare-i gus kıyl u kâl iderek şeyhül İslam üstâd-ül ülema-ül allam Ebu-suûd Efendi asitânesine vâsıl ve ser halka-i efâzıl-ı kavâbil olub hizmet-i aliyyelerinden mülazim ü tarîk-i sa'âdet-i refik-i tadrîse azîm olmuşlar idi ibtida 30 akçe ile Geliboluda Sarıca Paşa Medresesi ile bermurâd-i ve dûd-u medârisle 970 reb-i-ül evvelinde garik Arabzâde yerine Süleymâniye'den birine ferş-i seccâde-i ifâde ve irşâd oldular 74 Cemazi-yel-evvelinde hâkim-i Şam ve sene-i mezbûre zi-l-hiccesinde kaza-i Mısır ile mukazzi-ul merâm olub 76 recebinde mahrûse-i Bursa'da nâfiz-ül ahkâm selef-i bahir-üş şereflerine Kaymakâm olmuşlar idi 77 recebinde Şâh Efendi'den sonra İstanbul kazasına revnak-efzâ ve 78 cemaziye'l-ahiresinde Hubbi Mollası yerine Anadolu sadrine mesned-ârâ 79 muharreminde Muallimzâde yerine kutr-u Rûmda fermân-ı fermâ olmuşlar idi 81 [s. 33] muharreminde vazîfe-i emsâl ile tekaüd-i ihtiyâr idüb 91 zi-l-hiccesinde Salih Molla Efendi yerine Dâr-ül hadis Süleymâniye zamîme-i revâtıb-ı seniye kılındı 95 cemazi-yel-evveliyesinde Şeyh-ül-İslâm Çivizâde Efendi meşâgil-i dünyeviyeden azâde oldukda müftî-ül enâm müşkil-küşay-ı enâm olmuşlar idi "Faik-i din Muhammed ü aleyh-ül fetvâ" fetvâlarına târih-i vâki olmuşdur 97 cemazi-yel-evveliyesinde Vâka-i Beylerbeyi vâkiasında 250 akçe vazîfe-i tekaüd ile kûşe-güzîn-i inzivâ ve yerlerine Bostanzâde Muhammed Efendi mesned efrûz-u fetvâ oldu beş sene mikdârı dağdağa-i câh ve celâlden asûde dil olarak ilm ü ibâdete meşgûl iken 1002 şevvâlinin evâhirinde eyyâm-ı zindeganisi ahir ü ıydgâh-ı ervâhda hulle-i bayramı ile mütefahhir oldu Hazret-i Eyyub türbesi civârında Yahya Efendi zâviyesinde vâlid-i mâcidleri cünbinde medfûndur müddet-i fetvâları asr-ı Murâd Hân-ı salisde iki sene mikdârıdır Mevlânay-ı Müşârün-ileyh deryây-ı fesih-ül icrây-ı ilm ü irfân rûkn-ü rasîh-i ders ve fetvây-ı cebel-i şamîh takvây-ı ilm-i ifrâz mefâhir-i mülk-ü nezâhet felek-i binâhet Şeyh-ül fen fazl u edeb cümle-tül melek haseb ü neseb ve derman-ı bülend eyvan müeyyidiyenin imadı beyt ilm ü şerefin hânuvade-i pak-i nejadi bakiyet-ül selef cüra-i sülâf şeref-i mahzum celîl arık ve asil idi

Eyyede Hu Allah u Te'âlâ bî-derecat-ül-ula

[20] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Bostanzâde Muhammed Efendi

Mevlânâ-yı Müşârün-ileyh zamân-ı Sultân Süleyman Hânide sudûr-u ulemâdan bostan Mustafa bin Muhammed Tirevi Efendi'nin Şâh-ı şecere-i vücûdu mağz-ı semere-i zât-ı mes'ûdudur 942 senesinde firuzan meclîsi meşhûd u nişânda hâtire-i vücûd olub nesim-i Tevfîk-i rabbani ile hareket ve cevher-i isti'dâdin arz u hâcegân ilm ü fazilet kılub nice zamân Arâbzâde ve ba'de Kadızâde ve üstâd Gül Hoca Çelebi Hüzeratı hizmetlerine meşâün tarîk ve tahsîl yolundan irtibat-ı revâkıyyun Dâr-ül-ifâdeleriyle ictimai ve ihtilat eyledikten sonra 963 senesinde mülâzemetle mazhâr-ı i'zaz ve 66 târihinde 40 akçe ile Eski İbrahim Paşa Medresesiyle mümtâz olub ba'de sırasıyla devr-i medâris iderek 81 seferinde idare-i Kudüs tahkîkleri miskiy-ül hitam olarak hakim-i dimişk-i şam [s. 34] ve 83 recebinin dördüncü günü Mahrûse-i Bursa hükûmetiyle ali-makâm yirmi gün sonra Medine-i Edirne'de mütesâdi-i ahkâm oldular kabl-ül vusûl nâil-i memûl olub 84 şa'banında Dar-üs Sultân-ı Hükûmetîne vâsıl ve 85 şa'banında Anadolu sadrine nâil ve 88 rebî-ül-ahirinde Kutr-u Rûmda sadr -ul efâzıl oldu 89 seferinde mütekâ'id ve râtibe-i emsâl ile taat-i umûr-u sadâretten mütebâ'id olarak 91 Rebî-ül-evvelinde Mısır Kahireye sâye-i i'zaz saldılar 95 Rebî-ül-evvelinde sâniyen münevver eyvân sadâret ve 97 Cemazi-yel-evveliyesinde makâm-ı vâlâ-yı fetvâya muvasalât eyledilerElif Kâmil recebinde altı yüz akçe vazîfe ile tekaüden kûşe güzîn mihrâb-ı ibâdet ü inzivâ olmuşlar idi 1001 seferinde salisen sadr-i vâlây-ı Rûma suûd ve sene-i mezbûre şevvâlinde Fzâde Zekeriya Efendi fevtinden sâniyen câh-ı âli-i fetvâya kuûd itmişler idi Makâm-ı meşâyihata mahsûs altı yüz akçe üzerine 100 akçe daha zammıyla mazhâr-ı nevâziş oldular 1006 şa'banının yirmi dördüncü günü berat zindeganisi karîn-i hitam ü kilik ü devat-ı fetvâsı gibi dihan ü zeban-ı akde küşnası dembeste-i cef-ül-kâlem ve-tem-ül kelâm olub Şehzâde Câmii hareminin Şâh-ı râha nâzır manzârâsı dâhilinde defn olundu Müddet-i fetvâları Asr-ı Murâd Hân-ı Salis ve Muhammed Hân Salisde iki defada yedi sene sekiz mâh mikdârıdır Mevlânay-ı müşârün-ileyh bostan-ül ârifin ilm ü Kemâl Ravza-ül salihin fazl u efâzıl hadîka-i maârif ü avârifin Nihal nevber sâye-i küsteri hâtıra târif ü zarâif zülal-i amim-ül-feyz sebzi perveri ve hâme-i tahrîr-i dilpezîri mâni'-i çehre küşay mana câme-i tabir-ül mehammirleri kavâlid-i devlet ve ikbâli baid-ül evtad sudûr-u efâzıl deryay-ı fezâil idi zeban-ı şükrü akde

lüknetle akide-i dar-ı manzûme-i kelâm rengini sekte-i dar olduğun ba'zı şuarâ bu güne edâ eylemişdi (şiir)

Lüknet-i Var dime sakın bî-vukûf

Ayrılamaz tatlu dilinden hurûf

Ârâbı ve Türki eş'ar-ı belâgat-ı şuarâ ve resâil-i efâzıla takrizât-ı fesahât medârları vardır “ders-i âlemin bozuldu bostanı” vefâtlarına târih-i vâki olmuşdur Samatya semtinde Hacı Kadın mahâllesinde minaresiz mescîd binâ buyurmuşlardır

Ergad Allahu ayşehu fi-bostan-il cinân¹⁸ [s. 35]

[21] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Zekeriyya Efendi

Mevlânay-ı müşârün-ileyh gevher-i vücûdu hâk-i Ankaradan bedîdar-ü bayram nâm merd-i salihin ıydgâh-ı Hândanına sermâye-i iftihâr ü i'tibardır 920 hudûdunda sahâ-i mihd vücûd olub evâil halinde biraderleri Yakup Efendi'den terbiyet-i mukaddemât eyleyüb ba'de ârâp-zâde ve Abdalbaki ve ma'lul Emir Efendilerin hizmetlerine vâsıl ve 950 târihinde Mevlâna Emir Efendi ile Mısır'a gidüb orada hidmât-ı âlîlerinde kâim ve Şeyh Ali makdisi ile şirket üzre derslerine müdâvim olmuşlar idi İbtida yirmi akçe ile Bursa'da Hamza Bey Medresesine müderris ve ba'de Bursa Kadısı Kara Çelebi merhûmun arzı mu'cibince terakki ile manzûme-i câha muhammes olub 61 târihinde Sultân Süleyman Nahçıvan seferine revân oldukta Haleb meştasında rekb-i Süleymâni'ye vâsıl ve otuz akçe ile Çend Bey Medresesine nâil olmuşlar idi Ba'de kırk akçe ile Kabluca Medresesiyle i'zaz ve 73 senesi mâh-ı cemazi-yel-evveliyesinin yirminci günü yevm-i hamîsde Şeyh Vefa Câmîinde cemiyet ve sadreyn-i fâzıleyn Hamid Efendi huzûrunda Hidâyenin kitâb-ı cenâpatından kıraat ol fırka-i celîle meyânında kemâl-i fazilet ile ser-efraz ve haiz rihane-i imtiyaz olub 75 Şevalinde Üç Şerefeli pâyesiyle şerefat-ı kadirleri ali olmuş idi 7 zilkadesinde Bostanzâde Muhammed Efendi yerine Sahn-ı Semâniyeye hıram 80 seferinde Bahaeddinzâde yerine Sultân Selim-i Kadim Dâr-ül-ifâdesin makâm idüb 81 seferinde Ümmü Veledzâde merhûm yerine Kaza-i Haleb-üş-şehbaya ve 85 şa'banında mahrûse-i Bursa'ya duhûl ve 88 Zilhiccesinde İstanbul kazasına vusûl ile def-i hayret ü istiğrak eyleyüb 89 zi-l-hiccesinde Anadolu Sadri ile velvelegir âfak ve 91 rebî-ül-evvelinde suz-i azl-i derûnunu ihrak eylemekle telh-i dimağ olub 94 hilâlinde

¹⁸ Dua: Allah onu cennet bahçelerinde barındırsın

târâf-ı Şamdan hacc-i beyt-ül hârâm ve edâ-i nesik İslam eylemiş idi 97 cemaziyel-evveliyesinde Bostanzâde Muhammed Efendi yerine sadr -ul ulemâ-i Rûm ve nâil-i gâyet-ül gâyât-ı mürûm olmuş iken 98 şa'banında umûr-ul ameden tebaid ü ibârât-ı mûine ile ihtiya-ı tekaüd eyledi 99 recebinde sâniyen Sadr-ı Rûmeliye sâye-i risa ve Elif Kâmil recebinin leyle-i miracında pertevendâz makâm-ı fetvâ ve Kandil-i mihrâb fazlu takvâ olub bu beyt bî-hemtâ kitâbe-i tak iclâlleri olmuş idi (şiir) Gelir her yüz [s. 36] yıl içre dini bir tecdîd eder adem Bunun gibi müceddid binde bir ancak gelür hakka 1001 şevvâlinin onikinci günü yevm-i ahadda ve yedine-i müstahsene-i Osmâniye üzre hil'at-i tehniyet-i bahariye için bâb-ı Hümayüna güzâr idüb muntazır-ı ruhsat-ı duhul iken ecel-i âcil-i eyledi Mevt-ül âlim kemvet-ül âlem fehvâsı üzre ebnâ-i zamâne tecdîd-i mâtem idüb Cenâbi Çelebinin târih-i meşhûru zebair-i nevha-i engiz pür gam olmuş idi (târih) füceten Zekeriyya Efendi geçti heman Sultân Selim Câmii kurbunda binâ buyurdıkları darülhadis civârında Sekaya dâhilinde defn olundular Molla-yı müşârün-ileyh allâme-i Mülk-i Rûm Şeyh-ül arabiye-i üstâd funûn-u edebiye-i sine-i pür sekineleri kaide-tül mülk kavaid ü safha-i mücellây-ı dil ilham-ı mukâbili fihrist mecmu'a-i fevaid ü mirat-ı müteahireleri âlemnümay-ı heyakil-i envâr-ı mâkûlât ve hazane-i hâfizaları bahâne-i sur mesâil-i menkulât asâmiyü'l-hesab Esma'yü'l-edeb haririyyü't-tahrîr abir'üt-tabir pehlivan arsa-i tefsîr yek-suvar kemiyet hâme-i tahrîr ve gülgûn-u zeban takrîr-i her fende-i müselleme-i âlem câme-i vasf-ızât-ı kerîmi mazmûnu beyt-i meşhûr ile ma'lumdur (beyt) "leys-e min Allahi bî-müstenkir en-yecmea-ul âlime fi'l vâhid"¹⁹ Âsâr-ı ilmiyelerinden Hidâyeye haşiyeleri vardır Kitâb-ı vükelâdan ahir kitâba varınca ibn-i Hamame zeyl olmak üzre yazmışlar tefsîr-i Beydaviden sûre-i kerîme-i ârâfe-i haşiyeye-i şerîfe ta'lik buyurmuşlardır Şerh-i miftâh-ı şerîfe ve sudûr-u şeriaya haşiyeleri vardır Mütâlâa buyurdıkları tefsîr-i Beydavi ve keşaf-ı telvîh ü mevâkif ve durer-i gurer havaşi-i tecrîd ekser-i hatt-ı şerîfleri ile olub evamisinde olan alak-ı ta'likat şerîfeleri teclîd ve tanzîm olursa müstakil haşiyeleri olmağa mütekâmildir Hayrât-ı amim-ül bereketleri olarak İstanbulda bir medrese ve bir Dar ül Hadis-i binâ ve etrâfında mülazimin için hücret-i inşâ eylemişlerdir Müddet-i fetvâları asr-ı Murâd Hân-ı Salisde bir sene beş mah mikdârdır meyl-i muhlîsi ile eş'ar-ı gevher-barları ünân-ı divan-ı âsâr ve kitâbe-i eyvan-ı rüzgârdır

¹⁹ Allah ilmi bir âlimde toplamamıştır. İlm bir âlimle sınırlı değildir.

Hakk-ı ihkak zuafeya eşfâk üzre bir fâzıl-ı kerîm aliy-ül itlak idi “Ekrem Allahu bis-sa’âdeti fi’l-ukba kema fi’l-ula”²⁰ [s. 37]

[22] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Câmii-ür Riyasetin Mevlâna

Muhammed Sadettin Efendi İbni Hasan Can Efendi

Mevlânay-ı müşârün-ileyh Padişâh-ı heft-iklim Sultân Selim-i Kadim Hazretlerinin sa’âdeti münademeti ile mümtâz-ı akran olan Hasan Can Efendi’nin Şâh-ı devha-i vücûdu semere-i şecere-i nesl-i mes’ûdudur 943 târihinde meclîs-i efrûz-u şuhûd u tırızında encümen-i vücûd olmuş idi Velâdetlerine “ a’lâmet-ül asr” târih-i vâki olmuşdur eyyâm-ı utle-i zaruriye mürûrdan sonra kesb-i fezâil-i nef Sâniyeye bezl ü ictihât ü idad-ı fûnûn u maârifî mertebe-i lâıykasında idad idüb tarîk-i ilme sülûk ittiğinde ol asrın ulemâsından Karamâni’ Muhammed Efendi ve emsâli mevali-i feham-ı hizmetlerinde iştiğâl ba’de Ebu-Suûd Efendi asitânesine ittisâl eyleyüb nice zamân kınd-ı miad ifâdelerinden şehd-i kâm ve 963 senesinde şeref-i mülâzemetle bekâm oldular ba’de müddeti yesirede otuz akçe ile Murâd Paşa Medresesine şeref-bahş olub 972 hâric rütbesine vâsıl ve bu sûretle devr-i medâris iderek 81 senesi muharreminde Manisa’da ilm ü ifrâz u imâret olan Sultân Murâd Hân-ı Salis Hazretlerinin hocalık mansıb-ı celîline nâil olmuşlar idi 82 Ramazanında vâki-i cülûs-u hümayûnları akabinde Kanun-u Selâtin-i Al-i Osman ve tarîka-i meslûka-i Hâcegân üzre mukaddem ulemâ ve müsteş’ar-ı umûr-u dîn ü dünya olub zemâm-ı mesâlih cumhûr kefi kifâyetlerine elbette ü mukalid umûr-u nezdiyek devr-i rişte-i rây-i cihân küşâlarına peyveste olarak zabt ü rabt ahvâl-i dîn ü devlete amel rây-ı âlem-ârâ akd ü hal-i münasîb ve menasîbde izhâr-ı yed-i beyzâ eyleyüb lisân-ı dehrden “Ahsen kema Ahsen Allah-u aleyk”²¹ mazmûnunu guş-u canla asğa ve terbiyet-i kavâbil ve terfî-i şan-ı efâzılda icrây-ı hükm-ü Hümayün “innellahe ye’ mürüküm entu ed’ dül emaneti ila ehlihe”²² eylemişler idi Her merd-i kâmil hadika-i fezâilden güldeste bend-i havatır ilmiye olsa hediye meclîs-i âfleri itmekle mazhâr-ı inâyetleri olmak mukarrer ve her ârif-i ehl-i dil gavta-i deryay-ı maâriften birdir giran-mâye ele getürse arz-ı pişgâh-ı tab-ı nükadleri kalmağla manzûr-u nazar ekser-i eserleri olmamak gayrı mutasavvur idi ol cihetden nâm-ı nâmileri hal-i cebhe-i ûban-ı zîba-i şevâil gibi zîver-i dîbace-i kütüb-ü resail ü ism-i şerîfleridir şahvâr-ı kalaid

²⁰ Allah ona dünyada olduğu gibi ahirette de mutluluk bahşetsin.

²¹ Kasas Suresi 77. Ayet “Allah sana nasıl ihsan ediyorsa sende ihsan et”

²² Nisa Suresi 58. Ayet “Allah size emanetleri ehline vermenizi emrediyor”

gibi vasıta-ül akd manzûme-i gevher-i nizâm-ı kasaid olmuşıdi bu hal üzre kemâl-i şevket bahre ü devlet-i aliyye ile kevkeb-i baht ve ikbâli bî-kesûf rûbal-i revnâk efzây-ı felek el eflâk-i câh ü celâl ve âlem-ârây-ı evc-i berc-i istiklal üzre iken 1003 târihinde padişâh-ı mağfûrla Murâd Hân-ı salis azim-i dâr-ı naim olub tantanâ-i nevbet Sultân Muhammed Hânı [s. 38] gulgûl-endâz divan-ı Süleyman-ı oldukta kuvvet-i baht sadr-ı âcil zâhir olmağın Kema-fi-l-evvel kâr-ı fermây-ı akd u hal olmuşlar idi 1004 senesinde ol Padişâh-ı Gazi Engürüs seferine ilm-i ifrâz-ı cihâd oldukta Her kab-ı Şâh-ı Kamyab olub Eğri Kalesi teshîrinde ve gerek tabur düşmen tedmîrinde tedbîrleri takdîre muvâfık olmağla gazây-ı ekberde ‘asâkir-i düşmenden yüzbinden ziyâde kibr-i nâ-pâk âgeşte-i hâk-i helâk olmak netayîc-i rây-ı âlem-ârâlarından tadâd olduğu çâr-ı cihet-i âleme velvele-i iştihâd-ı salin kaside-i tannane ü gazanâme-i üstâdanelerinden müstefaddır 1006 şa’banında müftî-ül-enâm halal-ı müşkilat-ı hâs ü âm olub “ dünyaya müjde oldu Sadi Efendi müftî” meşâyihatlerine târih düşülmüştür 1008 -1009 rebî-ül-evvelinin onikinci günü yevm-i hamîsde deb-i kerîmleri üzre ziyarete kelan-ı eşrâf-ı ulemânın kulûbunu tatyîb ve musahabet-i ilmiye ile arz u hüner iden kavâbili tahsîl-i ilme tergîb maslahâtın itmâm ittikten sonra Ayasofya da kıraât-ı mevlîd-i şerîf cemiyetine azîmet için tecdîd ve vudya riyyet eylediklerinde ol halde nadi-i ecel ü acel diyüb füceten intikâl kaldı kurb-u nevâfile niyet dem-i âhirde kim vudu itti “El yuyub bu cihan-ı fâniden âlem-i kudse tahiren gitti” (Kıtasının mali hüzn-ü iştimali üzre mahfel-i Kudüse istical eylediler Kasaba-i Ebu Eyyubde idal ittikleri Dâr-ül Kurra Hâziresinde mütevârî hâk-i pâk ıtrsa medfen-i muattarları tûde-i hırman-ı dua oldu âsâr-ı celîlelerinden Mollalarının bedâ-i âlemden Asr-ı Sultân Süleyman Hâniye gelince Farisi târihin tercüme itmişlerdir “Nagehân Geçti Hoca Sa’âdetin “ târih-i rihletleridir Hadim-i şerî’at ve ianet-i dîn ü devlet ile illet-ü müstakille-i devam kıyam-ı saltanat ve sâhib fâzilet ü mârifet idi ekmel-i Sadr-üş-şerâyâ haşiyeleri târih-i Temimiye dahi takrîz ve Tac-üt-tevârih nâmıyla eser-i mu’teberleri vardır Müşârün-ileyh Hazretleri El-hakk-ı ayn-ül ayan el-fâzıl -ı revm olub ulûm-u akliyenin çap-ı kisveri ve fûnûn-u nakliyenin râyiz i çevgânı ve her meclîs-i feyz-i karini fih-i bahs-i zemzemesiyle reşk-endâz-ı medâris gıday-ı rûh olan kelâmât ve dil pezîrleri ile hemren safahat-ı mecâlis ün Nefais ve karkan-ı sanaetin şiir ü inşâ ve mekteb-i irfân-ı şuarâ ve belâğa idiler sinn-i şerîfleri 65 adîdine vâsıl müddeti fetvâları Sultân muhammed Hânı salis zamânı saltanatlarında bir sene sekiz mâha mütevâsıldır Rahmet-ullahi aleyh [s. 39]

[23] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Sunullah Efendi İbn-i Cafer-ül

Amadi

Mevlânâ-yı Müşârün-ileyh asr-ı Sultân Süleyman Hânide Anadolu sudûrundan İskilibli Cafer Efendi merhûmun mânend-i zer Caferi-kan ü vücûd-u mes'ûdunun cevheridir 960 senesinde dest-i sun-u ilâhi hâme-i sıbgatullahı peyker-zat mükerrerlerin ziver-i sahîfe-i derûnun leyl ü nehar ve pirâye-bahş mecmu'-i rüzgâr eyledi evâil-i halinde ustâd-ül ahâli Mevlâna Fâzıl Cemâli Efendi'den mâlik-i mülke isti'dad ve nâil-i sermâye-i akl-i müstefâd olub ol akl-i aşır ile müevvel olan muallim-i evvelden tahsîl ittikleri res-ül mal-i fezâil-i amal ü ticaret rabiha-i fazl ü kemâl için tarîk-i sa'âdet refîk de âhenk ü hat ü ter hal idüb nahl-ı sabit kadem-i 'izz ü iclâl iken nesîm-i tevîk-i rabbani ile hareket ü cevher zat âli-kadri arz-ı hâcegân kûçe-i ilm ü fâzilet kıldıktan sonra Mevlânâ-yı Ebu-Suûd Efendi Hazretlerine ittisâl eyleyüb nice zamân münavele-i kand maârif ifâdelerine müdâm ü hizmet îadelerinde kâim olmuşlar idi 977 târihinde mülazîm olub 78 ramazanında Manav Seyfî Efendi yerine ibtida 40 akçe ile Beşiktaş da Vâki Hayreddin Paşa Medresesine nâil ve devr-i Medârisle 96 da Sultân Murâd Hân vâlidesi Medresesine vâsıl olmuşlar idi 98 zülkadesinde Mahrûse-i Bursa Hükûmeti keff-i kifâyetlerine tefvîz ve 99 cemazi-ül âhiresinde Edirne Kazasına terfî olunduElif Kâmil recebinde hâkim-i Dar-üs-Sultâna ile bekâm ve sene-i mezbûre şevvâlinde Anadolu sadrine zîver virüb 1001 şevvâlinde Rûmeli sadâret-i ile nâil-i merâm olmuş idi iki seneye karîb ol makâm-ı celîlde iktisâb-ı zikr-i cemîl kılub 1003 cemazi-yel-evveliyesinde vâkii cülûs-u Muhammed Hân-ı salis akîbinde tekaud-ü ihtiyâr eyledi 1007 muharreminde tekaliflerine 50 akçe zamlı serefrâz-u lütf-ü mahsûs padişâhı ile mümtâz olub 1008 rebî-ül-evvelinde Hoca Sa'âdettin Efendi merhûm yerine Şeyh-ül İslâm ve müftî-i müşkülküşay-ı enâm olmuşlaridi Sadr a'zam Yemişçi Hasan Paşa halen kurb-u şitâ ile zamân-ı sefer ömr-ü aded bed-gûher gibi hayane erişmiştir Bu sene tedârik-i mihmate sarf-i evkâd olunub ol baharda sipâh-ı ârâste ve esbâb-ı tecemmül ile hareket olunmak ümidine bast Otuz altı yaşında Şeyh-ül İslâm olmuşdur şimdiye kadar rîfât-ı erbaâ' bunlarda vuku'bulmuşdur [s. 40] ittiği mukaddemât-ı memdûha-i intâcına tedbîr-i asâbet pezîrleri sedd-i sedîdolmağın hâh ü na hâh bedreka-i ah ile azm ü râh-ı sefer itmiş ise de müşârün-ileyh dahi on seferinde ulûfe-i nâ-lufe ile mütekâ'id ü makâm-ı meşâyihat-i İslamiyeye Hocazâde Muhammed Efendi mütesaid oldu 11 recebinin yirminci günü defa-i sâniyede halefî makâmında kâim

olub zirde beyân olunduğu vechile sene-i merkûme mah şa'banının yirmi beşinci günü Yemişçi Hasan Paşa ile Poyraz vakası zuhûr idüb rüzgâr-ı nâ-muvâfık mevc-engîz şerr ü şur oldukta genc-i ferâgatde uzlet-nişîn ve yerlerine Ebul Meyâmin Mustafa Efendi mesned-i uftade-mekîn olmuş idi ol esnâda muktezây-ı asr üzre bir seneden ziyâde muhtefi ve nar-ı âsâr-ı Celîleleri evza'bi mûlahaza-i rüzgâr ile muntafi olub 12 Recebinde vaka-i cülûs-u Ahmed Hân-ı evvel esnasında mazhâr-ı nevâziş ü atâfet cihanbânı olduktan sonra sene-i merkûme-i mâh-ı zilkade evasıtında 720 akçe vazîfe-i tayîn olunmuş idi 13 muharreminde salisen halefi yerine makâm-ı iftâya iâde ve mesned-i kadiminde karar u edâ kılındı 1015 rebî-ül-evvelinde Vezir-i a'zam Derviş Paşa sayı ile azl olunub Mustafa Efendi sâniyen müftî-ül-enâm oldular sene-i mezbûre recebinde onlar azîm ve Dâr-ül-İslâm bunlardır dahi defa-i Şeyh-ül-İslâm olub 17 seferinde say-ı tavaşı ü efsar-ı havaşı ile azl ü 'izac olunub 750 akçe vazîfe ile mütekâ'id ü alayık câh u celâlden mütebâ'id olmuş idi 1020 senesinde tarîk-i Şam dan edâ-i hucet-ül İslam ve ziyaret-i ravza-i resul-ü enâm aleyh efdâl-ussalât-üs selam eyleyüb sene-i mezbûre evâhirinde kafûl ü gubar-ı mukaddem kerîmlerin iksir-i bereket İstanbul itmişler idi 1021 seferinin sekizinci Günü yevm-ül selâsede medkûka-i rihlet-ı hila-i vücûd-u riyazât itiyâdların mazhâr-ı envâr-ı cemâl itmeğe dikkat idüb (şiir)

Murg u revâni göklere erdi hüma gibi

Kaldı haziz-i hakde bir iki üstühan

Nesr-i Câmii ebu-l fethde Üsküdar-i

Hüdayi Mahmûd Efendi Hazretleri salât-ı cenazelerin badü-l edâ kırk çeşme kurbunda nasb-ı hatib ü minber ile Câmii mu'teber ittikleri Hüssam Bey mescîdi hazîresinde mutekif-i genc-i Karar rahmet medâr oldular “ilâhi eyle Sunnullah a rahmet” târihi vefâtlarıdır Mevlânayı müşârün-ileyh sıdk-ı sical-ül mağfîret aleyh mecmu' ol bahreyn şerî'at ve hakîkat mevrîd-ül nehrin fazlu mârifet(şiir) [s. 41] “Muktedâ-yı fuzelây-ı hatimet-ül müctehîdin &Hucet-ül Hak alel-halk îman-üd-dünya”²³ mefhûmuna “ma-sadak hayr-ı din ve kaval-i bil-hakk ve menba'-ı zülal fazl-ı hikmet ve müsteş'ar-ı umûr-u din ve devlet fetvâları metîn ve muhkem-i nezâhet ve takvâları müsellemler âlem-i zâhir ve bâtını ma'mûr kutb-u daire-i velâyet-i muhazzen esrâr-ı keramet idi”²⁴ menkûldur ki sefer-i engürüsde

²³ Fazıl müctehidlerin sonuncularının uyduğu hakkın halk üzerindeki delili dünyanın önderidir.

²⁴ Bu vecizenin gereğince dinin hayrı hak üzre konuşan üstünlük ve hikmet suyunun kaynağı din ve devlet işlerinin danışıldığı fetvaları sağlam ve dayanaklı mubarek takvaları herkesçe biliinen

serdâr olan müşârün-ileyh Vezir Yemişçi Hasan Paşa gec fehm ü had rey-i tendehoy ve cebbar olmağla sedd-ül İslam ü suhur diyâr-ı müslimîn olan Budin Kalasına düşman hüçüm üzre iken iltîfât itmeyüb asker-i İslâmı târâf-ı âhire sevk itmekle düşman Peşte Kalası hisârına müstevli ve Budin Kalasına müsteali olub bu sebebden hezerân ehl-i İslam nâil-i şehâdet ü giriftâr-ı esâret düşman ü cevam ü mesâcid makarr-ı erbâb-ı esnâm ü ezlâm olduğu cihetden sipâh tâifesi istiftâ eyleyüb serdâr-ı merkûmun katline fermân virmişler idi ol esnâda Yemişçi Hasan Paşa Asitâneye gelüb manzûr-u padişâhı ve dâmâd-ı şehensâhı olmağla yeniçeri tâifesi imdâd eyleyüb sipâh tâifesinin rüesâsından Poyraz Mustafa ve emsâli makhûr ve maktûl ve nüçüm-u süreyya nizâm-ı cemiyetleri perîşan ve ufûl oldukta vezir-i cebbâr kuvvet-i câhına mağrûr olub sâhib-i tercümenin izale-i vücûduna kasd itmekle nice zamân ihtîfâ idüb müte'âlâkatı dahi mekânlarından âgâh değıl idi zamân-ı ferc-i karîb oldukta sihr-i taşradan hareme pürtâb olunmuş bir mektûb bulurlar ol gonca-i ne besteyi nesîm arzûy-u murâd ile güşâd ittiklerinde hatt-ı şerîfleri ile selâm ü duadan sonra inşâllah u te'âlâ yirmi günden sonra mâni' bertârâf olub sizlere mülâkî oluruz deyû yazılmış görüb mesrûr olurlar fi-l-vâki zamân mahûd-u mürûr edicek Yemişçi makhûr ve bunların âfitab-ı devlet-i karîn-i zuhûr olur merhûm müşârün ileyhden vezir müşârün-ileyhin tayîn-i zamân katli aslından suâl olunduktan bugüne güher-riz cevâb oldular ki bir gece bir şâhs-ı nurâni zâhir olub elime bir sûret-i fetvâ sunub imza teklîf eyledi Nazâr ittikte gördüm aynı ile Yemişçi hakkında verdiğim fetvânın sûretidir Ol kimseden istîfâ idüb lütf ile bana bu teklîfi eyleme bir defa iftâ eylediğim için bu denlû belâyâ mübtelâ oldum deyüb imtinâmıdan i'tizâr eyledi memnû olmayub tekrar ibrâm edicek yanımdam bir kimse beni âgâh eyleyüb sana bu teklîfi eyleyen Hazret-i Ali keremullah-ı veche ve radiAllahu anh Hazretlerindendir karşıda erike-i nişûn 'izz ü i'tibar olan fahr-i âlem sallallah u vesellem Efendimiz Hazretleridir [s. 42] onların fermân-ı âli-şânları ile gelmişlerdir dedikte nazar ettim ol Sultân-ı dinî çar-yar-ı güzîn ile murabba-nişîn mesned-i temkîn görüb sem'an ve taaten diyerek imza-i fetvâyâ tahrîk-i yüraa' kıldı ol saat Yemişçi Hasan Paşayı dest-i beste ve gerden-i şikeste meydan-ı siyasete götürdüler Haydar-ı Kerrarın nazar-ı Merih eserine yetürdüler hasb-ül fermân Zülfikar-ı saika-i girdâr ile kellesi piran ve miyân-ı meydana ğaltan oldu Hazret-i Ali radi

gizli ve açık âlemi mamur olmuş velayet hazinesinin lideri keramet sahibi biri olduğu bilinen bir gerçektir.

Allahu anh fermânı şerîfi yerine götürdükten sonra geldiği cânibe revân oldukta bu meclîsin nakş-ı sahîfe-i hâb ve bu mâkule-i hab-ı şâhsı ve âyine gibi ruba-ruy cevâb olduğun bilüb akiblerince işti'calü damen-i inâyetlerin tutub bu vakanın yevm-ül vuku'undan suâl ettim buyurdular ki 20 günden sonra zuhûr u âfîtab-ı gayret-i ilâhi îfâzâ-i nur ider ol sebebden müte'allikane takdîm-i beş'aret ve tezkire ile işaret itmişdim buyurmuşlardır âsâr-ı celîlelerinden tefsîr-i keşşâf evâiline haşiyeleri ve kemiyet hâme-i sîmin kıladeye evrâk-ı pür-nakş ve nigâr-ı gaşyeleri vardır fûnûn-u adîdeden kütb-ü mütedâvileye taallûkât-ı teşrifleri muallakat-ı Kâ'be gibi meşhûr-u âlem ve evize-i kôs kabûl-u ârâb u acemdir Ekser-i evkât-ı şerîfleri itmâm-ı müsellahtan sonra ibâdete masrûf ve tab-ı tecrîd-i itiyâdları ülahaza-i letaif-i kudsiyeye müncezib ü meşguf olmağın zikr olunan müsvedâtı beyaza alârak cem'ü tevin ile silk'-ül cevâhir kalmamışlar idi Müddet-i fetvâları asr-ı Muhammed Hân-ı salis ve Ahmed Hân-ı Evvelde dört defada Altı sene on mâh mikdârıdır Vücûh-u hayratdan sa'âdethânelerine karîb ü kabr-i pür nûrları ile tevde-i hâk-i haremi reşk-endâz kesib olan Hüssam Bey mescîdini Câmii eyleyüb cihât-ı mebrûreye vezaifül mevfure tayn buyurmuşlardır

Rahmet-ullahi aleyh

**[24] El-Mevlâ El Kâmil El-Fâzıl Hoca Sa'âdeddin Efendizâde
Muhammed Efendi**

Mevlâna müşarün-ileyh muallim-i makâm Murâd Hânı Seyyid-ül ulemâ ül-allam-ı Şeyh-ül İslâm Sad-ul eyyâm Sa'âdetin Efendi'nin Ahter-i burc-u vücûdu ve gevher-i nesl-i mes'ûdudur 975 şa'banının yirmisekizinci cuma gününde kabl-e tuluu-şems âlem-i lahutdan misafir-i nur-bahş-ı milket-i anasır olub ol târihde vâlid-i Bursa'da Yıldırım Hân Medresesi müderrisi olmağla anda vücûda geldi üstâdları [s. 43] Molla Tevfik himmeti ile teşyid-i mebani-i ulûm idüb rütbe-i istida'da vusûlünden sonra 94 cemazi-yel-evvelinde pederlerinden mülazîm olub Ölgün İsmi Hân Sultân Medresesi pâyesiyle ikrâm olundu 97'de sahna gelüb 9'da selimiyeden süleymâni'yeye hıram eyledi 1000 târihinde Mekke kazasıyla teşrif ve 1001 de istîfâ etti 1004 de İstanbul kazası verilüb gerü ol sene Anadolu sadr ine geçdi Eğri seferine gidüb ba'de kafûl iki sene ma'zûl olduktan sonra 1007 de Rûmeli sadâreti verildi 1010 seferinde Sunullah Efendi yerine Şeyh-ül İslâm olub "vel-eskuk-ı Muhammed ve aleyhil fetvâ" târih-i fetvâları vâki oldu 11 recebinin 22. Günü tekaüd idüb 17 seferinde sâniyen Sunullah Efendi'nin defa-i râbisi yerine makâm-ı iftâde karar ittiler Bu kere yedi seneden ziyâde

kevkeb-i ikbâlleri fer u ziyâda olub 60000 akçe zeamet olan Kalkandelen hasları zamime-i rivâyet sine ü ilave-i vezaif-i aliyyeleri olmuş idi 1024 cemazi-ül ahiresinin beşinci gününde 49 yaşında iken tane-i tavun ile âlem-i bekâya azîmetti Cenazeleri Câmii Eyyüb-Ensariye ihzar-ı Şeyh-ul asr-ı Üsküdar-ı Mahmûd Efendi imam saf-ı ihtiyâr kılınub dua' ve sena ile vâlidî türbesinde defn olundu Mansıb-ı fetvâ biraderleri Esad Efendi'ye tevcih olundu Müşârün-ileyh ayn-ül-ayan ulemâ-i Rûm şiiir-ü inşâda reşk-i âver Hoca-i cihan zekâda akl-ı evvel fazilette Hoca-zâde-i Sâni idi hândan-ı ruh nükte-i subh ve latîfe-i güber-i mahdum-u mükerrerem olub Es-sine-i sâlisde nazm u nesri ve musenna inşâsı ve kaside-i büre'ye tahmis ve Âsâr-ı ehl-i asra takrîzleri mukaffa imzaları vardır Vâlid-i mâcidlerine iktida eyleyüb Cuma günleri Ayasofya da li-vech-illahi Te'âlâ iftâ iderler idi Müddet-i fetvâları Asr-ı Muhammed Hân salis ve Ahmed Hân-ı evvelde iki defada sekiz sene on bir ay onbeş gün mikdârıdır Pederlerinin Tac-üt Tevârihini tezbil ve tezyîle şuru idüb tekmîl-i müyesser oldu Rahmet-ullahi aleyh

[25] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Ebul Meyâmin Mustafa Efendi

Sarı Görezzâde kaynı dimekle şehir-i teşairdir 953 târihinde Âlem-i Ervâhdan mülk-i [s. 44] eşbâha-i hicret ve misal-i âfitab-i âlemâtâb nur bahş-ı hilâl mihd-i ‘izzet olub târih-i velâdet-i hayrûn-nebîyin vâki olmuşdur sinn-i temyîze vâsıl oldukta tarîk-i sa'âdet refîk-i ilme sevk-i rahle-i azîmet ve tahrik kâfile-i himmet kalmış idi mahrûse-i Bursa da Kapluca müderrisi olan müşârün-ileyh Sarı Görezzâde Efendi hizmetlerine vâsıl ve ukde-i alak-i müşaret ile karîn-i kabûle nâil olub ba'de Paşa Hocası Mahmûd Efendi ve İsmihânî müderrisi Abdulgani Efendi ve ba-de Ebu-suûd Efendi cemiyet ü üstânelerine dâhil ü intisâbla iktisâb ‘izz ü rîfât-i bi hesâb itmişti İbtidâ 20 akçe vazîfe ile Nişancı Medresesine ba'de Kestel ü Pervîz ve Körükçübaşı medreselerine müderris olub o sırada Kara Çelebizâde Hüssam Efendi'ye dâmâd ü takrîb-i karabetle Hoca Efendi Asitânesine şeref-yafta isti'nad olmuş idi Bu sûretle devr-i medâris iderek 1004 cemazi-yel-âhiresinde Dâr-ül-Hadis Süleyman Hân ile tahsîl-i ünvan ve 1008 recebinde Edirne kazasıyla mazhâr-ı ikrâm kılındı 1010 seferinin ikinci günü İstanbul kazasına nakl'ü tahvîl ve ol mansıb-ı celîlde kemâl-i istikâmet ve şehamet ile icrây-ı ahkâm-ı şeri'aya himmet idüb fert-i zehair ile her kûşe-i reşkinsaz kılar-ı ekâbir olmağın bila-istihkâk Ebul-meyyâmin-el bekâ ile şöhre-i âfâk olmuş idi 1011 recebinin yirmi ikinci günü Anadolu sadrine pirâyeh-bahş olub sene-i merkûme-i mâh şa'banının yirmi beşinci günü Yemişçi vaka'sında bağteten

Şeyh-ül İslâm ve müftî-i müşkil-küşay-ı enâm oldular 1013 muharreminin onuncu günü 600 akçe vazîfe ile mütekâid olub sene-i mezbûre-i recebinin yirmi ikinci günü yevm-ül hamîsde mârâz-ı kulunc-u renc âlade-i ibtilâ ile havâle zât-ı melek simât püf-zen şema-i hayat olmuşdur Câmii-şerîf Sultân Murâd Hânın harem-i erem nişânına mutassıl hânelerine mukâbil mahâlde medfûndur Müddet-i fetvâları asrı Muhammed Hân-ı Salis ve Ahmed Hân-ı Evvelde iki defada bir sene on mah mikdârıdır Mollay-ı müşârün-ileyh deryây-ı fâsîh-ül ırcay-ı ilm ü irfân vecîh ü vakûr beşâset ü semahatle meşhûr ve meşayih-ı tarîkate şiftedîl Câmii şerî'at ve tarîkat mecmu'-ul-bahreyn fâzilet ü hakikat-i pak-i nejâd ve mülk-i nihâd idi âsâr-ı aliyyelerinden imtihân mahâline risâlesi ve eşbâh ven-nezâir-i fıkhiyeye taallikâtı ve karîn-i kabûl olmuş kelâmâtı vardır Rahmet-ullahi aleyh

[26] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Hoca Sa'âdettin Efendizâde

Muhammed Esad Efendi

[s. 45] Müşârün-ileyh Sa'âdettin Efendi Hazretlerinin sulbünden 978 senesi muharreminin onuncu gecesi leyle-i hamîsde Pertevendâz âlem-i şühûd mütesâdi-i kasr-ı çâr-ı erkân-ı vücûd olmuş idi pederi müşârün-ileyhin ihtimâmı ile tahsîl-i ilm ü irfân idüb 996 recebinde muvâkîf istifâdeden mihrâb-i ifâdeye takdîm ve Kemâl Efendi yerine Haseki pâyesi ile tekrîm olundular bu sûretle devr-i medâris eyledikten sonra 1001 şevvâlinde Darül hadis Süleyman Hânı ile tekâmül devre-i ders ü ifâde ve itmâm-ı mühâm ve tahkîk ü icâde eylenüb 1004 cemazi-ül âhiresinde mahrûse-i Edirne Kazasına nâil ve sene-i mezbûre-i zil-hiccesinde Anadolu pâyesine vâsıl ve 1007 Muharreminde bil-fiil hakim dar-üs-Sultân oldular ve 1010 seferinde Anadolu sadiri ile helal-ı i'tibarı bedr olmuş iken 11 recebinde ref' olunub iki Ramazanında sudûr-u Rûm nâil-i gâyet-ül gâyet mürûm olub 13 şa'banında vazîfe-i mu'tade ile dağdağa-i sadâretten dâmenkeş istîfâ ve 15 seferinde sâniyen ol Sadr-ı âliye kuûd ve 17 muharreminde kûşe-nişîn-i uzlet ve inzivâ eylediler 23 hilâlinde hacc-i beytullah-ül hârâm ziyaret ravza-i Seyyid ül enâm-ı aleyh efdâl-ül selâm eyleyüb bil-avde Karaman içine geldiklerinde ya'ni 1024 cemazi-yel-âhiresinde biraderleri Şeyhül İslam Muhammed Efendi'nin vuku'-u vefâtıyla kendüleri mansıb-ı celîl-i fetvâ ile mübeşşir olmuşlar idi yedi sene Kâmil-i müsteş'ar-ı din ü devlet ve müşkül-küşay milk ü millet olub 1030 hilâlinde Sultân Osman Kışver Hân Gazi ile Leh seferine Revân ve Boğdan dâhil olduklarında tedbir-i hat bedenleri serhâd-ı i'tidalda hâric olmağla zarur-i ihtiya-i 'avdet eylediler ba'de zamân müsâheret-i cenâb-ı

şehenşâhi ile mübahi olub 31 recebinde vâki-i fetret-i Osman Hânî Gününde ihtiyâr-ı ‘uzlet ve inzivâ itmişler idi 32 zi-l-hiccesinde sâniyen mesned-i ifâde ve iftâde karardâde kılunub 34 şa’banının 14 günü neyyir-zâd hurşid lemâni’ perde-i gumam-ı hüمام da ufûl ve menzil-i kadim-i bakiye kuful idüb Hazret-i Ebu Eyyûb de vâki-i vâlid-i mâcid ve birader-i vâlâ-güherleri cenbinde mânend genc-i mahzûn mütevârî ve medfûndur Müşârûn-ileyh vâsıl-ı sermenzil-i tahkîk mecmu’-ul bahreyn şerî’at ve hakîkat mevrîd-ü nehreyn ilm-ü mârifet güldeste-i ahlak-ı hüsne ziver düstar-ı i’tibarları ve nahl-ı sünbül beste-i fezâil müstahsene-i pirâyeyi râyet iştiharları allâme-i a’zam ve ekmel-i Şeyh-ül fen herfen-i maul idi Üsküdari Mahmûd Efendi Hazretlerinden tekâmîl-i tarîkat ve taksil-i sermâyeyi erbâb hakîkat eyleyüb (beyt) mecmu’-ul bahreyn ilm-ü mârifetdir meşrebin

Müşârûn-ileyhin kerîme-i iffet-nişân-ı ismet aşîyanlarını Osman Hân-ı Sâni kabûle-i izdivaca şayan görüb cânib-i Sultândan Üsküdari Şeyh Mahmûd Efendi kuds-ü serâyı akde tevkil buyurdular dahil-i hârâmserây-ı şehenşâhi olduktan sonra ol eyyâmında zuhûra gelen tavâif-i bağyanın evza-ı gaddârânelerinden nişân iden fiten-i nuhuset karin vuku’unda Sultân Osman Hân şehidan azîmcenan olmağla banuy-u müşârûn-ileyha bî-emr-i ali hacc-ı şerîfe azîmet idüb avdetde hengâm-ı ecl-i müsemmaları resîde olmağın cânib-i bekâya azime olmuşlardır târihlerden münfehîm olduğu üzre ismi akiledir [s. 46] “Anda Hızır hal ü musay-ı şerî’at hem-nişîn” mazmûnuna mazhâr olmuşlar idi ekrem-i fezâil-i beşeri’ye olan fâzilet-i sahâ ü âtiyedir ki fukara-i müteaffifine dest-i tasdîki güşâd ü atar-ı bahar gibi mevrûs mükteseb olan dirhem ü dinarı berbad iderler idi Hükûmetleri eyyâmında Kemâl-i adalet ü şehâmetle nesik pervâzı âlem-i sadâret ve fetvâları hengâmında berket-ü istikâmet ü diyanet ile erbâb-ı tarîka badi-i rah-ı eslem olmuşlar idi Essene-i selesede eş’arı dilgüşâları müretteb ve mükemmel divân-ı belâgat-ı intimâları olub kaside-i büre-yi dahi tahmîs buyurmuşlar (şîir)

Hevay-ı sünbülde seyr-i sünbülzar-ı aladır

Zemîni Asumanı gösterir özge temaşadır

Matla’-ı küftar dürür-ü bârlarıdır Müddet-i fetvâları asr-ı Sultân Ahmed Hân-ı evvel ve Mustafa Hân-ı evvel ve Osman Hân-ı Sâniye sekiz sene altı mah mikdârıdır Rahmet-ullahi aleyh

[27] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Zekeriya Efendi

Mevlânay-ı müşârün-ileyh 1000 târihinde Şeyhül İslam iken vefât iden Zekeriya Efendi'nin necl-i necib ü ferzend-i edîbidir evâil halinde tarîk-i ilme sülûk idüb vâlide Medresesinden Haleb Mollası olup Şam ve Edirne kazalarına dahi mutâsârrıf olduktan sonra 1012 de İstanbul kadısı ve ba'de Anadolu ve altı aydan sonra Rûmeli Kazaskeri olarak 1031 de vâki-i vaka Sultân Osman Hânide Şeyhül İslam Muhammed Esad Efendi ihtiyâr uzlet ü ferâgat itmegin mansıb-ı fetvây-ı bunlara verilmişidi cülûs-u Mustafa Hâniden sonra Kemankeş Ali Paşa nevan istiklâl sûretin bulub tama-ı irtişâ ü adem-i havf-ı haseden emsâli hasâil zemimeye mail olamğın tebrik-i ıyd için sâhib-i tercümeğe vardıkta esnây-ı kelâmda rüşvet müzakeresi anılıb nasihat yüzünden terk-i rüşvet bâbında baz-ı kelâmât ile Paşaya ta'riz etmeleriyle Paşanın infi'âl ve dehşetine ve beynlerinde nefret ve ada'vete bais olub Paşanın hukd u küduretinin kayınatası Bostanzâde dahi tazif idüb eger Yahya Efendi sudûr-u fetvâda kalursa seni endahte ittirir mesnede şek yokdur diyüb nice mekr u hile dahi tâlim itmekle Kemankeş müşârün-ileyh bir gün huzûr-u padişâhide yahya Efendi'nin padişâhı iclas husûsuda rızası yoğ idi hatta Mere vakasında ulemânın murâdı Sultân Mustafayı hal ve sizi iclas iken [s. 47] sıra ile ittîfâk idüb mâni' olarak bu sebebler ile bu kadar hazanin-i telef oldu Eger bu kulunuz Sadr-ı vezarete gelsem yine mâni' olması mukarrer idi halyatın durmayub zorbalı ile zorbalı ile vîfâkda ve tekrar Sultân Mustafa ile sırayı izhâr için şikakdadır ulemâyâ kılıç çekmek devlet-i Osmâniyede hergiz vâki olmuş değil iken ol fitne-i mârâziye anın yüzünden sûret-pezîr olduğundan cümle ulemâ münkesir-ül hâtırdır diyüb müftî-i müşârün-ileyhin azlini arz ittikte Padişâh-ı cihan sâhib-i tercümenin azline ısdâr-ı fermân idüb yerine Esad Efendi tekrar müftî oldu sıra Hüseyin Paşa dahi bulunub katli birle cezâsını buldu Müşârün-ileyh Esad Efendi'nin 34 şa'banının ondördüncü günü vuku'u vefâtıyla makâm-ı kerîm iftâde sâniyen bunlar mukîm oldular 41 receb-i şerîfinin yirminci günü vezir alkami-i zemir²⁵ (muhtemelen total anlamına gelen bir kelimedir) Recep Paşa ağrası ile asker cem idüb ilhâhları ile sadr a'zam hafız Ahmed Paşa maktûl ve ol vezir-i hain makâm-ı sadârete mevsûl oldukta maslahat-ı dikkat üzre sâhib-i tercüme dahi mütekâ'id olub yerlerine Âhizâde Hüseyin Efendi suûd eyledi 1043 senesi recebi evâilinde müşârün-ileyh Âhizâde Hüseyin Efendi'nin vuku'-u

²⁵ Alkame: Bitterness (sertlik, keskinlik, yakıcılık) anlamına gelmektedir (Redhause, 1979: 50).

şâhadetinde Şeyh Sinan karyesinde olan zayasında idi Hatt-ı Hümayün ile serian adem gidüb salisen sudûr-u fetvâyı teşrif ittiler 1053 senesi ıyd-ı ahadda ziyâde haste olub sene-i mezbûre zi-l-hiccesinin 8 Leyle-i sebtte vefât iderek Sultân Muhammed Hân Câmii şerîfnde nâmazı edâ olunub Pederi Zekeriya Efendi türbesine defn olundular Asr-ı Sultân Osman Hân-ı Sâni ve Murâd Hân ra-bide üç defada 20 seneye karîb ol makâm-ı âliden temekkün idüb âhir asırlarından istiklâl-i tam üzre merci-i enâm olub Sultân Murâd Hân ile revân ve Bağdad seferlerine azîmet ve ba'de Sultân İbrahim Hân Hazretlerinin evâilinde Mustafa Paşa ile yekdil ve yekcihet olub kel-evvel müsteş'ar-ı umûr-u din ü devlet olmuşlar idi Cinci Hocanın zuhûruyla ba'zı müfsidler ferce bulub padişâh itabinâ mazhâr ittiler Lütf ü ikrâma melûf olmuş ve padişâhlardan iltîfât göre gelmiş Molla-yı zi-şan sâkıt-ı i'tibar olmağla tahammül idemeyüb sinn-i inhitat dahi gâyete irmekle istilay-ı hümmu u gumûmdan sâhib-i firaş olub ahir azm-ı ahret etti molla-yı müşârün-ileyh eltâf-ı mehadim rev m-i latîfe kuy küşade rûy-u hoş sohbet şair tabi'at mütevazi ve huluk ü kerîm zamânında nâzır-ı adim idi Ebu-suûd Efendi'den sonra gelen müftülerin mümtâzı olub müretteb ve müdevven eş'arı vardır Cümle ebyâtı kasd-ı latifi mütezammın [s. 48] üstâdanedir Muhsin-i Kayserinin Feraiz Manzûmesine şerh düşmüş ve hânesi önünde bir medrese binâ eylemişdir Rahmet-ullah-u aleyh

[28] El-Mevlâ El-Fâzıl Ahizâde Şehid Hüseyin Efendi

Sudûr-u devlet-i Selimiyeden Ahizâde Muhammed Efendi'nin semere-i şecere-i vücûd-u asili ve cevhere-i cemhere-i nesl-i celilidir 980 cemazi-yel-evveliyesinde perverde-i sadefçe-i vücûd u dest-i sur-u sâhil-i şuhûd olub sinn-i temyîze resîde oldukta tahsîl-i mertebe-i isti'dâd said-ül eyyâm Seyyid-ül ulemâ-ül-allam Hoca Efendi'nin Meclîs-i amîm-ül feyz ifâdelerine dâhil ve cevher-i isti'dâd hudadaları nazar-ı eksir esere üstâd-ı kâmile vasl olmağın 97 târihinde mazhâr-ı lütf u inâyet ve melzûm-ü lazime-i mülâzemet oldu 98 hilâlinde ibtida kırk akçe ile Papasoğlu Medresesine müderris ve bünyan-ı fezâil-i müesses ve 99 da münfasıl olub sırasıyla devr-i medâris eyledikten sonra onbir zülkadesinde Sarı Hoca yerine Dâr-ül Hadis-i Süleymâni'ye rütbesiyle ihraz u 'izz ü ihtişâm ve on üç şa'banında Muzaffer Efendi yerine Medrese-i Bursa tevcîhiyle nâil-i merâm ve on dört şevvâlinde Rıdvan Efendi yerine bağteten Dar-üs-Sultân hükûmetiyle bekâm oldular On beş şevvâlinde ma'zûl ve on yedi cemazi-ül âhiresinde sâniyen Hükûmet-i mezkûreye mevsûl olub sene-i tamamında münfasıl ve 1020 cemazi-ül

ahiresinin sulhünde Kefzâde Feyzullah Efendi mahlûlünden Sadr-ı Anadoluya vâsıl oldular 21 şa'banında vazîfe-i mukarere ile ihtiyâr-ı kûşe-i uzlet ve 22 cemazi-ül âhiresinde Dâmâd Efendi mahlûlünden Rodosçuk Arpalığı tevcîhiyle mazhâr-ı lütf u âtafet olub 23 ramazanında Azmizâde yerine İstanbul Kazasını ihtiyârle “Eşşey u le yüsenna ille vekad yü-selles”²⁶ mazmûnu âşikâr oldu 24 rebî-ül-evvelinde vazîfe-i tekaüdlere iâde ve makâm-ı Hükûmet-i Kostantiniye de Musalla Efendi karadârde kılındı Yirmi günden sonra Molla Ali Efendi yerine Galata Kazası arpalıklarına bedel ve cebr-i kesr için bedel-i ma- yetehalle vâki olarak 25 cemazi-yel-evveliyesinde Zeyn-el Abidin Efendi mahlûlünden Anadolu sadrı ile mükerreren bünyan-ı kadri meşid ve tekrar isnâd ile manâ-yı câh u celâli müekked olmuş idi [s. 49] 27 zülkadesinde Pıravadi arpalığı ile uzlet-nişîn ve halef-i sâbıkları Ganizâde Efendi sadr-güzîn oldu 1030 şa'banında mecmu' arpalıkların hali fermân olmağın Pıravadi dahi vücuh-u kuzâtdan Dökmecizâde Efendi mahdûmu Celâl Çelebiye tevcîh olundu 31 evâilinde tekrar arpalıkları ibkâ ve hakk-ı riâyetleri îfâ olunmuş idi 32 seferinde kethüda Mustafa Efendi yerine Sadr-ı Rûm ve nâil-i gâyet-ül gâyât mürûm oldular Sene-i mezbûre zi-l-hiccesinde mütekâ'id olub Bostanzâde Muhammed Efendi ikinci defa Sadr-ı sa'âdet Pıravadi Arpalığı tekrar bunlara ilave esbâb-ı riâyet olundu 35 şevvâlinde Kara Çelebizâde Efendi yerine sâniyen mesned-ârây-ı sadâret olmuş idi 37 rebî-ül-ahirinde tekrar mütekâ'id ve ol makâm-ı refia Azmizâde Efendi mütesaid olub Rusçuk Arpalığı bunlara nakl eyledi 39 hilâlinde Menteşzâdenin mutâsârrif olduğu Gelibolu mansıbına tebdîl ittiler 41 Muharreminde Ebu-Said Efendi yerine üçüncü defada dest-i piray-ı sadâret olmuşlar idi Sene-i mezbûre seferinin yirmi altıncı günü dahve-i kübrâda mübtelâ oldukları karha-i cangüzâr-ı rahmetten vefât ittiler deyû maruz pâye-i serîr-i Sultânı oldukta mansıb-ı sadâret Anadolu Sadr-ı Çeşmi Muhammed Efendi'ye inâyet irtesi yevm-i erbaâ'da mânend-ı Yusuf Sıddık haber-i fevti hilâf-ı vâki olduğu tahkîk olunub bad-ül asr iki sadr-ı sa'âdet kester-i kema-fil-evvel makâmlarında mukarrer kılındılar Sene-i mezbûre recebinin yirminci günü vezir alkami-i zemir Recep Paşa ağrası ile asker tecemmü eyleyüb veziriazam Hafız Ahmed Paşa ilhahları ile maktul ve ol vezir-i hain Makâm-ı sadârete mevsûl oldukta maslahat vakt üzre Şeyh-ül İslâm cemâl-ül eyyâm Yahya Efendi mütekâ'id ve bunlar makâm-ı refi fetvâya sait olmuşlar idi 43 recebinin

²⁶ İki şey bir şeyle ancak üç olur

evâilinde müşârün-ileyhin hayrhahlık yüzünden Sultân Murâd Hân Hazretlerinin vâlidelerine yazdıkları tezkire-i a'danın kendüsi hakkında olan ifk-i iftirasının teyidi der sûretde vâki olmağla tezkire-i mezkûr müşârün-ileyha cânibinden Bursa'ya târâf-ı padişâhiye irsâl olundu çün nâme-i vâlide-i yed-i hümayûna vusûl bulub Müftî Efendi'nin tezkiresin görüb kaziyeye muttali oldukları saat azm ü dar-üs Saltanat idüb Serây-ı Hümayûna vâsıl oldukları anda sâhib-i tercüme ile oğlu İstanbul kadısı Muhammed Çelebi yi birer sefineye koyub Kıbrıs ceziresine nefy-ü fermân ve makâm-ı fetvâ sâniyen Yahya Efendi'ye ihsân olundu oğlu Çelebi mûmâ-ileyh müsadif heva ile gitmiş ve sâhib-i tercüme ber muktezây-ı baht bed ü sitareyi nâ-saz sebebiyle muhalefet-i heva cihetiyle henüz boğazı çıkmaksızın tekrar hakkında vâki olan [s. 50] irade üzerine Bostancıbaşı duçe Yedikule açıklarında zevrâk ile yetişüb sahile çıkardıktan sonra ayastefanos nâm karyeden geçürüb kaleferya nâm karyede bir yeniçeri menziline itdirüb edây-ı nâmaz ü niyazla teslîm-i bî-enbazdan sonra Bostancı hermenleri kemend atub kârını itmâm ve ol hadi-ül menkul vel-makulun ruh pür-fütuhun ağram-ı dâr-ül-İslâm ittiler meytini ol sahilde taht-i remel defn ve pinhân idüb Asitânedede Medresesi civârında kendüsiyçün binâ ü tehi eylediği merkad-i zîba muattel kaldı rahmet-ullah-ı taale aleyh Mollay-ı müşârün-ileyh sıbt-ı sical-ül-mağfiret aleyh-i kuvve-i hafızda ilm ü hıfz-ı adab-ı tarîkatde müselle-i âlem ma'reke ârây-ı ârâyış simya perdaz nümâyış bedi-ul beyân-ı muntalak-ül lisân ve basiret ü intibâhta yegâne mensûbe sazı şatranc-ı tedbirde ferzane nakş gûnâ-gûn nireng ve füsunda esb-i câd u feraiz fikrinin rahş-ı muallimi şücun-u mecnunda dehay-i ârâb yanında acemi ile pesendiyle âlemi bend itmek kari ü mevaid-i urkubiye ile nice sade dilleri meftun itmek nuhbe-i efkârı bil cümle ayb u hüneri ma'lum-u âlemyan vadisinde ferid-cihan idi “ ’a” kalem incâr seyyid ü ser-pişkest. Âsâr-ı ilmiyeleri anka gibi şöhre-i dünya ve misal-i cevher kimyay-ı çeşm-i ayanı tutiya idi hâneleri mukâbilinde medrese-i Celîleleri vardır Balat semtinde bir kiliseyi câmii idüb vezaif-i kayin itmişler idi Hüdayi mahlasıile eş'arları vardır müddet-i fetvâları asr-ı Sultân Murâd Hân rabide yalnız iki mah mikdârıdır

[29] El-Mevlâ El-Fâzıl Esad Efendizâde Ebu Said Efendi

Mevlânay-ı müşârün ileyh Câmii-ü-riyasetin Hoca Sadeddin Efendi zâde Şeyh-ül İslâm sâlif-üz-zikr Muhammed Esad Efendi'nin mahdûm-u mükerrerlerdir velâdetleri 1003 senesinde vâki olub vâliidi sâyesinde naz u naim ile pür ü reş boldu vâsıl-ı rütbe-i hadd-i bülüğ oldukdan sonra tahsîl-i ilme sâlik ve

vâlid-i müşârün-ileyhin himmet ü inâyetiyle tarîk-i tadrîse dâhil ve ruûs-u hümayûna mâlik olmuş idi bu sûretle kati merâtible rütbe-i mevleviyete nâil ve 1030 da Süleymâniyeden Şam ve 32 de Bursa mevleviyetleriyle ikrâm olunub 34 senesi Muharreminde İstanbul kazasına vâsıl oldular Müddet-i mu'tadesin tekâmül eyledikten sonra azl ve 36 senesi cemazi-yel-evveliyesi guresinde sâniyen nasb olundu [s. 51] 38 senesi ramazanının yirmi yedinci günü sudûr-u sadâret-i Anadolu ile bekâm ve 39 senesi zülkadesinde Rûmeli sadâreti tevcîhiyle nâil-i 'izz ü ihtişâm olmuşlar idi bad-ül azl 49 senesine gelinceye kadar hâne ve sahilhânelerinde bî-l-'izzî ve-le-ikbâl ikâmet ve sene-i merkûme rebî-ül-ahirinin onbeşinci günü sâniyen mansıb-ı mezkûre-i icâbet eyledi 51 senesi azl ve yine kûşe-i vahdette mukîm oldukları halde 53 senesi zülkadesinin sekizinci günü Zekeriyazâde Yahya Efendi üzerine müftî-ül-enâm ve Müşkil-küşâ-yı hâs ü âm olmuşlar idi "Ola Sadr i câh-ı fetvâda müeyyed ebu said" kevkeble zamâne oldu müftî bu said" fetvâlarına târih-i vâki olmuşdur 1055 zülkadesinde hasb-ül icab azl olunub hâne ve sahilhânelerinde ikâmet üzre iken 1061 ramazanında müftî-i vakt bulunan Kara Çelebizâde Abdülaziz Efendi makâm-ı ali-i fetvâdan bil-azl Sakıza nefy ü iclâ ve bunlar sâniyen câh-ı vâlây-ı fetvâ ile tebcîl olunmuş iken 62 Ramazanının sekizinci günü İstanbuldan ma'zûl Esad Efendiyi bizzat darb eylediğinden ulemâ tecemmüyle şehir-i merkûmun on ikinci günü azle mübtelâ ve kûşe-i hânesinde ihtiyâr-ı inzivâ eylemişler idi 1064 senesi seferinin ondördüncü yevm-i sebt Bahayi Efendi vefâtında salisen müftî olub yine kapusu merci-i enâm oldu 1065 senesi recebinde sudûr-u vakt bulunan İbşir Paşanın harekât-ı nâ-sevabıyla zümre-i sipâhiyandan görür Muhammed nâmında bir şâhis bî-edeb Üsküdar da mecrûh ve me'yûs olan zümre-i sipâhiyi kendüye uydurub cemiyet-i fesâda cüret ve nihâyet tâife-i merkûme ile yeniçeri nâmerdleri yek-dîl ve yek-cihet olarak güya mezâlîmi def itmek ve din ü devlet umûruna nizâm vermek kasdıyla ref-i livây-ı şekâvete cesaret ve Sadr a'zam İbşir Paşa ve Şeyh-ül İslâm Efendi ile sâirenin katlleri hakkında arz-ı iştikaye müba'deretle gittikçe fesâd ve tuğyanları izdiyâd bulub evvela sadr a'zam müşârün-ileyhin konağına hücûm birle emvâl ü eşyây-ı mevcûdenin cümlesini gârât ettikleri gibi sâhib-i tercüme-i müşârün-ileyhin konağını dahi basub yüz elli seneden berû hânedân Hasan Canda müddahiri olan nefyis-i emtiya ve basat-ı kütb-i nefîse ve nevadir-i nadîdesi an vahdede târâc gerde-i dest-i bî-edyân olub hatta kütübhânesi ve kendülere mahsûs odası olan mekânın sedefkârı ve halkari münakkaz dolab kapaklarını dahi koparup

götürmüşler ve haremde olan nisvan mühimmatına ve besat ü âvâniye varıncaya kadar garet itmişler idi ateş-i fitne yine müntafi olmayub sadr a'zamları sâhib-i [s. 52] tercümenin katlleri bâbında ilm-i ifrâz tuğyan olmalarıyla hah ü nâ-hah ikisinin katline rıza dade-i Paşa olmuş iken nakîb-ül-eşrâf Zeyrekzâde Efendi cümleye itiraz idüb Şeyh-ül-İslâm nâmına olan adem-i sair ehl-i cerayim gibi raygan katl olunmak nemertebe-i kabihdir artık nâmus-u ulemâ berbâd olub her birimizi gayrı birer bahâne ile katl iderler ta- cümlemiz katl olundukça Efendi müşârün-ileyh katl olunmaz deyüb hakka ki aceb cür'et ve tedbir idüb mukaddemad-ı makule-i muvahaşse bast itmekle vezir müşârün-ileyh katl olunub müftî-i müşârün-ileyh mahdûmuyla maan bir kayığa vaz ve Geliboluya nefy ü icla olunmuşlar idi 67 de Mekke-i Mükerreme kadısı olub bir hafta geçtikde Şam ve ol esnâda kendü hükûmet eylemek üzre Konya kazası tevcîh olunmuş iken bunların birisine gitmek müyesser olmayub taraf-ı saltanat-ı aliyyeye arz-ı haller gönderüb şa'ban halife ve zevcesi milk-i karin-i vesatetiyle takdîm olunub merhamete terin afv u inâyet ve iltafına mutad olduğu cânib-i saltanat himmetiyle dersi'âdete avdetle azatlı çiftliğinde karar kitmişidi 1066 senesinde zuhûr iden vaka-yı hailede ianetinde bulunan bî-günâhlar gadr-ı hussad ile ma'dum olmağın kemin-i kinde mekîn olan adası fırsat bulub kurb-u civâr-ı devletden devr ü yine arpalıkları olan Geliboluya memur ettiler her nasıl ise avnesi izn avdeti mutezammin emr-i tahsîl eylemeleriyle İstanbula duhûl müyesser ve sahilhâneleri cay-ı makarr olmuş idi 1072 zülkadesinde rihlet idüb Kasaba-i eyyübe ecdâdı kurbunda merkâd-ı rahmet mersadda kuûd eylediler târih-i vefâtları "El-hitam" dır Molla-yı müşârün-ileyh Ebruy-u mahadim-i revm mazbût-ul lisân merbut-ul beyân arîk ve asîl bir zât-ı cemîl idi said mahlas ile ba'zı eş'arı vardır Müddet-i fetvâları defa-i evveliyede ya'ni Saltanat-ı Sultân İbrahim Hânide iki sene ve Sâlide hilâfet-i Sultân Muhammed Hân rabide bir sene ve sâlis de yine Sultân Muhammed rabide on yedi ay mikdârı olub mecmu'u dört buçuk senedir rahmet-ullahi aleyh

[30] El-Mevlâ El-Fâzıl Mu'id Ahmed Efendi

Mevlânayı müşârün-ileyh fil-Asl Kazabad Kasabasından olub esnâyı hadaset-i sinn ü sal ve ünfûvan-ı sabâvet ü şebâb halinde maskat-i re's olan Kazabaddan der sa'âdete gelüb Fehmi Efendi'ye mu'id ve mülazîm olmuş idi [s. 53] taklîb-i safahat-ı devrinin eyyâm ü leyl ile tarîk-i tadrîse dâhil ve 1035 târihinde Dâr-ül hadisden Şam ve 39 da Mısır va 43 de Edirne kazalarına nâil ve bad-ül -azl 45 de Kaza-i İstanbula vâsıl olmuş idi 1047 senesi zülkadesinde Sadr-ı

Anadoluya suûd idüb Sultân Murâd Hân-ı Gazi Bağdad seferine giderken Üsküdar'da nüzûlunda esnây-ı imtihânda mülaziminden Hüseyin nâm kimesne Şeyh-ül-İslâm Ebu-suûd zâdeyi ağzeb eylemiş iken ağmâz idüb sâhib-i tercüme Ahmed Efendi hârifî alaşağı idüb degnekle ta'zir eyledi ne kadar müstakim ve müteşeri idiyse de tabında nevan gızet ve meşrebinde feزازât-ı mukarrer olub ben rüşvet almam rüşvet ve himâyetden neşet iden şefaati dahi tutmam deyüb vüzera'y-ı a'zam ve erkan-ı zuy-ül-ihiramın ricâ ve şfaatlerini red eylediğinden maada istihfaf gune-i kelâmât ile taazzum gösterüb kibâr-ı devletin şan ü hâtırlarına râyet etmez ve candan hâtır gözetmez idi Mülazim-i merkûmun tazir olduğun padişâh-ı mağfûr işüdüb Hüseyin Paşaya var Kazaskerlere husûsen Anadolu Efendisine söyle fukaray-ı kuzât merhamet ve hallerine münasîb menasîb ile tesliyyet idüb un f u cevr ile muameleden ve şikâyet olunmakdan hazer itsünler diyüb fermân buyurub müşârün-ileyh ale-sihr tebliğ-i fermân ettikde sâhib-i tercüme huşunet ile biz bu tâifeden akçe olmazız ve her birinin vakt-i azl ü nasb ü istihkâkın buluruz deyû Paşay-ı Müşârün-ileyhi redd ü takdir eylediği sem-i hümayûna vâsıl olub Keyfiyet-i Şeyh-ül İslam Efendi'den suâl olundukda sâhib-i tercümeden şikâyet-amiz bir iki nükte ve hakîmane birkaç ecvîbe-i müskite ile maksudunu edâ ve padişâha dua edicek ol saat azl ü Belgrada nefy hakkında fermân-ı humayun sadır olmuş idi hakkında vuku' bulan gazab-ı padişâhi teskin olmadığından bî-emr heman çadırı başına yıkıldıktan sonra kalkub hasb-ül emr Belgrada azîmoldu bad-ül afv der sa'âdete gelüb 1049 senesi zülkadesinde sâniyen nâil-i Sadr-ı sadâret-i Anadolu olmuş idi 1051 senesi cemazi-yel-evvelinde Sadr-ı Rûmeli ile tebcîl olunub 1054 senesi rebî-ül-evvelinde azloldu 55 senesi zülkadesinde Şeyh-ül İslâm ve müftî-ül enâm olub ulemâdan ba'zı-bikes nevaz-ı âlem "müftî-ül-enâm adil" mısraını târih demiştir 1057 senesi reb-ül-evvelinde vefât idüb Kadıçeşmesinde binâ eylediği Medresesi kurbunda medfûndur Mevlânay-ı Müşârün-ileyh garib-nüvaz ve sâhib-i imtiyaz ehl-i ilim ve mültezim hilm-zat adim-ül adil mümteni-ül misl idi Esbağ-Allah u sicale nevalihi aleyh²⁷

"Gitdi ah Ahmed Efendi o reis-i ulemâ" [s. 54] târih-i vefâtlarıdır Müddet-i fetvâları asr-ı Sultân İbrahim Hânide bir sene dört mah mikdârıdır

²⁷ Allah onun nasibini bol bol versin.

[31] El-Mevlâ El-Fâzıl Abdurrahim Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh Adana vilâyetinden zuhûr idüb tahsîl-i mebani-i ulûmden sonra Hüseyin Halhali meclîsine varub tahsîl-i envai fûnûn eylemiş idi bil-ımtihân silk-i Medresesine dâhil ve refte refte devr-i medâris iderek Süleymâniye Medresesine vâsıl ve andan Yenişehir ve ba'de Sultân Ahmed Hân merhûmun Darülhadişi ve 1049 recebinde Şeyh-ül İslâm Ebu-Said Efendi cenâh-ı himmetiyle aşiyane-i ilm olan medrese-i Süleymâniye'den evc-i ülya-yı kaza-i İstanbula pervaz ve nevbet-i devlet Sultân Murâd Hânide ba'zı erkan-ı devlet himmetiyle ez müddetde Sadr-ı sadâret-i Anadolu'ya nakl ile karin-i ihti'zaz ve ba'de Edirne'ye icla ve avdeti esnasında Sadr-ı Rûm'a revnakbahşa olub 1057 senesi rebî-ül-evveliyesinde mesned-i fetvâya i'tila idüb kemâl-i tayîn ve istiklal ile nâil-i 'izz ü ikbâl oldular 1059 recebinde Ocak Ağalarının hengâm-ı tasallutlarında Murâd Paşa gadri ile azl ve Mekke-i Mükerrerme'ye irsâl olunub ba'de edâ-ül hacc hizmet-i Hükûmet-i Kudüs şerîf ile müşerref olmuş ve yine Ocak Ağalarına zaruri müracaat ile avdete mezûn olub Üsküdar kazası verilmiş idi nâ-gâh Ağalar vakası hudus idüb Ebu-said Efendi'nin mesned-i fetvâyı teşrif eylediğinde Belgrad kazasıyla tekrar derr-i Sultân Murâd Hâniden ebad olunub dört buçuk sene kadar Belgrad'a meşgûl hizmet-i ibad olmuşlar idi 1066 senesi rebî-ül-ahirinin onuncu Günü irtihâl idüb Belgrad'da imaret tabir olunur Câmii hareminde mütevârî-i hak oldular Mevlânâ-yı müşârün-ileyh bahr-i zehhar-ı ulûm ve itikadı pak ü salah ile mevsum idiler hevamiş-i kütübde tahrîrat makulesi âsârı ind-ül tahkîk-i makbûl ve merbutdur lakin salabet-i zühhd hasbiyle cerr-i cesur idiler ayan-i asra adem-i mülayemetiyle muamele itdiğinden ekser-i nas kendülerinden müteneffir idi hal ve şâhadet-i Sultân İbrahim Hânide sudûr iden bî-perva hareketi hakk-ı kuyluk varisinde atale-i lisânı ve ba'zı mertebe-i zuhûra gelen cüreti bais-i kadeh ü müzemmeti olmuşdur Levme-i laimden hazr-ı mansıb-ı dünya için müdârâ irtikab itmez bir merd-i mutasallıb idiler müddet-i fetvâları Asr-i Sultân İbrahim Hânide ve saltanat-ı Sultân Muhammed Hân ra-bide iki sene üç mah mikdâridir Rahmet-ullahi aleyh [s. 55]

[32] El-Mevlâ El-Fâzıl Muhammed Bahai Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh Şeyh-ül'İslâm salif-üz zikr Hoca Sa'âdetin Efendi'nin mahdûmu Sudûr-u Rûmdan Aziz Efendi zâdedir mutad üzre medârisde kat-ı merâtib iderek Süleymâniye'ye andan Selanik ve 1043 de Haleb-üş-şehba kadısı olmuş idi lakin Haleb Beğlerbeyisi Ahmed Paşa ile imtizac idemeyüb

mükeyyifât ile aludedir elinden tutun çoğu düşmez icrây-ı ahkâm-ı şeriy'e itmege şuuru yokdur deyû Paşay-ı müşârün-ileyh târâfından hilâf-ı vâki olunan inha Murâd Hân-ı Gazinin henüz rihan yasağı temşiyetine ihtimamları zamâne-i mesadif olmağla 44 salinde azl ve Kıbrıs ceziresine nefy itmişleridi 45 evâhirinde mazhâr-ı avf olarak avdetle 48 Muharreminde Şam-ı cennet meşam Mevleviyetlerine sâye resa olub 54 seferinde Edirne Kazasıyla bekâm ve sene-i âtiye rebî-ül-evvelinde Kaza-i İstanbul ile ikrâm olundu 56 Muharreminde Sadr-ı Anadolu olmuş iken bir ay sonra Sadr-ı Rûma nakl ile pâye-i kadri müsteali ve sene-i merkûme zülkadesinde azle mübtelâ oldu 57 cemazi-ülevveliyesinde sâniyen Sadr-ı Rûma tasaddur ve şevvâlde nâ-be-hengâm azl ile tekeddür eyledi 1059 senesi recebinde Şeyh-ül İslam ve müftî-ül-enâm olmuşlar idi “Gelmedi dehre Behai gibi âlim müftî” fetvâlarına târih-i vâki olmuşdur İngilterelülerden birini izmirde mukîm İngiltere konsulosunda ikiyük akçe davası olub İzmir Kadısı Haşimizâde Konsolos mûmâ-ileyh ihzar ü tazir dava ettiğinde Konsolos mûmâ-ileyh biraz ahidnâme eylesin Efendi bu davayı dinlemeye memur değilsin deyû izhâr-ı huşunet idüb ahidnâmeye nazar olundukta birini yine İngilterelülerden biriyle ikiyük akçeden nakıs davası oldukda bundan kuza-ı İslam fasl eyleye eger ikiyüz bin akçeden ziyâde ise bunda istima'olunmayub İngiliz memleketine havale oluna deyû münderic olmasıyla kadı müteellim olub cebren istima olunmağa kasd ettiğinde konsolos Mûmâ-ileyh huddam-ı mahkemeyi silküb çıkub mekanına gitmişdi Mûmâ-ileyh Haşimizâde de ‘izz ü Hükûmet ve muktezâyı şerî’atdena’şi gayret ve hamiyet ulür-ü ırk-ı haşimiyeti cem ile sâhib-i tercümeğe vuku’-u hali bildirmişdi bu konsolosu azl ü def itdiresiz deyû vezir-i a’zam Melek Ahmed Paşaya haber gönderdikde vezir-i a’zam müşârün-ileyh bizim iştiğâl-i kesiremiz vardır lutf idüb bu kaziyede muktezây-ı hal ne emr-i icab ederse temşiyet ve icrâsına kendüler takayyüd buyursunlar dedikde şeren lazîmgelen umûru [s. 56] iras ne dimekdir diyerek hiddet ü gayretinden akıbet endişelik mahâli kalmayub galataya adam irsâliyle İngiltere balyosunu celb birle konsolos mûmâ-ileyhin kabiyahını zıkr idüb azlini ibrâm ittiğinde balyos mumi ileyh bu konsolos devletim târâfından mansıb olmağla ben kaldırmağa kadir değilim dedikte Mevlânâ-yı müşârün-ileyhin gazab-ı istila idüb balyos mûmâ-ileyh konağında habs itmiş idi Bu babda kendüsünden vâki olan hatayı derk itmediğinden başka olunan ricâ ve isti’dayı dahi kabûl itmediğinden erkan-ı devlet azli bâbında ittîfâk idüb 61 senesi cemazi-yel-evveliyesinde bil-azl şehr-i

merkûmun onsekizinci günü derya cânibinden arpalığı olan Bergamaya nefy oldular Geliboluya vardıklarında anda sakin olmuşlar idi 1062 ramazanının on ikinci günü Ebu aid Efendi'nin üzerinden sâniyen mesned-i fetvâya suûd idüb 1064 senesi mah seferinin on üçüncü Cuma günü illet-i hunnakdan vefât eyledi ertesı sebt günü nâmazı ba'd-ül edâ ebu-l feth Câmii nur-lami kurbunda ihdas ittiği türbesi mukâbilinde asude-i merkad-i cennet revak u nişîn rahmet-i tak oldu vefâtlarına bu beytin mısra-ı sânisı târih-i vâki olmuşdur

Hitab-ı ircai'den oldu bî-hoş

Behai kase-i mevti kılıb nuş

Seng-i mezarında tarin budur

Menzilin Firdevs ola El-fatiha

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh ser-hayl-i kavâbil Rûm sâhib-i haysiyet ve şair tabiat şir ü inşâda mahir-zemîn vakar ü tab-ı nikar sâhibi ber- vücûd olub eğer-ce kemayenbağı itkan üzre tamam görüb kanun-tahsîl vechile ref-cehle şîğal itmiş değil idi zira sohbet-i yârân ve ülfet-i mükafat ile evkât-ı istiğrak üzre olduğundan gayr-i zimam ihtiyârı dest-i müreffa-i müfahhârâta vermiş itidal mizac hudûdundan taşra gitmiş idi lakin kuvvet tabiat ve hiddet-i zeka fetanetle milke-i istihrâca mâlik olub her varide emsâline müsâvi görünüb şirket ider zi-kabl-ül-mevt alayim zevâl ü intikâlden imaret acibeye mazhâr olarak cümleden tebdîl ahlak idüb meşrepleri lütf ü semahat mükarem ve refet üzre iken intîfâllerine karîb-i evkâtde tabiatlerine ceberut ve kasvel galib olub cüz-i umûrda tehevür ve gazab-ı nâ-be-mahâl kendülerinden sudûr ider idi çaşni-mend olmağla meşayih ve fukara ve zümre-i dervişan ve zuafaya âtiyeleri nâ-maktu iddihar-ı mal ve tama-ı zemimesi muktezâ-yı tabiatlerinden merfu iken tamaat-ı ittihaz ruhsat virüb kendüler dahi ebniye-i müfferreha tamirine takid ü ifrat idüb lütfuna melûf olan muhtacla arz-ı hacata cüret ittikçe çin-i cebin ile kahr ü nehr muamelesi idüb bir habbe ihsân itmediklerinden ma'ada mukavele sulha ve ashâb-ı recanın [s. 57] geldiklerine bile rızaları yoğ idi evâil-i hallerinde ashâb-ı kemâle bezl-i makdur ile semahat idüb evâhir hallerinde imsak ü danant izhâr-ı kasvet itmeğe başlamış idi defa-i sâniye iftâsında ekser tevcîhatı ağraza mübni olub müstaidini çerağ itmemek muktezâ-yı tabiatleri idi vefâtlarından yirmi gün mukaddem Derviş Hüseyin ki ashâb-ı cezbeden bir mûkaşif derviş olmağla Ebu-suûdzâde Sadık Çelebiye nâ-gehani gelüb kalk beni müftîye götür diyicek ol dahi baş üzre diyüb götürdü kapudan içerü girdiği gibi bekâ Efendi kaza-i müteveccih oldu kurtulana

aferin deyü feth-i kelâm eyledikte Mollay-ı müşârün-ileyh hab-u gafletten uyanub dedem bana çare nedir diyicek buna çare yokdur belâyı red ü ömrü ziyâde edici umûru siz tâlim ider iken vakt-i rehada “teciru lillahu tarbahu”²⁸ kaidesi üzre şiddet-i tedârikini görmekten ve aceb gaflet ettiniz tedârik vaktinde gerek idi hala fırsat fevt oldu yol tedârikin gör deyüb bir akilane cevâb virdiği dehşetinden müşârün-ileyhin şuuru gidüb istihay-ı hayretten dervişe hele oturun defi bâbında teveccüh-ü derün ile lütf iden dediğinde derviş bu kadar ana ittiğimiz lütüfdir deyüb firar ider gibi meclîsden çıkub gitti ama müşârün-ileyhin rahatı gidüb havf-i mevt ile bî-huzûr ve kaza-i rabbani ol gice vakasında görür ki kendüyi üryan idüb bir harir-i ebyaza sarub hânesi karşusunda olan bağçesinde bir Ağaç altına küçük bir çadır kurub bunda otur demişler ertesi bidar olduğu gibi bu hoş vaka Dervişin Kelâmını müeyyid ittiğini idrak idüb üçyüz filari çıkarub kurban ve tasadduk için mevzuuna verdi ol sefih mağrûr Efendi vesveseye uğramış deyüb ol altın ve kurbanları ve sair sadakatı müstahak ve muhtacına vermeyüb hevadarları olan şuhûd zor makula kuzgunlârâ bezl idüb böyle şeylerde dahi ticaret derdine düşdüler Efendi’nin bir illeti yoğ iken sebt gününü görebilsek eyüdü dediği menâmında aynı ile böyle demişlerdir vâkıaen bilâde beyân olduğu üzre şehri seferin on birinci Çarşamba günü cerice-i hüma ba’de saal ile başdan bir nazle-i hare boğazına mansıb ü hunnak hudus idüb çehresi badincani levne girüb teneffüse kadir olmadığı halde üçüncü Cuma günü bî-hod düşüb hin-i telkinde şehâdet getir dediklerinde iki kere parmakların ve elin kaldırub ol işaret ile teslîm-i ruh eyledi Hakka ki zat bî-muadil her fende yegâne vakt idi Fetvâlarının birinci defası asr-ı Sultân Muhammed Hân rabide bir sene on bir mah ve ikinci defası iki sene altı mah mikdârı olub mecm-u dört sene beş mah mikdârıdır Rahmet-ullahi aleyh

[33] El-Mevlâ El-Fâzıl Kara Çelebizâde Abdülaziz Efendi

Bu misillü a’tay-ı inâm sadakatde ittiba u Hudaya tamamıyla teslîm olunmak icâbet itmeyüb ne virürsen yedinle o gider seninle fehvâsınca kendü yediyle verilmek ahsendir [s. 58] Mevlânâ-yı müşârün-ileyh sadâret-i Rûmdan ma’zûlen mahrûse-i Bursa’da uzlet ve inzivâ üzre iken 1007 Muharreminde fecaaten vefât iden Kara Çelebi-zâde Hüsameddin Efendi’nin mahdûmudur kaide-i aide devre-i müderrisin üzre devr-i medâris iderek 1036’da Yenişehir’den

²⁸ Arapça vecize Allah için yatırım yapın kazanırsınız

ma'zûlen Mekke-i Mükerrreme ve kırk üç recebinde İstanbul Kadısı olup Sultân Murâd Hân-ı ra'bi Hazretleri Edirne'de etvar-ı nâ-şayestesini istima itmekle Kıbrıs'a nefy itmişler ve ba'de simasında semere-i salah zâhir olmuşdur deyû vükelây-ı devlet ceraimini afv u reca ittiklerinde hayyizi kabûle karin olmağın İstanbul'a gelmeğe izn ü ruhsat buyurmuşlar idi 1050 târihinde Dimetoka kazası arpalık virilüb 58 de Sultân Muhammed Hân rabii hazretlerinin serîr-i ârây-ı Osmâni oldukları esnâda Rûmeli Kazaskeri olup padişâh-ı âlem-penâh hazretlerine telîf ittiği târihi arz idüb Bahai Efendi'ye rağmen Şeyh-ül İslamlık pâyesi hattını tahsil eylemişler idi Ba'd-ül azl bağçelerinde mukîm iken Balyoz madesinde Ocak Ağaları Bahai Efendiyi azl ittiğinde ya'ni 1061 senesi cemazi-yel-evvelinde Şeyh-ül-İslâm olduğunda "Eyledi hak 'izz ile müftî aziz âlemi" fetvâlarına târih düşürülmüşdür Siyavuş Paşa sadâretinde has mukarribin Ağaları için Ocak Ağaları cemiyet ittikte ateş-i fitne alevgir olup Ocak Ağalarının devleti berkeşte olmağla Ağalar târâfında bulunmak töhmetiyle azl ve Sakız'a nefy fermân olunmuş ve ba'de Bursa'ya gelmeğe me'zun olmuş idi ecdâdından kalan vakf-ı menzilde mukîm iken 68 rebî-ül-evveli gurrasında intikâl ve sarban Şeyh Muhammed makberesinde mahzun nihânâne-i künc-i molların muhal kalındı Müddet-i fetvâları zamân-ı Sultân Muhammed Hânide beş ay mikdârıdır Mevlânâ-yı müşârün-ileyh muvakkar muhteşem ü a'zamet bî-endâze sâhibi vasat-ül kame ve mülahhem sadası ince kelâmı seri söz bilür elzam ü efhame kadir müteazım gazub ve taan ü dahl ile kesr-i hâtıra mail hareketi nedir ve ilmi kadr-i müşterek mârifeti akranlarına galib takrîr ü tahrîrde selaset tabir ile sebki kelâm ve inşâda maharetleri sair den ziyâde idüğüne ve rütbe-i ilmüne müteâdid âsârî şehâdet ider cümleden ravza-t-ül ebrar nâm bir târih yazmışdır mebde-i adem aliyye-ul İslâmdan Sultân Muhammed Hân bin Sultân İbrahim Hân Hazretlerinin cülûsuna gelince ali tarîk-ül ihtisar-ı tahrîr idüb sonra Bursa'da tekâmiline himmet ve mebde-i cülûsu padişâh-ı mağfûr la Sultân Muhammed Hân rabiden 1068 senesine gelince on senelik vekayi müştemel bir zeyl tertîb itmişdir Lakin meşrepleri muktezâsınca taassub vadisini ihtiyâr itmekle erbâb-ı devletin cümlesine sarf-ı endâzlıkda taksirat itmemiştir alel-husûs Bahai Efendi gibi bir vücûd-u muhteremi hasım ittihaz idüb hakkında hezl-i amizane edhuke-i acibe yazdığı mütâlaa idenlere ma'lumdur asla kimseden ihtiraz ve ictinab [s. 59] eyleyüb hakk-ı kuyluk vadisini ihtiyâr için kibâr-ı devlete vüzera'ya varınca müdârâ itmeyüb hâtır-mande olurlar ise de kelâm hakkı bi muhaba irad idüb

Sultân İbrahim Hân halinde kendülerden sudûr iden cüret ü ikdam ü âşikâre söylediği kelâmât-ı huşunet-i amizi vareste-i tahrîr ü tezkirde sonra Bursa da ol vazi nâ-münasebeye peşîman olub zeyl-i târihde erkan-ı devlet ü ihvana gelen risâlelerinde nazm u nesr ile izhâr-ı hulus-u niyazmendi birle târâf-ı saltanata hayırhahlık arz idüb bed-hahlık semtine meyl-i töhmetînden ibray zimmete katı çok say ittilerse de müfid olmayub vakt-i cülûsda zuhûr iden cünha-i lisâmı feramuş olmağla târâf-ı saltanata emniyet-i kalb ve i'tima değil hâsıl olmayub bir dahi makâm-ı fetvâya değil İstanbul'a bile takrîbine ruhsat verilmeyüb ol hüzn-ü kürbet ile müteveccih dar-ı ahiret oluncaya değin diyâr-ı gurbette mübtelây-ı hicrân ü mihnet olmuşlardır aba ve ecdâdından muris vafîr-i mala mâlik olub kendüsi dahi düyunundan ari ağniyâdan olmağın mesken ü libas ve taamda ve terbiye-i ittiba ü hıdme-i dar u ihtişâmda vezirane ve belki mülukane idi taamı nefis hilviyat-ı sekeri pak vakti taamda müteâdid itba ü misafir bulunanlar adabla hâzır olub bad-ül taam yanına oturmazlardı Züvvar ü misafirin için başkaca müzeyyen oda mahsûs olub taleb ittiği adam yanına da'vet olunârâk resmice sohbet idüb ekser-i evkâtte yalnızca kaşane-i mahsûsasında mütâlaa-i kütb-ü tahrîre meşgûl olurlar idi sair-i Huddamdan maada taze ru-mehpare beş altı dane nazenin hizmetkarı eksik değilse de pak-damen ü mesâlih olub lakin müşâhede-i cemâl-i huban ile mütelezziz olmağla makule-i sûret-i ve siyreti mahbub Çelebileri evlâd yerine terbiye idüb okudub yazdırıb çerag itmeğe nâil olub hatta ol makule-i mahdûmlârâ eyyâm-ı şitâda Hind-alacası mirzayı boğası kapama ve şal kuşak ve eyyâm-ı sayfda ince kırım kesimi beyaz sade som sırma kolan kuşak kuşadıb eyyâm-ı mutedilede sürmaisi ince bez haftanlar giydirüb çakşir gidermez ve sadelerinin yırtmaç şikafı şatır eteği misal iki karış mikdârı olub bir iki yerden rabt için altun kobça dikerler imiş ki misafir huzûrunda açılmamak için yırtmaçlar iliklenür idi sair vaktde küşade olub esnây-ı hizmette süratle ami ittikçe şaki tolanı yırtmaçlardan simin topukların şa'sası meclîse pertev salarmış bu vechle topuk seyri ve Kırım kesimi esvabın şikafından ayine-i sine temaşasın idüb bu kadarla kanaat ittikleri halde kendüsine fisk ile töhmet olunur idi zümre-i huddâm veli-nimetlerinin gerek hayr ü gerek şer ahvâllerini ketin ittikleri halde müşârün-ileyhin nazar ile telezzüzden gayrı bir ferde tekarrüb ittiği belki bir buse aldığı yokdur deyû yemin iderler imiş mahrem-i esrârı olan kibârdan biri Sultânım bu taze uşakları istihdam itmekler cendan-ı münasîb görülmez dediğinde Hüsn-ü sûret kabiliyet-i siyrete a'lâmettir bir alay kabih el-veche ahirmen istihdamından

bunlar münasîbdir ve bir alay [s. 60] feseka-i şerrinden hıfz u terbiye ile adem itmediğimiz cihetle me'cur oluruz dediğinde ama Sultân tarz-ı libaslarında muhteri teklîflerinde itinanız sebebiyle adanız taan ve dostlarınız su-i zan iderler dediğinde telezzüz-ü nazardan gayrı kasdımız yokdur Cevasis-i uyub olanlar tefahhus iderek pak-bazlığımıza muttali olub su-i zandan kurtulur hased cibilli belâsıyla zemm ve gıybet edenler seyyatımızı alur hüsn-ü cemâl-i huban sun-u Yezdan olmağın muhakkikinden olan urefa-yı kibâr nazar-ı ibretle müşâhedesi bâbında meslub-ul ihtiyârlardır selefde gelen gelmeyen ârifinden katı çok devletlü bu husûs için hussad-geç nazar târâfından siham-ı taan teşnia siper olmuşlardır hulefa ü müluk ve kibâr-ı salifenin mecâlis-ü hikayatını münkesif olan kütb-i mufassalada bu manaya müte'allik hikayat-ı garibeye nihâyet yokdur cümleden hoca Saadeddin Efendi târihleri tercümesi olan semârât-ala devvar ü merkat ihtiyâr-ı nâm kitâbda nakl ider ki İmam Gazali kudüs-sera Hazretleri Huccet-ul İslam ve ilm ü irfân ve takvâ ile Memdûh-u has ü am iken İbn-i Cevzi ol zât-ı alişana taan idüb ehadisi mevzuu nakl ider taze ve nevreste mahbublar terbiye idüb müşâhede- i cemâl emr-i dane mail idi deyû zem itmişlerdir Tergîb ü terhib maslahatı için avâme-i ahadis-i zaife nakl itmek reva ve enzar'ulül-ebzar mahz u mülahaza cenâb-ı huda iken İmam Gazali gibi aziz Zühaller tanından kurtulmamışdır Nureddin Şehid Hazretleri ilm ü salah ü takvâ ile maruf ve meşhûr muktedây-ı muluk bir padişâh sâhib-i sülûk iken bir mahbub ibrikdarı olub evkât-ı hamse ve gicelerde teheccüd vaktinde daima abdest virmek hizmetinde olub yanından ayırmayub hemvare müşâhede-i cemâl-i pâki ile tahsîl-i ced ü hall iderler imiş Veziri makâmında olan İsmail bir gün nush u pend idüb Sultânım ba'zı kasır-ı nazarlar hakkınızda su-i zan idüb ibrikdârâ muhabbeti vardır dirler dediğinde tebessüm idüb beli severiz bir katre nutfa kudreti bu hüsn ü cemâle nâil ve böyle safat-ı cemîleye ahlak-ı hamide ye vâsıl iden mahbub-u hakikinin pertev-cemâl sun-u pak-i müşâhedesine ayinemiz olduğu cihetden ibrikdarın meftunuyuz deyû cevâb vermişler Tac-üt-Tevârihde mezkûrdur ki nureddinin ateş-i aşkı gittikçe tezayüd olub ibrikdarın bir lahza müfarekatına takat götürmeyecek aşüfte hal olmağın arz-ı saltanata halel terettüb ittiği eclden bir gece cevfi leylde el kaldırub ilâhi maksud-u hakikisinin cemâl-i bî-kemâlidir Nefs-i zâlim bu hüsn-ü mecazi târâfına zimam-ı kalbimizi bil-külliyce cezb tekazasının idiyor mağlub nefis olmazdan evvel taharet üzre îmanetini kabz ile deyû dua ittikte ol saat hastelenüb ertesi merhûm olmuş Hüsn-ü cemâle meyl ü muhabbet zaruri olduğu bu

hikayelerden ma'lum olduğundan bir dahi pakbazlıkla müşâhedesinden mütelezziz olduğumuz ma'nayı bir alay ahmakların tanından havf ile terk itmesiz îfâl-i ibadın seyiyat-ı hasenatına muhasib hak Te'âlâ olduğundan kasır-ı nazar olan cihal-i ebterlerden ne dirse disün [s. 61] deyû cevâb virmişler vâkıa bu meşreb teklîfat-ı resmîyeye çendân-ı Dilbeste olmayan azâde ârifler vadisidir ama ef'al ü akvâli fetvâ-yı menzilesinde olan muktedâ-yı nas ve uzema-yı ulemâya göre lazımdır ki hakkında su-i zan olunmağa bais olan şeylerden kudreti mertebe tathir zeyle çalışub hayal-i halkdan bed-kemâni' Kal-i bed-guyular lisânını kata' bezl-i mechud eyleye zira ahkâm-ı şeri husûsa mesned-nişîn fetvâ olanlar böyle la'-kaydane hareketden çok zârâr olub hatta müşârün-ileyhin ravza-i fazl ü şiiir ü inşâsı âsârından ehline zâhir olmağın selefleri Bahai Efendi'ye tefavvuk ve meziyetine ehl-i insaf makarr iken asırlarında kendülerinden sonra ila vaktine Heze cemi halk müşârün-ileyh Bahai Efendiyi medh ü sena ile tercih idüb kendüyü sevmezler ve ilm ü mârifetine mu'terif olmayub medh eylemezler deyû şübhe-i erbâb-ı maârifeye bais halecan-ı hâtır olub salhurde-i kibârın takrîri üzre Bahai Efendi'nin eğerçe şiiirinden gayri eseri yokdur âlude-i keyf eylemişler lakin mîzac-ı âlemi bilüb muktezâ-yı asra göre müdârâ husûsa târâf-ı saltanata temahhus-u halis ile vefadarlık merasimi icrâya kadar umûrlarında çendân mağlub tevâbi olmayub reylerinde müstakil imişler Bu kadar letâfet-meşreb ve Çelebilik ile ashâb-ı ricâyâ abese veche ile şöyle izhâr vakar eylerler ve kimesne nâ-makul ricâyı arza kadar olmayub def ittiklerinde dahi ecvîbe-i müskite ve Hüsn-ü müdafa ile şöyle def iderlermiş ki hâtırların mecrûh itmez ve edebe muhalif münazaa ve müşacereye müeddi olmaz imiş İltimasına müsâade itmedikleri kimesneleri gayri yüzden kavli ve fiili vech-i münasîb ile mutayyeb idüb maa-kaza derviş meşreb-hoş sohbet olub kibr ü gurur ile halkı kendüden tenfir itmemele âme-i halk meclîslerine meyl ile bilen bilmeyen kâmil ve Çelebi müftîdir derler sâhib-i terceme ise muhteşem ve mebzul-ul niam fâzıl u kâmil mahdûm u güzide olub lakin hudûd-u merasim icrâsı kaydına ifratla dilbeste ve kendü şan ve kemâline i'tina sâhibi olmağla ref ü hoşt-u ahibbâ ve tatyîb kulub üdeba için lazîmgelen tarh-ı teklîf ü muamele-i taltifi hiçbir ferdle itmeyüb ekâbir ü a'zamdandan hiç kimseye müdârâ ve müdahene muamelesine tenezzül itmezler idi hem-meclîslerinden herkese rütbe-i dünyeviyesine göre muamele ettiğinden ma'ada ekâbir ü esağirin cüzi ve külli sudûr iden cünah ve kusûrunu müddet-il ömr avf ü özrünü kabûl eylediğinden başka meclîslerinde her bar ü der lisân

sâhibini rüsvay-ı cihan eyledikleri sebebiyle halk kendüden nefret idüb emsâl-i ârâbdan “men ayyârâ uyyira ve men azelen nase fahalluhu”²⁹ mazmumunca cuzi kusûrun lisâna dolayup hakkında ifk-i iftira ile âme-i nası kemâlat ve fezâilini kadh idüb tercih-i azîmile Bahai Efendiyi tercih iderler idi şeref ü fazl ü kemâl-i halkın mehdine göre olmayub ekser nas-ı tebaa mülayim ve muvafık olan kimesneyi medh iderler ol cihetle medh ü zemleri muallel bil-ağrazdır Müşârün-ileyh Bahai Efendi Rahb-ül-sadr bî-niyaz meşreb olmağla keyf-alud yârân ve gerde-i şuarâ kıssahânları dâhil-i meclîs idüb muaşeretlerinden [s. 62] istinkaf itmeyüb hatta cennetmekan merhûm Sultân Süleyman Hân Hazretleri buyururlarmış ki dünyâda bize ve sâhibine faideli her avam-pesend olan hünerdir zira havas-pesend olan hünerin tâlibi ve rağibi binde bir bulunmaz derler imiş vâkıa nefs-ül-emre mutabık bir kelâm hakdır müşârün-ileyh Aziz Efendi Bursa şehrinde suya ihtiyaç yoğ iken ruz-u miad için idad-ı zat itmek niyetiyle bî-nihaye mal harc idüb müteâdid çeşmeler binâ itmişlerdir Müddet-i fetvâları Asr-ı Sultân Muhammed Hân rabide beş mah mikdârı olub pâye-i fetvâ ile bekâm olmak bunlarda vuku’ bulmuşdur Rahmet-ullahi aleyh

ZEYL

“El-belâ-i müvekkel-i bil-mantûk”³⁰ fehvâsınca insan cemi-i belâyâ lisânı ucundan giriftârı olagelmiştir sanmanız mihnet ü gam bülbüle gülden geldi kafese girdi belâ başına dilden geldi “Kelimet-üş şerri tekdirü ke’seke ve tatir u raseke”³¹ mazmumunca bir şer söz sâhibin nimetîni men’e belki gelesin gidermege sebep olmak müttefik-i aliyye olmağın cümle insan lisânının zabt idüb nefi ü zârârını fikretmezden mukaddem bir sözü söylemek lazımdır aliy-ül-husûs kibâr-ı devletten ve erkân-ı saltanatdan madud olan devletlülere zabt-ı lisân ziyâde ehm ü elzemdir bir fırsat vaktinde doğru söyler disünler mülâhazasıyla endâzeden hâric söz söyleyen elbette zârâr çeker zira rüzgâr bir hal üzre kalmaz ve ahvâl-i devlet ve etvar-ı ricâl memleket-i bir siyak üzre durmaz çünkü ahvâl-ı kâinat inkılabdadır şâyet ol kelâmıdan mutazarrır olan kimse cânibine ikbâl-i rüzgâr gaddar-ı tevcîh ide şameti çekilmek emr-i mukarrerdir ve husûsa müluk kirâm vüzera’yı a’zam hakkında hayır dua zikr-i cemîleden gayri harf söylemek katan caiz değildir egerçi muğayyer medh ü sena ile irtikab-ı kizbden tevki olunur ise

²⁹ Arapça vecize “Kim ayıplarsa ayıplanır kim insanları uzaklaştırırsa insanlar onu yalnız bırakır”.

³⁰ Arapça vecize “İmtihan ağızdan çıkan sözden kaynaklanır”.

³¹ Arapça vecize “Kötü söz bardağını bulandırır; aklını başından alır”.

sükût-u cümleden evla ve infa olduğu kütb-i tevârihde mestur olmağla bil-
münasebe zeyl olundu

[34] El-Mevlâ El-Fâzıl Abdurrahman Efendi

Mevlânâ-yı müşârün ileyh İstanbuldan ma'zûlen 1055 de vefât iden
Tulûmucu koca Hüsam Efendi'nin ferzend-i dil-pesendidir velâdeti 1003 senesinde
vâki olmuş idi ünfüvan-ı şebâbda sâlik-i mesâlik-i kesb-i kemâl ve arec muarec-i
iktıtaf her şecere-i neval olub devre-i mu'tade-i tadrîsi tekmîl ü tesisinde
Süleymâniye'den 1050 de Haleb-üş şehba ve âtiyede Şam-ı cennet-i meşâma nakl
ile bekâm ve 54 seferinde Kaza-yı İstanbul ile nâil merâm oldu 59 şevvâlinde
Sadr-ı Anadoluya 62 ramazanında Sadr-ı Rûma itla ve irtîfâ ve âtiye
şevvâlinde mûmâ-ileyh Hüsam Efendi Sultân Süleyman aleyhi rahmetü vel-gufrân
at meydanında tertîb eylediği sur-u hitanda seyircileri defa-i tulûm tabir olunan bir
nevi zârârsız alet icad itmekle matlabına müsâade olunub sonra mülazîm ve
bilâhire müderris olmağa sebep olub olunmuşdur
[s. 63] azl ile iktina eyledi İstinad ü isti'dad huda-dad ile 65 recebinde Şeyh-ül-
İslâm Ebu-Said Efendi salise Sadr-ı fetvâdan baid oldukta bunlara meşâyihat-ı
İslâmiye teklîf olunub nevan ictinab ü nuhuvet ba'de zaruri kabûle ruhsat gösterdi
1066 senesi cemazi-ül ahiresinde zuhûr iden fitne ve vaka-i çenarda Ağalar
nâmına olan bir takım zorbalardan zümre-i sipâh müteayyinlerinden Kara
Abdullah nâm kimesne gibi ortalığın maslahat-güzâr-ı fettanı ol esnâda gördüğü
Müftî Efendi'den gayri ağalara tarafdar yok yalnız müftî ile iş bitmez eski bildiği
ayâdlığını ele alub Müftî-i müşârün-ileyh bu tâifeye şöyle cevâb verilse böyle olsa
deyû ba'zı münasîb söz söyledikde müşârün-ileyh sen var deyüb cemiyete yolladı
merkûm Atmeydanı kurbunda cemiyete mülâkî olub illet-i cinsiyete mağrûren bre
yoldaşlar bunun aslı nedir ihtiyârlarınız ile söyleşecek cevâb vardır durun diyerek
zümre-i sipâhiyandan bir bölük üzerine seyl-i seyf idüb bî-çareyi rize rize ittikten
sonra her pasesi mehterhâne turabızanları üzerine avızan ittiklerini sâhib-i tercüme
işittiği gibi padişâhı ayak divanından men idüb bir an mukaddem baş ve canını
tahlis için mansıbından ferağ zaruriyle izhâr-ı zeka ve Kudüs şerîf kazasını ricâ
idüb ölgün makâm-ı iftâ Memikzâde Efendi'ye bî-tevcîhe anın ilamıyla Kudüs
şerîf kazası kendüye ihsân olunmuş idi bir seneden sonra Gayntap arpalığı ile
kâmyâb olub nefse hareket ü şitâb eylemek üzre tenbih ve yeri ahire tevcîhe
kılınmış idi ba'de Mısır kurbunda cize arpalığı virilüb bin 1081 cemazi-yel-
evvelinde Kum'da rihlet eyledi "El-murtaza " târih-i vefâtıdır müddet-i fetvâları

zamân-ı şevket ünvan Sultân Muhammed Hân rabi'de bir seneden noksandır pençe-gir pehlivan ve kitâb hatt-ı ta'likde memdûh ve hoş-nüvisyan bir merd-i ferd-i fakih ve salabet vakar ile Rüstem nerîmane sebih bir zât-ı vecîh idi ca'al-Allah el-Hüsnezâde

[35] El-Mevlâ El-Fâzıl Memikzâde Mustafa Efendi

Mevlâna-yı müşârün ileyh Şeyh-ül İslam selef-üzzikr Mu'id Ahmed Efendi'nin dâmâdıdır mevsim-i şebâbda fûnûn-u kemâlata kanun üzre intisâb idüb bel veche-i kaide-i meriye-i merâtib-i tadrîsi tekmîl ve 1052 de Süleymâniye'den Kudüs Şerîf ile tebcîl olunub 54 seferinde Mısır'a nâil ve 57 rebî-ül-evvelinde Kaza-i İstanbula vâsıl oldular sene-i merkûme şevvâlinde Sadr-ı Anadolu'ya nakl ile tefuk madun idüb zi-l-hiccede pâye-i Sadr-ı Rûm virülüb 58 recebinde Anadolu'ya [s. 64] azl ile mahrûm oldu 59 şevvâlinde bil-fiil Sadr-ı sadâret-i Rûmeli ile bekâm ve müddet-i mu'tadelerin ba'dül tekmîl hânesinde istirahat ü ârâm eyledi 63 şevvâlinde sâniyen mansıb-ı mezkûre i'tila ve sene-i âtiyede bî-azl Lala Esiri Efendi ile mae'n nefy ü icla olunub ba-dül afv pa-nihâde-i Dar-üs-Saltanata ül-kübrâ oldular 66 senesi cemazi-ül ahiresinde vaka-i tuğyan şecere-i çenarda makâm-ı iftâ kendüye tevcîh olundu "müftî-i fitne " fetvâlarına târih-i vâki olmuşdur lakin tâife-i bağya beyninde bu esnâda Hocasâde Mes'ûd Efendi devr-i rûkn-i ahirin dest-i emanetine teslîm kilid said fetvâ her vechile nâ-becadır denildiğine ve nasîbleri ise def'-i vaka-i tuğyan şecer-i çenar için olduğına binâen hin-i nasîblerinden on üç saat mürûrunda azl ve iki çavuş ile Mahrûse-i Bursa'ya irsâl ve Mekke-i Mükerrerme mücaveretiyle şedd ü rihal isti'cal olunub Harem-i şerîfe ba'd-ül duhul kazasının emiri dahi vusûl buldu ba'de kaza-ül vatar şehr-i Haleb-üşşehba kendüye cay u makar olmuş idi 67 de orada vâsıl-ı cenâb-ı Rabb-ül erbâb olub gevher-i vücûduna yabî-i mahzun sadafçe-i türab kılındı "el-halvet" târih-i vefâtlarıdır ilmde kadr-i müşterek ilmde garib-ül meslek-i mail sohbet-i tasavvûf-u tarek evza-ı tekellûf-ü bekâ-yı hakkda fani ve halik bir merd-i Ferd-i sâlik hayr-ül mesâlik idi rahmet-ullahi aleyh

[36] El-Mevlâ El-Fâzıl Hocasâde Şehid Mes'ûd Efendi

Mevlâna-yı müşârün ileyh firdevs aşıyan merhûm ve mağfûr Sultân Muhammed Hân Hazretlerinin imamı ve muallimi olub 1016 senesinde vefât iden Aydınlı Mustafa Efendi'nin mahdûmlarıdır beyn-ül avam boznaz Müftî demekle meşhûr olmuşlardır Şeyh-ül-İslam Esad Efendi'den mülazîmve ba'de müderris olub bî-hasbul-ade devr-i medâris iderek Haleb ve Bursa kazalarına nâil ve 1061

senesi ramazanının yirmi sekizinci günü Sadr-ı Anadolu'ya vâsıl oldular karvan-ı devlet indinde kaval-i bil-hak olmak üzere şöhret bulmağın târâf-ı saltanatın iltîfâtıyla tayîn-i tam kesb idüb makâm-ı sadâret müdebbiran-ı devlet ile muhavere ve müşacere makâmında kıyam eyler idi İbşir ve Murâd Paşalar zamânlarında çokluk yüz verilmemekle müteallim olub kûşe-i inzivâda daima ricâl-i devletin noksanın zikr idüb sarf atardı 1066 senesi Cemazi-ül ahiresinde yeniçeri talebiyle makâm-ı celîl-i fetvâya suûd eyledi mütekellim ve cesur olmağla Kazaskerlikleri vaktinde vüzera'nın nâ-makul hareketlerine i'tiraz idüb şöyle olmak ma'kuldür dediği gibi müftî olduktan sonra dahi divan-ı meşveret meclîslerinde sözünü dirîğ itmeyüb bî-perva hak söyler idi ma-mafih kul talebiyle nasb olunduğundan ol töhmetden tathir-i [s. 65] zeyl itmek için târâf-ı saltanata sadakatle tamahhuz idüb meydan zorbalarının izalesine gerçekden say ü himmet itmiş idi bu husûsda zuhûra gelen hizmeti muvaffik tab-ı hümayûn olub şehid-i said Sultân Osman hazretlerinin hocası Ömer Efendi'nin sabıka nâil olduğu Sivas aklamından on bin gurusluk has kendüye ihsân buyurulmağla sair meşayih-ı İslamdan ziyâde mazhâr ikrâm olub efal-i güzêştesinden iğmaz-ı ayn ve müsamaha olmuş idi umûr-u devleti tashîh ve ahvâl-i âlemin nizâmına ihtimam idüb lakin derûn-u gârâzdan hali olmadığından her husûsda söz benim olsun târâf-ı saltanata kimse takarrüb itmesün hal ü akd ü azl ü nasb-i re'yimle icrâ kılınsun diyüb zerre kadar murâdına muhalif has eylediği ademi darb ü şetm ile arzını yakub mümkün ise katline dek say iderdi sadr-ı sadârete sevk ettiği Boynuyaralı Muhammed Paşa makâm-ı sadârete geldikte kendüsini istiskal idüb huzûr-u hümayûna yalnız gidüb geldiğinden bî-huzûr olub vezir-i müşârün-ileyhin azli bâbında nihânı vâlîde Sultân Hazretlerine haber göndermişdi iki günde bir vezir tebdîl olunmak zârârını mülâhaza itmeden niçün böyle ham fikre zahib olur deyû kati cevap verilmekle bu mağlubiyete sabr idemeyüb cibiliyyet muktezâsınca vâkii ve gayri vâkii ocağı tahrikle Sultân Süleyman'ı iclas itmek sevdasına düşdüğü Vezir-i A'zam müşârün ileyh Muhammed Paşa târâfından gizlüce târâf-ı hümayûna i'lam olundukta ol saat Diyârbekir kazası nâmıyla nefyine hatt-ı hümayûn tahrîr ve sene-i merkûme ramazanının yirmibeşinci günü Sinan Paşa köşkünde meşveret var deyû da'vet olunub vürûdunda bostancıbaşı mârifetiyle bir kayığa az ve beş altı nefer bostancı ile Bursa'ya nefy olunmuş idi Bursa'ya vusûlünde bir gün ol Diyârbekir'e gidelim deyû ta'cil idüb ol esnâda yollar seyidi Ahmed Paşa'nın ve Abaza Hasan Ağa'nın levendatı bakiyesinden muhavvef olmağın kendüyü Diyârbekir'e i'sal

içün Bursa'da bir bayrak sekban yazmağa şüru eylediği sırada Diyârbekir'e âcilen gitmek üzere yazılan emr-i şerîf bir çavuşla Bursa'ya gönderilerek Bursa kadısı Ravvah Allah Efendi'ye tebliğ olundukta Molla Efendi'nin kendüsine hâtırmandeliği cihetiyle yollar muhavvedir levendat yazub tedârikin görüb gitmek üzeredir deyû nevan avk u tehirine telmihi müş'ir bir arz yazub asitâne-i sa'âdete gönderdi Vezir-i a'zam ol arzı huzûr-u hümayûna bî-t-takdîm katli hakkında hatt-ı hümayûn tahsîl ve Bursa Mollası mûmâ-ileyhe hitaben katli için tekrar şerîf-i tahrîriyle mübaşir ile tavsil eyledi kadı-i mûmâ-ileyh ba'd-ül ğurub nabi ü ba'zı kimseleri koşub icrâ-yı fermân için gönderüb sâhib-i terceme ise misafir olduğu hânenin etrâfına nâzır mürtefi köşkünde sade arakçîn ile oturmuş meyve tenavül idüb sâhib-i hâne ile ahvâline müte'allik söz söyleşür iken şevvâlin onbirinci gicesi ki vakt-i işada orta'lik nur-u kamer ile ruşen olduğundan sâhib-i hâne pencereden hilâf-ı mutad ifraşhas müşâhede idüb aslı ne ola deyû taşra çıkar görür ki menzili [s. 66] daire-i madar kuşatılmış Naib Efendi ve Subaşı ve gayri birkaç adem içeri girmiş ol aralık sâhib-i tercemenin dahi hayallenüb pencereden taşraya nazar ittikte hânenin etrâfına saf çeken müsellağ bî-amanlar gördükte hurdeyi anlayup nefesinde bahadır zorbası sâhibi olmağla heman hevl-i can ile dal kılıc olub bu hârifler kimlerdir gece ile bunda ne ârârlar deyû nârâ urmağa başlayup mübaşirler havf-ı mevt ile hamle ider deyû hüçüm idemeyub nihâyet habislerin cesurlarından birkaçı oda içine girüb yasdıklar vesair besat-ı makule eşya ilka iderek birden hüçüm eylediler müftî-i müşarün ileyhın darbından birkaçının kellesi zahmdar oldukdan sonra hezar zor u zar ile ahz idüb karın tamam ittiler müddet-i fetvâları asr-ı Sultân Muhammed Hân Rabide dört ay mikdâridir Rahmet-ullahi aleyh. müverrih Aziz Efendi Mevlânâ-yı müşarün ileyhın nisab-ı akl ü şuurdan devr olduğu hizmet-i lazimesi olmayan umûra müdahale idüb kendüyü kayda mübtelâ ittiği anlaşılıyor ise de isnad olunan icnas maddesinden bî-haber ve beri-üs saha olub mahz-ı iftira idigüne şek olduğundan bahisle devlet ü dünya harisleri olan gaddarlar akıbet-i fırsat bulub bî-çareyi gadr ile telef ittirdiler “keremi” kulları üzerine amim olan Rabb-i Rahimden berait ümetini rahm-i cellatlardan gördüğü horluk ve zilleti bais afv ü hata ve zenûni olub şeref-i şehâdet ile seyyiatı mağfûr yevm-ül hayr-ül liva-yı Sultân deşt-i Kerbelâda mahşur olmaklığını temenni idüb Müşarün İleyhin eziyyet-i günagün ile katl olunduktan sonra kati' tarîk iden eşirra ü eşkıya gibi cesedi serapa berhine yekta kefen ile hâric-i şehirde mezbele-i mezellet üzere ilka olunub ruz diger naaşı

üzerine va'z idecek bir dül-bend bulunmayub fukarası eşrefiyeden bir merd-i mutasallıb başı üzerinde olan destarını çıkarub îade ittiğini tahrîr ve tezkar ve bu keyfiyet-i servet ve ihtişâma meftun olan ashâb-ı yesare ibret almağa salihdir deyû katillere inkisar eylemişdir muktezâ-yı hikmet-i ilâhiye Bursa kadısı bulunan mûmâ-ileyh Ravvah-Allah Efendi dahi çok geçmeden bu kar-na pesendin mücazatına mübtelâ olub Köprülü Mehmed Paşa vaktinde seyf ü gadr ile katl olunmuşdur nâ-hak yere katl-i nefis iden maktul ve anı dahi katl iden maktul olur hikmet-i Rabbaniye ve iradat ezeliye böyle cari olagelmişdir Müşarün İleyh Mes'ud Efendi Defterdar Muhammed Paşa gibi âlim ve ârif bî-cürm ve bî-günâhı ve yeniçeri Ağasını ve dahi birkaç kimesneleri nâ-hak yere katl ittirmekde illet-i müstakile olduğundan “beşer-ül katil bî-l-katl” mazmûn-u şerîfi üzre şemşîr-i intikam ile mücazat olunmak muvafık-ı iradat ilâhiye olmağın tertûb-i ceza-yı a'mali vâki ü gayri vâki bu makûle esbâb-ı zâhireye mübtelâ oldu afiy-Allah an-seyyietihim³²

Gârâib müşârün-ileyh Muhammed Paşa fermân-ı şehriyari ile bostancıbaşıcısına virildikde vâlidesi zaife müftî-i müşârün-ileyhe varub ağlayub feryâd idüb Sultânım Efendi dar-ı dünyâda bir oğlum var mansıb-ı vezaret istemez şefaât idüb tiğ-i siyaset Sultânîden kurtarub bir yere nefy eyleyin deyû niyaz itdikde müftî-i müşârün-ileyh rahm itmeyüb bre-hey hatun senin oğlun ben âlim ve fâzılım deyû kimseyi beğenmez azimetinden bir yerimizde oturamaz olduk anın katl olunması lazımdır deyû fakîreyi red idüb gârâz-ı muhaz âşikâre itmişidi nâ-hakk biri katl-ı ibâre cebbâr müntefir hazretlerinin rızây-ı şerîfi olmadan çok geçmeden müftî-i müşârün-ileyhayı mücazât-ı amâl-ı serini müşâhid itdiler

[37] El-Mevlâ El-Fâzıl Hânefi Muhammed Efendi

[s. 67] Mevlânâ-yı Müşarün İleyh kanun üzre guşîş-i tahsîl-i ulûm ve tekmiîl-i fûnûn mevsumet-ür rûsûm idüb tarîk-i tadrîse duhul ve devr-i medârisle Edirne Selimiyyeden Süleymâniye'ye mevsûl olmuş iken 1044 de Medine-i Münevvere ve 51 de Mısır ve 56'da Edirne mevleviyetlerine ve 58 senesi Muharreminde hedâye ve ubudiyyet 'itasıyla Sadr-ı Anadoluya nâil olub lakin yine sene-i mezbûre cemazi-yel-evveliyesinde bî-hengâm azliyle mükedder ve telhkâm ve 1061 senesi ramazanında Sadr-ı sadâret-i Rûm ile bekâm ve 1066 senesi şevvâlinde müftî-ül enâm ve müşkülküşay-ı has ü am oldular Asr-ı Sultân

³² Dua “Allah günahlarımı affetsin”.

Muhammed Hân-ı ra-bide dört ay mikdârı ol makâmı âlîde karar idüb ancak illet-i sameme mübtelâ pir zaif-ül hal olmağla 67 seferinin üçüncü günü azl ve 69 Muharreminde hadim-ül lezzat eşrab-ı zehr-ab-ı ke's-i müzil-ül hayat idüb vefât ü kurb-i kabr-i Ebu Eyyûb rıza-ullah-ı anhdâ Fatih-i Kıbrıs Mustafa Paşa merkadi verasetde Sadr-ı nişân evkât-ı mülakat oldu divan katiblerinden Naib Muhammed Efendi'nin vefâtına söylediği târihtir “Cenneti ide makâm hânefiye Rabb-i mu'cib Hânefi-ül mezheb mütellewin-ül meşreb idi rahmet-ullahi aleyh “

[38] El-Mevlâ El-Fâzıl Balizâde Mustafa Efendi

Mevlânâ-yı Müşarün İleyh mahâllat eimmesinden Bâli Efendi'nin nâm imam kârsâzın oğludur müsâade-i baht-i paydâr ve sevk-i rüzgâr ile tarîk-i tadrîse duhul ve devr-i medâris hitamında Galata mevleviyetine mevsûl olub ba'd-ül azl 1058 senesi reb-iül evvelinde defa-ten Sadr-ı Rûm olmuş iken 62 senesi ramazanının yedinci günü tekrar Sadr-ı Anadoluya tenzîl kılındı 1067 senesi seferinin üçüncü günü Hânefi Efendi azlinden müftî-ül enâm ve Müşkil-küşâ-yı hâs ü âm oldular riâyet-i merasim-i tarîk kaydından azâde la-ab-ül meşreb olmağla makâmı fetvâda Kararı ma'kul görülmeyüb sene-i merkûme Şa'banının dokuzuncu gününde azl olunub arpalık tayîn olunan Filibe kazasına nefy ü icla ve on günlük Galata kazasıyla behreminde olan mahdûmu dahi vefâtıyla esra olundu bir seneden sonra Yanboluya tahvîl ve ba'de has-ı aliyyeden sürülünce de kâin-i sahilhânelelerinde ikâmetîne ruhsat padişâhî zuhûruyla tekrim ü tebcîl olundular 1072 de vefât idüb sahilhâneleleri itsalinde tarîk-i amde mahsûs çemensafada gözden nihân mihmanserây-ı kabirde pinhân oldu “Mustafa olsun şefii' Mustafa” târih-i vefâtlarıdır ba'de ba'de üzerine büyü-tü adîde-i binâ ü etrâf-ı selasesi muhat-ı cüduran-ı bala olmağla merkad-i merhûm dayyık müzellem kalub ayende ve ravendeye badi-i nazarda nâ-ma'lumdur Müşarün İleyh laubali meşreb sâhib-i edeb külfet-i ülfetden azâde bir merd-i dil-firib sade idi cenâb-ı halid bin zeyd Rızaullah-ı anhdâ rivâyetleriyle olan [s. 68] ahadis-i şerîfeyi tetebbü ve cem idüb dibace ve hatime ve fi-l cümle Menâkıb-ı lazimesin tahrîr ile bir eser bî-nâzır idüb türbeleri “Penceresinde vakf ü takrîr eylediler “Arkad Allah u mennan fi-guraf-ul cinân”³³ Müddet-i fetvâları asr-ı Sultân Muhammed Hân ra-bide altı ay yirmi gün mikdârı olub bu müddetde silsile-i medhule tertîb eylediğinden gayri sinn-i buluğdan dun-u sıbyan mertebeler taksim idüb tarîk-i ilmiyeyi berhem-zede herc ü

³³ Dua “mennan olan Allah onu cennetin köşklerinde uyutsun”.

merc ittiklerinden adası mukavele tevcîhat-ı celb-i mal arzına haml idüb kendüleriye zamân hükûmetinde elimden geldiği kadar esdaka ve esnalarımı kayırmağa say iderim halk ne derler ise disün demesi sebab azli olmuşdur bu niyyet gerçi uluvv-ü himmet a'lâmeti olub fakat bir cihet-i mu'tedileye muhtac ve liyakat-i isti'daya dahi ri'âyet şart olduğu üzre kayd ü ihticacdır ki zamânında rütbe-i 'atasıyla çerağ eyledikleri adamlar ba'de zamân matrut ve mahzûl olmaya her tarîkin ricâline tevcîh-i merâtib ve münasîb ne mikdâr killet üzre olur ise ol tarîk-i mazbût ve ahalisi aziz ola deyû Aziz Efendi i'tiraz ve şikâyet ider

[39] El-MevlâEl-Fâzıl Bolevi Mustafa Efendi

Mevlânâ-yı Müşarün İleyh Şeyh-ül-İslam sabık Yahya Efendi'den mülazîm olub muktezâ-yı çarh-ı bukâlemun ile Rûmeli kâleminde rah-ı kazaya rıza-dade ve sevad-ı Rûmdan Akhisar nâm-kazada hakim olmuş iken üstâdına isti'nad ile tarîk-i hayr-ül farik tazîm tedrîse azîm ve dâhil ile Ali Paşa-yı Atik müderrisi ve hârâmeyn müftîsi iken lutf-u Rabbanî ve himmet-i cihanbânî ile 1055 zi-l-ka'desinde defaten kaza-i Bursa ile bekâm ve âtiye reb-i-ül evvelinde Edirne'ye nakl ile iğtinâm ve recebinde kaza-yı İstanbul ile ihtirâm olundular 57 reb-i-ül evvelinde ma'zûl olub 63 şevvâlinde Anadolu pâyesiyle ikrâm olunmuş iken sâniyen Kaza-yı İstanbul en'am ve 63 cemazi-ül ahiresinde azl ve âtiye ramazanında bî-l-fiil Sadr-ı Anadolu ile nâil-i merâm oldu 67 Şa'banında Sadr-ı Rûma nakl ve on gün mürûrunda Vezir-i A'zam Köprülü Mehmed Paşa sevk ü ta'rifiyle Şeyh-ül- İslam Balizâde Efendi makâmı bunlara teklîf ve meşâyihat ile taltif olundu lakin Vezir-i A'zam Müşarün İleyh Girit Serdarı Deli Hüseyin Paşanın izalesine ihtimam üzre bulunub katli hakkında fetvâ taleb ittikçe ol makûle ademin cûzi cürmü sebebiyle katli meşru değildir bir yere nefy itsünler sonra din ü devletin bir maslahatına yârâr dimekden gayri bir cevâb virmemiş idi lakin Sadr a'zam müstakîl bir-rey olmağın kelâmını tenfîz idüb sâhib-i tercemenin idam müsadesi müfid oldu ol esnâda Bursa'ya vuku' bulunan hareket-i hümayûnu dahi müft-i Müşarün İleyh müstahsen görmeyüb Venedik üzerine sefer [s. 69] ve azîmeti tercih eylemişidi Sadr-ı nişîn vekalet olan müşarün-ileyh Muhammed Paşa umûrunda müstakîl olmağla sâhib-i tercemenin katl ü nefy husûsunda muhayyersin deyû aldığı irade üzerine azl ü nefyle iktîfâ olunmasını ricâ idüb 69 senesi recebinde azl ve Mısır'a icla ve 86 da sedefçe makâmı gevher zatından ihla ve anda vâsıl âlim-i bala oldu nas târihin dedim ilham olub "Mustafanın rahmet ola canına" târih-i intikâlleridir Müddet-i fetvâları Sultân Muhammed Hân-ı rabii

asrında iki sene kadardır kenzi şerh idüb ve eşkal-i te'sise haşiye yazmışdır bülehd himmet ala menzilet idi “Encâh-Allah min-el bulva fi-l ukba”³⁴.

[40] El-Mevlâ El-Fâzıl Burusevi Esiri Muhammed Efendi

Mevlânâ-yı Müşarün İleyhin maskat-i re's olan mahrûse-i Bursa'dan gelüb tahriz-i mahsul isti'dâd ile tebyûz süvar medâr iderek tarîk-i medresiyeti dair ü mütenahiz akd-i aşır oldukta 1054 recebinde Mekke Kadısı olub ol esnâda Ağa-yı Dar-üs-saade Sünbül Ağa dahi Dâr-ül kahr Mısır'a tard ü ib'ad olunmağla ikisi bir sefinde hem-rah hem-raz lenger-endâz piş-gah cezire-i Rodos olub sevahil-i bahirden korsan mahsûs ali-ül ğafle basdıklarında bunlar tahlis-i giribandan me'yus olub müstağrak-ı bahr-i hayret iken sairleri katıbet-i seyrat şârâb-ı şehâdet olub ancak bunları esir ve diyâr melanet medârlarına irsâl ü tesyir idüb emr-i hacc mikdâr olmamağla müyesser dahi olmadı ba'de zamân kayd-ü esaretten reh-yab-ı reha olub halas olduklarında Esiri lafzını mahlas-ı ittihaz eylemişlerdir 59 recebinde kaza-i Mısır Kahire ile ikrâm ve 62 ramazanında Edirne kazasıyla şadkam ve 64 zi-l-ka'desinde Sadr a'zam-ül-beşir Mustafa Paşa ile müftî-i vakt bulunan Ebu-saidzâde Esad Efendi ve sair erkan-ı devlet haklarında bir takım muzahrafat İle ma'lâmal mühürsüz olarak huzûr-u hümayûna takdîm eyledikleri bi mealde muharrer mevarın esas vaslı olmayub ârâlıkda şakak-ı ihdas ideceklerinde şek yokdur deyû müftî-i müşârün-ileyh târâfından tazallüm olunmasıyla Memikzâde ile maa-bî-hattı hümayûn lücce nefyle ahz u intikam olunub itlak-ı akıbette 65 zi-l-hiccesinde kaza-yı Konstantiniyye ile mukazzi-ül merâm ve 67 de azl ü teb'id olunub âtiye recebinde Sadr-ı Anadolu ile taklîd ve 69 recebinde Şeyh-ül İslam Bolevi Efendi yerine vâlâ-yı fetvâya nakl ile tes'id olundular ama Vezir-i A'zam Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa ile huzûr-u hümayûnda

“Min Gayri ruyete müdahenete ize lem yekun avn-un min Allah-i li-fete fe evle me yehde bi aleyhi ictihadühü”³⁵

mefhûmunca Köprülü Mehmed Paşa'nın müzakeresi esnasında kendünün adem-i perhiz üzre umûr-u bî-temyîze ictirasını müş'ir kelâm irad itmekle 72 receb-i gurrasında [s. 70] azl ve Bursa'ya nefy ve ebad olunub 92 şevvâlinde vefât edince anda mütemekkin derk-i merk ile masivayı terk eyledikde Pirinç Hâmı

³⁴ Dua “Allah onu ahiretin sıkıntılarından kurtarsın”.

³⁵ Allah'ın yardımı olmaksızın bir fikir veya gençlerin sahip olduğu görüşler utanılacak bir şey olur.

kurbunda mahâlle mescîdi tahtında merkad-ı cennet mersadda mütevattın oldu
Târih-i vefâtını tâlib-i Bursa tahrîr eylemişdir

Virüb canın esiri bend-i faniden rüba buldun târih-i rîfâti

Ola alay-ı erem menzilgehin el-fatiha

Müddet-i fetvâları Saltanat-ı Sultân-ı celîl-ül fetihi Muhammed Hân-ı rabî-
i kahraman savletinde üç sene kâmilidir esir-i yârân babay-ı âlemyan iderler

“Eskenehullah-u fi-guraf-il cenan”³⁶

[41] El-Mevlâ El-Fâzıl Sunizâde Es-Seyyid Muhammed Emin Efendi

Mevlânâ-yı Müşarün ileyhın Haleb'den ma'zül iken 1023 târihinde vefât
iden Kara-sunnullah Efendi'nin necl-i necib üferzend-i edîbidir evâil-i halinde
dâhil-i idad-ı medârisin-i kirâm olub 1056 da Edirne ve sene-yi âtiyede Bursa
pâyesiyle Haleb-üş şehba ve sonra Mısır ile şadkam ve 59 recebinde İstanbul
Kazasıyla kam-kar ve âtiye şa'banında azl ve 64 zi-l-ka'desinde Sadr-ı Anadoluda
Karar ve ertesine sene şevvâlinde azl ve zi-l-kadesinde pâye-i Sadr-ı Rûmeli paydar
olub 67 şa'banında bil-fiil Sadr-ı Rûma irtîfâ ve sene-i âtiye recebinde azl ve
inzivâ üzere iken 71 recebinde sâniyen Sadr-ı Rûmda kâr-fermâ olub 72 recebi
gurrasında meşâyihat-ül İslâmiyeye nakl ile tes'id olundular “ Oldu Muhammed
Emin ilmiyle müftî-ül enâm” târih-i fetvâlarıdır lakin bulhevesan(ebol-heves)
mahadiminden olarak evzanda muayene olunan heft vakar-ı fetvâya hâlel verir
rıhlet olmağla 73 senesi mâh-ı rebî-ül-ahirin dokuzuncu günü zehr-ab-ı azille telh-
kam olub 1076 senesi Muharreminde vefât iderek Üsküdar da Hüdayi Mahmûd
Efendi hânkahları dairesinde defn olundular müddet-i fetvâları ahd-i Sultân
Muhammed Hân-ı rabide onbir ay kadardır akl-ı kâmil ve adl-i şâmil müteşerri ü
takvây-ı penâh bir zat fezâil-i dest-gah idi ama umûr-u hâriciyede kalil-ül intibâh
leyyin-ül-cânib kayd-ı rüsûm tekellüfatı mecânib idi “Refea-ullah u te'âlâ derecat-
ül cinân-il aliyyat”³⁷

[42] El-Mevlâ El-fâzıl Minkarizâde Yahya Efendi

Mevlânâ-yı Müşarün İleyh Mekke-i Mükerreme Kadısı iken 1034
senesinde vefât iden alaiye-i Minkarizâde Ömer Efendi'nin [s. 71] mahdûm-u
necâbet mevsumleridir 1046 senesi ruûsa nâil hasb-ül adet-ül mu'tade tekmi'l-i
merâtib-i medâris ü her birinde ulûm-ü şetta fûnûn-u la-yusha tâlim ü tefhimine
mümaris idüb Süleymâni'ye Medresesinden 1058 zi-l-hiccesinde Mekke-i

³⁶ Dua “mennan olan Allah onu cennetin köşklerine yerleştirsın”

³⁷ Dua “Allah onu cennetin yüce derecelerine çıkartsın”

Mükerreme ye vâsıl olmuş idi 62 şevvâlinde Mısır zat-ül ehram ve Bad-ül azl-i avdet ve vatanlarında ârâm idüb 66 evâilinde sâniyen Mısır Kahireye vusûl ve itmâm-ı müddette avdet ü kaful ve Asitâne-i aliyyeye duhul esnasında ya'ni 67 evâhirinde salisen kaza-yı Mısırı taklîd ve Bad-ül azl 69 şa'banında kaza-i İstanbul ile tes'id olundu 72 Cemazi-ül ahiresinde Sadr-ı Rûmda tasdi-i hükûmet üzre iken sene-i âtiye reb-i ül evvelinde Şeyh-ül İslam Sunizâde Es-Seyyid Muhammed Emin Efendi ihtiyâr-ı künc-i uzlet ve bunlar kadem-nihâde-i Sadr-ı valay-ı meşâyihat olduğuna “Şeyh-ül İslam” lafzı târih-i vâkii olmak gârâib-i ittîfâkiyyatındandır 84 Rebî-ül-evvelinde arıza-i illet-i felc tabiatını tahrif eylemekle tashîh-i mizac idince Edirneye tevkîf ve Sadr-ı Rûm Ankaravi Muhammed Emin Efendi niyabet-i mesned-i fetvâ ile teşrif olundu lakin müşaveret-i umûr-u a'zam-ı zuhûrunda cenb-i devlet-i aliyyede müftû-ül enâm mün'adim ü illetlerine dahi âdem-i tesir-i mualecat müdavât-ı münfehim olduğu padişâh-ı âlempenâha ta'rif olunmağla sene-i mezbûre zi-l-kadesinde azl ve yevmiye bin akçe vazîfe ile tekaüd ve sair ta'yinat-ı şehriyye ile taltif olundu 88 târihinde vefât idüb ten-i pakleri Üsküdar da kâin medrese-i müesseseleri ittisâlinde vedia-i hizane-i hak oldu zamân-ı saltanat-ı Sultân Muhammed Hân-ı ra-bide on bir buçuk seneden ziyâde Müddet-i fetvâları vardır Akıbet endiş ve hayır-hah bir zat fâzıl-ı ali-cenâh idi

“Tecevez-Allahü an seyyiatihi ve eskenehu cenanihi”³⁸

Menzil-i minkarizâde cennet-i me'va ola

Târih-i vefâtlarıdır

[43] El-Mevlâ El-Fâzıl Çatalcalı Ali Efendi

Mevlânâ-yı Müşarün İleyh Ayasofya ve Dırağman Şeyhi tefsîri Şeyh Ömer Efendi'nin halifesi olup Çatalcaya irsâl eylediği Şeyh Muhammed bin Hasan ül-Allai Efendi'nin sulbünden 1041 senesinde Çatalcada kasab boş vücûd ve hod ü hıramında sahray-ı şuhûd olup buluş-u sinn-i temyîzde İstanbula inantab-ı güriz ve Minkarizâde Efendi Dairesinde dil-hahı üzre tahsîl-i ilm ve fazl u tekmi'l akl ü nakl ile Mevlânâ-yı Müşarün İleyhden mülazîmolub 1073 senesi hâricden dâhil-i sahn-ı tadrîs esnaf kibâr-i her kavm ile enis ü celîs olarak Girid seferinde ordu-yu hümayûn zaferinden kadılığı Selanik kazasına vesile-i i'tilası olup ba'de Kaza-i Mısır ile kam-yab ve mensûbunu azm ü şitâb üzre iken 1081

³⁸ Dua “Allah onu günahlarını affetsin ve cennetine alsın”

recebinde kariha-i hümayûndan sadâret-i [s. 72] Rûmeli ihsân ve avdete şitâban oldu 84 seferinde azl olunub zi-l-kadede veli-nimet ve bay u sa'âdeti olan Müşarün İleyh Minkarizâde Efendi makâmında kıyam eylemişdir “Ma'den ül-ilm ali ü aliyye-el-fetvâ” târih-i fetvâlarıdır on üç sene mikdârı munta'zam umûr u tensîk-i mesâlih-i cumhûrda müste'bidd bir ray-i oldukları dest ü damen -i takbil iderek nâil-i ikbâl olan nev devlet-i vüzera' târâfindan istiskal olunduğundan ma'ada mûraat resm-i tarîkde gâyet tedfik idüb olur olmaz ricâlarına müsâade göstermediği için Kaymakâm Receb Paşa reca-mend azli olmağla 97 zi-l kadesinin sekizinci günü sadme-i azl ile der-i devletden devr ü Bursa'da kûşe-gir-i künc-i ferağ ve huzûr oldu 101 ramazanında Asitâne-yi aliyyede sa'âdethânelerine avdete me'zun olub ikâmet üzre iken 103 cemazi-ül ahiresinde Edirneye da'vet ve Şeyh-ül İslam Ebu-Saidzâde Efendi makâmına sâniyen ilbas-ı hil'at-ı beyzâ-yı meşâyihat kılındı “Âleme oldu yine müftî âli akil” târih-i fetvâlarıdır lakin zamân-ı kalilde enfas-ı ma'dudesi tamam olub sene-i merkûme şa'banında murg-u ruh-u revânî âlem-i kuds-i pervaza ikdam ve cesed-i pâki Edirne mezaristanında ârâm eyledi müddet-i fetvâları defa-i evveliyede Saltanat-ı Sultân Muhammed Hân rabide on üç sene iki mah on beş gün ve Sâniyede Sultân Ahmed Hân Sâni müddetinde iki aydan ziyâdedir Âlim ve fâzıl Akil ve kâmil zümre-i nikendişeden mahsub-i meslub-ül uyub idi fetvâları beyn-en nas mütedâvil eyâdi-i fezâil-i istinasıdır

“sakahullah u kayyum bir-rahik ül mahtum min yedi semih-ül ma'lum”³⁹

[44] El-Mevlâ El-Fâzıl Ankaravi Muhammed Emin Efendi

Mevlânâ-yı Müşarün İleyh Ankara diyârında Hüseyin Efendi nâm-kimesnenin sulbünden 1028 de serhad-i vücûda vâsıl ve meydan-ı şühûdda mütemessil olmuşdur bedreka-i avn-i rabbani ile eyyâm-ı unfuvan civanide şerefyafte-i tahsîl ve muvaffik visal-i Şâhid-i tekmîl olub devlet-i aliyyede sâlik-i zümre-i müderrisin kirâm ve tekmîl -i medâris-i sa'âdet irtisam-ı akibinde gerde-i mevali-i a'zamdan olub devr-i menasîb-ı aliyye-i cevanib ü etrâf iderek 1077 târihinde yenişehirden ma'zûlen Bursa ve 80 de Mısır kazaları ve 82 seferinde kaza-i İstanbul ile karin-i iltaf olub sene-i kâmile hitamında Sadr-ı Anadoluya nakl ile mazhâr-ı nevâziş ve kabûl oldu 87 cemazi-y ül-evveliyesinde ma'zûl ve 96 cemazi-y ül-evveliyesinde sâniyen mesned-i mezkûre mevsûl ve sene-i âtiye

³⁹ Dua “Kayyum olan Allah onu mühürlü içeceklerle bilinen ellerle susuzluğunu gidersin”.

zi-l-ka'desinde Şeyh-ül-İslam Ali Efendi uzlet-nişîn-i ihtilat eali ve ârâi oldukta hil'at-i beyzâ-i fetvây-ı bunların zib-i ruşen a'lay-ı şanı olub âlim-ül fikh Muhammed ü aleyhi-l-fetvâ mısra'ı zîbası târih-i ğârâ-yı fetvâlarıdır müftî ruy-u [s. 73] zemîn oldu (dipnot) Muhammed Emin bu mısra dahi târih-i fetvâlarıdır Ez-dil ü can temşiyet-i hümam-ı enâmda berzede-i daman güzârende-i evkât-ı ezman iken 98 zi-l-hiccesinde sarsar-ı hevl-nak hadim-ül lezzat ali bisat-ı hayat eyleyüb naaş-ı rahmet nakşı Sultân Selim kurbunda Koğacı Dede türbesi piş-gahında nihâde-i sanduka-i ravza-i cennat-ı aliyat oldu “Müftî-i dehr idi hayf göçdü Muhammed Emin” mısraını Nazim-i merhûm târih demişdir müddet-i fetvâları ahd-i Muhammed Hân-ı rabi' add-ül tenhadda bir seneden ziyâdedir Akil ü kâmil ve her karda mu'tedil vakur ve derya-dil bir zat kerîm-ül sıfat amim-ül berekât idi kendülere mensûb fetvây-ı meşhûre eyâdi-i fukaha ve hükkamda menşuredir bir Medresesi ve tenvîre haşiyesi vardır

“Ekremehu-ullah-u bil-fevzi ve-n necati yevm-üt tenedi vezede lütfihi”⁴⁰

[45] El-Mevlâ El-Fâzıl Debbağzâde Muhammed Efendi

Mevlânâ-yı Müşarûn İleyh Debbağ Şeyhi Mahmûd Efendi'nin mahdûm-u mükerrerleridür tayîn-i müverrihin Üzre 1067 senesi hâric rütbesiyle bekâm ve kantârâ seyl-i berazih-i merâtib-i müderrisîn iderek Dâr-ül hadisden 1077 de Şam ve 81 de Edirne ile nâil-i merâm ve 85 cemazi-ül evveliyesinde nâil-i kazay-ı İstanbul ve sene-i kâmilede ma'zûl olmuşlar idi 90 rebî-ül-ahirinde Sadr-ı Anadoluya nâil ve yirmi altı ay güzârında azl olunub 98 zi-l-hiccesinde Sadr-ı Rûmeliye vâsıl olmuş iken Şeyh-ül İslam Ankaravi Efendi tayy-ı bisat -ı hayat ve bunlar bisat-i kalice-i fetvâda sebat eyledi târihleri “Beli İmam Muhammed makâmıdır fetvâ “ amma hall-i Muhammed Hânide zorba nâmına olan melain vükelâ-yı devlet beyninde kendü izaleleri için ittîfâk ve muahede irsâdın müşâhede itmeleriyle ba'zı ricâl-i menâsıbı tebdîl ile emn ü hâtır tahsîl itmek sevdasına düşüb ibrâmlarıyla 1099 senesi rebî-ül-ahirinin onikinci günü mesned-i fetvâdan tenzîl ve has-ı tekaüd ile ikrâm olunmuş idi yine sene-i mezkûre cemazi-ül ahiresinde tâife-i aliyye-i ulemânın dil-pesend-i Şeyh-ül İslam Es-seyyid Feyzullah Efendi defa'-i evlada azl ve Erzurûm'a memur olduklarında bunlar tekrar ol câh-ı vâlâ ile mesrûr olmuşlar idi bir zamân mütesâdi-i fatk u ratk umûr cumhûr olub herkesi tatyîb ü kulub ehl-i hacatı tatrib itmek mulahazasıyla her

⁴⁰ Dua “Allah onu kıyamet günü başarı ve kurtuluşla ödüllendiresin ve ona lütfunu arttırsın”.

silsilede hareket-i sabıka ile zeyd-i amrın ve amr-ı bekirin yerine tahrik ü murâdlarına cümleyi hisse-mend sürur itmek iken i'tibar-ı sabık ile medreseden medreseye devr eylediği ulemâ hakkında lütf olmayub cevri olduğuna binâen bu hareketleri zımnen bir kavmi tefkîk idüb beyn-ül ulemâ tahdis iden kıyl ü kal vâsıl-ı sem'-i hümayûn oldukda 101 ramazanında azl ile mübtelâ-yı a'lâm 1114 senesi reb'ül-ahirinde vesika-i hayatı mahtum-u hatm-i hitam olub İstanbulda Sultân Selim kurbunda binâ buyurdıkları medrese-i müesseseleri meydan-ı Sadr-ı nişîn manzârâ-i ârâm oldularını defa-i evlada altı ay kadar müddetinin bir mikdârı evâhir-i ahd-i Sultân Muhammed ra-ba'de ve maada ahd-i Sultân Süleyman Hân-ı Sâlide ve sâniyede iki seneden ziyâde vaktini yine zamân-ı Sultân Süleyman Hân-ı [s. 74] Sâlide imrar eyledi tahir-üz zeyl faris-ül hayl fâzıl niku-şemail idi "teğammede hullah-u bî-gufranihi ve eskenehu bahbuhate cenanihi"⁴¹

[46] Câmii-ür Riyasetin Mevlâna Es-Seyyid Feyzullah Efendi

Mevlânâ-yı Müşarün İleyh vilâyet Erzurûmdan zuhûr idüb vâsıl-ı rütbe buluş ve nisab oldukdan sonra teşmir-sak-ı ikdam şedd-i rihal bazuy-ı ihtimam ile tekmi'l ilme say ve ictihat ve tahsîl-i bidaa ve isti'dâd-ı akibinde ya'ni Hoca Vani Efendi 1074 hilâlinde der-i devlete gelüb kendülerin dahi da'vet ve kendüye dâmâd edinmiş idi 1078 de edâ-yı hacc-ı şerîf için cânib-i hicaza azîmet ve ba'd-ül îfâ-i hacc-ı avdetlerinde mevkib-i hümayûn Yenişehir'de bulunmak münâsebetiyle doğruca oraya azîmet ve kayınpederleri mûmâ-ileyh Vani Efendi nin delalâtiyle huzûr-u hümayûna mesul olub 1080 recebinde Sultân Mustafa Hân-ı Sâninin hocası Seyyid Muhammed Efendi fevt olmağla bunlar istihdam ve ol esnâda bî-hatt-ı hümayûn mülazîm ve 1081 Muharreminde müderris olub 1086 da bî-pâye-yi İstanbul Süleymânî'ye Dâr-ül Hadisinden Sultân Ahmed müderrisliğiyle tekaüd ve 89 recebinde Şehzâde Sultân Ahmed tâlimine dahi memur olmuşlar idi 1097 zi-l-ka'desinde Sadr-ı sadâret-i Rûmeli ile bekâm olduktan sonra zamân cennetmekan Sultân muhammed Hân-ı ra-bide ya'ni 1097 hudûduna dek hizmet-i tâlim-i Şehzâdegan-ı civanbahtan ile faik-ül akran ve 1098 senesi zi-l-hiccesinin yirminci günün nekabet-i eşrâfla karin-i ihsân olmuş iken padişâh-ı mağfûrun halli ve vuku'u-u cülûs-u Süleyman Hân-ı Sâni esnasında zorba nâmına olan melain vükelâ-yı devlet mabeyninde kendü izaleler için ittîfâk ü muahede âsârın müşâhede itmeleriyle ba'zı ricâl-i menasıbı tebdîl ile emn-i hâtır

⁴¹ Dua "Allah onu cennetteki bahçelerde barındırsın"

tahsîl itmek sevdasına düşüb el-hacc-ı ibrâmlarıyla 99 senesi rebî-ül-evvelinin onikinci günü Şeyh-ül İslam Debbağzâde Efendi bî-l iktiza-i ihtiyâr-i inzivâ ve bunlar mesned-i fetvâya revnak-efzâolmuşlar idi sene-i mezbûre cemazi-ül ahiresinde hücûm-u bağıyan sadr -ül vakt Siyavuş Paşa şehid ü ahali şehir-i hücûm ile erbâb-ı bağı ve tuğyanın dahi serr-i sakarları cesedlerinden teb'id olunub Sadr-ı sadâretle vezir-i a'zam Nişâncı İsmail Paşa tes'id olundukda kendüye hem-dimağ-ı Debbağzâde Efendiyi müftî itmek kasdıyla yahud sâhib-i tercümenin vakadan bir gün mukaddem zorbalar da'vetiyle Ağakapusundan varmak töhmeti için şehir-i mezbûrun yirmi sekizinde azliyle Erzurûm'a nefy edilmiş idi 106 cemazi-ül ahiresinde cennetmekan Sultân Mustafa Hân-ı Sâni Calis-i evreng-i saltanat ve ziver erike-i cihan-bani oldukda alaka-i ta'lim ve ta'allüme riâyet ve hakk-ı ilm ü şerîfi siyanet idüb tefviz-i umûr-u fetvâ için Erzurûm'dan da'vet ve sene-i merkûme şevvâlinin onbirinde mahrûse-i Edirne'de mansıb-ı vâlây-ı fetvâya sâniyen vusûl bulmuşlar idi 1115 senesine gelinceye değin dokuz sene müddet-i bala-nişîn mesned-i fetvâ

Mevlânay-ı müşârün-ileyh Feyzullah Efendi hoca-i şehriyari bulunmağla padişâh-ı enâm Hazretleri hakk-ı tâlimi edâ için kendüye vech-i külli ve meyl-i tam buyurmuş idi Efendi-i müşârün-ileyh ise oğluna meşâyihat pâyesi virmek ve bil-cümle evlâdu mensûbatını merâtib-i aliyyeye irişdirmek ve nüfuz-u hükûmeti ve cemi menafi devleti kendüye ve evlâdü itbaina hasr itmek gibi eslaf-ı ulemâdan sadır olmayan ulemây-ı allameye yakışdırlamayan fevkalade ve hadd-ı layıkından ziyâde etvar u harekete tasdi idüb bu misillû haleti ise halk bir vaktde çekemeyeceğinden başka Hüseyin Paşa yı maslahatdanEl çekmege mecbur itmesi dahi ekser müdebbiran-ı devlet ve müdebbiran-ı saltanatın kendüsünden yüz çevirmesine bir başkaca sebebiyyet virdiginden nihâyet Edirne vakası gibi devlet-i aliyyede görülmedik ve işidilmedik bir hadise-i facia zuhûruna sebep oldu eğerçi hayırhah anı târâfından kendüye ve husûsiyle oğluna mukaddemce nasihat yüzünden ba'zı mertebe-i tebdîli hal itmeleri söylenmiş ise de fart-ı ikbâl kendülerini iğfal itdiğinden hakk-ı gu hayrhahlık serd ü beyân itdiği mukaddemât-ı makuleyi asğa idemeyüb böyle bir su-i netice ile hem kendülerine itdiler hem de velinimetlerinin başını belâya uğradub gitdiler cenâb-ı hakk cümleyi ifrat-ı ikbâlin vehamet-i malinden ve tefrit-i idbarın halinden masun buyursun cild-i evvel min târih-i vakanüvis devlet-i aliyye Ahmed Cevdet Efendi [s. 75] olub zamân-ı devleti imtidad müsaid-i said ikbâli gittikçe isti'dâd ve sudûr-u fetvâya geldiği

vâkitde henüz rütbe-i hâriciye arız olmamış bulunan itba ü evladını müddetine sala fetvâsında bahs-ül tarîk altmış yıllık menazil-i aliyyeye es'arda ta'cil idüb hatta ekber evladı olub pâye-i Sadr-ı Rûm ile Anadoludan ma'zûl cay-ı vâlâ-yı nekabet-i eşrâf ile serefrâz fahul olan Es-Seyyid Fethullah Efendi yi intikâllerinden sonra mansıb-ı fetvâya half-i ca-nişînleri olmak üzere pâye-i rütbe-i sami-i Şeyh-ül İslam ile i'zaz olunmak bâbında rikab-ı kam-yaba telhis takdîmiyle arz ü enhar ol babda vuku' bulan müsâade-i seniye üzere mahdûm-u müşârün-ileyh ilbas-ı hil'at-ı beyzâ olunmuş idi 1115 senesi der-sa'âdette erbâb-ı bağı ve tuğyanın daire-i fesâdları tamam cemiyet ü nizâm bulduktan sonra Edirne'de rikab-ı hümayûna mahz-ı takdîmiyle sâhib-i tercüme ile mahdûmları müşârün-ileyh Fethullah Efendi Sadr-ı ve Sadr-ı Rûm Es-Seyyid Muhammed Dede Efendi ve Sadr-ı Anadolu Es-Seyyid Mustafa Efendi mansıblarından azl olunub kendüleriyle ba'zı davamız görölmek üzere Asitâneye irsâl olunduğu takdirde Dâr-ül saltanat Edirneye doğru ali-y-ül ittîfâk ru-be rah olacağımızda kıta-i şekk iştibah buyurulmaya deyû Taşçızâde Eş-Şeyh Abdullah Efendi nâm Şâhıs bed-nihâd ile gönderdikleri muhzır serây-ı Sadr-ı alide vuku'-bulan meşveretde Mevlânâ-yı Müşârün İleyh in ma'lumu olıcak muhzır-ı mezbûrun rikab-ı saltanata takdîmine kata rıza göstermeyüb Bostancıbaşı Ali Ağa sadır olan A'li mu'cibince dört yüz kadar bostancı neferatiyle havsa merhalesinde mûmâ-ileyh Abdullah Efendi ile refiklerinin önlerin olub götördükleri muhzır-ı ali rivâyete ihrak bin-nar ettikten sonra kendüleri eğridere palankasına nefy ü tesyir olunmuşlar idi bu keyfiyet inha-yı Muharreman-ı saltanat ile resîde-i sem'-i hümayûn oldukça Vezir Rami Paşaya İstanbuldan gelen elçiler hakkında sünuh iden hareketiniz erbâb-ı şekavet ve fesâdın ziveri atmış kinelerin firuzan itmeden gayri neyi müntic olur buyurdıklarında Vezir Müşârün İleyh sâhib-i tercümenin re'yiyle vuku'unu ali rivâyete hıfz olunan muhzır mezkûru ârây ile cenâb-ı Padişâhi-yi ağzab idüb ol halde müftî-i müşârün-ileyhin azline ve dört nefer evladiyle vatan-ı aslisi olan Erzurûma nefy ve ta'zib Eğridere palankasına nefy olunan eşhas-ı bî-edebler dahi Edirne'ye da'vet ile tatyîb olunmak üzere fermân buyuruldu Çavuşbaşı Osman Ağa yediyle nefiyelerini natık-ı fermân müftî-i müşârün-ileyhin bulunduğu mahâlle irsâl ve kabl-el işa Edirne'ye bir saat mesaf olan sabuncu karyesine isal olundular erbâb-ı fitne ve fesâdın ateş kineleri henüz sükûn bulunmadığından Vezir-i a'zam telaşe düşüb bu mülain müftî-i müşârün-ileyhle evladları ellerine girmedikçe ârâm itmek hasabiyle nâ-çar zârâr-ı aamdan zârâr-ı has evladır diyerek pençe-i

intikamlarına teslîm olunmaları iktiza eyleye deyû Varna İskelesinden sefineye süvar olmaları husûsunda tâcil ve Erzurûma azîmetleri Varna havalisinde mekse tahvîl olundu Edirne’de kâin hâneleri ve bezistanda ve cevamide bulunan malları basılıb ahz ü kabz olunduktan sonra tâife-i eşkıyanın mesârîf-i rahbeleri andan tertîb-i husûsa umûma ulemâ Efendilerden her birine ikişer yüz ğuruş yol harclığı ita kılındı veray-ı perdede esrâr var zuhûr edecek mu’cibi Mevlânâ-yı Müşârün İleyh ve evlad-ı itbâna sedd-i rah olub devr-i kasabat ve büldan iderek Pıravadi kazasına geldiklerinde mübaşir kaza mârifetiyle gerü Edirneye ihsar birer sınıf

Silsile-i merhûm müşârün-ileyh

Es-Seyyid Cüneyd Es-Seyyid Şeyh Ahmed

Es Seyyid Şeyh Pir Muhammed Es Seyyid Habib Muhammed

Eş-Şeyh Muhammed-el Müftî-i Erzurûm Es Seyyid Muhammed Feyzullah

El-hüsna

Bu sûretle Şems-i Tebrizi kuds-ü sera el-aziz ve vâlidelerinin pederi Murtaza Efendi târâfindan dahi Karabaği Muhammed Hânefi Efendi ye münteha olur

[s. 76] ulemâya riâyeten tarîkleri evla-yı imarete tahvîl ve ba’de Ağakapusunda kâin mahbese ilka ve tenzîl olundular Karakaş Mustafa nâm sipâhi ve turbcanlı Ahmed nâm yeniçeri ve Küçük Ali nâm cebeci ve sair celloddan bî-aman ile üç gün havale-i şemşîr azar ü şikence ve eza ile bî-zar olduklarından sonra haklarında taleb olunan fetvâ-yı telifi virmekde halefi Efendi’den ğâyet tevakuf ve teharri dünya mansıbı için kalmasıyla böyle gaddar-ı azime mübaşeretden teberri itmek lazîmve vacib iken istiftâ iden gaddarlârâ temşiyet ğârâz-ı nefsdde hevadar olub ifnalarına cevaz ile iftâ vesairleri dahi ol kabale-i gadr ü zulm imza itdiler

“Meleküm keyfe tahkumün em-leküm fihi kitâbün tedrusun kelle se ya’lemun sümme kelle seyâlemun”⁴²

Hun nâ-hak bî-çareye ateş veren hunharlar müftî-i müşârün-ileyh zindandan ihrac ve bir hamal bargiri ile atbazarı nâm mahâlle götürmekle izac idüb ser-felaketzedelerin seylab-ı cuybar-ı şehâdet eylediler ba’zı erzal eşhas ayağına taktıkları ipi bir takım tahkir ü tahfif ile çeküb Yeniçeri ordusuna götürdüklerinden sonra nehr-i Tuncaya atub ayin düşmanan Hândan bî- nevti icrâ

⁴² Kâlem suresi 36. ve 37. İle Nebe Suresinin 4. Ve 5. ayetlerinin birleştirilmesi “Size ne oluyor da nasıl hüküm veriyorsunuz; yoksa sizin ders aldığımız kitabınız mı var? Hayır, yakında bileceksiniz”.

ve nâm-ı ibn-i Mülce mi ihya ittikleri hayret-i fermay-ı ehl-i şuur ve fasili davayı mazlumiyeti ve elbette yevm-i nüşur oldu

“Ve hüve ahkâm-ül hakimîn”⁴³

“İnne hu şehidün bila şübhe”⁴⁴

Târih-i vâki olmuşdur âsâr-ı kâlemlerinden kitâb-ül izkar bî-l aşıyy-i ve-l ibkar nâm evradları ve zeban-ı türki ile müveşşeha-i letâ’if-i şitâyi câmii bir mecmu’aları ve mecmu’a fetvâları ve beydavi haşiyeleri sûre-i nebeden aşağı isame haşiyeleri şerh-i akaid-i Halhalisine ta’likatleri ve Nesayih-ül müluk hatib Kasım ravzasına tercümeleri vesair âsârı dahi vardır Erzurûm’da bir medrese ve bir Câmii ve Dâr-ül kurra ve Şam da Dâr-ül hadis ve Medine-i Münevvere de bir medrese ve İstanbul da medrese ve kütübhâne ve mekteb ve cevamii-i Selâtine birer İmam zımmi tervihalarda aşr okumak âsâr-ı Hüsnalarındandır Müddet-i fetvâları Asr-ı Sultân Muhammed Hân-ı rabi ve Sultân Süleyman Hân-ı Sâni Sultân Mustafa Hân-ı Sâvide sekiz sene sekiz buçuk mahdır Vaka-i mezkûre esnasında Edirne’de Kadı bulunan yek-çeşm Hüseyin Efendi fırsat ganimetdir deyû Sadr-ı Anadolu ile karin-ül ayn olub Vezir-i a’zam Rami Muhammed Paşa ile istikbâl ‘asâkir-i bağya için otağına geldiklerinde iktiza-yı vaktine binâen şehri rebî-ül-evvelin on dördün de rütbe-i valay-ı fetvâ ile bekâm olunmuş idi lakin bir fetvâ imzasıyla mücamele mukadder ve bir emre müdahale müyesser olmadan ‘asâkir-i kahr mazhâr ibrâmıyla Şeyh-ül İslâm sabık imam muhammed Efendi sâniyen irtîfâ-ı mesned-i fetvâ eyledikte hüseyin Efendi’nin adem-i ihtizası badi-i nefy-ı iclası olub vesile-i itina bir maddede revnüma olmağla mesned-i vala-yı fetvâ ile bekâm olan ulemâ-yı a’zam huzratı sırasında tahrîrden ihmal olundu

[47] El-Mevlâ El-Fâzıl Ebu Saidzâde Feyzullah Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh 1053 senesinde haiz rütbe-i celîle-i fetvâ olan Efendi’nin necl-i necip ve ferzend-i edîbidir 1040 senesinde tevvelüd idib “aydoğdu” târih-i velâdetleridir ünfûvan-ı civani de ya’ni 1055 de defaten mihr-i mah Sultân Medresesi müderrisi [s. 77] ve 64 seferinde yirmi beş yaşında iken İstanbul pâyesi kerem ve zi-l-ka’de Rûmeli pâyesiyle Galata mansıbını esbağ-ı niam idüb 66 cemaziyü’l-evveliyesinde bilfiil kadı-ı İstanbul ve recebinde ma’zûl olub on üç sene mikdârı azl-i medid ile ikâmetten sonra 1077 seferinde Anadolu’ya tasaddur ve arpalık tarîkiyle Selanik ve İzmir kazaları b’izzat

⁴³ Yusuf suresi o hâkimlerin hâkimidir.

⁴⁴ Arapça söz “O şüphesiz şehiddir”

kendüleri zabttan sonra 1095 zi-l-hiccesinde sadâret-i mezkûreye tekerrür eylediler ba'de azl-i yesir ile 1097 zülkadesinde Rûmeli Kazaskerliği ile kadr ü şanı ziyâde ve ba'dü'l-azl ve 1098 zi-l-hiccesinde yine sadâret-i merkûmeye iâde olunub 1101 ramazanında mesned-i fetvânın yed-i müeyyidlerine ihâlesi evla görüldüğünde ism-i samileri meşâyihatlarına târih-i vâki olmuşdur Amma 103 cemaziü'l-ahiresinde huzûr-ı hümayûn şevket-makrunda vezir-i a'zam Ârâbacı Ali Paşanın netice-i mukaddemât ve tezvıratı hilâfına gayretü'l-hâric-i adab vuku'a gelen kelimatı azline sebep akabinde Bozcaada ceziresine nefy ü icla olunmasına fermân ü hümayûn temhir ü imlâ olunmuş iken halefi Ali Efendi ricâsıyla Beşiktaşta kâin yalısında ikâmete müsâade buyurulmuş idi Müşârün-ileyh Ali Efendi sene-i merkûme şa'banında vefât idüb ol makâmında bunlar helalü'l-müşkilat olub amma muktezâ-yı hükm-i alud key-i keyif ile vezir-i a'zam Sürmeli Ali Paşaya serr-i fûru eylemeyüb yüz beş şevvâlinde bil-azl sakıza nefy olunub cezire-yi merkûmeyi düşman istila ettiğinde ve yere ile karşısında vâki çeşme nâm mahâlle çıkub bu kadar mesabe-i giriftâr olduktan sonra yine haline terahhum olunmayub Mısır'a nefy ü tağrib ile tazib oluna Ba'de-zalik afv u ıtlak olunârâk Fındıklıda kâin yalısında kendü haliyle meşgûl iken 1110 senesinde vefât ü terk-i kar-ı bar-ı hayat eyledi "Göçtü Feyzullah Efendi" mısırının cevheriyesi târih-i irtihâlleridir Defa-i evlada yirmi bir ay müddet-i fetvâsının bir senesi Sultân Süleyman Hân-ı Sânide ma'adası Sultân Ahmed Hân-ı Sânide emrar idüb mecmu'u müddet-i fetvâları dört seneden nakısdır Âkil ü reşid ve her fende mahir ve her güne-i hünerde mahareti zâhir olub emsâl ü etrabına verir fezâil u ulûm-i sâiresinden ma'ada fen ulûm-ı nücüm felekiyeden hisse-yab kemâlat-ı şîr ü inşâda haiz-i evfa-yı nisab olarak amma gâyet mütehevvir ve şedid idi "irade'ullah-ı te'âlâ bî-feyz-i hil-akdes saiden ve-ale-hu bî-fazl-il lillah enfusi makâmen adâiden"⁴⁵

[48] El-Mevlâ El-Fâzıl Sadık Muhammed Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh fazl u kemâl ile serbüend olan Sadreddin Şirvani ahfadından olub velâdetleri 1040 târihinde vâki olmuşdur Mevsim-i şebâbda fûnûn kemâlata yoluyla intisâb ettikten sonra hariç rütbesine arec-i müsait merâtib muarrec oldu dide-i mu'tade-i tederîsi tekâmilden sonra ya'ni 1091 târihinde Halebü'ş-Şehba ba'de Sadr-ı kaza-i Mısır'a tasaddur u azlinden bir

⁴⁵ Dua "Allah mukaddes feyzinden onun mutlu olmasını istedi, ruhların fazlıyla nice makamlara yükseltsin".

müddet sonra yine mansıb-ı [s. 78] mezbûra tekerrür eyledi 1103 senesi müftü'l-enâm Ebu Saidzâde Feyzullah Efendi'nin imdâd-ı cenâh himmetleriyle Sadr-ı Anadolu gibi rütbe-i refiaya pervaz ve andan bî-tarîkü'l-nakl yüzbeşde Sadr-ı Rûm ve yine sene-i merkûme şevvâlinde müftî-i müşârün ileyh Feyzullah Efendi üzerinden mesned-i fetvâyı meşâyihatlarına târih-i vâki olmuştur Her ne kadar hilm ü meskenet ile mecbul ve daima kendü haliyle meşgûl idi iseler de hoca-i padişâhı Feyzullah Efendi'nin hünkarları olan Erzurûmdan bî-hatt-ı hümayûn dersaate avdetleri ol vâkit vezir-i a'zam bulunan Sürmeli Ali Paşayı bî-huzûr itmekle müşârün-ileyh Feyzullah Efendi'nin mesned-i fetvâyaya nakilleri biraz zamân-ı tehir ve bu ârâlıkda mine'l-amud ile'l-amud-u ferec mantûkunca tard u te'bidine başka rey ü tedbir olunur deyü zihninde karar virüb hezar güne mukayyed ile sâhib-i tercümenin 1006 şa'banının dördüncü günü azlinde ta'cil-i cay-ı vala-yı fetvâyaya Sadr-ı Rûm Muhammed Efendi nakl ü tahvîl olunmuş idi Fındıklıda vâki hânelerinde on iki seneden mütecaviz guşe-i güzîn hamul olduktan sonra 1118 senesi şevvâlinde Paşmakçızâde Es-Seyyid Ali Efendi üzerinden sâniyen mesned-i muallaya fetvâ-yı teşrif idüb ancak gâyet pir olduğundan temşiyet umûr-ı fetvâyaya kat'an dimağı olmamağla fırsat buldukça acz ettiğinden maada haddince Sultânın cenazesini salâtına imamet ettiğinde her tekbirde bayram nâmazı gibiEllerin kaldırıp ne mertebe pir ü natüvan olduğu ma'lum padişâh bende-nevaz olmağla 1118 senesi şevvâlinde avf olunub kemafi'l-evvel Fındıklıda vâki hânesinde inzivâ ve humul üzre iken 1121 senesi ramazın-ı şerîfinin sekizinci günü ravza-i rıdvana doğru reftar ü nime-i faniden imsak idüb zülal-i nesim ile iftâr eylediler Mevlânâ-yı müşârün-ileyh bahr-i zehhar fezâil-i ulûm olub her fende mahir ve her hemzde emsâline rüchânı zâhir olduğundan maada ser-rişte-i tezkiye nefse mâlik Cihangir Şeyhi Efendi'den ahz-ı inâbetle tarîk-i hakka sâlik olarak ilmi gibi takvâda müselleme-i enâm lafzan ve manaan Şeyh-ül İslâm idiler defa-i evveliyede dokuz mah mikdârı asr-ı Sultân Ahmed Hân-ı Sânide ve Sâniyede bir sene vakti asr-ı Sultân Ahmed Hân-ı Salisde güzeran ve mecmu' müddet-i fetvâları bir sene dokuz ay mikdârıdır rahmet-ullahi aleyh

[49] EI-Mevlâ EI-Fâzıl İmam Sultânı Muhammed Efendi

Mevlânâ-i müşârün-ileyh maskat-i re's olan Bursa'da ziver mihrâb ikâmet iken Hüdavendigâr huld-u aşiyân merhûm Sultân Muhammed Hân-ı Rabi Hazretlerine imam ve Sultân Ahmed Medresesinde Yenişehir kazasıyla medâric-i medârisle hareketi tamam olub ba'de zamân Kadı-ı İstanbul ve kaza-i merkûmdan

azli hilâlinde defaten Sadâret-i Rûma irtika ile nâil-i gâyetül-gâyet mürûm olduktan sonra 1090 târihinde Sadık Efendi merhûm yerine mükerrerem Sadr-ı Rûm ve 1106 şa'banında merhûm müşârün-ileyhin yerine câh-ı celîlü's-şan fetvâya suûd ve itilâ ile emane-i sıhhatü'l-cevâhir erbâb-ı ulûm olmuşlar idi İki mah altı gün ol ca-yı celîlin hükmünü icrâ ile azle mübtelâ ve kemâl-i "izzet ü ikrâm ile İstanbul'da kâin [s. 79] sa'âdethânelerinde meks ü ârâm buyurub bin yüz on beş târihinde zuhûr iden Edirne vaka-i garibesi esnasında Kanlıca'da da vâki sahilhânelerine iken erbâb-ı şer ü fitne Atmeydanına götürüb meyânlarda müftî nâmına şayan görmeleriyle muktezâ-yı hal üzre altı ay mikdârı makâmında ibka ü takrîr olunmuş idi ancak evza-ı sabıkasından gayri vezir-i a'zam Hasan Paşa nasbında Paşa oğlu senin vüzera'tın icmaı ümmetle olmuşdur sözüni takvâ itmek hüsn ü kabhini idrak idemeyüb kelâm-ı mezbûr bilâhire sem-i hümayûna vâsıl olduğu halde yine kendüye istihâlet verilmiş iken ma'zûller için bir alay yaramazlar padişâh-ı İslama mehin ve din ü devlete aduy-ı mübin idiler hele ceza-yı mayalıklarını buldular yolundan mesned-i emn ü asayışde arz ü nümayiş edişi iğbirar-ı Şâhâneyi mucib olmuşidi nehc-i mübin üzre bahâne-i ders-i tefsîr ile müsalahat-ı cezaya mûin olan sene-i merkûme ramazan-ı şerîfinini on sekizinci sebt günü serây-ı hümayûna varub derse mülazîm olan efendilerin olduğu mevkufda mahâl-i bahse niğah üzre iken Silahdar Ağa haber-i azl ü nefy ile vardığında kendüye istila eden hayret ü ızdırabdan bir zamân nutk u cevâba kadir olmayub ba'de hezar piç ü tab fermân padişâhımızın diyerek meclîsden taşra çıkub bostancıbaşı mübaşiriyle yalı köşkünde dergâh-ı âli kapucubaşlarından Küçük Hasan Ağa'ya bî-teslîm Fenerbağçesi sahilinde amade olan çekdirmeye süvar olduktan sonra mahâl-i enfası olan Bursa'ya azîm müterahi olub yirmi altı seneyi mütecaviz zamân Bursa'da ikâmet ü erbâb-ı ulûm ve efhama tedrîs ve ifâda müdâvemet eyleyüb 1040 senesi rebî-ül-evvelinde Bursa'da çar-ı tekbirzen alayış âlem-i anasır u eşbâh ve şemi mihrâb gibi kenârâ gir-encümin ervâh oldu defa-i evveliyede altmış gün müddetini saltanat-ı Sultân Mustafa Hân-ı Sâvide ve Sâvide altı ay kadar ve katı zamân Sultân Ahmed Hân-ı Salisde güzeran ve mecmu'ü müddeti dokuz aydan noksandır âbid ü zahid sâhib-i hulûs u menai-i tur u mahsûs idi caal-Allahu te'âlâ el-muttakin imamen

[50] El-Mevlâ El-Fâzıl Paşmakçızâde Es-Seyyid Ali Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh Üsküdar kazasından ma'zûlen vefât iden Paşmakçızâde Muhammed Efendi'nin sulbünden 1048 târihinde ziver-mehdi

şühûd olmuşdur sinn-i şebâbi tekâmîl ve ulemâ-yı asrdan fûnûn u fazl u kemâl-i tahsîl ettikten sonra müftî-i yegâne-i fâzîl Abdurrahim Efendi hizmetlerinden mülazîm ü tarîk hidâyet refîk-i ilme azîm oldular devre-i mu'tade-i medâris tekâmîl ve 1098 Kudüs-i Şerîf ile tebcîl ve 101 de Edirne kazasıyla tekrim olunub yine sene-i mezbûrda nikabet-i eşrâf ile karin ü mezid eltaf olmuş iken Rûmeli pâyesi dahi irdaf kalınub beynül-emsâl tayîn-i tam ihraf eylediler Şeyh-ül İslâm-ı vakt bulunan Feyzullah Efendi azl olundukta bunlar yine mansıb-ı nekabetle İstanbulda [s. 80] mekse mezûn olmuşlar idi Müftî-i müşârün-ileyh Feyzullah Efendi azl-i cehl-i ruza ile mesned-i fetvâya avdet buyurdularında mabeynlerinde makud olan mihr ü muhabbet ma'lum târâf devlet olmağla ikrâmen yine Rûmeli Kazaskerliği ile Edirneye da'vet ve Şeyh-ül İslâm müşârün-ileyh Hazretlerin emâen azîmet etmek üzer asdar-ı menşur-ı inâyet buyuruldu Tekmîl-i müddet-i mutateden sonra ma'zûl ve İstanbulda olan hânelerinde ilm ü ibâdetle meşgûl iken bî-takdirAllahu te'âlâ zuhûr iden Edirne vakasında her fırka kendü emsâl ü akranının ol gar-ı bedhencarda bulunmaları kaydına düşüb zümre-i ulemâ dahi müşârün-ileyhin da'vetleri arzusunda olmalarıyla hah u nâ-hah meydana da'vet ve külfet icâbet ile tasdi idüb zât-ı iffet-i nisabetlerine bil-ikrah mesned-i fetvâyı cilvegah eylediler lakin kendüleri umûrunda fikr-i encâmı der-piş eder mend-i akıbet-endiş olmağla irade-i cumhûr ile tevcîh iden mansıb-ı fetvâdan temaruz ile halas olduktan sonra altı ay mürûrunda ya'ni 1115 ramazan-ı şerîfinin on sekizinci sebt ünü zât-ı liyakat-ı şiarları mesned-i iftâya iclas u revş-i kabiliyetlerine hil'at-i beyzâ-i fetvâyı ilbas olunmuşidi “Âlimü'l-fıkıh ve ali aliyyel-fetvâ' meşâyihatlarına târih-i vâki olmuşdur Üç seneden mütecaviz tesviye-yi umûr-ı ulemya akıyam ve kemâl-i iffet ve istikâmet ile tarîk-i ilem vaz-ı kanun ve inzam buyurduktan sona vezir-i a'zam Çorlulu Ali Paşanın ilhahıyla 1118 senesi şevvâlinde Sadr-ı fetvâdan tecnib ü Sinob kazasına nefy ü tağrib olundular 1122 senesinde İstanbula avdete memur ve sene-i merkûme cemazi-yel-evveliyesinin on dokuzuncu günü Ebezâde Efendi yerine Sadr-ı fetvâya tekerrünleriyle âme-i ulemâ memnun olub temşiyat-i umûr-ı tarîk ile ilm ile meşgûl iken 1124 şemsi Muharreminde münhârifül-mizac ve dermande kabûl-ı ilaç olub mâh-ı mezbûrun dördüncü günü bî-emr-i Allahu te'âlâ terk-i mansıb-ı hayat ve merâtib-i dünyeviyeden kati nazarı iltîfâk buyurdular

«Bekaya göcdü ali Seyyid ol müftî-il afak»

Vefâtlarına târih-i vâki olmuşdur Mevlânâ-yı müşârün-ileyh fazl u kemâl ile nâm da iffet ü istiğna ile yegâne-i ruzgar olub mansıblarında metanet ü istiklal

cünbiş-i hakkaniyet ile mümtâz-ı muasır-ı emsâl idiler müddet-i fetvâları asr-ı Sultân ahmed Hân-ı salisde iki defada dört sene sekiz mah on beş gün mikdârıdır Rahmetullahu aleyh

[51] El-Mevlâ El-Fâzıl Ebezâde Abdullah Efendi

Müşârün-ileyh seferler takrîbiyle ordu-yı hümayûn balçıkda bulunduğu eyyâmda bir velâdet-i hümayûn vuku'a gelib vâlideleri kabilelik hizmetinde bulunmak münâsebetiyle ebezâdelik ile şöhret yafta oldu isti'dâd hudadad ü kabiliyyet-i maderzad ile mükemmel kâmil-i âlim ve fâzıl olmağla âlemde arec ü rütbe hariçle peyapey devr-i medâris idüb 1096 da Haleb mevleviyetine nâil olmuş idi 1100 târihinde Mısır ve 103 de Edirne ve 106 senesinde Mekke-i Mükerreme kadısı iken sene-i merkûme receb-i şerîfnde Edirne'ye da'vet olunub merkûmun yirmi birinci günü kendüye Sadr-ı Anadolu inâyet olundu 108 senesi şa'banının yirmi ikinci günü Rûmeli sadâretle bekâm ve müddet-i mu'tadesin tekâmîl [s. 81] ile hâne ve sahilhânesinde ârâm ve dua-yı devlete revam üzre iken Enderûn halkının şefaatiyle tekrar Sadr-ı Rûm olmak üzre hatt-ı hümayûn sadır olmuş idi müftî-i esbak Feyzullah Efendi'nin gazabinâ mazhâr olub Kıbrıs Ceziresine nefy ü icla olunmuş idi cülûs-ı Ahmed Hân-ı Salisden mukaddem Bursa'ya nakl u tahvîl olunub Eskişehirde geldiğinde cülûs-ı hümayûn vuku'undan haberdar olub müşârün-ileyh Feyzullah Efendi'nin vefâtından dolayı hail-i mündefi ve bertârâf oldu zannıyla Bursa'ya gitmeyüb doğruca İstanbula teveccüh ü kaful ü gelüb Beşiktaşta bir yalıya nüzûl ettiğinde izn ü şehriyarı sudûr itmeden asitâneye cesaret etmesi rıza-yı devlete muğayyer olmak hasebiyle mukaddem sadır olan fermân-ı âli hükmün icrâsı lazîmolmağla mukaddeme memur olduğu Bursa'ya azîm olmuş ise de ba'de mazhâr-ı avf olub hânesine avdet eylemişdi 1117 senesi mâh-ı seferinin sekizinci günü bî-tarîkü't-tekrir sadâret-i Rûma tasaddur idüb 1119 senesi mah şevvâlinde Sadık Efendi azlinden müftî ül-enâm oldular "İnni Abdullah ataniyel-Kitâb" fetvâlarına târih-i vâki olmuşdur İki buçuk sene mikdâr ol makâm-ı alinin dahi hükmünü icrâ ile 1122 senesi cemazi-yel-evveliyesinin on dokuzuncu günü azli fermân ü makâm-ı fetvâ-i sâniyen Paşmakçzâde Es-Seyyid Abdullah Efendi'ye inâyet ü ihsân buyuruldu 1124 senesi Muharrem'in dördüncü günü müşârün-ileyh Abdullah Efendi'nin vefâtından sâniyen ilbas-ı hilâf-ı beyzâ-yı fetvâ ile taltif olunub nezd-i saltanat-ı seniyyede bulunan İsveç Kralının diyârına irsâli Moskovlu ile olunan salah u mukavele iktizasından olmağın bu babda olunan müzakerede Mevlânâ-yı müşârün-ileyh kral

müşârün-ileyhin gitmesini tercih ve gitmediği takdirde bay-i hal ahz u Dimetokaya nakl u iskan olunmak husûsunu rey ü tensib idüb kral mumailyh ise ne diyârına ve ne de Edirne'ye azîmete muvaffik göstermediğinin üzerine kendüsine hüçûm u müşacereden sonra ceza-i ahz u girift birle bî-emr-i âli Dimetokaya gönderilmişdi ahz-i kral mumailyh kendü rey-i mahsûs olduğun halka işar idüb hedef-i itiraz-ı nas olmağla 1125 senesi seferül-hayrın makâm-ı fetvâya Ataullah Efendi tayîn olundu Rûmeli Hisarında kâin yalılarına gelüb giden z-rah vükelâyı dahl ü teşni-i müştemil ba'zı kemâl tûfü eylediği vezir-i a'zamla halefleri Efendi kulübün tekdir ü arz u inhaları tabın mülukaneyi müşârün-ileyhden tenfir itmekle 1126 senesi Trabzona nefy ü tesyir olundular ol esnâda Kasım fırtınası tabir olunan vakt hâtırnak karîb ve Karadeniz de azim-i fırtına vuku' bais havf u mehîb iken memuriyet hasebiyle nâ-çar hezar havf u ızdırab ile azîmet itmişidi bî-takdir-Allah u te'âlâ Karasu önünde müsadif olub buduğu sefine ile gark oldu hayrat u mübârât u âsârından nesne görülememiştir Fakat gariken vefâtı kendüsüne bais-i necat ahiret olduğuna delil ola bilür müddet-i fetvâları asr-ı Sultân Ahmet Hân-ı Salisde iki defa da üç sene sekiz mah on beş gün mikdârıdır Rahmet-ullahi aleyh

[52] El-Mevlâ El-Fâzıl Muhammed Ataullah Efendi

[s. 82] Mevlânâ-yı müşârün-ileyh eşrâf-ı kuzatdan İbrahim Efendi nâm zât-ı şerîfin sulbünden mütevellid ü evâil halinde sâlik-i mesâlik kesb-i danış ü kemâl ile müstefid olub meşâyih-ı İslamiyeden ulemâ-yı Minkarizâde Yahya Efendi merhûmun hizmetinde mülazîm ve tarîk-i hidâyet-i refîk-i ilmiyeye azîm olduktan sonra devre-i mu'tade-i medârisi tekmîl ve 1097de Yenişehir ve 1102 de şam-ı şerîf kazasını tahsîl idüb azl devr ü dıdazdan sonra ya'ni 1107 Muharreminde Şeyh-ül İslâm esbak Es-Seyyid Feyzullah Efendi himmetiyle İstanbul kazasını ihraz eylemişdi 1115 zi-l-hiccesinin sekizinci günü Sadr-ı Anadolu'ya suûd ve 1118 senesi şa'banının yirmi dördüncü günü Sadr-ı vala-yı Rûmeliye kuûd idüb ba'dü'-lazl bin yüz yirmi dört senesi cemaziül-evveliyesinin yirmi dördüncü günü sâniyen mesned-i Sadr-ı vala-yı Rûma revnak-ı efzâve 1125 senesi seferü'l-hayrının on altıncı günü makâm-ı ali-i meşâyihat-ı İslamiyeye revnakbahşa olmuşlar idi "Ataullah Efendi'ye seza her vechle fetvâ" târih-i meşâyihatlarıdır zamânında müffü'l-enâm kâlemine müfevviz olan tevcîhat-ı ilmiye yağmaya döndüğünden vezir-i a'zam Dâmâd Ali Paşa Hazretleri hafiyen ahvâlini teftiş ve sedd-i bab rüşvet itmeye çalışur iken sâhib-i tercüme târâfından

irtikab haberi alınmak vezir-i müşârün-ileyhin hâtırın tahdiş itmekle sene-i merkûme şa'banının yirmi dördüncü günü mansıb-ı fetvâdan tenzîl ü ol mesned-i vala ile sabika-i Rûmeli Kazaskeri Muhammed Efendi tebcîl olundu Rûmeli Hisarında vâki yalısında meks ü ârâm üzre iken meclîslerine gelüb giden züvvârâ vükelâ-yı dahl ü teşni müştemil ba'zı kelâmât tûfû eylemeleriyle deryâdan sefine ile Sinob'a nefy olunub kasım fırtınaları zamâne-i tesadüf etmekle Karadeniz Ereğlisi semtlerinde bir zaim fırtına zuhûr ile refik-i azîmeti olan Şeyh-ül İslâm sabık Ebuzâde Abdullah Efendi rakib olduğu sefine ile bî-kazaullah mübtelâ-yı girdab fekan-ı mine'l-garikin olub bunlar nimet-i necat ile kambin olmağla Karadan Bolu kazasına azîm olarak vâkii hali der-i devlete ilam ettiğinde meks ü ârâma memur ve veçhe meşrûh üzre ârâm-ı eyyâm u dühur iken bî-takdirullah-ı te'âlâ 1127 senesi orada azim-i dar-ı bekâ oldu müftî-i müşârün-ileyh beyne'l-ulemâ fekahet ile maruf ve evza vü etvarında salabet ü salar ile mevsûf olub emsâl ü akranı beyinde halif-i tearruf libasıyla areste bir zat sâhib-i zuhûr ve ahkâm-ı şeriyede ictihad gibi bülend davalârâ cesur sâhib-i fetvâ idi müddet-i fetvâları asr-ı Sultân Ahmet Hân-ı Salisde iki mah yirmi gün mikdârıdır Rahmet-ullahi aleyh

[53] El-Mevlâ El-Fâzıl İmam Şehriyari Mahmûd Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh Tophâneli Ahmed Ağa nâm kimesnenin mahdûm u meâlim lüzumdur tekmîl-i müddet-i sabâvet ü tahsîl-i isti'dâd ü haysiyeyet idüb cennetmekan Sultân Mustafa Hân-ı Sâniye hizmeti imamet esnasında devr-i medâris-i mu'tade ve tâlim-i ifâde üzre iken Edirne pâyesiyle Yenişehir kazasıyla dilşad ve 1118 rebî-ül-evvelinini yirmi birinci günü Sadr-ı Anadolu'ya isad olunub Sadr a'zam Çorlulu Ali Paşanın [s. 83] himaye vü iltizâmında olmağla kendünden eski bulunan emsâline tercih ü takdîmle 19 şa'banının on sekizinci günü Sadr-ı Rûmeli ile dahi isti'dâd olunub ba'dü'l-azl yüz yirmi beş rebî-ül-ahirinde müftü'l-enâm merci-i hâs ü âm oldular "Mahmûd Efendi mesned-i fetvâyı kıldı zeyn" târih-i fetvâlarıdır Kanun-ı tarîk üzre müderrisine mahsûs olan mahrec nâmına münasîbi ma'zûllere tevcîh eyledikleri müderrisine ademi hüsn-i zanlarına mahmul u mecburiyetleriyle bilinmediğinden bu vaz-ı zaruriyetlerinden dolayı medhul olduklarından başka mukaddemen bil-nefs-i huzûr-ı hümayûna varub bî-hesabü'z-zâhir Ebuzâde Abdullah ve Ataullah Efendilerin nefiylerine mübaşir olduklarından müşârün ileyanın rekabetlerin istiskal ile nefiylerine bais olmakda sâhib-i istiklal-i zann olunmaktan na'şî

müşârün-ileyh Ebuzâdenin gariken vefâtı işidildiğinde meyân-ı halkda ba'zı güft ü gu istima olunduğundan 1126 senesi zi-l-hiccesinde azl olunmuş idi 30 târihinde emr-i irca rehber-i mürçi olub “Adn ola Mahmûd Efendi'ye makâmü'l-fatihâ” târih-i vefâtıdır Müddet-i fetvâları ahd-i Sultân Ahmed Hân-ı Salisde on dokuz ay kadardır müşârün-ileyh hoş edâ menba'-ı safâ Mahmûdü'l-hısal memdûhü'l-fial sima-yı salah hüveyde bir zât-ı bî-hemtâ idi müşârün-ileyhin gerek tevcîh-i münasîb ü medâris ü gerek müşârün-ileyh Ebuzâde Abdullah ve Ataullah Efendilerin nefiylerine mübaşeretden gayrı müdahili olmayub umûr-ı mezkûrede ise mükellef ve memur mecburiyet ile mazur iken sudûr iden hareket-ı mezbûresi efvah-ı halkda memdûh olduğu görüldüğünde emr-i tebriye zimmet idemeyüb mübaşir siper töhmet olduğu raşid târihinde mufassalan nipaşte hâme-i ersad-ı camedir Rahmet-ullahi aleyh

[54] El-Mevlâ El-Fâzıl Mirza Mustafa Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh sudûr-u a'zamdan Abdulrauf Efendi nâm zât-ı şerîfin ferzend-i edîbi ve necl ü necibidir 1040 hudûdunda tayy-i menazil-i adem ve sahn-ı vücûda vaz-ı kadem kılub esnâ-yı hadisat sinn-i salinde mukîm-i gülşen serây cenan merhûm Sultân İbrahim Hân Hazretlerinin eyyâm-ı saltanatlarında sârây-ı hümayûna şeref-yab-ı duhul ve destyari-i sermâye-i isti'dâd ile Mirza Muhammed Efendi ve emsâli efl-fâzıl rüzgârın halka-i tahkîk ve ifâdelerine ruhsat-yab mesul olub alay-ı merâtib fazl u kemâle uruc ve mesâhib Mustafa Paşa Hazretleriyle sârây-ı Sultânîden huruc eylediğinde Şeyh-ül İslâm âlim makâm Minkarizâde Yahya Efendi merhûmdan telemmüz ve nazar-ı ahali perverleriyle muğtenem ve medrese-i hariç ile dâhil-i tarîk-i tedrîs olub müşârün-ileyhin dâmâdları merhûm Mustafa Efendi'nin Anadolu sadâretlerinde tezkirecikleri hizmetinde müstahdem olub 1083'de Kamânice Kalesi feth olundukda kendülere mevleviyyet teveccüh idüb hareket ü itmâm müddet-i akibinde ya'ni 1086'da Yenişehir kazasıyla mübeccel ve 92'de Mısır Kahire 97'de Mekke-i Mükerreme ve İstanbul kazalarkında seccâde-i pira-yı hükûmet subha-i gerdan icrâ-yı şerî'at ve istikâmet olmuş idi 99 cemazi-yel-âhirinde tekrar kaza-i İstanbul verilüb 101 rebî-ül-ahirinde ma'zûlen Kıbrıs'a nefy ü icla olunmuşlar idi ba'du'l-ittlak [s. 84] 106 şa'banında Sadr-ı Rûmeli ile bekâm ve badü'l-azl 9 şa'banında sâniyen mesned-i mezkûre-i intika ile nâil-i merâm olmuşiken tekrar belâ-yı iclaya mübtelâ ve Sinop'ta ikâmet etmek üzere fermân-ı Sultân cihan-ârâ sudûr 15 senesinde peyyâm-ı afva zuhûr idüb 20 zi-l-hiccesi gurrasında şakiren sadâret-i

Rûmelide mesned-nişîn ve ba'dü'l-azl halvet-güzîn olmuşlar idi 1126 senesi zi-l-hiccesinde faiz-i gâyetü'l-gayat merâm Sadr-ı celîlü'l-kadr fetvâya itlaile nâil-i kam oldular "Mustafa Mirza Efendi oldu müftü'l-enâm" umûr-ı külliye-i devlet-i aliyyenin cerhü tadiline müte'allik umûruna mutlakü'l-lisân ve azm-i şöret ü şan ve kadem-i tarîk ü zamân hasebiyle mesned-ârâ-yı fetvâ olanlârâ adeta rakib oldukları nümayan olmağın İstanbul kazası ve sadâret-i Rûmdan azl ü infisalleri halinde Kıbrıs ve Sinob cezirelerine nefy ile giriftâr-ı sahn-ı câh-ıcelîlü'ş-şan oldukları gibi Edirne'de Kazasker olan Dâmâdzâde ve Hamidzâde Ahmed ve Abdullah Efendiler haklarında daki rikab-ı hümayûna verilen manzum arzuhal sâhib-i tercüme müşârün-ileyhin itibından ba'zılarının desisesi olmak üzere a'lâm olunmağla 1127 senesi rebî-ül-ahirinde câh-ıfetvâdan bi'l-azl-i Trabzonda meks ü ikâmete memur olmağla mübtelâ-yı cela-yı vatan olmuşlar idi Ba'dü'l-avf Emirgan'da kâin sahilhânelerinde ikâmet ü meks ü istirahat üzere iken 1135 senesi seferü'l-hayrının üçüncü günü kemâl-i teyakkuz intibâh birle mihman-sera-yı cihan faniden irtihâl ü ziyafethâne-i cenan-ı cavidaniye intikâl eyleyüb Kalenderhâne kurbunda hâneleri pişgahında mekteb-i şerîfi hâziresinde rakıd mezar menba'ü'l-envâr oldu müddet-i fetvâları saltanat-ı Ahmed Hân-ı Salisde beş aydan noksan olmak hüveyda ibtida-yı hallerinden intiha-yı amellerine değin neş-i fezâil-i maârif ile evkât-güzâr ve sinn-i şerîfi doksanı müteceviz bir mend-i fazilet şiar idi Sûre-i Nebe cüzü haşiyesi ve Türki eşrâf-ı saat risâlesi ve Şâh Hüseyin haşiyesi vardır Rahmetullahi aleyh

[55] El-Mevlâ El-Fâzıl Menteşzâde Abdurrahim Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh fi'l-asl Bursa şehrdinden mahkeme başkatibi Muhammed Efendi'nin necl-i necib ü ferzend-i edîbidir Evâil-i halinde tahsîl-i bidaa-yı fazl ü kemâl ettiğinden sonra İstanbula gelüb müftî-i benâm Minkarizâde Yahya Efendi asitânesine intisah ve tarîk-i tadrîse duhul ile beyne'l-kıran tayîn ü iktisâb eyledi tekâmül devre-i tadrîsden sonra ibtida Yenişehir ve bin yüz beşde Edirne kazalarına nâil olub azlinden on sene mürûrunda müftü's-Seyyid Feyzullah Efendi hilâf-ı kanun ve tarîk-i Üsküdar kazasının tevcîh ve üç aydan sonra Mısır mevleviyeti ihsânıyla terfiye itmişidi 1017 cemazi-yel-âhiresinde İstanbul pâyesiyle bekâm ve 1120 senesi şa'banının onuncu günü Sadr-ı Anadolu tevcîhiyle nâil-i merâm oldu 1123 rebî-ül-evvelinin on yedinci günü Sadr-ı sadâret-i Rûma revnak u ifza ve badü'l-azl yirmi beş seferinin yirmi ikinci günü sâniyen ve 1127 senesi cemazi-yel-âhiresinin on üçüncü günü dahi salisen

makâm-ı ali-i mezkûre bahşa olmuş idi mâh-ı mezbûrun [s. 85] yirmi üçüncü günü müftî ü'l-enâm ve iki seneye karîb Memdûh hâs ü âm oldukları halde illet-i piray ile esir-i firak derd-i canhıraş olmağla 1120 senesi zi-l-hiccesinin on dokuzuncu günü dar-ı fenadan şedd-i rihal ü âlem ü bekâya irtihâl edîb Edirne'de Zehrimâr mescîd-i şerîfi hazîresine defn olunub eayyün nasdan ihtîfâ kılındı Mevlânâ-yı müşârün ilyeh pir saib-i tedbir ve sâhib-i sülûk seyr-i maharet ü füziletde mahsûd-ı gayr idi Müddet-i fetvâları asr-ı Sultân Ahmed Hân-ı Salisde bir sene sekiz mah mikdârdır TayyebAllahu serahu ve caael cenneteh mesvah

[56] El-Mevlâ El-Fâzıl Ebu İshâk İsmail Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh afad Allah ü zülal-i rahmeten aleyh 1055 senesinde eşrâf-ı kuzât-ı Rûmeli'den Alaiyeli İbrahim Efendi merhûmun sulbünden zuhûr-ı tekâmîl bidaa-i ilm ü irfâna sarf-ı sermâye-i danîş mevfur idüb Kazasker Kara Kadri Efendi merhûmdan mülâzemetle mesrûrî'l-fuad ve 84 recebinde bila istihkâk hâric Medresesiyle ber-murâd olub isti'dâd-i maderzâdeleri hesabıyla Sadr-ı ulemâ yanlarında mükerrerem ve mektûbcu ve tezkirecilik ve Mahmûd Paşa niyabeti İstanbul kısmeti gibi hizmetlerde müstahdem olarak devre-i tarîk-i tadrîsi tamam ve 1104 şevvâlinde darü'l-hadis-i Süleymâniye'den eşheb-i şehab reftar-ı ikbâli kaza-yı feza-yı Halebü'ş-şehbaya hıram itmîşti 110 seferinde Bursa kazası ve 16 Muharreminde Mekke-i Mükerreme pâyesiyle mazhâr-ı inâyet ve sene-i bezbure şevvâlinde Mısır Kahire ve 118 Muharreminde semend ikbâlleri Mısır'dan Mekke-i Mükerremeye nakl ile cilve-yi nûma-yı azîmet olub 120 zülkadesinde kadı-i İstanbul ve 122 ramazanında Anadolu pâyesiyle adad-ı kuzah 'asâkir-i duhul idüb 23 rebî-ul-evvelinde Anadolu sadiri ile taltif ve sene-i mezbûre zi-l-hiccesinde sadâret-i Rûma nakl ü on sekiz ay tevkîf olunub ba'd-i itmâmü'l-merâm azl olunduktan ve 127 cemazi-yel-âhiresinde tekerrür ile âlikadr olduklarından sonra yüz yirmi sekiz zi-l-hiccesinde Şeyh-ül İslâm ve müftî-i müşkûlküşaf-ı enâm olmuşlardır "Oldu İsmail Efendi müjde kim müftî-i din" fetvâlarına târih-i vâki olmuşdur Bin yüz otuz senesi cemazi-yel-evvelinde azl ile hasbelkader Sinop a nefy ü icla olunub otuz iki zülkadesinde Yılakabad otuz üç cemazi-yel-evvelinde kayalardaki sahilhânelerinde ikâmete izn ile bir inhâne-i derûnları mamur ve müşeyyed kılınmış idi leyl ü nehar seccâde-i ibâdete mütekarîb ezan ü ikâmet üzre iken kubbe-i vala-yı kitâbhâne-i kemâl ve cebl-i mualla-yı Kâ'be-i fazl ü efdal olan ser-i sa'âdetmendelerinde ki gудde-i tevverrüm ve iki sene mikdârı hulefa-yı gurr-

ı rayil mesabesinde olan tabiban-ı ham-ı dest-i cerrahân zer-i perestin hemureng-i Ebu Yahya olan neşterzarları şikencesine mübtelâ olmağla ‘Mısra’ ‘Ömür ki Beytullahı gezdüne-bih’’ mefhûmu üzre hayat-çend-i ruze-i bî-sebatdan izhâr-ı tebrim idüb 137 senesi zi-l-hiccesinin yirmisekizinci isneyn gicesi azm ü rahat-abad gülşen-serây-ı nime ve şehbaz-ı lahuti pervaz-ı vüruh revânını sayyâd-ı can-şikar kabızü’l-ervâha teslîm eyledi Müşârün-ileyh fâzıl ve kâmil hizane sineleri cevâhir-i zevâhir-i ulûm ü fûnûnu havi vü şâmil dur-endiş ü müdebber evzaları etvar-ı [s. 86] eslefi müzekkir zamân-ı Hükûmetinde seyf-i sarim beyân hakk u batılta bî-bak levme-i âlim meclîs-i ins-ü sahbette beşuş u Hânde rud-u bî-l-cümle ma-sadak beyt-ı meshur selaseatüh teşnik –üd dünya bî-behçetiha şems ül duha ebu ıhsak vel-kaven idiler naim mahlas ile eş’ar-ı abdar tedrîs ve tashîh ittiçleri kütb-i celîle hevamişinde bişmar-ı sevanih-i efkârları olub Çarşamba bazarı kurbunda maskat-ı resleri olan hâne-i arsasında fetvâdan azilleri halinde bir Câmii şerîf binâ ve ol mahâlde ab-i nab can-feza icrâsyla ahali-i mahâlleyi ihya ve erva buyurmuşlar idi Câmii-i şerîf mezkûrun sahasında ve dia-i genc-i mezar kılındılar müddet-i fetvâları asr-ı Sultân ahmed Hân-ı salisde bir sene altı mah mikdârıdır rahmet-ullahi aleyh sebep-i azl müşârün-ileyh mesned-i fetvâya mahza dâmâd İbrahim Paşanın destyari-i himmet-i nal-i Sadr-ı müşârün-ileyh dair olan umûra kemâl-i başireb üzre hareket itmek şûrutuna kail olmuş iken olm kademde birkaç gün imtidad ü bî-hasb-ül nütbe şan u şöhreti izdiyâd buldugunda ahvâl-i etrâfına tahaffüzdân ağmaz idüb maglub-u üzre harekete fırsatyab olmagla zaruri târâfın devletten müşâhede ettikleri müsâadeye mağrûr ve ol makâma münasîb olmayan hareket ile beyn-el nas meşhûr oldular bundan maada vezir müşârün ileyhın destyari-i avn ü inâyetiyle mütesaid sadâret-i aliyye olub muktezâ-yı makâm olan nâm-kam ihraz ettiginde daiye-i ferid-i istiklal ile kudret-i azl - nasb ü zir ü recâhet reya ü tedbir sevdasına düşen ba’zı eslaf- ı sudûr ül ulemâ gibi vezir-i a’zam tebdîlde basat-ı kuftar ve kendü tazayud nâm ve şanlarına bais olacak bir vezire hasr u tahsîs istihkâk husûsunda ısrardan maedâ azl ü nasb u mecum vukela-yı devlette kendülerine müstenib olanlar tercih ve sairleri kadh ü tercih gibi ba’zı etvar u hareketleri dilpesend-i tab Sultân ahmed Hânı olmamagla azl olundular

[57] El-Mevlâ El Fâzıl Yenişehirî Abdullah Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh Yenişehir’den zuhûr u senn-i şebâbı bî-tekmîl temyîz-i akl u şuur eylediginden sonra tahsîl-i ilm ü fûnûna say u payret ve o

sırada mercii has ü aam olan dar-üs saltanat üs seniyye azîmetle asrının ulemâ ve fuzalâsına intisâb ve bil-imtihân müderrislik ruûsi ihsanıyla beyn-ül akran şeref-i iktisâb eylemişidir ba'de devr-i medârisle Dâr-ül hadis-i Süleymâniye'ye vâsıl ve hasb-ül târih-i mevleviyet rütbesine nâil olub ilm-i fikhda derkar olan ma'lumat-ı kâmile sine mübni fetvâ emanetiyle nâil ü merâm ve Bursa'dan ma'zûlen 1126 senesinde vuku'bulan Mora seferinde ordu-yu hümayûn kazasıyla bekâm ve sefer avdetinde ya'ni 28 sadr a'zam şehid Ali Paşa merhûmun himmet-i âsaf-aneleriyle Sadr-ı Anadolu ile şad-u kâm olmuşlaridi Bad-ül azl Sadr-ı Rûmeli ile magbut-u enâm olub zatından sâhib-i fâzilet ü iffet istikâmet olmak hasabiyle kaymakâm rikab-ı hümayûn dâmâd İbrahim Paşanın nazar-ı iksir eserlerine mazhariyetle rütbe-i celîle-i fetvâya bî-hasb-ül tarîk isti'dâd verilmişidi Şeyhülİslam vakt bulunan ebu İshâk İsmail Efendi'nin etvar-ı hareketları dil-pesendi tab-ı ahmed Hânı olduğundan sâhib-i tercümenin makâm-ı ali-i itfaya esadı [s. 87] tensib görülmekle 1130 senesi cemazi-yel-evvelinin beşinci sebt günü hil'at-ı beyzâ-yı fetvâyı iktisa eylediler on iki sene on mah ol makâm alide karar ve temsiyyet-i umun-u din devlete mazhâr-ı iltifât olub 1143 senesi rebî-ül-evvelinin on beşinci günü dahve-i kübrâda yeniçerilik iddiasında bulunan erazil eşhas târâfindan zuhûr eden fitre ve fesâda ulemâ ve erkan-i devletle muaseray-i hümayûna da'vet olunub bostancılar odasında bir gece beytutet ve ertesi günü nâmaz sabahı bad-ül - edâ derûn-u Serây-ı humayununda vâki safa nâm mahâlde akd-i cemiyet ve muktezâ-yı kare gare meşveret etmek musammem iken tulu fecrden mukaddem olduğu odadan zülali Efendiyi olub nâmus-u ulemâyı sayanet ve müddet-i mevlîd-i cümleye hizmet itmiştim bu sen ü sâlimde benim katârât sair Efendilerin cemiyetgahlarına azîmet ve Ayasofya vaizi eseri zâdeyi dahi da'vet ve cümleye hitab ile bu kadar zamân mesned-ârâ-yı fetvâ olub katârât-ı hunum ile reyş-i sefidim gülgûn olmak layık ve seza olmamamağla bu babda cümle kezden istianet edenim duyu kelâmât-ı rikkattengiz ve girye-i emizile tahrik-i gark şefkat eylediginde hisar-ı meclîs-i aleü ş ittîfâk ul-yaz-u billahi teale bu safaya nızadade olmak hariç-i akl-i insafdır deyû ru-cevâb eylediklerinde Mevlânayı müşarûn iley bî-tekrar dehen-i küşvay güftar olub erbâb-ı cemiyetin murâdları mukaddema bez Mahmûd el Hisar bir imam isteriz deyû yazdıklarında ma'lum iken beyhu ole niçün zahmet keş ve çaresi zâhir ve âşikâr olan mana ile ne sebeb ile muzdarib ve maşveş oluruz heman nâmaz-ı sabah edâ ve aliy-ül umûm varub ve padişâhı hal ile cümlemiz ızdıraptan halas u reha alâlim ben dahi bir mahâl-i münasîbe

ma'zûlen ikâmet-i bekâya ömrümü sarf-ı zikr ü ibâdet ideyim deyû hatm-i kelâm idüb ba'de safide nâmazı edâya kıyam umûmen Efendiler ile has bahçe derûnunda revân adas hâricindeki mevkufa vürud u ârâmidüb kâleminden huzûr-u meclîs-i serbe-ceyb tahayyür ü ızdırap ve davazları dahi veray-ı süradık takdirde ne güne nakş garib sûret yab olacaktır deyû müterakıb-ı inkılab iken sadr a'zam İbrahim Paşa mahâl-i merkûma gelib ayag üzerinde cümleden istilam-ı ahvâl ben ölüm eri olmuştur ancak velinimetimizin halasına bir çare tedârik itmek cümlemize lazım mıdır deyû irad-ı makal ettiğinin akibinde padişâhımız sâhib-i tercümeysi seni kapudan ve ve kethudayı azl-ı neyfilerinizi fermân buyurdular deyü hitap ile hasekiye bostancılar odasına götürmek üzre emredüb ba'de çekdirme ile bozcaadasına nefy ü icla olundu intifâ-i nare-i fitne ve fesâd akibinde azm-ı hacc-ı beyf-i rab-ül-abad ve ziyaret-i mutahhârâ-i cenâb-ı şefaata mutemad-ı aliyye salavatullah-ı melik-ül eyleyib has u hamey u eyledikten sonra yine caya Kararlarına avdet ve 155 târihinde kanlıcada ruhsat olunmuş idi 56 da murg-u ruhun teslîm saya zaruri el-inkiyâd idüb azim-i cenan seman ü karye-i mezbûrede vâki İskender Paşa Câmii şerîfi hâtiresinde mihman veray-ı hamuşan oldu zamân-ı fetvâları 10 senede iki mah kadar noksan olub hatme-i devlet -i Sultân ahmed Hân-ı salis oldu behcet-ü fetava nâm eser-i mu'teberle mütedâvil eyâdi-i zev-il irfândır rahmetullah aleyh

[58] El-Mevlâ El-Fâzıl Mirzazâde Es-Seyyid Muhammed Efendi

[s. 88] Mevlânâ-yı müşârün ileyh 1126 senesinde Şeyhül İslam ve müftî-ül-enâm olan Mirza Mustafa Efendi'nin mahdûm-u mükerrerleridir sinn-i şebâbı tekâmül ü vâlid-i müşârün-ileyhin himmet ü terbiyetle ulûm u fûnûnu tahsîl eylediginden sonra rüesa nâil olub ve sırasıyla Musûla Süleymâniye'yi vâsıl olmuş idi kifâyet-i fazl u isti'dâd ile Es-Seyyid Feyzullah Efendi'ye dâmâd olub inâyetle İzmir ve Edirne çok geçmeden İstanbul pâyesiyle kart-i rütbe-i ihtirâmve 1125 seferinin yirmibeşinci günü Anadolu Kazaskerliği tevcîhiyle mazhâr-ı ikrâm oldu 1128 senesinde Nemçelünün nakız-ı ahdi cihetle sefer-i hümayûnun iktizasına dair huzûr-u humayunda makud-u meclîs-i muhudda vezir-i a'zam Dâmâd Şehid Ali Paşa ile sebkat iden muârâza ve münazârâlarında vezir-i müşârün-ileyh pâyet dilgîr olmagla arpalıkları olan Pravadi kazasında bil-fiil icrâ-yı ahkâm-ı şeri'ye itmek üzre mahâl-i mezbûre ibad olunmuş idi biraz müddet-i mürununda miraha aganın şefaata avf olunmagın birkaç gün mübtelâ oldukları müdevad ve Rûmeli pâyesi ihsânıyla gadr sabıka mükafet kılındı 1128 senesi

cemazi-yel-âhiresinin onuncu günü bil-fiil Sadr-ı sudûru Rûmeli olub müddet-i mu'tadesin tekmîl eyleniş ve Bad-ül azl 32 senesi zülkadesinin onüçüncü günü sâniyen mansıb-ı mezkûr ile tebcîl olunmuş idi 1143 senesi rebî-ül-evvelinde zuhûra gelen Dâmâd İbrahim Paşanın reyiyile Şeyhül İslam vakt bulunan Yenişehirli Abdullah Efendi bil-azl bunlarla ne kadar kabûl fetvâdan sûret-i istigna izhâr ve i'tizâr itmiş isel Sadr-ı Rûm olan Seyyid Abdullah Efendi'nin ibrâm hah ü nahah bar-ı hil'at-ı fetvâyı ziver derviş tahammül idüb ancak bit-tabî meşgale enâmndan muarız husûsa dide-i dekayık beynlerine gâyetle zaaf arız olub eşal-i ame ile iştiğâlden istinkâf ve peyder pay ol-câh-ı mualle pâyepahdan sa'âdethânelerinde ikâmet etmek üzre istîfâ ü rikab müstetab-ı padişâhiden istîfâfi etmeleriyle ricâlleri karin-i kabûl olmagla 1143 senesi mâh-ı zülkadesinin üçüncü pençsembih günü maz-ı kılındılar Sultân tepesi nâm mahâl-ı müftefide vâki-i mevay-ı dirin ü iffet Serây-ı piçinde halvet güzîn paygüle-i ârâm ü kenar-ı seccâde-i taabbüd ve teheccüde sabah ü sam pa-ber-cay-ı kyam iken 1146 senesi zi-l-hiccesinde senleri idad-i sebini mütecaviz olduğu halde merg-u ruh-u âlîleri azîmnüzhet-serây ferevhüm ve reyhan ve uzlifet-il cennet ü lil-muttakin makâmında mesned nişîn Dâr-ül naim cenan olub vâlidleri cenbinde mukîm mesned-i mezar oldular Mevlânâ-yı müşârün-ileyh ârif bestamı neşr-i tevarüh ve nezâhet ile etrş ü eknafda nefha riz şöhreti atar-ı Câmii olub pişpah ifâdesinde o bay-i zamân istifâde ü dar ul-ulûm el-fazl-ı karar dadesinde danişveren cihan hizmet güzâr-ı danişmendi ü iâde olduğundan maz terazvi nazar-ı i'tibarında dürhem ü dinar hem kefe-i ayarkim mikdâr ü müleviyet ve sadâretlerinde iktisâb-ı rızay-ı hudadan gayrı derûn meşununda haşiyetullahtan özge fikr ü en dişesi olmayub çerag-ı halvethâne-i hayatli püf-gerder-i tezbar memmat olunca her şebb ta bî-sihri cebhe-i nurâni taat ü münacat kandil-i pür ziyayı seccâde-i tehecc ve ibadât ve her üç günde bir hatm Kur'an-ı kerîm ile müteveccih dergâh kabil-üd da'vet olub meşayih-ı kurraz-ifen celîl kıraitde kendülerden ricâmeyd hall-i müşkilat olurlar idi müddet-i fetvâları asr-ı Sultân Mahmûd Hân-ı evvelde yedi mah mikdârıdır rahmet-ullahi aleyh rahmet-ün vasii [s. 89]

[59] El-Mevlâ El-Fâzıl Paşmakçızâde Es-Seyyid Abdullah Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh Şeyhülİslam salif-üz-zikr Es-Seyyid Ali Efendi'nin ferzend-i ferzende-i ahteridir 91 hudûdunda ziver efzay-ı âlem-i şühüd olub hadika-yı mülevven zamânında terbiye-i bagyan ikbâl-i ruzigar ile bî-hasb-ül tarîk puyan-u revân ve 1227 ramazanında İstanbul kazalarıyla şadân âtiye

şevvâlinde azl ü tevakuf ve 30 zülkadesinin nekabet-i eşrâfla teşrif olundu 32 cemazi-ül ahiresinde Sadr-ı Anadolu'ya nakl ve ertesi sene azl olunub 37 şevvâlinde Sadr-ı Rûmda pirâye-bahş-ı temkîn ve senesi tekmîlinde azl ve has-ı tekaüd-ü tayîn olunub sâniyen 41 şevvâlinde mansib-ı mezkûrla bekâm olmuş idi 43 rebî-ül-evvelinde vâkii vaka-i hüvel-numa zuhûr eylediginden mütesâdi-i umûr bulunub sene-i merkûme şevvâlinde Mirzazâde Efendi üzerinde teşrif-i Sadr-ı vala-yı fetvâ ile kam-reva olub lakin ifrat-ı kibr nuhut-u natıka ü ibârâtında suht ve ruunet dergar olub gerek meclîs-i müşareve ve gerek ahirde huzûr-u hümayûna duhul ettikçe mahâl-i tavr-ı edeb saltanat-ı evzaina seza ile pirane ve tahakkümane muamele ettiginde ve muktezâ-yı fitratı üzre müzakere ü temşiyet-i umûr-u meham saltanat seniyeden bildiginde bir hatuz eyter ve gitmeyüb metemmim diger niyet vadilerinde cilve-nümay-ı tahayyür-ü ihtî'zaz ve kik şikeste-i bal –i hıram-ı meydan nâ-saz iken zamince bist-i güşad evc-gah Hükûmet rayinde hem cenâh şebbaz bülend pervaz almşidi müsellaah acem husûsunda mugayyer rızay-ı ali hakk guyan din devlete izhâr-ı itirazat beyhude-i gayr darda serd-i makalat nâ-münasîb kelâmât-ı badiresi bais-i tahdiş sami şeyriyarı sebep igbiran kalb cihandarı olmağla 44 senesi mâh-ı şa'banının yedinci ahad günü Sadr-ı valay-ı makâm-ı itfadan bil-azl ziyaret ü tavaf beytullah-ül hârâm için suy-u deryâdan târâf Kâ'be-i aliyyeye azîmet eylediler edâyı hacc ve îfây-ı şerait acc ü secc birle târâf Şâm'a inan-riz kaful ve rıcat ve anda üç mah müddet-i asude niçin besat u istirahat olduktan sonra istidası üzre haseb ül emr madcai ârif-i Rûm olan Konya şehriyle ma'lum merzubum olmagın esnây-ı küdümlerinde ya'ni 45 târihinde azm-i civâr hayy-i kayyum u kurb-i kabr Mevlânâ-yı Rûmda mütevârî hâk-i magfîret luzum oldu müddet-i fetvâları ahd-i hilâfet Sultân Mahmûd Hân-ı evvelde on ay mikdârı Rahmet ullah-ı aleyh

[60] El-Mevlâ El-Fâzıl Dâmâdzâde Ebulhayr Ahmed Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh Şeyh-ül İslam Minkarizâde Yahya Efendi'nin dâmâdı ve sudûr-u Anadoludan ma'zûlen vefât iden Kengerili Mustafa Efendi'nin veled-i emcedleri olmağla beyn-ül turab Dâmâdzâde dimekle şöhet yabdır veladetleri 1076 vâki olub ulûm-u nafey tahsîl ü medâris [s. 90] mu'tadeni tekmîl idüb 1112 de Selanik'den ma'zûlen Bursa kazasıyla tebcîl kılındı 118 receb-ül ferdinde seccâde nişîn kazay-ı valay-ı İstanbul ve sene-i âtiyede ma'zûl olmuş idi 122 Muharreminde Sadr-ı sa'âdet nakş oldular 26 rebî-ül-ahirinde Rûmeli Kazaskeri olub anda daha onbeş ay ziver-efzay-ı cay-ı vala olmuşlar idi 30 rebî-

ül-evvelinde sâniyen rütbe-yi vala-yı Sadr-ı Rûm'a said ve âtiye zülkadesinde istidayı azle mütekâ'id ve 36 cemaz-ül ahiresinde onyediy ay salisen murabba-nişîn Sadr-ı Rûm ve mütesâdi-i umûr-ı hasus u umûr olduklar 44 şa'banı evâhirinde Şeyh-ül İslâm paşmakçızâde Efendi memuran azm-i hacc-i beytullah ül hârâm eylediginde ziver efzay-ı mesned-ı meşayihat-ı İslam kılınmagla balay-ı vala-yı istıdada hil'at-ı beyzây-ı safa ile ikrâm olundu oldu fetvâya zihi ahmed Efendi şayan fetvâlarına ta düşülmüştür anvel femâni'n ve methumuna masalak müstaid iftirak- ramak pir alil-ül mizac olmagla dest-r Karan-i peyvestlerinde şelil-i ü irtiaş zuhûr idüb misl-i nadîde ve payr-i mahud nev-idada mahâl-i n imza-ı imzay-ı ketebe-ı fetvâya sūdûr şeklinde mühr ile hatım eylemeye ihtira eylediler esnâda sahilseralarında tebdil-i tabiat bahânesiyle erbâb-ı mesâlihın tezahümün kırk gün kadar istiskâli badi-i inkisar zücace-i hali olmasıyla 146 cemazi-yel-evveliyesinde ol makâm-ı saidden te'bid olunub Karadeniz bogazı mukâbilinde Büyükdere vâki sahil hânelerinde istigal-i teveccüh rabb-i gaffar ile evkât-güzâr iken Allah-ı Te'âlâ cay-ı kararları bir-şeb suzan nar-ı vuku'd kahhar olmagla çend mah Rûmeli hisarında karar akibinde Sütlüce'de kâin sahilhânelerinde istikra ve 54 zi-l-hiccesinde teslîm-i hayat müstear ü vâsıl civâr-ı rahmet medâr-ı gaffar olub kasaba-i ebu eyyubda nişâncılar nâm mahâlde inâbet girdesi olduğu kutb-ü zaman Hazret-i Şeyh Seyyid Muhammed Murâd Efendi el-Nakşi bende-i kuds zâviyesinde pederleri Dâmâd Mustafa Efendi cenbinde mütevârî-i hâk-i pak oldular müddet-i fetvâları asr-ı Sultân Mahmûd Hân evvelde bir sene sekiz mah mikdârıdır garib nevaz çar-saz baba-yı âlem ekremü sofî nihâd saf itikad bir zat salah mutad idi innallahu fil-ukba Büyükdere kurbunda kefeli köyü nâm mahâlde yalıları mukâbilinde vâki-i mescîd karyeye cem-i vaz eylemişlerdir sütlüce iskelesi meydanında kâin çeşme dahi kendülerinindir rahmetullah-ı aleyh

[61] El-Mevlâ El-Fâzıl Ebu İshâk İsmail Efendizâde İshâk Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh 1128 târihinde Şeyhülİslam ve müftî-ül enâm olan İsmail Efendi'nin necl-i necib ferzend-i edîbidir velâdetleri 1090 senesinde vâki olmuşidi ahd-i şa'banından beru meyâne-i mahadim sadur-u bülend i'tibarda âsâr-i hasail pesendide istidat-ı fûnûn adîde ile seyr-i teş'ar olub eyyâm-ı tedrisinde teftiş ü kısmet hizmetlerine memur ve 1128 târihinde İzmir ve ba'de Mekke-i mükerrime pâyesiyile nâil-i memûl ve 1135 ramazanında kaza-i İstanbula mevsûl olmuşdur nâmus-u iffetleri çerkeb-ı tama-ı hamdan Sûret-i mihr-i mezkûr ebul-hayr Ahmed-El-hakir afe-anh [s. 91] pak ü ari mesâlih-i ibadullah zımında

tahrîr olunan saik sukuk un mahsul-u arisi degil ücret kalmayası bile vecib-i iktidarından verilmek mutad tab istinga girdarı olmagla ma'zûl u mansub hediye nâmına berberin sebzehar kabûlüyle kimseden mahcub olmamuş idi 41 şevvâlinde Sadr-ı Anadolu ise karir-ül ayn tevfiğ ve 43 rebî-ül-evvelinde vâki culûs Mahmûd Hân-ı evvelde bir müddetçik kûşe bir halvet-i tahkîk olub 45 târihinde meclis-i Şeyh-ül İslâm ile tahallûf Sadr-ı Rûmeli için ba'zı kelâmât teveffühüyle bir ay tedîb arpalığı olan Kütahya'ya nefy ü tagrib olunmuş idi 46 senesi evalinde rütbe-i sadâret-i Rûmeli ihsânıyla kam reva ve sene-i mezbûre cemazi-yel-evveliyesinde Sadr-ı refi-ül kadr meşâyihat-ı İslâmiyeye pa-nihâde-i irtika olduğunda iffet ü takvâda âlemgirlerine binâ-i târâf-ı humayun cihandariden mâlik-i nisab-ı iltîfât ü i'zaz olub bir sene kadar ol makâm-ı refi-ül-şanın hükmünü verdikten sonra 1147 senesi cemazi-ül ahiresinin üçüncü günü kevkeb-i ikbâl-i hayatı mütevârî-i perde-i eful oldu müşârün-ileyhin measir bî-misl ü medânisi senahâni-i ruh a'lâme-i sâniye ez ran-ı şayan ve nim-i işaret ebruy-u semehatı numune numay lutf-ü sarîh bir nikyan ve bagyan-ı zehn Rıdvan pesend adim-ül akranı mürebbi ezâhir-i şükufe zaar-ı cenan olmagla seza olur idi ki müselleme müşekkel pesendan-ı devrandır her sillsilesi selis ve her tevcîhi müselleme ve nefis sâhib-i tevazul ve vakar-ı muhib dost ve düşmen azar kerîm ül tab pak-i itidat müstehak-ı nev-ez-dervîş nihâd-ı istignâ- şiar ve ali cenâb bir zât-ı melek haslet ve nayâb idi vâlid-i kesir- ül mahamidlerinin civâr can-i selim Hânide binâ ittikleri camii şerîf sahasında peder behîşt hararlarına muttasıl ten-i pakleri vedia-i nihan hâne-i hâk-i gufran medâr kılındı tercüme-yi şîfây-ı Kadı İyaz nuhbe-i âsârı ve el-sine-i selasede müretteb divan-ı eş'arı vardır müddet-i fetvâları asr-ı Sultân Mahmûd Hân-ı Evvelde bir sene mikdârıdır rahmettullah-ı aleyh

[62] El-Mevlâ El-Fâzıl Dürri Muhammed Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyhin pederleri ismi ilyasdır giran kadr-ı vücûdu manzûme-i silk-ül leal ülemay-ı fazl-ı iştimal olub faiz-i merâtib hâric ve dahil ve haiz kasb-üs sabk hitmad erbâb-ı fezâil olarak bir tertîb-i adi devr-i medâris-i efaza mütade tekmîl ve münasîb-i mevleviyet ile tebcîl olunub ez-cümle haleb-üş şehbadan ma'zûlen 1121 müharreminde Mısır Kahire ve 129 da Mekke-i Mükerreme ve 132 reb-i ül evvelinde bir sene-i kâmile kaza-i istanbulda mütesâdi-i sak ü hak olub 38 şevvâlinde Sadr-ı Anadoluya isal oldubda azl-i akilinde pâyyey-i Sadr-ı Rûm ile mütesad-i olub 43 cemaz-i ül evvelinde bil-fiil Sadr-ı Rûmeli ile terakki ve iki ay geçdikde Şeyh-ül İslâm İshâk Efendi azil-i dar-

ı terakki olduğu yan-i 1147 senesi cemaz-iül evvelinde ol makâmda tevki olundular “dürr-i takvâ sahn-ı fetvây-ı müzeyyen eyledi” mısrasının cevheriyesi târih-i fetvâlarıdır 1148 şevvâlinde arıza-i nezleden müzâcilleri münhârif olub tahsîl-i pür-ü tam idince medâr hal-i umûr-u ibad olan fetvây-ı şerîfe [s. 92] tevcîhat-ı ulemâ ve sair işareti Şeyh-ül İslâm iye mevkuf umûr ve bususda beca-yı imza kendü mühr-ü mahsûsları ile temhi-i husûsuna müsâade-i aliyye-i cenâb cihanbanı erzan buyurulmuş idi zaaf-ı piri kendülerin damen piri olmagla sene-i merkûme zi-l-hiccesinde ref olunub Üsküdarı kâin hânesinde ikâmet e mezûn olmuşlar idi kırk dokuzda nidayi-i arca semah canına elkay-ı avaze-i iskat teklîf eylediğinden mest med hoş ve Karacaahmed rehğüzâr-i mezarıstandanında mütevattın vadi hamuş oldu ilm ü fazl ile mevsûf lütf table maruf bir zat munassaf u hakla muttasıf idi müddet-i fetvâları asr-ı Sultân Mahmûd Hân-ı evvelde bir sene yedi mah mikdârıdır “ ekramallah-u fi-l ukba kema kane fi-d-dünya”⁴⁶

[63] El-Mevlâ El-Fâzıl Seyyid Feyzullah Efendizâde Es-Seyyid Eş-Şeyh Mustafa Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh cennet mekam Mustafa Hân-ı sani Hazretlerinin muâdelet ünvanlarında mesned-ârây-ı meşayihat-ı İslâmiye olan Seyyid Feyzullah Efendi merhûmun mahmûd muhteremleri olub 1090 târihinde kadem-i nihâde-i âlemşühûd olmuşdur hengâm-ı fetvâ-yı müşfiklerinde devr-ı medâris ve neyl-i mevleviyet iderek 1113 senesinde Mekke-i Mükerrreme kazasıyla terfî-i şân ve 14 ile bil-fiil Anadolu kazaskeri der-i akab-ı Sadr-ı Rûmeli pâyesiyle mümtâz-ı akran olmuş idi bir muktezâ-yı takdir-i hikmet semir-i rabbani 115 senesinde bu tenevvünü ba’zı günü âlemder serzede-i zuhûr olan seylab-ı tufanzad fiten pür-mihen ola-gark hârâb saz hânüman müftî-i devran olmagla iktihâm idüb puşide-i kamet-i hayat ı olan came-i sebz-i nisa fetvâ-yı dende-i esrâr-ı bed-girdardan giriban-ı cak laht-i raht ve ol maden-i iksir-i fazilet libas gültreng-i şâhadet ile hıraman-ı navza-i cenan oldukdan sonra sâhib-i tercüme ba’zı ihvan-ı huşşan ile yedi kule mahbesinde bir müddet mübtelâ-yı ina ve ba’de Kıbrıs ceziresinde tagrib ve icla ü biraz eyyâm-ı mürununda Bursa’da tavattun ivailerine ima olunmuş idi 28 seneden müteceviz Bursa’da ikâmet dergâh-ı muhavvel-ül ahvâlden hayret-i akibet ihtidasıyla encâm-ı kara dide-düz intizâr üzre iken 1143 senesinde ya’ni cülûs-u Sultân Mahmûd Hân-ı evvelde hakkında

⁴⁶ Dua “Allah Dünyada olduğu gibi ahirette de ikrâm etsin”.

aman bî-gi merhamet-i mülukane-i mütehayyiz olub asitâne-i sa'âdete avdet ve 45 senesinde mükteza-yı tarîk üzre saderet-i Rûmeli ihsân ve sürun u şadan ve 48 senesi zil-hiccesi gurrasında mesned-i vala-yı fetvâya esad ile karman oldular mübarek bad-ı hale sadre nur Mustafa geldi meşâyihatlarına târih-i vâki olmuştur dokuz sene iki ay revnak-ı efzayı makâm-ı fetvâ ve beyn-el ulemâ iffet ü takvây-i muâdeletana ve hüsn-ü siyret ve dirâyet diyanet intima ile mezbur olmuşlaridi evâhir halinde illet-i felce ibtila ile nice müddet hânelerinde taşra hareakan mefkud-ul kudret iken 1158 senesi akiber-i sebâb-ı adi-i rihlet olacak arz ü mârâz ahir istilasıyla sene-i merkûme muharremi salhinde ta sir ruh-u revâni cânib-i cevelangah kuddes-ehu tayyârân ve terk-i aşıyan-ı nâ-bisamat-ı fenaberle niday-ı icrâya lebbeyk güyan ü vedia câh u hânüman ilmekle na'ş-ı megfîret intiaşları Üsküdar'da Şeyh ü İslam sabık merhûm mirzazâde Muhammed Efendi merkad-i pür-envârla-ı kurbunde defin-i [s. 93] hâk-i itrnak oldu müşârün-ileyh edîb ü lebib fezâil-i mevruse-i bahire ile maruf ve fitratta hâlim ve selim hasail-i hüsne ile mevsûf-u hayrat ve merâtibe mail bir zat Memdûh-ül şemail olmağla kasaba-i Ebu Eyyûb Ensari muzafatında nişâncılar kurbunda tarîkat-ı aliyye-i hâcegân nakşibendiye mahsûs malezmesi mükemmel şeyh ü mürid efdal ü ekmel bir hânkah-ı dervîş penâh bünyâd ile hüsnat-ı sariye ve İstanbulda sârâchâne başında bir çeşme-i abdar ihyasıyla hayrat-ı caniyeye muazzafık olmuştur Rıdvan allahi lahu vefâtlarına târih-i vâkii olmuştur müddeti fetvâları asr-ı Sultân Mahmûd Hân-ı evvelde dokuz seneden ziyâdedir rahmet-ullahi aleyh

[64] El-Mevlâ El-Fâzıl Pirizâde Muhammed Sâhib Efendi

Mevlânay-ı müşârün ileyh ila-i vücûdu matla'-ı ehli fazl ü kemâl olan dar-üs-saltanat-ul-ülyâdan beddar ü dergâh-ı ali yeniçeriler agayanından Piri Aga nâm bir sa'âdet-mendin ferzend-i edîb ü necl-i necibi olub 1085 senesi evâilinde tekyegah-ı handan pederiye pirâye bahş iftihâr olmuşidi sinn ve salede tahsil ilm ve krait ve tecvit ü tekmîl ü vucuhat Kur'an-ı mecid ettikten sonra cevâhir-i isti'dâdan arz-ı nezdi ashâb-ı fâzıl ü kemâl idüb nice eyyâm-ı fâzıl Şeyh Süleyman Efendi ve Tahir ve İshâk ve ahmed Efendilerin istifâzâ-i envâr ülüm ve istifâde fevaid-i mantûk ve mefhûm iderek Mirzazâde Efendi hizmetlerinde gevherkân-ı ilm ü irfâm hüsn ü nizâm bulduktan sonra 1106 târihinde emin-i fetvâ Gelibolulu Ahmed Efendi'nin küdüs-ü şerîf kazasına azîmetlerinde mülazemetle bekâm olub ade tayy-i merâtib mu'tade iderek pâyelerine vâsıl ü andan Şeyh-ül İslâm-ı benâm Feyzullah Efendi'nin daire-i aliyyelerine incizab ile intisâb ve kitapçılık şerefyab

ve müşârün-ileyhin emriyle Daltaban Mustafa Paşaya imam ve ba'de Rami Muhammed Paşaya müktedâ-yı benâm olub 1113 senesi sefer-ü hayrından ibtida-i hâric ile Alican Medresesine arec ve bu sûretle devr-i medâris ve medaric iderek teftiş-i evkâf-ı hârâmeyn ile Dar ül Hadis Süleymâniye'de seccâde-nişîn ve reis-i müderrisin oldular 1135 senesinde Selanik ve Yenişehir kazasıyla manzûme-i ikbâlleri müztezat kılınub aam-u erbainde imam-ı Sultân ve muallim-i Şehzâdegan hakani tayîn samime-i ravatibleri kalına müstevaf arpalıkları Bursa kazasıyla kamyab kılındı 42 evvalinde bî-fiil Bursa mevleviyeti ve sene-i mezbûrde Mekke-i Mükerrerme pâyesi ve 43 de imam-ı evvel-i Sultânî ve İstanbul kazası ve bu hilâlde pâyeye Sadr-ı Anadolu inâyetiyle mahsûd etrab u emsâl ve rebî-ül-evvelin bil-fiil Sadr-ı Anadolu ve 49 da pâyeye-i Rûmelide bil-fiil masned nişîn Sadr-ı Rûm ve nâil-i gâyet-ül-gayat-ı mürûm oldular 51 şevvâlinde ma'zûl buruca arpalık Tokat kazası mebzul olub 56 Muharreminde sâniyen mesned-aray-ı Sadr-ı Rûm ve 58 de mah-ı sefer-ül-hayrının ikinci gününde ilbas ferve-i beyzâ-ı zîya ile pertev-endâz makâm-ı fetvâ ü kandil-i mihrâb fazl ü takvâ olmuşlar idi 59 rebî-ül-evvelinin onüçüncü gününde illet-i mizacı hasabiyle Sadr-ı fetvâ insîfâl ve beşiktate vâki sahilhânelerinde dua-yı devam-ı devlete meva [s. 94] iştiğâl ve çend-ruz mürûrunda mafi-ül zamirler olan dariye-i iskat fariza-i hacc-ı şerîf kati rişte-i sabr ârâm itmegin bila-istizam dersa'âdetten hareket ü ârây-ı nesk-i hucdet-i İslam ü ziyaret ravza-i mutahhârâ Seyyid-ül enâm ile avdetlerinde Gelibolu kasabasında meks ü ârâm itmeleri fermân olundu 61 Muharreminde civâr saltanat-ı aliyyeleri olan tekfurdağı kasabasında ikamete nâil ve çar mâh-ı mürûrunda Üsküdardeki hânelerinde istiahate mezûn oldular 1162 senesi receb-i şerefînin dokuzuncu yevm-i salesede niday-ı icrâyâ lebbeyk güyan der-ül-gurur faniden Dâr-ül-sür-r-ü bakiye rihlet ve hilâl-i vücûdun riyazet-i nümudu mazhâr-ı enver-ı tecellüyat itmege müsaret idüb ag murg-u revânî göklere uçdu huma gibi ertesi gün naaşları Üsküdarı vâlidleri cenbinde müdeffen münlerine isal ve gencine-i hâk-i ıtırake idhal olundular Mevlânâ-yı müşârün-ileyh her fende maharet-i tamesi ve âsâr kâlemine celîle-i ül-i'tibarları mukaddeme-i halduna tercümesi ve ettiği nesh-i mu'tebereye hezar ta'likat ü haşiyesi olub Ârâbi ü Farisi ü Türki eş'ar mezamin medâr ve inşâ-yı letâfet şuarı makbûl taboyi-i fuhul husûsuna natika pâkize edâsı mukayyer okul olub el-hasîr nesh-i memdûha-i vücuda mesâil-i maârif ü hükmüye ve fezâil avârif-i celîle ile memlu bir zât-ı sûtvede hisal aik hava

idi müddet-i fetvâleri asr-ı Sultân Mahmûd Hân-ı evvelde bir sene bir ay on beş gün mikdârıdır rahmet ullah aleyh

[65] El-Mevlâ El-Fâzıl Hayatizâde Muhammed Emin Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh Sultân Ahmed Hân-ı Salis Hazretlerinin zamân-ı saltanatlarında sırr-ı etibba bulunan Hayatizâde Mustafa Efendi'nin necl-i necibi ü ferzend-i edîbidir sinn-i temyîze resîde olduktan sonra tahsîl-i ulûm ve fûnûn ile müderrislik nüesa nâil ve hasb ül tarîk devr-i medârisle Yenişehir mevleviyetine vâsıl olmuş idi 1147 senesinde Edirne kazasıyla bekâm ve bad-ul-infisal ve 49 senesi zi-l-ka'desinde ikinci günü ser-i etibbalık hizmetiyle nâil-i merâm olub muahhiren İstanbul pâyesi ihsân ve 1150 senesi zülkadesinin 26. günü bil-fiil kaza-i dar-üs-saltanata elsine ile şadan olmuşlar idi ba'de Anadolu ve 1152 senesi zülkadesinin üçüncü günü sadâret-i Rûmeliye teşrif idüb emr-i hâtır-i fetvâya zaten ve zamânen liyakat ile sâhib-i istihkâk ve alel-itlak ilm ü fâzilet ve iffet ü dirâyetleri müselleri afak oldugunda gayrı hayr-hah-ı din ü devlet ve rızacuyi zib-i efzay dihim hilâfet olmalarıyla 1159 senesi rebî-ül-evvelinin üçüncü günü inâbet-i kübrâ-yı meşâyihat-ı İslâmiye ile tebcîl olundular sâhib-i fetvâ Muhammed sadık el vaid-ül emin tarih-i fetvâlarıdır yedi ay kadar ol makâm-ı alide karar itmiş ise zaaf-ı kurre beyine ve halli kadîme-i na'ş külfet-i umûr detva ve kesret-i meşgale-i bî-intihaye vucudları gayrı mütehami olmagla bu cihetle ruyet-i mesâlih-i ibad taatul ü temşiyet emr-i fetvâdan taksir ve talil iktiza itmeden yahud ulemâyı nâ-seza evza nâ-becaya ictira eylemek haletleri ve kübrây-ı ulemâ-ı a'lâm dil-gir olacak ba'zı etvar-ı ihsân nümayan olmak a'lâmetleri husûsa hadem ü havaşi fermay-ı su-i tehaşi cesaretlerinde hadis olan ahvâl bais kıyl kal olmak keyfiyetleri resîde-i şamia-i âlem-i bala olmasıyla sene-i merkûme şevvâlinin üçüncü günü bil-azl Bursa'ya nakl olundular istek ve arzuları dergar oldugundan 61 senesi [s. 95] Muharremi gurrasından i'tibaren zabt itmek üzre bî-hatt-ı hümayûn Mekke-i Mükerrreme kazası tevcîh ve inâyet ve vuku' bulan müsâade-i seniye üzre oradan hareket ve şam-ı şerîfe rahlebent azîmet olub vusûllerinden sonra ba'zı güne alel ve istikama ibtila ile âdem kudretleri hüveyda ve sefer-i rah-ı hicazdan istîfâ küne-i inhalar-ı vâridolmagla musûlüne müsâade buyrulmuş idi rücu ve avdetleri bâbında yazılan emr-i şerîfin vusûlü esnâda mübtelâ oldukları da-i idal-i ekail-i pezîray-ı deva olmayub sefer-i ahiret kendülere revnûma olmagın 160 sal-i şevvâlinde şam-ı cennet meşamda dest-i şuy-u karbar-ı fena ve rahlebent rahat cuy-u suy-u dar-ı bekâ oldular müddet-i

fetvâlar-ı zamân-ı Mahmûd Hân-ı evvelde yedi ay kadar olub mürur-u peder huccet olan fenn-i tebabette maharetler-i müsellemler oldugundan maada terakib-i kelâmının icrâsın-ı salabe-i sahîfe-i tedbirde fehm-ü izan ile sitayende-i tasvir ve terakib ve tabir eylemege kadir iham ve tevriyede hayl-i hünerli ve akran-ı nâdir sofî meşreb ve nazik tabiat idi riyaset-i etibbadan mesned-i fetvâya nakl olunmak bu târihe gelince fakat bunların hasais-i kabiliyet zâtiyelerindendir rahmettullah-ı aleyh

[66] El-Mevlâ El-Fâzıl Ak Mahmûd Efendizâde Es-Seyyid Muhammed Zeynelabidin El-Hüsna Efendi

Mevlânı müşârün-ileyh 1078 senesi cemazi-yel-evveliyesinin ondokuzuncu leyle-i ahadde dehliz-i âdemden ârâyış-i mihd-i vucut ve hândan-ı ak Mahmûdiye mânend-i biday-ı beyzây-ı numut ziya paş-ı envâr-ı şühûd “ ve Şeyh -ül abidin “ tekibi târih-i velâdet-i mes’ûdları olub sinn-i temyîzde hıraman sahâ-i bülug ve cevher-i isti’dâdı lema-i riz fûrug olduktan sonra pirâye-i balay-ı insani olan libas-ı ilm ü mârifet telebbüsle arz-ı kamet-i liyakat iderek tarîk-i feyz-i refik-i ilmiyeye dühûl ve neyl-i mülâzemet birle ol payin-i silm-i memûle mevsûl olub Ankaravi Muhammed Efendi merhûmun zamân-ı fetvâsında dâhil-i meslek hâric ü rûfte-i rûfte kat-ı medâric kılârâk mahrec-i Selanik ile vâsıl-ı maaric olduktan sonra bir muktezây-ı isal-i tarîk-i bilâd-ı erbaâ’dan ketf-i himâyet-i ümm-ü dünyaya iltica ya’ni hükûmet-i Mısır-ı nâdiretül asr ile mezar-i emali-i neyl-i merâmndan ve 1127 senesinde kazay-ı İstanbul ile kâmreva olub 30 salinde evvelan câh-ı valay-ı nekabet ile kesb-i şerafet ve 34 şa’banında mesned-i Anadolu inâyet ve ba’de 40 senesi şevvâlinde tekmîl-i erbayn ve Sadr-ı Rûmeli ile karin behcet buyrulub 1159 târihine gelince vakt be vakt dört defa Sadr-ı Rûm ile tebcîl ve mansıb-ı celîl-i nekabete dah-i çarbar-ı teşrif ile tamam-ı şerafet zatı tekmîl eyledikten sonra sene-i merkûme şevvâlinin onuncu gününde Hayatizâde Muhammed Emin Efendi infisalinden Şeyh-ül İslâm ve müftî ül enâm olub lakin kemâl-i herem kendüde nümayan ve hal ü akd-i umûr-u muhamda mazuriyetleri zâhir ve ayan olmakdan na’şi şevağil-i rahat fersay-ı umûr-u fetvâdan kenârâ gir-i firağ ve istirahat olmak üzre 61 senesi recebinde mesned-i fetvâdan infisal ve kanlıca sevhilinde vâki sahilhânelerinde da’vet-i padişâhiye muvazebet ve iştiğâl üzre iken sinn-i akt-i samini güzârân ve kemâl-i herem kendüde nümayan olub 1164 senesi zülkadesinin sülhünde sebep-i ari-i rihlet olan ba’zı arz-ı mârâz

revmüna ve illet ve zaaf-ı piri vücudunu istila itmekle ahir ül emr niday-ı ırcaya lebbeyk güyan ve alaik-i fenadan dest-i nişân olub murg-u ruhu

Seyyid pâkize meşreb ya'ni zeyn-el abidin olmuşidi ve Dürri daim ah hüsn-ü hatime fariğ-ül bal inzivâda şuglü zikrullah olub kar-ı lillah matlabı her gah hüsn-ü hatime akıbet-endiş derviş-kiş sâhib-i hal idi kalmış idi anı dil-i âgâh hüsn-ü hatime gerçi kim ve leva-i hamuşane تنها gitti lik oldu hem hadi ana hemrah hüsn-ü hatime rihletinde hüsn-ü hal vakti tasdik ile didi târihin ricâl-ullah-ı hüsn-ü hatime terkibi irtihâllerine târih-i vâki olduğundan işbu çend beyt tazmin nigâşte-i levha-i mezar bahir-ül envârları olmuşdur [s. 96] gülzar-ı cenane tayran eyledi Hazret-i Ebu Eyyûb ensari aleyhi rahmet-ül-bari hâtiresinde vâlid-i mâcidleri Ak Mahmûd Efendi merhûmun kabri kurbunda defin-i hâk-i itinak oldu müşârün-ileyh zatında hüsn-ü akıbet ve pirâye-i salah u iffet ile ârâsta girde-i fukara ve dervişane meyl-ü muhabbet ü kemâl-i şefkat ü merhamet ile piraste olub vücuhle mahbub-u enbab kalub oldugundan bî-l cümle has-ü enâm hakkında hüsn-ü haline şehadet hüsn-ü hatimeye delalât iderek halet-i hin ve fatında meşhûr-u ayn-ı ibret olmagla güya lisân-ı ricâl-i gaybından hüsn-ü hatime terkihi irtihâllerine târih-i garib vâkii olmuşdur müddet-i fetvâları asr-ı Sultân Mahmûd Hân-ı evvelde bir sene on ay mikdârıdır rahmet-ullah aleyh

[67] El-Mevlâ El-Fâzıl Ebu İshâk İsmail Efendizâde Esad Efendi

Mevlânay-ı müşârün-ileyh 1096 zi-l-ka'desinde Şeyh-ül-İslâm İsmail Efendi'nin sulbünde zib-ârây-ı şühûd u pirâyebahş-ı gehvare-i vücûd olub akl-i heyûlaniden halas akl-i bî-l meleke rütbesiyle ihtisas hengâmında peder-i vala gevherlerinden Muhammed Efendi'den istifâde-i ulûm ve çok geçmeden tahkik mantûk u mefhûm idüb 122 târihinde dürr-i semin isti'dâdı ma'lum sayrefyan-ı esatın-i din olduğundan hâric-i rütbeiyle dahil-i daire-i müderrisin olmuşidi vâlid-i mâcidleri meşâyihatla sahn ile bekâm ve hizmet-i teftiş ü emenet-i fetvâ ile memdûh hass ü aam ve bundan sonra Selanik mevleviyeti ile harem çok gecmeden biraderleri İshâk Efendi meşâyihatında Mekke pâyesiyle mükerrer olub ata-i kebir ve dâr-ül-cihâd Belgrad seferlerinde ordu kadısı bulunub tesir ray-ı münir ile katı çok mesâlih devlet karin-i hüsn-ü temşiye nice megalık umûr küşade-i dest-i ruyeti alub 157 muharreminde bil-fiil Sadr-ı Rûm ve onyedı mah kadar mütesadı hükûmet-i husûs u umûm olub 59 senesi şevvâlinde evca-i refii ile tekrar ihraz-i dest-maye-i refet şehir-i recebinde azl ve sahilhânesinde ikâmet itmişidi 1161 senesi recebinde Şeyh-ül-İslâm ve helal müşkilat-ı enâm oldu

meşâyihat-ı fahul-u ulemâdan Asım Efendi bu güne târih-i inşâd itmiştir dedi Asım kemine şevk ü şadi birle târihin bu nice camedir Esad Efendi giydi fetvâya Ragıb Muhammed Paşa mutasırırif aam-ı dünya iken takdîm ettiği târihtir câh-ı sami rükn-ü iftâ bed-i bil-esad said muhit-i zat fezâil sematleri olan salabet-i diniye vecelâlet-i ilmiye ve ameliyeleri muktezâsınca hareket fazıl-ı pesendleri egerçe memdûh ve makbûl olub mizac-i vakte evfak imtizaca muvaffik olmadıkları cihetden benay-ı iktiza azl ü inzivâ ile tesviye-i umûr maksud-u aleyhanın tedîbe icrâsı lazime-i halden görünmeye sene-i âtiye şa'banının 27 günü azl ve tenzîl olunub kurb-u saltanata meks ü ârâmına ruhsat gösterilmeyüb teb'idine isti cal ve sûrat ve esnây-ı rahda malezme-i seferiyesin reviiyet idüb Şâm-ı şerîf azîmet ve ondan hicac ile mürefaka Mekke-i Mükerrede de ikâmet eylemek üzre bî-işaret Şeyh-ül İslâm emr-i ali sadır oluşiken tekrar hakkında inâyet-i şehriyar bedidar varub Gelibolu kasabasında mevazibet davat padişâhi ile evkatgüzar olmaları bâbında şerefbahş-ı sūdûr olan hatt-ı hümayûn mu'cibince bir esva umûra atf-ı züam rehvar eylemişidi muahharen hakkında avf-ı şehensâhi zerre-i zuhûr ve incir köyünde ikâmeti için hatt-ı hümayun şeref sūdûr olub asitâne-i sa'âdete [s. 97] gülşen isede birkaç mah mizacı münhârif ve emare-i mevt-i ayn basiratine münkesif olub 1166 senesi şevvâl-i mükerreminin onuncu günü hamîs gecesi lebbeykzen dua-yı ecel vâsıl-i rahmet-i 'izz ü cell olarak pederleri mezar pür-envanları ittisâlinde defin hak-ı itirnak oldu peder-i emcedlerinin binâ ettikleri Câmii şerîf pişgahında olan medrese ve mekteb ve şadırvan ve müteâdid dersiyeler âsâr-ı hayriyyelerindendir mevlâna-yı müşârün ileyh fâzıl yegâne ve müfred zamâne sâni-i muallim sâni ulûm-i şettada mahareti zâhir ve fûnûn-u edebiyede rûsuh kâlemi pesendide evâil ve evâhir olduğundan gayrı fenn-i musikide adil fârâbi ve şiir ve inşâda ragbet şiken nergisi olub lehce nâmında olan lugatı malumatına dal u sûre-i Yasin ve âyet-el kürsi ve âyet-ül bir binâ tefsîrleri vareste-i kıyl ü kal ashâb-ı muârâza ve cedâl olduğundan başka Carullah Zemahşerinin Etvâk-üz-Zehebî fin-nesayih vel-hatb, ismiyle mevsum olan kıtanın nâzır nâmıyla tesmiye eden Abdülmümin İsfahani mesleginde bir eser-i belig telîf ve bülbülnâme tezkire-i hânendagan nâmında birer risâle-i nazif idüb zâde-i tab-ı latifleri olan beste ve semai ve nakş-ı ferah bahş olub bundan başka kasidelerini tahmis ve müstakillen kaside-i Hemziyye ve Lâmiyyesi sencide-i mizan kabul-u erbab irfan ve mergub yekte-zan meydan-ı fazl ü ikandır

müddet-i fetvaları asr-ı Sultan Mahmud Hân-ı evvelde on üç mah mikdarıdır rahmet-ullah-ı aleyh

[68] El-Mevlâ El-Fâzıl Halil Efendizâde Muhammed Said Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh iki defa Sadr-ı Anadolu olan Birgili Halil Efendi'nin kuvve-i basıra-i ibtihâcı hâne-i emelinin firuzende-i siracı olub peder-
vala gevherleri terbiyesiyle mukaddemet-i ulûmu zihninde ken-nakş-ı fil hacet-i
sabit eyledikde rûûs-u hümayûna nâil ve devre-i malumiyeyi tekmîl ile hasb-ül-
tarîk Yenişehir Fenar mevleviyetine vâsıl olmuş idi 1141 târihinde Mekke-i
Mükerreme pâyesiyle derac-ı medâric ulüvv şeref olub 48'de İstanbul'a kadı ve
hükûmetînden âlem-i razı olduğundan şeref-i tekerrür ile seyf-i meslul hükûmeti
nafız ve mazl olmuş idi 1152 salı zi-l-hiccesinde sadr -i Anadolu ve 61 senesinde
sadr -i Rûmeli olub her birinde onaltışar mah istikrar ile sadr -i sūdûr-u dagdar
idüb 62 şa'banının yirmiyedinci günü Şeyh-ül İslâm ve helal-i müşkilat-ı enâm
oldu tabiatlerinde olan fezalet ve huşunet hasabiyle sene-i etiye cemazi-yel-
âhiresinde azl ve Bursa'ya icla olunub mutala ve telîf ile terk-i meşgale-i dünya
itmişken 68 senesi cemazi-yel-evveli evvelinde Bursa'da intikâl ve emr-i icrâya
imtisal iderek Hazret-i Emir Sultân kudüssera dairesinde defin-i hak-ı ıtırnak
olmuşlardır müşârün-ileyh fâzıl-i bî-hemtâ aşar-ı kâlemi müselleme ve ilm ü
edebde akranı tali kendü mukaddem idi aynı târihinin bir kıtasını tercüme idüb
ifâde-i merâm ve sebk-i kelâma kadir olduğu eser-i mezkûreden zâhirdir dahil-i
meva ola inna ileyhi raciun fevti târihidir müddet-i fetvâları asr-ı Sultân Mahmûd
Hân-ı evvelde on mah mikdârıdır rahmet ullah aleyh

[69] El-Mevlâ El-Fâzıl Es-Seyyid Murteza Efendi

[s. 98]

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh Şeyh-ül İslâm salif-üz-zıkr Feyzullah
Efendi'nin mahdûm-u mükerremeleridir 1106 senesinde tevellüd idüb sinn-i şebâbı
tekmîl eyledikten sonra 1138 târihinde müftî Abdullah Efendi'den müderris olub
hasb-et tarîk devre-i sitare-i tamam ve nâil olduğu Galata mahrecinden bad-ül azl
154 târihinde dört ay kadar taklîd-i kaza-i İstanbul ve 160 senesi zi-l-hiccesi
gurrasında Anadolu Kazaskerliğine mevsûl olarak bad-ül -azl hânesinde inzira ve
163 senesi cemazi-ül ahiresinde Muhammed Said Efendi te'bid olundukta bunlara
tevcîh-i Sadr-ı fetvâ ile hulle-puş-i beyzâ olub feyz-i pederaneden vaye-dar tafrat-ı
nizâmîye ile reşde-i müntehay-ı kar oldu ilâhi azle olsun muid sadr-ı fetvâ târih-i
fetvâlarıdır hadd-i zatında perhizkar u afif ve arik-ül asl ve şerîf ise de galabe-i

illet ile mehzûl ve zaif olub resmi günlerinde huzûru müteassir ve o cihetle azl-i zamir-i enver Hazret-i Sultân Osman Hânide müstetir olmuşidi 168 senesi şehr-i şehr-i rebî-ül-evvelinin yirmisekizinci günü câh-ı valay-ı meşâyihattan tenzîl ve Vassaf abdullah Efendi mesned-i mezkûr ile tebcîl olunub kendüleri bî-irade-i seniyye-i sahilhânelerine münsârif ve zâviye-i ibâdet ve taatda mutekif oldu bu hal-i evkât güzâr iken 171 zülkadesi evâhirinde vefât edüb Ebu Eyyûb Ensari radi allah u anh el-bari türbesi hâricinde vâlidesi kurbun karar eyledi Mevlânâ-yı müşârün-ileyh her tarîkle müteferriidane reftar muhtâsâr ül hale bigane-i etvar her haleti mülâhazadan ibaret ve her hareket-i münettec fikr-i salabet olub arpalıktan nükûl-u adem kabûlleri havas tab-ı iffet mürurundandır miyân-ı akranda mutasallık ve metîn ve muteassıb fi-ddin ismi gibi mert-i ferd-i zamânı ve beş seneye karîb müddetle hatime-i devlet Mahmûd Hâni olmuşidi bir ay kadar vakt-i hitamı Sultân Osman Hân-ı Sâlisin evâil-i eyyâmıdır rahmet-ullahi aleyh

[70] El-Mevlâ El-Fâzıl Vassaf Abdullah Efendi

Müşârün-ileyh Akhisarda mütemekkin Şeyh Mecdüddîn neslinden ve Muhammed Efendi nâm zât-ı şerîfin sülbülden mütevellib olub kurre-i tesliye ile bil cümle ulûmu muasırı olan ulemâdan ahz u telakki ve asitaniye gelüb Kara Halil Efendi'ye intisâb ile dar ül ifâdesinde tahsîlat-ı sabıkası kesb-i terakki eyleyüb hizmet-i iâdelerinden mülazemete nâil ve iltîfât erbaâ'yı şâmil 1111 târihinde vâki imtihânda bil-istihkâk medrese rûusuyla mahsûd amasil olmuşidi fâzıl-ı müşârün-ileyh damat ve bu vechle hâne-i vîran amali mamur ve ibad olub giderek devre-i mütadeyi ikmâl ve Selanik mansıbı ile tesis-i mübani-i amal ve 140 târihinde Mısır zillet-ül ehram kazasıyla ikrâm olunmuşidi bir sene o diyârda neşr-i âsâr-ı hükûmet itdikden sonra asitâneye avdet idüb iran halkının mutekidleri olan mezheb-i Caferi husûsunda hadis olan şübhe ve eşkali izale kasdıyla asitâne-i sa'âdetden bir kaç nefer ulemây-ı ehl-i sünnetin huzûrlarını Nâdir Şâh iltimâs ile eylediğine binâen Kara Muhammed Paşazâde Vezir Mustafa Paşa o târâfa sûret-i sefarette memur ve sâhib-i tercüme ve şalgamcızâde divan kitâbet-i ünvanıyla mülakab Salih Efendi bil-refaka azim-i savb-ı mezkûr olmuşlaridi Kandahar ve Semerkand ve İsfahan semtlerinde ümerâ-i zamân ve İraniyan ile kadeh ilm ü irfân ü fazl ü kemâllerini cümlesi istihsân itmişleridi iktiza-i maslahat ile asitâne-i sa'âdete avdet ve sadâret-i Anadolu ile nâil-i ferhat olub 155 târihinde ma'zûl ve 162 senesi recebinde Sadr-ı Rûmeli vâsıl ser-menzil [s. 99] memûl olub 68 de tekerrür ve mesned-i sadârete tasaddur ve 68 seferinde Şeyh-ül

İslâm ve müftî-ül enâm olmuş idi zaaf-ı piri illetiyle beş mahdan sonra azl olunub Mirgunoglu sahilserâyında bast-ı buryay-ı ikâmet ve 74 senesi zülkade-i evâilinde ihtiyâr-ı sefer-i ahiret eyledi ‘mevt-i âlim mevt-i âlem ve intikâl-i intikâl lafz-ı mükerreri müverrih Hakim Efendi’nin ‘ (ayn) itti Abdullah Efendi cennet-i adni makarr mısra-i cevherdarı târih-i vefâtlarıdır müşârün-ileyh ömr-ü sad-sale ile inşâ ve şiir ve tahrîr-i risâleden bir an hali olmayub hevamuş-u kütüb-ü muhtelif-ül üslubda niyyet-i fikri olan tetkikat ve vüzerat-ı ilm ü fazlına min-akvâl imârât olub ünvân-üş-şerefi tezyil ve bin beşyüz beyitten mütecevaz behcet-nüması ve fenn-i kelâma dair bir risâle-i mahsûsası ve hatt-ı ta’likde olan hüsn-ü edâsı vareste-i şaibe-i tenkis ve talildir Abdi ve Vassaf mahlaslarıyla tahallüs idüb bu iki beyt zâde-i tab-ı maârif-i nebileridir “bilinmez ârifin fevtinden ol kadr-i âsârı mihk-i hak ile sencidedir hüsn-ü huruşumdu (velehu) tenezzül eyleyemem hep fühul iken mahza bir ay fahr-ı muhakata fazl-ı bali” müddet-i fetvâları ahd-i sultan Osman Hân-ı Salisde beş mah mikdârıdır rahmet-ullahi aleyh

[71] El-Mevlâ El-Fâzıl Dâmâdzâde Feyzullah Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh Şeyh-ül İslâm salif-ül beyân Dâmâd-zâde Ebü'l-Hayr Ahmed Efendi’nin Bursa kadılığında sulb-ü pâkinden 112 târihinde zib-i ârây-ı şühûd ve pirâye bahş gehvare-i vücud olub ünfüvan-ı şebâb esnasında ‘Uleike ebe-i fec’ini bî-mislihim’⁴⁷ makaliyle zamâneye hitab eyleyüb o hilâlde mumta’zam silk müderrisin-i kirâm ve devre-i malümeden sonra Galata kazasıyla şadkam oluşlarıdi 143 târihinde Bursa’ya hakim ve İstanbul pâyesiyle rüşte-i mansıb-ı münfası olub 152 de dokuz mah Sadr-ı Anadolu ve 63 te Rûmeli sadâretiyle kevkeb-i tali müstali olmuşıdi 67 şa’banında tekrar Rûmeli mesnedine pa-nihâde-i ikbâl ve 168 senesi şa’banında mesned-i meşâyihat-ı İslamiye ile menzil-i res-i nihâyet-i amal olub Dâmâdzâde Feyzullah Efendi terkibi târih-i vâki olumuşdur mesned-i mezkûrda medâr-ı akd ü hal-i umûr-u ulemâ ve müretteb hudûd ve merâtib rişe-i enbiyâ olmuşlar ise de muktezây-ı hal ile 69 şevvâlinde azl olunub incir köyünde istirahat ve 170 cemazi-ül ahiresinde tekrar meşâyihat ile kesb-i kemâl-i rîfât eylemişleridi lakin Kur’anay-ı devletden ba’zı sade levhan-ı hüssad kendü hallerin müşârün-ileyh cenâblarına nisbet ve isnad ve şıryan-ı mekr ü fesâdlarında merkur ve meknûn olan hun-u müfsidat nûmunları galeyân ve rağmen langa nâ-şayan irad ve beyân iderek ahir-ül emr 171 cemazi-yel-

⁴⁷ Arapça vecize “Onlar benim atalarım bana onlar gibi gel”.

evveliyenin on altıncı günü şiken-i azl ve icla ile rencide-i hâtır ve çend-ruz mürûrunda sütlücede vâki sahilhânesinde ikâmet bâbında emr-i ali sâdır olub küşe-i hamul ve inzivâ oldukları halde 1175 senesi cemazi-yel-evveli evâhîrinde arz-ı mârâzdan cevherzâtı jenk-i beste-i ve evvelin-i pâye-i mirkat-ı ahiret olan gurbetgah-ı mezar vaz-ı kadem idüb Sütlüce verasında küşad eylediği zâviye dairesinde defin ve garik rahmet-i rabb ül âlemin oldu müşârün-ileyh ilm ü ebdanda mahir ve fenn-i musikide müceddedden beste icadına kadir idi iki defa asr-ı Sultân Osman Hân-ı salis ve Mustafa Hân-ı salisde yirmi beş mah kadar müftî ül enâm ve neşk saz umûr-u has ü am olmuşidi ceddî Bursa kadısı iken sulbünden pederleri zuhûr ittigi gibi bunların dahi pederleri Bursa Hükûmetinde [s. 100] iken meşime çak beruz olmaları ittîfâkiyat-ı garibedendir rahmet-ullah-ı aleyh

[72] El-Mevlâ El-Fâzıl Dürrizâde Mustafa Efendi

Mevlânâ-yı Müşârün-ileyh fuhul-u ulemâdan Şeyh-ül İslam Esbak Dürri Muhammed Efendi'nin mahdûmu olub 1114 târihinde tevellüd itmiş ve 33 târihinde bî-ibtidai hâric-i tarîk-i tadrîse duhul ile devr-i medâris iderek ibtida altmışlı rütbesine resîde oldukta pederleri makâm-ı fetvâya gelmekle Galata mevleviyetiyle bekâm ve der-i akibet Edirne ve Mekke pâyeleriyle ikrâm olunub pederlerinin vefâtından sonra 52 târihinde İstanbul Kadısı ve 59 da Sadr-ı Anadolu ve 64 de Sadr-ı Rûm olduktan sonra 69 da mükerreren Sadr-ı Rûm iken ahd-ı Sultân Osman Hân-ı Salisde ki sene-i merkûme şevvâlinde Şeyh-ül-İslâm olub sekiz ay mikdârı makâm-ı fetvâda bulunârak 170 cemazi-yel-âhiresinin yirmi sekizinci günü meraret-i azl ile telhkâm ve Geliboluda ikâmetîne esdar-ı fermân şehriyar-ı enâm olmuş idi ahd-ı Sultân Mustafa Hân-ı Salisde ya'ni 75 şevvâlinde sâniyen bir seneden mütecaviz ve Bad-ül azl 87 senesi zil-hiccesinin on beşinci günü salisen ziyet-bahş mesned-i fetvâ oldu fakat illet-i piri ile 88 senesi recebinde mesned-i fetvâdan müntezel ve yerlerine İbrahim Beg Efendi müntakil olub Fatih civârında vâki sa'âdethânesinde ikâmet üzre iken vefât idib Fatih Sultân Mehmed Hân Câmîi şerîfi nâmazı edâ olunduktan sonra Edirne kapusu hâricinde la'lizâde çeşmesi verasında cadde kenarında defn olunmuşdur Müşârün-ileyhin şekl ü şemail ü etvar ü müşvarı güzel ve kevkeb-i ikbâli munceli ve evlâd u itbaı ve çerağı çok olub vefâtına dek hüsn-ü zendaganı ile imrar-ı evkât itmiştir fikhdan dürre-i beyzâ nâmında bir kitâb mu'teber telîf ile bekây-ı nâm eylemişdir ba'zı ricâl-i kibârın vesile-i intîfâ ve temettü idegeldikleri gibi taşra vüzera' ve

ümerâsından bir ferdi istishab itmeyerek isbat-ı iffet ve salât-ı hamseyi cemaatle edâya müdâvemet eyler ahşam nâmazından sonra yatsuya kadar seccâde üzerinden kalkmayub halıkı bî-enbaze tazarru ve niyaz üzre bulunuridi rahmet-ullahi aleyh.

[73] El-Mevlâ El-Fâzıl Muhammed Fâzıl Efendi

Silsile-i ecdâdı elif kâmil ricâlinden Kasımpaşa'da medfûn ser halka-i tarîka-i uşşakiye Şeyh Hüssameddin Uşşaki kudüs-sera leali hazretlerine peyvestedir pederleri Kırımı Abdullah Efendizâde Yahya Efendi Galata ve Mısır Kahire de hakim-i şer-i mübin olub ba'de 1130 târihi mah rebî-ül-evvelinde mahfel-güzîn illiyin ve sırt tekyesi dairesinde Müstakim Efendi merkadi mukâbilinde guşe-nişîn çemen safa-i bağçe serây aden berin olmuşdur tercüme-i hali ârâyis-i sahîfe-i beyân olan müftî-ül enâm Yenişehirli Abdullah Efendi sâhib-i tercümenin menba'ı zülal salah ve mecmau feal ü felah olduğun basr-ı basiret ve nazar-ı feyz-i ibretle müşâhede eyledikde idhal sahn-ı tadrîs ve dâmâd-ı emcâd ve mutad eylemekle bünyan-ı alaka-i müsaheret hutunetini tesis idüb çend sal teftiş-i haremeyn ve teftiş-i fetvâ ile iştiğâl esnasında tekmîl-i tarîk-i fevznüma e Halebüş şehba mahreciyle kamreva bad-ül azl Şam-ı cennet meşam ile dahi bekâm olub haremeyn-i muhtereminden Medine-i münevvere Dâmâd bil-envâr münevvere kazasıyla şerefyab ve hitam-ı eyyâmında mütevveccih tarîk-i iyab oldular 159 sali cemazi-ül âhiresi sulhünde taklîd-i kaza-i dar-üss saltanat ül aliyye ile tebcîl ve müddet-i mu'tadeyi tekmîl eyledikde meşkûr-ül mesai olmak sebebiyle 63 senesi şevvâlinde Anadolu pâyesiyile tekrar Hükûmet-i İstanbul zât-ı valalarına bir sene dahi medâr olmuşidi hükûmetlerine “ziver seccâde-i şeri resul” [s. 101] Târih-i vâkii olmuşdur 167 şa'banı evâilinde sene-i kâmile Sadr-ı Anadolu ve 171 senesi mâh-ı rebî-ül-evvelinde dahi Sadr-ı Rûm ile yetmişbeş güne kadar vücûd feyz-i nümudlarıyla pirâye-kerîmin teali olmuşlar idi sene-i merkume cemaziül evvelinin on altıncı günü necm-i ikbâli draşan câh-ı refî meşâyihata şeref bahş olub “Memdûh Şeyh-ül İslam “ Târih-i vâki olmuşdur Ahlak-ı hamide velev saf bir güzide ile müteârif ve iltaf malanihayesi erbâb-ı haysiyet ve istihâle-i mütezaip ve müteradif iken vay kerîm-ül-lem tesebhut tevaib medlulü üzre 1172 senesi zülkadesi evâilinde musibet-i azl ile mükedder ve Kanlıcada vâki sahilhânesinde ikâmetle tesliyyet-bahş-ı hâtır oldu 175 târihi ıyd-ı fitrinin ibtida ki günü iftâr savm-ı seva ve ruh-u revâni azm-i ıydgâh-ı bekâ olub fetvâhâneleri mukâbilinde Raziye Kadın dâmâdı Kazasker Muhammed Efendi Medresesi dâhilinde defin-i

merkad mesva-nüma kılındı müddet-i fetvâları vakt-ı Saltanat-ı Sultân Musafa Hân-ı Salisde on üç buçuk ay mikdârıdır tarîka-i sofiyede safi nihâd-i pak itikad vakur-u kerîm hâlim selim olub her harfde bir nükte fikriyle kelâmâta irade-i vuku'f üzre akıbet-endiş ayrılamaz tatlı dilinden huruf hasb-i hal mukalini derpiş ider idi rahmet-ullahi aleyh

[74] El-Mevlâ El-Fâzıl İsmail Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh devlet-i aliyyede reis-ül-küttab olan Küçük Çelebi dimekle maruf Muhammed Efendi'nin sulbünden devr-i zindeganiye vürud ve giderek kesb-i nümuv-u vücûd eyleyüb 1120 recebinde müftî-ül enâm bulunanan Ebezâde Abdullah Efendi müşârün-ileyhin kabiliyetine nazar ve medrese ruûsiyle kadrini bî-l itra idüb Şeyh-ül İslam İsmail Efendi'ye dâmâd ve bu takrîb-i kibâr-ı ulemâyâ cihet-i karabetle rabıt-ı bend-i itizad ve devre-i mu'tadeyi bad-ül tekmîl Yenişehir Fener kazasını tahsîl itmişidi 52 târihinde Bursa'ya hakim ve 57 de Medine-i münevvereye azîm ve 61de İstanbul kazasıyla kamran ve yetmiş târihinde sadâret-i Anadolu ile şadan olub bad-ül azl pâye-i Sadr-ı Rûma vasıl olunmuşidi 172 zülkadesi evâilinde müftî-ül enâm ve helal müşkilat has ü aam olub “fâzıl-ı devran meşâyihatlerine” târih-i vâki olduğundan başka sadr-ı vakt Rağıb Paşa binde bir ancak düşer bu resme târih-i latif câh-ı fetvâ olsun İsmail Efendi'ye said târihini güya Halil Resa Efendi dahi oldu İsmail Efendi 'izz ile müftî-ül-enâm târih-i benâmıyla şöhret-nüma oldu ahd-ı Sultân Mustafa Hân-ı salisde sekiz mah kadar mesned-nişîn-fetvâ olduktan sonra 1173 senesi cemazi-ül ahiresinin yirmi sekizinci gicesi derya-yı bî-giran âlem-i faniden “ la-asimel yevme min-emrillah “⁴⁸ makaliyle güya olarak ref ü rahat vücûd u azm ü semt-i bekâ hulud eylediler müşârün-ileyhin her fende eli ve maârif u ulûm-i cüziye ve külliyyede müddehali olduğundan gayri el-sene-i selesede nazmen ve nesren güftârâ kudretleri olub nazm-ı selisi divanından ve nesr-i matbuu târihinden ma'lumdur hak bu ki inşâsı rağbet-şiken münşeat-ı Harezmi ve bedii-i zamân ve sebk-i encâm elkadi dağzen-i kalb ve saf u hoca-i cihan olub şiiiri seba-i mualakaya kamin esdaf elfazında dürür-ü mana latife-i kamin olub cem ettiği kütb-i latife ve devavin-i nefise hâric-i hadd-i ihsa ve imzasıyla uluf derecelerine resadır “ Asım İsmail Efendi kıldı firdevsi mekan “ nevres merhûmun fevtine inşâd ittiği târihdir müşârün-ileyhin eş'arından yâd-ı daşt olan

⁴⁸ Hud Suresi 43. ayet Hazret-i Nuh'un oğluna sözü “Bugün Allah'ın emrinden kaçış yoktur”.

beyitler bu mahâle kayd olundu (beyt) Heb hüsn ü aşka dair imiş güft-ü-gu-yu halk dillerde destan imiş esrâr sandığım (velehu) dem-i tiğ sitab nigahın kılma zehr-alud o kudretten kenhal çeşme zâlim sürmeler çekme yüksek kaldırım civârında Molla Gürânî mahâllesinde kendülerine mensûb medrese hâtiresinde medfûndur rahmetullah-ı aleyh [s. 102]

[75] El-Mevlâ El-Fâzıl Veliüddin Efendi

Müşârün-ileyh Silivri Kapusu dâhilinde yayla semtinde sakin Solakbaşı El-hacc Mustafa Ağanın semere-i fevaidi reyhan rihan-ı gülistan murâdı olub terbiye-i feyz-i kadr ile mümeyyiz meyân haşk-i tera oldukta pederleri binâ gerdesi olan medrese ibtida-i hâricle Ebezâde Abdullah Efendi meşâyihatında bunlara müyesser olmuşidi Bir müddetten sonra müfettiş-i hârâmeyn nesksaz evkâf-ı bukateyn-i mübareketeyn olub devre-i mu'tadesin ikmâl ile Haleb-üş-şehbaya hakim ve hengâm-ı fetretde zorbazoy ser-keşan ile mansıbı alub dört mah mürûründe Galata kazasıyla hadise-i derûndan sâlim olmuşidi bundan sonra Mısır Kahire mansıbı ile bekâm ve Medine-i münevvere kazasına neyl ile azm ravza-i seyyid-ül enâm ve ruhsay-ı atabet-i Beyt-ül hârâm olub ba'de İstanbul pâyesiyle vayedâr ve 69 şa'banında Sadâret-i Anadolu ile kamkar ve 71 de Rûmeli sadâretiyle tatyîb ve altı mahdan sonra Manisa'ya tagrib olunmuşidi Bir seneden sonra vareste-i kayd u gârâbet ve vâsıl-ı asitâne-i sa'âdet olub 73 de Çelebizâde vefât-ı azm dâr-ül-mükafat eyledikde târih-i nasîbleri olan fazl-ı rabbani ile nâil-i destmaye-i kamranı ve cemazi-yel-âhire sulhünde Şeyh-ül İslâm kürek-şay-ı muaddalat ve umûr-u has ü am oldular Halil Resa Efendi'nin nazmen "ola daim Veliüddin Efendi Sadr-ı fetvâda Müstakimzâdenin nesren hoş-nüvis ulemâ" meşâyihatlarına târih-i vâki olmuşdur tevcîh-i meşâhiyat-ı hilâlinde haste bulunub ferve-i beyzâhanelerine irsâl olunmak zamânlarında vuku'bulan keyfiyatdandır hiddet meşreb-i isnad ve 75 senesi seferinin beşinci yevm-i ahad mesnedinden tecnib ü ibad olduğundan gayrı hacca mezûnen mevsimi gelinceye dek Bursa'da ikâmete irade-i hümayûn vuku' bulmuşidi bir müddetten sonra asitâne-i sa'âdete avdet ve evkâtini vakf-ı taat cenâb-ı ahdiyyat eyleyib 80 zi-l-ka'desinde mükerreren Şeyh-ül-İslâm olub lakin her fani ve baliğ nisab-ı zindegani olduklarından bu defa vücûdlarına tari olan mârâz u sakam-ı alade-i şeyhuhet herem olmağla 82 cemazi-ül âhiresinin on üçüncü Salı günü azîm ü semt-i dâr-ül İslam oldular Otlakçılar kurbunda Murâd Efendi zâviyesinde medfûndur müşârüm ileyhın çiredestini himmetiyle nüvişte olan kataat-ı ta'lik-i müselleme erbâb-ı

tedkik olub şive-i hattına iraniyan dildade ve Cevdet kâlemine hoş-nevisan rüzgâr-ı aşık itfade olub kaşane ve kusu Şâhâne eser hâme-i behzad nümâyîşleriyle hemnakş niğârhâne-i çin ü sevad-medâr kilik-i müşkafları ve sime-i ebruy-u hur-u iyn olub Sultân Bayezid Câmîi dâhilinde bir kütübhâne bedi-ül-inşâ binâ ve derûnuna nefayis-i kütüb-ü imlâ ve bilğa meblağ vakfını tertîb ile ihraz destmaye-i sena idüb ekser mahâllerde bulunmayan kütüb-ü nâdire o kütübhânedeki mevcut ve izdihâm-ı talebe ile daima istifâde-i ulûm olunduğu meşhûr olub hâric-i surda zât-ı mualla sa'âdetlerine müstenid olan çeşme-i sar nüzhetgah sağar ve kibârdır mükerrer Sadr-ı valay-ı Rûmeliyi haiz ve reis-ül ulemâ iken azim-i gülşen serây-ı bekâ olan mahdûm meâlim-i lüzumları Muhammed Emin Efendi Hazretleri dahi kütüb-i giranbaha işтира ve pederleri merhûmun kitâbhânesine vaz ile hakk-ı bî-tevellî icrâ eylemişlerdir müddet-i fetvâları Asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı salisde iki defada yedi sene bir mah mikdârıdır rahmet-ullah-ı aleyh

[76] El-Mevlâ El-Fâzıl Ebu Bekir Efendizâde Ahmed Efendi

Müşârün-ileyh Tirevi Ebu Bekir Efendi'nin mahdûmu meâlim-i lüzumudur 1097 senesinde dest-ârây-ı mina serây-ı vücûd olub nisab fark u temyîze resîde ve nilüfer-zar hatt-ı izarı ve demide oldukda Şeyh-ül-İslâm Mahmûd Efendi'ye damat ve hâric ruûsiyle ber murâd olmuş idi 42 de Galata ve 48 de Mısır [s. 103] ile harem ve 53 de Mekke-i Mükerrreme ile mükerrrem olub 57 de İstanbul kadısı nasb ve tayîn ve 64 de saadr-ı Anadolu'da temkîn olunub 69 da Sadr-ı Rûm ve 71 senesi tekrar saderetle mahsûd ulemây-ı rüsûm olmuş idi 75 seferinde Şeyh-ül İslâm ve müşkilküşay-ı enâm olub sekiz aydan sonra zatına bî-vatu-i rehavet isnad ve o mesned-i valadan ibad olundu ise de sunuf mükarem-i şâhâne ile memnun ve kış günleri hânesinde ve yaz günleri sahilhânesinde ikâmete mezûn olub duay-ı devam-ı padişâhı ile meşgûl iken 1181 senesi seferinin beşinci günü enfas-ı hayatı tamam ve rızk-ı maksumu hitam bulub hıraman-ı nüzhetgah Rıdvan ü azîmriyaz kesir-ül hıyaz-ı cenan olub Bahai Efendi mezaristanında pederi cenbinde defin-i hâk-i ıtrnak oldu müşârün-ileyh ekser ulûmdan haberdar ve hân-ı nimeti mebsut kibâr ü sığar bir zat-i ali tebar idi müddet i fetvâları asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı Salisde sekiz ay mikdârında rahmettullah-ı aleyh

[77] El-Mevlâ El-Fâzıl Pirizâde Osman Efendi

Mevlânayı müşârün-ileyh 1158 salî saferinde Şeyh-ül İslâm ve müftî-ül enâm olan ibn-i Haldun mütercimi Pirizâde sâhib Efendi'nin mahdûm-u maârif-i

rüsûmlaridir velâdetleri 1122 salinde vâki olub ünfûvan-ı şebâbi tekâmîl ve ilm-i fûnûnu tahsîl eyledikten sonra 1142 senesinde tarîk-i tadrîse dâhil ve hasb-elade devr-i medâris ile 1151 de mahrec-i Galata ile rütbe-i mevleviyete vâsıl olmuşlar idi 57 de Kâ'be pâyesiyle ikrâm ve 58 de vâlid-i mâcidleri şerefde sadr-ı fetvâ oldukda kâlem-i berakat-i tevamlarıyla İstanbul kazasıyla nâil-i merâm oldular 165 şa'banında Sadr-ı Anadolu ile tebcîl olunub müddet-i mu'tadelerin itmâm ve tekâmîl eyledikten sonra 169 gurre-i seferinde Sultân Osman Hân-ı Salis Hazretlerinin çend-mâh-ı emanet hizmetlerinde bulunub sene-i mezbûre şevvâli evâhirinde sadr-ı valay-ı Rûmeliye itilâ ve 170 senesi gurre-i reb'ül-evvelinde azl ve nice-sal Bursa'da ikâmete mübtelâ oldu 175 şa'banı evâhirinde sâniyen ve Bad-ül azl 79 senesi reb'i sânisinde salisen ziver efzay-ı sadâret-i Rûmeli olmuşlar idi senesi temametde istîfâ ve inzivâ kılub bu hal uzre iken Şeyh-ül İslam Veliüddin Efendi'nin irtihâl-i dar-ı bekâ eylediği 182 târihi cemazi-ül ahiresi dördüncü günü Sadr-ı celîl-i fetvâ ile iclâl olundular “ şad olub dedi melek bu hakk kelâm Şeyhulislâm ahakk târih-i tam “ vâki olmuşlardır on altı aydan çendruz ziyâdece müddet-i fetvâları asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı Salisde karar-ı tekâmîl ve 82 de çehre-efrûz beruz olan Moskov seferi esnasında mutesaddir-i fetvâ bulunub infi'âl ve tesir-i inkidar ile 'Osman-ı sitemdide' târihinde ya'ni 1183 senesi zülkadesinin altıncı günün rihlet ve Aksârâyda Murâd Paşa Câmii merkadinde Sadr-ı esbak Kara Davut Paşa kabri kurbunda defin-i türbet oldu müşârün-ileyh nazm ve nesr ile mümtâz-ül-akran ve beyn-ül etrab mefham-zül-el-bab muhibbi fukara mail-i sehe-i nâdire-gu bir zat bî-hemtâ idi tab-i nevada ile melûf şiir ve nazm bulunmağla ba'zı vakai târihleri ve sâhib mahlasıyla eş'ar-i dilârâları vardır

“Gönül yab zahida beyt-i hudadir taat istersen muhakkaktır ki bab-i cennet-i hâtır-şiken açmaz “ beyti eş'ar belâgat-ı şuarlarındanır rahmet-ullahi aleyh [s. 104]

[78] El-Mevlâ El-Fâzıl Muhammed Said Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh ibtiday-ı cülüs Sultân Mahmûd Hân-ı evvelde Şeyh-ül-İslâm olan Mirzazâde Şeyh Muhammed Efendi'nin ferzend-i ercümendidir 122 târihinde tevellüd iderek 33 târihinde tarîk-ı tadrîse dâhil ve peder-i ekremleri meşayahatta bulunmak hasabiyle tayy-i merâtib iderek hamîse-i süleymâni'yeye vâsıl olduktan sonra pederleri ma'zûl olmağla beş sene kadar rütbe-i mezkûrede beklemiştir 1145 de İzmir ve 56 da bilâd-i erbaâ'dan Bursa

kazası ve sene-i mezbûrede Mekke pâyesiyle bekâm ve altmışbirde İstanbul kazasıyla mukazzi-ül-merâm olub 71 şa'banında Sadr-ı Anadolu ve 73 şevvâli evâhirinde Sadr -ı Rûmu bit-teşrif bad-ül azl 75 muharreminde Nekabet-i Eşrâf ile taltif buyurulmuş idi bad-ül azl 77 salı rebî-ül-sânisinde tekrar Sadr-ı Rûmeli ikrâm olunub bir sene tamam-i müddet ile istîfâ ve 78 zi-l-hiccesinde mansıb-i nekabetten dahi inzivâ ve 81 senesi cemazziül evveliyesi evâhirinde tekrar nakîb-ül-eşrâf olub salisen sadr -i Rûma nakl olunmuşlar idi müddet-i örfiyesin tekâmülünde fark-i külli ile subha-i şimar-i ibadât-ı cenâb-ı Mevlâ oldukları halde 83 senesi zülkadesinin altıncı günün Şeyh ül İslam bulunan Pirizâde Osman Efendi'ye hayr-ül-halef olub asr-i Sultân Mustafa Hân-ı Salisde üç buçuk sene mikdârı ziver efzay-ı makâm-ı meşâyihat olmuş idi nahif ve nazif ve fâzıl ve afif bir zat-i serif olub hakaniyeti söyler ve murafetda fevk-al-ade tahkîk ü tedkik müddaa iderler idi zaten zaif-ül-beyyin ve nahif ül-tertîb olub ömrü ilel ü eskam ile gecüb hele zaif-i piri dahi geldikte vücûdu bütün bütün mecmu'a-i alel oldugundan rükub nezule ve kıyam u kuûda muktedir olamayârâk bir meyt-i müteharrik olmagla ziyaretlere gidemeyub hatta muayededen mazhâr-i afv-ı hümayûn olmuş idi vâki olan istîfâsına mübni 87 cemazi ül ahiresi gurrasında azl ile Üskudarda vâki hânesinde ikâmet üzre iken 1188 senesi zilhicesinin onsekizinci günü vefât idüb naaşı Karacaahmed nâm mahâlde peder ü cedleri dairesinde defn olunmuşdur Mevlânâ-yı müşârün-ileyh tarîk-i ilmiyenin nizâmatını tevsik ile vaz-i kadimine iâde-i esbâbinâ teşebbüs eylemiş isede icab-ı vakt ü hal üzre bu yolda hakîmane ve müşkafane hareket-i lazimedden iken taltif ü tanif husûslarında ifrat ve tefritden hali olmamasıyla netice-i memûleye vâsıl olamamışdır müşârün-ileyh mail-i sulha ve pir ü ulemâ şâhrah şerr-i şerîfe sâlik nüfuz-u kelâma mâlik istikâmet ile mevsûf-u hizmet-i ilmiyeye iştiğâl ile maruf tarîk ziyet ve hasmet vakur u hulk-u cud mükerrem idi rahmet-ullahi aleyh

[79] El-Mevlâ El-Fâzıl Şerîfzâde Esseyid Muhammed Efendi

Mevlânay-ı müşârün-ileyh mevali-i kirâmdan Yenişehirli Şerîf Efendi merhûmun ferzend-i saidi ve sâhib-i fetavi Şeyh-ül İslâm Çatalcalı Ali Efendi'nin hafidi olub 1115 târihinde mütevellid ve 33 senesinde müderris ve 59 târihinde Amed kazasıyla dâhil silsile-i mevali ü hasb-ül tarîk Bursa ve Mekke pâyeleriyle nekabet rütbelerine nâil ve 75 Muharreminde İstanbul kadısı ve 80 Muharreminde sadr Anadolu ve 83 senesi şa'banında Sadr-ı Rûmeli ve 87 gurre-i cemazi-ül ahiresinde Şeyh-ül-İslâm olmuşlar idi asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı Salisde altı

bucuk ay mikdârı mesned-i valay-i fetvâda bulunduktan sonra 87 senesi zi-l-hiccesinin on beşinci günü azle mübtelâ ve altı sene hânesinde ikâmet idüb fil-asl-ı illet-i piri ile natüvan olub hezar meşakkat ile edây-i rükü ve sücud ideriken nâ-mizac olarak 1193 senesi zi-l-hiccesinin on altıncı Cuma gicesi azim-i dar-ı bekâ [s. 105] oldular Hazret-i Ebu Eyyûb Ensari civârında Şekerpare Türbesi kurbunda kâin Çivizâde merkadinde medfûndur müşârün-ileyh sahih-ül neseb kerîm-ül haseb faris-i firdevs feraset pâkize-i hatt-u kitâbet-i şerîf ibn-i şerîf-zat latifi müstağni-i tevsifdir hoşnüvis ta'likat olmağla kesret kitâbet ile mevsûf idi rahmetullah-i aleyh

[80] El-Mevlâ El-Fâzıl İvaz Muhammed Paşazâde İbrahim BeyEfendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh Mahmûd Hân-ı evvelin vüzera'y-ı âlişanından fatih-i Belgrad İvaz Paşanın ferzend-i firuzende-i ahteridir nihâl-i vücûd-u behbudleri 1132 senesinde dar-üs-saltanata bar-aver hadika-i şühûd olmuşdur biraderi Halil Paşa dahi sâhib-i mühr olduğu seyf-ü galib senesinde orduy-u humayunda kendüleri necâbet ve fetânet ile ma'ruf olup “le-alleküm tettekun”⁴⁹ târihinde ibtida-i hâric ile dâhil tarîk hayr-ül-farik olub derecat-ı tadrîsi bad-ül tesis 1153 târihinde Yenişehir Fenar mahzı ile bekâm ve 163 de mahrûse-i Bursa'da dahi pirâyeye seccade-i Hükûmet-i enâm olmuşdur 1165 de Medine-i Münevverede hizmet-i şerî'at-ı şerîfe müyesser olub ba'de vatanlarına vâsıl ve sa'âdethânelerinde istirahat-ı hâsıl oldukda Osman Kethüdazâde İsmail Efendi sâniyesi azlinde hizmet-i şerî'at-ı dar-ü Sultâna ile şerefyab oldular on sekiz ay mürûrunda istîfâ idüb Sıddık-zâde Muhammed Halil Efendi Hükûmet-i İstanbul ile meşgûl iken azim-i mahfel-i bekâ oldukta 73 cemazi-ül sânisinde sâniyen bî-pâyeye-i Anadolu memuren dokuz aydan ziyâde hizmet güzâr olmuşlar idi 75 Muharreminde Katib-zâde Muhammed Refi Efendi refinde Sadr-ı Anadolu olub müddet-i örfiye-yi kâmile sin tekmîl ve inzivâ eyledi 80 târihi rebî-ül sânisinde Pîrizâde Osman Efendi azlinde Sadr-ı Rûmeli ile kâmyâb ve bir sene-i kâmile hidmet-i şerî'at-ı şerîfe ile şerefyâb oldu 85 senesi şehr-i ramazanında Salih Efendi-zâde Muhammed Emin Efendi azlinde Hükûmet-i Sadr-ı Rûm tekrar kendüleri tevcîh ile tebcîl olunub müddet-i mu'tadesin tekmîl itmişidi Dürrizâde Mustafa Efendi'nin defa-i sâlisi azlinde “Şeyh imad-ül İslâm” târihinde evâhir-i şeyh receb-i şerîfde labes-i ferve-i Beyzâ ve câlis-i sadr-ı vâlây-ı fetvâ oldular

⁴⁹ Ayetlerde tekrar edilir “Olur ki korunursunuz”.

1189 senesi cemazi-ül ahiresinde Dolmabahçe'de Kırımlılara ziyafet tertib olunduğu gün Sadrazam 'İzzet Muhammed Paşa ile istirahat ve sohbet esnasında pederinden mevrûs Selim Ağaya sene-i sabıka üzre bir mukataa ricâ etdikde sadra'zam otuz kise zammıyla tâlibi var deyû i'tizâr edeyim derken müftî-i müşârün ileyh avam-i nas bî-husûs Tatar arasında gazabnak olarak pabuçsuz çadırdan huruc ile arabasına binüb yalısına gitmiş idi ol sırada sadra'zam azl olunmuş isede kendüleri dahi bil-azl Beykoz kasabasında ikâmete memur olarak bu hal üzre on bir aydan ziyâdece inzivâ itmişidi 199 târihi cemaziül evveli evâhirinde Dürrizâde Muhammed Ataullah Efendi azlinde sâniyen sadr-ı valay-ı fetvâ ile tekrim ve ol ferve-i beyzâ eskiden biçilmiş haftanı olduğun bu târih-i güzide tefhim eyledi “ bî-kesnevaz erham-i müftî-ül enâm-i âlim “ lakin selefinin azli ve az zamânda vefâtı şâhadetiyle bir saat mahsûsede labis-ü libas-ı fetvâyı tekerrür eylediginden bu kere dahi bazi etvarı mizac mülukaneye muğayyer geldiginden nasîbinden seksen üç gün geçdikde ya'ni 1189 senesi mâh-ı şa'banının on dördüncü günü belây-ı azle müptela oldu itbai ve huddamı kesir olup meşaihatdan infisali hasebiyle melûf oldukları fevaid ü avaiden mahrum olduklarından dolayı mahâl-i bî-mahâl müsâvi muayeb devleti mevzubahs etmekle mübaşeret itdiklerine ve kendüsü dahi müteazîmbir zat olduğu halde ikbâl-perest olan bir takım ihtiyatkârların ihtilatından ihtiraz itmeyerek lisânından ba'zı dokunaklı sözler sadır olduğuna mübni-i İstanbuldan te'bidi lazım gelmekle sene-i merkûme zülkadesin dokuzuncu günü arpalıkları olan Ankaraya [s. 106] nefy ü icla olundu ba'de mahrûse-i Bursa'ya tahvîl olunub muntazır lütf u inâyet-i devlet iken cülûs-u Hazret-i Sultân selim Hânda mevsimi ile hâne ve sahilhânelerinde ikâmete mezûnen afv u itlakları müyesser olub asitâneye vasl ü şimarında eyyâm ü leyal iken 1212 sali gurre-i zi-l-ka'desin de Aksârây kurbunda hânelerinde kuûd eyyâmında irtihâl idüb Sultân Bayezid makberesinde defn oldular rîfâtinde on dort ay kadar zamân fetvâleri vardır rahmet-ullahi aleyh

[81] El-Mevlâ El-Fâzıl Salih Efendizâde Muhammed Emin Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh devr-i Sultân Mustafa Hân-i Sâvide Anadolu pâyesiyle imam sultânı olan merhûm Topkapılı Salih Efendi sulbünden 1117 senesi hilâlinde Edirne'de tevellüd idüb 32 senesi esnasında müderris ve 60 senesi şa'banında Selanik Mollası ve 66 Muharreminde şam ve 71 senesinde Medine-i münevvere ve 74 senesi rebî-ül-ahirinde İstanbul kadısı olmuşidi 81 senesinde Anadolu pâyesine nâil ve 84 senesinde Şerîf-zâde Efendi yerine bil-fiil Anadolu

ve 88 senesinde Dâmâdzâde Muhammed Murâd Efendi yerine Sadr-ı Rûmeliye vâsıl olmuşlaridi 189 senesi cemazi-yel-âhiresinde makâm-ı valay-ı fetvâya revnak efzâ mütelebbis-i ferve-i beyzâ olub on yedi ay mikdâr-i makâm-i meşâyihatta karar itmiş isede istilay-ı piri hasabiyle etrâf ü havaşisini layıkıyla zabt u rabt idemeyerek ba'zı mertebe lisâna geldiginden 90 senesi şevvâlinin dokuzuncu günü azl olundu ikâmet ü mensûbatının vuku'a götürmüş oldukları ba'zı fahiş işler ayan olmagla azlinden bir kac gün sonra Bursa'ya nefy ü icla olundu mahâl-ı menfasına vusûlünde otuz gün mürûrunda ya'ni 1191 senesi Muharrem-ül hârâminin dördüncü günün vefât idüb Hazret-i Sultân Emir civârında defn-i hak-ı ıtrnak oldu Mevlânâ-yı müşârün-ileyh ehl-i lütf ü saha ve melaz-i fakır olub hukûk-u kadîmeye riâyet ider mürüvet ve fütüvvetlü bir zât-ı hucceste-i sîfât olub seles malında ahz olunacak o kadardan olmak uzre Şeyh Murâd Efendi tekyesine nan-ı beha hatm-ı hâcegân için vazîfe ve Topkapı havalisinde kâin hânesi civârında olan Ahmed Paşa Câmii huddâmının vazîfelerinde beşer akçe zamime ve müderris hücratına birer pare nan-ı beha tayîn itmiştir rahmet-ullahi aleyh

Müteveffay-ı müşârün-ileyh bî-t tabii mekûlat-ı nefiseye nâil ü kemâl ihtimamına taklîd olunmak emr-i müşkil idi yevm-en min el eyyâm padişâha layık birkaç tabla etime-i nefise tamah indirüb huzûr-u hümayûna fersitade ve pesendide-i tab-ı Sultân-ı cihan olmağla ikrâm olunduğu mesbuk-ül misl olmayan umûrundandır

Zaaf-ı bâsâri sebebiyle daima gözlük kullandığından camgöz deyû telkib olunurdu itamına nefise meraklısı olmağla dairesinde tabh olunan itame hiçbir dairede çıkmayub memurin-i devlet takım takım bâb-ı asfiye iftâr itdikleri gicenin ferdası ahşamı dahi Şeyh-ül İslâm konağına iftârâ gelmek bunların vaktinde adet olmuşdur

Mervidir ki müşârün-ileyh Esad Efendi beyn-en nas Hindi Molla deyû maruf olub Salihzâde Emin Efendi ile beynlerinde bürûdet ve mübayenet olduğu halde 190 senesi Ramazan-ı şerîfnde müşârün-ileyh Emin Efendi'nin iftâr-ı resmiyesine gidüb kış mevsimi olmağın taamde hind tavuğu dolması bulunub müşârün-ileyh Esad Efendi alil-ül mizac ve zaif-ül beyniye olduğu gibi hind tavuğu dahi ağır bulunmağla Emin Efendi bir acaib şey bu sene hindiler seslenemedi diyerek ekl itmeyüb sahanı kaldırdığında buna cevâben müşârün-ileyh Esad Efendi dahi anın vakti vardır geldikde sesleri çıkar dimiş ve yirmi beş

gün mürûrunda müşârün-ileyh Emin Efendi yerine Şeyh-ül İslâm olub Bursa'ya nefy ile hân-ı leziz-ül neval İstanbuldan devr itmiştir

[82] El-Mevlâ El-fâzıl Vassaf Efendizâde Muhammed Esad Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh 1119 senesi hilâlinde şeyh-ül İslam olan Abdullah Vassaf Efendi'nin sulbünden mutevellid ve 43 senesi esnasında müderris ve 64 senesinde Galata Mollası olmuş ve 68 hilâlinde pederleriyle beraber menfiyyen Bursa'da bir müddet ikâmet ederek bad-ül itlak pederinin halefi olan Murtaza Efendi târâfından nişâne-i siham-ı cefa olub hatta Mekke pâyesi aldıktan sonra on bir sene mikdârı İstanbul pâyesinden tevkîf olunmuş idi lakin emr-i dünya için kimseye serfuru itmez bi niyaz ve alicenâb bir zat olduğundan asla fûtür getürmeyerek kısmet-i azliyeye rızadade olduğu halde hânesinde mukîm ve mütemekkin oldu her ne hal ise “fe-inne-ı yüsna ye-ti ba-de usri “⁵⁰ müfadi zâhir olarak 82 târihinde Anadolu Kazaskeri ve 86 salinde Sadr-ı Rûm ve ferah-bahş 90 senesi şevvâlinin on dokuzuncu günü Şeyh-ül-İslâm olub iki sene yirmi üç gün mikdârı meşayihatından sonra inhiraf-ı mizacı hesabıyla ma'zûl ve neşat-ı abade [s. 107] muttasıl olan sahilhânesinde müdavat ile meşgûl olduğu halde 1192 senesi recebinde tebdîl-i heva zımmında bila istîzân mahâl-ı merkûmdan asıl kendü sahilhânesi olan Mirgün oğlu yalısına nakl idüb tedbir-i mudavvat meşgûl iken şehir-i merkûmun üçüncü günü salât-ı sabah edâ esnasında mindere itka idüb İsm-i Celâli ziver lisân ederek ruh-u revâni-i vâsıl ravza-i rıdvan olub Ebu Eyyûb Ensari aleyh-i rahmet-el baride vâki pederleri kabri kurbunda defin hâk-i mezar oldu müşârün ileyh keyfiyet-i ahvâle ve tarîka-i sofiyede hüsn-ü akideye ârif bir zât-ı esad ve tab-ı şiir sâhibi vücûdu behbud-u emced idi müddet-i fetvâları asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı salisde bir sene sekiz ay mikdârdır rahmet ullah-ı aleyh

[83] El-Mevlâ El-Fâzıl Esad Efendizâde Muhammed Şerîf Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh sabıka-i tercümesi yâd ü tezkar kılınan Şeyh-ül İslam Esad Efendi'nin necl-i necib ü ferzend-i edîbidir velâdetleri 1130 Muharreminin altıncı gicesinde vâki olmuştur “fâzıl afîf” târihinde şerefyab sahn-ı tadrîs ve mahrec-i amed ile ya'ni 1167 târihinde diyârbekir kazasıyla merâtib-i mu'tadeyi tekmîl ve tesis idüb seyyid aded salinde mahrûse-i Bursa ve sene-i merkûmede pâye-i Mekke-i Mükerrreme ve 180 de hükûmet-i dar-üs-saltanat-üs-

⁵⁰ Arapça söz ayete şerh edilmiş “Çünkü kolaylık zorluktan sonra gelir”.

seniye ile müstes'id olmuşlar idi tedbir-i hakkaniyet 85 senesi gurre-i rebû-ul ahirde sadr-ı Anadolu ve 1189'da sadr -i Rûmeli inâyet buyurub müddet-i mu'tadeyi bad-ül tekmîl kesb-i rahat ve 1192 cemazi-ül evveliyesinde müftû-ül enâm ve helal-i müşkilat-ı hâs ü âm olmuşlar idi dört buçuk seneye karîb mesned-ârây-ı fetvâ oldukdan sonra müddet-i medid olmak hasebiyle kûşe-yi inzivâyı mesned-i iftâyâ bit-tercih istîfâ itmesine binâen 96 senesinin şevvâlinin beşinci penç-şembih günü hâne ve sahil hânesinden kanğısında ister ise istirahat itmek üzere azl olundu sal-i cülûs Sultân Selim Hânide ya'ni 1203 senesi zülkadesinin yirmi yedinci günü defa-i sâniyede telebbüs-ü hil'at-i fetvâ ile bil-ezib i'zaz ve ihti'zaz oldular ama padişâh-ı magfur mücedded-i asr olmak üzere kafe-i nizâmat-i mülkiye ve kâvânin-i askeriyeyi tecdîd eylemek niyetinde olub böyle bir vakt-i nazikde makâm-i meşâyihat aid olan hutub-u cesimenin ber vefk-i dil-hah-i ali idaresine muvafık olamuyacağı anlaşıldığına mübni 204 senesi muharreminin yedisinde azl olunub çend-mah mürununda ya'ni sene-i merkûme ramazanının dokuzunda mansıb-i hayatdan dahi ma'zûl olarak irtihâl-i dar-i bekâ eylemiştir müşârün-ileyh haseb ve neseb ve seref-i mevrus ve mükteseb cihetleriyle uzemay-ı ulemâdan mânend-i müfred-i mümtâz ve müntehabdır ki aba ve ecdâdlarından kendüleriyle ferve-i beyzâ-yı meşâyihat-i İslâmiyeyi telebbüs iden dokuz adede resan ve her biri çarh-i berrin ulu şandır Füsûlü'l-ârâ îf şâni'l-mülûk ve'l-vüzerâ ismiyle bir risâle-i latifeleri vardır tevcîhat kılmaları tâlibinde men cemi cihet tahakkuk-u istihkâk-ı hakikiye mevkuv vücuh-u liyakat ile pay ve gedâyla masrûf ve kâleminden ziyâde malına cömerd edigi beyn-ül nas-ı müselleme ve maruf idi iki defa eyyâm-i meşâyihatı dört sene beş aydır el-sene-i selesede şiiir ve inşâyâ muktedir olduklarından müretteb divanı olub bu kıta zâde-i tab-i şerîfleridir “ hakkı ali müstezak bî-hakîkat-i ahkâm çün bî-tahkîk dir eflak-i mukavvim başı âlim-ül-gayb hudavend hakimest heman sahned kizb bud ger nev müneccim başı ve-lehu nazm

Ettim güzeller içre alaka Efendime sadd aferin tabiat dilber pesendime târâf-ı ruhunda kâkülün olsa görüb demiş kıldım deyû de sahra varınca kendüme velehu beyt

[s. 108]

“Çıkmaz sihr-i uşe der-i devlet serâyına Ta âfitab düşmeyecek hak-payine” rahmettullah-ı aleyh

[84] El-Mevlâ El-Fâzıl Karahisari Es-Seyyid İbrahim Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh eşrâf-ı kuzâtdan Osman Efendi nâm zatın oğlu olub Karahisar şarki kazasında 1113 târihinde tevellüd itmişdir 1127 târihlerinde dersi'âdete gelen ammisi kayınpederi olub mükerreren Rûmeli Kazaskeri olan Zeynel Abidin Efendi'nin hizmetinde bulunârak 30 târihinde mülazîm olmuşidi 37 târihlerinde müşârün ileyh Zeynel Abidin Efendi maiyetiyle Mekke-i Mükerremeye gidüb geldikten sonra 43 senesinde müderris 68 de Selanik kadısı olub 74 de Şam Mollası iken Mekke pâyesi almış idi 82 ve İstanbul kadısı ve 83 nakîb-ül eşrâf iken Anadolu pâyesiyle sâniyen İstanbul kadısı ve 84 de Anadolu Kazaskeri ve 87 de sâniyen nakîbül-eşrâf ve 90 ile 93 târihlerinde mükerreren Rûmeli Kazaskeri ve reis ül-ulemâ-ül allam olmuşidi 1196 şevvâlinde müftî-ül-enâm olmuş ise de seni doksanı müteceviz pir ü sal-hurde oldugundan intilak batına mübtelâ olub sekiz ay mürûrunda ya'ni 97 senesi cemazi-ül ahiresinin on yedinci günü mebtunen vefât eyledi Sultân Selim civârında vâki Bekçiler mahâllesinde hâtire-i mahsûslarında defin-i hâk-i ıturnakdır müşârün ileyh fi-asl vesile-i feyz tayiş-i hizmet velinimet olmagla hidemat-i şeri'ye ve örfiyeden maada umûra sarf-i zeyn eyleyub mezkûr-u bil-hayr olacak bir eser-i ibkası müyesser olmamışdır lakin müsteş'ar-i mütemen mâlik-i rey-i zerrin bir şâhs-ı ihsân idi müddet-i fetvâları asr-i Sultân Abdulhamid Hânide sekiz ay on beş gün mikdârıdır rahmet ullah aleyh

[85] El-Mevlâ El-Fâzıl Dürrizâde Es-Seyyid Muhammed Ataullah Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh devlet-i aliyyede üç defa Şeyh-ül İslam olan Dürrizâde Mustafa Efendi merhûmun mahdûmu olub 1142 senesinde mütevellid ve 48 de müderris ve 72 de Selanik Mollası ve 78'de Mekke pâyesine haiz ve 83 târihinde bil-fiil İstanbul Kadısı ve 88 Cemazi-ül âhiresi evâilinde Sadr-ı Anadolu ve 92 de Sadr-ı Rûmeli olmuşidi 97 de mükerreren Sadr-ı Rûmeli olub sene-i merkûme cemazi-yel-âhiresinin onsekizinci salı günü Şeyh-ül İslâm olarak iki seneye karîb makâm-ı meşâyihatte bulundukdan sonra sadr-ı maktul Halil Hamid Paşa ya gaflet veyahud ittihad hasebiyle mümaşat müdahene itmekle müttehim olduğundan anın hakkında zuhûra gelen şerare-i ğayz ve gazab-ı padişâhi bunun hakkında dahi müsteal olarak 99 senesi cemazi-yel-evveliyesi evâhirinde azl birle ulemâya eşedd-i ceza olan nefy ü takrîb muamelesi hakkında zuhûra gelerek Kethüdası Osman Efendi ile beraber varub iskat fariza-i hacc itmek için bahren

câhib-i Hicaza gitmek üzere Geliboluya irsâl olundu sebab-i hayr-ı hafî ile tedricî vücûduna müstevli olan istiska illetleri bu defa zuhûr iden hareket-i kusru ile mütezâyid mütereffi olmağla belde-i merkûmede 1199 senesi recebinin altıncı günü memat eyledi “Varub hayfa Geliboluda Dürrizâde fevt oldu “ târih-i vefâtlarıdır müşârün-ileyh hilm ü mütevazı ve celb-i kulub-u nasa mail ve hâtırı gıll u gışşdan halî ve mütehayyirler hakkında mürüvveti vafir ve hatta ali idi Yazıcızâde Muhammed Efendi kuds-ü sera kabri enverleri kurbunda medfûndur müddet-i fetvâları asr-ı Abdulhamid Hânide iki sene on ay mikdârıdır rahmetullahi aleyh [s. 109]

[86] El-Mevlâ El-Fâzıl Ârâbzâde Ataullah Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh huld-i aşîyan Ahmed Hân-ı Salisde yirmi bir sene kadar imamet ve tâlim-i şehzâdegan hizmet-i celîlesiyle kesb-i seref-i mefharet ve 59 recebinde Sadr-ı Rûmeli iken azim-i dar-i ahiret eylemiş olan Abdurrahman Efendi'nin mahdûm u kerîmleri olub 1132 senesi şevvâlinde mütevellid ve 50 târihinde müderris olarak 17 sene mikdârı Ahi Çelebi ve Üsküdar ve Güzelhisar Aydın ve Gelibolu ve Tırnava niyabetlerinde bulunmuş ve 70 târihinde Haleb Mollası olmuş ve bad-ül azl Edirne pâyesi almış idi 83 recebinde Şam ve 8 de Mekke kazası ile bekâm ve 93 de İstanbul kadısı ve 95 zilka'desinde Sadr-ı Anadolu olub infisallerinin beşinci günü Rûmeli pâyesi ve birkaç gün sonra bil-fiil Sadr-ı Rûm olmuşdur 99 senesi şa'banının on dördüncü günü Şeyh ül İslam olub bir müddetdenberü vücuduna müstevli olan hastalıktan bitab bulunmuşiken lazime-i mahiyet-i insaniyeden olan hubb-u câh iktizasıyla rüsûm-u mu'tadeyi terk itmeyerek altmış üç gün kadar makâm-i meşayihaddan bulunduktan sonra sini 67 seneye balig idugu halde sene-i merkûme şevvâlinin on altıncı bazar gicesi vefât olundu müşarun ileyh musannif mütevârî hâlim ve mütevazı halim ve mütevazı kibr ü gururdan sâlim lisân asra âlim bir zat Memdûh-üs-sîfât idi rahmetullah-ı aleyh

[87] El-Mevlâ El-Fâzıl Dürrizâde Es Seyyid Muhammed Ârif Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh üç defa Şeyh-ül İslam olan Dürrizâde Mustafa Efendi'nin Mahmûd-u maârif-i rüsûmlarıdır hâricden mahrece varınca târikatîyat murakkat medârisi bad-ül tesis mahrûse-i Bursayı şeri müstahsen târihi üzere bir sene mutasarrıf olub mam-ul-ihlas salinde dahi Arabzâde Ataullah Efendi'ye İstanbul kazasında pirü oldular “yunikum ullah” sal-i şevvâlinde Seyyid İbrahim Efendi'nin makâm-ı fetvâya naklinde şerefyab nekabet-i eşrâf olmuşidi 1197 salı

gurra-i zülkadesinde Seyyid Nafi Efendi refinden Sadr-ı Anadolu olub “a’zam-ül avf” sali leyle-i kadrinde mesned-i sadr-ı valay-ı Rûmeli ile bekâm ve bir sene dahi mazül nekâbe riyaset-i ulemâya kıyam eyledi “mikat-ı hürmet” târihi şevvâl-i şerîfinin onsekizinci günü labis-i ferve-i beyzâ ile müftî-ül enâm ve müşkil-küşâyı hâs ü ââm olmuşlaridi altı ay kadar müddetinde bir ali imtihân idüb meşâyihat-i Hânkah Mustafa Paşa tevcîhine tevfiik bab olmuşdur “ hayr farik” târihi rebii sânisinin onuncu günü hiç bir sebep ve illet tahtında olmayârak bil-azl sahilhânelerinde ikâmetle duay-ı devlet-i aliyyeye iştiğâle memur oldular halefleri Hamidizâde Efendi refi rakib veyahud mukaddemen târâflarından rencide-i hâtır olmak gibi bir sebep bî-takrîb ile evla arpalıkları olan Kütahya ya mevsim-i hacca dek ikâmet ve sâniyen hüccac ile gidüb ba’de tavaf-ı beytullah ül harem taif-i pür letâ’ifde meks ü ârâm itmek üzere nefy ü tağrib itmiş iken avatıf-ı şehriyar-ı merhamet-nümun ile Taif’de ikâmetden avf ile memnun ve Bad-ül hacc yine Kütahya ya avdete mezûn olmuşlaridi Mekki Efendi’nin Meşâyihat-ı sâniyesinde sahilhânelerinde da’vet ü avdet ile ikrâm olundular “bir zamân eylese de suy-u hilâfa ceryan “ yine mecray-ı kadimin bulur ab-ı ihsân beş’areti üzere 206 senesi zülkadesinin yirmi ikisinde sâniyen mühâm-ı meşâyihat azimi uhde-i himmetlerine tefvîz ve ilbas ferve-i beyzâ ile mes’ûde-i amalleri tebyîz kılındı kendüleri hakkında sevk eylemiş olduğu nefy ü te’bid ğadrine karşuluk olarak bunlar dahi Hamidizâde müşârün-ileyh Mustafa Efendiye evvela hacca gitmek ve ba’de Manisa’da [s. 110] ikâmet etmek üzere nefy ü icla itdürüb münfade bulunan sair ulemâyı itlak itdirdiler lakin ol hengâmda Veziri a’zam bulunan İzzet Muhammed Paşanın ihmal ü tekasül ü rehavet ü tegafüllerinden na’şi vidinli Pasbanzâde Osman Ağanın Rûmelide ba’zı kalla u telauma teğallüb ve istila ve Fransızların diyâr-ı Misriyeye tasallut ve istila eylemeleri misüllü devlet-i aliyye nice nice dahiye-i dehyaya mübtelâ olmak kaziyeleri müşârün-ileyh “izzet Paşanın azlini iktiza itmekle sâhib-i tercüme dahi muamelesüdür ziyanda şerik-i inan idilerek 203 senesi rebî-ül-evvelinin on sekizinde maiyet-i azl ile heminan kılınub heman ol gice mahrûse-i Bursa’ya icla ve çend-mah mürûrunda yine ruhsat-i rıcat ile gird-i kederden tasfîye ve ihla kılındılar hâne ü sahil hânelerinde istirahat ve duay-ı devam-ı ömr ü şevket-i şehenşâhiye muvazebet üzere iken 215 salinde dane-i dünyeviye-i mukaddereleri tekmîl olmağla murg-u ruhu

kastretinden tair-ü azm-ı serabistan “fi makad-i sıdk-i inde melik-in muktedir”⁵¹olub cesed-i şerîfleri Üsküdar da Miskinler kabristanı civârında vâlid ü cedd-i emcedleri makberesi kurbunda defn olundu “kurb-u hakda buldu ruh ârif-i billah mekan” târih-i vefâtlarıdır erbâb-ı ulûm ve tullab-ı zuy-ül-fehum dan nice müstenidanı rus-u mülazamet ile çerağ ü danişmendân medreseden ez-kadim her altı ayda ikisi ihrac olunmak mutad iken bunlar her üç ayda bir ihracların itiyâd ve bu kaide-i müstahseneyi vaz u icad eyleyince ehl-i daniş isti’dâdı irşâd eylemişlerdir defa-i evveliyede devr-i hamidiyede altı ay defa-i sâniyeleri saltanat-ı şehid-i said-i Selimiyede altı sene ve üç mah ile yirmi beş günde nihâyet bulmağla imtidad-ı müddet ile eslaf-ı kiramlarından katı çok meşâyih-i a’zama sebkat eylemişlerdir rahmet-ullah-ı aleyh

[88] El-Mevlâ El-Fâzıl Müftûzâde Ahmed Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh vâlid-i mâcidleri Gelibolu’da mezûn bil-iftâ olmagla müftûzâdelik ile şöhretşiardır tarîk-i tadrîsi bad-ül tesis hidmât-i şeriyeyede tekmîl-i merâtib-i tenis ile 1181 salinde Galata mahrecine ve mevâhiren Edirne pâyesinde vâsıl ve Sultân Mustafa Hân-ı Salis evâhir-i saltanatda ya’ni 1186 târihinde zuhûr eden sefer-i hümayûna Mekke-i mukerreme pâyesiyle Ordu Kadılığına nâil olmuşlar idi 96 zülkadesinde hakim-i İstanbul ve müddet-i mu’tadesin bit-tekmîl 99 senesi leyle-i kadirinde bî-pâye-i sadr -i Rûm Anadolu sadrine vaz-i kadem eyledi altı ay mürununda Dürrizâde Ârif Efendi’nin sadr -i fetvâdan vâkii-i infisaliyle sahilhânelerinde memuren kıyam eylediginde ya’ni 1200 senesi rebî-ül-ahirinin on beşinci günü calis-i sadr-ı fetvâ ve labis-i ferve-i beyzâ oldular ihya-yı şeair-i farz ve sünnet ü itminanen fevaid-i zulm bidat-ı ve şuru-u her husûsda zevâhir-i nusus üzre teasil-i usûl ve terfî-i füru itmekde iken ol esnad Nemçe ve Rusya seferlerinin zuhûru erkan-ı devletin bir meşgaleleri hezar ve her biri bizar-ı sıklet evzarıyla zar ü nizar olub sâhib-i tercümeğe dahi meta-ı meşâyihat üzre zaaf-ı şeyhuhet arız ve bu illet ile gah mütemariz olmagla padişâh-ı kadrden Abdulhamid Hân 202 senesi seferinin on beşinci günü rahat-ı azl ile şadan eylediler Beylerbeyi nâm mevki behiş-i famde vâki-i sahilhâne-i safa-i aşiyanelerinde ârâm ü subh-u Şam tilavet-i Kur’an-ı mübin ve mutalaa-i ulûm-ü din ile takid ü ibadât feruz u nevafile ile takarrüb ü te’bid üzre iki sene mikdârı asude ve levn-i derûn-u safvet nûmunlarından muhabbet-i dünya ken-nakşi

⁵¹ Kamer Suresi “Kudret sahibi melik olan Allah’ın katındaki doğruluk makamında”

alelmada olmuş iken Hamidizâde Mustafa Efendi'nin sadr -i fetvâyı itlalarında arpalıkları olan Ankara kazasına nefy ü icla ve böyle bir mücdehid ve mücâhidi giriftâr gurbet-i belâ eylemişleridi 204 senesi ramazanın yevm-i rabinde Mekki Efendi işâretleri üzre itlak ve şevvâlin on altısında yine sahilhenelerinde avdet ile mazhâr-ı intihac olunmuşidi (beyt) kemend endâz-i dehrin kimse bendinden halas olmaz zamân gösterir behram-ı ayisinde elinde akıbet görü lazimesince guh-u endâz hadim-ül lezzat [s. 111] 206 senesi rebi-ül evvelinin onüçüncü yevm-i isneynde meytin-i metin-i memat ile ol rükn-ü rekin din-i mübini hedm ü ifna öyle bir cebl-i şamihi merakıd-ı Üsküdar'dan Haskapısı civarında bir mezaretinin ve tarde ketm ü ihfa itmekle 'mevt-ül âlim kemvet-ül âlem' suretleri bedîdar ve âme-i müslimin bu haber-i dehşet-i eserden pür müjde-i enduh ve efkar oldular merhum müşarün ileyh ulema-i asri meyanında mervarid bir dürr-i ferid misal fas-ı yakut bir gevher-i nedid idi mübtela-yı zaaf-ı piri iken yine ihkak-ı hakda çest ü çalak ider suret-i gazabda görünüb gayet dercede halim ve nihayet mertebede mütevazı dilin el-cevab ve vakar miskeneti cami bir zat ma'mur-ül cevanib idiler asar-ı fezaillerinden Beydavi'nin bazı mevaz'-ı müşkilesi üzerine mu'teber ve müteaddid risailleri olub esnây-ı fetvalarında iklim-i Fas hâkimi Mevlana Muhammed cenabları ulemay-ı devlet-i Osmaniyeden ali tarik-ül imtihan dert-i mesele-i mufassaleden sual ile tâlib-i hall ü tıbyan olduklarında bir suale yer komaz ol gamize-i hazır cevab neşidesi üzre bi-nefs bila tekellüf cümlesine müfid muhtasar ecvibe-i saibe tahrir idüb sair ulemay-ı allam için usûle-i atıye ecvibe-i vakıye-yi takriz ile kuvvet-i metanetlerine şehadet ve ilamdan gayrı maslahat ahiri terk ve tehir buyurdular el-hasıl uluf-ü fezail-ve kemalat ile adad-ı fuzelada ve ahd-i kalif ve meşayih-ı İslâmın sahib-i mayesi idüğü ifnaya resmayede tasaddurlarından zahir olmak bila-hilafdır fetvaları asr-ı Sultan Abdulhamid Hanide iki sene bir mah onbeş gün mikdarıdır rahmet-ullah-ı aleyh

[89] El-Mevlâ El-Fâzıl Mekki Muhammed Efendi

Mevlanay-ı müşarün ileyh saray-ı cedid-i hümayunda kilar-ı hassa ağalarından iken tahsil-i fezail ve maarif ile dahil-i seraydan ruus-u haric ile çerağ olmuş ve kat'-ı meratıb iderek Mekke-i mükerrerme mevleviyyeti ile haiz-ül kasb-ül esbak ihtiram bend-i ziyaret-i Beytullah-ül haram olub 1126 sâlinde Harem-i Şerifde mücaveret-i sakin olduğu halde ol makam-ı pak-i feyz-i nakde vefat itmiş olan Halil Efendinin mahdum-u mükerrermeleridir mazhar-ı levlak olan ol makam-ı feyz-i nakde manend-i zemzem hayat-ı efzud reşha-paş saha-i vücûd

olmağla namı Muhammed Mekki ile mümtaz ve benam kılınmışıdi bazı hüddamı mübaşeretiyile beytullah-ül haramdan şed-hıram manend-i deritim-kan cevherkan ve mekan olan bendergah İstanbul'a hıram idüb çend-sale hengam-ı sabaveti emrar ve temyiz beyaz ve sevade kesb-i iktidar eyledikde bir mukteday-ı 'etlub-ül ilm min el mühtedali-ül had' medlül-ü şerifi üzre mülazemet-i mecalis saire-i ulüm mevazıbet-i medaris hayatında fehüm iderek ünfüvan-ı şebabetde tahsil-i maye-i avarif ile şeyh vasıl tekmiil vaye-i maarif ile mürşid-i kamil olub 1147 senesi zil-hiccesinde rütbe-i haric ile sahn-ı tedrise dahil ve nice müddet umur-u hidmat-ı şeriyede mutasarrıf ve müdahil olmuşıdi 1179 senesi rebi-ülevvelinde Selanik mevleviyetine nail ve 85 senesi rebi-ülevvelinde hükümet-i Dımışk-ül Şam'a vâsıl ve 190 muharreminde kaza-i Medine-i münevvere ile tenvîr ve ziyaret-i ravza-i mutahhara ve Ka'be-i mükerreme ile dide-i basr-ı basiri karîr kılındıktan sonra vatan-ı aslisine avdetle kesb-i rahat-ı hasıl eylemişleridi 98 senesi ramazan-ı şerifinin yirmi yedinci günü berat ve rıfatı tecdîd ve neyl-i kazay-ı dar-üs sultana ile eyyam-ı ruzda ıyd-ber balay-ı ıyd idüb sene-i kamile hükümet-i tayyibe ile tatyib-i havatır-ı esnaf enamı temtim eyledi sene-i merkume ramazanının yirmi altısında paye-i Anadolu'ya vaz'-ı kadem-i ittila ve 200 senesi rebi-ül ahirinin onbirinci günü bil-fiil Sadr-ı Anadolu'ya paye-i sadaret-i Rum dahi ilave-i ist'ıla kılınub yine sene-i merkume cemazi-ül ahiresinin on beşinde sadaret-i Rum'a bi-nakl-ül nail merhum cem'-i riyaset-i ilmiye ve resmiye ile sadr-ul sudur kurm-ul kurum olmuşıdi 202 senesi sefer-ül hayrının on beşinci günü telbis-i ferve-i beyza ile makam-ı fetvada cevab-ül niam [s. 112] birle mesâil-i sailinin carh u tadil eylemişıdi yüz dört gün mikdârı makâm-ı iftâda bulunârâk henüz mu'cib-i azli olacak bir sebep-i hadis yoğiken telhi-i azl ile lebbeste-i firag- u lezzet-i ilm- ü ibadât ile şirin saz-ı dimag oldular 205 senesinde şeyhülislâm bulunan Tevfik Efendi'nin vuku'-u vefâtına ve Sadra'zam Yusuf Paşa makâm-ı fetvâya memun-u ilga ile bir zatı takrîb ile kesb-i emniyet matlabı istizhâr u iane ile ruyet-i umûra melek ve meşrebi olup dilhevayı olan zat kim ise anı reca itmek aaleb-i ihtimal olduguna ve sâhib-i tercümenin derviş nihâd ve hulus üzre mutad ve umûrundan gayrı şeye müdahale itdiği mucerreb bulunmasına mübni sene-i merkûme receb-i şerîfinin yirmi ikinci günü sâniyen makâm-ı fetvâya esad olundu 206 senesi zülkadesinin onuncu günü icrâ kılınan ruûs imtihanından dolayı ba'zı kıyl ü kal tahaddüs idüb tarîk-i ilmiyenin bır nizâm tahtında alınması tezekkür olunduğuna sâhib-i tercüme ise gerçi âlim ve fâzıl ve

akıl bir zat olup lakin gâyet ihtiyâr ve hüsn-ü müdafaya adim-ül iktidar olduğundan inan-ı umûru şunun bunun eline geçerek meşâyihata müteferri olan umûr-u muhimme ba'zı müteayyen zamâne elinde kalub bu mukavele-i nizâmat-ı cedidenin icrâsı ise cerbeze-i ashâbdan nüfuzunu ikaa kadir bir zatın makâm-ı meşâyihatta bulunmasına manut olduğundan başka yeniden pek çok şeyler yapılub icrâ olunmak ve husûsuyla ahvâl-i askeriyye ıslah kılınmak üzere olduğundan her halde makâm-ı meşâyihatta bir mikdâr zat bulunub da sair vükelâya zâhir ve badir olmak lazime-i hal ü maslahatdan idüğüne binâen sene-i merkûme zulkadesının yirmi ikinci günü azl ile umûr-u hâricden tekaüd ve takkarrüb şâh-ı devlet penâhdan tebad eyleyub Rûmeli hisarında vâki sahilhânelerinde ikâmet üzere iken 212 senesi cemazi-yel-evvelinin yirmi ikinci yevm-i esnin arzuy-u lücce-i rahmet ve zevrâk sevar tabut mağfîret olup (beyt) Kadri ni seng-i musallada bilüb ey Baki&Durub el bağlayalar karşına yârân saf saf neşidesi üzere Câmii Ebul Fethde cemaat-i ahabab -u etrab edây-ı salâtına şitâb ile Bahai Efendi turbesinde ol cevher giranbahası defin-i türab eylediler merhûm müşârün-ileyh herkese tevazu ve şefkat ve merhametde afv-ı cenâh ile mevsüm ve telebbüs ve meskende mikdâr-ı kîfâye ile iktîfâ ve esbâb-ı şöhretten tevki ve ihtîfâ birle fazla-i malı vücuh-i hasenata maksum ve her vazî ü şerîfe tarh-i külfet ile def-i huşt ve bast-ı ülfet idüp ezhar ü vahdet eylemek indindemudad-ı mahsum idi penâh-ı aliyye 87 sene muddet-i tavile-i hayatı şevk ve lezzet-i damen ü afiyet ile güzâr iderek emsâl-i kirâmın muhtela oldukları nefy ü tagrib ve azl-i bi takrîb ile keder gormeyüb azl ü infisallerinde dahi eyyâm-ı şitâda hânelerinde kûşe-guzin germiyyet ve hengâm-ı sayfda sahilhânelerinde kenârâ nişîn selamet olmuslar idi fazla mesarefetden idhar eyledikleri nukud ile iştiray-ı emlak ve akar ve cumlesin vakf u tescil ile rıza-i kerîm ü gaffar idüp gallesinden Câmii Sultân Muhammed Hânda beher yevm (?) olunmak üzere Bursa ya ve Rûmeli hisarında Pertek Ali Câmiiinde beher sal kırait mevlîd-i nebeviye ve hisar-ı merkûmda beher sal yevm-i mûinde fukaraya taksim için aşure ve pilav zerde tabhını ve beher sal fukarayı hârâmeyn-i muhterimine irsâlini şart u tayîn ve her sal yine derahim mûine nas u tebyin eylemişlerdir âsâr-ı kâlemleriyle kütb-ü adîde olduğundan başka evâil-i Beydaviye bir haşiye ve kaside Büreye lisân-i Türki üzere bir şerh-i mufassal ve mubahis hamd u şükre müte'allik bir risâle ve mübahis safatullaha dair bir risâle-i Türkiye ve usûl-ü fıkıhdan aksam-ı nazm meyânda bir risâle-i Türkiye ve tavihden mukaddemât-ı erbaâ' üzere bir risâle mahâl-i niza saidin olan

istiare-i tebiye-i temsiliye üzere bir risâle-i turki cem ve tersib hüsn-ü sebk üzere vazı tazyîf ve tarîkat-ı Nakşibendiyeden Dülgerzâde Şeyh Muhammed Sadık Efendi Hazretlerinde ve silsile-i eşrefiyeden şeref-bahş zümre-i eşrâfi olan Mevlâna İzzeddin Efendi cenâblarından sıdk-ı biat ile iktisâbı şeref eylemişlerdir müretteb ve mühezzeb divan-i eş'arı dahi vardır müddet-i fetvâları asr-ı Abdulhamîd Hânide üç ay on dört gün ve Selîm Hân-ı salisde bir sene dört ay mikdârıdır rahmet-ullahi aleyh [s. 113] (zeyl)Müşârün-ileyh Mekki Efendi'nin azli kendüsi ihtiyâr rükub-u nezule adim-ül iktidar olduğundan hüsn-ü müdafaya kudreti olmayub inan-i umûru şunun bunun eline geçmiş olmasından na'şî denilmiş ise de Süleyman Faik Efendi mecmu'asında muharer olduğuna göre müşârün ileyhın azline Rûmeli pâye-i liva yerlerine mecâlis-i meşverete dâhil ve mesâlih-i hafîye-i devlete mahrem ve vâkıf olan Tatarcık Abdullah Efendi sebep olup hatta bad-ül azl ziyaret-i zımnında bir gün yalısına vardıkta musarun ileyh Mekki Efendi esnây-ı mesahabette yalısına ebniyesinin eskiliğinde bahisle münâsebet götürüb geceleri sivrisinekden ve husûsuyla tatarcıkdan;

Hiç rahatım yoktur diyerek hakkında vâki olan ihâneti telmih eylemişdir

Mûmâ-ileyh Abdullah Efendi müşarun ileyh Mekki Muhammed Efendi'nin azliyle Dürrizâde Ârif Efendi'nin meşâyihatına say itmiş isede müşârün-ileyh Ârif Efendi Abdullah Efendi'nin nüfuz u ikbâlini çekemeyüb nihâyet-ül emr nefy ettirmiş olmasına nazârân mûmâ-ileyh Abdullah Efendi kendü aleyhine hârâket ile hata eylemiş demek idüğü Cevdet Efendi târihinin beşinci cildinde muharrer ve mestûrdur

[90] El-Mevlâ El-Fâzıl Es-Seyyid Muhammed Kâmil Efendi

Mevlânayı müşârün-ileyh sadâret-i Rûmdan infisal ile sadr -i safa-i firdevs-i ittisâl eyleyen efdal-ül asr Osman Efendi'nin necl-i necib ü ferzend-i saidi “ve men-cihet-ül a'lâm-i şehid” Said Feyzullah Efendi'nin sıbt-ı reşididir 1141 salinde feyz-i cud aferinende-i her mevcud ile hıraman mihd-i vücud olmuşdur ba'de udde-i rüşd-ü sevad ü isti'dâd maderzad ile meşahir-i efâzıldan istifâde-i envâr-ı fezâil iderek mahiyet-i ehliyeti mânend-i mah çarda bedr-i kâmil olmağla 155 senesi şa'banında bil-irs vel istihkâk sımt-ul leali tarîk-i tadrîse revnak-ı efzay intizam ü ittisak olup ulemây-ı enâm ve füzelây-ı benâm ile medârise ulûm-u akliyye ve şeri'ye ve mûmarese-i funun-u asliyye ve feriiyye ile istikmâl-i nefse iştiğâl ü sarf-ı yevâkıt-ı mevâkıt ile istimplâk-i milke kemâl idüb müddet-i tadrîsinde dahi ruy-u handan ve pâki meydan ile aşına ve bigâneye bast-ı

basat-i nimet ü bezl-i sımat-i mekremette ali-veche-ül ayan kibâr-i rükumu ile hempa ve inan nüfuz-ü kelâm ve ulüvv-ü menzilet ü makâm ile temşiyet-i mutalleb zuafa belki ianet mesâlih-i akran-u ekfada bi reyb- u keman uzemay-ı vakti ile hem dest u hezban idi 185 salı muharreminde galata kazası ile benay-ı ikbâlî tesis ve pâye-i Kudüs şerîf ile kadem-i ‘izzü şeref tesbıyyet -u tarsis kılınmışıdı 191 senesi şevvâlinde Mısır meymenet-i masir ile mukazzi -ül merâm ve ba’de hukümet-i belde-i tayyibe ile tatyîb olunub tediye-i merasim hacc ve îfây-ı levazım ve şerait-i ac ü şecc ile avd-ı ıyab eyledikden sonra 199 ramazan-ı şerîfinin yirmi sekizinci günü pâye -i İstanbula vaz-ı kadem ile serefraz ve 200 senesi şa’banının on dokuzunda mansıb-ı nekabet-i eşrâf ile beyn-ül akran mümtâz oldular yine sene-i merkûme zülkadesinin beşinde pâye-i sadâret-i Anadolu ile tasaddur ve 201 senesi cemazi-ül ahiresinin on dördünde bil-fiil Sadr-ı Anadolu da tebahtur ve 202 senesi Rûmeli pâyesiyle emsâl-ü kirâmına takdîm ve tercih olunub sene-i merkûme cemazi-yel-evvelinin yirmi altıncı günü Muhammed Mekki Efendinin defa-i evvelileri azlinden nasb-ı mansıb-ı fetvâ ile merc-ül leali ve amail kılındı 1203 senesi cüluc-u Sultân selim Hân-i rabi vuku’bulub teceddub-ü saltanat hasabiyle tabii- ül ceryan olan vuku’atdan olmak üzere sene-i merkume zülkadesinin yirmiyedinci günü azl ile hânesinde ikâmet ve istirahatê mezûn oldular 1205 senesi Muharreminde Şeyh-ül İslâm vakt bulunan Hamidizâde Mustafa Efendi meşâyihat-i ma’zûllerinden Dürrizâde Muhammed Ârif Efendiyi Kütahya ve Müftizâde Ahmed Efendiyi Ankaraya nefy ettirdiği sırada sâhib-i tercumeyi dahi [s. 114] arpalığı olan Keşan kazasına neyf ü icla ittirmişıdı Mekki Efendi sâniyen sadr-ı fetvâ ile şerefyab oldukda münfide bulunan ulemây-ı a’zamn cümleten avf u itlakları hakkında eylediği gârâza şimdilik kâmil itlak olunsun deyû hatt-ı hümayûn sudûr itmekle vatan-ı aslilerine avdet ile memnun kılınmışlarıdı Üsküdar da sıra yalılar meyânında kâin sahilhânelerinde ârâm ü meşgûl-u ibadât u taat-ı rabb-i enâm iken 1215 salinde tekmiî-i müddet-i hayat ve terk-i meşgale-i kâinat eylediler “ kıldı Kâmil Efendi huld-u makâm” târih-i fetvâlarıdır müddet-i fetvâları Asr-ı Sultân Abdulhamid Hân ve Selim Hân-ı salisde bir sene altı ay mikdârıdır rahmetullah-ı aleyh

[91] El-Mevlâ El-Fâzıl Hamidizâde Mustafa Efendi

Mevlânay-ı müşârün-ileyh fahul-u ulemâdan Mısır kadısı iken vefât iden Hamidi Muhammed Efendi’nin sulbünden 44 târihinde tevellüd ve sinn-i temyîze vüsûlunde rüşd ü zekaveti haseliye zamân-ı kalilde ulûm-ü aliyyeyi tekmiî ve

1167 senesinde vâki Murtaza Efendi imtihânında aliyy-ül ala okuyub bu haysiyetle müderris olmuş idi ba'de serây hocası olmuş ve mebadi-i halindenberü bir târâfdan iktisâb-ı ulûm ve fûnûn ve tarîk-i Nakşibeydiyede seyr-i sülûku olduğuna mubni bir târâfdan dahi safat-ı sofîye üzre tasfiye-i derûn ile meşgûl olmasıyla Enderûn ve Birunda nazikane tâlim-i tâlibin ve irşâd-ı sâlikin ile zâhir ve batını mamur olmak üzre meşhûr olarak havass-ı mukavukelayı devlete sermâye-i tesviye umûr olan ma'lumat-i devletten mukarribin kendüye mutekad olmasıyla havâss-ı refî'a mevleviyetiyle kesb-i rîfât ve ihtisas eylemişidi ba'de nefis ü nüshasının tesiri Abdülhamid Hân hazretlerine arz ve ilka olunub anlar dahi gerek nefis-i hümayûnlarında gerek şehzadegan-ı kirâmında bereket enfasını bil-müşâhede itikad-ı tamla kendüye müteveccih olmağın taftrat-ı mütevellîye ile Anadolu pâyesine kadar çıkub sefer münasbetiyle meclîs-i mükâlemat ve müzakeratda dahi fazladan birinin bulunması lazîmgekmekle bu misüllü meclîslerde bulunârâk mahrem-i esrâr-ı devlet olmuşidi tecedüd-ü saltanat hasebiyle sukut-u kevkeb-i kevkebe-i ikbâli melhûz iken enderûn ve birunda târâfdar ve mütekadları kesîr olduğundan Sultân Selim Hân-ı Salis hazretlerinin icrâsını tasmîm eylediği ıslahat-ı mülkiye ve nizâmat-ı sâirenin tesviyesinde böyle bir zatın sergerde bulunması muvaffik-ı maslahat görüldüğünden cülûs-u hümayûnlarından bir ay mürûrunda mukaddeme-i meşâyihat olmak üzre uhdesine Rûmeli pâyesi tevcîh olunmuşidi 1204 senesi Muharreminin yedinci günü Şeyh-ül İslam Mevlâna Esad Efendizâde Muhammed Şerif Efendi Sadr-ı fetvâdan tenzîl ve bunlar ol makâm-ı ali pâyesiyle tebcîl olunârâk hal ü akd-i umûr-u devlet yed-i istiklaline tefvîz olunmuş ve kendüleri dahi bir muktezây-ı memuriyyet tarîk-i ilmiyenin nizâmatını tevsik ve vaz'-ı kadimine îade esbâbına teşebbüs eylemiş ise de icab-ı vakt ü hal üzre bu yolda hekîmane ve müşkafane hareket-i lazimedden iken taltif ve tanif husûslarında ifrat ve tefritden hali olmasıyla ve vükelây-ı devlete sermâye-i tesviyey-i umûr olan ma'lumat-ı devletden mahrum olduğuna mübni âlemin mizac ü müşvarı fasid ve bu asırda kendüsünün nakdine-i efkârı kasid olduğunu müvazene iderek bunca senelerden berü esas kadimine dehn ü indiras-i arız olmuş olan tarîkin rüsûm mevzusunu tağyîr ve tebdîl ile defaten vaz-ı aslisine irca' ve tahvîl kaydına düşüb bî-gayr-ı hakk-ı ulemâyı allamda nice kimesneleri mağdûr ve nicelerinin vatanlarında doğru mahcur idüb hakkında efkâr-ı umûmiye mutegayyir ve ekser erkan-i devlet kendüsünden rencide-i hâtır ve giderek etvar-ı huşunet âsârından Sultân Selim Hân Hazretleri dahi muteneffir

olarak 205 senesi recebinin sekizinci günü meşâyihatdan azl ile İncir köyünde ikâmete memur oldular bedâ mahâl-i menfası Manisa'ya tahvîl olunub oradan Hacc-ı şerîfe azîmet ve avdetinde ya'ni 1208 senesi rebî-ül ahirinin yirminci günü Manisa'da vefât eyledi müşarun ileyh kaide ü hikmet üzre tesis olunan tenavüb ü menasıbdan behre-i dar ravai-i nefis-i emmareden henüz bir emr-i kaza ve kâşi didi ve güzeste-i [s. 115] maslahatını ruyet ve imza ile kamkar olmuş olduğundan defaten efsay-ı merâtib-i beşeriyeye ratıb ü alayı menasîb-i ilmiyeye vasıb oldukta kadimi maruz ve melûf oldukları sûret-i hilm ü tevazu ve sıret-i zühd ve teverrularından tebaüd ve fart furt şiddetle tazyik kalub enâm ü meyl-i ziyetle tevsi daire-i ihtişâmde eslaf-ı kirâmlarından teferrüd eylediklerinden başka ihkak-ı hak ve icrây-ı adl-i mutlak kasdıyla ictihadda muhti ü hadd-i itidalden cânib-i ifrat-ı mütehatti olub ez-kadim kabiren an kabir nimet-maderzad ve “izzet-i hudadad ile mahsûd olan nice kabir âlem-sudi azl ü nefiyle bî-huzûr ve kuzât ve nûvab ve mufti ve müderrisin ve tullabdan nice zuafayı dahi envai takdir ile hab u rahatden mehcur itmeleriyle aşına ve bigane maarefelerinden gürizan taki ü şaki dest ü muvahezelerinden eşk-rizan oldugundan ihsân dideleri dahi zevâl-i câhına nekran “ve-ma-terekel hakka li-ömere siddika”⁵² duası sûret-i hallerinden nümayan olmuş idi bu mertebe fazl ü takvâ ile benâm kurb-u şehriyar-i kamkar ile magbut-ül-enâm oldugundan mesned-i valay-i meşâyihatta her serkeş emrine ram ve kayd ü hayatla ber vefk-i merâm karar ü ârâm idecekleri melhuz has ü aam iken on sekiz ay on gün zarfında pertev ikbâli muntafî ve kevkeb-i ilcali muhtefî oldu rahmetullâh-ı aleyh müşarün iley damen-i pak mutemed ü emîn ilmiyle amil bir zat hakikat-bin olub islah-i tarîka yoluyla mubaşeret zecr ü unf emrinde itidaleri riâyet sâni ve tedric ile umûruna müba'deret itse idi vaktinde ilm ü kemâl revac daşte iştihar hadd-i na'şinasan ruzgar edebini takunub tehzip-i ahlak ve tathir-i ârâk fezâilini nekade-i efkâr iderleridi deyû Vasıf Efendi ba'zı erbâb-ı vukufdan rivâyet ider

[92] El-Mevlâ El-Fâzıl Es-Seyyid Yahya Tevfik Efendi

Mevlânayı müşârün-ileyh muderrisinden Eyyub Efendi'nin oğlu olub 1127 de ve ali rivâyete 19 da tevellüd eylemiş ve 49 târihinde vâki imtihânda bakiyye-i imtihân-ı i'tibar ile müderris olmuşdur tarîk-i tadrîsi tetmim eyledikten sonra 181 senesi rebî-ül-evvelinde Selanik ve 187 seferinde Şam-ı cennet meşam ve 192

⁵² Arapça söz “Ömer için hakkı terk ederek Sıddıki tercih etmedi”.

Muharreminde kaza-i Mekke-i Mükerrerme ile ‘izz ü ihtişam eylediler 199 ramazanının yirmi altısında pâye-i İstanbul ile müşerref ve 200 senesi gurre-i zulkadesinde pâye-i Anadolu 201 senesi cemazi-yel-âhiresinin on dördünde pâye-i Rûmeli ile safha-i sahîfe-i iclâli muzaaf kılınub 202 senesi rebî-ül-evvelinin yirmi sekizinde bilfiil sadâret-i Rûmeli ile nâil-i merâm ve badül azl 203 senesi receb-i şerîfinin yirmi birinci günü tekerrür ile şadkâm olmuşidi lakin müddet-i muayyenesin henüz tansif itmişiken sabık-üt tercüme Hamidizâde Mustafa Efendi mesned-i fetvâya teşrif itdiği günün ertesi azl ile tanif ve sair mağdûr matrudlar zümresine redif ve çok geçmeden iltaf-ı şehriyar-ı merahim-nisar ile taltif ve 204 senesi cemazi-yel-âhiresinin yirmi sekizinde eşref-terin menasîb-i ilmiye olan nekabet-i eşrâfla teşrif olunmuşidi O sırada Hamidizâde Mustafa Efendi’nin azli ve kendülerinin nasîbi tezekkür olunub egerci hal ü hareketi tab-i selim-i şehriyariye muvafık degil ise de ba’de menasîbı nasb olunmak üzere 1205 senesi receb-i şerîfinin yirmibirinde Şeyh-ül İslam nasb olunub akib-i nasbinde akdemce tarîk-i ilmiyeye dair yapılan nizâmın hilâfına hareket ve hazz-i nefis için kimesneye nefsanîyyet itmemesi ve tarîk-i taba ve irtikâba gitmemesi ve şerî’at garradan ayrılmaması ve selefi vaktinde mağzub-u padişâhi olmağla tedîb için nefy olunmuş olanları itlak-ı daiyesine düşmemesi ve sayası havi bir kıta-i hatt-i humayün sad olmuş idi gayret-i ak belâsıyla mansıb-i celîl-i fetvâya gâyet-ül gayaa haris olarak hatta velev bir gün olsun Şeyhül İslam olmazdan Allah canımı almasun deyû dua ve niyaz ile demsaz olduğu mervi olub ancak [s. 116] “Ennel belea Mekkelün bil-mentik”⁵³ müddeasınca yevm-i nasîbinden on üç gün mürûrunda azim-ül dar-ı bekâ olub küçük Karaman kurbunda binâ eylediği medresesinde defn olundular “câh-ı iftâdan geçüb Yahya Efendi gitti vah” târih-i vefâtlarıdır Mevlânayı müşârün-ileyhin ulûm-ü şettada bidaasi dergar-i elsine-i selasede şiiri vardır Şam-i şerîf kazasına nasbinde (kıta) sabah vuslat olup eser nabud şeb-i hicret cihanı tar itti heves-i zülf-i yar ile Tevfik Şam-ı cennet meşama dek gitti neşidesiyle tevdi-i ahbab itmiştir avdetinde dahi Şeyhül İslama takdîm-i hedâya eyledikte bu kıtayı arz u ihda eylemişidir (kıta) lütf u ihsân kerem seyyid-i mümin işidir cürm ü taksir ve kine bende-i na-kâm işidir yok tefarik Haleb kim anı kılusun ithaf kadı-ı Şam hedâyası dahi Şam işidir merhûm müşârün-ileyh kadir şinas ve hüner perver bir zat olub ancak müddet-i meşâyihati gâyet kasir

⁵³ Arapça vecize “İnsanın imtihanı dilinden olur”.

olduğunda bir şey yapmaya vakti musaid olmamıştır hasenat-i aliyyeden bir medrese-i ranaları vardır ki pederlerinden irsle mâlik oldukları hâne-i arsasında hücerat-ı adife ile dershâne-i dılgüşa ve süknay-ı müderris için bir menzil ferahbahşa binâ ve inşâ ve talebe ve müderrisini vezaif ve vafiye ile iğna eylemişlerdir Bahar-ı Şiraziye bir kıta rus-u tadrîs itasına muvaffik olmuştur rahmet-ullahi aleyh mumi ileyh Bahar Efendi'nin nâmı ali olub fûnûn-u şettada bidası ve aliyy-ül husûs ulûm-u riyazide meharet tamesi vel-sene-i selesede eş'ar-ı makbûle mergûbesi varidi ancak kimyagerlik merakına düşmüş idigünden ömrünü suhk u eczaya ve varını boyle bir ham sevdaya sarf idegeldiginden yakasını sefiliyetten halas idememiştir ve fil-asl iran ahalisinden olduğu halde şaibe-i teşyiden tahlis için kendüsünü Buhârâlı tanıttırmak istemiş hatta bu kere müderris olduğunda defter-i müderrisine ismi Bahar-ı Buhari deyû yazılmışdır maa heze teşeyyulük şiarında tathir-ı damen idemeyüb tarîkin içine Kızılbaş karışdı lakırdılar tûfuh olunub ol asırda ise tarîk-i ilmiyede Kara Abdullah nâmında biri olduğundan Süruri Efendi mizah tarzında (siir) çünkü var bunda üç nigane Kara Abdullah hey Efendi ne olur birde Kızılbaş olsun beytini inşâd itmiştir

[93] El-Mevlâ El-fâzıl Mustafa Aşir Efendi

Mevlânay-ı muşarûn ileyh reis-ül küttab el-hac Mustafa Efendi aleyh-irrahmenin sulbünde 1142 senesi Muharreminin yevm-i aşirinde mânend-i mah çarda matla'-ı feyz-i vücûddan pertev bahşay-ı tulu u vücûd ve tali-i mes'ûd ile revnak efzay-ı matla-ı suûd olmuşlardır zamân-ı kalilde necâbet maderzat ve himmet-ı üstâd-i fezâil-ı nejad ile tahsîl-i mukaddemât-ı ulûma ictihad ü meyân-ı akranda ihraz-ı kasb-üs-sabk temeyyüz ve infirad itmekle 157 senesi zülkadesinin on dördünde rûûs-u hümayûn ile bermurâd olub hareket-ı fâzılane ile merasim-i tarîk-i tadrîsi itmâm ve rütbe-i mevleviyete istihkâk-ı tam hâsıl iderek 182 şa'banında Yenişehir Fenar kazasıyla tevkir ve 191 senesi zülkadesinde mahrûse-i Bursa kazası bit-tevcîh pertev iftihârları işal ve tenvîr olundu 195 muhareminde kaza-i Mekke-i Mükerreme ile mukazzi-ül merâm ve daire-i emirane ile niyet-i hac ü ihcac üzre ihram bend-i tazîm ve ihtirâm oldular 1200 senesi mah şa'banının yirminci gününde kaza-i dar-üs saltanat-gerden liyakatlarına ta'lik ve res-i maiyede ictihad-ı masibleri ile şerî'at-ı mustafviye takvib ve tecdîd olundu senesi merkûme zulkadesinin onuncu gününde pâye-i sadâret-i Anadolu ile bekâm ve 202 senesi cemazi-yel-evveliyesinin on beşinde bil-fiil Sadr-ı Anadolu ya vaz-ı kademle nâil-ı merâm oldular 203 senesi şa'banının on beşinde (beyt) erişdim

bahre cuy-asa basit hakdan geçdim bisat-ı kurbe irdim çenber-i eflakdan geçdim fehvâsınca pây-e-i sadâret-i Rûma arec ve merâtib-i ilmiyeden vâsıl-ı nihâyete mearic olub 204 muharreminin yirmi sekizinde Tevfîk [s. 117] Efendi azlinden bil-fiil Sadr-ı sadâret-i Rûma nâil ve vâsıl olmuşlaridi Sıyt-ı hüsn-ü icthadları tıynet endâz-ı âvân kibâr ü sığar olduğu Şeyh-ül İslam vakt bulunan Hamidizâde Mustafa Efendiyi bî-sabr u karar itmekle sene-i merkûme şevvâlinin yirmisinde vatan eb ü cedleri olan vilâyet-i Kastamonuya neyf ü icla olunub Medine-i merkûmede nice müddet ikâmet ve nice nice âsâr-ı hayrat ü mübârâtı vaz ü ihyaya müsaberet eylemişleridi 205 senesi şevvâlinin guresinde avf u itlak olunub mahâl-i ikâmetlerinde mecd ü ikbâl ile kıyam ve misal-i bedr-i tem-i maşrık vatan-ı aslilerine hıram eyledilar 207 recebinde sadâret-i Rûm'a tekerrür ve tasaddur idüb itmâm-ı müddet ile hâne ve sahilhânelerinde evkât- güzâr iken 213 senesi reb-ül-evvelinin on sekizinci yevm-i hamîsinde münhasır zat takvâ penâhileri olan mansıb-ı fetvâya nasb u takrîr olundular dâmâdları Halil Nuri Bey Efendi'nin meşâyihatlerine söylediği târihtir “ tamdır cem-i zamir eyler isen meseleye “ câh-ı ilm ehline düşdü ve aliyyel-fetvâ bu sûretle 15 târihine kadar îfâ-yı umûr-u şeriaya ve mesâlih-ı din ü devlet-i aliyyede kemayanbağı say-ı evfa ve her sûretle icrây-ı ahkâm emr-i fetvâda himmet layihası buyurdıkları mustagni-târif ü beyân olub ancak muktezây-ı vakt ü hal ol aralık azillerin icad itdirüb sene-i merkûme seferinin on beşinci günü azl ile hâne vü sahilhânelerinde istirahat ü ârâm üzre iken 19 senesi şa'banının yirmi beşinci hamîs günü azim-ı dar-ı bekâ ve vâsıl-ı rahmet-i cenâb-ı Mevlâ olup Bağçekapusu civârında binâ ve ihyasına muvaffik oldukları kütubhâneleri sahasında defîn-i hâk-i ıtrnak oldular “Meded kim Mustafa Aşir Efendi geçdi dünyâdan” târih-i vefâtlarıdır guce el-ceyb u kalb-ül-edîb ve şir-ül velid suht-ı ibn-i mukle ve bunlardan gayrı el-sine-i selasede resail-i nefise ve tekarir-i silsile ibda ve tahrîr eylemişdir ki her biri resail-i Harezmi ve münşeat-ı Hoca Cihan ve hamse-i Nergisiyi tanezen rekaket ü taksirdir merhûm Ebu Bekir Paşazâde Atabeg'in kendülerinden delail-ül hayrat kraitini isticâzelerinde tahrîr buyurdıkları bî-nokta-i icâzetnâme ilm ü fazl ve kemâllerine delil ü bürhandır mu'teberat-ı tefasir-i şerîfeden tefsîr münşi nâm bir kitâb dikkat münşi-i kemâl-i tashîh ve tahkîk üzre kütb-ü tenmîk ve öyle bir kitâb-ı kebir-ül mikdâr kesir-ül esrârı mânend feyz yakut bir kıta-i mevzunede gencide-i tensîk eylediler şive-i hututi letâfet hatt-ı diliranı mensi ve intizam-ı cevâhir hurufuna nisbet ile sicce-i zeydan bir zencir mukayyedir erbâb-ı danışden nice

bî-kesanı tevcîh-i mülâzemet ile kamyab ve nicelerin ata-i rûûs ile serefraz-ı intihab ve ashâb-ı irfândan nice bî-berk-i nevayi dahi tertîb cihâd ü revatib tanzîm maaş-ı merâtib birle mürettebsaz-ı levazîm ü esbâb eylemişdir tevcîhat-ı vecîheleri ancak cihat-ı istihkâka tabi ve olbabda erbâb-ı mutâlibin ehl-i amelleri gayri nafi olduğu gibi lütf ü ihsânları müstehakında bila taleb vasl ü müsri ü gayr-ı müstehekından bad-ül -taleb ve-taab dahi mahcub ve mümteni idi Medine-i Kastamoniye vürudlarında vâki Kadı Nasrullah Câmii şerîfinde behr-i sal velâdetnâme-i sürur-u kâinat-ı aliyye efdal üs-salât ve ekmel-ül-tahıyyat kıraitini şart u tayîn ü vezaif-i mesârifine vafi evkâf-ı mükemmele-i mûine vaz u temkîn ü Bagçekapusuna karîbhâne-i bî-bahaları arsasında bir Dâr-ül kütb ve Dâr-ül-kurra ve Dershâne ve hücre-i müstahfizin binâsına agaz ü mürafik levahıkiyatını kemayanbağı tertîb ü efraz idüb vezaif-i kurre ve müderrisin ü huffaz ve huddâm için atyab malından akarat cesime-yi vakf ü tesbil nezaret ve tevliyetin peder cennet-i makarrlarının vakf-i azimine ihak ile şart u tescil buyurub derûnuna hâric ez-tadad kütb kayyime vel akim vaz u idad eylemişlerdir müddet-i fetvâları asr-ı Sultân Selim Hân-ı salisde bir sene on bir ay mikdâridir rahmet-ullahi aleyh [s. 118]

[94] El-Mevlâ El-Fâzıl Samânizâde Ömer Hulusi Efendi

Mevlâna-yı müşârün-ileyh İstanbul pâyelülerinden olup 1163 senesinde azim-i kaza-i gülşen Dâr-ül İslâm olan Hüseyin Efendi nâm fâzıl-ı benâmın semere-i fevaidi ve şükufe-i devha-ı nesl-i nezafet nejadıdır 1140 senesinde mânend-i gonca-ter revnaktraz gülşen vücûd u misal-i mihr-i enver pertevendâz avâlim şühûd olup eyyâm-ı sabâvetleri mânend-i bad-ı saba güzer ve zihn-i fetanetleri misal-i ab-ı nab tefrik-i sûretin dide-i mazhâr oldukça tahsîl-i ilme ü kemâle şüru ve iktinay-ı makul ve meşrula milke-i istitada temellükleri şûle-i âfîtab gibi peyday-ı biday zuhûr ve şuyu olmagla 1162 senesinde Şeyhül İslam sami makâm bulunan İsmail Efendizâde Muhammed Esad Efendi Hazretlerinin said-i müsâade-i esadlarından rûûs-u inâyet menus ile istiad ve ol esadetle serfiraz endâz ve ezdad oldular ba'de kaide-i tarîk tadrîs üzre medreseden medreseye hareket ve her birinde bî-nefs tadrîs-i ulûm nafi ile neşr-i hayr ve bereket iderek tarîk-i tadrîsi tekmîl ve 1190 recebinde mevleviyet-i İzmir ile tebcîl olundular sene-i kâmile ol şehir-i valada gâyet iffet ve nezahatla icrây-i şerî'at-ı garra idüb badül-azl vel-kaful vezaif-i ilm ü ibâdetle meşgûl iken 1197 şa'banında hükûmet-i aliyye ile encüm-ü said ikbâlleri zâhire kılınub anda dahi sene-i kâmile gâyet 'izz

ü salabetle ihkak-ı hakka dikkat cebabire-i Mısır'a maglub olmamak üzere tekmîl-i şan-ı mevleviyet eyledilar tekmîl-ı müddetle asitâne-i aliyyeye avdet ve adet-i kadîmeleri üzere muvazebet ilm ü ibâdet üzere iken 1200 senesinde kaza-i Mekke-i Mükerrerme ile mükerrerem ve ihram-ı bend-i beyt-ül hârâm olup her vechle hürmet ve riâyetle itmâm-ı sal-i hükûmet ve vaslilerine bad-ül avde 205 senesinde pâye-i kaza-i İstanbul ile mümtâz ve 206 sali zülkadesinde pâye-i sadâret-i Anadolu ile serefraz oldular 1209 senesi Muharremi gurrasında bil-fiil Sadr-ı Anadolu ve 12 recebi gurrasında Rûmeli sadr -i valasına revnak-efzâve 15 târihi seferinin onsekizinci günü meşâyihat-ı İslâmiyeye şeref-bahşa oldular 18 senesi muharreminde azl ü inzivâ itmişler iken merhûm Hayri Efendi biraderi Seyyid Efendi nâm yâd-garın ba'zı ricâl ve ocaklu takımından bu makûle müfsite eli ve müdahali olanları tahrike ibtidar birle Şeyh-ül İslam vakt bulunan Şerîfzâde Es-Seyyid Ataullah Efendi padişâh merhûm ve mağfur Sultân Selim Hân Hazretlerinin nasb-ı girde ve hemîşe ihsân didesi olub ve fi-hadd-i zata mutaasıb saht-i ser mutasallıb olmağla kendüsünden bir vechle emniyet caiz olmayub inizalleri bil-cümle sanâdîd-i bektaşiyeye umde amal ve bu babda mecmu'-u müttefik-ül-bal oldukları ifâde ve beyân ile sade levhaları iğfal ve muktezây-ı vakt ü hale nazârân azlini derece-i vücûba isal ile maddeyi a'zam ve teşdid ü ikdamı havi Vâlîde Sultân târâfindan tezkire-i tahrîr ile inha ve mukarreban-i sade zamir mukabelân-ı nakız dahi müşârün-ileyh Ataullah Efendi'nin mukaddemen meydan-ı lahme-i hut gibi sükût-u tabiisi sûret-i inkara haml ile madde-i muharrereye bî-tasdik azli zımnında ibrâm ve mâh-ı cemazi-yel-evvelinin cemazi-yel-evvelinin yedinci günü evcâh-ı celîl ile tebcîl olmuşlar idi lakin ferdası hasb-ül tâlim cumhûr piran derd-i derman-ı Bektaşiyeye Câmii-i Süleymâniye'de saf beste-i suffe-i içtimai ve iâde-i ma'zûl müşârün-ileyh husûsunda asere-i gubar 'izz ü yed-i niza eyledikleri sekbanbaş Mustafa aga târâfindan huzun-u padişâhiye arz u enba ve istidaları muabince seleflerinin iâde-i nasîbleri ricâ olundukda ocaklu takımının Şeyhül İslam nasîbi gibi emr azime tasdilerinin asl ü fûrûundan istifsan olundukda müşârün-ileyh Ataullah Efendi'nin azli mumi ileyh Seyyid Efendi gibi cend nefer müfessid na-bekârın böyle bir hutb-i cesime-i böyle bir ibtidar eylemelerinden na'şi olub behr-i hal makâmına iâdesini bî-cümle ocaklunun matlub u müste'âlârı olduğu pâye-i Sultâna ifâde olumasıyla sâhib-i tercüme ise beyzây-i fetvânın hesb-ül iktiza revş-i liyakat intimalarından nez ü istilab olacağını anlayıp illet-i şeyyuhetle idare-i fetvâyâ âdem-i kudretlerin inha iderek câh-ıvala-yi fetvâdan

[s. 119] İstifâya hame-zen ictisar olarak selefleri yine makâm-ı fetvâya esad ve kendüleri sahilhânelerinde ikâmet etmek üzere ebad olundular zatlarında merkur olan olan maye-i şiddet ve daye-i kinedâr savlet-ü salabet muktezâyı ism-i sadetleri “ma-terek-el hakka li ömrin min siddik”⁵⁴ serini tahkik eylemek âme-i ulemây-i tarîk kendüsünden mehabet üzere olduklarından bu keyfiyet cümleye mu’cib inbisat ve meserret olmuş idi muktezây-i takdir mümteni-ül tagyir 1225 senesi seferinin yirmi ikinci günü salisinen mesned-i valay-ı fetvâ zât-ı fâzilet intimalarıyla şeref-efzâ olub bu kere iki sene iki ay yirmi iki gün ol makâm-ı alide kıyam ve helal müşkülât has ü am oldular lakin bu defa ki meşâyihatları şeyhuhete tesadüf ve o cihetle matlub olan sıhhat vücûd-u maddesi mefhûm ve muhalif olmağın bî-ttavi vel-rıza ihtiyâr-ı inzivâ ile irza olunub 227 senesi cemazi-ül ahiresi gurrasında azl ve hâne-i sa’âdetlerinde kûşegir-i inzivâ ve meşgûl-u ibâdet-i cenâb-ı Huda oldukları halde 227 senesi şevvâlinin üçüncü günü vefât idüb Otlakçı yokuşunda makbere-i mahsûsalarında defin-i hâk-i mezar oldu müşârün ileyh âlim ve fâzıl ve fi hadd-i zata mutaasıb ve resm-i tarîk ve arpalık ve maişetler husunda mümsik mutasallib idi Câmii-i ebul fethde karîb hucerat-i adîde ve cuma kılınmak üzere mescîd-i şerîf câmii ve bir kalenderhâne binâ ve tarsis ve süknasını sakinan-i tarîk-i nakşibendiyeden dervîş-i Özbekiyye şart u tansis ve vezâif-i taamiyelerine vafî akar ve nukud dahi vakf-ı tahsîs eylemişlerdir müddet-i fetvâları üç defada Sultân selim Hân-i salis ve Mustafa Hân-ı rabî ve Mahmûd Hân-ı Sâni huzeratının zamân-ı adalet dadlarında beş sene bir mah yirmi üç gün mikdârıdır rahmet ilah-ı aleyh

[95] El- Mevlâ El-fâzıl Salihzâde Ahmed Esad Efendi

Mevlânay-ı müşârün-ileyh asr-ı bahir-ül nasr Sultân Mustafa Hân-ı salisde Şeyh ül İslam olan Muhammed Salih Efendi’nin mahdûmu ve 1189 târihinde makâm-ı valay-ı fetvâya şerefbahşa Muhammed Emin Efendi’nin dader-i ekremidir 1150 târihinde kadem-i nihâde-i sahâ-i vücûd olub sinn-i şebâbı tekâmül eyledikten ve vâsıl-i hadd-i bulug olduktan sonra tahsîl-i ulûm ve fûnûna sâlik ve isti’dâd-ı maderzad ile az vaktinde fazl u maârifeye mâlik olmuşlar idi pederleri zamânında Silk Medresesine dâhil ve alelade devr-i müdahile rütbe-i mevleviyete mahrecden bilâd-i Erbaâ’ya vâsıl olarak bad-ül azl Mekke-i Mükerrremeye mazhâr ve ba’de İstanbul kazasıyla şeref kadr ü meziyeti pür-ter olmuş idi 1205 senesi zi-

⁵⁴ Arapça söz “Ömer için hakkı terk ederek Siddiki tercih etmedi”

l-hiccesinin yirmi dördüncü günü Sadr-ı Anadolu ve 208 senesi recebi gurrasında Sadr-ı Rûmeli ile bekâm ve 13 senesi gurre-i recebinde tekerrür sadâret-i Rûmeli ile nâil-i merâm olub 218 senesi muharreminde mansıb-ı celîl-i fetvâya itilâ ve bu cihetle haysiyet-i fâzılaneleri ru-bala kılındı üç sene altı ay mikdârı mesned-i valay-ı fetvâda karar ve ruyet-i umûr-u şeria ve mesâlih-i din ü devlet-i aliyyede bezl-i ma-hasl iktidar idüb lakin 221 târihinde vaki zuhûr iden vaka-i garibe-i acibiyyede şehid Said Sultân Selim Hân-ı Salisin nizâm-ı cedidin icad ve icrâsı matlab ve multezim-i hümayûnları olduğuna binâen fetvây-ı cevazda rakm-ı tiraz-ı imza oldukları sebeb ü illet olmaktan na'şî merkûme gurre-i recebinde azle mübtelâ ve hâne-i bir minnetlerinde kûşegir ve inzivâ olmuşlaridi cülûs-u Mahmûd Hân-i Sâni akibinde ya'ni 1223 senesi cemezi-ül ahiresinin yirmi ikinci günü sâniyen mesned-i valay-ı mezkûre revnak efzay-ı âtafet oldular idiyyede ol aralık Sadr a'zam Âlemdar Mustafa Paşanın vefâtı ve neferat-i ocag-i mülğanın izdiyâd atuv u tugyanları vuku'yla üç ay on gün sonra bî-icab mu'cib-i azlı fi-l bagyanın itfay-ı ateş-i şer ü fesâdlarına mümkün mertebe medâr oldu vükelay-ı devletden bir çok zatın hun-u nahakları rızan ve ser felaket-zedelerin hak-ı mezelletde galtan olduğu sırada müşârün-ileyh dahi defa-i ulu meşâyihatlarında nizâm [s. 120] cedide sûret-nümay rıza ve bir minval-ı meşrûh fetvây-ı cevazda rakım-teraz imza olduklarının sebebinde istinba için mecmu'a gelmesini iktiza eylediğini ocaklı takımı isba eylediklerinde meclîsde olan sudûr-u ulemây-ı allam saf ve saf üzre kıyam ve liyakat-ı zâtiyesiyle Şeyh-ül İslâm olmuş bir ademe havele-i samsam-ı hüsam ve bu sûretle sell-i şemşîr tekaza ve ibrâm olunmak nakıza-i şan-ı ulemâ belki intihak-i hume-i şerî'at-i garrayı müstevcib idüğünü ifham ve cumlemiz çak-ı çak ve ifâde-i arsa-i helak olmayınca bu kar-ı na ma-mul sûret-yab husûl olmayacağı ilam eyledikleriye bin belâ ile ferâgat ve arus-u hacle piray-ı ulemâyâ zeria-yı mestûriyyet olmuşlaridi bu hal-ı firag bal ile hânelerinde mekin ve taatgüzîn izd-i cihan iken 1230 senesi tair-i ruhu bal-i küşay evc-i sema ve tenkay heykel-i cismâniyeden reha olarak makâm-ı hor maksûrat fi-l-hıyam târâfına hıram ve meş'ari "cennat-ün tecrimin-tahtihel" enhar'dan reşf-ma-ül hayat huluk-u devam eyledi Mevlânâ-yı müşârün-ileyh ulûm-u aliyyeyi ârif ve efkâr-ı saltanat-ı seniyyeyi vâkıf bir zat ali-kadr idi müddet-i fetvâları asr-ı Sultân Selim Hân-ı Salis ve Sultân Mahmûd Hân-ı Sânide iki defada üç sene dokuz ay on gün mikdârdır rahmet-ullahi aleyh

[96] El-Mevlâ El-Fâzıl Şerîfzâde Es-Seyyid Muhammed Ataullah Efendi

Mevlânâ-yı müşârün ileyh Şeyh-ül İslâm Esbak Esad Efendizâde Muhammed Şerîf Efendi'nin sulbünden 173 senesi şehr-i cemazi-yel-evvelinde ziyet efzay-ı gehvare-i vücûd olub 185 senesi hilâlinde tarîk-i feyz-i refîk-i tedrîse dâhil ve 197 senesi şehr-i muharreminde Galata mevleviyetine nâil olduktan sonra 204 senesi şehr-i rebî-ül-evvelinde Edirne mevleyetini ihraz ve 206 senesi Mekke-i Mükerreme mevliyetine mazhâriyetle azîm cânib-i Hicaz olub bad-ül ade 208 senesi şehr-i şevvâlinde kaza-i Dâr-ül hilâfet-ül aliyyeyi aladesiyle hizmet müstevcib-ül mefharet nekabete memur ve 215 senesi şehr-i mezkûrde Rûmeli sadâreti pâye-i mu'teberelerini haiz olarak 219 senesi şehr-i şa'banında bî-fiil Rûmeli sadâreti uhdelerine bit-tevcîh vaye-dar şadi u hubur buyurulub 221 senesi şehr-i recebi gurrasında labes-i libas-ı fetvâ 222 senesi şehr-i cemazi-yel-evvelinde makâm-ı valay-i meşâyihatden müfarekat ve ertesi günü sâniyen câh-ı valay-ı mezkûre mukarenetle kâm-reva buyrulmuş ise de 223 senesi şehr-i cemaziül evvelinin yirmi yedinci günü Âlemdar Mustafa Paşa merhûm beşbin kadar şaki-üs-silah ve kuffah ile nagehân derûn-u İstanbul'a duhûl birle dehşet efken kalub sukkan ve dogru bâb-ı aliyye tevcîh-i inan idüb musamım oldugu üzredir an saat Sadr-ı Rûm sabık Arâbzâde Arif Efendi cânib-ı şehriyariden da'vet ve huzûr-u humayundan eksay-ı ferve-i beyzây-ı meşâyihat olunub bunlar Bebek nâm mahâlde vâki sahilhânelerinde icla olunub ibadât-ı cenâb-ı rabb-ül kadir ile meşgûl iken Akçakızanlık nâm kasabaya sevk ve isra ve iki sene münurunda arpalığı olan medine-i Güzelhisar kendüye cay ü meva kılınub 1226 senesi şehr-i ramazan magfîret nişânında azim-i dar-i bekâ olmuşdur medine-i mezbûrede vâki Câmii Atik sahasında medfûndur müşârün-ileyh ilm ü fazlı zâhir bir fâzıl sâhib-i müessir olub haşiye ve fûn-ü sâireye dair müteâdid risâle ve müretteb bir kıta divançe-i zengin makale ile ceride-i âlemde ibkay-ı nâm eylemişdir müddet-i fetvâları asr-i Sultân selim Hân-ı Salis ve Mustafa Hân-ı rabide bir sene on mah yirmi altı gün mikdârıdır rahmettullah-i aleyh

Âlemdar Mustafa Paşaya tehniye-i kudüm zımnında müşârün-ileyh fart-ı tazîm kasdıyla sadr-ı meclîsden bir mikdârca münhârif kuûd eylemek oldukda Âlemdar müşârün-ileyh Efendi Hazretleri buyurun sizler hem başı

büyük ve hem işi büyük zümresinden olduğunuzu mübni tevkir ve itina lazımdır diyerek ibrâmla sadr-ı meclîse iclas itirdiği mervidir ⁵⁵

[97] El-Mevlâ El-Fâzıl Arabzâde Muhammed Ârif Efendi

[s. 121] Mevlâna-yı müşarun ileyh Şeyh-ül-İslâm salif-üz-zikr Arabzâde Ataullah Efendi'nin sulbünden 1151 senesi sahâ-i vücûda vürud ve giderek sud-u zebani fark-i temyîz idüb tiz vâkitte kat-i merâtib-i aliyye ve tayy-i merâhil-i haliye iderek rütbe-i mevleviyete nâil ve mahrec ve bilâd-ı erbaâ'yı geçdikten sonra kaza-i Mekke-i Mükerrime ile şerefyab olarak edây-ı hacc ü îfây-ı şerait acc ü şecc ile bilâde 208 senesi seferinin yirmi beşinci günü İstanbul kazasına vâsıl olmuşlar idi 10 târihi gurre-i muharreminde sadr -i Anadolu ile bekâm ve 215 senesi gurre-i recebinde evvelan azl bad-ül 22 târihi şa'banında sâniyen sadr-ı valay-ı Rûmeli ile nâil-i merâm oldular 1123 senesinde Çerçi Çayırında haymenişîn ârâm olan Alemdar Mustafa Paşanın nâ-gehan derûn-u İstanbul'a duhul ve azim-i kevkeb ile bâb-ı aliyye zelzele bahş vusûl ve çend saat haşmet nûmay-ı kuûd olduktan sonra muaskirine avdet eylediği gün ki sene-i merkûme cemazi-yel-evvelin yirmi birinci günü idi her ne esbâba mübni isedir an saat serîr ârây-ı saltanat ve dihim efzay-i hilâfet olan Sultân Mustafa Hân-ı Rabi Hazretleri cânib-i samisinden da'vet ve huzûr-u hümayûnlarına misûl olıcak tevcîh-i mansib-i valay-ı fetvâ ve revş-i liyakat puş-u fezâillerine eksay-ı ferve-i beyzâ ile mazhâr-ı lütf ü âtafet olmuş idi ancak müşârün-ileyh Alemdar Mustafa Paşa'nın emeli padişâh müşârün-ileyhin hali ve Sultân selim merhûmun tekrar cülûsları olduğundan sene-i merkûme cemazi-ül ahiresinin dördüncü hamîs günü ali-üs sihr on beş binden efzun ayan u 'asâkirle bâb-ı aliyye vürud ve bî-tevkîf sadr a'zam Çelebi Mustafa Paşaya dehen-ba'zı ta'n ve nefrin olarak hecme-endâz mehabet ve kahren istirdad mihr ü vekâlet idüb Ramiz Efendi'nin ihtar ü tezkir ile sâhib-i tercüme sadreyn Efendilerin ihzarlarına adamlar irsâl ile vusûllerinde din ü devlete dair bazi mesâlih arzı muktezâ olduğundan padişâh alicenâb târâfına azîmeti muktezây-ı vakt ü hal icab eyledi deyû sâhibi tercümeğe kıyam teklîf eyledikde dakikayı fehm eyler yine mübni tahayyürü ru-bala olarak bekleye medhuş olup kıyam ve kuûdu feramuş eylediğinde icâbet de girancanlığı Paşay-ı müşârün-ileyhçe mu'cib-i tehevur olmağla heman ejder-sîfât şerare-paş satvet olarak araboglu musun nesin kalk deyû bülend avaz ile nare-zen savlet oldukda heman la-hamle günan-i hem

⁵⁵ Yukarıdaki boşluklar metindeki silinmiş yerler sebebiyle okunamamıştır.

rikab inan olarak serâyü hüme-yuna şitâb eylemişler idi bu geliş sârây halkının mesmu olucak derhal orta kapuyu sedd ü bendle dühûle mümanaat itmişler idi Paşay-ı müşârün-ileyh pişgah-ı babda yalnız sâhib-i tercümenin duhulü hakkında narezen ilam ve kapuyu bir mikdârca ârâlık ittirüb ba'zı tebliğat ile derûn-u sârây-ı humayuna sevk ve izam itmişdi huzûr-u şehriyariye misul oldukda süpürde-i samiası olan makulatı hâk-i pay-i aliye arz u ifâde eylemek sadr ine eb-cenan olmakda iken padişâh Hazretleri bu fesâdda Mustafa Paşa ile hemdest ittîfâk senin önüne düşüb beni hal eylemeğe geldin şimdi seni çak çak şemşîr-i şemşîr-i helak iderüm deyû hışm u gazabla kanun-u dehanından ateş efşan tehdid oldukta tebriye-i zimmetle bisat-i i'tizâr itmek daiyesine teşmir zeban ideyim der iken çık git bu buradan ki tefrik ü perişan ve Paşay-ı îade ile yoğsa seni şöyle iderim deyü fermânla huzûr-u humayunlarından tard u te'bid ve bir târâfdan ise kurena yâdigarları güya bu maddenin mucid ve mürucu kendüleri olmak süretiyle kariz dehanlarından çirkab ve ıyd-ı bî-hesab isale ederek îade itmişler idi bu halde beyn-el seyfeyin kalub enderûnda meksi ise taşrada Paşaya hadise-i azime olmağın cabcay-ı sayhay-ı ârâm-ı ferma ile ihracını iltimâs ve veray-ı babda olanları tehdid-i bî-kıyas idüb hele Efendi müşârün-ileyh haib ü hasîr şikaf “ derûndan zâhir oldukda Paşayı müşârün-ileyhçe küne-i ki kardan istifsar eylemekle telasüm iderek bî-serdin serd makal-i sadr inde iken bre münafik içerde başka sûrete inkılabla mürahi taklib ve tahrif eyledin diyerek üzerine sell-i seyf tanif olub tez işe şimdi sûret ver deyû îadeye icbar eylemekle tekrar içerye [s. 122] duhul ve serây havalisinde öte berüye serseri keşt ve güzârâ meşgûl olmuş idi ol hengâmda nezir ü fettah ü sair bir takım berkeşte-i semt-i felah habis ü gaddar ve lain siyekarlar müşârün-ileyh âlemdar Paşanın matlab-ı ilamı olan vücûd-u behbud Selim Hâniyi ağaşte-i hun ü hak iderek cesed-i emcedlerin taşra bıraktıklarında emr-i saltanat hülâsa nesl-i nesil Osmâni' ve nekave-i asl-ı asıl hakani irsa ve istihkâka sâhib-i tac mülk ü taht dürre-i beyzây-ı derc cihanbani gurre-i gârây-ı burc hükümrânı a'ni Sultân Mahmûd behbudriyan deryay-ı rahmet-i rabb u vürud Hazretlerine intikâl idüb cülûs-u hümayunlarıyla def-i makale-i kıyl ü kal olduğu sırada ya'ni sene-i merkûme cemazi-ül ahiresinin yirmi ikinci günü azl-ı mukadder olduğuna külli şeyin bikadr deyû sahillhânelerinde murabbaa-nişîn afiyet ve çar balış-i asayiş istirahat olmuşlar idi 41 senesi şevvâli evâhîrinde irtihâl-i dar-ı bekâ ü azîm kurbgah-ı cenâb-ı Mevlâ idüb Sadeğçiler içinde kâin ecdâdı makberesinde defn olundular müşârün-ileyhin evan-ı piride

ta'lik hata ile her sene bir Mushaf-ı şerîf tahrîr ve teberreka ravza-i mutahhârâyâ tesir buyurdıkları teşhir olmuşdur mudlet-i fevaları asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı rabi ve Mahmûd Hân-ı Sâni-i adlide yalnız yirmi beş gün mikdârıdır rahmet-ullahi aleyh

[98] El-Mevlâ El-Fâzıl Dürrizâde Esseyid Abdulah Efendi

Mevlânayı müşârün-ileyh asr-ı Hân-ı salisde altı seneden mütecaviz revnak-efzay-ı makâm-ı fetvâ olan Dürrizâde Mevlâna es-seyyid Muhammed Arif Efendi'nin ferzend-i fûrüzende-i ahteridir âlem-i ademden sahra-yı vücûda panihâde-i vürud ve daye-i cevdet-i zekavetin avuşunda meblağ-ı kemâle suûd eyledikten sonra tahsîl-i ilm ü maârifeye sâlik ve şime-i ulemâ üzre müderrislik rüûssuna nâil ve mâlik olub devr-i medâris peyderpey ile mahrec mevleviyetlerinden İzmir kazasına arec olmuşlar idi sırasıyla bilâd-i erba'ya uğramaksızın 1208 senesi Mekke-i Mükerrreme pâyesiyle bekâm ve bad-ül azl İstanbul kazasıyla nâil-i merâm olub “şimdi Dürrizâde ihra Sadr-ı Anadolu'ya târih-i gurrası üzre 220 mah seferinin sekizinci günü Sadr-ı Anadoluya ziyet efzâ ve 222 senesi Muharreminin on sekizinci günü Raif İsmail Paşazâde İsmet Beyin vefâtından mansıb-ı nekabet sadat kerame şerefbahşa olmuşlar idi Sadr-ı vakt bulunan Alemdar Mustafa Paşanın gadr-ı yeniçeriyân ile vuku'u vefâtı tâife-i bağya-i merkûmenin yeniden izdiyâd ü atüvv ü tuğyanlarına sebep ve badi olarak Şeyh-ül İslam vakt Salihzâde Ahmet Esad Efendi'nin güya defa-i evveli meşâyihatlarında nizâm-ı cedidin hurucları guruhundan olub Kadı Abdurrahman Paşanın Rûmeli bakiyesine geçdiği sırada inkisar-ı Bektaşîye hakkında fetvâ virdiği tâife-i bağya târâflarından kaale alınması hesab-ül-vakt müşârün ileyh Esad Efendi'nin azlini iktiza ittirüb “verdi Mevlâ mesned-i fetvâyı Dürrizâdeye” târih-i dilpesendi üzre 23 senesi mah şevvâlinin ikinci günü huzûr-u hümayûna celb birle uhde-i valay-ı asilanelerine tevcîh mesned-i valay-ı fetvâ ve eksay-ı perve-i Beyzâ buyrulmuş idi bir sene on bir ay on gün kadar ifây-ı emr-ü vezâifde bel-i ma-hasl-ı kudret ve 225 senesi mah seferinin yirmi ikinci günü mübtelây-ı azl-i kerbet olarak kûşe-i hânelerinde ihtiyâr-ı inzivâ ve uzlet itmişler idi 227 senesi makâm-ı meşâyihatda bulunan Ömer Hulusi Efendi'nin bit-tavi vel-rıza ihtiyâr-ı inzivâ eylemeleri iktiza itmekle sene-i merkûme gurre-i gârây-ı cemazi-yel-âhiresinde sâniyen makâm-i valay-ı fetvâyâ revnakda âtafet olub bu kereye dahi üç seneye karîb mesned-i ali-i mezkûre karar ve icrây-ı emr-i memuriyette nisar-ı nakdine-i iktidar eylemişer idiysede 1230 senesi rebî-ül-ahirininin on

sekizinci yevm-i sebtte Sadr-ı vakt bulunan Hurşid Ahmed Paşa ile maaen makâmlarından infisalleri iktiza ve ikisi bir günde kabûl azl [s. 123] ü inzivâ itmîşler id iel-uhdet-ül alel-ravi Üsküdar da müceddeden binâ ve inşâ ittirdikleri konağın lüzumundan ziyâde vüsat ü cesameti veyahut müşârün-ileyhin tazimini hazm idemeyen huseması hakkında ba'zı sözler söylemeleri infi'âl-i âliyi da'vet itmekle 236 senesi receb-i şerîf mağfîret redifin on yedinci günü muktezâ-yı ebdane Manisa'ya nefy ü icla olundular iki seneden mütaceviz orada ikâmetle giriftâr envai a'lâm ü mihen oldukları halde 38 senesi şehri şa'ban-ı şerîfinin on dördüncü Cuma gününde vâki Hüdavendigâr Gazi Abdulhamid Hân aleyh-i rahmete vel-muğazi Hazretlerinin velâdet-i hümayûnları semere-i hüsnası olarak hakkında iltaf-ı mülukane-i mebzul ve İstanbul'a gelmesi için yazılan itlak-ı fermânı savb-ı semuhilerine mevsûl oldukta dersa'âdete avdetle hâne-ü sahilhânelerinde ikâmet üzre iken 1244 senesi şehri cemazi-yel-evvelinin 23 günü lezzet-bahş hân amim-ül neval memat ü tarek meşgale-i kâinat olub Üsküdar da Karaca Ahmed civârında hân kabr-i mahsûsunda defin-i hâk-i mezar oldu Mevlânâ-yı müşârün-ileyh gâyet munta'zam ve servet ü saman ile meşhûr dairesi munta'zam-ı adab ü merasim-i tarîkde fevk-ül gaye itinaya mecbur bir zatı-âli vakur idi rahmetullah-ı aleyh

[99] El-Mevlâ El-Fâzıl Es-Seyyid Muhammed Zeynel Abidin Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh 1170 târihinde calis-i dihim evreng-i Şâhi ve nâil-i tac-ı taht şehenşâhi olan cennet mekân Sultân Mustafa Hân-ı Salis Hazretlerinin zamân-ı saltanatlarında bulunan Şeyh-ül İslâm seleme-üs selam İsmail Asım Efendi'nin hafid ü sefidi ve Surre Eminizâde Muhammed Said Efendi'nin mahdûm-u saididir 1163 târihinde tıraz gehvare-i vücûd olub 1187 senesinde re'sen rûusa nâil ve tarîk-i ilmiye-i resmiyenin merasimine nâil olarak devre-i mu-tadeyi bad-ül tekmîl Dâr-ül hadis Süleymâniyede reis-ül müderrisin ve bilâd-ı silsile-i ma'lumunun biriyle mahrec resad-ı beyn iken 215 senesi Üsküdar mevleviyeti tevcîh olunmağla mefhûm 221 senesi Edirne ve 22 de Mekke-i Mükerreme ve İstanbul pâye-i refiaları ile müşerref ve 23 şevvâlinin dördüncü günü dürrizâde Abdullah Efendi'nin makâm-ı meşâyihatı teşriflerinde câh-ı celîl nekabet-ı eşrâf ile haiz-i ikbâl ü şeref olub 28 cemazi-ül ahiresi gurrasında azl ihlâfına eslaf ve defter-i ulemâda ma'zûlin nakîb-ül-eşrâf yazılıb ve 29 Anadolu pâyesiyle refi-üş-şan ve 30 senesi Rebî-ül-ahirinin onuncu günü makâm-ı bülend ihtirâm Şeyh-ül İslâmı ile kamran olduğuna tarîk-i ilmiye hayran olduğu halde iki

sene onbir ay dokuz gün yera-ı fetvâ-yı müselleme ve dest-i ifşaları olmuş idi 33 senesi zarfında zuhûr iden vâkıa-i mum-u mezmumda ya'ni sene-i merkûme rebî-ül-ahirinin dokuzuncu günü azle mübtelâ ve Bursa'ya icla olunmuş idi 34 muharreminde karin-i itlak olarak Üsküdar'da zibende ikâmet-i balahâne ve güzârında eyyâm rahat iken 39 senesi recebinin ondördüncü gicesi câh-ı cihanı terk ve makâm-ı alay-ı illiyini derk itmekle rahmet-i hakka vâsıl ve müjde-i mağfirete nâil oldular Molla Gürânî Câmîi karşusunda ceddî Çelebizâde merkadi cenbinde mütevârî hâk-i pak-i ıtırakdır Müşârün-ileyh her bir fenden behre-i yab-ı nisab olub husûsen Cevdet hatt-ı ta'likde Sâni-i imad ü dil-gir zâde Şeyh sadık Efendi cenâblarından ahz-ı dest-i inâbet idüb kasr-ı dini abad eylemiş muhib müfrit-i ulemâ ve şefik-i aceze-i fuzalâ akıl ü müdebbir ekser fûnûnu aşına ve havas-ı ulûm garbiyede yekta meclîs-ârâ ve sahn-ı şînas tarîk ve nüktedân bir zat sâhib-i irfân idi cümle letâ'if-i kelâmındandır ki meşâyihatları esnâda vuku' bulan bir rikab-ı hümayûnda Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni Aleyh-ür-rahmet el bari Hazretleri Hoca Efendi sahilde niçün hâne-i fedârike nahbet eylediniz deyû kelâmât-ı taltif ayatıyla suâl buyurdıklarından bedâheten sahile ihtiyacım yokdur zira azlim akibinde her canım deniz alur diyerek cevâb virmesi bais-i hânde ve tebessüm-ü şâhâneleri [s. 124] olmuşdur daha bunun gibi sözleri bil-bedâhe Kelâm mazmûnları vardır hatta zikri mesbuk mum fukarasında bu mumun fitili öz araysa bizim fenar söz dediği mu'cib azilleri olmuşdur müddet-i fetvâları asr-ı Sultân Mahmûd Hân Sâni'de 2 sene 11 ay 8 gün mikdârıdır rahmet-ullahi aleyh

[100] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mekkizâde Mustafa Asım Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh Şeyh-ül İslam seleme-üs selamdan Mekki Efendi gibi ali Kâbe-i halef ya'ni lülü tela-i livelalayı vücûduna öyle bir fâzıl bî-müdani sade olub târih-i velâdetlerinden 13 sal-i mürûrunda ya'ni 200 senesi muharrem-ül hârâmının on sekizinci günü rûusu hâricle dâhil-i tarîki ulemâ ve merâtib-i medâris-i tafrat mahdûmane ile zeman-ı dıra mutadan anın müddette tayy ile 1212 salinin şehri rebî-ül-evvelinde Galata kazasına molla ve 16 senesinin şehri rebî-ül-ahirinde Mekke-i Mükerrreme mevleviyeti pâyesiyile mükerrrem ve 24 salî sefer-ül hayrının onuncu günü hükûmet-i dâr-ül-hilâfetül-aliyye ile muhterem olub 26 salî şehri rebî-ül-ahirinde Anadolu Kazaskerliği rütbesi ihsân ve bir sene mürûrunda bil-fiil Anadolu Kazaskerliğiyle şadan buyurulub sene-i kâmile mu'tadeden sonra ma'zûl ve 29 şehri rebî-ül-evveli gurrasında Rûmeli Kazaskerliği câhına mevsûl olub müddet-i mu'tadesine

vahdeden sonra duay-ı padişâh-ı asra evkâtını hasr üzre iken müftû-ül enâm olan Çelebizâde Es-Seyyid Muhammed Zeynel Abidin Efendi merhûmun inizali vuku'unda 33 sali rebî-ül-evvelinin on dokuz günü hil'at-ı beyzâyı fetvâ zat mutedil-üs-sıfatlarına ilbas ve iksa olunmağla kârferma-yı tarîk-i ulemâ ve meşgûl imzası iftâ ve 34 sali zülkadesinin sekizinci günü el-hac Halil Efendi merhûmun ser-mesnedi fetvâya esadı iradesiyle hasb-ül kadr makâm-ı meşâyihattan muazezen ma'zûl ve sayf ü şitâda yalı ve konağında ediye-i hayriye-i padişâh-ı zamân ile meşgûl iken 39 sali muharreminin ondokuzuncu günü Sıddıkzâde Ahmed Reşid Efendi merhûmun infisalinde sâniyen bir-ilcay-ı tekrar-ı hüsn câh-ı celîl-i fetvâ ile din ü devlete mütemen buyurulub bu kere de eyyâm-ı câh-ı ruznâme-i kadrde 41 senesi şehr-i rebî-ül-ahirinin onüç günü tamam ve yerlerine târih-i mezkûrda Anadolu Kazaskeri bulunan Kadızâde Muhammed Tahir Efendi merhûm müftû-ül enâm ve yine müteveffay-ı müşârün-ileyh mükerrerem ve mültefite sayfiye ve şitâiyyesinde karin-i ârâm olub sübha-i dürdane-i duay-ı hayr-ı daveraneyi idare ve lazîm mahiyeti olan hayır-hahı saltanat-ı seniye ve sabahı inare itmekte iken zeban-ı ilham-ı hüda “feazzezne bî-selisin”⁵⁶ tazisini güya olub ya'ni hüdavendigâr cennet mekân Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni sıbt-ı aliyye-i subhan rahmete iradesiyle 48 sali şehri ramazanının onyedinci günü defa-i salisde Yâsincizâde Es-Seyyid Abdulvehab Efendi merhûmun zaafi beden ü herem ile azli iktiza iderek mesned-i âlempesend sadr-ı fetvâ ihsân ve yine ehl-i tarîk şadan buyurulmuş idi hizmet-i celîleleri iftâyı icrâ ve sıdkı hulus-u devlet-i edeb-i müddet-i kemayanbağı ifâde iken 255 senesi rebî-ül-ahirinin ondokuzuncu bazar ertesi günü bil-irs vel-istihkâk erike-i piray-ı saltanat afak olan merhûm ve magfur ila rahmete rabb-ül ğafur Abdulhamid Hân Gazi Hazretleri dahi ol dai sıdk-i merağı müruslarını makâm-ı fetvâda ibka ve vâlidî halid-i emcedlerinin tahsîl-i rızasında bulunmuş olan daiyan-ı bendegânın sıdk u ubudiyetleri nezd-i hümayûnlarında şefkat-ı mahsûsa ile mu'teber olduğu işbu ibkadan inba birle ruh-u pür fütuh hakan mağfîret iktiranı ihya ve b'izzat dahi hulus-u derûnunu tecrübe birle mutemed ve müsellemler-ül etvar olarak defa-i salise nasbinden mürûr iden 14 sene 2 mah 13 gün müddette ârâm-ı bedenine hizmet-i sıdk u ubudet-i şâhâneyi tercih ile vücûdca tahammül itab ü târâf-ı şâhâneye ehl-i ilm-ü kemâl duâcılarında ediye-i hayriyye isticlab iderek 62 senesi zi-l-hicce-tüş şerîfinin

⁵⁶ Yasin Suresi “(ikisini) üçüncüsüyle destekledik”.

gurrası olan mübarek cuma gicesi saat 10 kararlarında hamama varub tevazu [s. 125] iderken illet-i firkatine kadîmesi olan dayyık-ı sadr sebeb arizi ile kendüye gaşyi gelüb ve ol halde firaşına götürülüb yarım saat mikdârı cemaat-ı kesire-i itbainın şehâdetlerince ism-i celâl-i hüsn-ü tarîkiyle iştiğâlde iken âlem-i ahrete revân ve naaşını sudûr-u ulemâ bab fetvâ penâhiden alub Ebul-feth Câmii envârî lamiinde bad-üs salât-ül cuma hâzır olan vekil-i mutlak hazretleri ve erkân-ı saltanat ve sudûr-u ulemâ ve cemm-i gafir cemaat-i müslimin ile salât-ü cenazesi edâ vü tehlil ü zikr ile kurb câmii şerîfde vâki Bahai Efendi merhûmun makberesinde vâlid-i Mekki Efendi merhûmun merkadi cenbine defn ile ruhuna fatiha-hân oldular müşârün-ileyh eşbağ-ül Mevlâ rahmet-en aleyh hengâm-ı şebâbundan beru vikaye-i nâmusuna say ve bulunduğu hidmât-ı şerîfe-i şeri'yede revş-i iffet ve istikâmetde mürâi sefeh ü fücürdan derd ve ehli hilm ü kemâlin kararlarına riâyette meftur ve dirâyet-i kâmile si müslim ü din ü devlete ez-can-ı dil ü sıdk etem-i bir hândan-ı ilm ü irfân nişân olub etvar-ı mehasinşiarı makbûl ehl-i dirâyet olmağla müddet-i sini olan yetmiş beş sene içinde ayine-i felekde sûret zışt keder ü azl tazir haletleri görmediği ve semt-i nefy ü iclaya semend-i azîmet sürmediği halde üç kere yaveri-i tali-i said ve imdâd- ömr -ü medid ile Şeyh-ül İslâm olub üç defada cem'an on yedi sene bir maha karîb zamân-ı imza nüvis fetvâ ve mürci ü ulemâ olmuştur rahmet-ullah-ı aleyh

[101] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Hac Halil Efendi

Mevlânay-ı müşârün-ileyh 1171 de şerefi cülûsları mazbût vekayi-i nüvisan olan cennet mekân Sultân Mustafa Hân-ı salis Hazretlerinin ibtida dünyaya gelen kerîme-i mükerrereleri Hibetullah Sultân aleyh-uş-şan hazretlerine alınan dayenin çerkesde bikes kalan küçük oğlu olub murzia-yi maşuka cennet gibi serâya alınmış iken külli yevm-i nale kenan-ı ahu figan ile vaktini güzeran ve husûsla sultân ali-üş-şanı emrinde iken dahi başka güne nâlân ü giryan olduğunun sebebini bilenler hakan-ı zamâne zîban ittiklerinde hevali-i çerakise her ne kadar havza-i hükûmet Al-i Osmâni' değil ise de daiye-i bivayenin târif-i zârifi üzre çerkes adamlar tesyir bulub kötürümler için ârâyı olunan tedbir muvafik takdir düşmekle müddet kalilede bulunub harem-i hümayûna götürülmüş idi o günlerde vücûda gelen Sultân Selim ile birlikte olmaları vâlidesine târif olunub nihâyet zamân-ı Mustafa Hânide Sultân Selim gibi perverde nazı naim iken Mustafa Hân gözden nihân olunca harem-i hümayundan hazineye irsâl ve on beş seneye kadar devr-i Hamid Hânide Sultân Selimden ırağ düştüğü derûn-u

enderûnda tesliyet-i mahâl iken 203 senesi padişâh-ı mağfur müşârün-ileyh Sultân Selim-i Salis şeref tac u taht olduklarında defaten hazine kethüdalığı ile tebcîl ve her söz kendüsüyle tekmîl olduğu müstağni-i beyân ü tafsildir 13 sene sonra Galata mevleviyeti ile serây-ı hümayûndan çıkmağı reca ve sâye-i Selim Hânide kimse beca-nâ-beca dimeyüb 16 senesi mevleviyet-i mezkûreye nâil ve böylece tarîk-i aliyeye dâhil olduktan sonra 18 senesi Mekke-i Mükerreme pâyesiyle merkûme ve sene-i mezbûre içinde Beytullah'a yüz sürmek müyesser olub avdetinde pâye-i refia İstanbul'a mevsûl ve çok geçmeksizin Anadolu Kazaskerliği ile mebcul olundular 24 de Rûmeli pâyesi nâmına tahrîr ve meclîs-i aliyeye memuriyet alade tevkir olunmuş idi 28 de bil-fiil Sadr-ı celîl-ül kadr Rûmeliyi haiz ve 34 senesinde yine tekerrürü caiz olmağla sene-i mezbûre zülkadesi gurrasında infisal ü azlinin sekizinci günü makâm-ı bülend ihtirâm Şeyh-ül İslâmiye ittisâli dahi Enderûn halkına bais-i iftihâr oldu 20 aydan ibâdet olan müddet-i meşâyihatlarında muğayyir mudelet harekete ihtisarı mesmu-u şehri-i yar sipihr iktidar olmamış iken fetret-i tat-ı Rûm zuhûrunda makâmından devr ü ikbâl la-bekadan mehcur olmasıçün kendüye 'izz olunan kusûr hasebiyle kendüleri Karahisar sâhibe ve halileleri Hoca Hânım dahi Bursa'ya [s. 126] nefy ü icla olunmuşlar idi Karahisârâ vusûlünde Hânım mûmâ-ileyhayı cellad-ı bî-yedi herçi bad-abad itdiğın mesmu olıcak âvân-ı peride kim girde-i rah şuur olub bezli nakd-i can itmeğın Karahisarda kâin Gedik Ahmed Paşa Câmii şerîfi sahasında medfûn hâk-i siyah mecrûh evzaı çarh geçerdı nigah oldu Müddet-i fetvâları Asr-ı Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni-i Adlide bir sene yedi ay on altı gün mikdârıdır Rahmet-ullahi aleyh müşârün-ileyhin Câmii-i Ebu Eyyûb Ensaride ramazan-ı şerîflerde imsakdan salât-ı fecre kadar Kur'an-ı azim-üş-şan tilavet olunmak sair ashâb-ı hayrat ile muvacehe-i sa'âdetde zevcesi Hoca Hânımın ve kendülerinin isimleri yâd kılınmak üzere nukud-u vakfına muvaffik olmuşlardır

[102] El-Mevlâ El-Fâzıl Yasincizâde Es-Seyyid Abdulvahhab Efendi

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh Sinob'da defin-i hâk-i ıtırnak olan Seyyid Bilal kuddüs-ü sera-ül müteal Hazretlerinin sülale-i tahirelerinden Ayasofya-i Kebir Câmii şerîfide yasin-hân olan Es-Seyyid Mustafa Efendi'nin mahdûmu asr-ı Selimiyyeden Osman Efendi'nin necl-i necib ü ferzend-i edîbidir 1172 hilâlinde kadem nihâde-i gehvare-i şühûd u ziyet-efzay-ı mehd-i vücûd olub evâil-i hallerinde Enderûn-u Hümayûna dâhil ve silk-ül leal hidmât-ı Selimiye'ye nâil ve vâsıl olarak ol âvânda bahr-ı zehhar ulûm ü funûn Gelenbevi İsmail Efendi

Hazretlerinden ulûm-ü akliyye ve nakliye ve fûnûn-u şeriyye-i feriyeyi bî-tamamiha tahsîl ü tekmîl eylemişleridi Enderûn-u Hümayûndan mutayyiben ihrac ve 200 rebî-ül-evvelinin onikinci günü bî-ruûs-u hümayûn silk-ül leal-i tadrîse idrac olunub devr-i medâris-i aliyye eyledikleri âvânda kendüleri dahi Bayezid ve Yeni Câmiî neşr-i ulûm ve fûnûn ile dâhil-i meclîs-i âlîleri olan yüzden ziyâde erbâb-ı talebe ve ashâb-ı üdeba ata-yı izn ü icâzetle meydan-ı ulemâda müşâr-ün bil-benan olmuşlaridi bu sûretle devr-i medâris ve kat-ı merâtible mahrec mevleviyetlerinden Selanik kazasına nâil ve 1225 târihinde bilâd-ı erbaâ' pâyesine vâsıl olarak 26 salî hilâlinde sefaretle İran'a revân ve ifây-ı levazım memuriyetle der-sa'âdete payan oldular emr-i sefaretçe hüsn-ü hizmet ve itmâm-ı memuriyet eylemeleri mu'cib-i mahzuziyet padişâh-ı mekarim Kester'ani Mahmûd Hân-ı Sâni adli aleyh-i rahmeten rabbi olmağla Mekke-i Mükerreme pâyesi ihsân ve çok geçmeden İstanbul pâye-i refiası tevcihiyle kesb-i şeref-i 'izz ü şân eylediler ve 31 senesi zi-l-hiccesi gurrasında Sıddıkzâde Ahmed Reşid Efendi infisalinde nâm-ı nâmi-i âlîleri Sadr-ı Sadâret-i Anadolu ile tebcîl ve 33 rebî-ül-ahirinin yirmi ikinci günü Tevfik Efendi hafidi Sıddık Efendi infisalinden nekabet-i sadat mansıb-ı refia ve 35 târihinde Rûmeli sadâreti pâyesi ihsânıyla tescil kılındılar 36 târihinde ba'zı şakka-piş ve bed-endişlerin tahrik-i rekikleri ile sebk-i meğzan-ı millet daire-i taatden çıkmağla cüret eyledikleri mesmu erkân-ı devlet olıcak keyfiyyetinin tedkik ve tahkikle merâm mefsedetın gavrine vâsıl ve esas isyan ve utüvv ü tuğyanın ne sebebden neşet itdiğine itla hâsıl olmağın bu hal şemr-ül melal ahfa veyahud etrâfiyla ifşa olunmak tarîklerinin kangı şaki enseb ü ehradır denilerek meclîs-i meşveretde envaı efkâr-ı sâhib ile tefekkür ve bunun üzerine çok suâl ve cevâb tekerrür itdiği halde Sadr a'zam vakt bulunan Ali Paşa ve gerek müftî-i müşkil-küşay El-Hacc Çerkes Halil Efendi sadre şifâ verir bir söz bulmağla kadir bir rey-i rezin iradesine muktedir olamadıklarından ve sâhib-i tercümenin bu babda olan rey-i dil-pezîri nezd-i saltanat-ı seniyede şayan-ı tahsin ü takdir bulunduğundan ve vezir ve Şeyh-ül İslâm müşârün-ileyhümanın azl ü infisalleri dahi zamir elhamm-ı semir padişâh Mahmûd-ül faal olduğundan na'şî evvela vezir müşârün-ileyh mesnedinden devr ve Geliboluda ikâmete memur olub sâniyen müşârün-ileyh Halil Efendi dahi Karahisar sâhibe sek ile sâhibesinden mehcur kılındıklarının akibesinde ya'ni sene-i merkûme cemazi-ül ahiresinin yirmi dördüncü günü bunlar makâm-ı meşâyihate intibâh ve târâf-ı saltatdan ser-destarı [s. 127] Ahmed Efendi da'vete şitâb idüb huzûr-u hümayûna celb ile

revş-i fezzâil-i puş liyakatlerine eksay-ı hil'at-i beyzâ ve tevcîh-i makâm-ı valay-ı fetvâ ile kadr-i âlileri ru-bala kılınmışdı

“Seyyid ehl-i ulûma Sadr-ı fetvâ oldu said kıldı hak Yasincizâde bendesin müftî-ül enâm”

İzzet Molla Efendi merhûmun meşâyihatlarına söylemiş olduğu târihtir bir sene sekiz ay bir gün mesned-i ali-i fetvânın kemahi-hakkıha hükmünü icrâ ve 38 senesi seferinin yirmibeşinci günü Sıddıkzâde Ahmed Reşid Efendi'nin mesned-i mezkûre nasîbi azillerini iktiza itdirüb ma'zûl ve Medine-i İzmîd'de dokuz ay kadar memuren ikâmet ve ba'de haklarında avf-ı ali zuhûr ile hâne ve sahilhânelerinde ibadât ü taat ve duay-ı devam-ı ömr ve şevket-i padişâh-ı mudelet simat ile meşgûl iken Şeyh-ül İslâm vakt Kadızâde Muhammed Tahir Efendi'nin rahat u istirahatı iltizâm ve hayr duay-ı iğtinâm olunmak aksay-ı amal padişâh-ı İskender ihtişâm olmağla anlar ma'zûl ve bunlar 1243 senesi şevvâl-i şerîfinin yirmi ikinci günü sâniyen câh-ı valay-ı fetvâ ile taltif ü kadr ü kamet-i istikâmetleri hil'at-i beyzây-ı sümud ile teşrif buyuruldu bu kere dahi dört sene on ay yirmi altı gün kemâl-i 'izz ü ihtirâmile makâm-ı valay-ı meşâyihata revnak efzay ve bil-cümle ulemâ ve suleha haklarında fevk-ül gaye hüsn-ü muamele ve nevâziş-i ifâyâ itina ve temşiyet mesâlih-i şeriyeye ve mühâm ü umûrda kemayanbağı bezl-i cell ü evfa buyurmuşlar idi lakin muktezâ-yı herem piri ve bedenlerine tari olan zaaf hasebiyle haklarında rahm ü eşfak hazret-i mülukane zuhûra gelerek la-cell –ül istirahat 48 senesi ramazanının onyedinci günü ma'zûl ve hâne vü sahilhânelerinde ikâmetle duay-ı icâbet ayat-ı padişâhı ile meşgûl oldular 49 senesi mağfiret nişânının aşr-ı ahirinde rihlet ve leyle-i kadrde beytutet-i laht mağfiret oldu hakka ki merhûm müşârün-ileyh fazl-ı bî-müdani ve Sâni-i Saadeddin Taftazani olub her bir hareket iffet-i ayatından gerek devlet-i aliyye ve gerek umûm-u ulemâ ve ahali hoşnut ve razı olarak cevamide bir defa dâhil-i meclîs-i âlileri olan tullaba izn ü icâzet verdikleri mislü gerek memur ve gerek ma'zûl buldukları âvânda hânelerinde dahi neşr-i ulûm ve ifâde-i fûnûn ile meşgûl olarak sâniyen izn ü icâzet vermiş ilm ü kelâmdan ve usûl-ü hadisden ba'zı telîfât ve tasnîfata muvaffik olmuş bir zât-ı huçeste-sîfât idi hatta harekât-ı fâzilanelerinden şehriyar-ı huçeste-i etvar padişâh-ı cihan müşârün-ileyh Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni sâhib-ül Kur'an sıyt-ı aliyye sical-ül mağfiret ve-l gufran Hazretleri hoşnud olmalarıyla Câmii-ül ebul-fethde ikâmet olunacak salât-ı meytine kemâl-i tevazuula mahsûsen Çırağan sahil-serây-ı hümayûnlarından

erkence kaffe-i hareketi ihtiyâr ile hâzır olub ol farz-ı kîfâyeyi cemaat-ı kübrây-ı müslimin ile edâ ve ehl-i ulemâ olan hürmetlerini bu yüzden dahi icrâ ile velinimetlik hukûkunu îfâ buyurmuşlar idi rahmetullah-ı aleyh

[103] El-Mevlâ El-Fâzıl Sıddıkzâde Ahmed Reşid Efendi

Mevlânay-ı müşârün-ileyh ulemây-ı asr-ı Abdulhamid Hâniden doksan yaşına karîb bir pir-i fani olduğu halde 204 senesi evâhirinde mazulen vefât iden Ordu kadısı Esbak Muhammed Sıddık Efendi'nin sulbünden 1171 senesi zi-l-hiccesinin ikinci gününde zib-i efzay-ı mihd ü şühûd olub unfuvan-ı şebâbi tekmîl ve şime-i ulemâ üzre tarîk-i tedrîse dâhil ve isti'dâd-ı mader-zad ile ulûm-u fûnûnu tahsîl eylemişler idi rütbe-i hâric ve dâhil diyerek devr-i medârisle mahrec mevleviyyetlerinden İzmir kazasına vâsıl ve Bad-ül azl 1220 recebinde Ordu Kadılığına nâil olarak bu sûretle kat-i merâtib ü tayy-i menâzil münasîb idüb bilâd-ı erbaâ' ve Mekke-i Mükerreme ve İstanbul Kazalarına pa-nihâde oldukdan sonra 1231 senesi şevvâlinin onbeşinci günü Sadr-ı valay-ı Anadolu ile bekâm ve yine sene-i mezbûre zi-l-ka'desi gurrasında evvelan müddet-i örfiyyesin bad-ül itmâm 36 [s. 128] zülkadesi gurrasında sâniyen mansıb-ı valay-ı Sadr-ı Rûmeli ile nâil-i merâm olmuşlar 38 senesi seferinin yirmibeşinci günü sadr-ı sadâretde bulunan İzmirli Salih Paşa ile Şeyh-ül İslâm Yasincizâde Abdulvahhab Efendi'nin azilleri iktiza idüb mesned-i valay-ı sadârete Kapudan-ı Derya ve Muhafız-ı Sevahil-i Asya olan meşhûr Abdullah Paşa intihab olduğu gibi makâm-ı sami meşâyihati dahi bunlar elyak ve ihra görülerek Müezzınbaşı Şakir Ağa vesatitiyle sahilserây-ı Beşiktaşta celb ile revş-i fezâil puş-u liyakatlerine ferve-i beyzây-ı fetvây-ı ilbas ü eksa ve müşârün-ileyh Abdullah Paşa ile bâb-ı aliye isra olundular. "esahh'ul kavî Sıddıkzâde virdi zib fetvâyâ" târih-i fetvâlarıdır kabiran an kabir nesl-i tahir olmalarıyla cümlelerin hayrına çalıştığından başka eslaf-ı zamânlarında birer bahâne ile kürbet-i gurbete mübtelâ olan ulemây-ı sulehayı sırasıyla kayd-ı taab ve zaruretden azad ve her birini kaide-i tarîk-i ilmiye üzre mesrûr ve dilşâd idüb makâm-ı meşâyihata lazîm olan umûru mesâlih mühâm saltanat-ı seniyyede kendülerine müteferri husûsatı ber-vefk-i dil-hah-ı ali ruyet ve tesviyede bezl-i ma-hasl kudret buyurmuşlar ise de çerh geçirdi mutad zât-ı fâzılalaların dahi 1239 târihi muharreminin ondokuzuncu bazar günü makâmından ibad eylemiş idi Birgi kazası arpalık tahsîsiyle Rûmeli hisarında vâki sahilhânelerinde ârâm ruz u şeb meşgûl-u ibâdet ü taat rabb-ı enâm ve duay-ı hayriyye-i Padişâhiye devam üzre iken haste ve inzimam zaaf-ı piri ile ilacdan

vareste olub nihâyet 1250 senesi ceamzi-ül evvelinin onaltıncı sebt günü irtihâl ü dar-ı bekâ ve irtesi günü Câmii-i Ebu-l Fethde bad-üz zuhr müftî-ül enâm sudûr-u a'zam vesair ulemâ-yı kirâm cemm-i ğafir ile nâmazın edâ idüb vasiyeti üzre Eğrikapu civârında meşhed-i ashâb olan Toklu Dede kurbunda defin-i mezar kılınub uyun-u nasden ihtiva olundu müşârün-ileyh fezâil-i zâtiye ile ser amed-i allam husûsa fenn-i celîl fikh-ı şerîfde sâhib-i ittikan-ı tam idi müddet-i fetvâları asr-ı Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni-i adlide on ay yirmi altı gün mikdârıdır rahmetullah-ı aleyh

[104] El-Mevlâ El-Fâzıl Kadızâde Muhammed Tahir Efendi

Mevalana-yı müşârün-ileyh üç defa meşâyihat-ı İslamiyeye revnak-efzâ olan Dürrizâde Mustafa Efendi'nin daireleri mütehayyiranından ve eşref-i kuzâtdan Tokadi Ömer Efendi'nin şâh ruha vücûdu ve semere-i şecere-i nesl-i mes'ûdudur 1164 hilâlinde kûşe-i şehristan-ı vücûda vâsıl ve hıyaban-ı âlem şühûda dâhil olarak ictima-i semerat-ı fezâile müdâvim ve iğtinâ-i nevbaneven ilm ü irfâna muvazıb ve mülazîm olmağla ulemâ-i asri hizmetinde iştiğâl-i tam ile tahsîl-i ilm ü kemâl eyledikten sonra 1196 târihi muharreminin sekizinci gününde vâki rüûs-u imtihanına dâhil ve bil-istihkâk müderrislik rüûsuna mâlik ve tarîk-i kazaya sâlik olub Anadolu ve Rûmelide kâin bilâd-ı celîlede fermân revay-ı hükm ü imza olmuş ve 1221 târihinde mesned-ârây-ı Sadr-ı Rûmeli bulunan Osman Paşazâde Mevlâna İzzet Beğ'in şerhçilik hizmetinde istihdam olunmuş ve ba'de mahrec mevleviyetlerinden Yenişehir Fenar kazasıyla bekâm buyurulmuşlar idi bad-ül azl bilâd-ı erbaâ'ya uğramaksızın Mekke-i Mükerreme pâyesi ihsân ve 233 senesinde bil-fiil İstanbul kazasıyla hazm ü şadan olub 240 sali zi-l-hiccesinin onbeşininci günü Sadr-ı Anadolu mansıb-ı celîli ile tebcîl olundular 33 târihinden beru iki defa müşerref mansıb-ı fetvâ ve mükellef mesned-i iftâ olan Mekkizâde Mustafa Asım Efendi'nin zâhiren azlini iktiza ider bir halet yoğ ise de hasb-ül iktiza 41 senesi şehri rebî-ül-ahirinin onüçüncü sebt günü müşârün-ileyh Asım Efendi'nin azli ve câh-ı fetvâ bunların [s. 129] uhdelerine tevcîhi tasmîm buyurulmağla da'vetlerine Berberbaşı Osman Ağa irsâl ü hâne-i sa'âdetlerinden teşriflerine işti'cal olunub Teymurkapu târâfından istikbâline memur olan hünkâr çuhadarları rikablarında yürüyerek Topkapı Sârâyına vusûl u ikdamca celb olunmuş olan Sadra'zam Selim Paşa ile maan-huzûr meyyâmin-mevfur Hazret-i Mahmûd Hân-ı Sâniye musûl olıcak makâm-ı meşâyihata hâzır olunan libas-ı ferve-i beyzâ Has odabaşı Muhammed Ağa mârifetiyle revş-i liyakat-puş

fâzılanelerine iksa ve haklarında muamele-i latife icrâ buyurulmuş idi “Bu nice camedir Tahir Efendi giydi fetvâyı giyüb zeyn eyledi Tahir Efendi sevb ü fetvâyı” târih-i meşâyihatlarıdır bir müddetdenberü aralık aralık zuhûra gelen fitne ve isyan ve fesâd ve tuğyanlarıyla metavi-i sahaif defatir ü tevârih-i memlu olan yeniçeri tâife-i bağyasının külliye mahv u izaleleriyle hânuman-ı ateş şerr-i şürurlarının iftâsı dinen ve devletten ehm ü elzem olmasıyla sene-i merkûme zülkadesinin yirmi birinci bazar günü hâmil-i mühr ü vekâlet müşârün-ileyh Selim Paşa ile sair bil-cümle erkân-ı devlet ve Sadr a’zam vesair huzûru lazım gelen akd-i encümen meşveretle bu babda ariz ü amik müzakere ve ârây-ı sabıka ile mütâlaa olunduğu sırada ocağ-ı mezkûrun hedm ü ilgası ve tâife-i bağya-i merkûmenin izale ü imhası hakkında bir muktezây-ı şer-i şerîf rakam-tıraz fetvâ alub avn u inâyet-i rabbanî ve yümn-i tevcîhat-ı hazret-i padişâhi ile ocağ-ı mezkûrun tevabi ve levahikiyle çend saat zarfında zir ü zeber ve tâife-i bağyanın hânuman-ı ateş-i efşanları hakister olması gerek devlet ve gerek bil-cümle bendegân ve ahali ü tebaaya bais emn ü aman ve mu’cib-i istirahat bî-payan olmağla es-sene-i âlemde duay-ı hayriyye ile yâd ü tezkar ü avatîf aliyye mülanihaye-i cenâb-ı padişâhiden yed-i beyzây-ı tahrîrlerine şayan âfitab-ı iltibas ve hatem elmas ihsânıyla mazhâr-ı lütf bişmar kılınmışlaridi kendüleri mecmu’ı bahrin şerî’at ve tarîkat mevrîd-ül nehrin fâzilet ve semahat ve muktedây-ı ulemây-ı allam bulunmağla kemâl-i ‘izz ü şân ile mansıb-ı ali-i fetvâda karar ü devam idüb fakat sinin-i ömr ü azizleri sekseni mütecaviz bir pir-i fezâil pira olduklarından nezd-i saltanat-ı seniyyede ârâm ü istirahatleri mültezim olmasına mübni 43 senesi şevvâl-i şerîfinin yirmi ikinci günü ma’zûl ve müstevfi arpalık tahsîsiyle hânelerinde ibadât ü taat ile meşgûl iken pir-i fani ve baliğ-i nisab-ı zindegani olduklarından vücûdlarına tari olan mârâz ü sakam ilave-i derd-i şeyhuhet ve herem olarak nihâyet 254 senesi receb-i şerîfinin yirmiyedinci leyle-i miracda kazay-ı bî-intihay-ı ahirete ref-i ilm ü mansıb gurfe-i cennet alaya vaz-ı kadem eyledi mevlânâ-yı müşârün-ileyh ilm ü kemâl ile ârâste ve zühd ü takvâ ile piraste tarîkat-i aliyye müntesibali himmet makâm-ı ulûm-u menzilet ve vakur-u afîf bir zât-ı hucceste menkabet idi Altımermer civârında kâin Küçükhamam ittisâlinde nâm-ı âlîlerine mensûb bir Kadiriye dergâhı binâ ve inşâ ve şeyh fukarasına nukud-u vafiye vakf ve tahsîsiyle ahiretlerin ihya buyurmuş ve oniki tarîk üzerine Nuriyye ismiyle müsemma bir risâle-i latife-i telîf ve tahrîr eylemişlerdir Hazret-i Ebu Eyyûb Ensari radi Allah u anh u bari hazretleri

civârında kâin Bostan İskelesi makberesinde medfûndur müddet-i fetvâları Asr-ı Sultân Mahmûd Hân-ı Sâlide iki sene altı ay beş gün mikdârıdır rahmet-ullah-ı aleyh rahmeten vasiya

[105] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil İsmet Beyzâde Es-Seyyid El-hacc Ahmed Ârif Hikmet Bey Efendi

Hadika-i fazl u kemâlin nahl-bendi ve riyaz-ı ilm ü hikmet ve irfânın serbülendi allâme-i asr ü âvân-ül hacc Ârif Hikmet Bey Efendi Nakşibendi El-Hüseyni Hazretleridir müşârün-ileyh kibâr-ı sudûr-u ulemâ-i saltanat-ı Selimiye'den Raif İsmail Paşazâde Es-Seyyid İbrahim İsmet Bey Efendi merhûmun necl-i necibi olub 1201 senesinin res-i şühûdu olan muharrem-ül hârâmın yirmi beşinci ahad gicesi gehvare-i zib-i âlem-i ekvan ve adad-ı senin sinn-i temyîz ü kemâlleri hemiş-mar” tilke aşeretün kâmiletü”⁵⁷ oldukta aşr [s. 130] müşâr-ı fezâil-i hadise ve iktisâblarına beraat-ı istihsal olmak üzere 211 senesinde dibace-i kitâb evsaf-ı mahdûmlerine kudvet-ül ulemâ-i muhakkikin ünvan olmuş idi selem-i çendin pâye-i tadrîs reftar-ı kibârâne ile güzâr ve evkât-ı muhtelifesini istikmâl-i kemâlat-ı ilmiye ve edebiyeye ve istimlâkit mülkat-ı maârif-i cüziyye ve külliye ile imrar iderek 231 târihinde tevelli-i kaza-i Kudüs şerîf ile ikbâlleri ve takdis ve 36 salinde Mısır Kahire ve 38 de tayyibe-i tayyib mevleviyetleriyle kuvve-i nazariyeleri Hükûmet-i ilmiye ile tesis buyurulmuşidi 246 senesi uhde-i istihla zatı zamâniyelerine İstanbul pâye-i refia tevcîh ve 47 senesi zi-l-hiccesinde nekabet-i sadat-ı kirâm ile kadr-i asalet hasabiye ve nesebiyeleri tenviye buyurulub 48 senesi muharrem-ül hârâmında sadâret-i Anadolu pâye-i celîlesi zât-ı bî-müdanileriyle iktibas şeref ü meziyyet ve 50 senesi seferinde mansıb-ı nekabetden infisal ve ihtiyâr-ı istirahat itmişidi 54 senesi şehir-i ramazan-ı şerîfde Sadâret-i Rûmeli pâyesini ihraz ve berat min-ez zamân Meclis-i Vâlây-i Ahkâm-ı Adliye azalığına ve 56 târihinde teftiş-i ahvâl bilâd zımnında Rûmeli cânibine ve ba'de Dâr-ı Şûrây-ı Askerîyeye memur buyurulub hutub-u cesime mevad-ı mühimme saltanat-ı seniyyede mesai-i meşkûre ibraz iderek güzârında vakt ü saat iken kendü lisân-ı hikmet-i beyânlarından sudûr iden (Beyt) “Hikmetînden ârife olunmaz suâl Şeyh-ül İslâm eyledi yezdan beni” mısra-ı târihi muğrasınca 262 senesi zi-l-hiccesinin ikinci günü revş-i fezâil-i puş istihkâklerine ferace-i beyzây-ı fetvâ-i iksa buyurulub 70 târihine kadar ahkâm-ı

⁵⁷ Bakara suresi bu tam on gündür

nevamis-i ilâhiye ve bil-cümle vezaif-i mütenevi meşâyihat-ı İslamiye kemahi hakkıha icrâ ve îfâ eyledikte olduğu halde sene-i mezbûre cemazi-yel-evveliyesinin yirminci salı günü mesned-i valay-ı fetvâdan bil-infisal sahilhâne-i sa'âdet aşiyanelerinde ibadât ü taat izd-i kerdekâr müzavele-i kütb ü esfar ve müdavele-i safayih-i sahaif-i âsâr ile imrar eyyâm ü leyal eylemekde iken 75 senesi şa'ban-ı şerîfinin on beşinci ahad gicesi tayy gerde-i berat-ı enfas ve mütevveccihe dergâh halik-ül nas olub salât-ı cenazesı Üsküdarı zât-ı meşâyihat penâh-ı sudûr u ullema hâzır oldukları halde ba'de-l edâ Nuh Kuyusu nâm mahâlde kâin makbere-i mahsûselerinde mütevârî hâk-i anbersa oldular Mevlânâyı müşârün-ileyh tesbih karkah-ı tab-ı selimleri olan “Elem ta'lem bi enne sema fikri”⁵⁸ “Telvuhu bi ufkiha şems-ül maârif”⁵⁹ “Teferrese vel-lezzi fil-mezeye”⁶⁰ “ Feyevme vüldtü lekıyeni bî-ârif⁶¹ kıta-i beliğaları vefkince fil-hakika ulûm-u akliyye ve nakliyyede yegâne cihan la-siyemma maârif-i edebıyye ü eş'ar ârâbiye farisiye ve türkıde adim-ül akran olub şemail-i memdûha ve celâil hasail bir güzidesi pirâye-i ser-safha-i tevârih olmağla şayandır rahmetullah-ı aleyh rahmeten vasia müşârün-ileyh Hazretlerinin meşâyihatlarına dair Sultân Abdülhamid Hân Gazi Hazretlerinin hatt-ı hümayûn şevket-makrunları şimdiye kadar meşâyihat-ı İslamiyeyi revnak-bahşa olub tercüme-i halleri balada silk-i tahrîre geçirülen meşayih-ı ulemây-ı a'zam huzârâtı haklarında sudûr iden hutut-u hümayûnlarında misli görülmemiş olduğundan sûret-i münifesinin temenniye ve teberruken zeyl ü tahrîrine ibtidar olundu (benim vezir-i meâlim-i semirim) haylice zamândan beru mesned-i meşâyihat-ı İslamiyede bulunmuş olan Mekkizâde Mustafa Asım Efendi gibi ahlak-ı müntahabe ve iffet-i mücerrebe ashâbından bir zatın intihal-i keyfiyyeti kemâl-i teessür-ü hay mu'cib olmuş ise de hükm-ü celîl-i ilâhiye rızadan başka olmamağla heman merhûm müşârün-ileyh rahmet ile yâd itmekdeyim cümleye ma'lum olduğu üzre makâm-ı fetvâ mecmu'-ı ulemây-ı din-i mübinin mercii-i münferidi kaffe-i umûr-u şeriyyenin mahâl hal ü akdi olmasıyla ol mesned-i mutenayı bu kerre İsmet Beyzâde Ârif Hikmet Bey Efendi'ye ihâle ve tevfiz eyledim mir-i müşârün-ileyhin fezâil-i zâtiye ve hasail-i hamidesi velhâsıl câmii kemâlat-ı in sâniye olduğu herkesin müsellemi olmağla İnşallah u te'âlâ mesâlih-i mevkulesinde tevkîfat-ı samedâniye mazhâriyetinin

⁵⁸ “bilmezmissin düşüncemin yüceliği”

⁵⁹ “maarif güneşinin ufkunda onunla yarışır”

⁶⁰ “meziyyetlerde fikrim onu parçalar”

⁶¹ “doğduğum günde beni karşıladı”

eltaf-ı rabbaniyeden mesul ederim çünkü muhafaza-i hukûk-u nas gerek dersa'âdetimizde ve gerek eyaletlerde davay-ı şeriyenin [s. 131] berveche dikkat görülmesine mevkuflar olarak bu kazıyye ise ikdam-ı amâlim olduğuna ve bu emelimin husûlu dahi ikdamat-ı mütevveliyeye muhtac bulunduğuna binâen cümle ulemâ-i kirâm ile bila ittîfâk mir-i müşârün-ileyhin bu husûsa sarf-ı mesai-i cemîle ideceği mislü irfân bahir-ül bürhani cihetiyle mesâlih-i nazike-i mülkiyyede vükelây-ı devlet-i aliyemiz mûin-i kavi olacağından dahi iştibah yokdur mir-i müşârün-ileyhin memuriyyeti huzûr-u hümayûnumuzda icrâ olunârâk usûl-ü kadîme vechile ol emirde bâb-ı âlimize gitmiş olmağla oradan dahi bâb-ı fetvâya azîmetinde teşrîfât mu'tade ve merasim-i ihtiramiye maaziyâdede îfâ olunmasun heman rabbimiz te'âlâ takaddüs Hazretleri cümledenizi umûr-u memurenizde muvaffık buyura amin bihürmete seyid-ül mürselin

[106] El-Mevlâ El-Fâzıl Meşrebzâde Hafidi Muhammed Ârif Efendi

Mevalana-yı müşârün-ileyh sudûr-u a'zamdan Meşreb Efendi merhûmun hafidi kibâr-ı müderrisin dâr-ül hilâfet-ül aliyeden vezir müfettişi esbak merhûm Şatırzâde Emin Efendi'nin mahdûm-u maarif-i bedidi olub "Şeref mihd-i vücûd oldu cenâb-ı ârif" târih-i tami hesabınca 1206 senesi hilâlinde işapaş sahire-i âlem şühûd olarak hengâm-ı sabâveti emr ü temeyyüz beyaz ve siyah ve tefrik-i emsâl ve eşbâha kesb-i iktidar eylediği gibi meşâhir-i esâtize-i allam ve cihan-dide-i fezâil-i ittisamdan Kengerevî Abdullah Efendi ve Büyük Emin Efendi merhûmların mecâlis-i ders feyz reslerine mülâzemet ve cem-i res-ül mal maârif ve kemâlata bezl-i cell ikdam hasr-ı mukadderat eyleyüb meknuz fitrat zâtîyeleri olan isti'dâd nâm ü fetanet mala kelâm icabınca müddet-i kalile zarfında tahsîl-i destmaye-i fûnûn cüziye ve külliye ve tekmîl-i daye-i ulûm-u akliye ve nakliye eyledikten sonra Şeyh-ül İslâm Esbak Çelebizâde hafidi merhûm Zeynelabidin Efendi'nin imtihân-ı taleban tarîk-i tadrîs için teşkil ü tertîb eylemiş olduğu meclîs-i aliyye dâhil olarak isbat-ı müdde-i ehliyyet ve istihkâk idüb 232 senesi receb-i şerîfinin onüçüncü günü ibtida-i hâric ile Silk-ül leal müderrisine inhirat ve iltihak eylemiş ve sene-i merkûmede Şeyh-ül İslâm Esbak Sıddıkzâde Ahmed Reşid Efendi Hazretlerinin sıhriyyeti şerefine nâil ve 236 senesi hilâlinde muhallefât kassamlığı muahhârân Sadr-ı esbak Selim Paşa merhûmun zamân-ı sadâretinde ve Şeyh-ül İslâm Esbak Kadızâde Tahir Efendi ve kâin peder-vala güherleri müşârün-ileyh Ahmed Reşid Efendi ve Mekkizâde Asım Efendi huzratının âvân-ı meşâyihatlarında taht-ı nezaretlerinde bulunan evkâf müfettişliği

misüllü hıdmat-ı şeriyede istihdam ve 45 târihinde tahrîr-i nüfus memuriyetle Rûmelide kâin Dobniçe ve Radomir kazalarına izam olunmuş idi tarîkince dâhil-i dairet-ün buruc-u tadrîs olduğu târihinden i'tibaren ondokuz sene zarfında hareket altmışlı raddesine kadar hareket-i tabiaya mu'tade ve ba'de Hamîse-i Süleymâniye'ye tafrâ ile devr-i medâris-i resmiye ve kat-i menâzil mertebe-i ilmiye iderek 251 senesi rebî-ül-ahirinin gurrasında Galata kazası mevleviyetine şaşaa ve bende-i ikbâl olmuş vel-haletün bihezihî matbuen pirâye-i kütübhâne-i dühur ve mütedâvil eyâdi-i fukaha-i usur olan Câmii-ül icareteyn nâm kitâbın mesâil-i mütercimesi mehuzlarına tatbîken tehzib ve tashîh ve nukul-ü müzeyyelesi ilave ma'lumat-ı sahihasıyla tertîb ü tenkîh iderek ihsân sûretle şiraze-i bend tetmim oldukdan sonra hakan-ı huld-u aşiyân Sultân Mahmûd Hân Gazi Hazretlerine arz ve takdîm eylemesi üzerine mevleviyet-i mezkûreyi zabtından dokuz mah sonra 52 senesi muharrem-ül hârâmı gurrasından i'tibaren uhde-i istihallerine Mekke-i Mükerreme pâye-i refîi tevcîh ü kadr-i valaları ibcal ü tenviye buyurulmuş idi müddet-i mevleviyet ve Hükûmetîni bit-tekmîl tayy-i sicill-i çarh ü tadil ü tescil eyledikten sonra üç mah kadar mahkeme-i askeriyye kassamlığı hizmetinde güzârânde-i vakt ü saat ve ba'de kendüsünün müsellemler bir kemâl olan ma'lumat-ı fikhiye ve dirâyet-i zâtiyesi cihetiyle 53 senesi hilâlinde fetvâ emaneti mesned-i mutenasına revnak-tıraz-ı mesadet olmuş ve 254 senesi [s. 132] rebî-ül-ahirinin onbeşinci günü İstanbul pâyesiyle kademe-i mirac kadr ü meziyyeti terfî olunârâk fetvâ emaneti uhdesinde kalmak üzere kubbe-i masad keyfiyyet-i ma'lumesi için memuriyet-i mevkâte mahsûsa ile Kudüs şerîf cânib-i alisine gönderilmiş ve umûr-u memuresini ber-vefk dil-hah-ı tesviye ve îfâ ve birçok makâmat-ı mukaddesinin ziyaretiyle ihraz şeref âlem-penâh iderek Dâr-ül hilâfeten aliyyeye kaful ve avdet eylemiş idi 56 senesi şevvâl-i şerîfinin beşinci günü kamet-i istihallerine câme-i pâye-i sadâret-i Anadolu iksa ve fetvâ emanetinden avf ile Anadolu târâfına teftiş ahvâl bilâd memuriyetiyle iğram ü isra buyurulub müddet-i kalile zarfında icrây-ı usûl-ü adalet ve nasfet iderek asitâneye avdetle Sadr-ı ârây-ı suffe-i istikrar ve istirahat iken 59 senesi hilâlinde refia-i sâniye olmak üzere fetvâ emaneti mansıb-ı celfile-i şeref efzay-ı fekahet ve târih-i mezkûre müşârün-ileyh Asım Efendi hazretlerinin emr ü işaretiyle Burusevi Dede Efendi merhûmun Siyasetnâme nâm risâle-i meşhûresini ihsân sûretle tercüme hame-cünban-ı himmet itmîşidi 262 senesi hilâlinde meclîs valay-ı ahkâm-ı adliye azalığına ve 63 senesi Rebî-ül-ahiri gurrasında meclîs-i mezkûr azalığı uhdesinde

kalmak üzere bil-fiil Anadolu sadâretine şeref-bahşa ve sene-i merkûme cemazi-yel-evvelinin ondokuzuncu günü Sadâret-i Rûmeli pâye-i refia ile nâil-i aksa olub 268 senesi ramazan-ı şerîfi gurrasında bil-fiil Sadr-ı valay-ı Rûm ve müddet-i mu'tadeyi sadâretlerinde selef-i zi-şerefleri Ârif Hikmet Bey Efendi Hazretlerinin inzimam-ı reyleriyle emval-i eytam hakkında el-haletü bihazih meriyy-ül icrâ olan usûl ü mezbul-u müstahseneyi tesis ve tarsis ve emval-i eytam müdürü ünvanıyla bir zatı müceddeden memur-u müstakil nasb ü tayîn iderek emval-i eytamın telefden sıyanetü vikayesi husûsuna muvaffakiyeti misillû minassa ârây-ı zuhûr olan nice müessir memdûha-i adalet-i hakkaniyet müsellemesi gıpta-i ferma-yı kurum olmuşdur ra-ba'de infisal-i meclîs-i mezkûre hasr müdâvemet fatk u ratk-ı umûr devlet-i aliyye ile emrar vakt ü saat eylemekte iken “Ârif billah oldu yümn ile müftî-ül enâm “ târih-i işrabınca 270 senesi cemazi-yel-âhiresinin yirmibirinci Salı günü “Leyse min Allahi müstenkirün en yecmeal âlimü fi vâhidin”⁶² neşidesince nüsha-i kübrây-ı fezâil ve kemâlat-ı insâniye ve ünvan-ı kitâb-ı avârif ü maârif insiyye olan zât-ı kerubi el-sîfâtlar revnak-bahşay-ı makâm muallay-ı fetvây-ı ziynet efzay-ı mesned valay-ı meşâyihat azimi olmuşdur müşârün-ileyh celâil-i şemail-i memdûha-i iffet ü hakkaniyet ile muttassîf olarak zamân said iktiran-ı meşâyihatlarında umûr-u şeriyye mevad-ı müteneviye saltanat-ı seniyyenin ruyet ü tesviyesi hakkında bezl-i ma-hâsıl himmet ü vezaif mertebe-i meşâyihat-ı İslâmiyeyi kemahi hakkıha îfâya sarf cell ikdam ü mukadderat u tarîk-i ilmiyye mütealik nice âsâr-ı nafî müstahseneye muvaffîk olub ez-cümle taklibat-ı asriye ile usûl mevzusuna halel gelmiş olan tarîk-i kaza ile tarîk-i hükûmet ve niyabete müceddeden nizâmat-ı mahsûsa tesis ve tasil ve bâb-ı fetvâda zevât-ı madudeden mürekkeb bir meclîs intihab-ı teşkil ve memâlik-i mahrûsede istihdam olunan hükkam şeri esnaf-ı hamseye taksim ve hükûmet-i şeri'yenin mevkuf-un aleyhi olan ilm-i fikh ve sakk-i feraiz tâlimi için hıdemat-ı şeri'yede istihdam olunmak daiyesinde bulunanlara Süleymâniye Câmii-i şerîfi cularında muallimhâne-i nüvvab nâmıyla bir mekteb güşadıyla bezl-i lütf u amim eylemiş olduğu halde 275 senesi cemazi-yel-evveliyesinin yirmibirinci gicesi “be-cennet-ül meva ola Ârif Efendi'ye makâm” mısra-ı târihine azîm dâr-ül İslam ve Edirnekapusu hâricinde kâin Mustafa Paşa Dergâhı hâtresinde mütevârî hâk-i anber-fam olmuşdur Rahmet-ullahi aleyh

⁶²Arapça söz “Allahın bütün ilimleri bir âlimde toplaması mümkün değildir”, (Bir âlim ölürse ilim sona ermez).

[107] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Muhammed Saadeddin Efendi

Müşârün-ileyh müderrisin-i kirâmdan Abdulhamid Efendi'nin sulb-ü sahih ve sikat-i rivat-i anane ile meşahir-i ulemâ ve devlet-i aliyyeden 1006 salinde makâm-ı fetvâya revnak-efzâ olan [s. 133] Câmii-ür riyasetin Mevlâna Hoca Saadeddin bî-hemtâ hazretlerinin ahfad-ı gevher-i siminindedir zât-ı muallay-ı simatları 1213 salinde dersa'âdetde ziver safha-i sahîfe-i şuhûd misal-i keyan ve asl dar-ı daire-i vücûd olub evâil halinde tahsîl-i ilm ü kemâl ve işal-i nâire-i iştiğâl eyledikten sonra tarîk-i kazaya sâlik ve bilâd-ı Anadoludan nice kazanın hükûmet-i şeri'yesine mâlik olarak hükm-ü hükûmetden müddeay-ı şer-i şerîf vacib-i tahayyül tenfiz ü tescil idüb edây-ı merasim kazada siret ü sika marziye üzre hareket buyurmuşlar idi Aydın Hükûmet şeri'yesinde buldukları âvânda Kara Osmanzâdelerin ba'zı isâetleri kendülerinin bir müddetcik Kütahya'ya iclâlarına sebep virüb iki üç aydan sonra avf-ü aliye mazhâr ve yine hasret-ül nüvab olan medine-i Manisa niyabetiyle kadr-i âlîleri taziz olunmuş idi medine-i mezbûrda çend-sene ikâmet ve icrây-ı hükm ü emirde muvaffak ahkâm-ı şeriyye hareket idüb bad-ül azl bir müddetcik ârâm ü istirahatden sonra Tanzîmat-ı hayriyyenin ibtiday-ı icrâsında ya'ni 55 senesinde tertîb olunan muhassıllıklardan mülhikatiyla Güzelhisar Aydın muhassıllığına intihab ve tayîn buyurulub menafî ü tayârânın katinden dolayı el-vakt-ı vali-i eyalet-i Aydın bulunan Çengelzâde Tahir Paşa ile beynlerinde vuku'a gelen mübayenet ve münâferet maslahat-ı bervechile kabil-i telîf olmayub ba'zı müşkilatı da'vet itmekle bil-zarure keyfiyeti bir tafsil der-bar-ı şevket karara arz u inha eylemeleri üzerine muhassıl târâfindan şikâyet olunduğu kendüye bildirilmemek için ba'zı mevad-ı mühimme müzakeresi zımnında muvakkaten dersa'âdete azîmetînz lazîmgeldi deyû tastîr buyurulan emirnâme-i sami üzerine müşârün-ileyh Tahir Paşanın dersa'âdete vusûlüne la-cell-ül muhakeme der-i aliyyeye azîmetleri hakkında tastîr buyurulan emirnâme-i sami mu'cibince kendüleri dahi der aliyyeye gelmekle çend defa meclîs-i valada emr-i muhakemelerine kıyam buyuruldukta kendülerinin her vechle beraitleri bahir müşârün-ileyh Tahir Paşanın haksızlığı zâhir olarak anların eyalet-i mezkûre valiliğinden azliyle iktîfâ ve bunlar yine muazzen mahâl-i memuriyetlerine îâde ve isra kılınmışlaridi 57 târihinde ba'zı eyalet ve kaza birleştirilerek defterdarlık vechile ricâl-i devlet-i aliyyeden ba'zı zevât-ı kirâma tevcîh olunduğu sırada Aydın Eyaleti umûr-u maiyesi dahi gerekçe-i Esbak İzmir muhassılı Salih Beye tevcîh olunmak münâsebetiyle muhassıllıktan ma'zûl

dersa'âdete avdete mezûn olarak bir müddet sonraca hazine-i celîlesinde miri kitâbetinde memuriyet-i mezkûre uhdelerinde olduğu halde meclîs-i ziraat azalığına memur buyurulârâk tatyîb ü şadan buyuruldular 62 senesi evâilinde memuriyetleri uhdelerinde kalmak üzere bî-irade seniyye-i mahrec pâyesiyle Çürüksu sevahilinde kâin hudûdun tahdid ü tefriki ve ba'zı mevad-ı müşkilenin tayîn ü tebyinine memur buyurulmuş ise de kabl-ül azime ya'ni sene-i mezbûre zil-hiccesi evasıtında evkâf-ı hümayûn müfettişliği tebcîl buyurulduklarından sonraca Trabzon cânibine azîm olarak bad-ı itmâm-ül hidme dersa'âdete avdetlerinde Mekke-i Mükerrreme pâyesiyle dahi ikrâm olundular sekiz sene müddet müfettişlik umûrunu kemahi hakkıha ruyet ü tedkik-i made ile herşeyin doğrudan doğruya tesviyesi hakkında bezl-i ma-hasl kudret eylemelerine ve liyakat ve ehliyyet-i zâtiye ve umûr-u cariyyede müsellemler ve meşhûd olan ma'lumat-ı tamelerine mübni 70 târihinde bî-pâye-i İstanbul Meclîs-i Muhasebe-i Aliye azalığına ziyet-efzâ ve 72 de Sadr-ı valay-ı Anadolu pâye-i refiasıyla kam-reva olub 74 hilâlinde Meclîs-i vala azalığına tayîn buyurulmuş idi makâm-ı meşâyihatde bulunan Meşrebzâde hafidi Ârif Efendi'nin azim-i dar-ı bekâ olmaları cihetiyle kendülerinin hilkat-i zâtiye ve fitrat-ı asliyeleri olan kemâlat ü istihkâk-ı bahireleri iktizasınca nezd-i saltanat-ı seniyyede her vechle elyak ve ihra görülmekle 75 senesi cemazi-yel-evvelinin yirmi birinci günü meşâyihat-ı İslamiyeye şeref-bahşa olmuşlardır Mekke-i Mükerrreme pâyelülerinden Kıbrısizâde İsmail Hakkı Efendi'nin meşâyihatlerine söylediği târihtir “Hakkıya İslam olan tasdik ider târihini” [s. 134] “ehl-i îmanın bugün müftîsü Saadeddindir” 280 târihine gelince îfâ-yı umûr-u şeriyye ve temşiyet mesâlih-i seniyyede fevk-elgaye sarf nakdine-i himmet buyurmuşlar ise de sene-i merkûme hilâlinde rütbe-i tadrîs ‘izz ü şerefini muhafaza itmekde olan imtihân usûlünün icrâsını akibinde ya'ni sene-i merkûme cemazi-yel-âhiresinin onbirinci günü hasb-ekader infisal idüb zatlarına mahsûs olan arpalık bedelinden maid eşheriye yirmi beş bin guruş maaş-ı tahsîs ve ihsânıyla muazezen hâne ü sahilhânelerinde ikâmet duay-ı revam eyyâm-ı ömr-ü şevket-i şâhâneye muvazabet üzere iken dıçar oldukları illetden rehayab olamayub nihâyet 83 senesi rebî-ül-evvelinin yirmi dördüncü bazarertesi gicesi terk-i hayat müstaar ü vâsıl rahmet-i rabb-i gaffar oldu ertesü günü Câmii-i Fatihde nâmazı edâ olunub Karacaahmed Kabristanında defn-i hâk-i anberin oldular müşârün-ileyh sıdk u istikâmetiyle maruf mail-i sulha pir ulemâ Şâhire şerî'at-ı garraya sâlik nüfuz-u kelâma mâlik salabetle mevsûf

hidemat-ı ilmiyeye iştiğâl ile terk-i ziynet ve haşmet ve vakur tarîk-i aliyyeye müntesib hakk kelâmı ifâdede levme-i laimden gayrı müctenib hasib ü nesib rayinde musib-i hayırhah din ü devlet bir zât-ı fezâil-i erib idiler sofiler mahâllesinde Şeyh Ömer dergâhına minber vaazıyla ba'zı vezâif-i tahsîsine muvaffik oldukları gibi sair mahâllelerde dahi âsâr-ı hayriyyeleri vardır rahmetullah-ı aleyh

[108] El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Ömer Hüsameddin Efendi

İsmi Faruk-u Ekber ve silsile-i bend-i tebar-ı athar gencine-i usûl ü fûru' ulûm-ü şerîyye ve vâkıf hakayık ü dekayık fûnûn-u maârif-i edebîyye ve câmii-i kemâlat-ı insaniye eani Mevlâna Ömer Hüsameddin Efendi hazretleridir Müşârün-ileyh reis-ülküttap Esbak merhûm Atıfzâde Muhammed Celâleddin Efendi'nin hafidi ve asr-ı Sultân Süleyman Salis ulemâsından olub 1223 târihinde terk-i hayat müstear iden Mevlâna Cemâl Efendi'nin şâh şecere-i mes'ûdudur 1214 senesi hilâlinde perde serây-ı âdemden meclîs-i şühûda vaz'ı kadem idüb baliğ-i sinn nisab olduktan ve tekmîl-i unfüvan-ı şebâb eyledikten sonra tahsîl-i ulûm ve fûnûn ve maârifle 229 senesinde rûûs-u hümayûn ile ber-murâd mezid-i iltîfât ile manzûme-i i'tibarları müstezad kılınmış idi ba'de zeyn-i derd medâris ve kat'-ı merâtibde mütâlaa-i kütb-ü ulûm-ü fûnûn ve tevârih ile iştiğâl esnasında iki defa medine-i İzmide hâkim olarak icrây-ı hükûm-ü hükûmetde ve îfây-ı merasim-i kazada seyr ü sika-i marziye üzre hareketle merasim-i tarîk-i tedrîsi itmâm ve hasb-i tarîk-i tam otuz senede ya'ni 64 senesi cemazi-yel-evveliyesi gurrasında mahrec mevleviyetlerinden Selanik kazasıyla bekâm ve bilâd-ı erbaâ'ya uğramaksızın sene-i merkûme recebinin yirmibeşinci günü bî-işaret aliyye-i Mekke-i Mükerreme pâyesiyle şadkam olub bir müddetcik dahi evkâf-ı hümayûn müfettişliği vekâletinde bulunârâk memuriyyet-i mezkûreye müteferri husûsatı kemahi hakkıha ruyetde sarf-ı mesai ihtimam buyurmuşlaridi 65 târihinde Edirne'de teşkil buyurulan meclîs-i kebir eyalet azalığına memuren ol cânibe azîmetle iki sene kadar îfâ-yı emr memuriyetde dilhah-ı aliyye muvaffik usûl-ü kâvânin-i adliyye mutabık hal ü hareketleri mu'cib-i mahzuziyyet-i ali olmasıyla 66 senesi şehir-i cemazi-yel-evvelinin on beşinci gününde İstanbul pâyesi ihsân buyurulmuş ve muahharen Bursa Meclîs-i Kebir azalığına nakl-i memuriyetle şan ü şeref-i âlîleri tebcîl olunmuşidi ba'dü-l kaful ve-vusûl-ü Encümen-i Daniş Meclîs-i Maârif Azalığına ve 72 senesi şa'banının onbirinci günü bî-pâye-i Sadr-ı Anadolu meclîs-i maârif riyasetine revnak-efza [s. 135] muahharen bâb-ı fetvâ-i

penâhide vâki meclîs-i intihab-ı nüvvab şer’-i riyasetine ve 76 zülkadesi gurrasında bil-fiil Sadr-ı vala-yı Anadoluya şeref-i pira olub müddet-i örfiyelerin bad-ül tekmîl 78 senesi şehr-i muharrem-ül hârâmının yirmi yedinci günü pâye-i sadâret-i Rûma arec-ü merâtib-i ilmiyeden vâsıl nihâyet ma’aric olmuşlaridi 280 senesi cemazi-ül ahiresinin onbirinci günü makâm-ı meşâyihat-ı İslamiyede bulunan Merhûm Saadeddin Efendi Hazretlerinin hasb-ül icab infisali vuku’una hizmet-i celîle-i iftâ saltanat-ı seniyyenin eşref-i hidmâtından kendüleri ashâb-ı fazl u kemâlden olarak ahkâm-ı celîle-i şeriyyenin hüsn-ü cereyanına nezarete liyakatları bahir ü müsellemler idüküne binâen huzûr-u hümayûn meymenet makrun-u şâhâneye celb ile makâm-ı meşâyihat-ı İslamiyeye memuriyyetleri icrâ buyurulmuş ve ol babda pirayiş-i silk-i sütur buyurulub mabeyn-i hümayûn baş kitâbeti hizmetiyle mübeccel atafetlü Emin Bey Efendi Hazretleri yediyle bâb-ı ali cânib-i samisine bil-vürud vükelây-ı feham ve ulemây-ı a’zam ve memurin-i kirâm hazerâtı muvacehelerinden kemâl-i tazîm ve tevkir ile kıraât olunan hatt-ı hümayûn-u şevketmakrun cânib-i şehriyârı mu’cibince keyfiyyet-i cümleye ilan olunmuşidi meşâyihatlarına şuarây-ı asrın ercümendi Mustafa Safvet Efendi’nin nizâma götürdüğü târih-i duadır “Hüsameddin Efendi müjdeler müftî-i din oldu” memur oldukları günden beru ahkâm-ı celîle-i şeriyyenin kemayanbağı hüsn-ü cereyanına himmet ve itina buyurmakda iken 83 senesi şehr-i rebî-ül-evvelinin yirmiyedinci pençşembih günü hasb-ül icab azl ve infisalleri vuku’bulârâk müstevfî maaş tahsîsle hâne ve sahilhânelerinde ârâm ü istirahatle hemişe duay-ı devam-ı ömr ü şevket-i şehenşâhı ile meşgûllardır müşârün-ileyh hazretleri cümle âlemi hayr ile yâd eyleyüb ferd-i efridenin nâmusuna şe’n-i iras ider kelâm-ı hezli ilmamdan mu’teriz ve seng ü taan ü külah ü kelâm-ı setrin ile cevâhir-i kalb-i âlem ya’ni şikestden müctenib cümle-i ulûm-ü zâhire-i bahire ü fûnûn mütedâvele-i fahirede müşareket-i ilmiyeleri zâhir ve derûn-u merhametnümün semuhileri maârif-ü kemâlat ile memlu ve meşhun idüğü bahir ve semt-i imlâ ve inşâda olan ma’lumat-ı kâmileleri erbâb-ı indinde ma’lum ü müsellemler hasib ü nesib hadd-i zatında lebib ü kerîm merhamet ü mürüvvetleri mebzul ala himmet-i fezâil siret-i tarîk-i ilmiyeye müntesib bir zât-ı huçeste sîfâtdır irtivalallah-ı ömre yevm-i mezkûrde mabeyn-i hümayûn cenâb-ı mülukane baş kitâbeti hizmeti celîlesiyle mübeccel atufetlü Emin Bey Efendi Hazretleri vesatetiyle Bâb-ı aliyye vürud iderek vükelây-ı feham ve sadr a’zam ve ba’zı memurin-i kirâm hazerâtı husûslarında kemâl-i tevkir ü tazimle kıraat olunan hatt-ı hümayûn ve

şevketnûmun cenâb-ı padişâhide meşâyihat-ı İslamiye hizmetinde bulunan müşârün-ileyh Hüsameddin Efendi'nin hasb-ül icab infisali vuku'bulub hizmet-i celîle-i iftâ saltanat-ı seniyyemizin eşref-i hizmetinden olduğuna ve sadr a'zamdan Refik Efendi ashâb-ı fazl u kemâlden olarak indimizde fevk-el gaye matlub u mültezim olduğu vechile ahkâm-ı celîle-i şerriyenin hüsn-ü cereyan ve ifâsına dikkat ve nezarete liyakati müsellemler itdüğüne binâen müşârün-ileyh celb ile makâm-ı meşâyihat-ı İslamiyeye memuriyyeti icrâ kılınmış olmağla ilan-ı keyfiyete ibtidar olunsun deyû emr ü fermân buyurulmuş mantûk-u münifi üzere keyfiyet-i cümleye ilan olarak müşârün-ileyh hazretleri dahi umûr-u memurelerine mübaşeretle ahkâm-ı celîle-i şerriyenin matlub u mültezim padişâhı üzere hüsn-ü cereyan ü ifâsına leyl ü nehar say-i bî- mişarla cümle târâfdan isticlab [s. 136] da'vet-i icâbet ayat-ı padişâhiye mazhâr ve muvafık olmaktadırlar Rabbimiz te'âlâ takaddüs Hazretleri sınıf-ı ulemâ ve udeba ve meşayih ve suleha kaffe-i ulu- l niha velbab a ihsân maaş rüteb ü bezl ü ataya ve itay-ı matlab cihetleriyle peyderpey vuku'a getirükler sahâ-i semahat mesaha-yı kerem ü iltaf bî-payan-ı hümayûnlarının emsâli ve iltifât ü hürmet ü râyet-i şâhânelerinin mânend-i kütbi tevârihinde mastur ve sahaif-i âsârda manzur olmayan erike-piray-ı saltanat azimi ve ziynet-endâz taht-ı alicennet hilâfet-i kübrâ mürebbî-i ulemâ ve erbâb-ı maârif ve bazil-i enva' avatıf ve avârif halife-i şâh-ı levlak serîr-i padişâh-ı kerrar kirdar-ı âlem-gir şevketmeab merahimnisab Efendimiz Hazretleri taht-ı âli cennet şâhânelerinde bir devam-ı sâye-i şevketvaye hümayûnlarında müşârün-ileyh Hazretleriyle bil-cümle bendegan ü deayan sadakatnişânların nevbenev mazhâr-ı lütf u âtafet hüsrevâneleriyle harem ü şadkam buyurmak da'vet-i icâbet ayatı natika piray zeban ubudiyet kılınmaktadır ram-ı mürçian lil-enâm med-el duhur vel-avam.

SÖZLÜK

A

A'lam: has isimler, bayrak sancak
Âdem: yokluk
Ağaşte: bulaşmış
Ağmaz: göz yummalar
Ağniya: zenginler
Ağraz: maksatlar
Ahlaf: birbirinin yerine geçen halef
Ahter: yıldız
Aide: kar, kazanç
Akıbet-i endiş: sonunu düşünen
Akib: bir diğerinin arkasından
Aksay-ı meram: arzuların son haddi
Arab: akıllar
Aram: durma, dinlenme
Atufet: merhamet
Avalin: âlemler dünyalar
Avan: vakit zaman
Avk: alıkoyma
Azze: aziz olsun

B

Bahir: belli apaçık
Bahr-ı zehhar: dalgalı deniz
Baid: uzak, irak
Bal: kalp, yurek, gönül
Beca-na-beca: yerli yersiz
Bedreka: yol gösteren kılavuz
Behremzede: karmakarışık, altı üstüne getirilmiş
Bekam: maksadına ulaşan
Bekam: maksat ve merama ulaşma
berhemzede: karmakarışık, altı üstüne getirilmiş
Berzgâr: ekinen

Bey-nennâs: halk arasında

Bezl: saçma bol verme

Bil-bedahe: düşünmeksizin ansızın

Binagerde: kuruluş

Bi-tamamihe: tamamıyla hepsi

Bukalemun: düşünce, kanaatini sık değiştiren kimse

C

Ca-nişin: birbirinin yerine geçen, vekil
Cebel: dağ
Celail: yüceler
Celis: birlikte oturan arkadaşı
Cemm-i gafir: büyük cemaat
Cerbeze: Guzel konuşan. Kurnaz
Cevasis: casuslar
Cevf: boşluk
Cünbiş: hareket

Ç

Çarh: dönme
Çendan: o kadar
Çevgan: cirit değneği

D

Dad: adalet
Daverene: büyüklüğe yakışır
Dayyık: pek dar
Der-barı: şevket karar (İstanbul) padişah kapısı
Der-giş: en önde göz önünde
Derr-i aliye: İstanbul
Dilgir: gönül tuatan gücenik, kırgın

E

Ebher: daha parlak
Ebyaz: beyaz
Ecl: sebep
Ecvaf: boşluklar
Ecvibe: cevap
Ecvibe: sorulan şeylerin karşılığı
Ecvibe-i müskite: susturucu cevaplar
Efazıl: ipek fazileti
Efsar: yular
Ekavil: sözler
Ekfa: eş-denik
Emcad: şeref, onur
Emval-i eytam: yetim malları
Endahte: atılmış, bırakılmış
Erike: koltuk
Es'ar: satılan şeylerin bilinen fiyatları
Esatize: üstadlar
Esdak: doğruluk
Esdak: doğruluk
Estane: istirahat edilecek yer
Eşher: en şöretli
Evkafı-hamse: beş vakit
Evreng nişin: tahtı süsleyen hülümdar
Evreng: taht
Evza: haller, vaziyetler
Ezher: parlak

F

Fahur: övünen
Falk-ül akran: akranlarının üstünde
Farig: vazgeçme
fatk u ratk umur: işleri düzeltme, yoluna koyma
faik-ül akran: akranların üstünde
Fatk u ratk umur: işleri düzeltme, yoluna koyma
Fatk uratk-ı umur: işleri düzeltme yoluna koyma

Fekahet: hoş mizaç latifecilik

Fekahet: latifecilik

Feri: asılla ilgili olmayıp

Ferman-ferma: emir buyuran

Fevaid: menfaatler

Fevt: bir daha ele geçmemek üzere kaybetme

Fıraş: parlak nurlu

Fıraş: yatak

G

Gadr: vefasızlık hainlik

Gamem: bulut

Garib-nüvaz: kimsesizleri koruyan, biçarelere ikram eden

Garik: boğulma

Gaşy: kendinden geçme bayılma

Gazub: öfkeli hiddetli

gehuar: beşik

Germiyet: hareketli çalışma

Gidişyeniyüz

Gurfe: çardak

Guşış: çalışma

Gülgül-endaz: ses çıkaran çınlayan

güriz: kaçma

Güşad: açılma

H

Hab: uyku

Habl-i metin: sağlam ip

Hadd-i buluğ: ergenlik çağı

Hadim-ül lezzat: lezzetleri yıkan (Azrail)

Hail: engel olan

Haile: dram, tropedi

Hal: tahtan indirme

Half: art arka

Halul: girme

Hame-cünban: kalem sallayan

Ham: yük, yüklenme

Harir: ipek	İfta: fetva verme
Haris: hırslı	İğbirar: kırılma gücenme
Haris: hırs	İğmaz-ı ayn: kabahate göz yumma
Hasb-el icab: durum dolayısıyla	İhla: boşaltma
Hatır-mande: gücenmişlik	İhrak bin-nar: ateşte yakma
Hatır-mande: gücenmiş hatırı kalmış	İhrak bin-nar: ateşte yakma
Hatt: aşağı	İhtilaf: karışma
Havas-ı refia: resmi yazılarda eyüp kadıları	İhza: ganimetten pay ayırma
Havza: idare altında bulunan memleketlerin bütünü	İktina: çalışan kazanma
Hayyir: çok hayırlı	İktiran: yakın varma, yanına gelme
Hayyiz: yön taraf	İlhah: üzerine düşme
Hazer: saklanma, çekinme	İlm-i yakin: ilahi âlemlerle ilişik bilgileri toplayan
Haziz: aşâğılık	İnan-tab: dizgin çeviren dönen
Hazm: sebat	Müstedâ: istenen diven
Hecme: şiddet	İnare: nurlandırma aydınlanmış
Hefid: oğul evlat	İnfisal: ayrılma
Hevl-nak: korkunç	İnizal: bir yana çekilme
hevl-nak: korkunç	İntihak: zayıflatma, kuvvetsizleştirme
hısul: ureme, tureme, çıkma	İs'ad: yukarı çıkarma
hıyam: cahr	İsar: ikram
Hilm: yumuşak tabiat	İstihale: başkalaşma değişme
Hin: az zaman	İstihfaf: hafifseme, küçük görme
Hin: vakit, an	İstima: dinlenme, dinlenilme
Hitam: son nihayet	İstizar: müsaade isteme
hizane: hazne, hazine; kalp, gönül	İştidad: büyüme, şiddetlenme
Hucaste: uğurlu	İştişnam: koku alma hissetme
Huda-dad: Allah vergisi	İtab: yorma yorulma zahmet verme
Hukd: kin	İtba: tabi kılma
Husam: keskin kılıc	İtila: yükselme
Hussad: haset edenler, kıskananlar	İttihaz: edinme, kabul etme
Husule: getiren ru-be rah: gitmeye yakın	İttisal: bitişik
Huşunet: sertlik, kabalık, inatçılık	İttisam: damga vurma
İbram: üstüne düşme, ısrar etme	İzac: yerinden koparma
İ	İzale: Yok etme
İcma: toplama	İzam: yollama
İfaza: bereketlendirme	İzaz: aziz kılma, saygı gösterme
İfaza: feyizlendirme	

K

- Kab:** uzaklık mesafe
Kabih: çirkef
Kabile: kadın ebe
Kâffe: bütün
Kâin: mevcut olan, bulunan
 Kalkılması gereken iş
Kam-kar: isteğine ulaşmış, mutlu
Kamyab: tailhli şanslı
Kar-ferma: iş buyuran; iş buyurucu
Karin: okuyucular
Kaside-i Bürde: Arapça mevlüt
Kasvet: sertlik katılık
Kater: damlalar
Katıbe: cümle
Kati: karar
Kavabili: kabiliyetli
Kavaid: kanunlar
Kelan: büyük
Kelan: heybetli büyük
Kema-fil-evvel: evvelki gibi
Kemin: pusuda
Kesr: kırma
Keyan: hükümdarlar
Kin: düşmanlık
Kişver: memleket, sultan
Kitab-buyu: alışveriş bahsi
Kitab-ı müstetab: güzel kitap
Kuçe: küçük sokak
Kuduret: kederlenmesi
Kulub: kalpler
Kurre: ışık, tazelik, parlaklık
Kürbet: tasa kaygı

L

- Lebbeyk zaman:** razı olanlar
Lemaen: parıldama, parlama
levme-i laim: çekiştirilmesi ve başa
Levs: pislik, kir

leyyin-ül-canib: yumuşak tabiatlı

M

- Madizma:** 20 sayfalık cüz
Mahmiye: korumalı şehir
Mahzuziyet: haz alma
Makarr: merkez, karargâh
Malayani: faydasız
Malezim: lüzumlu
Mansus: kuranda açıkça anlatılmış
Mantik: söz kelim
Mareke: savaş meydanı
Masır: suyun aktığı yer
Maskul: parlatılma
me'va: yurt mesken
Mebde: evvel başlangıç
Medfen: cenaze
Mefkur: fitratlanmış, yaratılmış
Mefruz: üzerine farz kılınan
Mehc: doğru yol
Mekarim: keremlik cömertlik
Mekr: tuzak
meks: durma bekleme
Meks: vergi
Menşur: neşrolunan
Merai: çayırılık
Merbu: köle
Mesmu: işitilme duyulma
Mesned: makam, paye, derece
Mesnun: sünnet olan şeyler
mesturiyyet: kapalılık, gizlilik
Mesure: rivayet suretiyle öğrenilmiş mühim haber
Meşahir: ünlü kimseler
meşari: yollar, caddeler
mevkib-i hümayun: padişah alayı
Mevsum: damgalanmış, işaretlenmiş
Meyantik-ul heva: kendinden konuşma
Meyzar: görünüş yüz

- Misky-ül hütem:** mükemmel şekilde sona erme
- mu'tedile:** münasip, sert olmayan
- Mu'tedile:** münasip, sert olmayan
- Muadabat:** yardım etme
- Muahassas:** tahsis edilmiş
- mualecat:** ilaçla tedavi
- Muallimhane-i nüvvab:** kadı yetiştirmek üzere açılmış okul
- Muaşır:** birlikte yaşayan
- Muatrar:** kokulu
- Muazzezen:** izzet ikram ile ağırlanarak
- Muharremat:** haram, yasak olan şeyler
- Muhassıl:** meydana getiren
- Muhtefi:** saklanmış gizlenmiş
- Muhzır:** şeriat mahkeme mübaşiri, yeniçeri ocağı kumandanı
- Mukarenet:** yaklaşma, konuşma
- Mukarreban:** yakınlaşma
- Mukataane:** kesilmiş, katledilmiş
- Mukzi:** hüküm ve kaza olunmuş
- Mulem:** işaretlenmiş belirtilmiş
- Muntafi:** sönen, söntük
- Mutayyeben:** gönlü hoş edilerek sevindirilerek
- Mutazammın:** içine alan
- Muvacehe:** yüzleşme
- Muvakkaten:** geçici olarak
- Muvid:** memur, öğretmen yardımcısı
- Mücahede:** uğraşma, savaşma
- müdatat:** deva arama
- Müdeven:** tertip olunan
- Müeyyid:** yardım eden kuvvetlendiren
- Müferekat:** ayrılma
- Müferekat:** ayrılma
- Müfevviz:** atanan
- Mülaane:** birbirine beddua etme
- Mülahide:** hak mezhebinden batıl mezhebine koyan
- Mülakat:** kavuşma
- Mülaki:** buluşan, kavuşan, görüşen
- Mülazemet:** bir kişiye veya bir yere bağlanma
- Mümanaat:** men-etme
- mün'adim:** yok olan
- Münademet:** beraber eğlenme
- Mündefi:** atlatılmış savuşturulmuş
- Münfehim:** anlaşılan
- Münharif-ül mizac:** keyifsiz rahatsız
- Müntic:** netice veren
- Müraat:** koruma gözetme
- Mürzi:** riayet
- Müsadif:** rast gelen tesadüf
- Müstaid:** kabiliyet
- Müstefad:** kazanılmış kar edilmiş
- Müstekil:** kendi başına
- Müstevzi:** yeteri kadar
- Müşer-ün-bil-benay:** parmakla gösterilen
- Müşir:** bildiren
- Müşir:** bildiren
- Müteal:** yüce
- Müteanni:** zahmet çeken
- Mütebaid:** uzaklaşan
- Müteberri:** bağışlayan
- Müteellim:** kederli dertli
- Müteellim:** kederli dertli
- Mütellevin:** renkli
- Mütellevin:** renkli
- Mütemekkin:** yerleşen, oturan
- Mütemen:** emniyetli
- Müterehi:** geri çekilen
- Müteşerri:** şeriat işleriyle uğraşan
- Mütevattın:** yer etmiş, yurt tutunmuş
- Mütevermi:** din emrine bağlı
- Mütezzim:** benlik satan
- Mütun:** bir yazıyı meydana getiren kelimeler
- Müverrih:** Tarihçi
- Müzil:** yok eden

N

- Nab:** arı, temiz
Na-beca: yersiz, yolsuz
Nafiz: nüfz edilmiş, işleyen tesir eden
Nahvet: kibir
Nakiza: birbirine zıt karsit olan
Naks: noksan eksiltme
Nasfet: insaf, haklılık doğruluk
Necabet: soyluluk
Necl: oğul evlat
Nefrin: sovmeye
Nefs-i nefis: değerli aziz tatlı ruh ve inayet
Nefy: sürülme
Nehir: har hakir zarif
Nekabet-i eşraf: Hz. Muhammet soyundan gelen kimselerin devlet işlerini yönetme
Neşet: meydana gelme, ileri gelme
Nevib: korku dehşet
Nevin: nevi çeşitli
Neyyir: nurlu parlak
Nezd: yan, kat
nihade: konulmuş
Nik-endiş: iyilik düşünen
Niyabet: vekillik
Nükül: vazgeçme kaçma
Nümun: gösteren

P

- Pak-baz:** temiz
Penah: sığınılacak yer
Pertvendaz: nurlandırılmış
Peya pey: birbiri ardınca
Peyker: yüz, suret
Piçü tab: telaşlı
Piraste: dizelenmiş
Pirayis: çalışma

R

- Rasih:** sağlam, temelli, kuvvetli
Raygan: bedava
Reha: bolluk
Reis- ipür tEblis: aldatma hile oyun
Reside: erişmiş
Reside: erişmiş, yetişmiş
Revaç: kıymet, değer
Revakiyyun: eski yunanda bir filozofun adı
Revna- efza: güzelliği arttıran
Revş: gidiş
Revş: usül
Rezin: vakarlı, ağırbaşlı
Rıza-dade: rıza gösterme
Ru-be rah: girmeye yakın
Rüvat: rivayet edenler

S

- Saât:** saatler
Sadme: ansızın başa gelme
Sadme: ansızın başa gelme
Saha: alan
Saht: katı, sert inizal: bir yana çekilme
Samem: sağırlık
Samsun: keskin kılıc
Sanadid: ileri gelenler
Sârim: keskin
Sarsar: şiddetli
Sefih: eğlence düşkünlüğü
Sehl: kolay
Selaset: akıcı olma
Sell: sıyırma, çekme, çıkarma
Sem: işitme, dinleme, kulak verme
Semi: işitme
Semih: yüksek
Semmiyet: zehirlilik
Seyyat: günah
Sika: güven, emniyet, güvenilir kimse
Sikat: inanılır kimseler

Sinn: yaş ömür
Sinn-i temyiz: ayırt etme yaşı
Suud: yükselme
Sübha: çekilen tesbih
Sükkan: oturma sakınleri
Sülaf: şarap, meyve suyu
Süpürde: ismarlanmış

Ş

Şahik: yükselen. Yüce
Şahsar: ağaçlık koruluk
Şakka: zahmetli eziyet
Şekve: şikâyetler
Şeref: süs
Şikaf: yırtmaç
Şime: huy
Şime: huy, tabiat
Şitaban: acele eden koşan
Şüru: başlama

T

ta'cil: acele ettirme
ta'yinat: maaştan başka verilen erzak, gıda
Taan: sövme
Tac'il: acele ettirme
Tahlif: halef
Tahyir: birini iki şey arasında seçmek
Takarrüb: yaklaşma
Takarrüb: yaklaşma yanaşma
Takbil:öpme
Taklib: tersine çevirme, çevrilme
Taklibat: değişmeler değişiklikler
Tama: tamacı
Tard: kopma, uzaklaştırma
Tard: uzaklaştırma
Tarsis: karşılaştırma
Tasadduk: sadaka verme
Tasallut: musallat olma
Tashih-i mizac: hastalığı tedavi etme

Tasvip: ilim bilgi
Tatyip: haş etme
Tavan: kendi isteyerek
Tavaşi: hadım ağası
Tazallüm: sızlanma
Tearrüf: bir şeyin herkesçe bilinmesi
Tebaşir: her şeyin ilk zamanı, ilk aydınlık
Tebcil: ululama, ağırlama
tecavez-Allahü an seyyiatihî: Allah günahını affetsin
Tefahhus: iyice araştırma
Tefeyyüz: ilerleme, yükselme
Tefhim: anlatma, anlatılma
Tefviz: yetkilendirme
Telvih: açıklama
Temdir: yok etme
Terak: bir şeyin üstü tepesi
Terkim: saygı gösterme
Teşhir: zabt etme
teşmir-sak: paçaları sıvama
Teşmir-sak: paçaları sıvama
Tetbi: tabii olma, uyma
Tevaggul: bir işle devamlı uğraşma
Tevid: eğriltme
Tevkir: ağırlama, karşılama
Tezzüm: kibirlenme

U

Ubidiyet: kulluk
Ubudiyet: kulluk, aşırı bağlılık
Ulûhiyet: tanrılık sıfatı
Ulüm-ü-şetta: çeşitli ilimler
Umde: dayanılacak güvenilecek şey
Unf: şiddet
Unfuvan: gençliğin başlangıcı
Uyub: ayıplar
Uzlet-nişin: tenhaya çekilen yalnız yaşayan

V**Vazih:** kapalı**Vefk:** uyma**Vesatet:** vesile olma**Vesatet:** araya girme**Vikaye:** koruma, kollama**Vikaye-i namus:** namus koruma**Vird:** öğrenci**Vuduya:** abdest alma**vürud:** gelme geliş**Vürud:** gelme geliş**Y****Yegân:** birler, tekler**Yesir:** az şey kolay**Z****Zahib:** bir fikre kapılan**Zamir:** kalp, vicdan**Zaya:** elden çıkma**Zemime:** yenilmeye layık, fena hal**Zevade:** azık, erzak**Zir:** alt aşağı**Züvvara:** ziyaretçiler

KAYNAKÇA

Abdulkadiroğlu, Abdülkerim (2003). “Mehmed Kâmil Efendi”. *TDVİA*. C. XXVIII, İstanbul: TDV Yay. s. 494.

Akgün, Ahmet (1998). “Şeyhülislam Hocazade Mehmed Efendi ve Eseri İbtihacü't-Tevarih”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. C. 1, S. 2, s. 68-76.

Aktepe, Münir (1995). “Esad Efendi, Vassafzâde”. *TDVİA*. C. XI, İstanbul: TDV Yay. s. 347.

Arı, M. Salih (1994). “Osmanlılarda Şeyhülislamlık Müessesesi”. *Yüzüncüyıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. 1, S. 1, s. 170-178.

Aşkar, Mustafa (1997). “Osmanlı Devletinde Âlim-Mutasavvıf Prototipi olarak, İlk Şeyhülislam Molla Fenari ve Tasavvuf Anlayışı”. *AÜİF Dergisi*. C. XXXVII, s. 385-401.

Aşkar, Mustafa (2005). “Molla Fenari'nin ‘Şerhu Dîbaceti'l-Mesnevî' Adlı Risâlesi ve Tahlili”. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*. S. 14, s. 83-102.

Aydın, İbrahim Hakkı (2005). “Molla Fenârî”. *TDVİA*. C. XXX, İstanbul: TDV Yay. s. 245-248.

Baltacı, Cahit (1995). “Fahredden-i Acemi”. *TDVİA*. C. XII, İstanbul: TDV Yay. s. 82.

Baltacı, Cahit (1997). ”Hamiddüdin Efendi, Efdalzâde” *TDVİA*. C. XV, İstanbul: TDV Yay. s. 476-477.

Bedir, Murteza– Koca, Ferhat (2007). “Pezdevi, Ebü'l-Usr”. *TDVİA*. C. XXXIV, İstanbul: TDV Yay. s. 264-266.

Beyhan, Mehmet Ali (2008). “Rifat Efendi, Topal”. *TDVİA*. C. XXXV, İstanbul: TDV Yay. s. 104.

Bursalı Mehmet Tahir Efendi (1975). “Osmanlı Müellifleri”, (Haz: A. Fikri Yazvuz- İsmail Özen), C. 1, İstanbul: Meral Yay.

Ceylan, Hadi Ensar (2011). *Molla Hüsrev'in Delâlet Anlayışı ve Fürû'a Yansımaları*. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Çift, Salih (2006). "Modern Anlamda İlk "Bektaşilik Kitabı Olarak Mir'âtü'l-mekâsîd ve Kaynakları". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. 15, S. 1, s. 187-212.

Demir, Abdullah (2006). "Amasya, Bayezid, Çorum Hasan Paşa ve İskilip Halk Kütüphanelerinde Ebussuud Efendiye Ait Eserler". *Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*. S. 45.

Demirel, Harun Reşit (2008). "Müstakimzâde'nin "Bi Nukât Hadis-i Erbain" İsimli Risalesinde Yer Alan Hadislerin Tetkiki". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. C. VIII, S. 3, s. 75-96.

Devellioğlu, Ferit (1995). *Osmanlıca-Türkçe Ansklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları.

Doğan, Muhammed Nur (1994). "Ebuishak İsmail Efendi". *TDVİA*. C. X, İstanbul: TDV Yay. s. 278-279.

Doğan, Muhammed Nur (1995). "Esad Efendi, Ebuishakzâde". *TDVİA*. C. XI, İstanbul: TDV Yay. s. 338-340.

Doğan, Muhammed Nur (1989). "İshak Efendi, Ebuishakzâde". *TDVİA*. C. II, İstanbul: TDV Yay. s. 530-531.

Düzenli, Pehlul (2005). "Şeyhülislam Ebussuud Efendi: Bibliyografik Bir Değerlendirme". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. C. 3, S. 5, s. 441-475.

Eliaçık, Muhittin (2012a). "Şeyhülislâm Bahâî Mehmed Efendi'nin Manzum Fetvâları". *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. S. 31, s. 1-20.

Eliaçık, Muhittin (2012b). "Şeyhülislam Mehmed Efendi ve Nazmen Verilmiş Fetvaları". *Turkish Studies*. Volume 7/4, s. 35-50.

Eliaçık, Muhittin (2012c). "Tezkire Yazarı Rıza ve Nazmen Verilmiş Fetvâları". *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. S. 32, s. 1-13.

Ertan, Veli (1990). "Osmanlı Devletinde İlmiye Sınıfının Rütbe ve Payeleri". *Diyanet Dergisi*. C. 26, S. 4, s. 105-111.

Gökbilgin, Tayyib (1968). "Bursa'da Kuruluş Devrinin İlim Müesseseleri, İlim Adamları ve Bursa Tarihçileri Hakkında". *Necati Lugal Armağanı*, Ankara: TTKB. s. 261-273.

Gölcük, Şerafettin (1982). "Türkistanlı Bir Kelamcı: İmam Muhammed Pezdevi (421-443/1027-1099)". *IV. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*. İstanbul. s. 1-8.

Gülle, Sıtkı (1999). “İlk Osmanlı Şeyhülislam’ı Şemseddin Muhammed b. Hamza Fenari (751-834/1350-1431) ve Onun Aynü'l-A’yan Tefsiri”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S. 1, s. 237-246.

Hamidullah, Muhammed (2004). “Mu’tezile Fıkıh Usulü ve el-Basri’nin el-Mutemet Adlı Eseri”. (Çev. Ömer Aslan), *Bilimname*, S. IV, s. 81-105.

Hoca Sadeddin Efendi (1999). *Tâcü't-Tevârih*. (Haz. İsmet Parmaksızoğlu), C. I, Ankara.

İpşirli, Mehmet (1988a). “Abdullah Efendi, Ebezâde”. *TDVİA*. C. I, İstanbul: TDV Yay. s. 98.

İpşirli, Mehmet (1988b). “Abdullah Efendi, Yenişehirli”. *TDVİA*. C. I, İstanbul: TDV Yay. s. 100-101.

İpşirli, Mehmet (1988c). “Abdurrahim Efendi, Hoca”. *TDVİA*. C. I, İstanbul: TDV Yay. s. 289.

İpşirli, Mehmet (1988ç). “Abdürrahim Efendi, Menteszâde”. *TDVİA*. C. I, İstanbul: TDV Yay. s. 289-290.

İpşirli, Mehmet (1988d). “Ahizâde Hüseyin Efendi”. *TDVİA*. C. I, İstanbul: TDV Yay. s. 548-549.

İpşirli, Mehmet (1988e). “Paşmakçızâde Ali Efendi”. *TDVİA*. C. I, İstanbul: TDV Yay. s. 185-186.

İpşirli, Mehmet (1988f). “Abdulvehhab Efendi, Yâsincizâde”. *TDVİA*. C. I, İstanbul: TDV Yay. s. 285-286.

İpşirli, Mehmet (1989a). “Ahmed Efendi, Müftizâde”. *TDVİA*. C. II, İstanbul: TDV Yay. s. 61.

İpşirli, Mehmet (1989b). “Abdukadir Şeyhi Efendi”. *TDVİA*. C. II, İstanbul: TDV Yay. s. 244.

İpşirli, Mehmet (1989c). “Ahmed Efendi, Ebubekirzâde”. *TDVİA*, C. II, İstanbul: TDV Yay. s. 60.

İpşirli, Mehmet (1989ç). “Ahmed Reşid Efendi”. *TDVİA*, C. II, İstanbul: TDV Yay. s. 122-123.

İpşirli, Mehmet (1989d). “Alaeddin Arabi Efendi”. *TDVİA*. C. II, İstanbul: TDV Yay. s. 319.

İpşirli, Mehmet (1991a). “Âşîr Efendi”. *TDVİA*. C. IV, İstanbul: TDV Yay. s. 8.

İpşirli, Mehmet (1991b). "Ataullah Mehmed Efendi". *TDVİA*. C. IV, İstanbul: TDV Yay. s. 46-47.

İpşirli, Mehmet (1991c). "Arapzâde Ataullah Efendi". *TDVİA*. C. III, İstanbul: TDV Yay. s. 331.

İpşirli, Mehmet (1991ç). "Arapzade Mehmed Arif Efendi". *TDVİA*. C. III, İstanbul: TDV Yay. s. 331.

İpşirli, Mehmet (1991d). "Ataullah Mehmed Efendi, Topal". *TDVİA*. C. IV, İstanbul: TDV Yay. s. 47.

İpşirli, Mehmet (1992). "Bostanzâde Mehmed Efendi". *TDVİA*. C. VI, İstanbul: TDV Yay. s. 311.

İpşirli, Mehmet (1993a). "Çatalcalı Ali Efendi". *TDVİA*. C. VIII, İstanbul: TDV Yay. s. 234-235.

İpşirli, Mehmet (1993b). "Mehmed Emin Efendi, Hayatîzâde". *TDVİA*. C. VIII, İstanbul: TDV Yay. s. 462.

İpşirli, Mehmet (1993c). "Çivizâde Mehmed Efendi". *TDVİA*. C. VIII, İstanbul 1993, s. 347-348.

İpşirli, Mehmet (1993ç). "Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi". *TDVİA*. C. VIII, İstanbul: TDV Yay. s. 348-349.

İpşirli, Mehmet (1994a). "Devhatü'l meşayih". *TDVİA*. C. IX, İstanbul: TDV Yay. s. 229-230.

İpşirli, Mehmet (1994b). "Debbağzâde Mehmed Efendi". *TDVİA*. C. IX, İstanbul: TDV Yay. s. 62-63.

İpşirli, Mehmet (1994c). "Dürri Mehmed Efendi". *TDVİA*, C. X, İstanbul: TDV Yay. s. 35.

İpşirli, Mehmet (1994ç). "Dürrizâde Mustafa Efendi". *TDVİA*. C. X, İstanbul: TDV Yay. s. 38.

İpşirli, Mehmet (1994d). "EbülMeyâmin Mustafa Efendi". *TDVİA*. C. X, İstanbul: TDV Yay. s. 362-363.

İpşirli, Mehmet (1994e). "Dürrizâde Abdullah Efendi". *TDVİA*. C. X, İstanbul: TDV Yay. s. 36-37.

İpşirli, Mehmet (1994f). "Dürrizâde Mehmed Arif Efendi". *TDVİA*. C. X, İstanbul: TDV Yay. s. 37.

İpşirli, Mehmet (1994g). "İbrahim Efendi, Seyyid". *TDVİA*. C. X, İstanbul: TDV Yay. s. 300-301.

İpşirli, Mehmet (1995a). "Esîrî Mehmed Efendi". *TDVİA*. C. XI, İstanbul: TDV Yay. s. 390-391.

İpşirli, Mehmet (1995b). "Salihzâde Esad Efendi". *TDVİA*. C. XI, İstanbul: TDV Yay. s. 345-346.

İpşirli, Mehmet (1997). "Halil Efendi, Çerkez". *TDVİA*. C. XV, İstanbul: TDV Yay. s. 312.

İpşirli, Mehmet (1998). "Hüsameddin Efendi, Âtîfzâde". *TDVİA*. C. XVIII, İstanbul: TDV Yay. s. 513.

İpşirli, Mehmet (2000a). "Dürrizâde Mehmed Atullah Efendi". *TDVİA*. C. XXI, İstanbul: TDV Yay. s. 37-38.

İpşirli, Mehmet (2000b). "İbrahim Beyefendi, İvazpaşazâde". *TDVİA*. C. XXI, İstanbul: TDV Yay. s. 290-291.

İpşirli, Mehmet (2001a). "Kadıızâde Mehmed Tâhir". *TDVİA*. C. XXIV, İstanbul: TDV Yay. s. 97-98.

İpşirli, Mehmet (2001b). "Kadıızâde Ahmed Şemseddin Efendi". *TDVİA*. C. XXIV, İstanbul: TDV Yay. s. 96-97.

İpşirli, Mehmet (2003). "Mahmud Efendi, İmâm-ı Şehriyari". *TDVİA*. C. XXVII, İstanbul: TDV Yay. s. 360-361.

İpşirli, Mehmet (2004). "Minkârîzâde Yahya Efendi". *TDVİA*. C. XXIX, İstanbul: TDV Yay. s. 114-115.

İpşirli, Mehmet (2005a). "Mehmed Emin Efendi, Salihefendizâde". *TDVİA*. C. XXX, İstanbul: TDV Yay. s. 463.

İpşirli, Mehmet (2005b). "Mirza Mustafa Efendi". *TDVİA*. C. XXX, İstanbul: TDV Yay. s. 167-168.

İpşirli, Mehmet (2005c). "Mirzazâde Şeyh Mehmed Efendi". *TDVİA*. C. XXX, İstanbul: TDV Yay. s. 170-171.

İpşirli, Mehmet (2005ç). "Molla Abdülkerim Efendi". *TDVİA*. C. XXX, İstanbul: TDV Yay. s. 239.

İpşirli, Mehmet (2005d). "Mirzazâde Mehmed Said Efendi". *TDVİA*. C. XXX, İstanbul: TDV Yay. s. 1699-170.

İpşirli, Mehmet – Kaya, Eyüp Said (2006). "Mustafa Efendi, Bâlizâde". *TDVİA*. C. XXXI, İstanbul: TDV Yay. s. 294-295.

İpşirli, Mehmet (2006a). "Mustafa Efendi, Feyzullahefendizâde". *TDVİA*. C. XXXI, İstanbul: TDV Yay. s. 297-298.

İpşirli, Mehmet (2006b). "Mülâzemet". *TDVİA*. C. XXXI, İstanbul: TDV Yay. s. 537-539.

İpşirli, Mehmet (2006c). "Mustafa Efendi, Bolevî". *TDVİA*. C. XXXI, İstanbul: TDV Yay. s. 295-296.

İpşirli, Mehmet (2006ç). "Mustafa Efendi, Memekzâde". *TDVİA*. C. XXXI, İstanbul: TDV Yay. s. 290-291.

İpşirli, Mehmet (2006d). "Mustafa Efendi, Hamidîzâde". *TDVİA*. C. XXXI, İstanbul: TDV Yay. s. 298-299.

İpşirli, Mehmet (2007). "Paşmakçızâde Abdullah Efendi". *TDVİA*. C. XXXIV, İstanbul: TDV Yay. s. 185.

İpşirli, Mehmet (2008a). "Sadık Mehmed Efendi, Sadreddinzâde". *TDVİA*. C. XXXV, İstanbul: TDV Yay. s. 395.

İpşirli, Mehmet (2008b). "Sadeddin Efendi, Mehmed". *TDVİA*. C. XXXV, İstanbul: TDV Yay. s. 388-389.

İpşirli, Mehmet-Ziya Demir (2008c). "Sâdi Çelebi". *TDVİA*. C. XXXV, İstanbul: TDV Yay. s. 404-405.

İpşirli, Mehmet (2009). "Sunullah Efendi". *TDVİA*. C. XXXVII, İstanbul: TDV Yay. s. 530-532.

İpşirli, Mehmet (2010). "Şeyhülislâm". *TDVİA*. C. XXXIX, İstanbul: TDV Yay. s. 91-96.

Kalaycı, Mehmet (2012/1). "Şeyhülislam Mehmed Esad Efendi ve Eşarilik-Maturidilik İhtilafına İlişkin Risalesi". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. 11, S. 21, s. 99-134.

Kapanşahin, Muhittin (2003). "Şeyhülislam Mehmed Efendi ve Tarihçiliği". *Türk Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Dergisi*. S. 2, s. 155-172.

Kaplan, Mahmut-Yıldız, Sümeyye (2013). "Ali Cemali Efendi'nin Risale-i Nasihati". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. C. VI, S. 27, s. 263-278.

Katğı, İsmail (2013/1). "Osmanlı Devletinde Katledilmiş İlk Şeyhülislam Ahizade Hüseyin Efendi: Hayatı, Kariyeri, Faaliyetleri ve Katledilmesi". *Hikmet Yurdu*. C. 6, S. 11, s. 395-414.

Kaya, Nevzat (2001). "Karaçelebizâde Abdulaziz Efendi". *TDVİA*. C. XXIV, İstanbul: TDV Yay. s. 381-383.

Koca, Ferhat (2005). "Molla Hüsrev". *TDVİA*. C. XXX, İstanbul: TDV Yay. s. 251-253.

Kolektif (2003). "Es'ad". *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*. C. 3, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.

Kramers, J.H. (1979). "Şeyhülislam". *İslam Ansiklopedisi*. C. XI, İstanbul: MEB. Yayınları. s. 486.

Kuşat, Ali (2003). "Fatih Sultan Mehmet'in Kişiliği ve Fetihteki Rolü (Psikanalitik Bir Yaklaşım)". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S. 14, s. 131-148.

Münir Aktepe (1995). "Esad Efendi, Hocasâde". *TDVİA*. C. XI, İstanbul: TDV Yay. s. 340-341.

Müstakimzâde Süleyman Sadettin (1928). *Tuhfe-i Hattâtîn*. (Haz. İbnülemin Mahmut Kemal). İstanbul.

Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin (1978). *Devhatü'l- Meşâ-yih Osmanlı Şeyh ül-İslâmlarının Biyografileri*. (Yay. Haz. Ziya Kazıcı). İstanbul: Çağrı Yayınları.

Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin (2005). *Devhatü'l- Meşâ-yih*. (Ed. Barbara Kellner-Heinkele). Wiesbaden.

Okumuş, Osman (2013). "Osmanlı Tarihinde Katledilen Şeyhülislamlar". *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*. C. 5, No. 1, s. 387-396.

Özcan, Emine Sonnur (2010). "Fâtih Sultan Mehmed'in Hikmete "Sığınması" Üzerine". *Mukaddime*. S. 1, s. 19-45.

Özcan, Tahsin (2003a). "Mehmed Efendi, İmâm-ı Sultânî". *TDVİA*. C. XXVIII, İstanbul: TDV Yay. s. 453-454.

Özcan, Tahsin (2003b). "Mehmed Efendi, Malulzâde". *TDVİA*. C. XXVIII, İstanbul: TDV Yay. s. 456-457.

Özcan, Tahsin (2003c). "Mehmed Emin Efendi, Ankaravî". *TDVİA*. C. XXVIII, İstanbul: TDV Yay. s. 461-462.

Özcan, Tahsin (2003ç). "Mehmed Said Efendi, Halilefendizâde". *TDVİA*. C. XXVIII, İstanbul: TDV Yay. s. 523-524.

Özcan, Tahsin (2003d). "Mehmed Salih Efendi". *TDVİA*. C. XXVIII, İstanbul: TDV Yay. s. 526.

Özcan, Tahsin (2003e). "Mehmed Şerif Efendi". *TDVİA*. C. XXVIII, İstanbul: TDV Yay. s. 531-532.

Özcan, Tahsin (2003f). “Mekkî Mehmed Efendi”. *TDVİA*. C. XXVIII, İstanbul: TDV Yay. s. 577-578.

Özcan, Tahsin (2007a). “Pîrîzâde Mehmed Sahib Efendi”. *TDVİA*. C. XXXIV, İstanbul: TDV Yay. s. 290-291.

Özcan, Tahsin (2007b). “Pîrîzâde Osman Sahib Efendi”. *TDVİA*. C. XXXIV, İstanbul: TDV Yay. s. 291-292.

Özcan, Tahsin (2009a). “Seyyid Mehmed Emin Efendi”. *TDVİA*. C. XXXVI, İstanbul: TDV Yay. s. 69.

Özcan, Tahsin (2009b). “Seyyid Mehmed Şerif Efendi”. *TDVİA*. C. XXXVII, İstanbul: TDV Yay. s. 69-70.

Özcan, Tahsin (2009c). “Seyyid Murtaza Efendi”. *TDVİA*. C. XXXVII, İstanbul: TDV Yay. s. 72-73.

Özdemir, Mehmet (2011). “Mütercim ve Müellif Bir Şeyhülislam: Hocazade Es’ad Efendi ve Eserleri”. *Turkish Studies*. Volume 6/2, s. 713-724.

Redhause İngilizce-Osmanlıca Türkçe Lügat (1979). İstanbul.

Rıf’at, Ahmet (1998). *Devlatü’l-Nükebâ*. (Haz. Hasan Yüksel-M. Fatih Köksal). Sivas.

Sarıkçıoğlu, Ekrem (1982). “Şeyhülislamlık Makamı”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S. 5, s. 197-218.

Süreyya, Mehmed (1996). *Sicill-i Osmanî*. C. IV, İstanbul.

Tolasa, Harun (1986). “18. Y. Y.’da Yazılmış Bir Divan Edebiyatı Terimleri Sözlüğü-Müstakimzade’nin Istılâhâtü’ş-Şi’riye’si”. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. C. 24, s. 347-362.

Turan, Şerafettin (1999). ”Hoca Sadeddin Efendi”. *TDVİA*. C. XIX, İstanbul: TDV Yay. s. 196-198.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1998a). *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 3, Ankara: TTKB.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1998b). *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 4, Ankara: TTKB.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1998c). *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 6, Ankara: TTKB.

Veli Ertan, “Meşihat-ı İslamiye ve İlmiye Sınıfı”, <http://ktp.isam.org.tr/pdfdrgrg/ERTANV.pdf>, s. 522, (Erişim Tarihi: 13. 01. 2014).

Yalar, Mehmet (2001). “XVI. Yüzyıl Bursa Âlimleri ve Arap Diline Katkıları”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. 10, S. 1, s. 127-136.

Yaşaroğlu, M. Kamil (2005). “Molla Gürânî”. *TDVİA*. C. XXX, İstanbul: TDV Yay. s. 248-250.

Yazıcı, Nesimi (2008). “Fâtih’in Yetiştirilmesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler”. *AÜİFD*. C. XLIX, S. I, s. 1-15.

Yediyıldız, M. Asım (2003). “Bayramzâde Zekerîyya Efendi’nin (1514-93) Vakfı”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. XII, S. 1, s. 153-166.

Yılmaz, Ahmet (2006). “Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin”. *TDVİA*. C. XXXII, İstanbul: TDV Yay. s. 113-115.

EKLER (TIPKIBASIM)

و من السبل محمدیه نافذت کت مضمون شریفی آورده محمد زان اولدقه خوابانایغ
 اولوب صاحب تباشیر خواجه جلوه ایتمجه به کین معالعه ایدر ایدی صلب کنن تظنک
 مکتوب نفس تقیس ظهوره محبوب و فاشدن مکره اون بس مقدار ای احتیاف شریف
 تحلیف ایدی زمانان ناده و آران انا مندر شده اصلا سمت تالیف و تصنیف توخل
 ایستوب بجن مقدمات اریسه به حواشی تینیق و تیسین الملشیدی روح امد

المولى الفاضل الكامل مولانا محمد الدین بن افضل الدین حنبلی

مولای شب رایر علمای علامه من افضل الدین حنبلی امدی اتم کامل فاشکت بجن تحب
 و فرزند ایدر میرد مشغل علیک به کمال شغالی زمانه مش رایر افضل اتمدین بن
 عسکر علامه خوشنده مظان زین قلم و قلم ابدکندن مکره مولانا کجا نه خدمت ساسینه واصل
 و نایل اولوب تکمیل کمالات الملشیدی شجیه لازمه علامه آورده استحقاق زانیه
 محمديه برده و به قبولت در درسه و نادن محمديه مطلقه و به یو الی تجر و تحلیف اید
 مراد خان خانای مدرسه مندرسه اولوبشیدی بر مدت مکره و علیک ده طاعون عظیم
 اولوب ایزه غضب الهی جمدا شامل صلح ایزین قراری قراره تمیل ایدوب
 اولاد و اجداد سکن نایلون ایچون برقریب و صلح ایدی ایچن ایام مندرده در کسری تمیل
 ایستوب بعت ده درت کون مدرسه مکره و غیرت و مکره عادات قدرت سید
 آورده درت در کت اداکنه ملازمت و ملازمت ایدر ایدی ایدر و اولسلطنته
 السینه قاضی کسری قاضی اولوب ایزه خان خانای حضرتک زمان مطلقه
 پیش نظر یوز بر سینه مفتی الامام و حلال شکلات خاص و عام اولوبشیدی
 مکتوب یوز کسری شجیه نامه و فاشدن در ایجا صلح لایحی عالم بالی عروج
 ایستوب حضرت ابی ارب انصاری و منی مندره قراری تیز مندره لری ایزر نده اولان تاز مندره
 رسد شین وصال جناب دب مندره اولوبشیدی قاضی آورده و فاشدن مکتوب یوز ایدر
 و مکتوب اولوب و قلم بایت العلیا کایج و فاشدن ایدر ایدر ایدی قلمی اولورده اچ بس

سجده

سجده کت و کسکین ده و نایر سبکت قرینده سجدی و سکر خیر خان قرینه
 برده در کسری دار و علمای باضیه دن مولانا اصفهانیک متن طوطی ایدر ایدی شرح
 و سید شریف حاشیه تحفه به حواشی شیطره و هدایه اوزیرنه و سائر اثار
 بسا بر توتم و تحریف الملشید اخلان حاشیه جمیده به مالک اولوب فردا قرینه
 طبع مندرن کلمه و اختیار ایزر ایدی سالی شرحیه و عقیده دن بر سنده ایدر ایدی
 خان یوزین واقع اولوب حمله فنون معتبره مندره دن بر سنده مشکلات ذکر ایزر
 شرح و مفصل مکتوب و مکتوب ایدی نورا امد مندره

المولى الفاضل الكامل مولانا محمد بن محمد الجوهري الندي

مولای شب رایر قران الاسلدر حال صیادت و آران شجیه نامه قرمان مولانا جوهری
 او قلوب محمديه قرنی بی و نظور نسفی بی مالک خدمتده ایزر الملشیدی ایدر ایدی رسد ایدر
 کلوب مولانا خیره و نظر زین قلم طوقیه استخاره و استخاره ایدر ایدی مکره
 علوم شرحیه و فنون عقیده بی دمی برده و مولانا حسام ایزر ایدی ایدر ایدی حلال
 مصحح الدین اشدی به معینه و حضرتک توتم ایزر ایدی ایدر ایدی ایدر ایدی ایدر ایدی
 ایزر ایدی ایدر ایدی ایدر ایدی ایدر ایدی ایدر ایدی ایدر ایدی ایدر ایدی
 قلوب تحفه قران محمد با شایر شیزنده اولان بیوردت کامان سبکت زک مدرسه
 ایدر ایدی ایدر ایدی ایدر ایدی ایدر ایدی ایدر ایدی ایدر ایدی ایدر ایدی
 خان خانای علیه الریزه و الفاضلی حضرتی کت سما و جوس ایدر ایدی مکره ایدر ایدی
 مندره شایر ایدر ایدی ایدر ایدی ایدر ایدی ایدر ایدی ایدر ایدی ایدر ایدی
 اجابت ایستوب سلاطین ایزر ملاقات ایتظا سبک ایدر ایدی ایدر ایدی ایدر ایدی
 ایدر ایدی ایدر ایدی ایدر ایدی ایدر ایدی ایدر ایدی ایدر ایدی ایدر ایدی
 ایچون جبر او ایجا سالی و جمعه اولدندی ایدر ایدی ایدر ایدی ایدر ایدی ایدر ایدی
 و زک ده مراد خانای مدرسه ایزر ایدی اولوب برده مکتوب زک ایدر ایدی ایدر ایدی

سجده کت و کسکین ده و نایر سبکت قرینده سجدی و سکر خیر خان قرینه
 برده در کسری دار و علمای باضیه دن مولانا اصفهانیک متن طوطی ایدر ایدی شرح
 و سید شریف حاشیه تحفه به حواشی شیطره و هدایه اوزیرنه و سائر اثار
 بسا بر توتم و تحریف الملشید اخلان حاشیه جمیده به مالک اولوب فردا قرینه
 طبع مندرن کلمه و اختیار ایزر ایدی سالی شرحیه و عقیده دن بر سنده ایدر ایدی
 خان یوزین واقع اولوب حمله فنون معتبره مندره دن بر سنده مشکلات ذکر ایزر
 شرح و مفصل مکتوب و مکتوب ایدی نورا امد مندره

المولى الفاضل الكامل مولود السيد محمد افسندى

ابن سقزى کن و ابرین کلک کندکری باعث اولش در درجه علمیه

حقى انفا و مدنى منقول استعمل و جبار اولسه عقیده زلال شمشیرى اجرا بدر ایدى نماند
کلهجگر کلجگرى صدور علمیه تقدم ابرکن دم ابل و نا طولی ابرلا مرستندون غیر تقدم
بوترک اثرانى قدیمکری اولوب صدور عظام و زردون عبرى به مقدمه در دوران بهایون
طها سندن حکوم طشت و تابه و زردای مخصوص اولوب قاضیه کراهه آب آورده و سقال کولر
ابن سقزى کن و ابرین کلک کندکری باعث اولش در درجه علمیه

المولى الفاضل الكامل قاضى زاده احمد شمس الدين قندى

سولانى شش رالیه خادم على باشا کتبتک عفتک سندن اولوب دولت سلیمانیه
او آئنده ادره قضایى شتهایى کیشا نل تجماسى اولان پدر والارى مولانا بدرالدين محمد
انتدیکت صیندن مطغوز یوز اون سکرتار کتبه پوره عدوى مجلس شومو وضع
قدم قبول وائل حالده ادره دره دارالهدیث مدرسى اسحق چلیکت اداره سنده
اوچ شرنولى مدرسى جوى زاده افندى خدمتونه واصل و مکره ابو السعود و سعدى و قدوى
انتدیکت شرف ملا ز شرنینه نائل اولوشیدى بانذیکر عی باش قهر ابر بر سه ده فرادیه
واووز له والایین اوعلى احمد باشا مدرس سر اینه مدرس و مطغوز یوز اولی حده فونده فنون بلدون
بالاستخا ن برو سه و قیوبه و مطغوز یوز اولی اوچده در ساحتده على باشا عتیق مدرس لر اینه
متصدى درس و تحقیق اولوب بو حال اینه دور مدرس ایلدکن حکوم مطغوز یوز التل اوچ
صفر نه حلب الشهباء قضایى کرام و اتش بدی ذی القعدة حکوم کتبه کتله قهر اید
اجرای قضا عدلیه حکام اولشکن متر على باشا و شنده استانبول قضایى کرام و اتش بدی
یکام اولدی مطغوز یوز تیش بر بروج اولونده استانبول قضایى کرام و اتش بدی
رئیس الاخر نه صدور نوم ایل اینه قندى اعلا و کمال اولدی کتبه نومور ذی الحجه سنه
و وزیر اعظم محمد باشا ایلدیلر نه برودت و اداره خیار سعادت ایلر کدرودت واقع اولدین
محمد سقزى ادره نه اجرت ایدوب ملاکسه دارالهدیثه شریکون قانون ایلر شغال اولد
ابن محمد و ملوى عبدالرحمن انتدیکت اتفاق سندن مصاب اولو قندکن ترک مدرسه ایلر
در ساحتده عودت ایدوب و طیفه سینه لر یکت عاده سینه حقه حرمه قیلدی

مولانا ای شاہ رابع صدور دولت سلیمانین دن معلول محمد امیر اقدیکت محمد دم نجیتر برید
 طفقوز یوز قرن صد و نوبه صد و یوبه وجود و بیا ری فیض خا دا اربا سایه اکن جن صفه شہو و
 اولوب نجیر زمان استار الہی الصلا م ابوالسعود اقدی خد شہدہ قائم و ملازم اولد قن صکو
 اول حضرت دلا و اول شہدایی ابتدا و تورا قچہ ایلر برورسہ وہ ایرک عطا نینسب قاسم مدد
 مدرس اولوب بعدہ دور و تکمیل مدار طفقوز یوز تیش اوج شوالندہ حلب شہا قضایا
 رونق افزا و تیش رت ذی الحجہ سنندہ شا شریف سایہ پیر اولوب تیش بدی حرمندہ قضا
 معزات الاحرام و تیش سکرسنہ سی جمادی الاخرہ سنندہ برورسہ قضایا ایلر معضی الارام و ایلر
 تیش طفقوز رضائندہ اورنہ قضایا سنہ نامل و کتک بر حرمندہ انا طلی صدارتہ و اصل ولدت
 کتک اوج بر حیمہ و لطیفہ اشال ایلر نامل عزت و استراحت و کتک دست ریح الاخرہ توجیه
 منصب جلیل نقابت شراف ایلر اباس خلعت قندیلر کتک بدی صفیہ قاضی القضات
 روم و صدر الصلا قروم اولوش ایلدی کتک کنز ریح الاخرہ شیخ الاسلام و حلال
 مشکلات نام اولوب کتک طفقوز ذی الحجہ سنک کچری کتکی کوئی و غنم عا امور عیان
 تابعد و اختیار سکون و تقاعد ایلر طفقوز اکی حرمندہ محمد و کتک حسی اقدیکت فقلا
 حضرت معقوب کچی جنا بہ کچ اش خا اوزان اولوب اکت مرغ جانی مانند مرغ اسحق لاند ساز
 طرف طان علین و یوز تک کتک درل ناملی مثال جگر بر احزان دودہ کباب اش آہ و این
 اولوش ایلدی سنہ ختاندہ یعنی طفقوز یوز طفقوز اوج حرمندہ تجدید قائم و بیا موقوف
 اون کتکی کوئی خزان ترسترای رضوان و عازم ریا م کتک لیا حاض جنان اولدیلر شہ
 پائی سنہ سنکده کایمچی بدی رحمتہ و اصل اولدی لقب تاریخ و فائزید زنجیرلی قبول
 قربندہ والدرینک دارالقراسی خطیر کتک و فن اولدی مولانا ای شاہ رابع علین الاعیان
 علمای روم عالی طبیعت و بلند همت شریف النفس و صاف طوبیت ابوالسعاد کتک
 السایات حازن فضائل و ہی کتکی فائز عال العال و خصائل شہی و حسنی کمال فضائل
 نغنیہ ایلر محفوف جمال فصاحت و بلا غنم موصوف حسی و کرم کتک شایان
 و صاحب استادت بدی مدت فتوالری عصر مرار خان نالندہ برسنہ

اوج ای مقصد ایلر رحمتہ ایلر علیہ

المول

مولانا ای شاہ رابع دولت سلیمانین دن شیخ الاسلام اولان چوی زادہ اقدیکت محمد
 کترین و کوهر کان زینبید طفقوز یوز اولدی بدی سنندہ اکتاب ذات سعوری بزج
 شہودہ واصل و غنم خزی وجودی مطلع حازن خلعت نور کتکی ایلر متشل اولوش ایلر
 انجیر اولدی تاریخ ولاد تریید والد ماجد لریدن اکتد سرا یایم علم و ادب و تحصیل زادہ راه
 طلب قبول طفقوز یوز الہی کتکندہ بد لرلی ایلر اراج کب و انشای طریقہ بعض متن اقدیلی
 انجیر ایلدی بد لرلی دست کتکندہ عازم و ارا سلام اولوب یوز یوز قرین رطل قچ
 و لطیفہ انام اولغنا نجیر زمان علماء معز و برین و حاشا کچی زادہ و قرو کتک ایلر اولار الاقا
 مداومت و طفقوز یوز الہی طفقوز سنندہ عبد الرحمن اقدی نوبندہ ملازمت بر مراد و حجاب
 مولوی یه زاباد اولوش ایلدی اکتش دست شوالندہ قاسم پاشا مدد سکنت مدرس اولوب بعدہ
 دور مدار سلیمانین دن تیش بدی حرمندہ شا شریف قضایا کتک ایلر تکمیل و ایلر تیش کتک
 جمادی الاخرہ سنندہ معرقا ہونہ و تیش طفقوز رضائندہ حرمندہ برورسہ و کتک
 بر حرمندہ اورنہ قضایا رینہ واصل کتک اوج اوج کتک دردی کوئی استامانول قضایا
 نامل و کچی کتکی کوئی نامل اولدی سنندہ متواصل اولدی کتک ایلر شہا نندہ صدر صدارت
 روم ایلر ایلر کتک ایلر کتک وزیر اعظم محمد پاشا کتک کوش ختوش کوهر شہوار بند سوردی
 کتان کلوب سنندہ صدارتین رضعتہ سی کیران یکلین کتک بدی صفیہ و لطیفہ اشال ایلر
 تقاعد اولوش ایلدی کتک طفقوز صفیہ نامل صدر الصلا و سنہ موقوف ذی الحجہ سنک
 کچی کتکی کوئی مقام شہت سلاسیہ بزینت نزا اولدی اول مقام عالی کتک و حق کتک کتکی
 انجیر نوا و تقو رہ کتک صالحینہ اقدی ایلر ایلدی طفقوز یوز طفقوز ایلر جادی اولوش کتک
 کچی کتکی یوم ایلر عا در سن شہدوی الی سکونہ واصل اولد قندہ کلنج بنا و وجود کتکی خلخال
 و اولان جاہ حازری زلزله مر و تابد زوال اولوب حضرت ابی بوبدہ بد لرلی جنبندہ متوازی ماز
 فاضل الاثر اقدی چوی زادہ اقدی بوجہ مدن ایلدی رحلت و فائزینہ تاریخ واقع

المول الفاضل الکامل چوی زادہ محمد اقدی

المولى الفاضل الكامل تركيا افندي

برسجدنا بر سر شور ارغند مرشدی فی سلك الجنان
 كفتی وار و مرشدی لی و قوف ایلمه زلف و نلدن حروف
 بلاغت شجاری در سائل فاضل تقریضات فصاحت مداریری وار و رس علیک بوزلی
 بوستانی و فائزیه کایج واقع اوش در سما طبعه سنده حاجی قاون محاسبه سانه
 عقیده وار و مرشدی کلام رکنی کتبه دار اولدین بعض شعر بکونه ادا لشدی (شعر)
 قوالب دولت واقابلی عید الا و صدر الافاضل در بای قضای لیدی زبان شکر حقده کلمه
 عیم الفیض سیرودی و خانه خیر دلیری مانی چیره کشای معانی و جانده قیبه الماسیری
 و افضل حدیثه سعارف و عوار کت نمال نور سایه کتری خطیره طراف و طرافت ذلال
 سنه کز نامه مقدر اید مولانا ی شایر البستان انصارین علم و کمال روخته الصالحین فضل
 و افضل حدیثه سعارف و عوار کت نمال نور سایه کتری خطیره طراف و طرافت ذلال
 عیم الفیض سیرودی و خانه خیر دلیری مانی چیره کشای معانی و جانده قیبه الماسیری
 قوالب دولت واقابلی عید الا و صدر الافاضل در بای قضای لیدی زبان شکر حقده کلمه
 عقیده وار و مرشدی کلام رکنی کتبه دار اولدین بعض شعر بکونه ادا لشدی (شعر)
 كفتی وار و مرشدی لی و قوف ایلمه زلف و نلدن حروف
 بلاغت شجاری در سائل فاضل تقریضات فصاحت مداریری وار و رس علیک بوزلی
 بوستانی و فائزیه کایج واقع اوش در سما طبعه سنده حاجی قاون محاسبه سانه
 عقیده وار و مرشدی کلام رکنی کتبه دار اولدین بعض شعر بکونه ادا لشدی (شعر)

۴۳

مولانا

مولانا ی شایر الیه کت کوه وجودی خاک افقده دن بدیدار و بیر نام نوم رسا کت عید کاه
 خاندنه سربا یا اختار و اعتبار در طقوز یوز لیرگی حد و دنده ساخته مهد و جود اولوب اول
 خاندنه برادر لری یعقوب فندی دن تربیت مقلد ماسته ایوب بعده عرب زاده و جده ابان قی
 و معلول ابرو فندی رکت خدمتدینیه و اصل و طقوز یوز لیلی نایمده مولانا امیر افندی ایلر معصوم
 اوزده خدایه است علیه لریده قائم تیج علی مقدسی ایلر شرکت اولده در سربینه ملاوم اولدیلری
 ابتدا لیری قیام لیر برکده ده خمره کت مدرسه سنه مدرسه و جمعه برده قاضی قوجلی
 مرحوم کت عرضی مجتهد ترقی ایلر منظومه جا به بخش اولوب انش برکایمده سلطان سیهان
 پنجوان سفینه روان اولدند و حلب مشتاشنده رکت سلطانیه و اصل و اولدوز اچما ایلر
 چند کت مدرسه سنه نائل اولدند ایدی بعده قرق اچما ایلر قیلوج مدرسه سیر اعزاز و پیش
 ایلر سنه سی ماه جمادی الاول کت کیرتگی کونی یوم خمیسده تیج و فاجا عمنده جمعیت و صلوات
 فاضلین حامد افندی و یوز فاندی صورتده هدایه کت کتاب چاپ لندن قرانت ایدوب
 اول فخره جید ساندن کمال نصیحت ایلر سز اولد و حاتر زبانه انشیا ز اولوب تیش بش شوایله
 ایلر شرفی پای سید شرفات قدری عالی اولد ایدی ددی ذی القعدة سنه بر ستان
 زاده محمد افندی برینه عینی ثانیه به خرام کت صفزده بهار الدین زاده برینه سلطان سلیم
 قدیم دارالافاده سن مقام ایدوب کت بر صفزده ام ولد زاده مرحوم برینه قضا و حلب
 الشهابیه کت بش شجبا ننده محروسه برکده به دخول و کت کز لری لوجه سنده
 استانبول قضا سنه وصول ایلر وضع حیرت واستغراق ایوب کسان طقوز
 ذی الحج سنده ناهلی صدری ایلر و اولر کرافان و طقظ بر بیج اولدنده سوز غزل دردی
 احزان ایلر کلنج و باغ اولوب طقظ درت ختالنده طرف شادن تیج بیت الحرام و اوار
 سنک اسلام ایلر شدی طقسان ددی جمادی الاول سنده بر ستان زاده محمد افندی
 برینه صدر العلماء نوم نائل خایه الغایات موم اولش کین طقسان کز شجبا ننده امور
 عامه دن تاجده و اولدات سیت ایلر اختیار قضا ایلدی طقظ طقوز جینه مایا صدد
 روم ایلر به سایه رسا و الف کامل رجب کت ایلر مسول جینه بر تو ایلر مقام فتوا و تیلر محلیه
 فضل و تقوی اولوب بریت بنی عتقا کت طاق اصلا لری اولشیدی (شعر) کوه بر یوز

۴۴

غفلت انداز دیوان سلیمان اولدقده قوت نجت صدر عاجل ظاہر اولغین کئی اولو کار
 فرمای عقدده حل اولمش ایدى بیک رت سستنده اول پادشاه خانى اگروس سزین
 علم افزا جه اولدقده هرکاب شاه کاسب اولوب گری قلمی سنجیده کرکک طابور
 دسین تدمیرینه تمبریری تقدیره موافق اولمش اول خانای اکره و عسکر خندان یوزیکین با
 کیریا کت غش خاک هلاک اولق نتایج رای عالم اولریدن قهداد اولدینتی چارجهت عالم
 اولوا استهار صان قصبه طنازه و غزانا سار اولریدن مستغاد در بیک این شجانه
 متقی الام و حلال شکلات خاص عالم اولوب **۶۶** دنیا بیزه اولدی جمدی اندی منی **۶۷**
 شخندیزه تاریخ و شورش در بیک کزینج اولو کت اولنجی کونی یوم جمعه اولدکوی
 اوزره زیارتکلان اشرف علماک قونئی تطیب و صاحب علیه البوعرض بزازین قرانی
 تحصیل علمه ترغیب مصطفی نام اینکلدن مکره باصوفیه در قوت مولد شریف جمنینه عزیمت
 ایچون تخید و ضوییت ایله کلریده اول حالده نادى اهل العمل دیوب خجانه استقال **۶۸**
 قلمی قرب نوافذیت **۶۹** دم آزرده کم وضو ابدی **۷۰** ال پوپوب برجهان فاین
 عالم قدسه عا برکندی **۷۱** قطعه سنگک مال حزن اشتمالی اوزره محض قدسه استقال
 ایلدیر قصبه ابی یوده اعدا ایتکلری دارالقرآ خطیره سنده سزوری خاکک پاک عطر سا
 ومدقن مططری توره عزمن دعاولدی انا جیلر لردن ملالار بیک مداعالمدن عصر
 سلطان سلیمان خان ی کلنجی فارسی تا ریخن ترجمه ایشلر در **۷۲** اکمان کچدی خواجه
 سعد الدین **۷۳** تاریخ زحمتدیر خادم شریف واعانت دین و دولت ایدعت مستعد
 دوام قیام سلطنت و صاحب فصیلت و معرفت ایدی کل و صدر الشریعه یاشیری
 تاریخ نیمی به دخی تقریضی وایج التواریخ ناسیر اثر صبر لری واردور شالبر صفری الوح
 عین الاعیان فاضل روم اولوب علوم عقلیه کت چاپکسوری و فنون تعلیم کت افاضل چوکلنا
 وهر مجلس فیض قونی فیه بحث نوز سید رشک انداز مدارس و عذابی روح الالکات
 دلنیز لری هر حرکت صفتی بحاس النفایس و کاکاه صانعین شروانشا و کتک عرفان
 شعرا و با ایلیر سن شریفری ایش عدوینیه واصل ومدت فتوالری سلطان محمد خان
 ایش زمان سطلتیزده برکنده کز با بر متواصلدر دینه ایدعلیه

المولى الفاضل الکامل صبح السعد اقمندى بن جعفر التهامى

مولانا ی مشا ارباب عصر سلطان سلیمان خانیده ناظمی صدورندن اسکیلینی جعفر اقمندی
 و جوکک تامتد زرجعفری کان وجود مسعودیکت جمهر پور طقوز یوز ایش سستنده دوست
 وضع الهی و خا سز صبیته الهی بیکر ذات کرمترین زیور صحیفه دور کتک سیل و نماز به پیرایه بخش
 جموعه روزگار ایدی انا جاننده سستاد الهالی مولانا فضیل الجمالی قنبدین ناکت عا کت استوار
 و نائل بر مایه عقل ستمخا دا اولوب اول عقل شرایب مولان ولان معلم اولدن تحصیل ایتکلری
 راس المال فضالی اعمال و تجارت راجحه فضل کمال ایچون ملین سعادت رفیقه اهنک ختاوری
 جان ایدوب غلج بت قدم عز و اجلال کن کسرم توفیق ربانی اید حرکت و جوهر ذات عالی
 قدیرین عرض خواجلیان کویچه علم و فضیلت قلدقدن حکمره مولانا ابوسعود اقمندی حضرتینه
 اتصال ایلدیر بیز زمان سا اولدقده معارف فاده لرینه ملام و خدمت عاره لیده قائم اولدیر
 ایدی طقوز یوز بخشیدی اریخنده ملانم اولوب بخش کز رضا ننده ساد و سبغی اندی
 بیزه ایتلوق قیام ایلر بیک عا کت شده واقع خیر الدین پاشا مدره کسسته ناکل و دور مدار سول بقیه
 اشدیه سلطان مراد خان والده می مدره سستنده واصل اولمش ایدی طقوز کز زوی القضا
 حمود برود کوی کتک فای تیرینه تقویض و مفضل طقوز جمادی الاخره سستنده ادر نه قصه کسسته
 ترفیع اولدی الف کامل جبنده حاکم دارالسلطنه ایلر کلام کسسته مزوره سولنده ناظمی
 صدرینه زیور و رور بیکت بر شو اننده روم ایل صدق ایتلر ناکل مرام اولمشیدی اکی سینه تیرینه
 اول مقام جلده کتک کز جمیل قیوب بیکت لوچ جمادی الاخره سستنده واقع جلوس محمد خان
 ایش عقبنده نتا عدا نشیا ایلدی بیکت بدی حمود و نقا کلرینه الهی قیام سز ارزاز و لطف
 مخصوص پادشاهی ایلر منارا اولوب بیکت کزینج اولنده خواجه سعد الدین اقمندی مرحوم پیرینه
 شیخ الاسلام و مفتی مشککشی نام اولمش ایدی صدراعظمی شیخ حسن پاشا علا قرب ایشنا
 دیر زمان سز غرضه و دیکر کئی باب ایزر شمش در بوسنه نازاکت مهاتمه عرفه و وفات اولوب
 اول مهاره سپاه اراسته و اسباب خجنا کاسته ایلر حرکت ایش ایدیر سز سلطان

اولدقده قوت نجت صدر عاجل
 ظاہر اولغین کئی اولو کار
 فرمای عقدده حل اولمش
 ایدى بیک رت سستنده
 اول پادشاه خانى اگروس
 سزین علم افزا جه اولدقده
 هرکاب شاه کاسب اولوب
 گری قلمی سنجیده کرکک
 طابور دسین تدمیرینه
 تمبریری تقدیره موافق
 اولمش اول خانای اکره و
 عسکر خندان یوزیکین با
 کیریا کت غش خاک هلاک
 اولق نتایج رای عالم
 اولریدن قهداد اولدینتی
 چارجهت عالم اولوا
 استهار صان قصبه طنازه
 و غزانا سار اولریدن
 مستغاد در بیک این
 شجانه متقی الام و حلال
 شکلات خاص عالم اولوب
 دنیا بیزه اولدی جمدی
 اندی منی شخندیزه تاریخ
 و شورش در بیک کزینج
 اولو کت اولنجی کونی
 یوم جمعه اولدکوی اوزره
 زیارتکلان اشرف علماک
 قونئی تطیب و صاحب
 علیه البوعرض بزازین
 قرانی تحصیل علمه
 ترغیب مصطفی نام اینکلدن
 مکره باصوفیه در قوت
 مولد شریف جمنینه
 عزیمت ایچون تخید و
 ضوییت ایله کلریده
 اول حالده نادى اهل
 العمل دیوب خجانه
 استقال قلمی قرب
 نوافذیت دم آزرده کم
 وضو ابدی ال پوپوب
 برجهان فاین عالم
 قدسه عا برکندی
 قطعه سنگک مال حزن
 اشتمالی اوزره محض
 قدسه استقال ایلدیر
 قصبه ابی یوده اعدا
 ایتکلری دارالقرآ
 خطیره سنده سزوری
 خاکک پاک عطر سا
 ومدقن مططری توره
 عزمن دعاولدی انا
 جیلر لردن ملالار بیک
 مداعالمدن عصر
 سلطان سلیمان خان
 ی کلنجی فارسی تا
 ریخن ترجمه ایشلر
 در اکمان کچدی
 خواجه سعد الدین
 تاریخ زحمتدیر
 خادم شریف
 واعانت دین و
 دولت ایدعت
 مستعد دوام قیام
 سلطنت و صاحب
 فصیلت و معرفت
 ایدی کل و صدر
 الشریعه یاشیری
 تاریخ نیمی به
 دخی تقریضی
 وایج التواریخ
 ناسیر اثر صبر
 لری واردور
 شالبر صفری
 الوح عین
 الاعیان
 فاضل روم
 اولوب علوم
 عقلیه کت
 چاپکسوری
 و فنون
 تعلیم کت
 افاضل چوکلنا
 وهر مجلس
 فیض قونی
 فیه بحث
 نوز سید
 رشک انداز
 مدارس و
 عذابی
 روح
 الالکات
 دلنیز لری
 هر حرکت
 صفتی
 بحاس
 النفایس
 و کاکاه
 صانعین
 شروانشا
 و کتک
 عرفان
 شعرا و
 با ایلیر
 سن
 شریفری
 ایش
 عدوینیه
 واصل
 ومدت
 فتوالری
 سلطان
 محمد خان
 ایش
 زمان
 سطلتیزده
 برکنده
 کز با
 بر
 متواصلدر
 دینه
 ایدعلیه

المجلد الكامل الفاضل خواجه سعد الدین اقدری زاده محمد اقدری

رحمة الله عليه

مولانا می شایه معلم تمام مراد خان فی سید العلماء الاعلام شیخ الاسلام سعد الایام سلیمان
 اقدریک اشتیخ و جودی و کورسلس محمود و طغوزیزویش رش شجاعتک کبری
 کزنی جسکو نندہ قبل طلوع الشمس عالم لایوتدن سازو نویشش کلت غنا و ارباب اول
 آرتیجه و الدی بروکسه ده بدیم خان مدرسه می مددی اولیله آید و جوده کدی استا بکر
 جمع و مدین ایسکلت الجول پر قلمش ایدی مدت فتواری عصر محمد خان ثابث احمد
 خان اولده درت دفعه وه النی سنه اون ماه مقذار بد و جوه خیراندن سعادتقا زین
 قریب و قبر یولوری ایله توده خاک حرمی رشک انداز کتب اولان حسام بک
 جامع بیوب جهات هروره و وظائف مؤوره تعیین یور شملر

المجلد الفاضل الكامل ابوالسائس مصطفی اقدری

صاری کز زاده قانی و بیکله شهر شمار در طغوزیزو الی اوج کزنده عالم اراحدن کلت
 ملا توفیق یعنی ایلد شسید سانی علوم ایدوب زینا سمداره و صولندن حکم و طلق
 درت جمادی الاولده پدر زیندن ملازم اولوب اوگون اسمیان سلطان مدرسه سی
 پاپسید اکرام اولدی مقلسان یدیده صحنه کلوب طغوزیه کسیمیہ دن سلیمانیه خرام
 ایلدی بیکت آرتیجندہ مک قضا سیرایش نیف و بیکت برده استعفا ایددی بیکت درت
 استابول قضا سی وریوب کیر اول سنه اناطولی صدر نی کدی اگری ستر نی کیدوب
 بعد الفصول کی سنه منقول ولد قدن حکم بیکت یدیده روم ایل صدارتی ویرلدی بیکت اول
 صفزده ضلع ایددی برینج الاسلام اولوب ۸۸۰ واکسکوا قول محمد و عدلیه القوی ۸۸۳
 مانج فتواری واقع اولدی اونیز برینج کبری اکیچی کونی قنایا ایدوب اول بدی صفزده نایا
 ضلع ایددی بیکت دفعه زابنسی بی برینج مقام اقامه قرارا ایددی بیکت یددی سنه دن زابا
 کوب اقبالی فرو ضیا ده اولوب انش بیکت خیر عامت اولان قنایا دن خاصری مجید
 روایت سنه و علاوه وظائف علی لری اولش بدی بیکت کبری درت جمادی الاخره کلت
 بشی کوننده قرن طغوزیا شننده اکی طلقه طاعون اید عالم بقایه عزم ایددی جازاری جامع
 ایوب انصاری یا احصار و شیخ المعرا سکداری محمود اقدری امام صفا شیار قنوب
 دعا و شایله والدی تریننده و فزا اولدی منصف فتواری لری اسجد اقدری به توجیه
 اولدی مشایره عین الاحیان علای روم شروانش ده رشک او خواجه جمان دگا وه عقل
 اول قضیله خواجه زاده نای ایدی خندان رونک شیخ و لطیف کورخندوم کرم اولوب سنه
 نمدده نظر و نثری وضع انشاهی و قصیده برینج تجسس و انار اهل عصو تقریضی و متعفا متعفا
 دار در والدا جد کیریا اقدرا ایوب جسکو نری باصو قید ده لوجا ایددالی انا ایدر ایدی مدت
 فتواری عصر محمد خان ثابث احمد خان اولده اکی دفعه ده سکرسنه اونیز ای اولن شکر کن
 مقدا ایدر پدر بیکت کج التوا برینج تربیل و تید شروخ ایدوب نجل سیر اولدی رحمت ایددی

مولا ای شایر ایله محفلت انصاف نهندن بالی انندی ام ایلام کار ساکت اوغیدر رسا عدیه جنت پادیه سون دوزکار
ایو طریق ندر ایس و دخل و دور مدراس نشا منده غلطه مولوتو موصل اولوب بعد الغل بیک الی کرسنسی
موج اولانده و غنمه صدر موم اولمش کین انیش کین سنسی درصا نکت بیگی کون کار اصدرا اعلی بی تنزل
غندی بیک انیش بی سنسی صفر نکت اجهتی کون منی انندی غزلدن منقذ الام و شگلکشی ای خاص نام
اوله بر طریق ماس طریق قنده ذل اوده بالی شرب و لعل مقام قنواوه قزای معقول کرایه بیک مرقوم
شعبانک غلور کوننده غزل وایه برین تعیین اولان کلب قصاص نعلی و اجام و اولون کونک غلطه
قصاصیه بره منده اولان غنمدی دخی غاقلیلا سر اولندی برسنه دن حکو با نعلی و غول بصد خالص غلوی
سور لجه ره کان سا حلی نازنده و غا منته رخصت پادشاهی ظهور کونکیم و پیشین اولمش بیک کیش اکیه و غات
ایو ب سالی نازی انصافنده طریق حده مخصوص کینصدوره کوزدن نمان و کاشک لای قزیه پناد اولدی
مصطفی اولدی بون شیخ مصطفی تاریخ و غا کونیه بعد اوردیه بیعت عصبیه نا و طراف شمس
مجا طجد و بالان اولمش مرقوم حمضین و غلور قانوب بنده و دوقده با دخی نظره نا معلوم در مشا رایه اولمش
صاحب ادب کلفت انصاف اولانده و اولمش ادا ای صاحب خالکین زبیر و منی اصدت و اولمش اولان

المولى الفاضل حقيق محمد افندي

اوهى حقيق اصدى صاحب

ششتر انصاف ابرو محاربت مولى ابرار ليه البتین توب جزای همای قلع و خیر طریق مستورا صاحب کلاه و پینلو
کسنوری احسن بر قش اینه کده علف ششتر اولمش نندن بستر انقالی انقل مشورن شریفی اولده
اور کشف مشا رایه مسور و خترا محمد شایخی عالم عرف بی موم اولی کای و کچوری غاسنی دخی طلیح
ایو قش اولمش صدق من قش اینه مقول لای قش اینه مقول اولور کمت با یه اولار اولمش اولمش اولمش
سوی ایو روح اسه انندی دخی چون کچورن بو کار با سیک کت مجاز نازنده اولوب کچوری محمد شایخ و کشف
مقول اولان اصحاب سب عهر مشا انصاف کده و قنوا کله اگه اولمش در معضای حکمت الیه بره ساقشیه اولان
ایو قش اولمش صدق من قش اینه مقول لای قش اینه مقول اولور کمت با یه اولار اولمش اولمش اولمش
اور کشف مشا رایه مسور و خترا محمد شایخی عالم عرف بی موم اولی کای و کچوری غاسنی دخی طلیح
کسنوری احسن بر قش اینه کده علف ششتر اولمش نندن بستر انقالی انقل مشورن شریفی اولده
ششتر انصاف ابرو محاربت مولى ابرار ليه البتین توب جزای همای قلع و خیر طریق مستورا صاحب کلاه و پینلو

مولى ای شایر ایله محفلت انصاف نهندن دور اولدیغی حضرت لایه سی اولیان مودر مدخل
ایو ب کده منی قنده مشا رایه کیندن کله شیلور ایس دور اسنا دا اولان ان اجلاس با ده کندن تجزیه ای اس
اولوب محفل انتر ایو ب کت اولمش و ششتر نجلور اولمش و دایا حریصی اولان عدل کار لقبت فوت بولوب چایه
غدر اولمش ایو ب کونیه کونیه اولمش اولمش اولمش اولمش اولمش اولمش اولمش اولمش اولمش
با علف غلور ششتر اولمش ششتر ششتر با سب ان مشور موم ابرو اولمش سلطان و ششتر کربلاره کوشور
ایو ب کده منی قنده مشا رایه کیندن کله شیلور ایس دور اسنا دا اولان ان اجلاس با ده کندن تجزیه ای اس
اولوب محفل انتر ایو ب کت اولمش و ششتر نجلور اولمش و دایا حریصی اولان عدل کار لقبت فوت بولوب چایه
غدر اولمش ایو ب کونیه کونیه اولمش اولمش اولمش اولمش اولمش اولمش اولمش اولمش اولمش
با علف غلور ششتر اولمش ششتر ششتر با سب ان مشور موم ابرو اولمش سلطان و ششتر کربلاره کوشور

المولى الفاضل ابی اکره مصطفی افندي

مولى ای شایر ایله محفلت انصاف نهندن بالی انندی ام ایلام کار ساکت اوغیدر رسا عدیه جنت پادیه سون دوزکار

ایو طریق ندر ایس و دخل و دور مدراس نشا منده غلطه مولوتو موصل اولوب بعد الغل بیک الی کرسنسی
موج اولانده و غنمه صدر موم اولمش کین انیش کین سنسی درصا نکت بیگی کون کار اصدرا اعلی بی تنزل
غندی بیک انیش بی سنسی صفر نکت اجهتی کون منی انندی غزلدن منقذ الام و شگلکشی ای خاص نام
اوله بر طریق ماس طریق قنده ذل اوده بالی شرب و لعل مقام قنواوه قزای معقول کرایه بیک مرقوم
شعبانک غلور کوننده غزل وایه برین تعیین اولان کلب قصاص نعلی و اجام و اولون کونک غلطه
قصاصیه بره منده اولان غنمدی دخی غاقلیلا سر اولندی برسنه دن حکو با نعلی و غول بصد خالص غلوی
سور لجه ره کان سا حلی نازنده و غا منته رخصت پادشاهی ظهور کونکیم و پیشین اولمش بیک کیش اکیه و غات
ایو ب سالی نازی انصافنده طریق حده مخصوص کینصدوره کوزدن نمان و کاشک لای قزیه پناد اولدی
مصطفی اولدی بون شیخ مصطفی تاریخ و غا کونیه بعد اوردیه بیعت عصبیه نا و طراف شمس
مجا طجد و بالان اولمش مرقوم حمضین و غلور قانوب بنده و دوقده با دخی نظره نا معلوم در مشا رایه اولمش
صاحب ادب کلفت انصاف اولانده و اولمش ادا ای صاحب خالکین زبیر و منی اصدت و اولمش اولان

ترب و خوش احسان شانی اولوب ^{۱۱۹۷} عالم الفقه محمد و علی الفتوی ^{۱۱۹۸} مطابع نریب سی تاریخ فرائض تواریخ ^{۱۱۹۹} مستحق بدای

مولا نای شاد الیباله انقرو و یازنده حسین الفتوی ^{۱۲۰۰} مکتب مبلندن یک کبری سکنیزه سره وجوده و اصل
 و میدان شهودره مشعل ایشد بدرد عون ربانی ز یاد امام خفوان جوایمه شویانه تحصیل بدوقن و زمان شاه کجیل
 اولوب دولت حلیبه ده ساکت زعفره صد کسین کولم کجیل حلس سادات رسام عقیده کره و علیه عوالم سلطان
 اولوب درو شاصعب الیه جوانب و اطراف بیدک یک پیش روی کاغذ بکشت شریون منزل اولوب سه و سکا سده
 قضاوری و کتلای منورنه قضا استاجول ایلد اطراف اولوب سکا کاغذ شامنده صد اطفال باقل ایل
 مخلوقاتی قبول اولدی که جمعی الیباله منورنه منزل و فطرح الیباله اولوب شامنده نایب سکنه کوره بول
 دستا نیری انقده سکنه شیخ الاسلام علی الفتوی عزت شین خا شاعر عالی و ادانی زنده خدمت مینا فتوی بول
 کت

المعلی الفاضل انقروی محمد ابن احمد

فصل فی استنباط سده شاه ابی القیوم البرزنجی المصنف فی تریب الیصلیوم

عالم و فاضل عالی کمال زمره نیک تربیت این محسوب سلوب العیوب بی فی شاداری بین الناس شادول ابدی

روح مدانی عالم بره برادر اقدم و سده یکی از سه هزار سده انقاس متعدد کسی نام اولوب سکنه نورونه شامنده شیخ
 سلطانی محمد خان رابعه اولوب سکنه یکی باه ادران کون و آئینه و سلطان محمد خان نانی منتهی ایل بیت بیاید
 عالم و فاضل عالی کمال زمره نیک تربیت این محسوب سلوب العیوب بی فی شاداری بین الناس شادول ابدی

ارسه و دعوت و شیخ الاسلام ابو سعید زاده الفتوی غاشا ثابا اسلمت غشای شجیت الفتوی ^{۱۲۰۱} عالم ایلد
 بیستقی علی جانعل ^{۱۲۰۲} شیخ تواریخ برکس زمان فلیله و نقاس متعدد کسی نام اولوب سکنه نورونه شامنده شیخ
 روح مدانی عالم بره برادر اقدم و سده یکی از سه هزار سده انقاس متعدد کسی نام اولوب سکنه نورونه شامنده شیخ
 سلطانی محمد خان رابعه اولوب سکنه یکی باه ادران کون و آئینه و سلطان محمد خان نانی منتهی ایل بیت بیاید
 عالم و فاضل عالی کمال زمره نیک تربیت این محسوب سلوب العیوب بی فی شاداری بین الناس شادول ابدی

مولا نای شاد الیباله انقرو و یازنده حسین الفتوی ^{۱۲۰۰} مکتب مبلندن یک کبری سکنیزه سره وجوده و اصل
 و میدان شهودره مشعل ایشد بدرد عون ربانی ز یاد امام خفوان جوایمه شویانه تحصیل بدوقن و زمان شاه کجیل
 اولوب دولت حلیبه ده ساکت زعفره صد کسین کولم کجیل حلس سادات رسام عقیده کره و علیه عوالم سلطان
 اولوب درو شاصعب الیه جوانب و اطراف بیدک یک پیش روی کاغذ بکشت شریون منزل اولوب سه و سکا سده
 قضاوری و کتلای منورنه قضا استاجول ایلد اطراف اولوب سکا کاغذ شامنده صد اطفال باقل ایل
 مخلوقاتی قبول اولدی که جمعی الیباله منورنه منزل و فطرح الیباله اولوب شامنده نایب سکنه کوره بول
 دستا نیری انقده سکنه شیخ الاسلام علی الفتوی عزت شین خا شاعر عالی و ادانی زنده خدمت مینا فتوی بول
 کت

المعلی الفاضل رابع زاده محمد افنده

فصل فی استنباط سده شاه ابی القیوم البرزنجی المصنف فی تریب الیصلیوم

عالم و فاضل عالی کمال زمره نیک تربیت این محسوب سلوب العیوب بی فی شاداری بین الناس شادول ابدی

روح مدانی عالم بره برادر اقدم و سده یکی از سه هزار سده انقاس متعدد کسی نام اولوب سکنه نورونه شامنده شیخ
 سلطانی محمد خان رابعه اولوب سکنه یکی باه ادران کون و آئینه و سلطان محمد خان نانی منتهی ایل بیت بیاید
 عالم و فاضل عالی کمال زمره نیک تربیت این محسوب سلوب العیوب بی فی شاداری بین الناس شادول ابدی

ارسه و دعوت و شیخ الاسلام ابو سعید زاده الفتوی غاشا ثابا اسلمت غشای شجیت الفتوی ^{۱۲۰۱} عالم ایلد
 بیستقی علی جانعل ^{۱۲۰۲} شیخ تواریخ برکس زمان فلیله و نقاس متعدد کسی نام اولوب سکنه نورونه شامنده شیخ
 روح مدانی عالم بره برادر اقدم و سده یکی از سه هزار سده انقاس متعدد کسی نام اولوب سکنه نورونه شامنده شیخ
 سلطانی محمد خان رابعه اولوب سکنه یکی باه ادران کون و آئینه و سلطان محمد خان نانی منتهی ایل بیت بیاید
 عالم و فاضل عالی کمال زمره نیک تربیت این محسوب سلوب العیوب بی فی شاداری بین الناس شادول ابدی

دعوات اجابت ایات پادشاهی به نظر و موفق اولمقدمه در لرز برتعالی و تقدس حضرت زری صف علماء و ادبا و مشایخ و صلی و
 کافه اولی النما و البیاحسنا معاش و رتب و بدل اعطایا و اعطای مطلب جهتم بر پیدایی و وقوعه کتور دکتری حاشمت
 کرم و الطاف بی پایان همایون نیک امتالی و القات و حرمت و رعایت شاپان نیک نندی کتب نواز چیده مسطور و صحیفه
 انارده منظور اولیا اریک برای سلطنت عظمی و زینت انداز تحت عالیجنت خلا کبری عربی علماء و ارباب معارف و باذل انواع
 عواطف و عوارف خلیفه شرف لولاک سریر پادشاه کرار کردار عالمگیر شوکت مآب مراحمصفا. اقدم حضرت زری تحت عالیجنت
 شاپان نرنده بر دوام و سایه شوکت و ایام نرنده مشارالیه حضرت زریه بالجملة بنکان و داعیان صداقتش انزین
 نوبت مظهر لطف و عاطفت خسروانه لرزید حرم و شاد کام بیور من دعوت اجابت ایاتی
 ناطق پیرای زبان عبودیت قلممقدمه در دلم مرجعاً للانام
 صدی الدهور و الاعوام

ÖZGEÇMİŞ

1976 yılında Antakya'da doğdum. İlk, Orta ve Lise öğrenimimi Antakya'da tamamladım. 1995 yılında girmeye hak kazandığım Trakya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 1999 tarihinde mezun oldum. 1999-2008 Yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliği görevlerinde bulundum. 2008 yılından itibaren de halen görev yaptığım Milli Eğitim Bakanlığı Hatay Öğretmenevi Müdürlüğü'ne Müdür Yardımcısı olarak atandım. Ayrıca 2010 yılında Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimine başladım. Yüksek lisans tezi olarak, Yrd. Doç. Dr. Haydar Çoruh danışmanlığında *"Müstakimzâde Süleyman Saadeddin'in Devhâtü'l-Meşâyih Osmanlı Şeyhülislamlarının Biyografileri Adlı Eserinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi"* adlı konuyu hazırladım.